Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Alle de medicinale en chirurgicale werken : mitsgaders Embryulcia vera, beneffens het Ampt en pligt der vroed-vrouwen, en Bysondere aanmerkingen de vrouwen en kinderen betreffende, ofte ware oeffeningen der doode vruchtenvan Cornelis Solingen

https://hdl.handle.net/1874/213356

Mil. Hosp.
E. 1161

BIBLIOTHEEK VAN 'S RIJKS KWEEKSCHOOL
VOOR
MILITAIRE GENEESKUNDIGEN.

VERLOSKUNDIGE WETENSCHAPPEN.
HEEL- EN VERLOSKUNDE.
IN HET ALGEM. EN BIJZONDER.

06
5

vid. Boerh. Meth. Hallerii pag: 773.

Matthijs van Geuns
1759.

Hall. in Boerh. Meth. p. 746.

E. 1161

ALLE DE

Medicinale en Chirurgicale

WERKEN

MITSGADERS

EMBRYULCIA VERA,

BENEVENS HET

Ampt en Pligt der Vroed-vrouwen,

En byſondere Aanmerkingen de Vrouwen en Kinderen betreffende, ofte ware oeffeningen der doode Vruchten.

VAN DEN HEER

CORNELIS SOLINGEN,

In ſijn leven Med. Doctr. Heel- en Vroed-meeſter in 's Gravenhage.

Zynde dit werk merkelyk vermeerdert, van veele drukfouten en duyſterheden geſuyvert, met veele nieuwe curieuſe Platen, en nieuwe Regiſters verrykt.

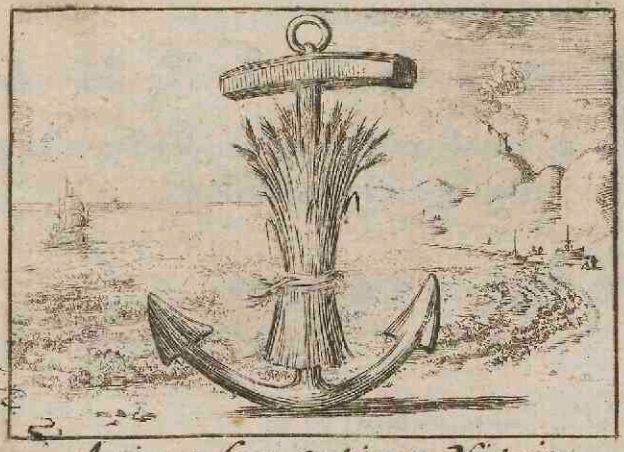

Animæ ſpes optima Nutrix.

t'AMSTERDAM,

By JAN TEN HOORN, Boekverkooper over 't Oude Heeren Logement, in de Hiſtorie-ſchryver. 1698.

OPDRACHT

Aen alle regtsinnige Oeffenaars

VAN DE

HEEL-KONST

Werden deſe konſtige Hand-greepen

DER

CHIRURGIA,

BENEFFENS DE

EMBRYULCIA VERA,

MIDSGADERS

Ampt en Pligt der Vroed-vrouwen,

MET DE BEZONDERE

AANMERKINGEN

van het afhalen der doode Vruchten, de vrouwen en kinderen betreffende,

Toegeëygent en opgedragen

DOOR

CORNELIS SOLINGEN,

AUTEUREN

In dit Werk vermelt.

Ab-Heers (*Henric.*)
Achilles (*Tat.*)
Æginetæ (*Paulus*)
Ætius (*Amide*)
Albucasis (*Ben Aberaz*)
Alexander (*Benedictus*)
Alpinus (*Prosper*)
Anteſignanus
Aquapendens (*Fabric: ab*)
Aquapendens (*Hieron. ab*)
Arantius (*Julius Cæsar*)
Arceus (*Franciſ:*)
Averrocs (*Cordub.*)
Avicenna.
Ballon (*Guiljel.*)
Barbette (*Paulus*)
Bartholinus (*Caſpar.*)
Bartholinus (*Thom.*)
Bauhinus (*Caſpar.*)
Bauhinus (*Johan.*)
Beverwyk (*Johan. a*)
Bils (*Ludovic. de*)
Blegny (*Nicolaus de*)
Bolonus (*Albertus*)
Bordon (*Bernard.*)
Botallus (*Leonard.*)
Bourgoize (*Louiſe*)
Brunet (*Thom.*)
Cabrolius (*Bartholom.*)
Caranza (*Joh. a*)
Caſſerius (*Petr.*)
Caſtro (*Rodericus a*)
Claudinus (*Cæsar*)
Celſus (*A. Cornel.*)
Cognatus (*Marcell.*)
Coiter (*Volcherii*)
Corbeus (*Herm.*)
Cordeus (*Maurri:*)
Cordon (*Bernard.*)
Cornax (*Matth:*)
Covillard (*Joſeph.*)
Crato (*Joh.*)
Croquerus (*Paul.*)
Dalecampius (*Jacob.*)
Dodoneus (*Rembert.*)
Donatus (*Marcell.*)
Doringius (*Michael.*)
Eyſſenius (*Henric.*)
Everhard (*Anton.*)
Fallopius (*Gabriel:*)
Ferreus (*Alfonſus*)
Fienus (*Thom:*)
Fontanus (*Nicolaus*)
Foreſtus (*Petrus*)
Francus (*Petrus*)
Galenus (*Claud.*)
Gaſſarus (*Achilles*)
Glandorpius (*Matth:*)
Gourmelenus (*Steph:*)
Graaf (*Regnerus de*)
Guido.
Guillemeau (*Jaq.*)
Harveus (*Guill.*)
Hertogh (*Ægid. de*)
Heurnius (*Joh.*)
Hidalgus (*Barth.*)
Hildanus (*Fabrit.*)
Hippocrates (*Cous*)
Hollerius (*Jacob.*)
Jonſton (*Joh.*)
Joubert (*Laurens*)
Knoblok (*Hib:*)
Langius (*Joh.*)
Laurentius (*Andr.*)
Leuf (*Jacob.*)
Licetus (*Fortunius*)
Magius (*Barth:*)
Magnus (*Albertus*)
Margus (*Jaq: du*)
Marchandetus (*Hieron.*)
Marcus (*Paul.*)
Marinellus (*Hieron:*)
Maſſaria (*Alex.*)
Meekeren (*Joh. a*)
Mercatus (*Paul:*)
Mercurialis (*Hieron:*)
Mercurio (*Schipio*)
Mizaldus (*Anthon:*)
Moriceau (*Franc.*)
Moſchion.
Nymmannus (*Georg.*)
Paré (*Ambros.*)
Paſchal (*Mich. de*)
Pigré (*Petr.*)
Pieré (*Francois*)
Platerus (*Felix*)
Plinius (*Cajus*)
Portal (*Paul*)
Pratenſis (*Joſon*)
Primerosius (*Jacob.*)
Raimundus Fortis (*Joh.*)
Ranchinus (*Gn:*)
Regius (*Jacob:*)
Rhodion (*Eucher.*)
Riolanus (*Parad.*)
Rogiers (*Pzeter*)
Roonhuyzen (*Hendr. van*)
Ronſeus (*Balduinus*)
Savanarola (*Hieronim.*)
Scenkius (*Joh:*)
Sennertus (*Daniel.*)
Serre (*Petr.*)
Smits (*Joſeph*)
Spigelius (*Adrian.*)
Stapedius (*Henric.*)
Stephanus (*Carolus*)
Tertullianus (*Alex.*)
Theveninus (*Paul.*)
Varandeus (*Joh.*)
Veſlingius (*Joh.*)
Viardel (*Coſme*)
Wierus (*Joh.*)
Zacheus (*Paul.*)
Zalmuth.

VOORREDEN.

Den

AUTHEUR

Tot den LESER.

Goedwillige Leſer,

MYn voornemen is niet om te bewyſen: dat de Chirurgie, of des ſelfs bepaelde Handkonſt, het oudſte, edelſte, ſekerſte, mocilijkſte en noodſakelijkſte deel der Medicine is; of te verhalen wie d'eerſte Vinder, als Patroon daer van was, en wat voor illuſtre Perſonen de ſelve, ſoo voor haer vermaek of gewins halve hebben geexerceert; noch mede om ider Operatie te noemen of op tellen, hoe veel van de ſelvige in 't *Hoofd*, *Borſt*, *Buyk* of *Ledematen*, beſonderlijk werkſtelligh gemaekt werden; dewyle de oudheyd ſulcx, hoewel niet doende tot de behendigheyd noch klaar en konſtig begrip van behandelinge, en maniere van werken, wydluftigh en breed genoegh; voor de glorie van die gene die deſe Handkunſt regtmatigh verſtaen, beſchreven hebben: gelijck ook (als zynde ſulcx de Spaenjaerden meeſt eygen) *Dioniſius Daça Chacon*, Medicyn en Chirurgyn van ſijn Catholijke Majeſteyt *Philippus* de Twede, in de voorreden van ſijn boek, geintituleert *Pratica y Teorica de Cirugia en Romance y en Latin*, ruym agt en twintigh bladen in folio bevattende, op 't wydloopigſt en pragtigſt heeftbekragtigt; als mede *Hieronimus Fabritius ab Aquapendente*, Extraordinaris hoog leeraer in d'ontleed en heelkonſt der wydberoemde Univerſiteyt te *Padua*, dit Handwerck in de voorrede van ſijn boek der Operatien, in 't korte ſeer hoog geextolleert heeft. Nochte ook om de verdeelingen, namentlijk de *Syntheſis*, *Diæreſis*, *Exæreſis*, *Aphæreſis*, *Proſtheſis* en *Diorthoſis* t'ontvouwen, en de Operatien ider na zyn ſoorte onder een deſer benamingen te brengen; het welcke alſoo veelmaels en ſoo verſcheydelijk is gedaen, dat het maer confuſie, en geen het minſte nut in d'Operatie; maer alleen een beſwaernis voor de Memorie geeft. Veel min om een definitie te geven van deſe Handkonſt, als ſulcx overlatende voor die gene, die *Inſtitutiones* voor d'aenkomelingen ſchryven.

En is oock niet beſchreve om diſtinctie te maken, of d'Operatie met een Vinger, Duym, of beyde de Handen; of door behulp van een of meer Knegts; of *yſere*, botte of wel ſnydende, als mede *ſilvre*, *kopere*, *houte*, *loode*, of uyt *balijn*, *yvoir*, *touw*, *leder*, *lint*, *linden of glas*, &c. gemaekte Inſtrumenten; of door maniere van ſnyden, boren, ſagen, ſteken, raſpen, vylen, van een rucken, branden, uyttrecken, af halen, wryven, uyttrec-

ken, binden, en iets aenmaken dat verloren is, of redreſſeren van dat difform en krom is, volbracht werdt; als mede om ider wederom tot ſijn ſoorte te brengen, en daer by alle de Inſtrumenten voor ider Operatie, tot Spalken, Banden, Compreſſen, Wieken en Pleyſters incluys optetellen; 't welck alles inderdaed niet meer als verdriet en hoofdbreken voor den Leſer en Leerlingh is; alſoo ider Operatie zyn beſondere Inſtrumenten, behulp middelen en ordre vereyſt, die alle ordentelijk op ſijn regte plaets beſchreven moeten werden.

En immers moeten die gene die een Operatie ſullen doen, ten minſte konnen onderſcheyden wat ſnyden, trecken, ſagen, ſteken, &c. is; en eenige kennis van Inſtrumenten hebben.

Weshalven ick ſeer onnoſel vinde, dat men deſe Handkonſt, de welcke ſoo ſeer door ſtudien, en affien van behendigheden, als door een aengeboorne habitude of aenwenſel van dexteriteyt, niet ſonder oordeel verkregen en geperfectioneert word, met andre deelen van de Medicine gaet vermengen en verduiſteren.

Elck dan behoort op ſijn plaets, ſoo kort als 't mogelijk is, maer eens, en niet overvloedigh geſegt te werden.

Ende dewyle dat deſe Konſt geen van de minſte onder alle de Konſten in de wereld is, ſoo werd tot de exercitie van de ſelve, niet alleen ryp verſtand, opmerking en overlegh vereyſt: maer boven dien is ook ten hoogſten noodſakelijk, dat de Oeffenaers der ſelver, voor al in de Anatomie; (een Konſt voorwaer van een oneyndigen arbeyd, en waer in men noit te veel kan vorderen) wel ervaren is.

Daer en boven gelijck een Timmerman, ten minſten kenniſſe van ſijn hout, als mede van 't fatſoen en ſtoffe van ſijn ſnydend, als ander Gereedſchap hebbe moet; ſoo meene ik dat een Chirurgyn ook na de kenniſſe van dit ons heerlijkſt ſubject, den Menſche of des ſelfs Lighaem, ten minſten de fondamenten van de Teekenkonſt, om een Smit, of ander Werckman ſijne meening en inventie te doen verſtaen kenne moet: Ja dat meer is, ook kenniſſe van yſer, ſtael, en de maniere van het ſelve te regeren, te vylen, harden en ſlypen, naer vereyſchinge van ſaken, 't zy dat het rond van vore dick, hard, ofte ſacht; midsgaders hol, en dun, al naer dat de deelen ſijn, welck hy komt te behandelen, &c. als breeder ſal aengeweſen werden, behoord te hebben: op dat wanneer een Inſtrument qualijk gemaekt is, en men met 't ſelvige ſijn Operatie niet volvoeren kan, zoo dat het onder de hand buygt of breekt; hy 't ſelve in 't toekomende kan doen repareren, en daer mede die bedroefde inconvenienten prævenieren; daer anders een arm Patient by ſulck fatael voorval ſoo langh ſware pynen ſoude moeten kome uyt te ſtaen, tot dat een ander bequaem werktuygh verſchaft wert, waer mede hy na ſoo veel uytſtel en geledene ſmerten als dan eerſt geholpen ſoude konnen werden, ſoo hy anders onder deſe werkinge niet geheel flaeuw werd, of onder de handen dood blyft.

Waeromme het dan ook ſeer te beklagen is, dat die verfoeilijke Inſtrumenten van de Neurenburgſe Dozynwerkers, ſonder eenige proportien gemaekt,

en

en van welkers net geſtel en gebruyk die ſmeeden geen de minſte kenniſſe hebben, en welke een Chirurgyn voor al in hun gebruyk en proportie behoort te kenne, daer deſelve nog daer en boven ſoo lomp met hoeken, winkels en onnutte vercierſels zyn t'ſamen gelaſt; of uyt quaed yſer, grof en broos ſtael geſmeedt; Egter deſelve van veele *naem Heel-meeſters*, om de goede hoop, gekogt en gebruykt werden, en wel voornamentlijk van ſodanigen welken ter Zee varen; of welken by *verwaenden naem Heel-meeſters* gewoont hebbende, nu mede verwaent naem wyſ geworden zyn; en by goede meeſters woonende die al te vroeg ontloopen om dus onryp zynde voor Heel-meeſters te paſſeeren: en werden ſodanige onnutte Inſtrumenten al mede van andre loſſe, groot ſprekende en opgeblaſene poehanen, welken weynig verdiepinge hebben gebruyckt, of om beeter te ſpreeken misbruykt; nademael het ſodanigen meer alleen om de gagie te doen is; welke hoe geringh die ook zy, nochtans voor ſulcke quanten al te groot is, welken ſonder haer eed en plicht, ten dienſte der Landen afgelegt, om d'arme Gequetſten naer konſt wel te zulle handelen, en aen deſelve te doen beklyven, maer in tegendeel ſoo in 't rouw, gelijck men ſeyd toehacken, en luck op raeck, of wel of niet wel onder of boven ſpelen; hoedanigen luyden en ſulck en gevallen veelmaals naer waerheyd ondervonde, en zodanigen quanten, by experientie als al te wel gekend, gereſcontreert hebbe.

In oorlogen te Lande gaet het noch wat beter toe; en inſonderheyd onder genereuſe Princen, die de Konſtenaers wel beloonen, en welkers Chirurgyns ongetwyffelt van alles beter voorſien zyn.

Het was derhalven pryſelijk, dat men voormaels de Chirurgyns Proeflingen, haer Lancetten liet ſmeden, en verder perfectioneren, nademael ſulcx een beginſel en trap was, om hondert andre dingen te konnen bereycken; ſoo dat een Proeflinck in ſijn examen behoorden te doen ſien, dat hy, de Inſtrumenten in haer nodige proportie en gebruyk, indien niet in 't geheel, ten minſte ten deelen verſtond: Maer alle die noodige requiſiten leggen nu agter de banck; edoch, gelijkerwys in een Republ: goede Politie noodigh is, ſoo zynder ook in de Steden en Vlecken, tot behulp der Inwoonders, goede Chirurgyns van nooden; ende derhalven was het wel te wenſchen, dat de Leerlingen der Chirurgie, in plaetſe van haer tyd, en ledige uuren aen noodeloſe oeffeningen te ſpenderen, die te koſte leyden aen een en voor hun veel nuttiger oeffeningh, namentlijk d'*ontleedingh*, als zynde deſelve het ſteunſel en regterhand der Heel-konſt en derſelver operatien, door welke men wel de meeſte en beſte reputatie bekomt, als welke boven dien ook geen weynig gewin geeft en de leerlingen of meeſters des te bequamer in hun konſt maekt: zo dat zy haer ledigen tyt, om beeſten in hun geſtel zo van ſpieren, *zenuen*, vaten, als beenderen, en van gelijcke lede maten te leeren, en die wel te gebruyken, moeſte beſteden: en 't ſelve dikmaals herdoende, om haer die konſt alſoo gemeen te maken op dat zy lieden in tyd van nood, die aan een menſch perfect en ſtoutelijk dorſten en konden oeffenen, op dat in tyd des noods men niet genoodſaakt is een operatie ten halve te moete laten ſtaen, gelijk God beter veel maels komt te gebeuren, datſe in deſelve blyven ſteeken; maer dat deſelve haer voort-

gang

gangh moeten hebben, en kort agter een met een aerdige behendigheyd en ordre afgedaen werden. Waer toe dan ook seer hoognoodig is, dat hy de *Theorie* grondigh verstae, vermids men onder 't doen van de Operatie van anderen als dan geen raed gaen nemen kan.

Dit dan soo in 't passant aengeroerd zynde, en de beschryving van ider accident, waer in d'Operatie geschieden sal, overgestapt hebbende; soo heb ik noodigh geagt kortelijk in dit mijn Tractaet te toonen, hoe men met weynige, meest nieuw geinventeerde en veel verbeterde Instrumenten, (de meeste by my selfs gepractiseert en gemaekt) ider Operatie in 't besonder moet voltrecken: Als ook hoe uyt de teekening der selve, die ik conform 't levens groote hebbe afgemaelt, en met cenen vertoont, hoe langh, breed, dick, glad, rond, langrond, vier of agtkantigh, plat, breed, spits, bot, hol, scherp, of anderssins geproportioneerd, ider Instrument wesen moet: Ook hoe die, welke uyt vele stucken bestaen, ofte anderssins uyt de teekeningen qualijk mogten konnen begrepen werden gemaekt moete werden; waerom deselve soo kort als immers hebbe konnen doen, ider op sijn plaets besonder, met alle haer gerequireerde conditien, en redenen waerom, naeckelijk beschreven hebbe. De onnutte verçierselen, roestneesten, gelijk kippen, en sneden, mydende en als de pest hatende; En dit uyt oorsake, om dat wanneer by avontuur een Meester ten platten Lande, een Patient onderhanden mochte krygen, en die door geen ander middel, als door Manuale Operatie geholpen konde werden, waer toe als hy geen bequame Instrumenten hadde, de selve als dan na die teekeningen, en bygevoegde instructie, door een Smit, of ander werkman, na dat het Instrument soude moeten wesen, konde laten maken, op dat den Patient, geen uytstel konnende lyden, niet verwaarlooft werde.

Als ook, om dat een Chirurgyn die ter Zee vaert, bevorens kenniffe mochte bekomen van de conditien en proportien van alle sijne noodwendige Instrumenten, om die op trouw (wanneer hy t'Scheep ging) te konne laten maken; nademael, al schoon men de Instrumentmakers een teekeningh of model geeft, sy egter veeltyds het Instrument niet na behooren maken, en dat ter Zee soo geen Smits en Smissen gevonden werden; wesende sulcx de reden waerom ick, als selfs eenige Instrumenten soo wel niet maken konde, of den arbeyd ontsagh, in 't perfectioneren van de selve, geduerigh daer by hebbe blyven staen. So dat by mangel van behoorlijcke goede Instrumenten, als mede onkundige Heel-meesters meenig stout en kloek Zeeman, Soldaat of Ingeseetenen, in plaets van wel geholpen te worden, dickmael qualijk getracteert werden, en dus hare gesondheyd verlooren hebbende, soo het burgers ofte anderen zyn, hare leven ellendig slyten, en dat dikmaels tot huyshoudinghs ondergank; daer in tegendeel d'anderen, soo sy als dan van 't Land geen onderhoud bekomen, moeten gaen bedelen: soo als meenigmael ervaare hebbe.

Weshalven het wel te wenschen was, dat de *Chirurgijns* van t'Illustre Collegien ter Admiraliteyt sig daer aen besonder lieten gelegen leggen, dat die *quade Neurenburgse Instrumenten* agtergelaten, en in plaets van die, andre bequame

me, daer haer de Zeevarende op vertrouwen mochten, al schoon, gelijk meest gebeurd, sy der selver conditien soo pertinent niet en verstonden, of geen geld om goede te koopen hadden, hun egter mede gegeven mochten werden; waer toe, als sy een of meer goede en trouwe werk-meesters aennamen, om die in quantiteyt te maken, de welcke metter tyd daer meerder geswindheyd en habitude van komen te krygen, soo souden sy die voor goede prys aen het Land als dan konnen leveren; soo dat daer door die verfoeyelijke Neurenburgse, en andre onnutte, by dozyn gemaekte Instrumenten, niet meer hier te lande te koop zoude gebracht werden.

In groote Operatien is altyd mijn gewoonte geweest, gelijk sulx op sijn plaets sal blyken, (de noodig gerequireerde hoedanigheden verhaeld hebbende) alle vereyste Instrumenten, soo als die by elk andre te passe konne komen, in schotels of backen apart in ordre te leggen, en op soodanigh een bequame plaets te rangeren, dat die uyt het gesigt van den Patient, en den Leerlingh wel ter hand staen, die dan (al was hy noch soo bot of ontset) soo hy maer 't een voor, en 't andre na gaf, en de gebruykte Instrumenten t'elkens weder op zyde buyten de schotels wegleyde, geen de minste faute soude konnen begaen; daer hy anders confusie, 't alderschadelijkste in een Operatie, komt te verwecken; waerom ook de Leerlingen wat, en wanneer dit of dat sullen doen, of laten, alvoorens wel geinformeert moeten wesen, op dat alsoo gesamentlijk d'Operatie genoeglijk, gnap, en met een besondere circumspecte aerdigheyd, tot heyl van den Lyder, contentement van zyne vrienden en van de omstanders en Chirurgyn selfs, mag volbragt werden.

Om alle welke voor verhaelde redenen, hebbe ik, na dat myne Instrumenten meest selfs gefatsoeneert had, vele nieuwe, korte, klare wegen, en methodens van opereren op de *Anotomie* steunende, uytgevonden, en die van anderen gecorrigeert, en soo veel als my mogelijk is geweest, op het beknopste opgestelt. En om ordre te houden, soo hebbe ik van sommige wat af, en aen andere wat toegedaen, om dit myn werk, soo veel te beter geillustreert, voor den dag te brengen, en dat sonder reciten van vele oude uytgediende manieren van doen, met der selver Autheuren by den andren te rapen, soo hebbe ik tot gemack en profyt van Kinderen van Konst, gelijck ook van andre Liefhebbers, by forme van een korter, sekerder, en gebaender weg, dit ons werk op 't papier gebragt: gelijk een iegelijk, welken het sonder passie ofte vooroordeel lesen, doorsien, en begrypen wil, klaerlijk sal konnen bespeuren.

Wy beginnen dan voor eerst van de Operatien des Hoofds; dan die van de Borst, vervolgens mede van d'Operatien van de Buyk, en eyndelijk van die der Ledematen; uytmakende alle d'Operatien welken op 't geheele Lighaem geschieden, of geoeffend werden.

Niemand gelieft te geloven, dat wy ons met harde en gedwongene woorden beholpen hebben, of ook van een geaffecteerden styl; maer spreken gelijk de tael gaet, en ik kom meest ieder ding, sonder het te verblommen, by zyn naem te noemen, en of schoon hier en daer wat van St. Anna, met schotspykers getardeerd, onderloopt, de sake werd daerom in 't minste niet vermindert. Om

der-

derhalve dit werk Compleet in ordere te hebben, soo is de *Embryulcia vera*, als mede het ampt en plight der vroedvrouwen, en besondere aanmerkingen hier by gevoeght.

De *Embryulcia vera*, dat voortreffelijk konstig werk van 't afhalen eens doodden vrught, door de hand van den Heel-meester, is geen der minste onder de Chirurgicale operatien, en is nooit soo volmaekt aen den dag gebragt; en soo wanneer men de selve heeft komen in 't werk te stellen ontrent het vrouwlijck geslachte, soo bevint men noch al iets, dat de penne niet klaer genoeg en heeft konnen voor oogen stellen: 't welk daer uyt ons dunkens voort komt, dat yder operateur, een besondere handelinge hebbende, de selve soo net als hy die doet, ende met alle haer omstandigheden, juyst soo niet op 't papier en brenght: dit is dan de reden waerom ik myn werk gemaekt hebbe, om die dingen op ordre te brengen: de welke soo voor als in dese laborieuse operatie van de oude en moderne Auteuren, doch seer duyster en bekrompen zyn beschreven, en van velen die meest dese operatie niet by de handt gehadt hebbende, als *Celsum*, *Ætium* of *Albucasin* van woort tot woort nae gebootst en gevolght, jae dat meer is die voorname mannen eer verduystert als verlicht hebben. Onder welke voorverhaelde saeken evenwel verscheyden zyn, die noodwendig geweten, en in 't werk gestelt, als ook vele die gemydt of naergelaten moeten werden: gelyk uyt de wederleggingen van de ondienstige, ende uyt de aennemingen van de noodwendige dingen sal blyken; en dat ik, vermits door nauwkeurigh langdurige ondersoek en ervarentheyt, sulx waer te wesen ondervonden hebbe.

En om dat ik de spreuke van den voortreffelijken *Guido* in zyn voorreede daar hy dus spreekt, *dat de wetenschap door toedoeninge volmaekt wort*, omhelse; soo hebbe ik (niet voor myn selfs alleen willende toonen geboren te wesen) soo veel myn gering vernuft heeft konnen beseffen en de ondervindinge my geleerd heeft, verscheyde ware geschiedenissen en myn meningen by de selve te voegen noodigh geacht; om alsoo uyt de vorige met dese myne te samen vermengt, te sien of ik een wel gekneedt werk te voorschyn konde brengen; my evenwel inbeeldende, dat nae desen wel yemant sal komen, die by dit myn nieuw in 't licht gebrachte werk noch al wat toe doen sal; want het spreekwoort niet te vergeefs seyt *inventis addere facile est*: Om 't welk nochtans te doen, insonderheyt in soo een laborieus werk, groote ervarentheyt vereyscht wort, de welke niet als met besondre gelegentheyt en lankdurige ondervindinge te bekomen is. Het blyft dan ondertusschen evenwel waerachtig, dat wy als kinderen op den hals van een reuse wat meer als die sien konnen, gelijk *Guido in operis sui præfatione* seyt, *Pueri sumus in collo gigantis: quia videre possumus quicquid gigas videt, & aliquantum plus.* En dewyle dese operatie soo noodsakelijk tot behoudinge van 't vrouwlijke geslachte is, soo hebbe ik my verstout (te meer daer toe veel maels van verscheyde Genees-heeren en andre konst lievende practisyns aengemaent zynde) dit myn gering werk gedurende myn overige en ledige uren by den anderen gestelt, in 't licht te brengen: met die verwagtinge te zullen bespeuren dat dit myn werk de lief-hebbers aengenaem zal zyn: hopende met dit ons jegenwoordig tractaetjen ten minste eenig genoegen te zullen geven: voornamentlijk aen

die

die gene die het rechtsinnig ende sonder passie sullen lesen: my ondertusschen aen die gene die het contrarie doen geensins storende, wel wetende dat geen ding soo beschreven kan worden, of het is berispinge subject. *Nam penitus omnia penetrasse, & in nullo errasse divinum magis quam humanum est.*

By aldien (gelijck wel te wenschen was) alle de Vroedvrouwen, van competenten ouderdom zynde, daer en boven oock behendig, sagtsinnig, goedaerdig, beleeft, nederig, getrouw, secreterende, luftig, verstandig, vernuftig, neerstig, kloeck en voorsigtig waren; soo soude veeltyds in 't breken van Arm of Been, ontleding of verdraeying van een of meer der selver Gewrigten; noch de inbuyginge van de Hersen-pan der Kinderen in de Geboorte, en breucke van Ribbens; gelijk ik soodanige bedroefde exemplen door ervarentheyt ondervonden hebben, niet komen te geschieden; welke inconvenienten, die gene, welke daer en boven assurant, vroom en liberael zyn, soo wel als boertig tegen de Barende, die geern een klugtigh praetjen hooren, te meer als alle dingen voor de windt gaet, soo sy dan boven dien onvermoeylijck, niet boers, maer mededoogend waren, die souden de boven-gemelte fouten tragten voor te komen.

Oock soo souden sy, indiense mede lyden met arme Menschen hadden, de kleyn vermogende in barens-nood geensins verlaten, of schoon by een ander, waer van sy mogelijck wat meer profyt soude konnen trecken, geroepen wierden; nochte als sy by soodanig een gehaeld zynde, soo als op de selve tyd een groote Mevrouw of Persoon van meerder conditie zynde, om haer stuurd, geen andre onkundige ende onervaren Leerling tot de geringe vrouwen schicken, om soodanige somtyds met haer Vrugt deerlijk te mishandelen, ja beyde wel in doods gevaer komen te brengen, terwyle zy by de rycken, en daer de noodsakelijkheyt veeltyds soo schielijk 't niet vereyst, ledig sitten, en qualijk iets uytregten.

De getrouwde Vroedvrouwen, en die selfs Kinderen gehad hebben, en daer by ook kuys, en niet swanger zyn, en laten haer veelmaels die slaefagtige moeiten van nagt braken, &c. welke de sulke die veel practycq hebben meest onderworpen zyn, niet verdrieten lja zyn de selve dan ook capabelder om dat alles door te staen.

De sindelijcke en matige, en die van geen smullen, gasten, brassen, slicken en swelgen houden, en sig van misbruyk van morgen en sterken dranck wagten; zyn in der daed veel meer te vertrouwen, als die gene die haer tot sulcke excessen en uytsporigheden begeven; en soo wanneer wat gewaeckt hebben, of als 't werck spoedig en geluckig volbragt is, als dan d'eene gesontheyt op de ander drincken en binnen lappen; door welke quade gewoonte sy soo bol, vet en uytgeset werden, dat sy Handen als beucksparen, en soo dick als kussens komen te krygen; en haer selve ongesien en onbequaem maken, om tedere Vrouwen te helpen: waer door dan dickmaels gebeurd dat een Lichaem tot in den Endeldarm toe doorgescheurt werd, die partyen boven maten gereckt, en het Kinds Hoofd in de Geboorte staende gekneust; als anderfins qualijk getracteert werd: waer van ik menigvoudige droevige effecten gesien, ende ervaren hebbe, welke ik niet alle geerne soude willen beschryven, alsoo ick de vrede met die Sexe, die van soodanige professie zyn, beminne.

Vroedvrouwen dan, die geen snapsters, noch vermeten, lichtveerdig, geen vloecksters, maer vriendelijck, loos en serius zyn; weten met aerdige en soetvleyende smeeckingen, en bedrieglijke, doch vorderlijke aenmaningen, de in arbeyd sittende Vrouwtjens, soodanig te encourageren, dat sy de vreese, die bevorens veel quaed dede, doen vertrecken; waer door sy Lydende veel facielder den arbeyd doorstaen; ende waerlijk sulke Vroedvrouwen zyn veel te estimeren.

Insgelijcx zyn ook die geene roemwaerdig, die geensins neuswys, quaedsprekend, wrevelig noch obstinaet zyn, en haer niet opposeren tegen een tweede Vroedvrouw of Doctor, welken in moeilijcke verlossingen gehaeld werden, en geensins een arme Vrouw ongetroost en ongeholpen leggen laten: seker het ware een groote saeck dat noit sulcx geschiede; maer elaes! hoe veel malen ik Vrouwen verlost hebbe, die na dat sy onbehoorlijck, en niet op de regte tyd en mate, en te veel afdryvende dingen buyten den Doctor ingenomen hadde, meest afgemat en verlaten waren, 't welk uyt mijn Aenmerkingen of Historien dien aengaende genoegh blycken sal.

De voorsigtige en verstandige nu, wanneer sy sien dat de saken niet wel en gaen, of dat soo geschapen staen, dat het haer verstand wat te boven gaet: schamen haer niet in tyds een a meer wyse en ervarene Vroedvrouwen by haer te hebben; en sullen ook in plaets van over de quaden stand en staet, daer de Barende in is, te redeneren, liever consuleren en voorslaen om de beste manieren van hulpe te bieden; niet kyven, en elkanderen haer ongelucken of misslagen verwyten, maer neerstig overwegen en overleggen wat te doen staet: ja dat meer is, sy sullen liever de last op meer schouderen gedragen sien, en in tyds een Doctor of Chirurgyn, die sulke occasien dikmaels heeft bygewoont, of wel selfs vele Vrouwen verlost heeft, doen halen, om alsoo haer gemoed te bevryden, en de arme Lydster, of haer Kind, of wel alle beyde soo 't mogelijk is geholpen en behouden te sien. Sy sullen ook geensins de Barende noch hare Vrienden, soo een Doctor als de noot aen de Man gaet, door valse geruchten voort te vertellen, noch door afradingen of vervaertmakingen, waer door men de selve een afkeer doet hebben, van soo een Patient afhouden, en nimmer liever den Patient en haer Vrugt verloren sien gaen, al hadden sy al eens een misslag gehad, gelijck my van verscheyde is voorgekomen, sulcx dat de saken als dan in soodanig een staet vond, dat sonder iets t'ondernemen of te onderstaen, menigmael hebbe moeten vertrecken, en by gevolge de afgematteerde, en de dood op haer lippen hebbende ellendige Vrouwen, gants heb moeten abandonneren.

Derhalven was het wel te wenschen, dat soo hier, als in andre Landen sulke geen gevonden mochten werden, die soo eygen wys, quaedwillig en hatig zyn, dat sy, gelijk *Louise Bourgeoise* by experientie daer van schryft; als sy weten dat iemand van de Vrunden om noch een tweede of derde Vroedvrouw; ja dat meer is, om een Doctor gegaen is, sy selfs de hand aen 't werk slaende, eer iets zullen ordineren, of wel alles onderzoeken en besoecken, of in Persoon selfs te ondernemen gewoon zyn; als dan een ander de Vroedvrouwen of Doctor te gemoet stuuren, en aen deselve doen seggen de saeke wel gesuccedeert te zyn, daer evenwel het contrarie waer is; ende veel liever den Doctor en andre Vroedvrouwen in 't komen

willen-

willende beletten, en zo de arme ellendige alleen sonder verdre noodsakelijcke hulpe, met haer Vrugt haer leven laten eyndigen, eer dat sy gedoogen soude willen dat hare grove fauten openbaer wierden; ja willen veel eer de ongeluckige uytkomst afwachten, dan door een ervaren Doctor, Moeder en Kind behouden te sien; van welcke voorvallen ik door ondervinding vry wyd en breed soude konnen spreken.

Wackere Vroedvrouwen past wel wat onbermhertigh te zyn daer het te pas komt, en haer aen d'ongelatigheyt, als onnutte en dwase scheldwoorden, gelijk ook aen de uytsporige tael van d'ongeduldige of kleynseerige Barende, geensins storende; daer en boven is 't voor haer een groote gave en çieraet, dat sy opmerkende zyn, om terstont de weeden van de pyne te konnen onderscheyden van die van een colijk, want in dit geval deselve seer bedriegelijk zyn, en dat om de verandering van de situatie des Kinds, of te behouden of te verbeteren. Ook is 't goed dat sy regts en slincx zyn, niet bevende noch slaperig, door welke vaek of sluymering sy op de voorvallen niet letten konnen; waer door veeltyds de Vrugt langer als anderssins geschiet, wanneer sy op hun schot staende zyn, geholpen wierd, maar anders in de Geboorte blyft staen, en peryckel loopt van te sticken; en insonderheyt is 't een groot ornament, dat sy schoone smalle handen, met lange dunne Vingeren, afgekorte en geschrapte Nagelen, en geen çieraet Ringen hebben, en dat de Armen sonder Brasiletten omwonden zyn.

En dat het alder noodsakelijckste is, dat is, dat sy kenniss hebben van d'Anatomie, in sonderheyd van de Deelen die tot de voortteeling van een Vrouw dienen, als ock niet minder van die der Navel of Streng, met de Nageboorte, en van het gestel van de Beenderen, ende der selver verdere noodigh gewetene hoedanigheden, en geledingen van 't Kind, en oock van die der Moeder en de plaets daer het Kind in legt, wel bevatten.

Het is oock verre het beste, dat sy noit de in arbeyd sittende, eenige sware moeylijcke en affienlijcke qualijck gesuccedeerde voorvallen, dien aengaende vertellen; en mogte het gebeuren dat de Moeder quam t'overlyden, en het Kind egter leefde, noit agter laten een ervaren Arts terstont te doen halen, om de Keyserlijcke snede te doen, ende alsoo het Kind te salveren.

De soodanige die de voor verhaelde gerequireerde deugden hebben, zyn waerlijck veel eere waerdig, en behoorden soo gering niet geagt, maer veel beter beloont te werden: op dat menigh fraeye Burgers of Chirurgyns Vrouwen, haer niet en mogten ontsien soo een Ampt by de hand te vatten en te bekleeden.

En wat een treffelijcke saeck soude het zyn, dat veele Vroedvrouwen die reputatie elders niet kregen, dat sy in haer huysen beproefde swangere Dogters, en mogelijck somtyds van getrouwde, ja dat meer is wel van Onchristene Mans bevrugt en bevuylde verdorvene pockige, tot verscheyde malen toe, tegen de Kraem tyd herbergden, en alsoo om meer gewin, selfs heymelijck verloften: 't waer beter de sulcke aen een Leerling ten proeve te geven om die te verlossen: gelijck de voorsz. *Louise Bourgeoise* daer mede seer wydluftigh van schryft, ende insonderheyd alwaer sy haer Dogter instructie geeft, verhalende een histoirie van een Vroedvrouw, die een dood bleecke, en van de pocken uytgemergelde en

geconſumeerde Vrouw verloſſende, een *nodum* of pockige harde buyl op de Hand kreegh, welke ſeer groot wierd, en ſy alſoo onnoſel zynde, en van dit quaed geen kenniſſe, of quaed vermoeden hebbende, na gewoonte haer officie bediende, waer door zy jammerlijk vyf en dertig Familien ontſtack, en de pocken aenſette, dewyle het de Mans na de reyniging van de Vrouwen kregen, gelijck het oock de Suygelingen van de Moeders erfden, waer uyt geen kleyn verwerringh en jalouſie in die Familien ontſtond.

Ende heeft deſe Vroedvrouw, door Medicyns en Chirurgyns oordeel overtuygt zynde, haer daer na in de Cure begeven, en is alſoo eerſt geneſen geworden.

Soo dat het geen wonder is, dat veele fatſoenlijcke Vrouwen al vry wat omſigtigh zyn, eer ſy de Vroedvrouw aennemen.

Te meer, om dat de dagelijckſe ondervindingh klaer doet ſien, dat'er ſoodanige gevonden werden, die noch leſen noch ſchryven konnen; en ſommige als ſy tot armoede gekomen zyn, dan ſoo een hoogwigtigh Ampt loſlijck, by d'eene of d'andre ervarene Vroedvrouw om niet, of voor 't weynige dat ſy noch by een hebben konnen ſchrapen, ſoo wat heen leeren; en als ſy half vol leerd meenen te zyn, ſelfs den baes ſpelen; wanneer ſy maer twee a drie Burgers Vrouwen, of een andre, wiens Man van de Kunſt is, by gratie, en niet uyt waerdye verloſt hebben; als dan worden haer de Neusgaten van 't ſnorken, pochen en blaſen eens ſoo wyd: Die dan noch wat leſen konnen, die krygen ſomtyds noch wel een inſtructie in geſchryft, op een half vel met weynig letteren geſchreven, ſoo net aen den andren gelaſt, en ieder ſoo treffelijck op ſijn plaets geordineert, volgens haer gewoonte, dat het een plaiſier is om te leſen. Dit ſegge ik, om dat ſulcke Inſtructien, geen vyf en twintigh regulen bevattende, met ſoodanige expreſſie dat het ſig ſchaemt nog een beware; en dan gaen ſy daer op 't zeyl en dat voor de wind, al even eens of ſy de wind van de Lappen en Funnen in een doeck geknoopt, gekocht hadden. Dat gaet te platte Lande alſoo toe, ſonder eens een bequame Stoel, of andre noodwendigheden te hebben, gelijck ik daer van, en van haer doen en laten in myn hiſtoriſe Aenmerckingen, in ſoo lange jaren als wy die Konſt ge-exerceert, en ſoo veel malen ervaren hebbe ſullen doen blyken.

Daer worden evenwel brave Vroedvrouwen gevonden, met welcke wel gepractiſeert hebbe, en noch geerne practiſere; maer dat zyn van die oude Gaſten, welke ervarentheyd hebben. Doch om voor te komen dat de nieuwlingen ſoo ras niet toegelaten mochten werden tot de bediening van ſoo een Ampt, ten eynde men veel onheyl mochte afweeren, en ongelucken voorkomen; ſoo hebben eenige Steden al gereeds een tyd geſet, om haer te bequamen, en te laten onderwyſen: Ende als ſy al tot kenniſſe gekomen zyn, daer by verordineerd hoe lang noch onder een ervaren Vroedvrouw moeten practiſeren, als ook Keuren en Ordonnantien gegeven, hoe verre ſy gaen moeten; namentlijck dat ſy, dewyle geen Medicine verſtaen, geene Medicamenten in mogen geven, als met communicatie van een Doctor, aen welke ſy eerſt alles net en wel opgebiegt hebben ('t gene echter veelmaels, uyt onkunde of malitie, noch qualijk gedaen werd) en waer van ik met ſpecifique ervarentheyd ſpreken en ſeggen kan, hoe dangereus het veeltyds

is

is iets afdryvens in te geven; en ter contrarie hoe heylsaem het weder is een behoorlijck Medicament op sijn tyd te doen gebruyken, alsoo ik op veele haer seggen my niet derve verlaten, en veel liever eerst de Vrouw selfs onderslaen, ('t welck ons waerlijck soo veel niet meer geweygerd werd) om dan soo veel het mogelijck is de abuysen weg te nemen. Derhalven soo heb ik ten dienste van die Sexe myn uuren willen besteden, van kort en beknopt in dit myn Tractaetje te seggen, wat een Vroedvrouw meer behoort te verstaen, en wat sy niet behoeft te weten, en geensins behoort te oeffenen, als welk haer Ampt niet is rakende, om haer van vele onnutte Boeken een afkeer te doen hebben; met ontwyffelijck vertrouwen, dat ik de Aenkomelingen daer mede allenthalven dienst gedaen hebbe, de welcke ik alle toewensche dat niet wys in haer eygen oog mogen worden, (soo het anders vele van hun niet gereeds en zyn) ende met een goede bedaerde sin in een gesont Lichaem, en dat sonder onderlinge nyd en jalousie, haer werk naer konst komen te volvoeren.

Wilt ook gunstige leser myn goede meeninge (gelardeert met cinseerheyd) in de Historie myner aenmerkingen, in een goede sin op neemen. In myn *Embryulcia vera*, zyn eenige Historien of Aenmerckingen ondergestoken, welken met noch een groot gedeelte te samen over de hondert, een swaerlyvige State Compagnie uytmakende, na den ouderdom van jaren, om dat sy het den andren niet en soude verwyten in slagordre gestelt zyn.

d'Assemblé dan van dese Historien raeckt de Fœminine Sexe, en Kinderen, met de dependenten van dien; waer in sonder twyffel den Konst-beminnenden Leser ten minste, soo ik hope eenig contentement sal vinden, en daar in sien met wat voor een zorge, tot nut en leersaemheyd ik myn vermaeck uuren gespild hebbe. Kiest hier uyt den besten sin, doet als de Bye, en niet als de Spin; 't welck als ick soodanigh bevinde, ick belooven wil dat geen ander plaisier sal wenschen, en sal soecken myn selve meer te bequamen en dat door neerstigheyd, om in de practycq by voorvallen, aen myn even-naesten mede te deelen, al 't gunt den Hemel my sal doen voorkomen en ervaren.

Dat dan die gene, die dat ons soo gebaptiseerde Boekje gelesen hebbende, en dit onse soo genaemde *Ampt en Plight der Vroedvrouwen* insien sal, gelieve te considereren, dat Wy derven (als te langh met de mars geloopen hebbende) ons aenmatigen te seggen, dat dit ons werk suffisant is soo voor de onervaren Meesters, Leerlingen, als toekomende Vroed en niet wyse Moeder-konst oeffenaers en oeffenaresen. De oude ervarene en afgeregte Vroedwyven hebben gereeds soo veel recepten van Doctoren en Chirurgyns opgeslockt, dat sy haer kakel-lievende Sexe, voor alle haer overkomende qualen, na haer beste verstand, waanen beter raed, remedien en daed te geven, als alle de Medicyns en Chirurgyns, die by haer maer voor Couillons te boek staen: en dat gaet soo onder prætext van besoeck, tot mesnage van de Kraemvrouw, *è vero è ben trovato*; want sy worden daer vermaledyd mager door, ja soodanigh! dat die gene, die maer een weyningh courage in zyn Knie, en noit de naeste Buurvrouw van de Waterwegh beschouwt hadde; ja al was hy van steen, op de putjens die sy in Händen en Koonen verkregen hebben, soude verlieven.

Gelieft

Gelieft dan discrete en ernstelijck versogte Leser, met desen onsen *Echo* of naerklanck niet te railleren; alsoo seker aen een goede en verstandige Vroedvrouw veel respect deferere, hoe raer die oock te vinden zyn *nam rara avis in terris*, want de meeste hier ter plaatse (ick swyge van anderen) zyn seer slegt gestelt en seer onervaeren meer waen als daed wys zynde; haer handen meer gebruykende om greetig en lecker te eeten en te drincken met die aen de mond te brengen; als baerende vrouwen konstig en met ordere te behandelen; wordende meer door deselve mishandelt als konstig behandelt; waer van ick veel ervaringe hebbe. Gelyk ten deele uyt *het Ampt en pligt der Vroedvrouwen, Embryulcia vera*, als myne *besondere Aanmerkingen de vrouwen en kinderen concerneerende* genoegsaeme blyken sal, hoe onervaerene de meeste Vroed-vrouwen zyn; soo dat de vrouwen meer door geluk, als konstige behandeling komen te verlossen.

En mogte ick daer eenige Tael fauten in hebben, of eenige spel of druck fauten, die door abuys van den Drucker zyn ingeslopen, dat hy die sagtsinning gelieve door de vingeren te sien. 't Welck doende; Verblyve

UE. geaffectioneerden Vriend,

C. SOLINGEN.

THEO-

THEODORUS SCHOON *Med. Doct.*

WENSCHT DE

HEELKONST-OEFFENAARS

Heyl en Voorspoed.

EEn voortreffelijk vast gegrond gebouw, tot gemeene nut gestigt, werd van wyze vernuften gepresen; maar in tegendeel van waanwyse, opgeblasen en nydige menschen veragt, om dat het boven hun waggelende bedelaars hut en slegte verdiepinge uytsteeckt. De deftige Bouwer is by verstandigen in hooge agtinge, en zijn lof, van hun lippen vloeyende, werd in allen oorden verbreyd: daar de slegte laatdunkende ydele lucht-schermers hem kleyn agten, en met lasteringen vervolgen. Een wys-man is niet groots gevoelende van zig zelven, maar neederigh en vriendelijk tegens allen. Een dwaas, in tegenstellinge, verheft zig zelven, is trotz en opgeblasen, niemand agtende, en niets als zijn eygen gaaren beminnende. Een vernuftige Ziel in top van hoge eer gesteygert, word niet opgeblasen in hoverdye, maar behoud zyn eerste stand van neederig en minnelijkheyd; daar een vermeten mensch, door gunst in top punt verheft, zig niet kennende, zijn weldoenders kleyn aght, hoogmoedig zynde, anderen veragtende bespot en met onwaardigheyd de rugh keert. Deftiger is een geringh geregt met een koude dronk waters onder een slecht dak met een weyse man genuttight; als lekkere spyze uyt zilvere schotels, en smaakelijke teugen uyt goude schaalen onder een vergult verhemelt voorgedist: ja nutter is een uur met een regtzinnige door moeyelykke baanen en swaare plas regens wandelende doorgebragt, als geheele dagen met een werelds ydel mensch zyn tyd in brasserye en ydelgeschal te verquisten. Een opmerkkend leerzaam vernuft koopt de tyd uyt, hy doorbladert geleerden haar schriften, om uyt dezelve wysheyd te halen, en voor zig een schat te vergaderen welke door mot ofte roest niet verteert word: maar een neuswyze spotter en ingebeelde weetniet, bemint de geenen welke met hem alle anderen kleyn agten, met den Zot lagchen, Spotter spotten, en die zyn ydel zot geklap hoog verheffen en voor woorden eens wyze uytgalmen: want een dwaas bemind de dwaasheyd in eygen loftuytinge, en hy pryst die geenen welke hem met alle zyn gebreeken aankleven, en met lof hoog in waarde komen op te vyselen. Dat het met de menschen zo gestelt is, weeten die geenen best welken de wereld maar een weynig doorwandelt hebben, als welken zullen bevinden, dat leedige vaten meer geluyt van zig geven, en geraas maken, als die geenen welken met deftig nat vervult zyn. Dit heeft den Schryver van dit nutte werk, met veel anderen, in zyn leven bezogt en beproeft; wanneer in zyn gezonde tyd, zyn deftig handwerk, tot nut van duyzende lyders werkstallig gemaakt,

***

van

van veele quaadaardige brodders der Heelkonſt beriſpt, en van nog veel meer van die zelve zoorte met booze laſteringe agtervolght wierd: welke ydele domme ſchorsknabbelaars nog niet ophouden mans doodbeenderen met hunne laſter tongen te rabraaken, zyn deftige en nutte nagelaten ſchriften met hun honds tanden te ſcheuren: waarom ik konſthalve hen vermaanen van niet langer hun tanden op mans dood-beenderen ſtomp te knagen en met laſteren te vloeken; nog de leerzaame deftige overblyfſels, de ſchriften, welke de ydele baffers niet konnen tegen gaan, met een helſche nyd als wilde dieren aan te rantzen, met die quaadaardig te veroordeelen, alleen om mans roem te dempen; op dat gerergt, tot voorſtand van zyn deftige naargelaten leerſtukken, ik alle die *Momi* en *Zoili* ten lyf zal komen, om voor mans eer en zyn gegronde *Heelkonſt* te kampen.

De *Heelkonſt*, een der alderouſte konſten, is van d'eerſte menſch zelfs oorſpronkelijk: want den menſch met uyterlyke qualen van wonden, geſwellen &c. van uyterlyke voorwerpen alles innerlyke quaade ſtoffe hem toegebragt, beladen zynde, heeft zyn hulpe in de Gewaſſen als Dieren gezoght om van deſelve, tot nut, ytwes te ontleenen; daar in zo lange met veranderinge van toebrenginge volhardende; te meer zo wanneer het eerſte aangebragte geen hulpe gaf, nog ſmerte was ſtillende; tot dat hy eyndelyk, naar veele veranderinge van aangebragte middelen, yts gevonden heeft 't geene hem een geneſinge toebragt. Zo dat de nood hem voor een wet verſtrekte, om zelfs naar hulpe voor zyn quaal uyt te zien. Hier van daan d'eerſte hulpmiddelen by hem onderzoght en beproeft, en dus aan andere overgelevert: weshalve in d'eerſte tydt d'eene menſch de Heelmeeſter van een ander, ofte van zyn zelve was.

d'Eerſte middelen, alleen op een loſſe uytſlag uyterlyk werkſtallig gemaakt, en konden het lichaam niet veel quaad toebrengen, als wel die geenen, welken door de mond innerlijk gebruykt en doorgeſwolgen wierden; want wanneer den lyder van 't geene hy op zyn quaal bragt geen hulpe vernam, maar dat in tegendeel meer ſmerte gevoelde; en zyn wond veragterde, zo verwierp hy d'eerſte middel, en zag naar anderen uyt; tot zo lange hy ytwes gevonde had, 't welk hem genas en zyn leden in welſtand herſtelde: Zo dat den menſch t'elkens meeſter was van dat geene, 't welk geen hulpe gaf, om dat te verwerpen en yts nuttigers aan te brengen; waarom dan de middelen uyterlyk gebruykt niet veel quaad het lichaam konden toebrengen, als wel die geenen, welken innerlyk door de mond ingenomen wierden. In tegendeel is het met die gelegen welken tot de *Geneeskonſt* behooren: Deze werden, op verſcheyde wyſen bereyd zijnde, inwendig gebruykt; wanneer nu zodanig een middel alleen *a la preuve* zonder eenig vaſte verſeeckering van goede uytſlag en nuttige werkinge ingenomen is, en de lyder daar na beſpeurt en beproeft dat het ingegeve hem een doodſteek aanbrengt, men is het middel veel tyts in zijn werkinge niet meeſter; het heeft zig met des lyders bloed en verdere vogten al vermengt; het taſt de vaſte deelen aan om die te beſtormen en te dooden; het lichaam werd geweld aangedaan, de lyder lyd en is in doods gevaar; het tegenmiddel is onbekent, men is vol angſt en vrees om yts verders *a la fortune* in te geven: kort om, het middel ſpeelt in..

in 't lichaam de baas, en de lyder geeft de geeſt. Hier uyt blykt klaar dat de *Heel-konſt* in de beginne op los geval behandelt, het lichaam zo veel quaad niet heeft toegebragt, als wel de *Geneeskonſt*, door welkers middelen, op een onſeeckere uytſlag gebruykt, veelen het met de dood hebben moeten betalen.

d'Eerſte vinder der Heel-konſt, om die werkſtallig te maken, en in het gebruyk voort te zetten, is geweeſt *Apis*, *Koninck van Ægipten*; of zo anderen willen *Myzria* Zoon van *Cham* en Neef van *Noach*. *Hygenius* in zyn CCLXXIV. *Fabel* maakt gewag dat *Chiron Centaurus* Soon van *Saturnus* de Heelkonſt, met oplegginge der Kruyden, eerſt heeft geoeffent; welke *Apollo* verder heeft voortgezet; waarom *Homerus* dezelve een God der Heelkonſt en peſtilentie genoemt heeft: zo dat deſe konſt by d'eerſte uytvinders *Empirice*, dat is op los geval, behandelt is geworde: Maar *Æſculapius* Soon van *Apollo*, heeft deſelve wyder uytgebreyd, en in een meerder volmaaktheyd aan de Geneeskonſt als onafſcheydelijk gehegt: Tot dat ten laaſte *Hippocrates* na de gelegentheyd dier tyden en kenniſſe die verder heeft opgeheldert.

Deze konſt dan in *Ægypten* zijn eerſte aanwas gekregen hebbende, is naderhand door *Pythagoras*, *Empedocles*, *Parmenides*, *Democritus*, *Chiron*, *Diocles*, *Cariſtius*, *Praxagoras*, *Chryſippus*, *Theophilus*, *Eraſiſtratus*, *Peon*, *Gorgias*, *Soſtratus*, *Herones*, *Ammianus Alexandrinus*, en ontallijkke andere brave mannen, naar die tyt, verder voltooyd geworden, en by der hand gevat; en te *Romen* van *Archagaat*; dog met geweldige wreedaarderye van kerven en branden, eerſt in gebruyk gebragt, waarom dezelve de naam van *Wond-etzer* verkreeg; maar om zijn wreede behandelinge, den *Vleyſch dief* toegenaamd, uyt *Romen* gebannen wierd.

Wyders zo is dezelve in vervolgh der tyden door deftige mannen in meerder volmaaktheyd in top punt opgevyzelt geworde, wanneer by deſelve de grondige kenniſſe der *Ontleedkonſt* gevoegt, en alles op een geſonde reden-konſt geſchoeyt wierd; de behandelaars zig beneerſtigende in alles naaukeurig na te vorſchen om den menſch in zyn konſtig geſtel te leere kennen, en het waare gedaante der Konſt-toevallen, 't zy van *wonden*, *geſwellen*, *ontheupingen*, *breuken* &c, naakt en klaar in hun waare geſtalte te ontdekken. Maar gelijk by neerſtige mannen in de Heel-konſt veel is uytgevrogt, en nog gearbeyd werd, om dezelve volmaakt voor te ſtellen, en van veel feylen, met welke die beſwangert is, zo in Ontleed als Menſch-kunde en hand konſt werkkinge, als heel middelens gebruyk te zuyveren, om de Meeſters, als Leerlingen een volmaakt Heelkonſt gebouw op te dragen en natelaten; Zo iſſer in tegendeel niet weynig van onkundige *vleyſch vilders*, *brodders*, *bloedquiſters*, *pyn-beulen* en *vleys lappers* uytgewroght, om het vaſt gebouw der verligtende Heelkonſt te verduyſteren, en deftige mannen, met hun hande van moort bloed nog rookende en beſoetelt, te bekladden, en met valſche vergiftige tongen te laſteren; te meer, wanneer door magtige vrunden daer in onderſtudt, en by onkundige dier konſt voortgezet wierden, alwaar hun vilders rol ſpeelende, met elendige te martelen en te dooden, nog van die onnozele lyders verheft wierden: 't geene ik met veele bewyze kan beveſtigen.

Verre moet van de *Genees* als *Heelkonst* geweert zijn, 't geene *Plinius* en andere schryvers van de onkundige botte en halstarrige Geneesheeren als Heelmeesters, *naam Doctoren* en regte *beurze snyders* en *villers* getuyghen. Seggende *Conscientia Medicorum & Chirurgicorum furno existit amplior, iis solis impune licet occidere; nam illorum facta deteriora sunt latronum delictis: Nam Hercule in hac artium sola evenit, ut quomodocumque promoto, statim credatur se medicum aut Chirurgum, cum sit periculum in nullo mendacio majus Non tamen illud intuemur, nulla præterea lex, quæ puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ, discunt periculis alienis, & experimenta per mortis agunt, illis tantum hominem occidisse impunitas summa est, nec dubium omnes, istos famam novitate aliqua aucupantes, statim animas nostras negociari, palamque est; ut quisque inter illos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ nostræ necisque fieri.* Waarom *Jesuita Mazenius in Exercit: ult: libr:* 2. beyde deze zoorten der onkundige Oeffenaars het volgende tot waarschouwinge toekaast. *Attende igitur quo vadas, quisquis ad Medicinæ & Chirurgiæ cultum te confers, arduum est studium, & a paucis sua perfectione cognitum, a paucioribus recte administratum: Nolite ergo famam & conscientiam vestram illatæ cuiquam mortis suspicione contaminare & tam sordidis, quam sepæ coguntur, deservire officiis.* Want lyders door zulke *Naam meesters* behandelt, indien onder hun handen niet komen te sterven, werden dan veeltyts zodanig mishandelt en bedorven, dat nooyd in hun voorige gezonde stand ofte gebruyk der ledematen herstelt werden: hoedanig veele bewyze ik zoude konnen te borde brengen dat zo gebeurt te zijn en zelfs ondervonde hebbe.

De *Ontleedkonst* is de grond en vaste steunsel der *Heelkonst*; want zonder een nette en grondige kenniffe der zelve, is de Geneeskonst wankelbaar, en de Heelkonst onseeker; Een genees-meester een quaksalver en mensche moorder, en den Heel-meester een Vilder en Lapsalver: Zonder derselve grondige kenniffe, werd alles op een los geval behandelt, en de lyder in duyzende gevaaren gestelt; en veeltyts met een halve huyd, van *Heelkonst brodders*, na 't graff gesleept.

Deze Konst der Ontleedinge werd huyden ten daage van veele *hayrklovende Voorlezers*, welken hun tyd verspillen met dingen van anderen bereyd, gekregen en gekogt, voor eygen werk hun onnozele toehoorders onder d'oogen te douwen, en veel daar van op te geven en wonderen te kallen, mishandelt: of men verquist den tyd met *aderen, slagaderen, senuwen, water en chyl-vaten, galvoerders, quylvaten* &c. te splitzen, en in duyzende van takjes te verdeylen; deselve met *wind, was, quik* ofte een gecoloreerde vogt te vullen, om die voor een wonder werk de aanschouwers voor te dragen, om zo van deselve een roem weg te dragen. Dus pronktmen met anderen haar veeren, als in de *Fabul van Æsopus*; men ploegt met anderen haar kalveren; men dekt zyn naaktheyd met een anders gewaad, men roemt van kenniffe, maar van anderen ontleend; kortom, men verbeeld zig een Konink, en men is een arme bedelaar, met een mantel van anderen haar lappen gestoffeert omhangen en gedekt zynde: Zo speeltmen zijn Rol den mensch milleydende, het nutte werd overgestapt, en meesters en leerlingen blyven even wys. Hoe blind het grootste getal der Heel-meesters in d'ondleedkonst zijn, leert ons de dagelijkse beispiegelinge, en beproevinge der geenen welken van deselve mishandelt werden, en een droe-

vig

vig onderwerp van die onkundige Meeſters moeten zyn. Waar werd door de Voorlezers dat nutte, namentlijk het geſtel der ſpieren, haar begin, inplantinge, hooft, pees, ſtaart en zenuw geſtel derzelven, getal, plaatſe en beweginge vertoont? waar de loop der Zenuwen, aderen, ſlagaderen, *watervaten* &c. het uyterlyke lichaam omwandelende, herwaarts en derwaarts loopende, elkander overkruyſſende, en zig dan ſus dan zo ſlingerende en draayende aangewezen? Waar word het konſtig t'ſamenſtel, het lichaam omkleedende en bekleedende, en op verſcheyde wyze beweegende getoont? waar het geſtel der beenderen in hun inplantinge, verſcheyde beweginge, drayinge, en konſtigh t'ſamenſtel afgebeeld? waar het lichaam in zijn konſtig geſtel, op vaſte gronden en gezonde leeringe aangewezen? waar werd de legginge der *konſtige banden, ſwagtels, ſtrikken* en *knoopen* geleerd; waar de konſtige handgreepen en weluytgevonden dienſtige en deftige werktuygen voorgeſteld? waar werden nuttigen en deftige beproefde heelmiddelen aangewezen, en om die konſtig te bereyden en wel te gebruyken geleerd: Zo is men bezig zijn tyd met niet te doen door te brengen, meeſters en leerlingen, met niet te onderwyzen, op te houden; en zijn tijd met quaadſpreeken en lanterfanten te verſpillen: Dus ſluytmen den bok in een lege haverkiſt om vet te worden en van ligt berooft te zijn; en men ſpant de Eſels agter de ploegh, terwyl de leermeeſter vremd kooren inſamelt en zig op een anders akker verluſtigende, vet, leuy en vermeeten wort, en met het weelderige peert agteruytſlaande zijn weldoenders ſchopt.

Zoodanig is het waar geſtel van veele *Voorlezers der Ontleedkonſt*, heelmeeſters, als leerlingen; waarom deſelve van deftige mannen, als *Volcherus, Coiterus, Sebezius Svevus, Corbëus, Hildanus*, en duyzende meer; Ja van geheel *Duytſland, Vrankrijk, Spangien, Engeland* &c. te regt voor *vleyſch vilders, vleyſch kappers, hayrklovers, laniones, Anatomici incruenti* als nuttigr waare ontleders gehouden werden: Hier van daan zoo veele *ongegronde naaſpeuringe en ſchouwinge der vermoorden lykken*, welke doode lichamen zy onderzoekende, in deſelve, door hun quade handelinge en ontkunde der ontleedkonſt, wonden maken, vaten doorſnyden en deelen quetzen welke voor dood wonden kunnen aangemerkt werden, alzo de meeſte beſchouwers ofte onderſoekers, 't zy Geneesheeren ofte Heelmeeſters niet bequaam zijn om van een aangebragte wonde, dezelve doodlijk ofte niet doodlijk zijnde, na waarheyd te oordeelen, om yts zekers te konne beſluyten: Dus werden door hun onkunde in de Heelkonſt ten meerendeel de lyders mishandelt, geen dood wonde een dood wonde, en door hun quaade ongegronde opſtellinge ofte getuyg ſchriften, veel tyts, de regters misleyd, de onſchuldige ſchuldig verklaart, en de ſchuldige vrygeſprooken. Dat het zoo toegaat, ſullen voortreffelykke mannen als *Franciſcus a Victoria, Budewijn, Fortunatus Fidelis, Maſcardus, Zacchias, Farinacius, Boërius, Carerius, Gomeſius, Angelus Aretinus, Fulvius Pacianus, Bohn, Ammannus* &c: met my dat getuygen en beweeren: vaſtſtellende dat die getuyg ſchriften aanneemelyk zijn, welken van mannen in kenniſſe gegrond, en in ondleedkonſt ervaren voorkomen; en welken in een gezond oordeel, op lichaams-kunde gegrond, dat beveſtigen, 't geene ze ſchriftelijk bewyzen. Beeter is'et zijn oordeel in een onſeekere zaak op

rte ſchorten, als van yts twyffelagtig een vaſt beſluyt te maken; dus bevryd men zig zelve van blaam, de onkunde werd niet openbaar, en een zot werd als dan wel van een wys man gegroet.

Het is mede een zeer noodſaaklyk werk, en van een groote nuttigheyt, dat men mannen van verſtand en kenniſſe tot *Dekens* en *Hooftmannen van Heelkonſt Gilde* verkieſe; welken zonder haad, nyd, of eygen intreſt, maar om 't gemeene beſt van hun broederſchap, het zelve handhaven, en tegens alle ondermeyninge van quaade inbreuken, de Heelkonſt nadeelig en veragtelijk maakende, beſchermen; met tegen te gaan en te weeren alle zoodanigen welken ongereghtigt zig valſchelijk aanmatigen *Operateurs*, *Leden-zetters*, *Heel en Vroet-meeſters* te zijn, ſtoutelyk dat oeffenen, en de menſchen ellendig mishandelende bederven. Deze *quakzalvers*, *landloopers*, *vleyslappers*, *windbaſen* en *blaaskaken*, welken, zo in kenniſſe als handwerk arm zijn, de menſchen bedrieglijk mishandelende, alleen op geldſchrappen en qualijk ſpreeken uyt zijnde, moet men niet dulden, maar als ſchadelijke werktuygen der Heelkonſt vervolgen en tegen gaan, om die konſt in agtinge te houden.

De *Hooftmannen*, 't zy *Genees-heeren* ofte *Heel-meeſters* van dat Gilde moeten deftige ontleeders, en vernuftige meeſters zijn; mannen in alle de deelen der Heelkonſt ervaaren. Konſtige werktuygen uytvinders (*mechanici*) voortreffelijkke en groote Heelmeeſters (*oprateurs*) om alles ſtoutelijk te onderneemen en wel uyt te voeren. Zy moeten gezond van oordeel en ryp in kenniſſe zijn; beminnaars, opbouwers en voortplanters van de vervalle en waggelende Heelkonſt, opheldertaars en grondige bouwers van dezelve: mannen ſcherp van gezigt, vlug van kenniſſe, rap van leeden, zaght van taal, vriendelijk in ommegangh, opregt in handel en wandel, vaſt van handen, ervaare in behandelinge, en deftig in uytvoeringh tots'menſchen heyl: het moeten wakkere Arenden zijn welken geen Uylen voortbrengen, op dat uyt deſelve andere leerlingen, door hun onderwezen, getoeſt, beproeft en aangenomen zijnde, als wakkere navolgers tot nut van t'gemeen mogten voortgequeekt werden. Een wyze Konink maakt vernuftige Onderdaanen: verſtandige Regenten wakkere Burgers: dappere Veldoverſtens kloeke ſoldaten; een ſcherp verſtand opmerkende geeſten; en een braaf werkmeeſter treffelijkke en liſtige navolgers: Maar een flegt Hoofdman laffe nagangers; luye handen ſlappe knien; domme geeſten trage Eſels, en een flegt meeſter, botte leerlingen; want zo Konink zo onderdaanen, zo meeſter zo knegt. Dit heeft dien ſchrandere Heer *Solingen* in zijn leven genoegſaam aangewezen; en de domme onwetentheyd van veele Heel-meeſters klaarblykkelijk door zijn voortreffelijke Heel-konſt getoont; van welken zijn deftige handelingen en groote uytvoeringe in ellendige te helpen, en van andere verbrot ofte verlaten zynde te herſtellen ik veelmaals oog getuygen geweeſt ben: Ja ik zegge tot roem; nooyt handiger, opmerkkender, ſchranderder, vernuftiger en grooter Heel-konſt Oeffenaar gezien, nog deftiger behandelaar en *mechanicus* in die konſt beſchouwt te hebben. Dit heeft my bewoogen, daar tog ernſtig verſoght zijnde, des mans geheugeniſſen te verniewen, om dezelve als een nieuwe *Phenix*, uyt d'aſche te doen herleven; en om allen zo wackere als ſlappen en botte

mee-

meeſters, luſtige en trage leerlingen te leeren, en elk tot yver, neerſtigheyd en wakkerheyd aan te maanen. Deze naargelaten ſchriften, by my van veel feylen gezuyvert, verbeetert, opgeheldert, en van hem vermeerdert, zullen s'mans yver, kloekheyd, vernuft, deftige en konſtige Heel-konſt handelinge tot roem uytgalmen; den leerzaamen tot een ſpoor en prikkelingen, en de luijaards, botteriggen, ſtyfhoofdigen tot een overtuyginge van hun domheyd en lyders mishandelinge zyn.

De *Waanwyze Vroedvrouwen* konnen hier leeren, hoe een vrouw, in barens noodzijnde, door konſtige en nette handelinge te helpen en te redden zy; en waar voor zy zig te wagten hebben: de miſſlagen van mishandelinge, waar door veelen baarende vrouwen zijn vermorſt geworden, en dagelijks nog onkundig gemartelt werden, werden hier klaar ontdekt, en voor dezelven een veyliger weg aangeweſen. Hier zullenze leeren omzigtig te zijn, van lyders middelen in te geven, ofte die voor te ſchryven; op dat door haar botte raad, quaade en verkeerde middelen, geen vrouwen meer vermoort werden; latende dat werk aan een deftig geneesheer bevolen zijn, welkers pligt is voor het inwendige te zorgen; en haaren, het uyterlijk handwerk alleen gade te ſlaan, om dat naar konſt wel uyt te voeren. De Heer *Solingen* ſal haar onderrigten wat te doen en wat te laten, wat in aght dient genomen, en wat naargelaten moet werden; en hoedanig een deftige *Vroedvrouw* moet zijn, en voor welken men zig te wagten heeft.

De *Meeſters* werden hier onderwezen, hoedanig de lyders naar kenniſſe en konſt moeten behandelt werden; welke goede en welke ſlegte Heel-meeſters zijn; wat te doen ſtaat, en waar voor men zig te wagten heeft, wat haar plight is om brave meeſters te zijn, roem en eer te erlangen.

De *Leerlingen* konnen hier aanmerken, datze haar tyd met zotte klapperye, ydele beuzelingen, en onnutte tyd quiſtingen niet moeten doorbrengen, maar dezelve in het doorbladeren van geleerden haar ſchriften met opmerkkinge beſtede, en ook neerſtig agt geven op de heelkonſtige behandelinge hunner meeſters, om vrugt daar van te trekken, en om in der tyd door leerſame aanneeminge gevordert, brave meeſters te worden; welkers deftige handwerk hun roem geven zal; en de aangeleyde ſchat, namentlijk neerſtig te zijn, hun groote winſt zal aanbrengen en in naam groot maken.

De ſchrandere van *Solingen* leert hier de *Meeſters* voorzigtig te zijn, om niet ligtveerdigh, op een los geval, yts te onderſtaan, welkers twyffelagtige uytſlag, zoo het op die tyd al ten goede gelukt, altyt niet van dezelve uytwerkkinge zijn zal; en ten quaade uytvallende, hun eere krenkt, en tot een blaam ſtrekt. Beeter is het in een twyffelagtige zaake niet te voorbarig te zijn, en veel te beloven, om dat den uytſlag veeltyds de meeſter bedrieght en de lyder bederft: maar nutter is het voorzigtig en omzigtig te zijn, als door een quaad gevolgh zijn eer te krenken, en voor een botterig zig verdaght te maken. Meerder zal ik tot opmerkkinge en Schryvers lof niet zeggen, alzo goede wyn geen krans behoeft, en de leerzaame deftige ſchriften meeſters lof genoeg uytgalmen.

De *Heel meeſters* en *leerlingen* gelieve dan dit verbeeterde en vermeerderde

Heel-

Heel-konſtig deftig gebouw, met veele voortreffelykke beproefde hulpmiddelen voltooyd, en tot een heylſaam nuttig gebruyk opgeheldert, in dank aan te neemen; met opmerkkinge tot leeringe te doorbladeren, en tot lyders heyl aan te leggen. De harde woorden, de penne ontvallen, zijn niet uyt haat en bitterheyd hier ter nedergeſtelt, maer dienen alleen om ſpooren en prikkelen te zijn om meeſters te verbeeteren, en tot neerſtigheyd, leerſaamheyd en voortreffelykke behandelinge der lyders aan te zetten, en om de Heel-konſt naar konſt in kenniſſe wel te oeffenen met de lydende gelukkig te herſtellen. Zo doende, zal de Heel-konſt zijn naam behouden, en alle blamen van *vleyſch villers*, *lapzalvers*, *brodders*, *quakſalvers*, *bloed quiſters*, *pynbeulen*, *vleyſch lappers* en *bloedbeulingen* ophouden; de konſt geen *moorders konſt*, *en beulen werk* meer genaamt werden: De Heel-meeſters zullen geaght zijn en in waarde gehouden worden: de wereld ſal hun naam hoog verheffen, de faam hun lof op vleugelen wyd en zyd verbreyden, zy zullen gelieft en naar hun dood vereeuwt worden. Neemt dan myn arbeyd, tot voorplantinge der Heel-konſt, in liefde aan, begunſtight myn yver, en eert den *vernuftige Heel-meeſter* in zijn werk: volght zijn leerzaame voetſtappen, handelt allen naar konſt wel, welke hulpe nodig hebben; betracht uwe eer en lyders wel zijn; weeſt opbouwers, en deftige voorplanters van uwe konſt; leertze die te leeren, en beriſpt die te beriſpen zijn; handhaaft elkander; zijt eendragtigh in liefde, en helpt elkanders feylen dragen: laat geen haat u lieden verteeren; weeſt geen blameerders, vervolgers, nog voet geen adders; weert alle quaaden, draaght uw eerlijk in uwe behandelinge, en wilt geen godlooſe geldſchraapers nog woekenaars zyn; bedrieght nog miſleyd geen lyders; zo zal het u lieden wel gaan; eere zal uwe kroone zijn, het vette der aarden zult gy nuttigen, dankbaare herten zult gy vinden, en in liefde zalmen uw omhelzen: de dood zal uw niet beanſtigen, en naar dezelve zult gy nog in roem leven, en nooyd in naam verſterven.

De *Druk feylen* in het werk ingeſlopen, alſoo het werk ten meerendeele buyten mijn opzight is gedrukt, die gelieve de gunſtige lezer te verbeeteren, en my ten quaade niet te duyden. Vaart wel, weeſtaltyd voorſpoedig, gelukkig in onderneeminge en nog gelukkiger in d'uytvoeringe; en zyt waare yveraars der Heelkonſt, op dat de zelve mag groeyen, bloeyen, meer en meer in volmaaktheyd opwaſſen om goede vrugten voor lichaams quaale voor te brengen. Ik beſluyte met *Plato*, *Dat geen ſtyl van ſchryven zo naaukeurig en wel gezift kan zijn, dat het buyten opſpraak der mugge zifters t'eenemaal geſteld is: want haren aart en inborſt is altijd tot vervolginge, twiſt, hairkloverye, laſteringe, en tweedraght genegen, en daar in hebben zy meer luſt als yts goeds en nuts uyt te werkken en waarheyd* (het eenigſte af-punt) *te onderzoeken.*

COR-

CORNELIS SOLINGEN
ALLE ZYN
MEDICINALE
EN
CHIRUGICALE
WERKEN.
EERSTE DEEL

I. HOOFDSTUK.
Van de Fontanel op de Sutura Coronalis.

DE plaets om die te ſtellen is, wanneermen een draed van 't midden van het Oor over 't Hooft, tot in 't midden van het andere Oor geleyd heeft, ende die door een Dienaer heeft laten vaſthouden; ſoo begintmen met een andren draed van 't tipje van de Neus af, na bovenen, regt toe regt aen, en daer deſen draed den dwerſen draed komt te raken, daer is de regte plaets: welke als dan (het hair afgeſchrapt hebbende, ſoo veel, dat na d'Operatie daar een bequaeme wel klevende Pleyſter kan opgelegt worden) met inckt gemerckt wert. Dit is de lighſte ende ſekerſte manier, die dan een weynigh hooger de plaets komt te kieſen, raken meeſt de *Sagittale*: want de *Sutura Coronalis* kan hooger ofte meer nederwaerts weſen, en dat ten reſpecte van de figuer van het *Os coronalis*. Dit gedaen zijnde, ſet men de Patient op een bequame ſtoel, niet te hoogh, in een goed licht, latende ſijn Hooft van een ſtercken Dienaer van weder-zyden met beyde ſijn Handen vaſthouden. Dan neemt men een *Canule* van ſtael, uyt een ſtuck gedrilt, onder ſoo wijdt, dat een groote witte erwete daer in leggen kan, en die by nae drie vingeren breed langh, en onder rondſcherp aengeſlepen is, op dat geen ſcharen daer inkomen, ende in 't cauteriſeren niet ontlaten ſoude, en die wel gehard is; hebbende, in zijn bovenſte deel, een

wyd vierkant gat, by na een vinger breed diep, over al even vierkant zijnde, ende een plat steeltje hebbende, welk met de slinckerhand dan vastgehoude wert.

Dese snydende *Canul* word regt op de gemerckte plaets geset, en door de regter vuyst tot op het *Cranium* toe door geslagen: dit gedaen zynde, so neemt men een Krickje, 't welck onder scharp van stael rond aengevijlt, gehard, en boven vierkant is, en welk net in 't opperst vierkante gat van de *Canul* sluyt: de zyd armen van 't Krickje, moeten om 't gemack rond, en ruym een duymbreed langh zijn; welk men dan in de *Canul* steekt, soo dat des selfs punt wat langer als de *Canul* in *'t Cranium* gevest werd: (even als de Diamant in de kroon van de Trepaen) Daer na draeyt men met de Krick, sterck duwende, de *Canul* met een om, om het *Pericranium* sonder verschuyven eerst door te snyden. Dit gedaen zynde, treckt men het Krickje uyt, en men schrapt, met de snydende *Canul*, rondom deselve, nu op dese, dan op d'andere zyde die houdende; *'t Pericranium* soo veel als 't mogelijck is los makende, en halen dan het los gemaeckte, of verder los te maken stickje, met het *lepelsgewijs snydende Mesje* uyt: 't welck alsoo gedaen zynde, soo appliceert men weder de *Canule*, en een ander Dienaer brengt een gloeyent *Yserboutje*, welk juyst in de *Canul* past, zynde het selve wat langer als de *Canul*, en boven met een dicke ronde rand voorsien, welk even soo breed als 't hegt moet zijn, om tegen het hegt te passen, en alsoo bequamer nedergedruckt te konnen werden: boven desen rand is het Boutje vierkant, 't welck in het vierkant gat van het hegt past, en heeft in yder zyde een holletje, daer het schroefje van 't hegt in komt; om dat het Boutje uyt het hegt in 't opereren niet soude komen te vallen.

Dit Boutje, in een vuurtest, met gloeyende kolen kaers-root gemaekt zynde, word in het hegt gesteken, ende dan draeyt men het selve, met het schroefje dat in de kopere ringh van het hegt steeckt, vast: waarom in het selve een vierkant gat soo langh als den myter of steel van 't Boutje is, moet gevijlt wezen, daer de geseyde steel van 't Boutje in passen moet; om dat als de ringh op zyde dun was, soo soude daer geen draeden, of moer voor de schroef (die op zyde komt) in gemaeckt konnen worden welke nut soude zijn, maer moest los gaen en leuteren: waer door de operatie soude vertraeght werden. Het hegt moet de dikte hebben van de rugge eens Mes. Met dit Boutje cauteriseert men door de *Canule*, ten minsten soo langh stijf nederdruckende, tot dat men gist de bovenste superficie van *'t Cranium* doorgebrand te hebben, om dat als die gesepareert is, een beter evacuatie geprocureert word.

Op dese wyze van behandelinge, (om dat het gevoeligh *Pericranium* eerst van alle kanten in 't ronde gesepareert is), kan onmogelijck nog groote pijn en inflammatie aan de omleggende deelen veroorsaeckt werden.

Ik heb van mijn eerste Meester dese operatie aan sekere Engelse Juffrou, in een verouderde *Cephalæa*, door een *Causticum* sien doen; maer soo behendigh noch vaerdigh niet, hoewel dat met goet succes uytviel.

d'O-

d'Operatie, in maniere voorsz, volbragt zijnde, zo appliceertmen, *t'Ung. Popul. p. iij. & Sapon. nigr. p. j.* en een groote erwete of ander bolletje, als in andere Fontanellen gebruykelijk: dese erwete of bolletje moet van den beginne in d'opeuingg geleght worden, op dat d'incarnatie niet overvalle: 't best is dat men een balletje van dick zool leder neemt, met een *Plumaceol* en Pleyster, die aen de kanten uytgesneden, en wel klevende is; om de ronde forme van 't Hooft sonder kreucken te konne bedecken, welcke als dan met een vierdubbelde compres, en een twee, drie, a vier eyndigen bandt (*Cancer* genaemt) onder de Kin en Achterhooft gebonden, of met spelden verseckert, aen een gehouden werd. Indien den Lyder of Lyders van het gloeyend yser een afkeer mochten hebben, soo sal men het selvige, uyt haer gesigt heet gemaeckt zijnde, soo van agteren appliceren, dat men het niet sien kan.

Ik heb van dese Operatie altijt een goed gevolg gezien, en des selfs nuttigheyd hebben *Cæsar Claudinus* 3. *responsione Medicinali*, als mede *Thomas Fienus lib.* 3. *de Cauteriis cap.* 22. *en Marcus Severinus Aurelius*, *Pyrotech. Chirurg. lib.* 2: *pag. cap.* 11. wijdtloopigh geventileert.

De Figuren van d'Instrumenten tot dese Operatie noodigh zijnde, is gelijck de nevensgaende figure zigh vertoone, Tab: 1.

Fig. 1. is de *Canule.*
Fig. 2. is het *Krickje.*
Fig. 3. *'t lepelsgewyse Snymesje.*
Fig. 4. *'t Boutje.*
Fig. 5. *'t Hegt.*
Fig. 6. de *Kancer Band*, als andere 2. 3. 4. *hoekige banden.*
Fig. 7. *inciste Mes.*
Fig. 8. 't besondere *Scheermes* met aenkleven van dien, met zyn beytel aan t'eynde.
Fig. 9. is het wederzijds *myrtiform Snymesje.*
Fig. 10. de *kromme Naelde.*
Fig. 11. *d'exfoliative Trepaen.*
Fig. 12. het *drievoetigh Elevatorium.*
Fig. 13. het *Elevatorium Biploideum*, of twee-beenige oplighter, t'samen gevoeght.
Fig. 14. De *tinne wint ofte lugt kop*, met den lederen riem en band.
Fig. 15. Het *voetsgewijse Elevatorium*, 't welk aan het *Elevatorium Biploideum* vast geschroeft werdt.

a Het *byzondere Scheermes*, buyten zijn koocker, welke dik en niet hol aangeslepen is. 1. Desselfs duymbreet dikte aan t'eynde. 2. Den rugh dik aangeslepen. 3. Desselfs staart met het gat en nagel daar in.

b De nagel 't welk door het gat. 3, Inde staart van 't *Scheermes* ingestoke wert.

c Het *Dotje* dat aan d'andere zyde vande nagel vast gekloncke wert.

d d'Eene helft vande kas van goet ongehart staal gemaakt. 4. Het halve maantie in 't binnenste vande kas. 5. Het gatie door welke het *Dottie* gaat. 6. Het

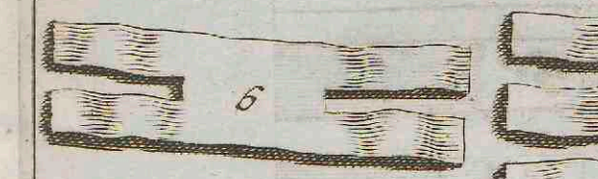
6

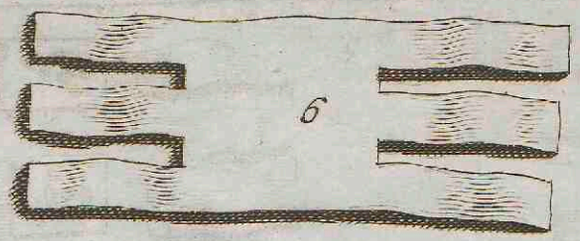
6

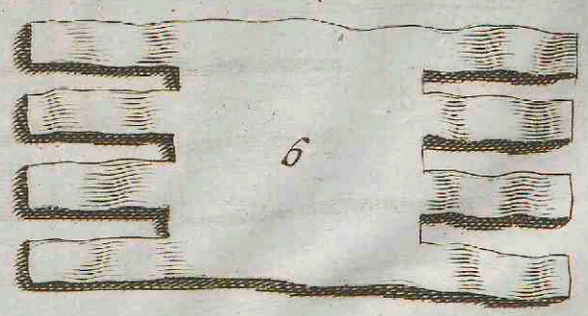
6

9 c

5 4 d 6 7

10 f 11

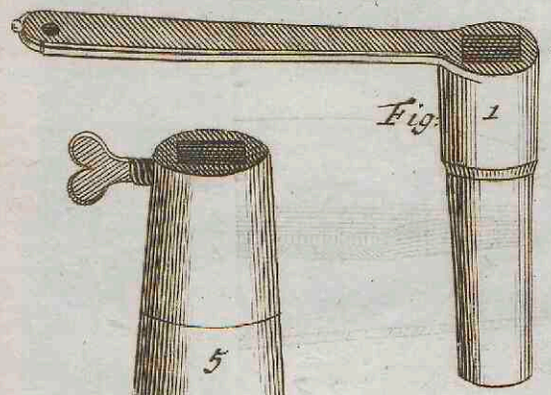
Fig. 1

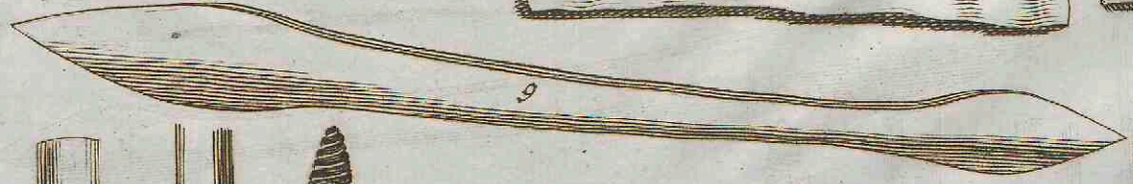
9

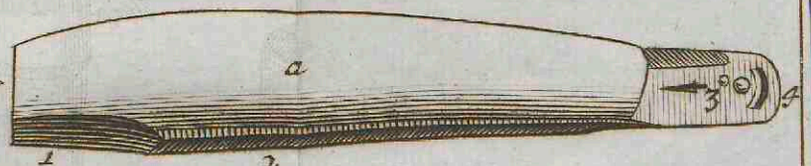
a 1 2 3 4

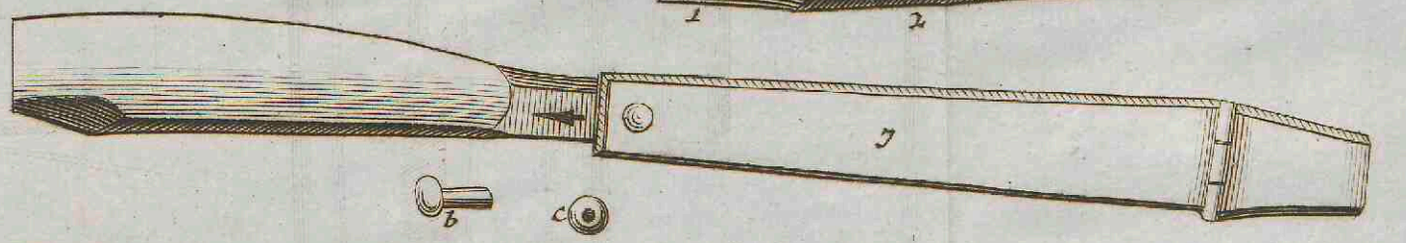
7 b c

3

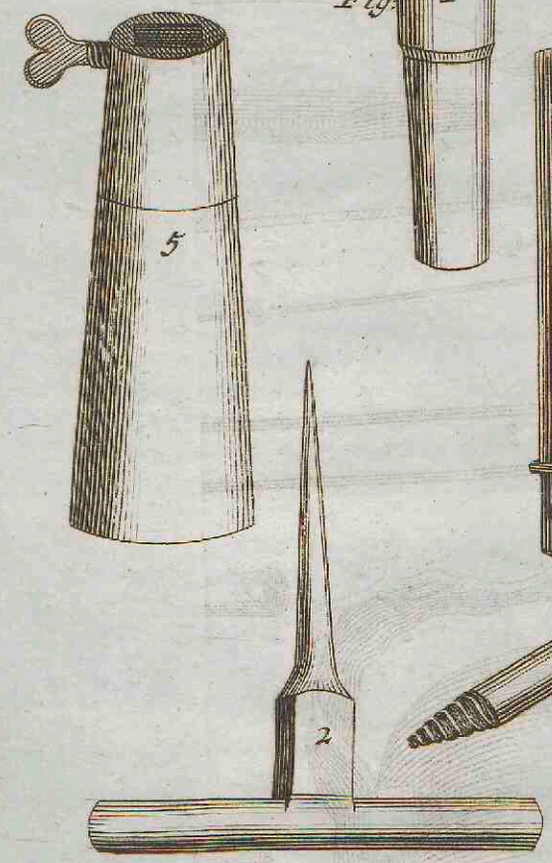
5 2

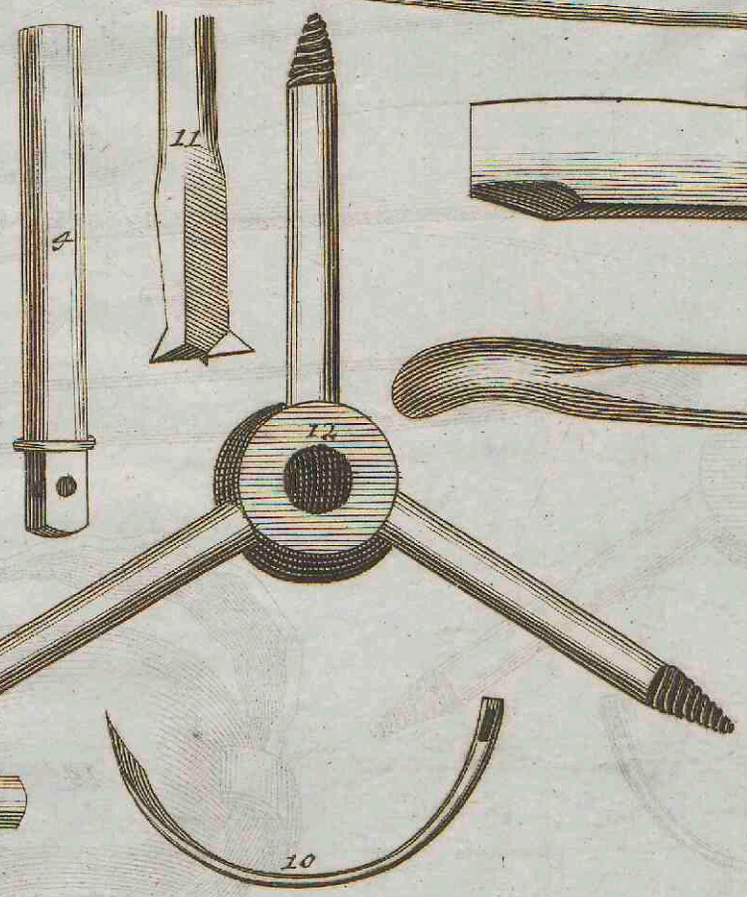
4 11 12 10

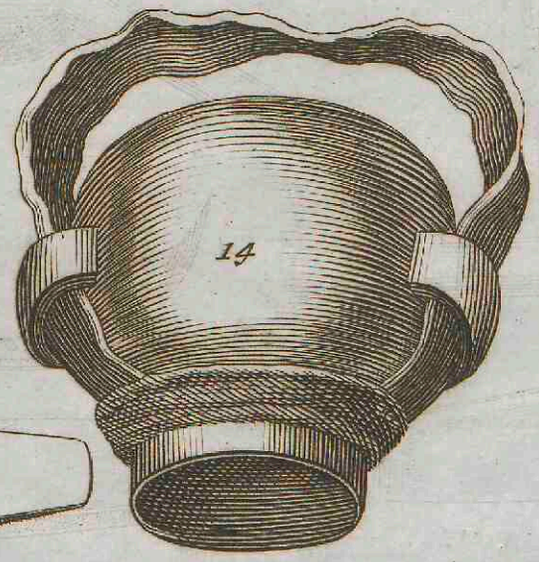
14

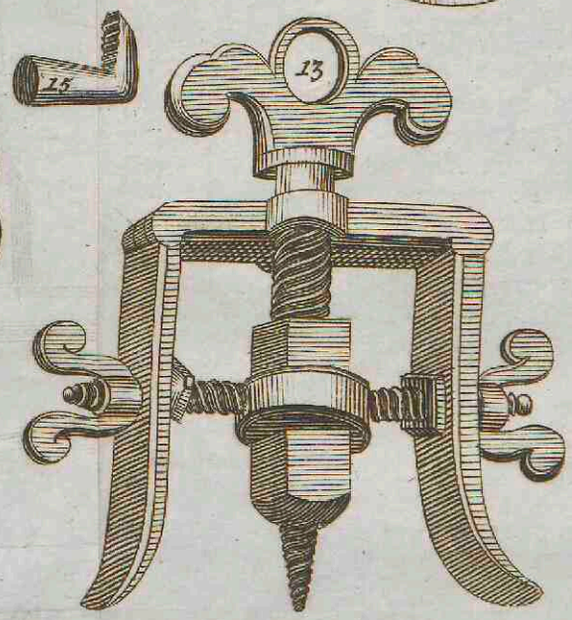
15 13

8

6. Het groesje ofte fleufje in welke de bytel van het mes fluyt en open gaat. 7. De beytel van het ander eynde van het mes.

d'Andere helft vande ſtaale kas, met deſſelfs andere halfmaantje. 8. En opening ofte gat. 9.

De dikte vande rugh van het mes met deſſelfs breede. 10. en van andere ſpits-eyndige ſmalte. 11. De beſchryvinge van dit mes en gebruyk ſiet *pag:*

II. HOOFDSTUK.

Om de inbuygingh der Herſſenpan ſonder ſcheur of breuck, beſonderlijck in Kinderen, te herſtellen.

DEn Patient op een ſtoel geſet zijnde, en 't hair afgeſchrapt ter plaetſe daer de impreſſie is, ſoo appliceert men al daer op de Huyd; welke met een doek afgedrooght is, een wel klevende Pleyſter op leder geſtreken, niet wel ſoo groot als d'inbuygingh is: edoch ſoo d'inbuygingh langwerpigh is, ſoo moet de Pleyſter oock na advenand zijn. Op deſen ledere Pleyſter is alvorens een ſtercke riem wel vaſt genaeyd, om daer aen te trecken; even gelijck als de Jongens doen, welken de ſteenen met een natgemaakte leertie uyt de ſtraet trecken. Men kan oock de platte riem door twee dwerſe ſneetjes in de lap doorſteken, doch is niet ſoo goet. Dan laet men den Patient ſijn Hooft wel vaſthouden, gebiedende hem den Mondt en Neuſe te ſluyten, ſterck te dringen, en men komt op deſelve ſtont by de riem de Pleyſter ſchielijck en ſterck om hoogh te trekken; terwyle dit geſchiet, duwt den Dienaer op beyde zyde 't Hooft ſtijf met beyde ſijn Handen, om ſoo geſamentlijck d'inbuygingh, als of het in een tinne of blicke vat was, in ſijn plaets te brengen.

De diſcriptie van deſe Pleyſter is te vinden by *Hildanus obſer. 5. cent. 2. pag.* 83. of anders.

℞ *Farin. Siliginis* ℥ß.
Aq. Cois. q. ſ.
Coq. ad pultem Craſſam, cui in fine adde.
Picis naval. ℥ij.
Fiat Emplaſt.

Deſe Pleyſter dient eerſt wel droogh te zijn. Is den Patient ſoo wijs niet dat hy de Mondt en Neus toehoud, ſoo ſal ſulcks door een Dienaer gedaen worden. Op deſe manier is by my geluckigh d'Operatie volvoert; ja wel ſonder applicatie van de Pleyſter, alleenlijck obſerverende 't gene hier bove hebbe geſeyd.

Men neemt oock een *Tinnekop*, naar advenand de impreſſie, welk groot

van

van gat, en wyd van buyck is, en welk om den hals een ſterck leder, door een Schoenmaker daar om wel vaſt genaayd ofte ſlijfgeſpannen zynde, heeft: aen dit rondom gaende leder, is weder een dwers redelijck breed en ſterck leder, dat door twee dwerſe tinnen ooren, welk aen en op zyde de grond van den buyck van de kop vaſt genaydt is, en door derſelver ooren wederzijdts paſſeert, dit leder moet ſoo langh zijn, dat de Handt daer pas door kan, en wordt de kop in een groote vlam heet gemaakt en geappliceert zijnde, met force perpendiculaer egael en ſchielijck opwaerts afgetrocken; evenwel moeten hier de voorige geſeyde circumſtantien waergenomen werden. Deſe manier, my in gedachten komende, wanneer ick de voorige ſoo ſuffiſant niet bevond, hebbe namaels goet gekeurt, ende met beter ſucces in 't werck geſtelt.

Hildanus fol. 83. *obſ.* 5. *cent.* 2. wil, dat men met horentjes d'inbuygingh, door een Man die daer aen ſuygt, afhaale, het welck mijns oordeels niet wel geſchieden kan, alſoo daer groote force toe vereyſt werd.

Deſe Operatie kan niet in 't werck geſtelt werden, als'er wonde ofte groote contuſie by is.

De Figuur van 't inſtrument tot deſe Operatie noodigh, is te ſien *Tab*: 1, fig: 14. *pag*: 3.

III. HOOFDSTUK.

Maniere van Opereren, als de voorige methodens in 't opligten van 't nedergedruckte Been niet beſtant, en te vergeefs in 't werck geſtelt zijn; deſgelykx van de kruyswyſe of driehoeckige Snede.

TOt welcke Operatie van meerder gewigte al eer men daar toe komt, het noodigh is dat alles wat tot d'Operatie moet dienen, op zijn ordre gereet zy.

Voor eerſt moet daar pen en inckt zijn, om de plaets der ſnede te tekenen.

Ten tweede twee Dienaers, een die 't Hooft vaſthoud, een andere die in d'Operatie 't bloed met de ſpongie afdruckt, en verder, 't gene datter noodig is, aenlangt; d'inciſie werdt altijdt by my by 't heyligh oogh gedaen.

Ten derden een byſonder Scheermes, dick, en niet heel hol aengeſlepen, om datter geen ſcharen inkomen ſouden; het dient ook wel hard getempert te zijn, op dat het niet omlegge, maer vinniger ſnyden ſoude; welck ſcheermes oock een ſtuck weeghs, of by na een duym breet aen 't eynde van den rugh, dicker aengeſlepen, ſnydende zyn moet, om 't *Pericranium* te beter te ſepareren. De kas moet van goet ongehard ſtael, en de platte punt moet gehard zijn. In deſe kas zijn voor aen twee tegen over den anderen ſtaende halve maentjes, in yder zyde van 't binnenſte van de kas een, welke

ken over al egael diep zijn moeten, zo dat yder asje, welk aen wederzyde van de ſtaert van 't Scheermes is daarinne ſluyten kan; en dient als 't Mes door de nagel, op het dotje door de gaten van yder helft van het hegt geklon-cken is; welk dotje eerſt aen 't eynde van de nagel gedaen word, om dat de nagel aen wederzyde even eens, veel vaſter op het ſagte yſere dotje ſoude geklooncken konnen werden: het langſte deel van deſe kas is, in zijn platachtigh eynde, als een beytel, gemaeckt; om dus geſcherpt zijnde, *'t Pericranium* te konne ſepareren; heeft mede een vierkant plat holletje, daer het lipje van d'ander zyde van de kas in paſt, 't zy dat die open of toe is.

't Zy dan dat het open of toe is, ſoo kan 't Mes niet verwiggelt werden, maer ſtaet ſtijf, en toe zynde, is het regt in 't midden van de kas, ſoo dat die geene die de ſnede doet, niet gequeſt kan worden: open zijnde werd altijd den doeck verſpaert, daer de hedendaegſe Chirurgijns, ordinaris haer Scheermeſſen mede bewinden, om dat het ſtijf ſtaen ſoude. Noteert oock, dat dit Mes een weynigh achter over in de kas ſtaet, om beter daer mede te konnen opereren, en word in 't open of toe doen, d'eene zyde van 't hegt nae vooren, ende 't andere na achteren gekeerr; tot dat het lipje van de eene zyde van het holletje, aan dat van d'andere zyde gebracht is: met dit Mes word eerſt 't hair afgeſchoren. Dit mes in alle zijn delen is *Tab: 1 figur:* 8 *pag:* 3 te zien. Ziet het ſelve mede *pag:* 3. *Tab.* 1. *litera a*

Ten vierden, werd daer een ander myrtiform Mesje vereyſcht, welk rond van buyck, en dick aengeſlepen is, hebbende aen 't eynde van 't hegt een kleyn-der even gelijckformigh Mesje, om door dat, als door 't voorige, nae ge-dane ſneden, de ſeparatie van het *Pericranium* exacter te volbrengen, indien het voorige geſchonden is, of bot wert. Dit Mesje ziet *pag: Tab:* 3 *fig:* 6.

Ten vijfden moet daar een Handtdoeck, of andere doeck zijn, welke om den Hals van den Patient gedaen wert, op dat het bloed niet langs den Hals nederloopen ſoude.

Ten ſeſden, een ofte twee redelijck groote Spongien in een becken met water, welk water 's Winters warm, en Somers kout zijn moet.

Ten ſevenden, een krommen, of twee halfmaens wijſe Naeldens, nae de helft van een circul gebogen, om dat als haer eynde na 't oogh toe regt zijn ſy niet wel door ſoude willen paſſeren, maer 't vleeſch ſcheuren; moeten van goet ſtael matigh gehard zijn, op datſe in 't opereren niet kome te breeken, en als glas te knappen: haer punt moet boven vlack, onder half rond, of kantigh zijn, deſgelijck moet de punt ſpits vierkantigh als een ruyt, ſcherp gepolijſt, en de buyck van de punt moet wel ſnydende zijn, en ſoo breed, dat 't reſterende lichaem van de Naelde, ſonder 't minſte belet-ſel, kan doorgangh hebbe. Deſe werden grooter en kleynder genomen ende met dun zegelgaren gevademt, (dienen om als 't noodigh is) in *Muſ-culo temporali* te ſnyden, daer de beſte Operateur wel een Arterye kan ko-men te quetſen, welke te onderſcheppen, en te binden zijn.

Ten agſten moet daar een Schaer om de draden af te ſnyden, als oock tot ander gebruyck nodig, by de hant zijn.

Ten negende, kleyne, middelmatige ende grooter Capittelſtockjens van

werck

werck of pluxel, met eenige genoegſame kleyne langwerpige en grootere, ja oock heel groote Plumaceolen; ſoo om de wonde bequaem opte vollen, als met de groote, (van welcke eenige genoegſame met wit van een ey, dat met tarwe, rogge, ofte haver, ja by nood wel boockweyte meel, niet al te ſtijf gemengt, beſtreken zijn), de kanten derſelve te decken, en 't bloeden te verhoeden, naardien als 't wit van ey met meel vermengt droogt, 't ſeer hard, en vaſt aen de huyd kleeft.

Ten tienden, eenige dingen om 't bloed te ſtelpen of 't noodigh waer.

Ten elfden, een genoegſame groote en ronde uytgeſnedene klevende Pleyſter. Soo daer verdere contuſie of *Ecchymoſis* by is, moet een groote diſcutiens Pleyſter daar op gelegt, en 't hair verder afgeſchoren werden.

Ten twaelfden, een of twee Compreſſen, ende een Band met twee, drie a vier eynden aen yder zyde, na het te pas komt, en dat het Hooft veel of weynigh gedeckt moet weſen, daer na moeten oock de Compreſſen dicker, grooter of kleynder zijn. Men maeckt oock wel een Band van een dubbelde ſervet.

Ten dertiende, des Winters een warme wolle Muts boven dit verband.

Ten veertienden, noch een Handtdoeck en een Teſt met water, om terwyle den Dienaer 't verband op de Pleyſter wat vaſthoud, den Operateur ſijn Handen waſſe en droge, eer hy de Compreſſe en Bandage komt te legge, op dat die van de Handen niet bebloet ſoude werden.

Ten vijftienden, Spelden redelijck groot en kleyne, ſoo veel als noodigh zijn, die den Chirurgijn alvorens op ſijn mouw ſteke, of op een kuſſe geſteken, hem laet toereycken.

Deſe voor verhaelde noodwendigheden werden ter zyden af na rangh in ordere geplaaſt, de Inſtrumenten werden op een tafelberd geleyd, ſoo oock de Capittelſtockjes en Wieken, als Pleyſters, die los opgerolt dienen; om beter en bequamer te konnen geplaetſt werden; ſo een tafelberd te kleyn is, dan neemtmen een ſchotel, ſoo wel voor de Compreſſen als Band.

Nademaal datter geen ander middel is, als de triangulaire, ofte cruciale inciſie te doen; eer men tot het opligten van 't ingeſonkene Been (dat op voorige manieren niet heeft konnen herſtelt worden) kan komen; ſoo komt hier in conſideratie welcke figuer van openingh hier geraedſaemſt, en voor den Patient ſalutairſt is.

Van welcke eer men oordeelt, de grootheyd van d'impreſſie en derſelver plactſe moet geconſidereerd worden, ende volgens dien moet d'inciſie grooter of kleynder gemaakt werden, oock om dat men ſomtijds noodigh heeft meer als een Trepaen te ſtellen; weshalven d'openingh beter wat te groot als te kleyn is, en men moet acht geeven dat men de gemackelijckſte, en voor de inflammatie het voordeeligſte, inciſie in 't werk ſtelle; want ſoo die niet heel groot is, ſoo is de triangulaire de beſte, om dat in die maer twee ſneden geſchieden, en een eenige lap overblijft.

Oock als men in *Muſculo temporali* moet ſnyden, dat deſe inciſien ſoo veel als het mogelijck is, na den loop en lengte haarer veſelen geſchiede, ('t welck in alle inciſien der ſpieren moet in acht genome werden) makende dat

de

de punt van d'inciſie altijd na 't *centrum* van de veſelen kome; de ſelve meer of min op zyde. of heel regt makende, al na de nood vereyſt: hoewel men met een cruciael, des nood zynde, kan voortvaren; maer niet ſoo diep in de Spier, obſerverende als dan, dat de dwerſe ſneden boven hare komt te geſchieden. Maer om de cruciale te doen, moet men driemaels ſnyden, als geſegt ſal worden, en daer komen als dan vier lappen overigh te blyven.

Van de drie, of vierhoeckige Snede.

OM dit te doen, ſetmen de Patient op een bequame ſtoel, of men plaaſt hem op een bedde, eſel, of ledikant, daer men van alle kanten wel ſien en by kome kan, met een of meer kuſſens onder 't Hooft leggende, na dat men ſal oordeelen, ten reſpecte van de geledeerde plaets, het bequaemſt te ſijn.

Men laet dan 't Hooft wel vaſthouden, door een ſterker Dienaer, en het hair afſcheeren, een doeck, ſervet, of hantdoeck om den Hals van den Patient gedaen hebbende.

Welck gedaen zijnde, tekent den Chirurgijn de plaets kruyſwijs, of driehoekigh, na dan beſt geoordeelt ſal worden, om dat, als men ſoo los toeſneed, men heel ligt een ſchuynſe inciſie in de huyd min ofte meer in lengte zoude komen te maken, eer men tot op 't been quam; men ſoude als dan ſijn wel gemerckte plaets verlieſen, en te vergeefs, ſoo verre te ſchuyns aen d'overzyde in de huyd geſnede hebben.

Daer na neemt den Chirurgijn het rond buyckige inciſie Mesje, en ſette of duwe des ſelfs punt, direct daer de ſchreef begint, tot op het been regt nederwaerts; en op dat het bloed het geſigt nieten belette, ſoo moet men van onderen beginnen, en ſnyden ſoo ſtijf voort, het Mes alenskens latende ſacken, op dat de punt niet alleen en ſnyde, en ſtomp werde; ende als men bykans 't eynde van de ſchreef gekomen is, ſoo ligt men achter het hegt weder op, en ſnyde met de punt, om geen grooter ſnede in de huyd als mede in *'t Pericranium* te maken; en men komt tot 't eynde van de ſchreef, het Mesje bykans regt overeynd te ligten. Oock keert men wel het Mesje om, ende ſette het regt neer tot op 't been, ende ſeparere alſoo direct het *Pericranium*. *Nota.* In yder inciſie eer men daer van afſcheyd; ſchrapt men met het Mes heen en weer, en ſeparere *'t Pericranium* langs de ſnede, om dat als de lap, of lappen opgeligt ſullen werden, de ſpatie voor d'andere inciſie gemaeckt zy, 't welck aen de punt van de driehoekige inciſie wel geobſerveert moet werden.

In een driehoekige inciſie is 't even eens van wat zyde de punt is, en men obſerveert oock eerſt van onderen te ſnyden, op dat het bloed 't geſigt niet en beneeme.

De ſneden gedaen zynde, ſepareert men, van de punt af te beginnen, de lap tot beneden toe, en dat ſoo verre als de ſneden gemaakt zijn, met haer onderleggende *Pericranium* daar van af: en men ſcheyd dat met de punt van 't Mes; of deſſelfs ſnydende rugge, en al naar dat het in 't vervolg, beſt te pas komt: zo datmen de ſeparatie ook wel met de ſtaert van 't hegt, of met het myrtiform Mesje komt te volbrengen.

De

De eerſte ſnede in de kruysgewyſe inciſie gedaen zynde, zo begint men van een van de eynden van de dwers ſnee, en dat midden van d'eerſte ſnede, en dan op de ſelfde manier van d'andre; obſerverende wel ſtrictelijck 't gene voorz is: ſomtijds met een uytgedruckte ſpongie 't bloed door een Dienaer afgedoopt zynde. Dan valt te conſideren, om dat het bloed het gefigt niet veel ſoude beletten in 't ſepareren van de lippen, dat men de onderſte lip eerſt, dan de zydige, en laeſtelijck de opperſte lip met *'t Pericranium* ſeparere.

Welck of 't wel geſepareert is of niet, men met de nagel van de voorſte Vinger onderſoekende, beſt ſal gewaer worden; maer ſo wanneer nog vaſt is, moet als dan ſtijf ſchrappende afgeſcheyden worden; altemets eens voelende, en 't bloed uytdoopende, ſo als geſegt is. Deſe ſeparatie moet beſonder net geſchiede, om ſoo wanneer *'t Pericranium* noch vaſt ware, de Trepaen niet wel geſet ſoude konnen werde, van wegen het geſeyde *Pericranium*, welck de tanden van de Trepaen ſoude vol ſetten, ende daer en boven groote pijn aen doen.

Dit ſoo net gedaen zijnde, waſt men met de ſpongie 't bloed haeſtigh uyt, en men vult de wonde wel ſtijf met de Capittelſtockjens op; en keeren de lippen om, met groote Plumaceolen deſelve daer na bedeckende: dan vult men voort de wonde ſoo hoogh aan, dat de Capittelſtockjens met de hoogte vande omgewelfde lippen egaal zijn, en men legt als dan de groote platte Wicken, met wit van een ey en meel beſtreken, wijd over de kanten van de lippen heen, en d'andere in 't midden, tot dat de beſtrekene Wicken de onderleggende ſoodanigh bedecken, dat daer geen bloed meer uyt en kome.

Over alle welcke Wicken; een ronde, en op de hoeken uytgeſnedene, wel klevende Pleyſter, ſoo groot dat ſy rykelijck alles bedecken, geleght word: de huyd rondom afgewaſſen en gedroogt zijnde, om de Pleyſters te doen vaſtkleven: en voorts met Compreſſen en Band, als voor heen geſeyd, is alles wel te beſorgen.

Oordeele niet raedſaem dat de lippen afgeſneden werden, om dat (ſchoon een Trepaen geſtelt is) de lippen het beſte deckſel zijn, en op welke het hair groeyende blijft; 't welck op een cicatrice, die ſoo langhſaem gemaeckt word, en teer blijft, niet en geſchiet, en datze, zo als menighmael ondervonden hebbe, d'eene tijd voor, of d'andere na, weder opbreekt, en verſcheyde maenden, ja jaren aen den anderen, nu en dan eens weder geneſen worden.

Den volgende dagh, ſoo daer geen groote bloedſtorting is geweeſt, ſoo weekt men het verband met warm water af, de Band, Compres en Pleyſters afgenomen zijnde; anders wagt men noch een dagh, als d'accidenten het lyden konnen; hier in moet de tijd van 't jaer geobſerveert werden.

Men drooge wyders 't been af, en men neemt agt, of daer oock geen ſcheur in is; iſſer geen ſcheur, ſoo moet men in opmerkinge neemen of de indruckingh langwerpigh of niet, puntig, hol, of niet hol is.

Is d'indrukkinge niet ſcherp of puntig hol, 't zy datſe langhwerpigh ofte rond, of van een andre figuur is, ſoo kan de *exfoliative Trepaen* regt in 't midden

den van de inbuyginge ſonder hinder geſet worden ; om dat ſoo ligt geen ſcheur, breuck, ofte affplinteringh van de *tabula vitrea*, ofte onderſte tafel na de Herſenen toe, te vermoeden of te vreſen is; anderſints moet men wat ter zyden de punt van d'inbuygingh, de *exfoliative Trepaen* ſetten: evenwel ter dier plaatſe daer 't meeſt ingebogen is.

Deſe *exfoliative Trepaen* is, voor aen, even eens als een dril, daer de Meſſemakers hare yvoire hegtgaten mede drillen: is niet breed, om dat anders de ſchroef van het *Elevatorium tripedale* (die daer ſchrap in moet komen) daarinne niet paſſen ſoude: van agteren heeftſe een ringh, welcke tegen den ontfanger van de boogh van de Trepaen ſluyt; wanneer het vierkant hooft, of myter oock in geſeyde ontfanger geſtoken is, ſoo wert deſelve door het zyd ſchroefje vaſtgedraayt.

Deſe geſeyde Trepaen moet uyt een ſtuck ſtael, maſſif genoegh gemaakt weſen, moet daerenboven matigh gehard zijn, en boven in de myter een gaetje aan yder zyde, voor het ſchroefje van den boogh des Trepaens hebben: gelijck van 't boutje, daer men de Fontanel in *Sutura Coronali* mede brand, geſeyd is. Deze *exfoliatie Trepaan*, *ſiet Tab:* 1. *fig.* 11. *pag.* 3 *en tab:* 2 *fig.* 2 *pag:*

Met deſe *exfoliative Trepaen* in den boogh geveſt, word (het Hooft vaſt gehouden, ende d'Ooren van den Patient met pluxel of wol geſtopt zynde, om dat het dreunen van den Patient niet gehoord, als mede om dat de herſenen niet te veel bewogen ſoude worden) het opperſte en harde deel des *Craniums* namentlijk dat ingedrukte deel, niet heel diep, maar ſagjes even doorboort, om d'impreſſie niet meer neer te drucken. Dan neemt men het drievoetigh *Elevatorium*, en ſchroeven dat maar matigh diep, zo dat het in *'t Cranium* vaſthoude kan: wyders vat men, wat hoogh ſtaende, om te meer force te gebruycken, met de hand beyde de andere eynde van onderen, en trecken daer mede ſterck en ſchielijck het nedergedrukte *Cranium* om hoogh, terwyle 't Hooft wel vaſtgehouden, en wyders 't geen vooren verhaeld is, geobſerveert werd, het *Drievoetig Elevatorium ſiet Tab.* 2. *fig:* 12 *pag.* 3.

Daar is ſeer veel aangelegen, dat dit Inſtrument vaſt houde, ja mag wel tot het *diploë* toe geſchroeft werden, om ſeker te gaan; naardien de dunne glasachtige ſuperficie ſomtijds begeeft. Helpt dat niet, ſoo ſteeckt men de ſtaert van *'t Lenticulaer* in het gat, 't gene 't voorſz Inſtrument in ſijn midden heeft, door, en trecke alſoo met beyde ſijn handen het *Cranium* opwaarts.

Dit Inſtrument heeft drie uyt eynden, aen welck yder een ſchroef is, en is d'eene wat grover als d'andere: om als d'eene niet wel mocht vatte en houden, de dickere daer toe bequaemer zijn ſoude: het moet uyt een ſtuck ſtael gemaeckt en gedraeyd, dog niet gehard werden, om dat anderſints in 't opereren mogte komen te breken. Yder eynd moet ſoo langh weſen, dat als 't al in 't hooft geſchroeft, en de ſtaert van *'t Lenticulaer* door 't geſeyde gat geſtoken is, men bequamelijck de Handen in 't opligten, ſonder de omgekeerde lip, of lippen van de wonde te quetſen, kan gebruycken.

Men ſal oock voorſigtigh weſen, waer men de *exfoliative Trepaen*, en *'t Elevatorium* appliceert; want het is gebeurd, dat ſeker Chirugijn op die plaets alwaar een veur of ſleuf, onder in *'t Cranium* van d'Arteryc in d'eerſte

ſte conformatie gemaakt is, en door de Trepaen te ſette d'onderleggende Arterye alſoo het *Cranium* niet heel dik maar dun was, (als op verſcheyde plaetſen te ſien is), en geen *diploë* hebbende, treſte, waer op, al eer d'operatie ter degen volbragt was, ſoo veel bloed vloeyde; dat hy om dat te ſtillen, na gedaane operatie, geen kleyne moeyte hadde.

Het ſelvige moet, voornamentlijck in Kinderen, wiens *Cranium* mede heel dun is, geobſerveert werden. Ik heb tot Amſterdam mijn Meeſter Vrouws Broeders Kind ſien Trepaneren, en bevonden dat het uytgeſaagde beentie geen *diploë* hadde, en ſeer dun was, ſoo dat doorboord was eer hy 't wiſte.

Oock kan het gebeuren, dat de *Duramater*, welke de Herſenen deckt, en vlak van onder tegens de holligheyt van *'t Cranium* leyd, het *Cranium* dun zynde, de Herſenen ſelfs mede, door het te diep booren gequeſt worden; waer uyt dan groote accidenten komen te volgen.

d'Impreſſien indien door deſe middelen niet gereſtaureert werden, iſſer noch een ander middel: namentlijk met het *Elevatorium biploideum*, 't welk op 't ontbloote been, ende niet op de huyd, geappliceert wort; gelijck de Ouden plegen te doen. Want als op de huyd, die veeltijds geinflammeert is, geappliceert word, zoo kan het niet wel ſteunen, en de ſchroef niet wel ſonder pijn opgeſchroeft werden. Gelijck *Hildanus* mede wel genoteert heeft, *cent.* 2. *obſerv.* 4.

Dit Inſtrument heeft twee ſtyve beenen, welke vier vingers breed langh zijn, de breedſte is anderhalf ſtroo, en die op zyde een ſtroo breed, en is van ſtael, niet gehard, of van ingeſet yſer, maar platagtigh gemaakt, en onder aan de voet wat omgekromt, om dat, ſonder *veſtigium* in *'t Cranium* te maken, wel vaſt ſtaen ſoude: deſe ſtyve omgekromde beenen zijn boven in een ſchernier, van een dwerſe balck, ofte breede plaatje vaſt, waarom dat dwarſe plaatje de helft dicker is; welk voorſz plaatje in 't midden zydwaarts een ronde moer, ofte ſchroef-kooker heeft, door welke een ſchroef paſſeert die de helft dikker is; midden in de twee ſtyve beenen, boven vermelt, is mede een ſchroef moer gemaackt, door welke mede een ſchroef paſſeert, die de middelſte ſchroef ringswyſe omvat: deſe ſchroef dient om de zyd beenen, na 't voorval, wyder en naauwer, van en aan den anderen te ſchroeven.

Noch hebben deſe beenen in haar midden een ovael gat, daer in yder, een weynigh omhoogh gebogen, een ſchroef of tap door komt, want als ſy reght waren, ſouden de beenen niet van den anderen konnen geſet werden, en dient om ſpatie voor de tap te geven, als de beenen wyder van den anderen geſet moeten werden.

Deſe ſchroeven zijn aan wederzyden aan een plat rond yſer vaſt, welk in 't midden een redelijk groot vierkant gat heeft, om dat het *Elevatorium* daer door liber paſſeren, en het vierkante lichaem van het *Elevatorium*, als men dat om hoogh ſchroeft; niet omdraeyen ſoude. Dit te ſamen, met de zyde ſchroeven, dient uyt een ſtuck gemaeckt te werden.

Welcke tappen of ſchroeven binnen de voornoemde beenen, aen yder zyde een moertjen hebben, welk op zyde vierkant is; om beter omgedraeyt te konnen werden; door welk ſchroefje men de beenen ver van den ande-

ren, of dichter by een brengd, ook meer binnen ofte buytenwaarts uytset: naar dien tegen dese moertjens de beenen moeten stuyten, op dat sy tegen dank niet na binnen soude keeren; en wanneer men door de beenen van 't geseyde Instrument de schroef brengt, dan word dezelve aen yder zyde buytens beens, met een twee vleugelen hebbende moertjen, wat massiver als de voorige, het schroefje na binnen mede door de voorsz moertjens binnens been vastgeset, op dat sy niet en komen te verwiggelen.

Het lichaem van het *Elevatorium* selfs, is ruym een hout-duym lang, by na twee stroobreed dick, over al even vierkant, soo als het gat is, dat tussen de dwerse schroeven of tappen komt: om dat in het opligten niet leuteren soude.

In dit vierkante lichaem van de schroef, is een breede en wyde moer, op een half stroobreed na, tot onderen toe, en dat voor de groote schroef, die door de balck passeert.

Onder aen dit lichaem komt de schroef selver, dewelcke ruym een stroo breed, en een houd schroef gelijck is, om daer mede in 't been te booren; en even boven die, is een ordinare schroef, waer aen noch een ander voetsgewyse *Elevatorium*, voor een ander gebruyck, geschroeft kan werden, sonder de geseyde onderste te quetsen.

Dit Instrument is, soo in zijn lichaem als schroef, van ongehard stael. De groote schroef is anderhalf stroo breed dick, en van yser, met platte draden, en platte interstitien, en soo diep en plat, als de draden hoogh en breed zijn, passende in de moer, die in *'t Elevatorium* selfs is.

Het heeft oock boven een breede *basis*, die tegen den balck stuyt, en boven die, twee suffisante dicke platte vleugelen, yder stijf een half houduym breed, ende tusschen die een redelijck groot gat, door welck by nood een spil, of de steel van't lenticulair kan gestoken werden, als men met de schroef in 't been gevest, en dese, in 't lichaem vande schroef gedraeyd zynde, het *Cranium* wil opligten, dit *tweebeenig* *Elevatorium* is *Tab.* 1. *fig.* 13. *pag:* 3. afgebeeld.

De wyse van dit Instrument t'appliceren, is als volgt. Een opening met *de exfoliative Trepaen*, gemaeckt zijnde, neemt men de groote bovenste schroef, en men brenght die in des kleyne schroefs lichaem; dit gedaan zijnde schroeft men soo diep als zijn kan van boven al drayende de kleyne onderste schroef in dat gat, 't welk door de *exfoliative Trepaen* gemaekt is; als die kleyne nu vastgeheght is, schroeft men de groote daer uyt, de onderste vast houdende, dat die niet te rug om keeren kan; niet te min moet dese groote schroef in d'andere soo gemackelijck uyt en ingaen; dat schoon men d'onderste niet vast hielde, die egter evenwel niet omkeeren soude. Als dit gedaen is, soo set men het twee voetigh Instrument, dat na de grootheyt van d'impressie wijd of naeuw van een geset is, over 't vierkantigh lichaam van de kleyne schroef heen, die in 't hooft al vast geschroeft is, en moet altijd so wijd zijn, dat de beenen spatie genoegh hebben voor 't opligten: onder yder been wert een buffels-ledere lapje boven op het been geleyt, op dat *'t Cranium* niet gequetst soude werden; dese kleyne schroef moet sonder te klemmen, door dat gat heen passeren, welk tussen de twee dwerse schroeven is: dan

neemt

neemt men de groote schroef, en men set die door den balk in 't lichaem vande kleyne schroef, en ligte alsoo, terwyle de slinckerhand het twee beenige gedeelte van dit t'samengestelde Instrument vast houd, al draeyend het *Cranium* op.

Dit Instrument is in 't geheel niet groot, en kan behendigh op het been selfs, of binnen de triangulare of quadrangulare incisie, sonder de minste pijn, geappliceert worden; en 't is ongelooflijck, wat een force met het selvige gedaen kan worden. Het komt ook seer wel te pas in 't opligten van 't *Cranium* met fracture.

Verders geschied het verband alst behoort, eerst de wonden opgevolt zynde, ende wert, dan yder omgekeerde lip met een hegt Pleyster nedergehouden, en men procedeert soo al verder, naar de konst voort.

De Figuurren van d'Instrumenten tot deze operatie noodigh zijn te zien. *Tab.* 1. *pag.* 3.

IV. HOOFDSTUK.

Van de inbuyginge des Beckeneels, met scheure, soo penetrerende als niet doorgaende; en de breucke van 't been des Hoofs.

DEse kan men eerst onderscheyden, als de *cruciale of triangulare incisie* voorgegaan is. Siet men geen evidente scheur, soo bestrijckt men het Beckeneel met inckt, ende drooge het terstont met een stijf uytgedruckte spongie af, niet wachtende tot 's anderendaags. Indien daar dan een scheur is, dat sal uytterlijck den inckt aanwysen.

Dese scheur moet men na binnen of beneden, met onse *Been-vijlder*, sonder horrelen, egaal wegnemenden *Raspatorien* vervolgen; de kanten vande wonde met Wieken, voor het uytglippen, wel voorsien zijnde. Welcke *Raspatorien* hol doorboord, snydende ende gebogen (moeten na de nootsaakelijckheyd, van stael, en wel gehard zijn) haer saeghsel of schrapsel van agteren losse; dese zijn een groote spanne langh.

De *Ouden*, tot dese tijd toe, hebben *Raspatorien* gebruyckt, die in een hegt geschroeft wierden, dat te veel stucken en moeyten gaf, om uyt en in te schroeven.

Ik heb om tijd te winnen; en soo veel moeyten te ontgaan, aan yder zyde een *Raspatorium* gemaeckt, van genoegsaam gebogene gereedschap, om, het uyt en inschroeven, zo om de pijn, en verlangende angst van den Patient te verminderen, als te verhoeden.

Van de *Raspatorien* zijn d'eene spitshol, d'andere weder dun rond, de derde vierkant smal, en plat, &c. edoch van buyten rond dick aengeslepen, gelijk alle Instrumenten zodanig zijn moeten daer men harde dingen mede moet snyden; maer van binnen vlack, om te meer been wegh te nemen, en om

gemackelijcker doorgehaelt te konnen worden. Deze *Raſpatorien* kan men zien *Tab.* 2 *Fig.* 5. 6. 18. *&c. Pag.*

In dit raſpen, ſal men eerſt van de *ſmalſte Raſpatorien* beginnen, of van de *Sagen*, ende wel beſt vande *wederzijds ſnyd' en tandige Raſpatorien* ofte *Sagen*, welcke gelijck de tanden van een *Saegh*, onder krom, of van den anderen ſtaende, om t'ſaagmeel beter te loſen, en op 't zyde ſnydende, en na den rugge dick weſe moeten, om ſpatie voor 't geſigt te maken. De andere *Sagen* zijn ſchuyns gevijlt, ſoo dat d'eene tand de helft grooter als d'andere gelijckent, en die aan de eene zyde kleyn ſigh op doet, is de grooſſe aan d'andere kant, om het ſaegmeel beter te konnen ontlaſten, en moeten gelijck alle *Sagen*; gants niet gelijckzydigh en drichoeckigh, op dat niet te veel ſtooten ſoude; gevijlt zijn, daar na al breeder, en breeder, en men moet van de *ſmalle Raſpatorien* die door de tweede tafel in gaen, eerſt beginnen, ſo lange tot dat het been wit en egael bevonden werdt. Soo de *Scheur* niet doorgaat, zo ſal men die niet door en door vervolgen, maer bevelen die de ſeperatie, die van ſelfs geſchiet, alſſer maar geen accidenten het *Trepaneren* komen te verhaaſten, want op die wyze hebbe ik ſonder *Trepaneren* verſcheyde alſo geneſen, en dat ſonder groote impreſſie. Bevind men dat de ſcheure niet verder als tot de tweede tafel gaat, ſoo ſal men, als voor geſegt is, met d'Operatie voort varen.

Zo de *ſcheure* penetreert, 't welck men, ſoo uyt de bygevoegde accidenten, meer en meer verſwaarende, als uyt het vervolgh van 't navorſen der *ſcheure* ſal gewaar werden, ſoo valt te conſidereren, of die *ſcheure* langh of niet is; zo die heel lang en doorgaande is, ſo ſal men die niet in 't geheel na de lengte, al was ook het *Beckeneel* door de groote contuſie ontbloot; (gelijck in *Februari* 1674. *te Loosduijnen* in een *Moolenaers Vrouw* ervaren hebt; alwaar het *Pericranium* van 't been wel tweemaal ſoo verre los was, als tot mijn Operatie van nooden hadde) vervolgen, want, zo als geſegt is, als men het *Cranium* te veel ontblood, en dat de veel ſoortige lucht deeltjes welke aan de Herſenen ſchadelijck zijn, meer als na wens nederdalen en penetreren; zo zal men ſigh contenteren met ſoodanigen plaats, welke daar by, of daar outrent zig op doet; en in welcke d'elevatie, als ontlaſting vande materie, of bloed, op de *Herſen-vlieſen* leggende, bequamelijk kan geſcheyden worden.

Zoo wanneer de *ſcheure* wijd genoegh is, zoo werd de ontlaſtingh door middel van een *Trepaen* bevordert. Maar wanneer de *ſcheur*, naauw zijnde, doorgaat; ſoo werd de *Diamant van de Trepaen* op het vaſte been, ſoo digt by de *ſcheur*, *indruckinge*, of *breuck* geſet, als 't mogelijck is; met een wegnemende een ſtuck van de *ſcheure*. Indien 't ingebogen been, het welk alſoo niet nedergedrukt word, of dat het een gedeelte van de ſcheure toeſluyt, en na dat d'inbuygingh het den Operateur indiceert; zoo moet dat ingebogene en nedergedrukte been met *ſ gewyſe Elevatorium* opgeligt werden; welke *Elevatorium*, *Tab.* 2 *fig.* 7., *pag.* te zien, en uyt yſer gehart, of ongehart ſtaal moet gemaakt werden, en moet ſtijf, vierkant glad, en ſonder tanden buytenwaarts zijn, maar welke, het binnewaarts hebbe moet, om dat de dikte die het heeft, niet inſlippe, of glyen ſoude, het moet mede twee ſtroobreed in 't vierkant zyn, en allengſ-

allengskens aen de eynde ſpits plat, doch op zyde breed zijn, al naer advenand dat het lichaem dick en breed is; en heffen daer mede, op het vaſte been druckende, het ingebogen been op; edoch het voor verhaelde is beter in deſer voegen onder het been gebracht.

Als de *ſpleet* of *ſcheur* wijd is, (gelijck veelmaels geſien hebbe) ſoo moet men op die plaets, daer d'inwijckingh het grootſte is, dat dwers of *voetsgewyſe Elevatorium* door de ſpleet, in, en onder het been brengen; om dat op te ligten; het welck aldus toegaat. Men neemt d'eerſte ſchroef, en het *voetsgewyſe Elevatorium* aen den anderen geſchroeft, ende ſette dat onder 't been, door de ſcheure; het reſterende Inſtrument, namentlijk het *twee beenigh Elevatorium*, moet dan mede op ofte over de *ſcheure* geplaaſt werden, zo als voorens aangeweſe hebt; dit gedaen zijnde, zo ſchroeft men al ſagjes met het zelve het ingebogene been opwaarts; zo als dat genoegſaam getoont en geleert hebbe; en al naar dat een redelijck ervaren Chirugijn ſal oordeelen dat te behooren en te moete gedaan werden. Op zodanige wyſe wert het *ingebogene Bekeneel* gemakkelijk, en ſonder ſchade of quetſinge van d'omgelegene partyen, door opligtinge en opſchroevinge herſtelt.

Dit *voetsgewyſe Inſtrumentie*, *Tab:* 1. *fig:* 15. *pag:* 3 te zien, is ruym een vinger breed langh, een ſtroo breed dick, boven rond, het voetje halfrond, en voor ſpits, doch voor aen 't eynd rond toeloopende, boven plat, met regt opſtaende ende ſchuyns nedergaende tanden, om dat niet uytſchieten, maer van onderen beter tegen 't been vaſthouden ſoude: het is van yſer ingeſet, of gehard; heeft boven een moer, daer de ſchroef van het regte *Elevatorium* inpaſt, en moet gehard weſen, om ſoo groot force te konnen doorſtaen.

Zo der vermorſelingh by de inbuyginge, ofte ſcheydinge van eenige beenen is; ſoo werden die beenties welken los zijn, met een *ſtyve Tangh* uytgetrocken. Deſe *Tangh* uyt ſuyver ſtael gemaakt, en aan 't voorſte met een genoeghſaam langh, ſmalle, ſtijven, weynige dwerſe tanden, en Nebben voorſien. Deſe wel vaſt aan den andere met een ſtyve boutie geklooncken, moet ſeer maſſief, voor en achter rondagtigh, (om meer force te konnen lyden,) en egael wel geklooncken zijn, op dat niet come te leutere: van gelijke zo moeten de armen van deſe *Tang* plat, dik, egaal gevijld, deſſelfs kanten afgevijlt ofte gebrooken, en redelijk lang zijn; als mede, met een goede veer van kout geſlagen yſer voorſien; door welke veer de *Tangh* geduerigh open gehouden, en de Chirurgijn van die moeyelijckheyd, om die yder mael open te doen, ontlaſt wert. De *fragmenten* uytgetrocken, en al wiggelende uytgehaeld zynde; want ſoo men die beenen met force uythaelde, die aen de *Duramater* noch vaſt zijn, ſoo ſoude groote bloedſtortingh, pijn, ende andre accidenten daer op volgen; zo procedeert men, al ſagjes na de konſt, in 't behandelen voort. De *Tang* is te zien *Tab:* 2. *fig.* 13 *pag:*

Voorts als geſegt, om d'inbuygingh te reſtaureren, zo komt ſoodanig een *Tangh met een vloeyende kromme beck*, veeltijts te paſſe, om beter onder 't been te komen. De beenen die noch vaſt zijn, worden opgeligt, en in haer plaets geheven: te weten, alſer plaets of uytgangh genoegh is, voor

de

de materie; 't zy door het uytnemen van andere ſtucken, of adminiſtratie van de *Trepaen*. Iſſer een punt aen 't opgelight been die ſteeckt, deze neemt men met de *Snytangh* af, en levigeren of effenen dat been van onderen, met het *Lenticulaer*; op zodanige wyſe kan het been weder aen d'andre vaſt werden, en een beter deckſel als de huyd zijn. Van gelykke ſoo daer veel ſcheuren zijn, ſoo ſal men ſigh alleen contenteren met ſoodanigh een openingh, welcke ſuffiſant voor d'ontlaſtingh is: te meer alſſer geen beenen de *Membranen* komen te prikkelen ofte te quetzen.

Nota. Hier moet het *dotje van doeck* na de figuur van 't gat geformeert werden; oock moet het *linde of zyde lapje* daer na gefatſoeneert zijn: op die wyſe als in 't trepaneeren gebruykelyck; alwaar naar de ronte van 't gat dat getrepaneert is, het zyde lapje en dotie mede rond moet zijn, welken in dat ronde gat, tot uytſluytinge van de lught, gebragt werden.

Daer zijn by *Paré* (in 't Frans gedruckt by *Gabriel Buon* 1579 tot Parijs, de beſte druck in die tael) noch eenige *Elevatorien* afgetekent, ende haer gebruyck plauſibel voor oogen geſtelt; maer wil daer over niet critiſeren, om dat doode lieden haer niet verantwoorden konnen.

Indien daer punten van been bevonden werden, welcken noch aen het andere been gans vaſt zijn, die ſal men met een *Saegje*, ſoo die breed zyn, wegh ſagen, ende voorts met *platte Beyteltjes* door *onſen Hamer*, van welcke hier naar geſproken ſal worden, afſchaven, loſſen en uytnemen: naar dat men alvoorens een gat met *d'exfoliative Trepaen*, op 't breedſte van de punten gemaekt heeft; zo kan men dan gemakkelijk die gebrookene beenen door het *drie-beenige Elevatorium* opligten en uytnemen. Op zodanige wyſe handelt men mede alſer een breuck is, en dat in deſelve, maer een punt van 't been neer gedruckt is; alleenlijk met dat inſigt, om doortogt voor de materie of bloet te maken, ten eynde de herſenen met deſſelfs vlieſen niet ſoude komen te lyden.

Dit Saegje, van welke aen wederzyde van de ſteel een gefrabiceert hebbe, is 't eene dunder als 't ander, en moet van ongehard flaeuw ſtael, en voor aan van ondere rond zijn, om felder te konnen doorſagen, 't heeft kleyne tandekens, welken niet veel voor overleggen, om niet te ſtoten: d'andere tanden zijn wat dicker aen de ſteel; om dat niet ſuygen ſoude: van gelykke zoo zijn *de Saegjes* in 't midden niet wel ſoo hol als een Scheermes; dunſte van deſe beyde zaagjes heeft ook naar advenand kleynder tanden. 't Been afgeſaagt zijnde, werd het van onderen met het *Lenticulaer* geeffent. Het ſaegſel ſal, met een *beſemtje van pluxel*, *of penſeel*, aen de ſteert van het *Lenticulaer* gedraeyt, of geſtoocken *Tab: 2 fig: 9* verbeeld, van de *Duramater* gereynigt werden; de zaagjes ſiet *Tab: 2 fig: 5 pag:*

De punten die ſmal zijn, werden met *een Snytangh* weghgenepen: te ſien *Tab: 3. fig: 11. pag:* deſe *Snytangh* is ten minſten een ſpan langh, grof en ſterk, egael platagtig gevijlt, met een maſſive ſchuyns in de lengte doorſtokene kas, die niet leutert, daerom wel geklonken en in eengepaſt, voorzien, heeft van voore twee dicke kromme wel ſnydende becken; edoch op zyde een weynigh

nigh meer als een ſtroobreed; want een ſmalle beck ſal beter in 't ſnyden, als en breede bek konnen doorgeſchroeft werden.

Dit geheele Inſtrument moet van ſeer goet ſtael weſen; want ſchoon ik'er een van yſer, en voor aen de ſnede van ſtaal hebbe gehad, en ſeer maſſief was, zo is deſelve egter in de kas achter overgebogen, waarom de Operatie moeſt late ſteken, en andere middelen in 't werk ſtelde. Boven dit moet deſe Tangh een veer van ſtaal, welk koud geſlagen, en redelijck ſtijf is, hebben, om dat de ſelve altijd open ſtaan ſoude.

Dit wegnemen kan oock geſchieden door de *Papegaey-beck*, welcke van drie ſtucken gemaackt is; de langſte bek, werd van voore onder *'t Cranium* geſtoken; even op die wyze als met het *voets-gewijſe Elevatorium* geſchiet, doch moet veel maſſiver als het voorſz *Elevatorium* zijn. Deze *Papegaeys-beck* heeft van aghteren, daer het informe van winckelhaeck omgekromt is, een moer, daer van agtere met een krikje een platdradige ſchroef doorgaat; of heeft aan yder zyde een platte vleugel, welke ruym een duymbreed lang, dick en ſtijf is. Het middelſte deel, is van voore dick, ende een weynig krom, ſcherp, gehard, en dick aengeſlepen; leyd tegen 't voorige in zyn lengte plat aan, tegen het ſelve heel naauw paſſende; heeft een lang oog, dat in een even paſſende groef, welke binnewaarts langs het eerſte Inſtrument paſſeert. Deſe groef moet by na de helft langer weſen als het oog. Wanneer deſe twee in den anderen gepaſt zyn, ſoo werd een langwerpigh vierkantige ſtale nagel, op ſijn plat, door een gat, conform de nagel, welke in het eerſte deels midden is, ſoo door 't ſelvige, als door het oog van het middelſte effen in de groef paſſende geſtoken; effen gelijk aan wederzyden afgevijlt zynde, om dat het middelſte niet opwippen, en wel paſſeren ſoude. Deſe *Papegaeys-bek*, ziet *Pag. Tab.* 3. *Fig* 12.

Dan werd de Schroef, aan t'eynde door het gat van het omgekromde (dog korter als van t'andere) van 't middelſte geſtoken, ende voor in het uytgeſafreynde gat geklooncken; dit Inſtrument van ſuyver ſtaal, is te ſaamen by na tot op het eynde, buyten de veur of ſleuve, een vinger breed dick, ende op zyde weynigh ſmalder.

De beck moet maar ruym een, of anderhalf ſtroo-breed weze, en dienᵈ glad en vlack gepolijſt te zyn; de kanten moeten even gebroken, en ſterk zyn; om dat de ſelve, die teeder waren, my verlegen hebben gelaten in 't opereren; buygende der ſelviger langſte deel, dat hol is, agter over.

NOTA. De nebben moeten boven wyder zijn; even als de *Kroon vande Trepaen*, om dat het been ſoude konnen opſchieten; welke oock om hoog wyder is, gemackelijck uytgenomen konnen werden; 't welck noch by geen Autheuren aangemerckt is, maar wel by ervarentheyd en redenen ondervonden hebbe zo te moete zyn.

Dit Inſtrument word, met de omgekromde beck van 't langſte deel onder dat ſtuck van *'t Cranium*, dat men affnyden wil, geſet, ende dan werd het andere ſtuck, door de Schroef, met de regter hand aan en doorgeſet, terwyl de ſlincker het Inſtrument, na behooren opligtende, vaſt houd.

De Figuren van d'Inſtrumenten tot deſe Operatie noodig, zijn te ſien *Tab.* 2, alwaar de *Trepaan* met zijn geheel geſtel vertoont wert.

V. HOOFDSTUK.

Manier, hoe t'opereren, als het been alleen tot de tweede Tafel, gekneuſt en gebriſelt is.

ALs men ondervonden heeft dat het *been gekneuſt ofte gebriſelt is*, ſoo neemt men dat *gekneuſde been*, met een min of meer breede ſchavende *exfoliative Trepaen*, wegh, en dat al na de contuſie breed is: om op die wyze uyttogt voor 't bloed te geven, dat tuſſen het *diploë* mogt leggen; welk komende tot verrottingh, met ſucceſſie en verloop van tijd, 't ondergelegen been, van de tweede tafel ſoude bederven, ende alſoo gevaarlijke accidenten veroorſaecken.

Is de *contuſie* heel groot en breed, ſoo verſet men *d'exfoliative Trepaan* eens of meer, na dat de nood vereyſt; conſumerende alſoo 't ingedruckte en gekneuſde been, of door een grooter *exfoliative Trepaan*, of wel door de *breedſte Raſpatorien*. 't Reſterende oneffene of ongelijcke been, dat gecontundeert of niet gekneuſt is, en aen de kanten overblijft, wert met onſe *platte Raſpatorien* wegh gehaelt: of met een *Raſp* die dwerſe tanden heeft, even ſoo als de Trepaan die op zyde heeft: zo als die zyn welke de Kammemakers of Tinnegieters gebruyken. Zy moeten van wel gehard ſtael zijn, en met een om hoogh gebogenen ſteel; en beſt uyt een ſtuck, als is 't datze wat ſwaerder zyn, en moet aan 't ander eynd een rond omgeboogen Raſp hebben.

Deſe *exfoliative Trepaan* is anders als de voorige; ſy is plat, een halve ſtroo breed dick, en onder daer ſy ſnijd wel van ſtaal gemaackt gehard, en met een diepe halvemaens gewyſe hol ingevijlt: latende aan 't eynde een punt, die de wegh wijſt, ende even ſoo wijd van de middel punt af is, als het ander eynde van d'andere zyde, dat een ſpits ſnydende en vlacke lepel heeft.

De ſteel is wat maſſiver, maer even eens als die vande voorige, daar voor heen van geſproken is. Met deſe kan men ongelooflijck digt op de kant van de fractuur of ſcheure, (ja al was 't in het alderſplinterenſte houd) ſonder berſten boren; en neemt onder en boven even veel been wegh; en met driemaal minder mocyten, als die van *d'Oude*; loſſende oock extraordinaris wel ſijn ſaagſel; en avanceert, in een omdraay, ſoo veel, als andre in drien doen konnen. Deſe *exfoliative Trepaan* werd het *Manneken* genaamd, om dat een Diamant heeft, en daarom oock eerſt gebruyckt werd. Daar is een tweede het *Wijfken* geheeten, dat geen Diamant heeft, en word gebruykt wanneer het *Manneken* een genoegſaam diep hol gemaackt heeft.

De

De Figuren van d'Inſtrumenten tot deſe Operatie noodigh, zijn te ſien, *Tab. 2. Pag. Fig.* 2, 3. 15. 16. 17. en 18.

Wyders zo het hooft maar alleen, zonder breuke ofte fiſſuur, gekneuſt is, zo zal men op de kneuſinge dit volgende applicceren.

℞ *Ol: roſar.*
Camomill. an: ℥ß
Albuminis unius ovi cum.
Vitello.
Farin: fabar.
Hord:
Myrtillor. pulv: an: ℥j.
Omnia commode miſceantur, & fiat ad modum Emplaſtri, idque ſub contuſo loco ponatur.

Des anderendaaghs werd daar de volgende pleyſter opgeleyd.

℞ *Sordiciei alvearis vel*
ceræ novæ ſordidæ
mellis cois: an: ℥iß.
Lapidis hæmatitis in pulverem redacti ℥ß.
pumicis & cŷmini. abſynth:
& furfuris pulv: an: ℥ij.
Miſce omne ad ignem & fiat Emplaſtr:

VI. HOOFDSTUK.

Van de plaats alwaar de Trepaan moet, of niet moet geſtelt werden: Ten tweeden van de tijd om die werkſtellig te maken; en eyndelijk waarom die geadminiſtreert word.

HIer over vallen vele conſideratien, namentlijk dat men altijd zodanig een plaats verkieſen daar de materie, of 't bloed beſt kan ontlaſt werden; en welke het naaſte aande *ſcheure, breuke*, &c gelege en het laagſte is, voor ſo veel daar geen andre beletſelen zijn: ſoo dat altijd de Diamant op het vaſte been geſteld moet werden; om de gebrokene beenderen niet neder te duwen, die door haar ſcherpe punten, de *Duramater* anderſints drucken, en quetzen zouden.

De *Diamant* moet, als d'accidenten de *Trepaan* vereyſen, op de laaghſte

plaats, digt by, en op d'een of d'ander zyde (soo 't best sal geoordeelt werden) van de scheure soodanigh geplaetst werden, dat deselve in de scheure niet kome, maar moet over de scheure met de kroon getrepancert werden. Gelijck by *Jacq. Guillemeau fol.* 140 *en tab.* 141. *num:* 1. *du declaration de Characteres contenus au Crané ou test Trepané en deux endroicts*, in folio te parijs gedruckt, te sien is.

Indien datter een steeck van een Ponjaard, of Degen in 't been gebragt is, welke in zijn omtrek de breedte van de *kroon* kan omringen, soo sal men op die wyze te werk gaan zo, als van de scheure gesegt is.

Gebeurd het dat de punt van de Degen of Ponjaard daar in steken blijst, ende soo kort was afgebroken, dat die met geen Tangen konde uytgetrokke worden; soo sal men drie of vier uyren, na dat de incisie gedaan is, de wonde al vorens met Wieken *in aqua stiptica* nat gemaackt en opgevolt, ontblooten, en een, of meer seer kleyne Trepanen stellen, soo digt by de afgebrokene punt als immers weze kan; om 't gebrookene stuk daar uyt te krygen, zo als den nood dat vereysen sal. 't Best is dat velen van onse kleynen *exfoliative Trepanen*, soo digt by de punt van den Degen in 't ronde gezet worden, soo dat den eene circul door deselve gemaackt, den anderen tot de *tabula vitrea* doorsnijd; waar door so veel been wegh genomen word, dat de geseyde punt ligter uytgetrocken kan werden, als konnende soo vast niet ingekast blyven. Dese operatie moet haastig geschieden, naardien men niet wel weten kan, hoe diep de punt geavanceert is, al eer zig swaare accidenten komen op te doen.

Isser een steeck van een Stilet, welkers smalle punt, digt afgebroken, daer in steken blijst, soo sal men de Diamant soo digt aen dien afgebrokenen punt stellen, dat een heel groote kroon rond om de geseyde punt, sonder beletsel kan, omgedraayd werden. 't Selve is ook te verstaen van een smalle punt van Degen of Ponjaerd, al soude men daer een breeder kroon toe nemen, anderssints die niet hebbende, voortvaren als gesegt is.

Is de Stylet heel daer uytgetrocken, en de steeck doorgaende; invoegen dat daer geen punt is in blyve steken, soo sal men een breeder Diamant in dat gat setten, en voorts zo lang Trepaneeren tot dat de circul getrokken is; maer het beste is met onse breede exfoliative Trepaen gelijckformigh het been tot voor by *'t diploë* weg te boren, en dan voorts met de andere Trepaen het resteerende been uytboren, 't welck op die wyse veel gemackelijcker dan toegaat. Indien de steeck tot in het *diploë*, of verder quam, sonder dat nochtans penetreerde, soo soude daer *putrefactie* van dat bloed van *'t diploë*, en op die, een *caries* volgen; als veelmaals ondervonde hebbe: en om dat te verhoede, zo moeter een wyder spatie, lugt, en uyttogt, voor dat geronne stilstaande bedurve en uytgestorte bloed, gegeven worden.

Wanneer een steeck, door het gesigt, of door eenigh ander subtiel sondertje, of wel een ander smal *Exploratorium*, geoordeel word, niet tot het *diploë* toe, te penetreren: gelyk die welke schuyns, en niet diep, maar by na als een schamp schoot gaan: die werden ook met het *Trepanum exfoliativm*; of met onse *Raspatoria*, vervolght, en werden voorts met onse voorsz *Raspen* de stekende kanten weghgenomen.

Som-

Sommige doen dat niet, maar wagten, tot dat het *Cranium* van ſelfs ſoo komt te geneſen; 't welck ik voor 't minſte niet ſoude durven haſarderen, om dat, na dat de wonde weder toegeneſen was, geſien hebbe, dat die weder opbrack: zo dat uyt deſelve een *exfoliatie van been* gehaald hebbe.

Indien daar een *fiſſuur dwers over de Sagittale fiſſuur gaat*, ſoo kan men aan yder zyde van die, een Trepaan ſtellen, om het *ſeptum inter medium* (*Falx* genaamt) te vermyden, welk de Herſenen in tween deelende, langhs de *Sutura ſagittalis* aan *'t Cranium* vaſt is; anderſints kan en mag men wel op d'andre *Suturen* trepaneren: naardien het *Perecranium* met deſelve geen meer connectie, als met andere deelen van het *Cranium* heeft.

Als na de *cruciale inciſie* geen fractuur, of fiſſuur gevonden word, ſoo ſal men aan d'overzyde, indien daar ſwellingh is, een driehoeckighe, of kruyswijs inciſie maken (zo de accidenten geduerigh aangroeyen.) Maar ſo wanneer daar fracture ofte fiſſure gevonden word; zo ſalmen aldaar een Trepaan ſtellen: want als d'inciſie te vergeefs gemaakt is, ſoo heeftmen de wonde op het quaedſten genomen, weder toe te geneſen.

Deſe *contra fiſſuur* kan weſen, als by exempel, *in oſſe parietali*; ontrent de *Sutura lambdoidea*, ſal de ſlagh aangebragt zijn, en het *Cranium* ſal by de *Sutura Coronalis* gebroken weſen. Maar als de bovenſte tafel heel, en d'onderſte gebroken is, dan vind men op d'overige plaats geen ſwellingh, ſchoon d'accidenten grooter werden: in dit geval ſoude ik evenwel op die plaats derven trepaneren, daar oordeelde de ſlagh meeſt aangekomen te zijn; het geene men verder uyt de wonde; als andere circumſtantien, van het brengen der quetſure, en de wyſen des Patients, ſoude konnen afgemeten werden. Edoch deſe *Contrafiſſuur*, of tegenoverige ſpleet, zo wanneer het gecontundeert been inwijckt, en ſtracx weder in ſijn plaats komt; of als de onderſte tafel gebroken, ende de bovenſte heel is; en dat de fiſſuur hairs gewyſe heel kleyn is: zo konnen de beſte Chirurgijns bedrogen werden. In dit geval zo den Patient komt te ſterven, is den Chirurgyn excuſabel, *vid. Pareum lib. 9. cap. 8. des Playes en particulier*, daar hy twee aanmerkkelyke hiſtoryen verhaalt, welken op deſe materie paſſen.

Even boven de Wijnbrauwen ſal men geen Trepaan ſtellen, om dat daar holligheden zijn, die niet als lugt ende eenige weynige vogtigheyd bevatten, alwaar de lugt die door de neusgaten komt gealtereerd werd, om dat ſoo koud tot de Herſenen niet ſoude komen. Hier ſoude men meynen tot de *dura meninx* gekomen te weſen, ende 't ſoude maar tot, of in een van die holligheden zijn.

Oock ſoo groeyt noyt dat gat toe, maar word door de lugt; ja oock in de huyd open gehouden; ſoo dat daar noyt *callus* in, noch huyd over groeyt: daar van hebbe exempelen geſien welke wonde; niet door de Trepaan, maar door quetſuer toegebragt waren: inſonderheyd tot Delf in een Vrouw, die, doen de Kruyd-Thoorn ſprongh, ſoodanigh gequetſt wierd, dat het meeſte gedeelte van 't Voorhoofts been, gekneuſt en vermorſeld zynde, ſepareerde, ſoo dat boven de Neus, daar deſe openingen 't ſamen komen, altijd een open gat gebleven is, daar ſelfs de Chirurgijns een ſoopje

Brandewyn doorgoot , 't welck tot de keel nederſackte, en ſy Patient dat gemackelijck in ſwolgh of doorſlickte. Dit was twintigh jaar na dat ſy gequetſt was, als ik dat ſagh, 't welck was op den 31 Auguſti 1682.

Men moet oock geen *Trepaan* ſtellen in 't laegſte van *'t Occiput*, na het beginſel van de *ſpina dorſi*; om dat, ſoo die gequeſt wierde, of koude komt te vatten , daar op *paralyſis* , convulſie , en wel de dood konde volgen. Oock, om dat de Herſenen niet door de gemaakte opening in 't been ſouden doorſacken; want zomen de Herſenen niet wel nederhoud, al is 't boven op 't Hooft, ſoo ſoude die, tot boven *'t Cranium* doordringen. Zo als geſien hebbe, dat in een *Boer*, in 't maken van 't Kerckje te Dalem , buyten *Gornichem*, *door een balck gequeſt wynde*, geſchiede, welckers *dura* en *pia mater*, door de groote koude, als 't verſuym van compreſſie, *gangræneerde* , ſo dat na de ſeparatie van de ſelve, de Herſenen wel de groote van een Ockernoot , uyt de wonde uytpuylde ; ja meer en meer naar buyte van de ſelve door de wonde affcheyde, welke wel geneſen wierd , dog met verlies van verſtand, zo dat ſimpel wierd en bleef.

Men magh oock op de *Oſſa temporum* niet trepaneren; om dat men in de aldaar op, en overleggende *tendo* van de *muſculus temporalis*, geen inciſie ſonder perijckel van convulſie, en daar op volgende dood, doen kan. Maar als in die beenen geen fracture is , ſoo ſal men de inciſie , oock om de Arteryen , die uyt de *Carotides* komen , te vermyden , hooger maken, ende aldaar, ſoo na by als mogelijck, de Trepaan ſtellen, en de *fragmenta*, ſoo daar zijn, uythalen, zo wanneer die los zijn. Deſgelyke zo moet men op dat been de Trepaan vermyden, om dat het onderſte van het ſlaap been, het *os Petroſum* is; dat om ſijn hardigheyds wille, als dickte, ſonder groote dreuningh , ende oock niet egaal , ſoude konnen doorboord werden : van gelykke mede, om de *Sutura Squammoſa* die daar is ; oock om de lage plaats ; en dat om redenen, uyt 't neerſincken van de Herſenen; zo als van het Agterhoofd geſeyd is: En nog te meer, om de Senuen, die onder die plaats uyt de Herſenen ſpruyten.

De *Trepaan*, indien die in *Epilepſia*, *Vertigine*, *Cephalæa*, *Hemicrania diuturna* geſteld word; ſoo werd die *in Sutura Coronali* geappliceert; zo als van de *Fonticul* geſegt is: maar niet op die plaats in kleyne Kinderen, en dat om de ſeparatie, of de tederheyd van 't been, op die plaats.

Indien de Trepaan om eenige pijn, of in ſeker beſonder deel des Hoofs geſet werd , uyt vreeſe of 't ondergelegene been gecarieert mochte weſen, ſo werd de Trepaan geſteld, op die plaats, daar de pijn is.

Van de tijd om de Trepaan te ſtellen.

ZO wanneer jemaand door *bout*, *ſteen*, *yſer*, of eenig ander inſtrument, 't ſy door ſlaan ofte val op hooft , met een *wonde tot op 't Cranium* doorgaande gequeſt is, zo datter een breuke zig op doet, te meer zo wanneer dese toevallen met *drayinge des hoofts*; *brakinge*; *bloeden uyt Neus en Ooren*; *ſlauwheyt*, en daar op volgende *trekige der ſenuwen*, *Malerye*, *koorts*, *ſlaperigheyt*

heyt beroeree &c. vergeſeltſchapt zijn, zoo moet ſonder tijd verſuym getrepaneert werden.

Hippocrates wil voor den derden dagh, en niet eer, voor dat 't beginſel van verrottingh voor handen is; de koortſen en andere accidenten vermeerderen, getrepaneert hebben; en dat men de Trepaan zo ver ſal avanceren tot dat het beentje begint te wiggelen, ende dan ophouden, latende het reſterende ſepareren. 't Welck niet wel ſoude derven met *Hippocrates* afwagten; maar liever, al ſchoon daar een kleyn ſcheurinckje van de *Duramaters* veſelen geſchiede, terſtont voortvaren, met 't uytnemen van 't ronde beentje: want zo het komt te gebeuren datter tuſſen de *Duramater* en *Piamater* bloed, of etter legt, die oogenſchynelijck geſien kan werden; als dan ſal men de *Duramater* met een Lancet of krom ſubtiel Mesje openen, al eer die tuſſen de krinckelen der Herſenen verſackt, waar door de dood ſoude komen te volgen; gelijck geſien hebbe. Daar ter contrarie, door deſe operatie, noch behouden zijn geworden.

Hier moet men weten, dat indien de accidenten veelvoudig en ſwaar ons vertoonen, al eer de kruvswyſe, of driehoekige inciſie, gemaeckt werd; ſo iſſer *indicium putredinis* genoegh, en meer als te veel; of ſoo die daar niet vermoed wierd te zijn, ſo is het ſeker, dat de *Duramenינx*, en wel de *Piamater* te gelijck, vehement door de punten van de fragmenten moeten gequeſt werden; en met een derſelver arteryen en vaten ſoo veel bloed van haar gevende, dat door des ſelfs ſwaarte de *Duramater* van *'t Cranium* ſo afgeweekt, geruckt en geſcheurt werden; 't welck genoegſaam *ex Hippocratis mente* blijckt, terwijl hy wil, dat het bloed en materie ſulks doen.

In dit geval ſoude ſtoutelijck derven trepaneren, ſo haaſt het bloeden, door de *kruysgewyſe* of *driehoekige inciſie* veroorſaackt, maar eeniger maten is geſtilt. Of ſoo daar beenen los waren, zoude die uytnemen al eer het verband van de kruysgewyſe, of driehoeckige inciſie quamen te doen; obſerverende alle 't gene voorens van 't verband gezegt is; daar ſtucken of fragmenten van *'t Cranium* geſepareert zijn, en 't geene principaallijk in cacochymike, en ſeer replete lichamen, plaatze heeft.

Oock moet men hoe eer hoe liever trepaneren, als men bevind de fractuur ſoo groot te zijn, dat aan de verſackingh van bloed; ſo van de gequetſte vaten van de huyd, *diploë*, als ſelfs van de *Duramater*, of quetſing der ſelver door de fragmenten, die niet wel uytgenomen konnen werden; maar ingebogen zijn, geen twijffelen is; als dan ſal men de accidenten niet afwagten.

Midsgaders ſal d'adminiſtratie van de *Trepaan des Somers*, *om de putrefactie*, veel eer als des Winters geſchieden, en niet des Somers na den ſevenden dagh, en 's Winters den veertienden, hoe wel dat ſoo vaſt niet gaat.

Ik heb de *Trepaan* in een *Molenaars Vrouw tot Loosduynen*, op den een entwintigſten dagh des Winters geſtelt: want of het later is, ſoo moet men, als'er noch hoop van leven is, de operatie niet uytſtellen: alſoo het beter is te laat, als noyt. Dit's oock te verſtaan van 't opligten van *'t Cranium*, ende der ſelver nedergedruckte, en ſtekende punten.

Oock

Oock is het beter, noch in een twijffelagtige saeck de *Trepaan* te stellen, als den Patient, door het te lang wagten, te laten verloren gaen. Wat isser aengelegen, dat gat werd haast genesen. Dese operatie werd, in sodanig een geval, maar gedaan op 't boven in 't zydigste deel des Hoofs, daar soo geen perijckel is; anders bedenckt men sigh noch vry wat; want het is weder beter, dat de Sieken door haar quetsuur sterven, als door de termeriteyt van den Operateur.

Als de *fractuur* of *fissuur* heel kleyn is, en d'accidenten niet te verhement zijn, soo trepaneert men (als 't noodigh geagt werd) niet voor den derden dagh: om dat de kruysgewyse, of driehoeckige incisie gedaan zijnde, den eersten dagh, en den tweeden dagh na d'operatie, dat is den vierden dag, het verband los gemaackt, ende de fissuur, of de fractuur naargevorst werd; en dan schoon men 't wel doen konde den selfden dagh, soo werd gemeenlijk eerst den derden dagh; dat's dan den vijfden dagh; de *Trepaan* gestelt, maar het is best in 't afgaen van de Maen, om dat als dan, de Hersenen na beneden van *'t Cranium* afwijcken.

De redenen waarom de Trepaan gestelt werd.

DE redenen zyn, om het versackte bloed van de *Durameninx*, uyttoght en doorgang te geven. Oock om dat het bloed; of wel materie, de Hersen-vliesen niet doorrotten soude, en die doorgerot zinde, verder soude versacken. Van gelyke om de *fragmenten*, *splinters*, *punt van Degen*, *Ponjaard*, *of Stilet*, de vliesen stekende en quetsende, uyt te nemen, en 't nedergedruckte been, of punt van been, op te ligten. Mitsgaders om de remedien ende verband t'appliceren, soo als de sake komt te vereysschen.

Ten laetsten, om het hier met de *expulsive ligatuur te suppleren*, die op, of aen 't Hooft niet gelegt kan worden; maar wel in andere fracturen en ulceratien, welke met versackingh van materie in d'armen en beenen, &c. vergesellschapt zyn.

VII. HOOFDSTUK.

Van de grootheyd, en 't getal van openingen in 't been van *'t Cranium* te maken.

HOe grooter openingh en ontblootingh van 't been, hoe quader en hoe grooter seperatie; desgelijkx zo geeft de onderste ongelijckheyd vande dickte des *Craniums*, veel moeyelijckheyd in 't egaal doorboren; so wel als des selfs breede rondigheyd in 't doorboren arbeyd baart. Dat dit zo voorkomt; is waar; dogh wel te meer voor die gene voornamentlijck, die het *Trepaneren* noyt gesien, of wel beooght hebben; welken daar nevens geen kennis van *d'Anatomie*; noch door sien, als doen, geen ervarentheyd, nog addres hebben; hoe men na de konst in 't trepaneren te werk gaan moet.

Hoe grooter gat, hoe eer en meer de *Duramater* door 't selvige werd door-

ge-

gedrongen; en het gat komt te verſtoppen; ten zy, met circumſpecte zorge en habitude, te neder gehouden werdt.

Het kan gebeuren dat de ſchilferen, of *ſchotsbreuck* van onderen, of los, of niet geheel geſepareert zijnde; en door het gat, met de Trepaan gemaakt, niet konnen doorgehaelt werden.

In dit geval, ſchoon een groote of middelmatige *Trepaan*, by geluck geappliceert ware; ſoo ſal men navorſchen aan wat kant de loſſe beenen, ſplinteren, of ſeparatie der ſelver, bevonden werden: om als dan nog een of meer van onſe *exfoliative Trepanen*, na de lengte of breedte op, en tot de ſelve te appliceren; en indien ſulex niet genoegh moghte zijn; zo moet men met het *Roſtrum pſittaci*, *tab.* 2. *fig.* 12. *pag.* 32. op zyde, de *vitream tabulam* wegh ſnyden: voorts de Snytangh gebruycken, tot dat d'openingh ſoo groot worde; dat de ondergelegene *exfoliatien*, of ſplinteren, konnen uytgegehaelt werden.

Wyders moet men de kleynſte *Trepaan*, daar alwaar den uytgang der ſenuen is, of waar de Herſenen in haer onderſte, of nederſte kunnen doorſacken; gebruyken, gelijck dezelve kleyne *Trepaan* op Agterhoofts onderſte, en inde ſlape des Hoofts, moet geappliceert werden.

Indien daar vele, of verſcheydene been-breucken in het *Cranium* van den anderen afgelegen, en onderſcheyden zijn, (welcke quetzinge, en daar op volgende breuke, wel meeſt door een grof, ongelijck, en ſwaar Inſtrument gebeurt, ſoo ſal men aan, en ontrent, of over yder een Trepaan ſetten, om redenen welken uyt het voorgaande light af te meten zyn. Hier van hebben wy een exempel in zalr. *Philippe de Naſſau*, Heere van Grimhuyſe: woonende tot *Wiehen*, een Dorp in 't Rijck van *Nijmwegen*, digt by de Stad *Grave* in *Gelderland*; welcke met een Paerd tegen een paal vallende, ſijn Herſenpan op verſcheyde plaatſen brack; zijnde de gedagte Heer, de Soon van *Juſtinus de Naſſau*, Soon van *Willem* de I. *Prins van Orange*; welcke *Juſtiſtinus* eertijds Gouverneur van *Breda* geweeſt is; de ſelvige *Philippe* is tot ſeven-en-twintigh maal, door Mr. *Hendrick Chadborn*, Chirurgijn tot *Nymwegen* getrepaneert geworde: van welck voor zal noch Atteſtatie van den voornoemden Patients eygen handt hebben, op *Wiehen* den dertienden Auguſti 1664. ondertekent, en aan my, van den School-meeſter *Amos Chadborn* ſijn Broeder, gegeven. Meer gedagte *Philippe de Naſſau*, heeft daar na noch ſo ſterck konnen drincken; zoo dat drie Perſoonen op ſtroo geleyd heeft.

Soo kan men het wagende, dan in een *reſonitu*, en aan die zyde daar de ſlagh is geſchied; als mede aan de tegen overige party, een *Trepanum* appliceren, en dat om meerder ſeeckerheyd; want zo daar in d'onderſte of overige deel; of wel inde contrarie van die beyde eenige materie vergadert is; die kan door de bovenſte niet uytge-eydeldt ofte ontlaſt werden; aengeſien de Membraen, die langhs de *Sutura Sagittalis* vaſt is, de Herſenen in tween ſcheyd.

VIII. HOOFDSTUK.

Van de manier van Trepaneren, ende eerſt van d'Inſtrumenten daar toe behoorende.

HIer toe is van nooden een *Kroon* twee of drie, d'eene grooter als d'andere. En alle deſe *Kroonen*, zijn uyt een ſtuck ſtaal gemaackt; en met een ſteert, daar de *Diamant* doorſteekt, voorzien. Zy moeten op een draaybanck hol, en ſeer gelijck en effen gedraayd werden: En moeten een kleyne vinger breed diep, en in haar grondt wyder, als voor aan zijn: om dat wanneermen een been trepaneert, het uytgeboord beentje in de *Kroon* blyvende ſteken, daar gemackelijcker uytgenomen ſoude konnen werden. En zo wanneer de *Kroon* van binnen met fijne amaril en oly, door een rond hout gepolijſt werd; is nogh zo veel te beter, om dienſt te konne doen.

Van buyten is de *Kroon* boven niet breeder, als onder, om dat de *Trepaan* haar rugge dunder dient te zijn, als maer de dickte van de tanden 't lyden konnen, en dat het gat boven wyder is; ook ſo wie deſe operatie verſtaat, weet dat, om tot een gewenſt eynde te komen; dat boven de ronde veur in 't been, wyder moet weſen, om dat de *Trepaan* niet ſuygen of klemmen ſoude.

Deſe *Kroon* heeft de tanden, onder aan, een derdendeel van een ſtroobreed diep, of daar ontrent; en op zyde half ſoo diep; dwers in 't ronde ſnydende; ſoo dat eygentlijck de *Kroon* niet anders is, als een ronde dwers ſnydende Sage.

Deſe tanden werden aen de ſnydende kant, reght neergeveylt, en op de rugge wat leggende; ſoo dat ſy wel wat meer ſteken, als die van andre Sagen; gelijk ſy oock zo moeten weſen: om dat hier in een kleyne ſpatie, beter moeten vatten; gemerckt men ſoo groot een geweld, daar mede niet moet, noch kan doen, als met een andere Saegh. De *Kroonen* welckers tanden ſchuyns gevijlt zijn, loſſen wel beter haar ſaagſel, maar ſnyden ſoo vinnig niet. De ſteel van deſe *Kroon* is ruym twee vinger breed langh, en anderhalf ſtroo breed dick; en wyders agter ſoo geconditioneert, als van d'andere *exfoliative Trepanen* geſegt is. De *Kroon* ſiet *pag:* 32 *Tab:* 2, *fig.* 1 *litter. a.*

Deſe *ſteel vande Kroon* is doorgaans hol, voor na de *Kroon* toe wyder, als boven in de ſteert, oock met een ſchuynſe kip, half ſo diep als de *Diamant* op ſijn dickſte is, ingevijlt, en dat van de Kroon af, ſchuyns na de ſteert toe: en dient alleen daarom, op dat de Diamant daer ingeſtoken zijnde, in 't trepaneren niet omdraeyen ſoude.

De *Diamant* is in 't geheel ſoo langh, dat ſy voor door de Kroon, naauwlijcx een half ſtroo breed, ende agter door des ſelfs holle ſteert, wat langer doorſteeckt.

De *punt vande Diamant* is van ondere vierkantigh, om gereder een gat te konnen maken; en tot aan des ſelfs lip een half ſtroo breed dick: voorts werd de *punt* van de lip af, en allengskens tot in 't midden van de ſteert, die voorts

voorts egaal dick en breed is, een weynig dunder, als de ſnydende punt: welke dan matigh gehard werd; om dat niet af breken ſoude; en redelijck ſpits aengeſlepen zijnde, zo moet de ſteert geſoet-vijlt, en met olye getrocken werde; en moet daer na, met een oly-ſteen met olye langs over getrocken ofte aangezet werde: om dat met weynigh moeyten, voor 't opereren, ingeſtoken, en na de gemaeckte circul, uytgeſlagen ſoude kunnen werden. Deſe *Kroon* moet in olye gehard werden. De Diamant ſiet *Tab:*2. *fig.* 4. *pag* 32.

Den *boogh*, *ſwingel*, of *omſlag*, is hier in 't geheel met zyn *ronden ontfanger*; die van binnen vierkant is, door welcke *ontfanger* een dwers ſchroefje doorgaat; en met de *ſteel*, daar een rond plat hard houte druyf aan; welke twee hand breed lang, en ontrent, anderhalf ſtroo breed dick, edoch midden in ſijn langten voor de ſtyvigheyd wat dikker; en mede over glad is; en aan wederzyde in de winckelhaackt ruym anderhalf hand-duym omgeſet: daar aan 't eene eynd, de *ſteel*, ruym een hout duym breed tot aan de *druyf* is, alwaar hy als tegen een ſtut aanſtuyt. Agter deſe is de *ſteel* die in de *druyf* ſteeckt, en een duym breed langh, wat dicker als de boogh, en rond is; daar een veur, of over al even diepe kip, in is gevijlt, om dat een *nageltje*, door de *druyf*, in deſe veur geſtoken werd; op dat de druyf van de boogh niet afvallen ſoude. Deſe ſteel zo van yſer is, moet ingeſet worden; of andersſints van ongehard ſtaal gemaackt zijn. Deſe *Trepaen-boor* in zyn geheel ziet *pag.* 32. *Tab.* 2. *fig.* 1.

Een *beſemtje van hard Peerden hair*, *of dun koperdraed gemaackt*, dat in een kopere huysje, uyt een ſtuck gedraayd, ſteeckt, hebbende agter een moer, daar de ſchroef oftapje, van het ongeharde ſtaal gebogen, van binnen plat, en van buyten ronde *Myrtiform exploratoriums* ſtele, tot de ſtut ingedraayt wert.

Met dit *borſteltje*, werd de *Trepaan*, als noodigh is, t'elckens uytgeborſteld, en van haar ſaagmeel gereynight: als men dit Inſtrument ſlegts in de hand omkeerd, heeft men een *exploratorium*, 't welk oock kan dienen, om 't getrepaneerde ronde beentje op te ligten, en daar na, 't doeckje op de *Duramater* te leggen, en onder *'t Cranium* te voegen. Dit *beſemtje* met zyn *Myrtiform Exploratorium* ſiet *pag.*32. *Tab.* 2. *fig.* 10.

Een *Lenticulaar*, welckers linſe, ſchuyns moet weſen, om dat, als het *Mesje* dat boven deſelve is, waar mede de kanten van de *tabula vitrea* gelevigeert, of gelijk gemaakt werden, het geheele Inſtrument op zyden, en ſchuyns gehouden moet werden; want ſo het regt ſtonde, zo ſoude in 't opereren met ſijn kant de *Duramater* als dan gequeſt werden.

Ook moet des ſelfs *Mesje*, onder na de linſe toe niet ſmal, maar breet zijn, want het is notoir, dat alles wat ſchuyns voor uytſtaat, of rondaghtigh is, vinniger ſnyden ſal, als 't gene 't welk hol, of boven breed is; 't geen de ſnede dan weynigh voordeel doet; daar ter contrarie hier, hoe digter onder aen de linſe is, hoe beter ſnyden moet.

Het dient ook van ſtaal te weſen, en des ſelfs ſnede heel hard getempert, en rondagtigh ſcharp aangeſlepen zyn.

Dit Inſtrument heeft agter een agtkantige ſteert, een ſpan, of daar ontrent, langh, ruym een ſtroo breed aan yder eynde dick, edoch in 't midden

wat dicker : soo om de styvigheyds wille , als om de gemackelijckheyd in de hand om daar mede te opereren.

Aan d'overzyde is een *hout-schroef* , om pluxel in form van een besemtje daar om te draayen , met welck de *Duramater* van sijn vuyligheyt, soo van saagmeel , materie, als bloed, gereynigt werd ; tot welckers eynde ook daar een penseel kan werden aangestoken. Dit *lentieulaar* kan men *pag:* 32. *Tab.* 3. *fig.* 9. *afgebeeld zien.*

Dit Instrument dient mede uyt een stuck , om de hegtens en schroevens, en veelvoudigheyd van Instrumenten wille , gemaakt te werden , welck men als sy onder den anderen leggen verliest, en daar den Patient dan langer pijn om lyden moet ; eendeels om dat, als men het maar omkeert , het spoedigheyd en gemack voor de operateur geeft ; anderdeels om de schrick , die de Patienten voor vele Instrumenten hebben, te verhoeden.

Daar moet ook fijn *linden* of een *roode zyde lapjen*, wat grooter als het gat van de *Trepaan* , en met een redelijke sterke draad doornayd , die lang moet uythangen ; by de hand zyn, om uytgetrocken te konnen werden om dat 't onder het *Cranium* niet weg schuylen soude ; als mede om wijders de *Duramater* voor d'uytgeboorde kanten vande *Tabula Vitrea* te bevryden.

Wyders moet daar een *dotje*, van veelvoudig dick of dubbelt doek doornaayd voor de hand zijn ; latende daar een lange dubbelde sterke draed aenhangen , om daar mede het dotje te konnen uyttrecken, dan werd dat *dotje*, na de form van het uytgetrepaneerde been , rond gesneden , invoegen het net in d'openingh van 't been past ; om de *Duramater* voor de lugt te bevryden , als 't uytpylen te beletten.

Dit *dotje* moet dicker , als het *Cranium* dick is ; wezen , om dat de wonde noch grooter , en boven 't selvige , opvollinge behoeft, gelijk van de *cruciale* of *driehoekige incisie* gesegt is.

Verder moet daar een weynigh *oly* , om de kroon mede te smeeren , zijn.

Voorts moet het verband, als vande *cruciale incisie*, geleyd werde, uytgesondert de *Topica* en behoefselen , welken na den tijd , en gelegentheyd , daar by nodigh zijn.

Van de manier van Trepaneren selfs.

DEn Patient in een goeden dag ligt gestelt hebbende ; de Ooren gestopt ; de lippen en kanten vande wonden met *Wieken en Pleysters* voor de lugt, en 't afschampen van de *Trepaan* , bewaart ; en 't Hooft wel door een Dienaar vast gehouden zijnde , op die maniere als voor , van de kruys of driehoeckige sneede gesegt is : So set men de *Trepaen* , met de Diamant daar in , op de behoorlijke plaats, invoegen de slinckerhands holligheyd de druyf bedekt, en des selfs vingeren met de duym de selve aen de steel vast houden ; het bovenste van des selfs Hand tegen 't Voorhoott leggende , om alsoo perpendiculaar de *Trepaen* geset te sien , en drayen soo langh , dogh niet te hard , om dat als dan de *Trepaen* niet om soude willen ; nog niet te sagt , om dat niet vatten soude ; tot dat soo een suffisante circul is gemaackt , dat sonder de uytstaande *Diamant* , die in de *Kroon* blyft , en tot voleynding van 't boren door

door 't been, eer als de *Kroon*, gekomen zynde, de *Duramater* anders soude quetsen, bequaam is; welke Diamand zo lang inde *Kroon* blyft, tot dat de circul met de *Kroon* gemaakt is, en dat de *Kroon* sonder uytwijcken kan omgedraayt worden. Als dan slaat men van agteren, met eenigh ander by de hand hebbende Instrument, de *Diamant* uyt de *Kroon*, en men leyd die dan wegh.

Als dit gedaan is, boort men voort, de Kroon in 't boren, dan na desc, dan na d'andere zyde, en op zydewaarts, en dat al draayende, alsoo rondomme, boven egaal en over al wyder de *veure* al borende makende; om dat de *Kroon* niet suygen, noch vast blyven soude. In dit doen ligt men de *Trepaan* somtijds uyt, het saagsel met het *besemtje* uytgeveegt hebbende, zo sondeert men met de *Foliemyrt*, waar men diepst, of niet diepst gekomen is: want daar men minst doorgeboort heeft, moet men de *Trepaan* meer na toe setten; en daar met de *Trepaan* al egaal omdraeyende, om als afgeveegt en weder beolyd is, het been te doorboren.

Tot het *diploë* gekomen zynde, soo boort men wat sagter, de *Kroon* eens te meer uytgehaald, afgeborsteld, en gesmeerd hebbende, zo moet men met het *Foliemyrt*, hoe verre men geavanceert is, ondersoecken, en of men ook wel over al even diep is, en ergens doorgeboord heeft.

Voelt men ergens doorgeboord te hebben, soo mijd men die plaats welke doorgeboord is; de *Kroon* wat na die kant doende hellen, welk men oordeeld minst doorboord, en dickst te zijn; en men moet dat menighmaal, als 'er noch eenige plaats is, die niet doorboort en is, hervatten en waarnemen; ten ware het onderste, of de *tabula vitra* soo dun geboort, en elders doorgeboort was, dat men oordeelde, het beentje, met de *Foliemyrt* van onderen op, uytgelight konde worden.

Anders zo moet men dat met den *drieboekige opligter volvoeren*, welk men sagtelijck met een punt in dat gat, dat de Diamant gemaeckt heeft, zo lang en zagjes schroeft, tot dat vast houd; met welke zagjes dan 't selvige beentje, op en uytligtende, los gemaakt werd.

Dit gedaan zijnde, levigeert, egaliseert, of effent men de kanten van onderen rondom, met het *Lenticulaar*, het selvige by de steel inde volle hand houdende: om de force, die men in dese operatie van doen heeft, te beter te konnen exerceren.

Hier na veegt men met het *besemtje van pluxel*, of *penseel*, welk een van beyde, agter aen de steel van geseyde *Lenticulaar* vast is; 't saagsel en schaafsel, bloed of materie, op de *Duramater* gevallen, uyt en wegh; de *Duramater* met de linse van het *Lenticulaer*, in plaats van een *decussorium*, (welck wel tienmaal beter is), nederduwende; ondertussen, soo nu en dan, de Neus van den Patient, en Mond toegehouden zijnde, hem alsoo laten dringen, om 't bloed of materie te beter na de openingh te dryven. Des Winters by eenig koud weêr, een *heete schop over 't gat* houdende: om de koude vande lught, welke te veel altereert; daar uyt te houden.

Dan appliceert men 't *linde, zyde lapje*, of *doekje* daar een draad aan is, in wat *Soetemelck*, met wat *Terebenthijn*, en iots van een *dotr van een ey*,

t'ſam en gemengt, of *olye van eyeren*, of van *verſe amandelen*, al naer gelegentheyd van ſaken: het welkmen dan zagjes in 't gadt tot op de *Duramater* brenght.

Naar behoorlijke applicatie van dit lapje, duwt men het *dotje* vande doek, juyſt in 't gat paſſende, na behooren in, zijnde met een dubbelde ſterke draad door genaayd.

Verder zo deckt men de *wonde* met het *Emplaſt: Defenſivum*; een vierdubbelde compres daar op geleyd hebbende, zo wert het voort met de *Cancer-band* omwonde en bedeckt.

Wyders alles volbragt hebbende, zo moet men de wonden, zo veel doenlijck is, vande injurie des luchts bevryden en de geneſinge verhaaſten, te meer, ſoo wanneer de etter ontlaſtinge ophout, de wonde wel voorkomt, en dat de *callus* tot dekkinge der Herſenen een begin neemt. Om het been derhalve tot aangroeyinge voort te ſetten zijn niet ondienſtig de Poeders van *jreas*, als andere cephalike kruyden, dunneties daar opgeſtrooyt, door welcke ſagte droginge, het aangroeyen van 't been verhaaſt werd. Verder zo moet de wonden met *Balſamique plumaceolen*, welke een ſagte digeſtie en geneſinge bevorderen, gedeckt werden, hoedanigh zijn het *Balſamun: peruvianun*, *Copoivæ Hiſpanicum Aquapendent*, *Arcei*, *&c.* de beſchryvinge vande Pleyſters en Balſemen inde Hooft-wonden zeer dienſtelijk, zijn de volgenden en voor de beſte boven allen andere te verkieſen.

Balſamum Arcei

℞ *Therebinth: venet: abietin:*
Gum Elemn: opt: an: ℥iß.
Sevi caſtrati ℥ij.
Prugued: porci ℥i.
Liqueſcat & fiat balſamum.

Balſamum Vulnerarium.

℞ *Reſinæ* ℥vj.
Maſtich: ℥vij.
Oliban: ℥i.
mirrhæ ℥ß.
Ol. ovor: ℥iv.
Spicæ ℥viij.
Balſam: peruvian: ℥iv.
Fiat Balſamum.

Balſamum Benedicti.

℞ *Ol: Therebinth:* ℔i.
Olivarum ℔ij.
Hyperici. Laurini an: ℥iv.
Spicæ. Petræ an: ℥i.
Ceræ flavæ ℔i.
Reſinæ ℔ß.
Santal: rubr: opt: pulv: ℥i.
Styrac: liquid: ℥iß.

Solve opt: ſtyracem *in oleo liqueſcant: prius ſimul* cera, reſina, in *oleo* olivar: *ab igne remotis adde cætera omnia viciſſim, opt: movendo, miſcendoq.*

Fiat Balſamum.

Balſamum Univerſale.

℞ *Ol. Olivar:* ℔iv.
Fol: ſalviæ recent: ℔iß.
Balſamitæ ℔ij.
Leveſticum.
Baſiliconis.
Arthemiſ: ℔ß.

Conciſa & contuſa Coq: in ol. ſupr: ſcript: ad conſumpt: humidit: uſq: dum acquirant colorem viridem; Coletur per linteum &c. *Fiat*

Fiat Balſamum.

Digeſtivum.

℞ *Ol. Hyperici* ℥vj.
Balſam: Copoivæ ℥ij ℈.
Peruvian: ℥i ℈.
Therebinth: Venet: ℥ij.
mell. cois: ℥vj.
Croci pulv: ℈j.
Vitell. ovor: no: i.
Miſce fiat Digeſtivum.

Emplaſtrum de Betonica.

℞ *Folior: virent: betonicæ.*
Scord:
Lauri.
Apii: Leviſtici.
Verbenæ an: Miij.
Salviæ. centaur.
Majoranæ an M: i ℈.

Omnia conciſa & contuſa adde.

Ol: Olivar: ℔ij ℈.
Therebinth: venet: ℔ij.

Coquantur ſimul igne lento, ſæpius movendo, donec herbarum humor fere conſumpt: fuerit, poſtea colentur & fortiter exprimentur tunc. adde.

Reſinæ.
Picis albæ.
Ceræ citrinæ an: ℔ij.

Liqueſcant ſimul lento igne; Refrigerata deinde & ab omni fæce liberata expreſſio, lento igne liquefiat. illique iterum ſemi refrigeratæ permiſceantur.

Maſtiches ſubtiliſſ: pulv:
Olibani pulv: an: ℥ij.
Mirrh: ℥i.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Emplaſtrum Defenſivum.

℞ *Folior: ſalicis.*
Fraxini:
Rub:
Conſolid: major. an: Mij.
Flor: ſambuc: recent:
Cortic: rad: fraxini: recent: M: j.
Sumitat: myrthi recent: M: i ℈.

Contuſis omnibus affunde.

Vini rubri auſteri ℥xx.
Aceti Sambuci.
Roſar: an: ℥vij.
Succ: plantag: depurat: ℥x.

Macerentur omnia in loco tepido per tres vel quatuor dies; dein adde.

Litharg: aur: ſubtiliſſ: pulv:
Ceruſſæ an: ℥xvj.
Ol. flor: Samb:
De ſpermat: Ranar:
Roſac:
Maſtich: an: ℔ ℈.
Ungt: populei ℥vj.

Coq, in ſarragine ampla igne leniſſimo ad Emplaſtr: conſiſtentiam molloirem, ſpatula ſive rudicula continuo agitando; ab igne remoto adde.

Ceræ flavæ novæ odorat. ℥iv.
Pulvis olibani ℥ij.
Mirrhæ.
Maſtich an: ℥j.
Roſar: rubr:
Rad: jreos florent: an: ℥i ℔.
Croc: opt:
Caphur: an: ℥ ℈.

Fiat, omnibus probe mixtis, in calore *Emplaſtrum nobile Defenſivum*, quod omnes inflammationes, & omnia ſymptomata, vulnera concomitan-

tia;

tia, & defluctiones ad partes affectas præcavet parteſq. roborat.

Vorders heb ik door de reden ondervonden dat deze volgende Pleyſter in Borſt-wonde gebruyklijk, een vande beſte Pleyſters is.

℞ *Gum Elemni opt: recent:* ℥v.
Reſin: pineæ puriſſ:
Cera an: ℥ij.
Therebinth. opt: ℥iij℔.
Ol: roſacei. ℥i℔.
Ebulliant ſimul omnia cum cyatho uno aut altero vini odorati ulq: ad conſumptionem vini: ultimo loco addatur.
Pulv: maſtich: ℥j.
Gum ammoniac: in aceto.
Scillitic: ſolut:
Hederæ pulv: an: ℥ij.
Malaxentur cum oleo roſac: & vino &
Fiat Emplaſtrum.

Aliud Emplaſtrum.

℞ *Therebinth: venet:* ℥j℔.
Ceræ flavæ ℥℔.
Reſin: pini ℥vj℔.
Commiſceantur ſimul &.
Fiat Emplaſtrum.

Verders 't verband voleyndende, zo als van de *cruciale ofte triangulaire inciſie* geſeyd is. Dit alleen obſerverende, dat ſoo men den band *Cancer* gebruyckt, de agterſte eynden aan 't agterhooft moeten genaayd, ende niet gebonden werden, in welckers plaats, men een kap kan maken van linden, welckers eynden onder de Kin gebonden werden. De Cancer-band ziet *Tab:* 1 *pag:* 3. *fig:* 6.

De gemackelijcker, beter, en ſekerder manier van *trepaneren*, geſchied door een *bredere exfoliative Trepaan*, cerſt *'t Manneken*, dan *'t Wijſje*, met welke Trepaan men bykans tot de *tabula vitrea* toe avanceert, en als dan ſaagt men 't reſterende met de glad, en kleyntandige dunne, even ſoo groot als *exfoliative Trepaan* by *Guillemeau*, ziet deſelve *pag:* 32. *Tab:* 2. *fig.* 16. genoteert; voorſightigh door, 't welck ſo doende beter kan geſchieden: om dat 't meeſte van 't been wegh genomen zijnde, men des te beter ſien kan, de openingh altemets, met een ſpongie, uytgedoopt zijnde.

De Figuuren van d'Inſtrumenten tot deze Operatie nodigh zijn de volgende; *Tab.* 2 alwaar de Trepaan met zijn geheel vertoont wert.

Fig. 1. is de *Trepaan-boor*, met ſijn *Kroon a*, *Boog*, *Swingel*, of *Omſlag*, *Diamant* en *Druyf*, &c. in en aan den anderen behoorlyck gevoegt.

Fig. 2. 2. 2. de wegſchavenden, *Exfoliative Trepaan*, genaamt *'t Manneken.*

Fig. 3. de *Exfoliative Trepaan*, *het Wijfken* genaamt.

Fig. 4. de *Diamant* of punt, welcke aan de *Trepaan* in 't midden vande *Kroon* geſchroeft werdt.

Fig. 5. het *wederzydts Saeghje*, welck een zyde fijnder en ſubtielder als d'andere is; en dient om hoecken en punten vande beenen mede af te ſagen. Dit Saagje heeft aan zyn agter eynde zyn *Raſpatorium*, welk *Raſpatorium* ſpits ſnydende cerſt, en wel meeſt in ſcheuren gebruykt werd.

Fig.

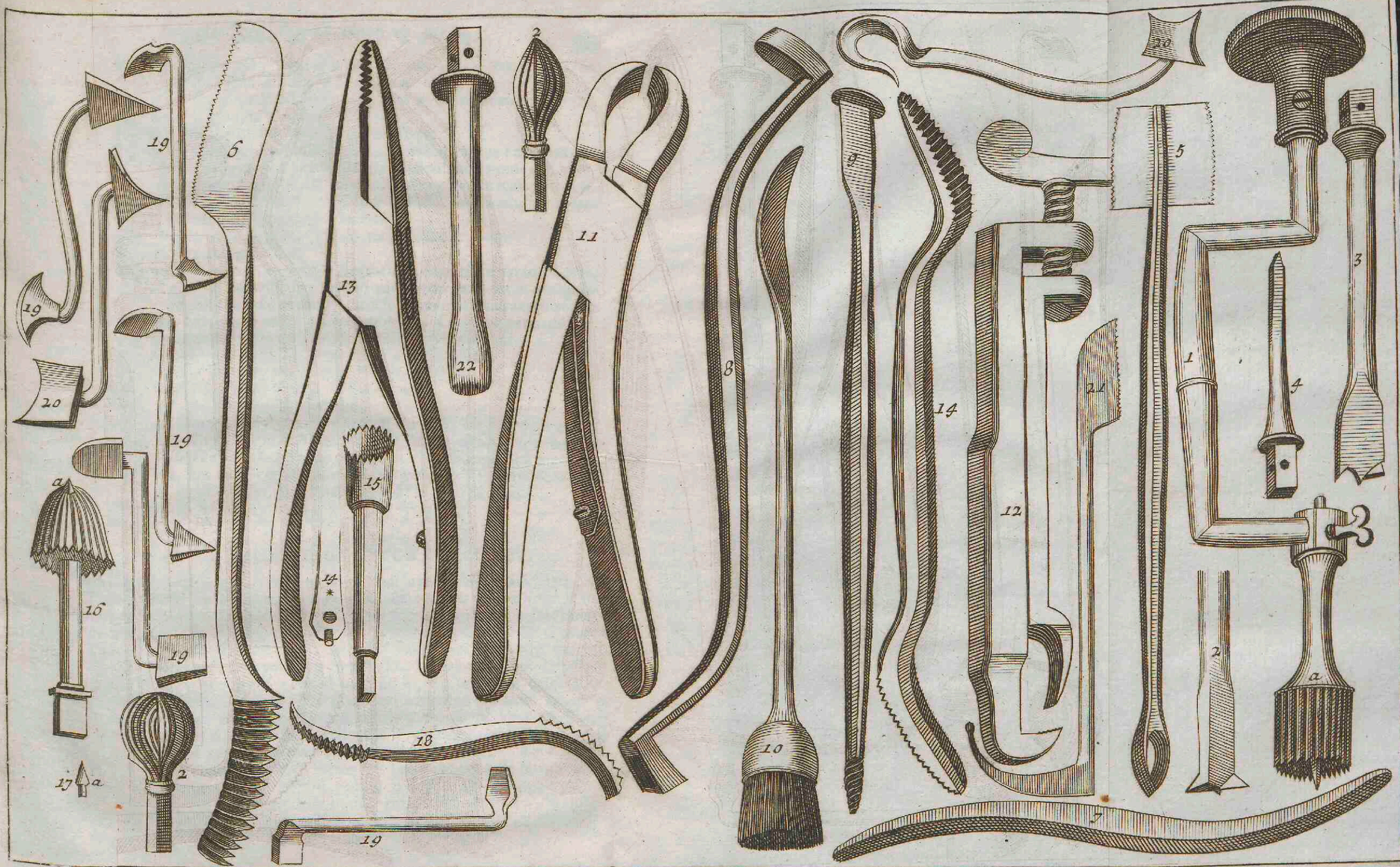
19
6
19
20
19
a
16
19
17
a
2
13
15
14
18
19
22
2
11
8
10
9
14
7
20
5
21
12
1
4
3
2
a

Fig. 6. een Saegje, aan d'eene zyde van voren ſoo wel als op beyde zyden ſnydende, om met weynigh moeyten veel ruymte te maken. Het ander eynde is een enckelde ſtyve Saeg.
Fig. 7. het ſ gewyſe gladde *Elevatorium.*
Fig. 8. wederzydts *hol ſnydende Raſpatorium.*
Fig. 9. het Linſenformig Inſtrument of *Lenticulaar*; op een gants onderſcheyde manier; agter de ſteert is een draad, zynde een houtſchroef niet ongelijk, dienende tot zeker gebruyk reets verhaald.
Fig. 10. een *beſemtje* met zijn *Exploratorium*, heeft nog meer gebruyken zo als gezeght hebbe.
Fig. 11. de maſſive glad, ſtijf en wel ſnydende *Tang.*
Fig. 12. de *Papegaeys bek.*
Fig. 13. een *maſſive* Tang, om de fragmenten daar mede uyt te trekken; en Fig: 14. wijſt het *Tepeltje* vande veer aan, dat in een gaatje paſt; om dat de aangeſchroefde veer niet omdraayen zoude.
Fig: 14. een *dwerstandige wederzydze Raſp*, *Levigator* genaamd.
Fig. 15. de van buyten *glad*, *kleyntandige*, *dunne Kroon.*
Fig. 16. *de rond ſnydende Kroon*, met zijn Diamant. *a.*
Fig. 17. de *Diamant* vande ront ſnydende *Kroon.*
Fig. 18. Wederzijdts *tandige Elevatorium.*
Fig. 19. Verſcheyden *Raſpatorien.*
Fig. 20. Uytgeholde *Raſpatorien* naar de ronte der benen geordonneert.
Fig. 21. Kleyn ſaagje met zijn rond ſnydende mesje, om de ſcherpe hoecke ofte kanten, na de *trepaan* overgebleve, weg te nemen.
Fig: 22. het *boutje* om te cauteriſeren, welk in 't heft dat voor de operatie in *Sutura Coronali* gemaakt is, geveſt werd.

IX. HOOFDSTUK.

Van de Seton in de Neck te ſetten.

OM welcke te maken, men eerſt het hair uyt de Neck afſcheert, en men neemt de plaats tuſſen het eerſte en tweede wervelbeen, van 't Hooft af te beginnen, tekenende, aan wederzyde van 't eenigſints holagtige midden van den Neck, de plaats op yder zyde met een ſtip door pen en inckt, niet te kleyn; en ruym een hout duym breed van den anderen af: het hair onder de muts geſtoken hebbende, zo vat men met den duym en voorſte vinger, boven na 't Hooft toe, de huyd, invoegen deſelve ſoo hoogh opgeligt zijnde, de twee mercken regt over den anderen kome te ſtaan: het Hooft dan agter overgebogen zijnde, op dat de huyd en *Panniculus carnoſus* van de Spieren loſſer ſoude zijn; welcke Spieren, uyt vreſe van convulſie, niet gequetſt, maar gemijd moeten werden. Als dan laat men een Dienaar even op deſelve wyze, als bove gezeyd, de huyd vatten, ende van onderen opligten. 't Selve gedaan zijnde, ſo neemt men een *Naalde van ſtaal*, voor ſcharp, half rond, edoch wel ſtekende, welckers punt in ſijn ſnydende lichaam anderhalf ſtroo breed, wat, maar flaauw ge-

bogen is, om beter door te konnen geſtoken werden : voorts is ſy bykans een ſtroo breed dick, ende anderhalf hand breed langh, rond van ſteel, met een wijd lanhwerpigh oogh, dat agter aan de ſteel half rond, aan wederzyde op zijn plat is uytgevijlt; om de *ſetum*, of in een gedraayden dicke draad van vlos zyde, te konnen huysveſten; deze naald dient van voore matigh gehard, ſcharp aangeſet, en doorgaans door een ſoet vijl met olye, en na zy gehard is, met een *olyſteen*, of ſtock, met amaril en olye, getrocken en gepolijſt te zijn, om glad te konnen door de huyd geſtoke te werden;

Door deſe *Naalde* werd de *vlos zyde* draad geſtoken, en dan ſteeckt men het oogh, gevademt; in het wyde gat van een van die heften, die tot de cauterien gemaackt zijn, of in ſoodanigen hegt als voor het boutje, dat *in fonticulo in Sutura Coronali* gemaackt is; om als de Naald doorgeſteken is, het heft niet en klemme, maar gemackelijck kan wegh genomen werden, en men ſteeckt met het heft de ingeſtokene Naalde door de huyd, op de getekende plaatſen.

Dit dan ſoo curieus gedaan zijnde, ſoo dat de Naalde aan d'over zyde oock regt op de gemerckte plaats uytkomt, neemt men 't heft wegh, 't geen tot vaſtigheyd, en om beter force te konnen doen, gedient heeft, ende dan ſteeckt men 't ſelve, als gedient hebbende, in de ſack : daar naar ſoo beſmeert men de vlos zyde ront met *digeſtief als Ol: Roſar: ungt Baſilico*: en trecken als dan de Naalde en draad ſoo verre door; dat het beſmeerde deel in de gemaackte geſtokene wonde komt : men reynige als dan rondom met een ſpongie de party, en men leyd op yder zyde van de ſteeck, een *platte plumaceool*; en daar op een wel klevende Pleyſter, met twee lange gaten, aan yder zyde een, daar de eynden van de vlos Zyden draad doorgevoerd werd; om los, met een ſtrick, op de ſelvige doorgeſlingert, ende opgerolt te konnen werden; daar op leggende een Compres, ende een band die om den hals toegeſpeld werd; deſe band moet dubbelt, en vier vinger breed zijn, ende word met een ſpelde van boven na onderen, op dat niet uytſacken ſoude, op en aan de Compres vaſt geſpeld. De Operatie hoe behandelt werd, kan men by *Schult: append: Tab: xv. fol. 99.* en *Job van Mekkeren Cap. xxviij. fol: 167 & ſeq.* in figuur afgebeeld ſien.

Na gedane Operatie zo zuyvert men tot verſagtinge het ooglid met dit *Topica*.

℞ *aq: Fœniculi*
Cærefol: ond ℥i
Sal: C. Cervi volat: gr: iv.
Opii crud: gr: ij.
Tinct: croci ℥ß
Miſce.

Voorders zo beſorgt men dat het ſelve met een *Emplaſtr: manus Dei* gedekt werd.

De Figuur van deze Naalde tot de Operatie behoorende, is te ſien *pag: Tab: 3. Fig. 1.*

X. HOOFT-

X. HOOFDSTUK.

Van de t'ſamenheelingh, of t'ſamengroeingh der Oogleden.

DE eerſte ſoorte van der Oogleden quaale is, als wel den *Oogappel* groot genoegh, maar de *Oogleden* te engh zijn, 't welk uyt de eerſte conformatie voortkomt.

In dit geval ſal men met een loode, yvoire, ofte ander ſmal, plat en effen *ſondertje*, onderſoecken, of het *Oog wit*, *membrana adnata*, oock in den kleynen hoek van 't Oog vaſt of niet vaſt is.

Is die met *d'Oogleden* vaſt, ſo is het een moeylijck werck, beſonderlijck ſoo de *Oogleden* met de *Cornea* vereenigt zijn.

Is de ſelvige los, ende van *d'Oogleden* geſepareerd, ſoo ſet men de Patient op een ſtoel, of op een niet al te laegh banckje, dat wel 't beſt is; houdende hem 't Hooft en Armen vaſt; en moet in ſulcker wyſe agter overleggen, op dat den Operateur agter hem ſittende, 't Hooft van den Patient tuſſen ſijn Beenen tegen 't ligt kan vaſthouden; als dan teekent men met pen en inckt na de lengte over dwers, of na den loop van de openheyd der *Oogſchelen*, hoe verre men die opſnyden ſal: noterende, dat het beter is de ſnede wat wyder te maken, als te kleyn en te engh: om dat deſelve engh genoegh weder toegroeyt.

Zijn ſy geheel aan den anderen gegroeyt, ſo dat geen de minſte openingh gevonden werd, ſo ſal men aan den kleynen hoeck van *'t Oog*, voorſigtigh met een *Biſtorie* een openingh volgens die teekeningh maken, en die ſoo groot, dat de punt van de ſchare daar tuſſen gebragt kan werden.

Deſe openingh geſchied dan, volgens d'afteeckeningh, met een *kromme*, edoch niet heel groote, welſnydende *Schaar*, wiens punten voor aan rond zijn; welk men al ligtende tuſſen *'t Oogh*, en de te verre geſlotene *Oogleden* brengt, en dat ſo veer, als de teekeningh is, en ſnyden alſo regt de *Oogleden* open. Gemelte Operatie kan oock met een krom Mesje al opligtende gedaan werden: als maar des ſelfs pun bot is, ende van hier wil ik geen model geven, om dat uyt andre hier navolgende Mesjens, mede genoegſaam ſal blijcken hoe de Schaar weſen moet. Siet *Tab:* 3. *fig:* 8. 9. en 10. *pag.* afgebeeld. De *kromme Mesjes* ziet mede *Tab:* 3. *fig:* 38. 39. 40 *pag:*

Indien aan de groote kant een openingh gevonden werd, 't zy groot of kleyn, ſo brengt men een *bol Sondertje* gebogen daar onder, ende ſnyden 't ſelve ſo verre open, dat de punt van de Schaar daar in kan gebragt werden. Deſe *Schaar dient rond krom* te zijn: om de Neus te myden, de welcke indien groot is, voor een hinderpaal verſtreckt.

De punten zijn voor rond, om in het inbrengen met de ſelvige, *'t Oog* noch der ſelver Leden van binnen al ſtekende, te quetſen; der ſelver ſoorte van *Scharen*. *Siet Tab:* 3. *fig:* 8. 9. 10. *pag:*

De ſnede gedaan zijnde, neemt men een ſtuck, niet te dun geſlagen loot, formerende het hol, op dat het ſelve het Oog niet en quetſe, ende ſteke het tuſſen 't Oog ende des ſelfs Leden: ſo dat die open blyven. Dit loot moet na den *Oogappel* breed, ende ſo rondagtig ſpits na de kant aſlopen.

Edoch ſoude beter *Soelleer* zijn, welk in *Seck of Vintinct* opgekoockt, ende weder gedroogt, ſoo een form daar van gemaackt werd, als bove gezeyd is; maar moet in 't midden, uyt des ſelfs dickte, een opſtaande ribbetje hebben, dat tuſſen de opengeſneden Leden komt, om die open te houden.

Dit opſtaande *ribbetje* is van figuur gelijck in het bovenſte van 't Schouderblads been te ſien is, of moet gelijk een kiel van een Schip zijn.

In dit *leder* blijft noch wat van de run en kalk over, dat met de roode Vintinct, of Seck, een goede mundificans en cicatriſans geeft; en dat ſelvige leder, ſchoon noch ſagter als loot, zo wanneer het al gedroogt is, word door de materie vogtigh, ſwelt uyt, ſoo dat de Leden daar door wydder van den anderen ſtaan; weshalven oock het Oog ſelfs, minder geſcheurt of gewreven kan werden.

Ende als dit Inſtrument ſoo ingebragt is, kan men eenige *Balſamica als balſamum Arcei; gum: Elemni diſſolut: balſam: Peruvianum; Copoive, ſulphuris therebinth:* van buyten, met een *Wieck en Pleyſter*, daar over op 't geſnedene leggen, mydende dat die niet in 't Oog en komen.

Vorders legt men een dicke, doch ſagte *Compres* over 't verband, en daar een *ſimpel band* weder over, die op de *Compres en Muts vaſt geſpelt* werd. Voorder zo bedt men het oog met dit volgende Watertie.

℞ *Aq: roſar:*
Sambuc.
Chelidonia an: ℥i
Aloes lotæ ℈ß
Albuminis ovi conquaſſati ℥iij
Pulveris antimonii gr: ij
Mirrhæ ℈i
Fiat Collyrium.

Van de t'ſamenheelingh, of t'ſamengroeingh der Oogſchelen, als die van nature met het wit van 't Oog vereenight of vaſt zijn.

DEſe t'ſamengroeingh, belet het bewegen van 't Oog, ende dient noodſaeckelijck geſepareert te zijn.

Indien aan d'eene zyde om hoogh, of om laagh, of aan alle beyde tot de Corneoe vaſt zijn; ſo teeckent men de plaats waar, ende hoe verre te ſnyden

den is; als die plaats geteekent en gedroogt is, zo ſnyd men met het *inciſie* Mesje voorſigtigh (even als men doet in Wennen uyt te nemen) van het Oog na den hoeck toe, ligtende met een plat, glat, dun en ſtomp krom haeckje, het bovenſte *Ooglidt* op: om dat het zelve, het *Oogh* daar 't ronds en t'hoogſte is, niet raken ſoude; en men ſnyd even ſoo diep, als men oordeeld de Leden dick te zijn, ende dat ſo vervolgens tot het eynde van de teekeningh toe, het *ſtomp haakje ſiet Tab:* 3 *fig:* 20. *pag:*

Dan ſal men met het agterſte van 't *Mesje*, het welck een *ſeparatorium* is, of met het voorſte; ſoo de t'ſamengroeingh te vaſt is; of wel met een rond puntigh, de Oogleden zien los te maken, of anders noch met een ander ſchuyns op zyde ſnydende Lancet welk als dan met een tapje, dat door tweede gaatje agter 't lancet door 't heft vaſt geſet werd, om dat ſoude blyven ſtaan; het loſmakende zoeke te agtervolgen: of neeme het *ſnydende Foliemyrt*, ende ſeparere de *Oogleden* daar mede, het *Oogh* ſoo veel mogelijck is mydende; en tuſſen het ſnyden, het botte *ſeparatorium* van 't eerſte Mesje, of *Foliemyrt* gebruykende In dit doen veegt men dickwils 't bloed met een natte ſpongie uyt, om des te beter te kunnen ſien, niet vergetende ſomtijds eens van buyten te voelen, of men oock door de kraakbeenagtigheyd van het Ooglidt niet en ſnyd. Voorts verbind men 't ſelve na behooren.

Is de *t'ſamengroeyinge door een ulceratie ofte verbrandheyd*, ſulcks dat de *Oogleden* alleenlijck voor aan t'ſamengegroeid zijn; ſoo ſal men met de duym en voorſte vinger; den Patient agter over gelegt hebbende als voren, de *Oogleden* van den anderen diduceren, en beginnen voorſigtig aan d'eene zyde na den kleynen hoek toe, van bezyden den *Iris* af, die mydende te ſnyden, tot dat men, ſonder quetſen van *'t Oog*, ver genoeg ſal gekomen zijn: tot welcke eynde, om meer den *Iris* te myden, men den Patient na ſijn Neuſe ſal gebieden te ſien. Het gaetje mede ſo groot zijnde, dat daar een yſerdraadje, of hol tentyſertje ingebragt kan werden; op welcke tentyſertje, hooger of lager ligtende, met een *welſnydende krom Schaartje* het *Ooglid* word opgeſneden, eerſt tot den hoeck, en dan omkeerende tot den grooten hoeck toe. Voorts neemt men een *Inſtrument van gevouwen Perkement*, dat in roode *Vintinct* opgekoockt, gedroogt, en ſoo gevouwen ende geſneden is, als de rondigheyd van *'t Oog* ende *Oogleden* toelaten, ſoo datter een hoogh ruggetje in 't midden is blyvende, als voore aangeweze is.

Dit Perkement word oock metter tijd wel week, maar houd evenwel de *Oogleden* van malkanderen; voorts wort het oog verbonden als voorheen gezegt is.

Zijn *de Oogleden* na de verbrandheyd aan de *Membrana conjunctiva* veel vaſt; ſoo voelt men eerſt met de vinger hoe verre die vaſt zijn, en of het Oog oock noch zijn volle grootheyd heeft; en ſulcks bevindende, iſſer hope van goede operatie, en geſigt; te meer ſoo op de *Cornea* de *Oogſchelen* niet, of weynigh vaſt zijn. Is den *Oogappel* kleyn, ſoo iſt een quaad teeken, ende ſal den Patient gedurende ſijn leven niet, of qualijk ſien. Als dan legt men eerſt op het bovenſte *Ooglidt* een wel klevende Pleyſter, met eenige ſtercke draden daar door vaſtgemaakt, ende late daar mede het *Ooglidt* door een

Dienaar ophalen; men maakt als dan een ſnede, welcke ſnede niet en behoeft zo wanneer de randen van de *Oogleden* los zijn. Andere ſteken een gevademde Naalde, na de lengte der *Oogledem*, door deſelve, en halen met den draad het *Ooglidt* op, en het onderſte neer, den Oogappel zo veel als doenlijk is mydende.

Dan houd den Chirurgijn het onderſte *Ooglidt*, met een *plat ſpateltje*, ofte ordinaris *Foliemyrt*, dat men in de ſack draagt, (van welck geſeyd ſal werden) neder, en hy exploreert hoe verre die aanwaſſingh is; door welck *Foliemyrt*, dienende hier voor een *Conductorium*, de *Oogleden* gediduceert, ende door gemelte *Lancetten*, of ſnydend *Foliemyrt*, geſepareert werden, nochtans obſerverende eer meer, als te weynigh, te ſcheyden, om zo veel te beter een *Inſtrument van doek, leder, of loot*, in te brengen, om dat de *Oogleden* niet weder aan den anderen groejen ſouden, waar door het Inſtrumentje niet ſoude konnen houden, of in *'t Oog* doen blyven.

In deſe Operatie obſerveerd men 't gene voorſz is: namentlijk dat men eerſt het bovenſte *Ooglidt* moet los ſnyden, en na dat die van binnen geneſen is, zo ſepareert men de onderſte; want het is niet mogelijck 't ſelve op een reyſe te doen, ende ſoude oock als al geſchieden konde, de ſelve ligt weder aanwaſſen, als 't verband los gingh. *Geog Bartiſch* in ſijn *Opthalmographia*, verhaalt een remarcabel exempel van een Kruytmaker, die door 't Boskruyt ſijn Aangeſigt en *Oogen* diermaten verbrand hadde, en de *Oogſchelen* zodanig aan den anderen waren gewaſſen, dat in drie jaare wel tweemaal van ſijn Meeſter wierd geſneden, blyvende het eene *Oog* blind.

Zo daar een *Hæmorrhagie* by kome, ſoo ſalmen na de ſeparatie een ſtickje nieuw geverwt blaeu doek, tuſſen de *Oogſchelen* met het *Foliemyrt* voegen; van gelykke zo neemt men wel wit doeck, in *aqua ſtyptica pariſienſis*, of ander diergelijcke t'ſamentreckende vogtigheyd nat gemaackt. Voorts zo verbind men het Oog met een wit doeckje, in een bequaam Medicament gedoopt, welk men over de *Oogleden* en *Oog* leyd.

F: Hild. Cent. 6. obſerv. 7. verhaalt een aardigh geval, van een die over, en door 't bovenſte *Ooglidt*, tot in de *Conjunctiva*, ſonder verlies van eenig humeur, gequeſt was. Deze wierd door 't vaſtbinden *'t Ooglidt* aan *'t Oog* geneſen, ſoo dat hy het *Ooglid* nog het andere *Oog*, wegens de *nervi motorii*, na behooren niet konde openen; ſtack derhalven een dun krom *Specillum* by de *Canthus major*, agter en om de Cicatrice in, welk in de kleynen hoeck weder uyt quam, en bond een dunnen zyden draad aan de knop van *'t Specillum*, door wdlke *'t Specillum* weder te rugge gehaalt wierd, latende een eynde van de draad uyt de kleynen hoeck hangen, bindende door, ende aan beyde eynde een ſtuckje loot een ʒj. ſwaar, door welk middel *'t Oogſcheel* door 't ſlingeren van 't loot des daaghs van *'t Oog* ſepareerde; welk loot des nachts, om d'ongemackelijckheyds wille, daar afgelate wierd.

De Inſtrumenten tot deſe Operatie noodigh, kunnen geſien werden *Tab:* 3. *pag:* Het *Aqua ſtiptica pariensis* is dit volgende.

Aqua ſtiptica pariensis

℞ *Limatur: Ferri*

Aqua ſtiptica alia.

℞ *Boli armenii*

Ol:

Ol: vitrioli an: ℈ ß
Inde: viſic: vitr: digere in arenâ calid: per 12 dies, dein adde
Aquæ pluvialis ℥xxxx
Aluminis crud: ℥ij
In eundem ſoluti dein ſtent donec ferrum lento igne integre ſolutum ſit.
Aluminis parum uſti an: ℥ß
Vitrioli ℥i
Nitri ℥ß
Caphor: ℈i
Aq: commun: ℥vi.
Miſce.

XI. HOOFDSTUK.

Van de Wratten der Oogleden.

DEſe *Wratten* indien breed van hooft zijn, en met een breede grond, werden met een *Biſtorie* boven afgeſneden, tot dat komen te bloeden, dan neemt men een *looge van ſchorſſen van Eſſebomen*, die wel gemaackt is, ende beſtrijcke die plaats met een penſeel, eens of meer dagelijcx, naar vereys; of men ſteke een *Naald* met een draad daar door, ende hale de *Wrat* op, ſeparerende die ſoo diep als men kan; en beſtrijcken de Wrat als boven; of anders zo neemt men *'t poeder van Sabina*, ende ſtroye dat op de geſerarificeerde *Wrat*, welke dan verſterft.

Sommige nemen *Portulacam contuſam, ſive muſſilaginem, ex ſale & limacum*, of *'t ſap van jonge Elſen-bladen*; met welck laatſte derve ſeggen veel *Wratten* mede verdreven hebbe, als mede het *aqua caleis vivæ met ſal armoniacum*: Maar ſoo die een ſmalle hals of grond hebben, ſo bind men loſlijck een graauw of *zegel garen* draad daarom, en trecke die om hoogh, ſnydende die, ſoo digt na de onderſte huyd, als mogelijck is, met een *Schaar* af, en dat ſoo verre als men onder de grond van de *Wrat* komen kan; of anders met een *ſcharp Mesje* de ſelvige ſoodanigh ſeparerende, tot dat men die heel weg en uytſnyden kan, de huyd, zoo als gezegt zal werden; weder aan den anderen hegtende: Maar ſo die groot is, dan appliceert men op dezelve het poeder van *Sabina*, met een *Plumaceool* met *Baſilicum*, of andre vettigheyd beſtreken, en men leyd een Pleyſter daar over heen.

Deſgelijcks zo zijn de volgenden middele voor de *Wratten* van groote nut, om dezelve te verdryven.

℞ *Decoct: piſor:* ℥ij.
Succ: chelidoniæ ℥iß.
Salis ammoniaci ℥ß.
Miſce.

Met dit waterie warm gemaackt moeten de Wratten dikmaals daaghs gebed werden; naar welke bettinge dit volgende daar by gevoeght werd.

Aq: fortis comm: ℥j.

Laat dit te ſamen 2 à 3. uuren in warm ſant digireren, met dit water werden de *Wratten* beſtreeken; als mede met de *ſpirit: nitri, vitrioli, ſulphuris*, &c. gedaan werdt.

Dit

Dit volgende *linimentum* is mede van een groot gebruyk.

℞ *Farin: lupinor:* ʒj.
Stercor: caprin:
Ciner: fraxini an: ʒß.
Aq: fortis: q: S: ut fiat liniment:

Met dit *Zalfje* werden de *Wratten* beſtreeken, naar dat alvoorens de naaſt aangelegen plaats met een diffenſif pleyſter wel beſorgt is, welke pleyſter in 't midde een gat heeft, door welke de wrat doorgelaten wert, om met dit linimentum te konne beſtreeken werden. Van gelijke zoo leyd men wel op de *wratten* een *Emplaſtrum Emolliens* en *Diſcutiens*, hoedanigh deze volgende pleyſters zyn.

℞ *Gum: galbani.*
Ammoniac: diſſolut: an: ʒiß.
Sagapen: bdellii an: ʒvj.
Pulveris ſabinæ ziß.
Salis armoniac: ʒij *gemmæ* ʒj.
Thuris pulv: ʒi. *vitriol: cypr:* ℈v.
Cera citrina: colophon: an: ʒvj.
Ol. de lateribus:.
Spica an: ʒi.
Therebinth: q. S.
Fiat Emplaſtrum.

Aliud Emplaſtrum.

℞ *Gum: Galbani.* ʒi.
Salis armoniac: ʒi.
Picis navalis ʒß.
Emplaſtr: diachÿl: magn: ʒiij.
Fiat Emplaſtrum.

Aliud Emplaſtrum.

℞ *Gum: ammoniac::*
Tacamac: an: ʒi.
Reſina: cera an: ʒß.
Mercur: ʒi.
Auripigment: ziß.
Therebinth: q: S.
Fiat Emplaſtrum.

Deze, als mede de *Emplaſtrum galbaneti oppodeltoch:* de *Thea Mÿnſigti*, op de *Wratten* geleyt doen die in't korte verdwynen.

Unguentum ad idem.

℞ *Rad: Dracuncul:*
Ari: cyclamini:
Irid: an: ʒiij.
Fol. Sabinæ ʒß.
Sem: heliotrop: ʒÿ.
Salis armoniaci ʒj.
Ol. ſtillat: ſabinæ gutt: xij.
Oxymell: ſquillit: q: S:
Fiat unguentum.

Men moet wel zorg dragen dat van alle 't geene dat op de *Wratten* geappliceert wort, niets daar van in 't Oogh kome alloo het ſelve hinderlijk ſoude ſijn.

Somtijdts komender *atheromata*, *ſteatomata*, *melicerides* op de Oogleden, en ſchoon die groot zijn, en op de hoecken of randen van de Oogleden zig opdoen, zo zullen die geenen welken boven de Oogſchelen ſtaan na de holligheyd, ſoo verre mogelijck is, om een difform lidteeken te vermyden; *halfmaans gewyſe* moeten *geſneden* en uytgehaalt werden; hegtende de lippen op verſcheyde diſtincte plaatſen t'ſamen, dat door een Naalde van ſtyve Kalkoens, of andre ſtyve Schagt gemaakt; om dat men die beſt na de

de diepe holligheyd buygen kan; of in plaats van dien, zo is het beter dat men silvere dunne Naaldens neemt, welken wat dunder, dog op dat fatsoen moeten zijn; als van de Hasemonden sal gesegt werden; om welke Naaldens den draad, gelijck men in de Hasemonden doet, gewonden werd; maar de Naaldens moeten wat langer, en meer omgekromt zijn, om dat haar afgenepen punten niet steken souden. Voorts observerende alle 't gene dat in verse wonden te doen staat, om het eene Oog soo wel als het andre, tot de volkomen genezinge toe, te behouden.

Sommige raden *de Wratten* die in d'eerste conformatie gegenereert werden, niet te genesen, maar geven van hun gestelde geen reden.

De *Wratten* zo wanneer met een draad of peerden hair afgebonden werden, zo dat geen voetzel meer konnen ontfangen, verdroogen en vallen af; te meer, wanneer dezelve ondertusschen nu en dan met *Inkt* ofte *Vitrioolwater* bestreeken worden, waar door der selver pori en pypjes geslooten werden, en, van voetsel ontbloot zijnde, versterven. Van gelyken zoo bestroyt men dezelve met *astringerende poeyers*; en men bestrijcktse met *Mercuriale-water* in welke *levendige-kalck* uytgebluft is geweest.

Die in den *groote hoeken van d'oogen staan*, van wat natuur die ook zijn, zijn gevaarlijck om uyt te snyden, ende werden beter op wat manier men ook best kan, verdwenen.

Van 't uytnemen der *Geswellen in een blaesje besloten*, sal op een ander plaats breeder geleert werden.

Van de Blasen der Oogschelen.

STaat voor eerst te noteren, wanneer men deselve ligt, en hoogh doorsigtigh dun zijn, soo opent men die in haar onderste met een *Lancet*; of men steke over dwers (dat 's over dwers de opentheyd des *Oogs*, regt van onderen na boven toe) daar een *Naald* met een saeyetten draad door, welke draad daar so lang in blijft, tot dat de vogtigheyd geheel uytgeloopen is; wanneer dezelve als dan daar weder uytgetrokken wort.

Maar soo die in een vlies besloten is, soo sal men doen als van de *Atheroma* gesegt sal werden, en waar van gereeds, het *Ooglid* verhandelende, vermaand is; insonderheyt moet hier de blase, daar het water in is, in opmerkinge komen; alsoo dese operatie hier subtielder moet gedaan werden.

XII. HOOFDSTUK.

Van het *Hordeolum*, of *Præputiolum*, een kleyn Geswelletje als een gersten Koorn uyt te nemen.

SElden wordt dit *Gesweletje in een blaesje leggende*, en welk als een gersten Koorn lankagtigh is, doch met verloop van tijdt soo groot word, dat het binnen *'s Ooglidt*, of van buyten het lidts geheele lichaam beslaat,

met uytterlijcke medicamenten verdwenen. Maar werd op die wyze als de *Atheroma* uytgenomen; welke buyten op *'t Oogſcheel* is, en werd na de loop van het *Oogſcheel geſneden.*

Die van binnen zijn, (het *Ooglid* omgekeerd zijnde,) werden na de lengte, dat is contrarie de voorige, welke buyten op *Oogſcheel* zijn, geſneden: om dat in 't op en toedoen van 't *Oog*, niet van den anderen gapen, en alſoo qualijck geneſen ſouden worden.

Om dit *rond, doorſchynend*, en *beweeglijk geſwelletje* weg te nemen, vereyſt een byſondre dexteriteyt.

Met deſe operatie ſal men niet langh wagten, op dat de *Cartilago* niet *cariere*, ofte verrotte. Welke geopent zynde, zo ſalmen de wond met *Roſe-water, met wit van een Ey doorklopt*, zagjes betten, en wel toeſien dat het Ooglid met de *tunica cornea* zigh niet vereenight.

Vigierius cap. 29. wil dat men met een draad die met *gratia Dei* beſtreken is, door een Naalde het *hordeolum* of *Præputiolum* doorſteke; de draed, ſoo in de bovenſte Ooglid is, aen 't voorhooft met beyde d'eynden; ende als het in d'onderſte is, op de Wangh vaſt kleven, ende ſoo by forme van een *Seton* 't Geſwel conſumeren.

Dit geſwelletje gaat dikmaals tot een Etter geſwel over, zo dat veeltijdts van ſelfs doorbreeckt, daar anders doorgevlijmt moet worden. Maar zo wanneer het heel hard voorkomt, en de lyder tot het wegnemen niet wel reſolveren wil, dan moet het ſelvige zo veel mogelijk is, door pappen tot verſagtinge gebragt werden: men neemt dan deze volgende pap.

℞ *Medull: panis alb:* ℥iß.
Sem: lini contuſ: ℥ij.
Flor: melilot: pug: iß.
Croc: ℈j.
Vitell: ovor: no. I.
Mell: cois: ℥iij.
Therebinth. ℥ß:
Lact: vacc: q: S:
M. fiat Cataplaſma.

Deſgelijk zo werd dit geſwel, met veel ſucces met de *Alkalice-loog*, als mede het kookſel of ſterk *uyttrekſel van Muyſen-drek* beſtreken; en moet dikmaals mede met *warme Pis* gebed, en een doek daar in nadt gemaakt, en over de Pleyſter geleyd werden.

Wyders verbind men het naar de konſt, en men dekt de wond met de t'ſamenheelende Pleyſter *Stipt: Crolli* genaamt, welke daar na beſchreven zal worden, als mede moet de wond met een doek in *Aqua Verbenæ & Roſarum* met *Campher en ſacharum ſaturni* vervult, nat gemaakt, en gedekt werden.

XIII. HOOFD-

XIII. HOOFDSTUK.

Van de *Chalasion, grando*, of vettigheyd der Oogschelen.

DE manier van doen, soo uyt als inwendigh, geschiedt op deselvige wyse, zo als van *'t Hordeolum* gesegt is: observerende dat dit alleen, met sijn geheele blaesje gans uytgehaald moet werden.

XIV. HOOFDSTUK.

Van de *Trichiasis, Oculorum a pilis offensio*, of hairen d'oogen stekende, op duyts gesegt.

'T ZY datter een of meer hairen zyn van d'onderste of bovenste *Oogschelen*, welken soodanig krom wassen, dat sy het *Oogh* quetsen; zo sullen deselven op dese manier uytgetrocken werden.

Daar toe neemt men een nypertje, en trecken hair voor hair) dat het Oog quetst) uyt; men moet het hair soodanigh vatten, dat men versekert is dat de wortel volgen sal; het bovenste *Ooglidt* met den vinger opwaarts, en het onderste nederwaarts geduwt hebbende; zo appliceertmen eenige *astringentia* om de *poros* te sluyten.

Of eer men hier toe komt, soo keert men de hairen omhoog, en plakken die met de anderen tegen 't Oog-*lidt*, met een *hegt Pleyster* vast, waar door komt te gebeuren, dat sy een beter bogt krygen.

Dese remedien niet helpende, soo legt men den Patient op een banck tegen 't ligt op sijn rugh, leggende een seer dick gerolden genoegsaam grooten doek in de Neck; op dat het Hooft agterover laag legge zoude; dan volt men *'t* Oog met *cattoen*; of zeem, dat best is, en koere het lidt om, op dat het *Corosivigh medicament* den Oog-*appel* niet schaden soude.

Dit gedaan zijnde; zo treckt men die omkrommende hairen uyt, nemende een kleyn spits houtje, of beter een kleyn penceeltje, in *looge van Essen schorssen* nat gemaackt; welcke *looge* schier sonder pijn werckt, en rake daar mede de plaatsen van d'uytgetrocken hairen aan: na welcke aanrakinge, een seperatie, en op die, een harde cicatrice volght; of men neemt een dun kleyn gloeyend sondertje, en men cauterisseert yder plaats, daar een hair uytgetrocken is, sagtelijk; maar dit cauterisseren vinde niet zo raadsaam.

Van gelijke na het uyttrekken der hairen, so werd de plaats met dit volgende bestreeken.

℞ *Gum: hedera.* *Auripigmenti.*
Ovor: formicar. *Colophonia an: ℥j.*

Hirundinum uſtar:
Lumbric: terreſt: uſti an: ℥ß.
Trita miſceantur cum *ranarum ſanguine & ſucco braſſicæ* an: q: ſ:
Fiat Unguentum.

Van gelyken zoo werden de Oogleden naar het afſnyden des hairs, met dit water gebed, maar men moet wel toezien dat het ſelve de Oogen niet rake, aan welcke om zyn ſcherpigheid quaat is.

℞ *Auripigmenti aurei coloris* ℥ij.
Calcis vivæ ℥ij ß.
Amyli ℥ij.
Terræ Selinuſiæ. ℥ß.
Omnia ſubtiliſſime trita ſolvantur in
Aq. Euphraſiæ.
Succ: braſſicæ an: q: ſ:
Fiat Fotus.

Dit *Cauſticum* ſijn werk gedaen hebbende, neemt men 't *Boom-wol* uyt 't Oog, vollende het ſelvige Oog met nieuw *Boom wol* op, en men appliceert als dan *ſuppurantia.*

Wil men d'operatie door nypende en ſnydende Inſtrumenten doen, ſoo neemt men, als den Patient legt, gelijck geſeyd is, een *Tangh*, die voor breedt, na de figuer van 't *Ooghlidt* is, gelijck by *Georg. Bartiſigh* te ſien is, *Cap. de Trichiaſi*, ende nypen daar mede het ſelvige *Ooglidt*: deſe *Tangh* word door een verkeerde ſtyve veer, of ſchroef toegehouden; en als geoordeelt werd het *Oogſchele* ſoodanig, even boven de rand na behoort genepen te zyn, dan ſal men met onſe *kromme Schaar Tab. 3. fig. 9. pag.* afgebeeld, wel ter degen van den hoeck beginnende, even boven de Tangh langs het *Ooglidt* den rand afſnyden. De Tangh is te zien *Tab. 3. fig: 14. pag:*

Dit moet geſchieden als allen, ofte de meeſte hairen na 't Oog inwyken.

Deſe operatie moet niet geſchieden als in de uytterſte nood: om dat het *Ooglidt* als dan ſonder hairen, die 't Oog beſchermen voor ſtof, &c. leelijck, korter, ende met een ſtracke cicatrice beſet blyft: waar door 't Oog veeltyts niet wel geſloten werd.

Gedachte operatie ſal oock niet als des morgens met nugteren mage geſchieden, om dat als dan minder beweginghin het bloed zijnde, de vloedt conſequenter des ſelfs minder is.

Indien *'t Ooglidt*, of meeſt des ſelfs bovenſte huyd gerelaxeerd zijnde, met de hairen na binnen buygt, ſoo ſal men 't lidt met een *Foliemyrt* omkeeren, ende ſnyden langhs het geſeyde lid heel verre om hoog een ſnede, beginnende van den grooten hoeck na den kleynen toe, wel agt nemene als men de ſnede doet, dat men het ſelve buyten ofte bezyde de wortelen der hairen komc te doen, want ſoo doende, ſullen de hairen anders omkeeren.

Om nu na d'operatie behoorlijck het verbandt te doen, ſoo volt men het Oog met *catoen* op, als voorſz is; of om beter te doen, zo legt men daar een *blaau* nieuw *catoen* of *linnen doekje* tuſſen; en dan appliceert men daer op het *wit* van een *ey*, met *alluyn* gewreven, op *Plumaceolen* beſtreken, want in dit geval zo geeft veeltyts het bloeden veel moeyten.

XV. HOOFD-

XV. HOOFDSTUK.

Van de *Phalangosis*, of der Oogschelens relaxatie, maar voornamentlijck van 't bovenste Oogscheel.

ALvoorens men tot de operatie komen, zo zal men voor eerst dit toeval met *discutientia* en *astringentia* soecke te regt te helpen; hoedanig middele de volgende *fotus*, *salf*, *en pleyster* zijn; met welke de partyen gestooft, gesmeert, en met de pleyster bekleed werden.

℞ *Fol leviſtici M: iß*
Flor: ſambuc:
Camomill: an: M: j.
Sem: leviſtici ℥jß
Coq: in aq: *cois ſ: q: Colat:* ℥xij
Adde; ſpiritus vini ℥ij
Caphuræ ℥j
Fiat fotus.

℞ *Ciner: hirund:* ℥i
Styrac: liquid: ℥ß
Sang: ſuill:
Ceræ an: q: ſ:
Fiat Unguentum.

Emplaſtrum diſcutiens.

℞ *Gum Galbani: opoponac: ammoniac: ſagapen:*
Bdelli. an: ℥ß
Thuris maſculi. mirrhæ. an: ℥ijß
Opii thebaici ℥i.

Diſſolv: in *aceto ſquillino* Iterumque inſpiſſatis adde.
Ceræ citrinæ
Colophoniæ an: ℥iijß
Balſam: peruvian:
Copoive
Ol: Philoſophor: an: ℥i
Terræ ℥ij
Carui ſtillat: ℈ß
Caphur: ℥i
Therebinth: venet: q. ſ.
Fiat Emplaſtrum.

Dese operatie werd als dan gedaan, zo wanneer alle deze middelen van *discutientia*, en na deselve sterke *astringentia* te vergeefs geappliceert zijn de *astringentia* sullen hier naar aangewezen werden.

Oock moet die geschieden al eer de hairen geheel in 't Oog gekromt zijn, ende een *Trichiasis* geworden is.

Men ligte dan de relaxatie met de voorste vinger ende duym soo hoogh als men kan, of als men oordeelt, dat het Oog genoeg open is, en wel een weynigh hooger op; want als 't Instrument wegh genomen is, soo laat het noch wat na, dat tussen 't selve genepen is, en men nype die tussen het Instrument van *Georg. Bartisch Cap. de Phalangosi* beschreve, en men schroeft als dan het zelve seer stijf toe, de schroef altijds buytenwaarts de kleynen hoeck van het Oog staande. Dit instrument siet *Tab: 3. fig: 16. pag:*

Dese genepene huyd separeert, droogt ende geneest meest in 20, 21, 22, of

of 23. dagen , als wanneer men *d'Oogleden* met *Balſamica & lenientia* beſtrijckt.

Men kan oock de ſoo genepene, en boven 't Inſtrument ſtaande, of opgetrockene huyd, vlack op 't Inſtrument met een *inciſie Mesje* afſnyden, 't welck als gedaan is, zo ſchroeft men het Inſtrument los, of men ſnyd met de *kromme ſchaar* de opgeligte huyd onder den duym en voorſte vinger na behooren weg, welke daar na gehegt wort.

Als dit afgedaan is, zo laatmen *'t Oog* toedoen , en men neemt, agt of oock de huyd noch niet te ruym is, ſoo te ruym is, word die met een Schaar egaal weggenomen: om het oog te verhoeden , zo ſal men alvoorens ſeer voorſigtigh ende hoogh genoegh de huyd optrecken.

Dit gedaan zijnde , zo moet men met een *kromme zilvere naald* een hegt leggen, eerſt in 't midden, endedan aan yder zyde, het ſnyden; ſo als van de *Haſemonden* geſegt ſal worden.

Sommige ſteken een korte *dicke gebogen Naalde* met een dicke draad, door de opgeligte huyd heen, ende ligten de huyd ſoo op, ſnydende die van ondere wegh: deſelve daar na, ſo als geſegt is, hegtende.

Andere leggen een ſterck *klevende Pleyſter* op *'t Ooglidt* , daar drie a vier draden aan vaſt gemaakt ſijn ; als mede ſo leyd men een diergelijcke pleyſter op 't voorhooft, ende binden ſo de draden t'ſamen , ſoo verre als nodigh is; om te konnen ſien; en *Aquapendens* ſegt, dat door t'aſtringerende *lutum* , ſommige alſoo geneſen heeft geſien , edoch dan moet de relaxatie niet groot ſijn.

H F. ab Aquapendente, en *I. Schultetus*, hem daar in opvolgende, beloven van deſe laatſte operatie groote dingen, maar hebbe, haar raad opvolgende, een quaden uytſlagh vernomen.

XVI. HOOFDSTUK.

De *Lagopthalmo*, *oculo leporino*, geſegt Haſen-Oog.

IN dit affect, contrarie het voorige, ſal men een wel *klevende Pleyſter* op de *Oogſchelen* onder en boven leggen , ende brengen die, even als hier voor heen geſegt is, door draden te ſamen. Soo deſe twee niet helpen ; appliceert men een derde boven de Wijnbrauw in 't Voorhooft, ende een vierde op de Wangh , ende binden de draden wel digt te ſamen. Dits de ſagſte en ſekerſte methode.

Andere ſetten den Patient in een goed ligt , ende ſnyden halfmaans gewyſe , met de punten na beneden toe , ſoo digt in 't hol onder de Wijnbrauw als men kan, en dat tot op de *Cartilago*, (die men myden moet) anders ſoude *'t Oog* toevallen, ende vollen al dilaterende de wonde, met Capittelſtockjens van geſchrapt pluxel op, ten eynde die vol vlees groejen, en een bree-

de

de cicatrice verkryge: waar door 't oog gedeckt moet werden.

Oock moet men om deſelvige redenen de *muſculum orbicularem*, die digt onder de huyd legt, myden, waar door de *Palpebra* ſoodanigh neder ſoude komen te ſacken, dat noyt weder opgeheven ſoude konnen werden.

Deſe operatie mach wel met voorbedagten raad gedaan werden.

Indien door een *cicatrice* dit affect ſijn oorſpronck heeft, ſoo moet men op het ſelvige lidteeken de ſnede doen.

XVII. HOOFDSTUK.

De Ectropio, ſeu inferioris palpebræ everſione curva ac reflexa; dat is, van het intrecken des onderſten Oogſcheels.

INdien dit geval, 't zy van een voorafgaande wonde met een cicatrice geneſen, zijn oorſpronk heeft, ſo moeten alvoorens *Emollientia*, 't zy in *ſtovingen*, *pappen*, ofte *ſalven* gebruykt werden: maar ſo wanneer het door uytwaſſing van vleeſch voorkomt, ſoo moetmen het ſelve met *vitriol: alb: aluminus uſti &c.* ſoeke te conſumeeren. De *fotus* ofte *pap* kan de volgende zijn, ook is mede ſeer dienſtigh de *balſam: ſulphuris ſuccinatum* met welcke het oogſcheel beſtreeken werd.

℞ *Rad: althea: leviſtici. an:* ʒß
Lilior: albor: ʒi
Fol: malvæ. leviſtici.
Flor: melilot: an: M: j
Sem: lini ʒij
Coq: in ſ: q: aq: comm: ad ʒxxij
Fiat Fotus.

℞ *Fol: malvæ.*
Alth: an: M: jß.
Flor: melilot:
Camomill: an: M: j.
Rad: lilior: albor: ʒi
Sem: lini
Malv: an: ʒß
Coq *in cereviſia Rotterodam:* ad conſiſtent: Cataplaſmatis; ſub finem addendo.
Ungt: althea ʒi
Fiat Cataplaſma

Na 't gebruyck van *Emollientia*, komen hier de *Pleyſters met banden* weder te paſſe, als terſtont geſeyt is.

Dit accident wert op deſelve manier behandelt als de *Lagopthalmus* door cicatrice veroorſaakt, namentlijck, ſo dit affect daar door oock ſijn oorſpronck heeft; maar deſe operatie geſchied van onderen, en halfmaans gewyſe, regt contrarie de voorſz, altijd van den grooten hoeck af, na den kleyne beginnende.

Wanneer dit accident door uytwaſſingh van vlees veroorſaakt is, ſoo ſal men een *kromme hegt Naalde* nemen, en ſteken die op drie plaatſen door d'excreſcentie heen, de *Cartilago* mydende, en de draden latende hangen, en moeten even langh afgeſneden zijn.

Als

Als dit gedaan is, ligt men den eenen draad voor, ende d'andre na op; ende ſeparere met een *inciſie Metje*, *rond Lancet*, of *ſnydend Foliemyrt*, van den grooten hoeck af van onderen de draden voort, de *Cartilago* en *Membrana Cornea* mydende.

Dan doet men een ſagt aſtringerend *Collirium* daar op, als mede in 't *Oog*, en ligten 't *Ooglidt* op, doende het toe; en men volt van ondere de uytterlijcke holligheyd met *dikke Plumaceolen* daar toe geapproprieert op; leggende een ander *Plumaceol* in wit van ey, dat met aluyn gewreven is, nat gemaackt over het Oog heen, het ſelve met een Pleyſter dekkende; wel ſorg dragende dat het lid, als het verband gedaan werd; niet weder omkeere men laat als dan het ſelve vier en twintigh uyren; agter den anderen, leggen; naar dat men alles met Compreſſen en een goede band wel verſekert heeft.

Indien deſe *relaxatie* door ouderdom komt, ſoo moet men 't geheele gerelaxeerde met *actuale*, of *potentiale cauterien* cauteriſeren; ſo als *Guillemeau* vaſt ſtelt, en welke noch een andere manier, niet optevolgen, beſchryft, gelijck het *potentiael cauterium* in dit geval hier niet veyligh is.

Daar is noch een andere manier overigh, om *d'uytwaſſingh van vlees* wegh te nemen: namentlijk deſe, men neme een *zeem lapje* na de figuur van 't *Oog*, ende ſteke het in goede ordre (edoch aan de eene zyde wat vet gemaackt zijnde) met de magere zyde na 't Oog in 't ſelvige; als dat gedaan is, ſo neemt men een penceel in *loge van Eſſe ſchorſſen* gedoopt, met welke de *uytwaſſingh* beſtreken, en als dan daar op een vette Plumaceool gelegt werd. *Nota* de plaats moet eerſt ligt geſcarificeert worden.

Dit *leertie* moet aan de buyten zyde met vet beſtreken ſijn; om dat het *lixivium* daar niet op ſoude konnen vatten.

Als eenmaal d'applicatie van deſe *loogh* niet genoegh is, kan men na de ſeparatie de ſelvige ſagter, of magerder, of ter contrarie eens a meermalen, na vereys van ſaken, hervatten.

Die gene welcke playſier hebben in ſcherpere medicamenten, konnen haar daar van dienen, ſoo ſy die maar wel weten te dirigeren. De figuur van het oogh en hoe behandelt wert is *Tab:* 3. *fig:* 32. *pag:* te zien.

XVIII. HOOFDSTUK.

De Colobomate, ſeu Mutilatione, in 't duyts, Verrotte Oogſchelen.

DEſe operatie werd op deſelve wyze, als die van de *Haſemonden*, volbraght, wyle dit een defect *Curtum* genaamt, in d'Oogſchelen, gelijck 't ander in de Lippen is.

Edoch in 't hegten ſal men agt nemen, dat men de *Cartilago* niet rake; maar alleen boven deſelve het inſtrument brenge, en dit geſchiet in de kleyne, de groote *Curta* zijn ongeneeſlijk, om dat men in 't opereren die ſoodanigh verwydert: dat die niet t'ſamen te brengen zijn.

XIX. HOOFDSTUK.

De Pladarotiis, *Sarcosi*, *latine moro*, in 't duyts uytwassing van een stucksken Vlees, genaamt.

DEse komen sig meest binnen d'Oogschelen te vertonen en te groeyen; zo wanneer een ofte meer van deselve sig opdoen, en soo sy groot zijn, het Ooglidt omgekeert hebbende, werden met de Schaar wegh gesneden, en 't gene overblijst, werd met een *looge* van *potasch* ofte van *fraxini* geconsumeert; ende voorts met *astringerende*, als de *cyperse ofte ungerse vitriool*, *aluyn* &c., en *drogende* dingen, als *calcothar vitrioli*, *pulvis sabinæ*, *irias* &c. na de konst genesen.

XX. HOOFDSTUK.

De Litiasi, sive lapide Palpebræ, *Poriasi*, *aut topho*, *Ætiasi*, zijnde Graveelsteentjes, of hardighedentjens, gelijck knurfjens der Oogschelen.

DIt *geswelletje* komt, soo van binnen als buyten *'t Ooglidt*, ende moet derhalven nu van binnen, dan van buyten gesneden worden; zo als van de *Chalasion* gesegt is, halende de stoffe met het *Foliemyrt* dan daar uyt.

Maar de *Poriasis* werd op die wyse als Ἀγλὶς geholpen, de huyd wat geraspt, ende verdeelt hebbende; werd vorder met *Exsiccantia*, als hier voore aangewese heb, genesen.

XXI. HOOFDSTUK.

De Pterugio, *seu Ungula deponenda*, of operatie van den Nagel der Oogen.

EEr dat men tot dese operatie komt, zo salmen moeten weten: dat d'operatie meest ende secuurst, in een vlies of senuagtige *Ungula* geschied, 't zy dat daar adertjens of geen adertjens doorlopen, also deselve sig niet verder als tot de *Pupilla* uytbreyden; 't zy dan dat die van de kleynen hoek der Oogen, of van bovenen of beneden het Oog haar oorspronck nemen, dat is indifferent; welcke drie soorten selden, edoch wel gebeuren, maar meest uyt den grooten hoeck haar begin neemen.

Oock of die doorgaans heel vaſt is, of niet vaſt is, en dat men een Proevet daar doorſteken kan, moet een Chirurgijn niet ophouden.

Op een Vrydagh zynde den ſeſtienden Auguſti 1680, heeft N. *Smaltius*, Steenſnyder, my een *Ungulam* in 't regter Oog van den grooten hoeck, welke ſig tot op den Oogappel verſpreyde, doen zien; welckers uytgeſpreyde filamenten, als ſnaren op een Luyt, digt by den anderen, egter na de lengte, geſepareert waren: door welcke een *Specillum* geſtooken wierd. Het andere Oogh was mede by na met diergelykke een beſet: welke van de kleynen hoeck af, tot op den Oogappel, meeſt vaſt was.

De manier van die te ligten, ende af te ſepareren, geſchiet op deze wyze. Men ſette den Patient (met geen eten overladen) tegen 't ligt, in een leunſtoel: ſoo 't in *'t ſlincker* Oog is, dan laat men 't Hooft op zyde houden, of 't ſelve op de Hand onderſtutten, den Elleboogh op de leun van de ſtoel leggende: maar is 't in *'t regter Oog*, ſoo is het beſt dat den Patient agter over in de ſchoot van den Operateur legt.

Dan laat men door een Dienaar, die op zyde ſtaat; de *Oogleden* wijdt van den anderen houden; ende ſoo het in *'t regter* Oog is, legt hy van ter zyden op ſijn Knien, of men diduceert het Oog met een *loode ovalen ring* van den anderen, welke *ring* men tuſſen de *Oogſchelen* ſteeckt, of men neemter een van ſilver met een ſteel, als by *Aquapendens* afgeteekenten *Tab:* 3., *fig.* 9 *pag:* te ſien is.

Als dit gedaan is, ſoo vat den Chirurgijn met een welvattende, of *nypend Tangetje Tab:* 3. *fig:* 12. vertoont, de *Ungula* in 't midden, ende ligte die, al vaſthoudende, met de ſlinckerhand zo hoog op als hy kan, en brenge een *ſilvere*, voor wat breed *gebogene Naald*, welke drie vinger breed of daar ontrent langh, en met dun ſegel garen gevademt is *Tab:* 3. *fig:* 13 *pag:* te ſien, door de ſelve, indien de *Ungula* vaſt is.

Dit gedaan zijnde, knoopt men de garen draad boven toe, ende dan ligt den Dienaar de *Ungula* daar mede op.

Daar na neemt men onſe Lancetten *pag: Tab.* 3. *Fig.* 3. 4. of het *myrtiform Mesje Fig.* 6. en men ſeparere al ſagtjens daar mede de *Ungula*: na de kant van *'t* Oog, te weten, van den *Iris*, of *Pupilla* beginnende, de *Glandulam lachrymalem* zo veel als mogelik is, vermydende, want die gequetſt zijnde, ſoude een *ſtillicidium lachrymarum continuum*: dat is een geduerigh tranen ſortingh, veroorſaken.

Als men nu met het *Mesje*, of door een *platte botte Naalde fig:* 14. afgebeeldt, wat geſepareert heeft, invoegen men daar onder door kan ſteken, den *Oogappel* oock mydende, ſoo neemt men de *Citer draad*, welck door de *Naalde* geſtoken hebbende, zo brengt men deſelve, tuſſen den *Oogappel* en geſepareerde *Ungula*, door welke als dan de *Ungula*, met op wederſyden op en neer te zagen, alſoo bequamelijk te ſcheyden, en 't gene de *Lancetten* niet geſepareert hadden, door het *ſeparatorium* van ons *inciſie Mesje Tab:* 3. *Fig.* 5. los te maaken.

Hier

Hier uyt blijckt, hoe men de loſſe Nagel helpen kan: wanneer ſoo veel als mogelijck is, beyde de kanten van de *Ungula* los gemaakt zyn; 't welk met de punt van het *ſeparatorium*; als dan verder geſchied, en daar de *Citer draad* niet by en kan, dat ligt men met de garen draad al ſagtjes op en neer: om de vliesagtige veſeltjens mede wat op te trecken, welcke wat gereckt zijnde, voor 't *Mesje* en *Citer draad*, na de *Pupilla* toe, plaats maken, om aldaar als een *ſeparatorium* te konnen gebruykt werden.

In dit voorſigtigh ſepareren werd het bloed, dat tot verdwyningh der Aderen door de *Ungula* loopende, wel mag vloeyen, met een ſpongie ſomtijds wegh gedoopt, op dat door het ſelve 't geſigt benome zijnde, den Operateur de *Cornea* niet kome te quetſen.

De *Ungula* aan de punt vande *Cornea* ſubtiel geſepareert zijnde, zo doet men de draden weg, en men vatte de *Ungula* met een *Tangetje*, deſelve een weynigh treckende; en ſnyden die met een *ſcharpe Schaar* met ronde punten *Tab: 3. pag. fig. 15, 16. en 17.* (als ons *tongriem Schaartje* is) wegh en af: de *Glandulam lachrymalem* die door ſterck trecken light volgt, mydende.

Men ſal wel toeſien datter vande *Ungula* niets over en blyft, 't welck beſwaart geneſen werd; inſonderheyd ſoo die cartilagineus is.

Zo het na d'operatie ſterk bloed, ſoo ſal men daar een nieuw *blaauw geverwt doekje* tuſſen leggen, gelijck voorens geſeyd is, of met *aq: aſtringens* 't bloed ſtelpen.

Als d'operatie gedaen is, zo moet men een dun *zeeme of perkemente lapje* in *aqua ſpermatis ranarum & ſaccaro ſaturni* geweekt, tuſſen de Oogleden, ende op de *Ungula* leggen: om dat de Oogleden niet aen de plaats van daar de *Ungula* afgenomen is, ſoude groejen, en men moet de Oogleden, ſomtijds als men verbind, ten dien eynde dikmaals bewegen. Het Oog met zijn *Ungula* en doorgeſtookene draat, ziet *Tab. 3. fig. 17.* verbeeld.

DE PANNUS.

Werd op de ſelfde manier getracteert.

XXII. HOOFDSTUK.

Van de Ἄγλιν, *Albicante cicatrice*: of witte vlacke als een lidteecken.

Dit Accident indien niet heel vaſt gewortelt is, maar als in zijn begin eerſt voortkomt, moetmen tragten met ligte ſcherpe afvagende en loſmakende geneeſmiddelen weg te nemen, hoedanig van natuur de volgende middelen zyn.

℞ *Aq. Fœnicul:*
Euphrag: an: ℥ij.
Succ: Chelidon:
Ruth: an: ℥ß.
Tutiæ PP: ℥j.
Sp. panis nigri deſtillat: ſupra mortar: cupr: ℥ij.
Vitriol: alb: ℥ß.
Sp: ſalis armoniac: gutt: v.
Fiat Collyrium.

Van dit Watertje werd dickmaals des daaghs droppels wyzeleen weynigh in 't Oog gedaan: zo dit niet helpt, zoo blaaſtmen dit volgende poeder door een ſchagje twee a 3 maal daags in 't Oog.

℞ *Tutiæ PP:* ℥j.
Pulv: oſſis ſepiæ ℥j.
Vitriol: Cyprinum.
Pulv: ſabinæ an: gr: ij.
Sachar cant: alb: ℥j.
Fiat pulvis ſubtiliſſ:

Indien alle deze middelen niet helpen nog de geneſinge bevorderen, zo treetmen tot de operatie op de volgende wyze.

Deze *witte vlakke* werdt, na dat men deſelve met een *Mesje vol kleyne ſchaartjens*, ſagtelijck heeft geexcorieert; al ſchrappende weg-genomen. Dit Mesje met kleyne ſchaartjes ſiet *pag: Tab.* 3. *fig.* 18.

Marc: S. Aurel: de eff. med. part. 2. *de ſect. c.* 109. Is oock in dit verſtand; en ſegt dat hy het ſelve even als men met een Mesje een vlack in papier uytſchrapt, met goedt ſucces in een *Jacomo Miranda* weg-geſchrapt heeft.

XXIII. HOOFDSTUK.

De *Pyſiophtalmou, ſive ſanie poſt corneam*, dat is eiter achter 't Hoorn-vlies.

DIt Accident vertoont zig als een *abſces*; men ſal 't Hooft van den Patient, op een ſtoel ſittende, en 't *Speculum oculi Tab.* 3. *fig.* 8, 9. *en* 10. *pag.* te zien, geappliceert hebbende, door een andere Dienaar laten vaſt houden. Dan zal den Chirurgijn met een *Lancet*, aanſtondts aan 't onderſte ſchuynſe van de *Cornea*, een inciſie maken.

Deſe operatie ſeyd *Guillemeau* fol 329. van ſijn Meeſter *Paré* tweemaal met goed ſucces geſien te hebben, waarom het ſelvige alſoo nagevolght heeft: 't welck te begrypen is, dat goed moet zijn.

Wat my aengaat, ſoude d'openingh halfmaens gewyſe, na de ronte van den *Iris*, op zyde in 't werk ſtellen.

Van gelyke kan men zig bedienen van het Inſtrument om het hoornvlies te doorbooren by van *Meekren IX. Hooftſt: fol* 83. *& ſeq.* en *Schultet. tab.* 13. *fol.* 57. *en ſeq.* afgebeeld en beſchreven. Maar *Tab.* 3. *fig.* 21. te zien.

Na gedaane operatie, zo appliceert men compreſſen inde volgende *Epithema* nad gemaakt.

Epi-

Epithema.

℞ *Aq: Rosar.*
Sambuc: an: ℥ij ß.
Fœnicul: ℥j ß.
Mucilag: sem: cydonior.
Psylli an: ℥ij.
Album: ovor: conquassati no: I.
Sief alb: Rhasis ℥ij.
Tinct: croc: ʒj ß.
Antimon: Diaphoret: ℈j.
Aq: Regin: Ungaric: ℥ ß:
Fiat Epithema.

Wyders zo moet het Oog met een *diffensief Pleyster* gedekt werden: weynigh dagen daar na als men gewaar werdt dat het Oog zig tot genesinge schickt, zoo zuyvert men het selve, om de Etter te vermindere, met dit volgende *Collyrium.*

Collyrium.

℞ *Aq: Rosar:*
Sambuc.
Euphrag: an. ℥i ß.
Fœnicul. ℥i.
Opii crud: ℈ ß.
Croc: gr: viij.
Sachar: saturn: gr: vj.
Mirrhæ.
Aloes an: gr: ij.
Mellis cois ʒ ß.
Fiat Collyrium.

Alle deze aangehaalde geneesmiddelen en Instrumenten behooren mede tot het accident *Hypopyo*, ofte etter-oog *xxv. Hoofdstuk* beschreven.

XXIV. HOOFDSTUK.

Van de *Staphyloma*, *ceu tunicæ Uveæ procidentia*, of nedersincken van de Membrana Uvea.

DEse toevallen moet men wanneer *Kankeragtigh* zijn, niet aenraken.
Om d'andre in 'tregter Oog te helpen, legt men den Patient agter over, met 't Hooft in de schoot van die, welke de operatie doen sal, en diducere de *Oogleden*, of met het *Speculum oculi Tab. 3. fig: 8, 9. en 10.* te zien, of met de Hand van een Dienaar van den andere.

Dat gedaan zijnde, steekt men een *silvere*, of van *staal*, *gebogene Naeld*, *Tab. 3. fig. 13. pag.* afgetekent, met een sterken dubbelden draad daar in, dubbeld door de *Staphyloma* heen, van den bequaamsten hoeck des Ooghs voor de regterhand beginnende, zo avanceert men, dwers over de *Cornea* heen.

De eene zyde van den draed moet wit, d'andre swart, of altydt van verscheyde coleuren zijn, welke met inckt geteykent of gecolereert werd; deselve werden tot in 't midden van haar lengte door getrocken; als dan snijdt men die beyde digt aen 't Oog van de *Naald* af; dan neemt men het witte en swarte eynd, te weten het wit van d'eene zyde, en 't swart van d'andre zyde, ende binden die tegen de anderen, soo onder als boven toe, invoegen

den eenen draad om den anderen in 't midden van de *Staphyloma* geslingert zy; ende door dit middel, werd het *geswel*; of uytpuylingh, egaal afgebonden, sonder dat de eene zyde voor d'andere werd doorgesneden.

In 't binden legt men eerst een *dubbelde doorgeslagen strick*, ende daar een *loopende knoop* op, latende soo veel over aan yder zyde van de strick, als men van nooden heeft; om wanneer men die los gedaan heeft, men de andere onderste vaster soude willen en konnen toetrecken.

De *Staphyloma* met een breede *Basis*, wordt mede kruyswijs van onderen na bovenen doorgestoken en aengeheght, en wat opgelight zijnde, gebonden: het *Oogh* met sijn *Staphyloma* en *doorgestokene Naald* is *Tab:* 3. *fig:* 18 *pag.* te zien.

XXV. HOOFDSTUK.

De Hypopyo, oculo purulento, seu sanie, aut humore inter Corneam intrinsecus, aut extrinsecus concreto, ofte Etterooch.

DEse quale moet men met een *Lancet* openen, aen welk bovenste zyde van 't *Lancet* een stroobreed vande punt, een weynigh gekoockte *Terebentbijn* als een halve linse groot, op dat het *Lancet* niet verder penetreren zoude; gekleeft is; of men neemt wel een smal reepje *Pleyster*, welke wel kleeft, en om het *Lancet* gewonden werd, maar men moet deselve aan die zyde na 't Oog toe schuyns afsnyden: want zoo den Patient sigh niet stil en hield, soude ongemacken veroorsaken. Dus dan de openinge beginnende van den *Iris* af, schuyns na de regter, of aen d'andere kant van den *Iris* na de slincker-hoeck van 't Oog, *'t Lancet* tot de halve linse 's gewyse dotje in 't Oog, stekende; en soo wanneer eenigh vellettje door d'openingh, zig vertoont, zo moet men het selvige met een *subtiel Schaartje*, *Tab:* 3. *fig.* 16. *pag.* afgeteykent, af snyden. Het Instrument tot deze operatie kan men zien *Tab:* 3. *Fig.* 21. *pag.*

Den Patient moet vervolgens eenige dagen agter den andere verbonden worden, en men leyd deselve, in een donckere beslotene plaats, hem allengskens wat genieten latende.

Men soude soo een *Lancet* daar toe konnen maken, aan 't welcke een half Lenticulaar vast was, en welk *Lancet*, om de vastigheyt; met een plat vierkantige steel voorzien was. Dit Lancet ziet *Tab:* 3. *fig:* 21. *pag.*

Naar ontlastinge vande Etter, zoo moet de wonde met dit volgende water uytgezuyvert werden.

℞ *Aluminis* ℔v.
Succ: chelidon: plantag: an: ℔ß.
Parthemion: Ziij.

Hac omnia distilla.
Aq: hujus distillata ℔ ß.
Comm: ℔v.

M: Fiat

M: Fiat Lixivium.

Job van Meekeren, heeft hier een Instrument toe gepractiseert, maar welck tot deze operatie te bot en plomp is.

Naar gedaane operatie om de wonde te zuyveren en verſagtinge tot pynſtillinge toe te brengen, zo dient deze volgende pap, als mede het *mucago ſem: lini, pſylli, eydonior, &c.* inde wonde gebragt.

℞ *Flor: camomill: M. ß.*
Fol: malvæ M: j.
Sem: lini.
Fœnigr: an: ʒiij.
Mic: panis albi. no: i.
Croc: ʒß.
Coq. in S: q: lact: dulc: ad conſiſ: Cataplaſmatis cui adde.
Opii ϑj.
Fiat Cataplaſma.

Deſgelykx zoo zyn deze volgende middelen tot zuyveringe en t'ſamenheclinge ſeer dienſtig zo in form van vogtigheyts als zalfje inde wonde gebracht, als medeeen doekje, daar mede bevochtigt, plumaceolen daar mede beſtreecken, en op deſelve geappliceert.

℞ *Thut: PP: ſarcocoll: Pompholyx.*
Thuris. an: ʒß.
Mirrhæ, aloes. ſachar: canti.
Croci; lycii. antimon: an: ϑj.
Pulveriſata excipe *mell: roſac:*
Fiat Collyrium, vulneri applicandum

℞ *Thut: PP: ʒj.*
C: C: uſti ʒß.
Antimon: uſti. plumb: uſti.
Sarcocollæ an: ϑj.
Sang: draconis ϑß.
Cum S. q: mell:
Fiat unguentum.
De hoc portio indatur vel imponatur oculo:

℞ *Aq: Roſar:*
Fœnicul: an: ʒÿ.
Sief albi ʒj.
Tutiæ PP: ʒß.
Antimon: Diaph: ϑj.
Tinct: croci ʒj.
Aq: Regin: Ungaric: ʒß.
Mucag: ſem: Cydonior: ʒvj.
Fiat Collyrium.

Deſe operatie, ende die van *Pyſiopthalmqu*, verſcheeld weynig, zo ingeneſinge, als behandelinge van den andere.

XXVI. HOOFDSTUK.

De Cataractæ depoſitione, dat 's de maniere om de ſchillen van d'Oogen te ligten, genaemt Drameren

ZOo wanneer in een *beginnende Cataracta* deſe middelen geappliceert werden, namenrlijk het weekſel van afgeſoetene *crocus met allorum* met *ſanguis columb:* vermengt, en in het Oog met droppels warm gebracht; of deze volgende gediſtileerde ſpiritus mede droppels wyze op, en in het Oog geappliceert. Als mede het volgende Water op de zelvige wyze, als de voorige in 't Oog gedaan.

het *Cataplaſma.*

℞ *Herb: Euphraſ: verbena an: M: ij.*
Flor: camomill: M: j.
Sem: fœniculi, leveſtic: an: ʒß.
Aloes ʒij.
Coq: in lacte & deinde adde
Croci ℈ij.
M: Fiat Cataplaſma.

Collyrium ad oculos.

℞ *Croci metallor: dulcificat: vel*
Inſipid: facti ʒij.
Aq: Euphras:
Fœnicul: an: ʒvj.
fiat Collyrium.

Aliud Collyrium.

℞ *Aq: fœnicul: roſar:*
Regin: Ung: an: ʒiß.
Spirit: panis nigr: ʒi.
Salis armoniac: gutt: xij.
Fell: piſc: lucii gutt. x.
M: Fiat Collyrium.

Aliud.

℞ *Vitriol: albi.*
Aluminis ſciſſil. an: gr: vj.
Thutiæ extinct: ʒi.
Succ: Euphrag: ʒvi.
Camphor: trit: ʒiß.
Fiat S. A: Collyrium.

Aqua oculorum deſtillata.

℞ *Rad: Caryophillor:*
Fœnicul: angelic: an: ʒß.
Chelidon: major: cum toto M: i.
Fol: Euphras M: v.
Salviæ; Sabinæ: ruth: roriſmar:
Abſynth: hyſſop: fœnicul:
Veronic: verben; an: M: i.
Flor: lavendul: caprifol: roſar:
rubr: an: M: ß.
Sem ziler: montan:
fœnicul:
Hepat: hircini an: ʒiß.
Aq: vitis non acidi. plantag: an:
q: S:
Stent mixta diebus IV. *poſtea S: A:*
deſtill: ad: ℔i.

Aqua 2da, ocular: deſtill:

℞ *Hepatis hircini ſan: recent: ℔ij.*
Rad: Calm: aromatici.
Mellis an: ʒß.
Succ: Expreſſ: chelidon: ruth:
Fœnicul: leviſtic: an: ʒij.
Fol: Euphras: ʒiij.
Piper: long: cariophill: an: ʒij.
Flor: roriſmar: centaur:
Roſar: lavendul: an. Mß.
Capar: alb: no. ij.
Fel: bovini ʒij,
Sem: fœniculi: leviſtic: an: ʒij.
Sarcocoll: aloes: mirrh: an: ʒiij.
Caphur: ʒj.
Sachar: rubr: ʒij.
Sp: Juniper: & vini gallic: an: ʒiij.
Conjiciantur in alembicum vitreum & deſtillantur in M: B: in alembico.
Mitt: croci ʒi.

Aqua tertia oculorum deſtillata.

℞ *Succ: Euphras: chelidon: an: ℔ß*
Lactis caprini ℔i.
Miſceantur omnia ſimul, addendo,
Zingiberis.
Macis an: ʒi.
Aloes ʒß.

Vi-

Vitrioli alb: ℥ij.

Macerentur 4. aut 5 dies. postea destillentur per M: B: Aquæ destillatæ adde, tutiæ, *fruſtula non tamen pulveriſata, quæ prius in cochleari ferreo novo ignita fuerint, novies in aqua hac diſtillata extinguantur; & tandem cum aqua prædicta continuo reſidere ſinantur.*

Aqua quarta deſtillata.

℞ *Urinæ pueri* ℔j.

Vitrioli: Tutiæ. an: ℥iij.

Ex quibus omnibus per dies aliquot maceratis, dein ad ſiccitatem ex arena deſtillatis Fiat Aqua.

Maar naar allen deze middelen te vergeefs werkſtallig gemaakt hebbende, zoo moet men tot de operatie komen.

Om welke *Cataracta* wel te opereren, men verſekert moet weſen, of die bequaam is om te ligten: dat men weete kan zo wanneermen het Oog wel gewreven heeft; zo de *ſuffuſie* van den anderen ſepareert, ſo is ſy niet rijp, maar indien onbeweeglijck en vaſt blyft, zo is zy rijp; te meer als den Patient niet met al ſien kan, 't zy datſe zig uytſtreckt; en dat deſelve den heele *Iris* beſlaat, of wel wyder zijn oorſpronk neemt, dat men ſoo niet bemerken kan, om dat de *Conjunctiva* niet tranſparent is; en dat deſelve van onderen, bovene, of van ter zyden voor een gedeelten, of *ſwart*, *Hemels-kleur*, *als aſch*, of van andre coleur is; en wanneer den *Iris*, of *Prunella* maar voor een gedeelte beſet is, ſoo ſiet den Patient alle dingen doorboort. De *ſwarte* en *gele* het geheele Oog occuperende, zijn difficiel om te ligten, gelijck oock die geenen, welken na een ſlagh of ſtoot gekomen zyn; want al ſchoon men die quaame te ligten, zo ſoude den Patient weynigh of niet zien. Die ook niet rijp is, lijdt het paſſeren van de *Naald* niet, en vertoont zig als ſlijm, of water, waarom niet wel geligt kan worden. Die ſoo *hard als Hoornen van Lantaernen* zijn, en als *papier* klateren, zijn oock moeyelijck te ligten.

Om dan de *Cataracta* te ligten, zo moet dat by goed ſtil Weder, welck niet te warm, maer klaar is, geſchieden; ende na 't ſeggen van meeſt allen, inde Lente of Herfſt gedaan werden, en dat in het afgaan vande Maan, en in een Patient die gereſolveert, ende met geen ſpyſe overladen is: om dat als dan de waterige humeuren, volgens het ſeggen van *d'Oude*, ſoo niet in 't lichaam beweegt werden.

Om dit dan te doen, neemt den Patient eerſt een *bouillon met een doyr van een Ey* of twee, of een weynig *wijn met brood*: op dat, of het gebeurde dat den Patient in d'operatie quam qualijck te worden; 't geen confuſie in d'operatie ſoude geven; zo dat die ſpyſe daar toe dient om hem te verſterken, ende alſoo de flaeuwtens te verhoeden.

Daar na, moet men een ronde, ende bykans een vinger breed lang, ende een derdendeel of daer ontrent van een ſtro-breed dick; ongetemperd ſtale Naald, welke voor rond en ſcharp is, hebben, welke van *Yſer of Koper* in een heft dat drie a vier vinger breed langh, en feſtien kantigh is, om te beter omgedraayt te konnen werden, geſtoken werd.

Guillemeau wil de *Drameer Naald*, gelijck in ſijn laetſte plaet op een na te

sien is, die wat platagtigh hebben, om dat de *Cataracta* anders op de *ronde Naalde* afglye; maar door dese des te beter soude neergedruckt konnen werden.

Men neemt die ook wel platachtig, doch wat rond voorgebogen, en agter met een halsje, van taey ongehard staal gemaakt, om als men met deselve tot in 't *Humor albugineus* en *Cataracta* gekomen is, die met sijn bultagtigheyd na voren 't Oog buyge; om *'t Humor crisstallinus* te myden: dese *Naald* moet met een sijne olysteen, met olye heel glad getrocken zijn.

De *holle Naalden*, voor met een gat, zijn maar dunne langagtigh ronde pypen, door dewelke een silvere of stale rond langagtige *spitse Naalde* steekt, met welcke tot in *'t Humor albugineus* doorgedraayd zijnde, de pijp ingelaten, ende de *Naald* uytgetrocken werd; ende dan word op de pijp een andere kromme gepast, even als de blaes-pypen van de Goudsmids zijn; welke men op de plaats daar sy in den anderen passen, met de vinger en duym moet toehouden, en moeten oock dik zijn, soo dat men eer het humeur door die pijp, als de *Cataracta* soude doorsuygen; veel min kan men door dat gat met een *Citer-draad* de *Cataracta* doorhalen; maar de *vloeyende Cataracta*, ende meest wel *'t Humor albugineus* soude door de pijp gesogen, ende ter naeuwer nood uytgeydelt konnen werden; welck een werck is dat niet moet nagevolght worden.

Dan moet men schoon *Kattoen*, *Wieken*, *Pleysters*, *Compressen*, *Band* en *Spelden* gereed hebben, als mede t'eene oste het andere *cordiaal* voor 't slaauw werden.

Dit soo gereed, zo als uyt andere operatien af te meten is, en in ordre gestelt zijnde; zoo set men den Patient uyt de Son, het gesonde *Oogh* met een *Compres en Band* toegemaeckt hebbende, om dat door 't bewegen van 't gesonde Oog, het geledeerde Oog zig oock niet en bewege.

Dan laat men van agteren door een Dienaar 't Hooft vast houden, so dat den Patient met sijn Hooft tegen de Borst, van die 't Hooft houd, ruste.

Den Operateur zit tegen over den Patient, op een hooge stoel, nemende den Patient sijn Beenen tussen de sijne, latende sijn Handen op sijn Dyen rusten, soo dat het light hem tegen de Hand kome; dan vrydt den Operateur het *Oogh*, toe zijnde, met den duym; en men kaauwe *Fœniculum*, *Gember*, of *Kruydnagelen*, en blaase door den duym, en eerste vinger de geur van die speceryen in 't open gehoudene Oog, ende dat tot drie of viermaal toe, tot dat de *Cataracta* sigh begint te bewegen; dan gebied men den Patient 't Oog na de Neuse te bewegen, ende dat so stil te houden.

Wyders zo neemt men de *Naald*, soo in 't slincker Oog is, met de regter, en ter contrarie zoo in 't regter Oog is, met de slinckerhand, steekende die in de Mond, en make deselve met speeksel nat, of men steeckt die door een vildt, heen en weder getrocken, op dat gladt en warm werde; en des te gladder in gae. *N. Smaltsins*, heeft dusdanigh *doorsnydend en gevoord Instrumentje*, daer hy eerst een gaatjen mede maackt, ende dan de *Naalde* door de veure laat in 't Oog glippen, welk Instrumentje *Tab:* 3. *fig:* 23, 24. *pag:* te zien als mede nog een ander, goed keure.

Dit

Dit soo gedaan sijnde, so steken d'*Oude* al draayende, de *Naalde* in 't midden van 't *wit* des *Oogh*s, tusschen den uytterlsten hoeck van 't Oog en *Iris*, de Adertjens soo veel mogelijck is mydende, tot dat die door de *Cornea* in 't ledige, dat is in het *Humor albugineus*, gekomen is; als wanneer men de *Naalde* voorwaarts na de *Cornea* druckt, soo verre avancerende, tot dat sy tot het midden van de *Cataracta* gekomen is, 't welck men genoegsaam sien kan, als de *Naalde* agter de *Cataracta* gekomen is, en daar uyt weten kan, soo wanneer men gevoeld dat de *Naalde* geen tegenstreving heeft; daar tot in 't *humor albugineus* gekomen zijnde, so begint men van boven de *Fibren* af daar de *Cataracta* boven aan de *Uvea* mede vast is, te breken, en de *Cataracta* neder te strijcken, welke als dan begint te vallen; en men moet deselve soo dickwils als sy oprijst, door de bewegingh van 't Oog weder nederstrijken, tot dat deselve niet meer oprijst; waarom men die, met de *Naalde* eenigen tyd nederhouden sal, somtijds een quartier uurs het Oog toe houdende, en de *Naalde* van agtere opligtende, al draayende uythaalen, zo als men die al draayende heeft ingestoken.

Petrus Francus, wil de *Cataracta* in 't midden gevat hebben, ende die soo na binnen 't Oog toe douwen; apparent om de Fibren daar sy aan vast is, wat te recken, of af te scheuren; doch 't welk niet al te veel gedaan moet werden. Valt de *Cataracta* na d'eene ofte andere zyde, soo sal men die vervolgen, mydende 't *Humor cristallinus* te quetsen, ende de *Pupilla* te dilateren; oock soo die aan eenige zyde vast is, voorsigtigh los maken. 't Gebeurd veeltijds dat sy opryscn, om dat noch jongh zijn, schoon rijp schynen; ja komen tegen danck soo dickmaals op, zo datze als een veer op 't water dryven, na 't seggen van *Georg. Bartisch*; waarom deselve, soo dickmaals als sy oprijst, en dat zodaningen, neergestreken moet werden. Hy segt oock gesien te hebben, die in de dertigh jaren met *Cataracta* geplaeght waren geweest, dat in 't opereren de selvige soo weeck waren als melck, en dat zijn de witte *Cataractæ* meest subject; daar en tegen segt hy *Cataractas* gesien te hebben, die in twaelf, twintigh of dertigh weken geheel rijp waren, en die hy geligt heeft met groot succes. *Guillemeau* verhaalt dat hy gesien heeft, dat het subtielste van dese *melkagtige Cataracta*, geresolveert, en het dickste nedergestreken wierd met goed succes.

Indien sy obstinatelijck wederkeert, moet men die sien in stucken te breken, ende indien in vele stucken breeckt, soo sal men de selve stucken, een voor een neder strijcken.

Daar isser noch *een*, *die soo hard is*, dat men die qualijk neder kan krygen, die sal men dan onder los maken, en om hoogh ligten, siende hem al rollende om de Naalde los te krygen, ende dan neder te drucken.

Die in d'operatie *gelijck melck*, *of troubel water werd*, *is de slimste* niet segt *Petrus Francus*; want die niet weder by of tot den anderen komen kan, maar ter contrarie werd het Oog klaar.

De manier hoe te verbinden, na 't ligten van 't Oogschil.

DE *Naalde* uytgetrocken zijnde, legt men een *Plumaceool van cattoen*, in *geklopt wit van een ey* nat gemaackt, daar wat *gepulveriseerde Saffraan* in is, met een of meer *Compressen* op het oogh; boven dien zo leyd men een *Band*, welke beyde d'Oogen bedeckt, boven yder Compres.

Dan legt men den Patient te Bedde, digt aan de Bedplanck gelegen, met het Hoofd wat over, doch op sijn rugge leggende.

En sal niet als heel sagt spreken, mydende hem van niesen, hoesten, en van alles dat vermoeying, schudden, of alteratien causeren kan; oock sal hy maar *bouillon en slurp kost* nuttigen: om de beweginghvan 't kaeuwen, welk *'t Oog irriteert*, te verhoeden, ende soo vier dagen sonder verbinden leggen laten.

Soo daar grooten pijn is, kan men de Compres met eenigh vogtigh, en pijnstillend medicament betten, gelijck dit volgende Watertie.

℞ *Aq: Rosar*
Sambuc: an: ℥i
Trochisc: albirhas: ʒβ
Croci ϑi
Opii gr: x
Caphuræ gr: iij
Misce.

Na den vierden of vijfden dagh, sal men het *verband* af doen, ende varen voort, om in 't Oog te doen dat nodig soude wesen; edoch sal den Patient niet voor den negenden dagh sien, ende dat noch allengskens, latende hem voor die tijd niet uyt het Bedde komen, de Kamer donker houdende, en de keers altijd agter sijn Hooft, op dat de *Cataracta* niet weder op en ryse: gelijck *Guillemeau* na den sesden dagh gesien heeft; doch welcke egter twee dagen daar na van selfs nedersackte. Hy verhaalt oock van Monsr. *Collo*, die gesien hadde, dat door de schrick van een Donderslagh de *Cataracta* weder opsteegh.

Ende soo de *Cataracta* weder mogt komen op te rysen, soo sal men die met de *Naalde* door 't eerste gat weder nederstrijcken, hoewel pijnlicker is, als wanneer door een ander gat geschiet: en volgens de leere van *Petrus Franeus* zo moet dat den sevenden of agtste dagh eerst gedaan werden. Men sal oock versorgen dat den Patient een open lichaam houde, ende op een *steek beecke* afgae, om niet uyt het Bed te komen.

Ende soo in 't opereren eenigh bloed uyt een kleyn vaatjen, met het *Humor albugineus* mogt vermengt werden, dat diffipeert van selfs, soo dat het selve niet te vreesen is.

Georg. Bartisch legt eerst een *Compres van doeck*, ende dan een *dicke Plumaceool van*

van werck op 't Oog, in *wit van een ey*, *met aluyn gewreven*, nat gemaackt; verbindende het selve tweemaals 's daags, ende dat met de eerste form van 't verband, drie dagen langh; en soo 't in de Somer is, als de dagen lang zijn, wel driemaal des daags, ende voorts tot den sesten dagh op de selvige manier, doch met een andere band.

Die Personen die hy van oude *Cataracten* geligt heeft, heeft hy maar ses of seven dagen laten leggen, daar ter contrarie d'andre tien of twaelf dagen in het Bedde gehoude werden.

Na die tijd, heeft hyse een dagh in 't Bed overend, des anderen daaghs, van het Bed, op een stoel laten zitten; en dat in een donckere Kamer, het Hooft geboden agter over te houden; en soo voorts alle dagen wat ligt gegeven, en den Patienten gelast als sy uyt wilden gaan, een doncker *swart of groen lapje voor d'Oogen te houden*, ende in drie weken in geen Son, of by vlammend vuur te komen.

Aquapendens, heeft om de medicamenten beter ende langer in 't Oog te doen blyven, een *glaese kopje met een pijpe* gepractiseert; dat juyst in *d'Orbita* van 't Oog past, en soo door bantjes aan yeder oir van 't kopje vast zijnde, agter aan 't Hooft gebonden; ende door 't pijpje dat van voren is, werd het medicament ingespuyt: soo dat dan niet wel ontloopen kan, ziet dit *glaese kopje* op het oog geplaast *Tab:* 3. *fig:* 25. *pag.*

Guilhelmus Fab. Hild. cent. 4. *obs.* 16, heeft een nieuw Instrument bedagt, om den Elleboogh t'onderstutten, baucksgewijs; maar is voor oude ende bevende Operateurs bequaam.

XXVII. HOOFDSTUK.

Van de *Anchylops*.

DIt 's een *geswelletie* in 't hoeckje van 't Oog na de Neus toe, in een blaasje besloten, dient hoe eerder hoe liever geopent, en met het blaasje weghgenomen te zijn: zo als van de *Atheromata*, *&c.* sal gesegt worden. In dese operatie moet men het Oog met een klevende Pleyster toeckleven, alleen moet men het tumeur vry laten.

Soo 't om sijn moeyelijckheyds wille niet geheel wegh genomen kan werden, soo sal men 't vliesje met *Catheretica*, die niet seer vloeyende zijn, wegneemen.

Soo men lang wagt d'operatie te doen; soo verandert dit geswelletie in een *Fistula lachrymalis*.

Ik heb aan mijn Meester *Aime de Fos*, gesegt *Luc* gesien, dat die een *Anchylops* kreegh, welke rood onsteken en pijnlyck was; om dat hy een Patient met een *Fistula lachrymalis* tracterende, te yverigh hadde besigtigt; ende dat nochtans die *Anchylops* gediscutieert wierd: soo dat, na dat hem

't bloed afgelaten hadde, in ſes of ſeven dagen geneſen was; waar uyt blijckt, dat ſy oock alle niet in een membraantje leggen.

Die in een membraantje leggen, komen ſoo ſchielijck niet voor den dagh, als die, welken geen vlies hebben, ende deſe laatſte zijn onſteken ende rood.

De middelen om die te diſcutieren zijn de volgende.

℞ *Lapid: calaminar: abluti & puri* ℥i.
Colcothar; ſulphuris vivi an: ℥iß
F. S. S. S. ad quartum gradum ignis per diem & noctem, reduc in 2 dam ablutionem.

℞ *Lapid: hujus calamin:* ℥i
Aceti deſtillat: ℥vi
Fiat Extractum, deinde exſicca iſtud. hinc.

℞ *Lapid: hujus calaminaris Poſterioris.* ℥i
Aq: Euphrag: Foenicul: Roſar: an: ℥i
Quo Anchylops ſæpius illinatur
vel

℞ *Thutiæ pp:* ℥iij
Salis ſuſi; Calcis vivi an. ℥vi
F. S. S. S. ad quartum gradum ignis reduc in alkali, & cum aq. roſar
Et fœniculi an: ℥iß
Fiat Collyrium
Quo caruncula abluatur
vel

℞ *Anathron:* ℥vi
Ciner: Fabar: ℥ij
Calx ex teſtis ovor: ℥iij
Reduc in quartum gradum reverberationis ad horas duodecim.

℞ *Hujus anathri* ℥ij
Butyri crud: ℥iij
Pingued: murmentor: ℥iij
Fiat unguentum quod applicatur

XXVIII. HOOFDSTUK.

Van de *Ægylops*, of *Fiſtula lachrymalis*: geſegt *Lachrymale fiſtul.*

DE Genezinge van een *fiſtula lachrymalis* valt ſwaar om tot effect te brengen, maar naardien doenlijk is en veele nog konnen genezen worden, zoo zalmen naar het openen van de *fiſtul* met een dun en ſubtiel lancettie, deze volgende middelen 't zy met inſpuytinge, ofte in een ſpongie nad gemaakt, ofte daar ingedroppelt inbrengen.

℞ *Elix: vitæ* ℥iß
Sp: matrical: ℥iij
Ammoniac: ℈i
Tinct: Galbani:
Aſſæ Fœtid:
Caphur: an ℥iß

Ol:

Ol: sabinæ. arantior: an: ℈ij℔
Mirrhæ. aloes.
Sachar: Saturni. an: ʒi
Misce detur usui.

Waaneer de calleuse kanten van de *fistul* geconsumeert zijn, zoo applicceertmen het volgende.

℞ *Aq: Fœnicul:*
Sambuc: an: ʒi
Spirit: matrical: ʒß
Mell: puri ʒv
Aloes mirrhæ. an: ʒi
Caphuræ. ℈℔
Croci. ʒ℔
Fiat Collyrium

Dit volgende poeder is mede dienstig.

℞ *Mirrhæ, aloes*
Thuris, sabinæ an: ℈i
Sang: draconis
Ceruss: an: ℈ß
Croc: opt: gr: xij
Fiat pulvis subtiliss:

Welk poeder daar ingebragt werd. Dit volgende *Salsje* is mede van zeer groote nuttigheyt; als mede het *Ungt: Hartmanni ex sulph: viv:* &c. en het *Aqua Myrzigti.*

℞ *Therebinth: venet:* ʒ℔
Mell: rosar: ʒvij
Ol: sabinæ ʒ℔
Pulv: Mirrhæ, aloes. an: ʒ℔
Sachar: saturn:
Caphur: an: gr: xiij
Croc: opt: gr: x
Elix: vitæparum:
Fiat Unguentum.

Wanneer te langh gewagt is de *Anchylops* uyt te nemen, of de geinflammeerde te openen, welke in geen vliesje legt; soo komt die tot suppuratie; even als de *Atheromata*, en andere bloed geswelletjes daar men te langh mede gewagt heeft, ende breken boven door de huyd; maar die breekt veeltijds, als gesien, ende meermalen ervaren hebbe, eer onder als boven door, en rodeert het *Periostium*, waar op als dan het been komt *cariren.*

Sommige zijn *Kankeragtigh*, anderen gaan tot in de Neus door, de sulcke sal men niet aanraken.

Hier dient dan niet te langh gewagt te zijn, is d'openingh niet groot genoegh, maackt die grooter; het beste door een *Schaar*, of wel door een gepreparеerde spongie bevettigt, en daar eenige *Catheretica* aan gedaan.

Dan neemt men een *kleyn Instrumentje*, als een pijpje van een kleyn tregtertje, daar een plat steeltje aan is, geheel uyt yser of koper gemaakt, en by na van fatsoen als de stale Canul is, daar men d'operatie *in Sutura Coronali* mede doet, edoch onder wat spitser, het Oog als voorseyd is, toegemaackt hebbende. Dit *cannulletie* met zijn *Cauterie* ziet *Tab:* 3. *fig:* 25. *en* 2, *de Cauterie* 27, 28.

Dese *Canul* set men tot de grond op het *Periostium*, ende soo dat geconsumeert is, tot op 't been, edoch, men moet d'operatie daarom niet uytstellen, al is het been noch bedeckt; want het is beter die gerelaxeerde, en door dronkene membrane te consumeren met het gloeyend yser; ende sien datter een schilfertje, door 't aantaken van 't been afkome, als dat het been met het wagten ondertusschen bederft.

Dan

Dan neemt men een *Cauterie Tab:* 3. *fig:* 25. *pag:* te zien, die een half ſtroo breed door deſe *Canule* paſſeert, *gloeyend gemaackt*, ende cauteriſeert daar mede de membrane wegh, ende vervolgens ſagtelijck het been; by aldien het, mochte gelijk het aldaar ſpongieus en dun is, geimbibeert weſen; anderſins cauteriſeert men vinniger, dieper, langer en ſtyver.

Dit *Cauterium* kan oock wel een boutje weſen, dat in het heft van dat gene 't welck voor de Fonticul *in Sutura Coronali* gemaackt is, paſt.

Oock kan men, om dat dat boutje dun is, daar twee van in voorraad hebben; anderſins gebruyckt men een contrarie met een ſteel, agter oock in 't heft paſſende, even eens als het boutje.

Dit is mijn methode, waar mede verſcheyde gecureert hebbe; oock wel die van andre verlaten waren.

Na 't cauteriſeren zoo appliceertmen dit volgende medicament zo warm als leyden kan, om inwendig de grond te zuyveren.

℞ *Sp: Matrical:* ℥ij
Sal: Armoniac: ℈ij
Mirrh: aloes. an: ℥ij
Caphor: ℥iß
Elix: vita. ℥i
Tinct: caſtor:
Aſſa foetid:
Galbani. an: ℥ij
Salis tartari. ℥iß
Miſce.

En men gebruyke tot de volkome incarnatie, *Balſam: Arcæi*, of ander diergelijcke vettigheyd: waar van de redenen, ende verdere voordeelen in de *Carie oſſis* ſullen geſegt werden.

't Verband van de *Fiſtul* ſelfs gedaan zijnde, moet men met *ſpongien* geduerig met koud water, daar *nitrum* in geſmolten is, tegen het toegehoudene Oog houden, yder ſpongie weder ververſen, als die wat warm is geworden; mydende dat daar van niets in 't Oog kome.

Alle deſe middelen, wanneer die niet helpen, raad *Aquapendens*, dat men het been met een boortie, tot in de Neus toe ſal doorboren: om de materie door de Neus te konnen doen ontlaſten. Dit *boortie* ziet *Tab:* 3. *fig:* 41.

Maar hier ſtaat te noteren, dat evenwel de *Fiſtula* niet toe ſal gaan, om dat de wind door de Neus opgetrocken, daar door paſſeere moet.

Wanneer het *traangaatje*, *punctum lachrymale*, in de *klier van de groote hoek* des Ooghs vereeld, en in een *Fiſtul* verandert is, ſoo moet de *vereeldheyd* met *ſagt afbytende middelen*, of met 't *Ung. ſuſcum Felicis Wurtzii* dick gekoockt, ende daar *ſuppoſitoritjens*, of *wiekjens* afgemaackt, wegh genomen werden.

XXIX. HOOFD-

XXIX. HOOFDSTUK.

Van de *Encantis*, of uytwaffinge des Vlees, in den grooten hoek der Oogen.

DIt geſwel in den hoek van 't Oog, ſoo het laxe is, ſoo kan door 't aanraken van *liquide catheretica* met een penſeel, het Oog wel bewaard weſende, geconſumeert werden. Hoedanigh zijn het *Ungt: Ægyptiacum*: deſgeleykx ſoo ſtrooyt men op dat *uytwas alumen uſtum, vitriolum uſtum, aqua calcis vivæ in vaſe cupreo facta cui aliquid mercuri præcipitati additum eſt*: ofte werd met dit volgende watertie gebed en veeltijts geconſumeert.

℞ *Thut: pp:* ℥iij
Sal: fuſi
Calcis vivæ an: ℥vi
F. S. S. S. ad quartum gradum ignis, reduc in alkali & cum *aq: roſar:* vel *Fœnicul.* an: q. ſ.
Fiat Mixtura.

Dit volgende ſalfje, naar gedaane operatie, daar op geappliceert is van een groot gebruyk.

℞ *Butyr: majal: non ſalitæ*
Et in aq: Euphras ſolut: ℥iv
Sang: draeon: opt: pulv: ℥ß
Sachar: candi alb:
Tutiæ pp: an: ℥ij
Sarcocollæ: margar: pp: an. ℥ß
Opii Spagyric pp: gr: iv
Caphur: ℈ß
Miſce & fiat Unguentum S. A.

Anderſins zo ligt men dat zelve met een Tangetje of loſen draad op, en men legt een andre tweemaal doorgeſlagen ſtrick, met een lopende knoop, daar onder om. *Celſus lib: 7. cap. 7.* nijpt het met een Tangetje, en ſnijd het af. *Solus Autor, Iſagogici cap. 18.* conſumeert het met een heet yſer daar toe bequaam.

Soo dit *geſwel* groot is, ſteekt men een *Naalde* daar door, en halent met den draad op, ſnydende het met een *inciſie Meſje* onder digt af, ende ſoo het ſeer mogte komen te bloeden, ſoo is het beſt met een *glocyend Cauteritje* aan te raken, om dat anders wel yets van een ſcharp medicament in 't Oog komen mogte. In dit *afſnyden en cauteriſeren*, ſal men de *Glandulam lachrymalem* myden; want ſoo die geraakt werd, zo komen de Patienten gemeenlijk tranende Oogen te houden.

De *Catheretica* in deſen gevalle, moeten met omſigtigheyd gebruyckt werden. Waarom ick den Leſer tot d'Heer *Nicolaus Tulp* ſijn 29 obſervatie ſynes eerſten Boeks ſende, die U E. berigt ſal doen, van een wondere en hardneckige *Encanthis*, waardig t'aanmercken. Naar gedane operatie zo zuyvert men het ſelve met dit volgende watertie, of men ſtrooyt van dit pocyer in 't ſelve om ſagjes te dragen.

℞ *Aq: Sambuc:*
Roſar:
Chelidon: major: an: ℥iß
Sachar: cant: alb: ℥i
Aloes. mirrhæ: an: ℈j
Vitriol: alb: gr: iv
Miſce.

℞ *Ceruſſ: lotæ* ℈jß
Thutiæ pp: gr: xv
Cinnabr:
Sarcocoll: an: gr: vi.
Mater: perl ar: ℥j
C: Cervi uſti ℈ß
Fiat pulvis.

XXX. HOOFDSTUK.

Van de *Ecpieſmus*, *proptoſis*, *prolapſus*, *ſive exitus oculi & oculi tumore cancroſo*, *nec non fungo ceu excreſcentia corneæ*: dat is van het uytwijcken der Oogen, Cancreus geſwel, en Cancreuſe uytwaſſing.

DIt accident *Ecpieſmus*, is *met Compreſſen* in eenigh roborerend vogtigheyd nat gemaakt, en een *Band* daar over, die allenxkens wat ſtyver aangedrongen werd, te helpen. De *ſtovinge* is de volgende.

℞ *Fol. arthemis*
Scord: an: M: iß
Solani hortenſis
Plantag: an: M: i
Flor: papaver errat: p: i
Sem: papaver. alb: ℥iß
Cydonior:
Foenugraeci lini. an: ℥i.
Fiat Decoctio ex vino, quâ Foveatur oculus.

Cataplaſma
℞ *Flor: papaver: cornut:*
Papaver: alb: an: M: i
Camomill:
Roſar: an: M. ß
Sem: foenugrec: ℥ß
Fiat Decoctio, & contundatur ſimul addendo,
Amyli ℥iij
Vitell: ovor: num: iij
Fiat Cataplaſma.

℞ *Unguentum ad idem:*
Fol: roſar: rubr: pulv:
Nenuph: an: ℥ij
Sem: berber:
Sumach:
Cort: granator:
Santal: rubr: an: ℥ij
Boli armen: ℈ß
Ol: myrtillor: q. ſ.
fiat unguentum
Ponatur in circuitu oculi

Maar

Maar ſoo het moght komen te gebeuren dat dit niet en holp; ende daar op tot ſuppuratie komt, dan ſal men het Oog na de kleyne kant, digt onder aan, met een vaſt ſtaande *Lancet*, daar een kleyn weynig gekookte *Therebenthijn*, *of klevende Pleyſter*, in form van een rolletje om gedaan, als voor heen meer gemelt is, openen, om ſoo de materie uyt te laten, en om een groote cicatrice te verhoeden.

Indien het Oog niet ſuppureert, maar verdrooght, ſoo ſal men eerſt den Patient op een ſtoel ſetten, tegen een goed ligt, het Hooft en d'Armen, yder door een Dienaar van agteren, laten vaſt houden, ende dan het *Oogh* met de vingeren uyt trekken, ofte met een dubbelen draad door 't *Oogh* geſtoken, welke het een eynde ſwart, ander wit, in het midden gekruyſt, en aan wederzyde een wit en ſwart eynde t'ſamen gebonden, ende trecken ſoo by de wederzyds eynden, *'t* Oog, ſo verre als 't mogelijck is, om hoog; maar indien het groot is, zo moet men dat vatten en uyt trecken, en leggen een band ſo laag als men kan om *'t Oog*, met welcke men wel toegehaalt en geknoopt zijnde, dito geſwel voorwaarts treckt; 't welck in dit geval het beſte is, (ja ook beter als de *hoſe* van *Hildanus*, om dat die te veel moeytens geeft, en plaats beneemt) ja om dat, zo als *Hildanus* wel ſegt, wanneer men *'t Oog* met de Naalde doorſteeckt, dat als dan de humeuren ontlopen, en de vlieſen ſlap werden, waar op een ſeer moeyelijcke Operatie ſoude volgen; ſnydende en ſepareerende dat voorſchreve geſwel met een *Mesje*, *of ſnydend Foliemyrt*, welk voor ronder als ons ſack *Foliemyrt*, en voor meer neer gebogen is, om *'t Cranium* niet te quetſen, ſoo diep en ſoo verre als men immers kan; rondom digt tegen de *Orbita* van *'t* Oog van den *Canthus major* beginnende, en de Oogleden mydende, en men moet als dan met het ſelvige *myrtiforme Mesje* de *Baſin*, *nervum opticum*, en die, welke vande tweede paar is, met de regterhand affnyden, wyle de ſlincker 't geſwel voorwaarts treckt, en moet dan met een *Cauterie*, daar toe geapproprieert, gecauteriſeert werden, de *Oogleden* van den anderen wel gediduceert zijnde, hoewel meeſten tijd een bloed ſtelpend poeder, waar mede de holligheyd gevoeld werd, ſuffiſant genoegh is, en het *Cauterium* onnodigh. Siet *Hild: cap. 1. obſerv. 1.* en *Roonhuyſe part. 1. obſer. 18.* Men kan ook het *Oogh* vollen met *Plumaceolen* in dit volgende *aq. ſtyptica* bevoghtigt; en aan deſe *Cauterie* kan men een grooter, en een kleynder knoop hebben.

℞ *Aluminis* ʒiß.
Vitriol: Cypr: ʒß.
Aq: comm: ʒvj.
Miſce.

Deſe operatie moet altijd op die wyze, en niet met binden alleen geſchieden, om dat 't binden de wortel niet wegh en neemt, beſonder zo het quaad aardigh is; want dan repulluleert het quaad erger als van te vooren weder naar buyten uyt.

Ten tweeden, om dat door het snyden van den band eenig vat gequetst kan worden, waar op een *hæmorrhagia* in de nagt overkomende, de doodt mede sleept.

Ten derden, om dat op 't binden groote pijn en inflammatie volgt.

Ten vierden, om dat het gene dat boven de band is, seer stinckende, de noch niet afgebondene deelen infecteert. Ende is dese operatie, hoewel moeyelijk en swaar, egter niet periculeus, om dat *radicitus* soodanigh geswel, schoon digt by de *nervus opticus*, kan geextirpeert werden.

Ten vyfden, om dat de *arteriæ* en *venæ* aldaar inde grond kleyn zijn, en de vreese een minder beweginge in 't bloed maakt: ergo onnodigh d'Armen en Benen stijf te binden, al was het op onse manier als van 't bloed stelpen sal gesegt werden. Ende derhalven geen vrees van groote bloedstortingh, en van eenige ongemacken, wijle de Zenuwen dwers afgesneden zijn.

Georg. Bartisch heeft, so hy seght, soodanige kleyne als groote uytwassingen vele gesneden, en deselvige geanatomiseert, en veeltijts *beentjes*, *hout*, *schilferen*, *hair*, *graetjens*, *kooltjens*, *&c.* daar in gevonden.

Tulpius lib: 1 obs: 28. Verhaald van een groote *Carcinoma* 't geheele Aengesight wonderlijck deformerende, welke van een Glasemakers Dogter, uyt wederhoudene Stonden veroorsaakt, sulcx een groote bloed vloed der Neuse door gramschap veroorsaakte, dat dit geswel daar op quam te volgen.

Na de dood vande lyder, zo vond men dat dit geswel sijn oorspronk uyt een geswel by 't Oog genomen had: waar uyt blijckt hoe voorsigtigh men hier handelen moet. Verder meynd gedagte Heer, in gevalle sulcks uyt de pocken veroorsaekt was, gelijk hy seyd veel gebeurd te zijn, zo soude het selve met *Mercuriaal-water* geluckigh te helpen zijn geweest, waar toe meer gemelte ons na sijn 33. Capittel send.

De Instrumenten hier toe nodig zijn te zien *Tab: 3. fig: 6. pag: 70.*

XXXI. HOOFDSTUK.

Tunicæ Adnatæ Procidentia: dat is uytpuylingh van 't Wit der Oogen.

Hier van staat een proces, of operatie by *Georg. Bartisch*, die geloove hy noyt gedaan; maar wel versonnen heeft, konnende sulcx in geenen deelen nagevolgt werden.

't Is genoegh; gelijck ervaren hebbe in eenen *Crijn Jacobsz vander Lyste*, in 't regter Ooge gequetst zijnde, dat de *Conjunctiva* of *Adnata* so groot uythingh, als de helft van een kleyne citroen: welcke prominentie met *discutierende*, en *roborerende* dingen geholpen is geworden, als daar zyn de *absynth: scord: sambuc: flor: rosar: mel: croceus: panis biscoct*, *&c.*

Dit heeft oock *Guillemeau en Vigier* geannoteert.

Noch onlangs is my, met behoudenis van 't Oog, vande Huysvrouw van *Hieronimus Kramer*, Meester Schoenmaker op de Geest, alhier een afgrysselijcke

lijcke uytpuylingh van 't wit des Oogs, welckers gelijcke noyt gesien hebbe voorgekomen, ende door myn toedoen (naast God) sonder operatie genesen.

XXII. HOOFDSTUK.

De Strabismo seu oculi distortione: dat is van de scheelheyd.

OM dit gebreck te helpen, is niet beter als een paar *holle gedraayde backjens*, by na *als doppen van ecker-noten*, hebbende een rand die op en aan een ledere lap zijn vast genaayd, door eenige gaatjens, inde geseyde randen gemaakt, even als de glasen die de Spanjaarden gebruycken, *Antojos* genaamd, als sy in 't sand, of daar het stuyft, uyt ryden, of wandelen gaan; aan de eynden van 't leer, is een lind genaayd, dat om 't Hooft gaat, ende noch een ander lind, dat midden tussen beyde boven de Neus naar agteren over 't Hooft gaat; en midden aan 't leer is een lind dat het Hooft omringt; welke alle aan 't selve vast genaayd zijn.

In dese *backjens* is in 't midden een gat, maar niet heel groot, om daar door te sien, dewijl de *Pupilla* regt moet staan, en door dat middel werd dit gebrek voorgekomen ende gebetert: besonder in Kinderen, en als 't niet veroudert is. De *Oogh doppen* zijn te sien *Tab. 3. fig. 30. en 31. pag. 71.*

Γπποφ, *Equus*, *Oculus instabilis*: dat is, ongestadigh beven der Oogen.

DIt gebrek Γπποφ, *Equus*, *Oculus instabilis*, of *ongestadigh beven der Oogen*, werd als *Strabismus* met *Dopjes* op de *Oogen* genesen.

XXIII. HOOFDSTUK.

Om de vreemde dingen, die tegen nature en wil in d'oogen gevallen zijn, uyt te halen en uyt te trecken.

ALs het bovenste lidt eerst, ende dan het onderste met ons *Foliemyrt* omgeslagen is, ende men geen sand, of iets anders vreemts en siet, soo laat men het Oog open houden, en spuyten van alle kanten *laauw schoon water* in 't selve, de leden latende toevallen; helpt het niet eenmaal, men doet sulcx meermalen. Doch met vers *Sogh* is beter.

Ook neemt men een plat *koekje van week gekneed Was*, ſtekende het ſelve in 't Oog, door het welck als het rondom in 't Oog beweegt werd, veelmaals, 't gene men ſoo niet heeft konnen ſien, uytgebragt ende gehaald word, blyvende aan het ſelve *Was* hangen.

Sommige gebruyken een glad *Kreeften-oog* in 't Oog geſtoken.

Iſſer een *ſplintertje*, *ſand*, *yſertje*, *veertje*, of iets diergelijck, dat ſal men met een *penceel* daar uyt vegen, het Oog geopent, en de leden d'een voor en d'ander na omgekeert zijnde, al na het ſal bevonden werden gelegen te weſen.

Iſſer *glas*, of een grooter *ſplinter van yſer*, *&c.* die in 't Oog ſteeckt, of vaſt is, die zal men met een *Korestangh of Nypertje vatten*. Is dat het niet gevat kan werden, ſo ſal men dis door een *Boekbinders Naalde* die redelijk lang, ende agter het Oog afgevijlt is, ende aldaar plat en rond, als een riemſpaan, of wel met deſſelfs punt daar uyt ligten, gelijck men het boskruyd doet.

Deſe *Naalde* moet oock ſoodanigh gevijlt zijn, ende wat omgekromt, om lepels gewijs iets mede uyt te halen, al na de nood vereyſt.

Van de *Naalde*, ſoo regt als gebogene, heeft men der oock die aende ſpitſe punt op d'eene zyde, binnewaarts te verſtaan, in dit gebruyck plat zyn.

De *banden* en deſſelfs legginge *tot de Operatie van 't Hooft*, *&c.* zyn te ſien *Tab. 5. pag.*

De Figuur van dit Inſtrumentje, is te ſien *Tab.* 3. *fig.* 2. *pag.* 70.

De Inſtrumenten tot de operatie der *Oogen* nodig zijn de volgende *Tab.* 3. *pag:* 70.

Fig: 1. De *Naalde* tot de Zeton inde Nek.
2. Een *bequaam Inſtrumentje* om iets vreemts uyt de Oogen te halen.
3. Het *rondpuntig Lancet* met zijn verdere omſtandigheden, alvoorens aangehaald.
4. Het *ſchuyns en alleen op zijde ſnydent breed Lancet*, toegetakelt als het voorige.
5. Het *ineiſie Mesje* met een *Separatorium* aan 't eynde van zijn kas.
6. Een ſnydent *Foliemyrt*, achter een *Separatorium* hebbende, zeer bequaam inde operatie der *Oogen*.
7. Twee *ronde ſnydende Lancetten*, op yder eynde van de Kas een, met hun ſchroef om vaſt te zetten.
8. Een *kromme ſchaar*, *met zijn zonder* knop.
9. Een *ronde fijne puntige dilateer ſchaar*, met zijn zonders.
10. Het *kleyne fijne puntige ſchaartje*, om iets ſubtiels mede af te ſcheyden.
11. De *kromme platte uytgeholde ſchaar*.
12. Het kleyn *zagent Mesje*.
13. De *kromme* van onder rond en voore breede en ſcherpe *Naald* met zijn dubbelde draad.
14. Een *kromme* van voore ronde en *botte Naald*.
15. Het *Tangetje met ſijn veer*, om mede vaſt te houden en iets te vatten.

16. De

Fig: 1.

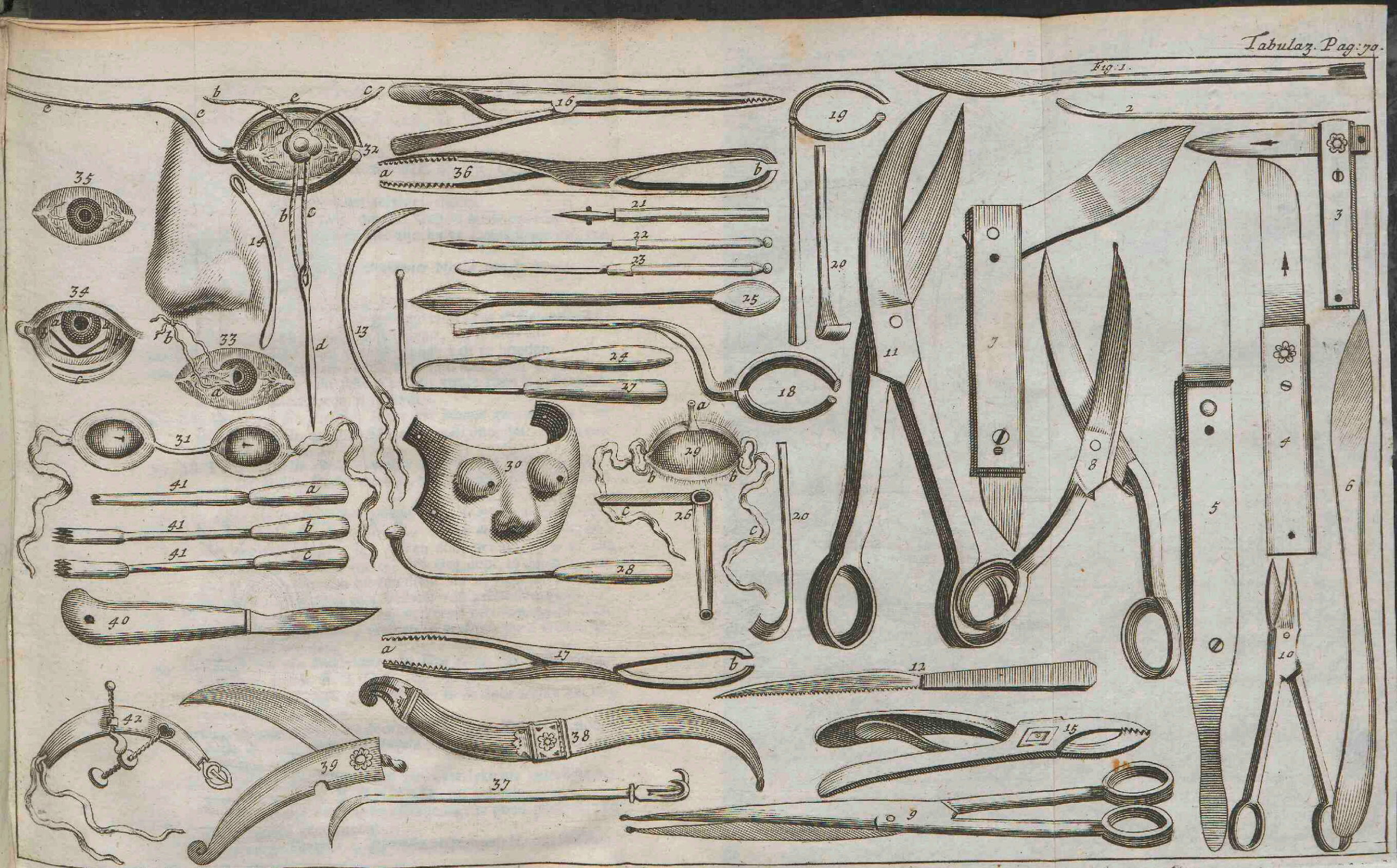
35
34
33
31
41
41
41
40
42
39
37
38
17
28
30
29
26
20
18
25
24
27
21
22
23
16
36
19
20
14
13
12
15
9
11
7
8
5
4
3
6
10
2

16. De *vasthoudende sluytende tangh*, om het Ooglid daar mede te houden.
17. Een fijn *kore Tangetje* met zijn *Nyptangetje*.
18. De *breede ronde Ringh* met zijn steel om het Ooglidt open te houden.
19. De *ronde Oogh-ringh* tot het selvige gebruyk.
20. Twee *breede botte Haakjes* om het Ooglid mede op te ligten.
21. Het *breed puntige Lancetje* met zijn halve Lenticulaar om een Etter-oogh te openen.
22. De scherppüntige *gegroefde Dremmter Naald*, om de *Tunica Cornea* te doorbooren.
23. De breede van voore ronde *Dremmter Naald*, welke langhs de gegroefde Naald in 't Oog gebragt wert, om de *Cataracta* mede los te maken, en weg te schuyven, of te strijken.
24. Een *scherp Haakje*, om iets opligtende vast te houden.
25. Twee *kleyne Foliemyrten*, welk eene spitsscherp en wel snydende, het andere min scherp en van voore rond is, dienende om iets subtiels mede te scheyden.
26. Een *Canul met sijn steel van Silver ofte Metaal* gemaakt voor de *ductus lacrijmalis*, om inde *fistula lacrymali*, door deselve, het *cauterium* te appliceren.
27. 28. Twee *cauterien actuaale*, welke door de *canul* 26. op de *fistula lacryaali* gebracht werden, om die tot op het been te cauterizeren.
29. Een *dopje van glas ofte dun geslagen silver* met sijn *pijpje a.* *Oortjes b. b.* en *banden door deselve c. c.* welke *dopje* inde *orbita* op 't Oog geplaast zijnde, om boven door desselfs *pijpje a.* het *medicamentum oculare* tot op het Oog door te laten, om in het Oog te konnen blyven dienst doen, en door welckers *banden c. c.* het agter aan 't Hooft vast gebonden werd.
30. 31. Twee verscheyden Oog-*doppen*, d'eene met een *masker* d'andere met *banden*, welken in *strabismo* op d'Oogen geplaast werden.
32. Een *Oogh met zijn Staphyloma* ofte *Uva a.* en dubbelde doorgetrokkene draadt B. B. C. C. en Naald D. met de verwyderde *Ooglidts-ringh* met zijn steel E. E. door welke het Oog open gehouden werd.
33. Een *Oog met zijn Ungula a.* en doorgetrokkene en t'samen geknoopdraad *B.* door welke de *Ungula* opgeligt, en van ondere gesepareert werd.
34. Een *Oogh met zijn Estropion* en zoo uyterlyke als innerlijke gedaane sneede *a. a.* B. B. C C. D. tot genezinge.
35. Een *artificieel Oog* van glas ofte fijn geslagene goud gemaakt, en naar 't leven gecoloreert.
36. Een fijn *Kore Tangetje a.* met zijn *Nyptangetje* B. om iets mede

te

te vatten en uyt te trekken; en het *boutje* om te Cauteriſeren, welk in 't heft dat voor de operatie in *Sutura Coronali* gemaakt is, geveſtwerd, dit boutje is te zien *Tab.* 2. *fig:* 22.

Fig: 37. Een dubbelt *haakje* met zyn halve-maans-gewyſe ſcherp ſnydende *ſepatorium.*

38, 39. en 40. Verſcheyde *kromme Mesjes.*

41. Een *Schrapper a.* en *b. c. Boortjes* tot de *Fiſtula Lachrymalis.*

42. Een *band* met zyn *ſchroef en drukker* voor de *fiſtula lachrymalis.*

XXXVI. HOOFDSTUK.

De Hydrocephælo, ofte Waterhoofd.

ALvoorens men tot eenige operatie trede, zoo moeten eerſtelijk alle andere middelen zo innerlijk als uyterlijk voor af gaan, om zo het mogelijk is door deſelve de genezinge en herſtellinge te bevorderen. Hoedanige middelen de goede en deftige ſloovingen; pappen, ſmeeringen, Pleyſters met behoorlijke banden zijn; van welke ik eenigen uyterlyke hier nevens tot leeringen voege.

℞ *Rad: Cucumer: aſini: recent:*
Bryonia an: ℥jß.
Pulv: colocynth: ʒiij.
Bacc: Lauri.
Juniper: an: ʒvj.
fol: abſynth:
Ruth:
Majoran:
Origan: cretic:
Roriſmar: an: M: j.
flor: camomill: roman:
Stachad: citrin:
Melilot: an: M. ß.
Sem. aniſi. Cumini.
fanicul: Sinap:
Leviſtici an: ℥j.
Stercor: Columb: ʒiß.
Piper: Long: ʒß.
Capar: no: ij.
Salis tartari ℥j.
Ammoniac: ʒß,
farin. lupinor:
fabar: an: ℥j.
Sp: urinæ. roriſmar:
Matricar:
Salis armoniac: an: ʒij.
Capite raſo calide applicand:
fiat Cataplaſma.

℞ *Ol: Olivar:* ℥iij.
Hyperic:
Lauri an: ℥j.
Succ: alb: rectific:
Bacc: juniper: an: ℥j.
Petræ.
Spicæ an: ʒij.
Cumini ʒß.

Groſſo modo omnia pulveriſata & per cribrum trajecta Coq: in *urina recent:* ad Conſiſtentiam Cataplaſmatis ſub finem addendo.

Mixtis adde *Sp: vini opt: rect:* ℥v. in quo prius octo dies *Thus, Maſtix, benzoin, ſtyrax; flor: centaur:* infuſa fuerint.

The-

Therebint: cypriæ ℥j ß.
Balſ: ſulp: junip: ℥j ß.
Fiat Linimentum.

℞ *Mell: alb:* ℥ij.
Ol: abſynth:
Aneth: an: ℥j ß.
Salis armoniac: ℥ij.
Sulphuris ℥j.
Ol: ſtillat: ſucc:
Juniper: an: ℥j.
Sp: matrical: ℥j ß.
fiat Linimentum.

Emplaſtrum Carminativum.
ad Hydropem.
℞ *Succ: inſpiſat: ruthæ.*
Ebuli: an: ℥iij.
Sterc: columbar:
Caprar: an: ℥ij.
flor: camomill: roman: ℥i ß.
Mirrhæ rubr:
Sandaracæ.
Maſtichis.
Olibani an: ℥j ß.
Pulv: rad: angelic:
Coſti dulc:
Zedoar: an: ℥ß.
Ol: Laurini ℥iv.
Gum galbani ſolut:
Sagapen: an ℥j ß.
Picis anvalis ℥j.
Therebinth: alb: q: ſ:
ſub finem addendo,
Ol: ſtillat: juniper: ℥j ß.
Cumini.
Carui an: ℥vj.
fiat S: A: Emplaſtrum.

Emplaſtrum cephalicum.
℞ *Baccar: Lauri* ℥ij.
Nuc: moſcat: ℥j ß.
Rad: cyperi.
Coſti odorati. an: ℥j.
Zedoariæ. ℥vj.
Carijophill:
Macis an: ℥ß.
Thuris. Maſtich:
Mirrhæ.
Tacamaccæ an: ℥j.
Therebinth: venet: ℥iij.
Ol: Laur:
Ceræ citrin: an: ℥j.
Mell: deſpumati q. ſ.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Emplaſtrum de Galbano.
℞ *Gum Galbani in aceto.*
Scillit: ſolut: ℥vj.
Picis navalis ℥j ß.
Empl: de melilot: ℥iv.
Therebint: alb: ℥iij ß.
Ceræ citrinæ ℥iij.
Croc: opt: ℥vj.
Fiat Emplaſtrum.

Indien 't raadſaam geoordeeld werd in *Hydrocephalo* een openingh te maken, die ſoude op ons fatſoen; als vande *Paracenthefis* in den Buyck ſal geſegt werden, konnen geſchieden, de pijpjens wat korter zijnde, en men moet de ſelve met een Pleyſter en Band aanhouden.

Hier door kan men soo veel water aftappen, als noodigh sal weesen; maar hoe droevigh dese operatie, schoon wel geschied, uytvalt, verhaald *Hild. cap. 3. observ. 17.* om dat de *Ventriculi* dickwils vol water zijn, welcke uytgeloit werdende, vermageringh en de dood volgt.

N. Tulpius lib. 1. observ. 25. Segt tweemaal gesien te hebben, des Hoofts helft, soo de regter als slincker, alleen met water vervult, ende dat het Waterhooft, door veel sneden en sweren in 't Hooft, op verscheyde plaatsen in de huyd gemaackt; op dat 't water alengskens by druppelen uytvloeyen soude, qualijck uytgevallen is.

't Gebeurd oock dat de naden van 't Hooft van den anderen wijcken, al schoon dat de Patienten geen *Waterhooft* hebben.

Hier van hebbe ik, dit schryvende, op den derden September 1683, voor weynigh dagen, 't Kind van sekere Vrouw, die by den Heer Resident *Altingh* voor Dienstmaagt gewoont heeft, door 't appliceren van den *Band la Capeline* genaamt, volkomen in drie maanden of daar ontrent genesen.

Gemelte Heer *Altingh* verstelt staade, over soo groote afwijckingh van de *Suturen* des Hoofts, quam my selfs besoeken, begeerig om d'administratie van de geseyde *Capeline* te sien, die hy oock bywoonde. Dese Band is niet anders als dat lang is, en aan twee eynden opgerold als een lange gemeene *rol band* of *swagtel*, en 5 a 6 ellen lang, van de Francen *Bandage a deux chef* genaamt.

XXXV. HOOFDSTUK.

Van de Hasemonden.

EEr men dese operatie begint, soo moet men weten datter verscheyde soorten van *Hasemonden* zijn.

De eerste is, als 'er maar een is, minder, of meerder in lengte na de *Neus* toegaande, of wel tot in 't *Neusgat* zig uytstreckt; of breed en wijd van den andren gapende een scheydingh in de bovenste Lip maakt; en somtijds een, twee, of drie Tanden onblotende, na dat de *gespleten lip* minder of meerder is.

De tweede is, als de *Lip aanweder zyde gespleten* is, alleen een gedeelte tussen beyde onder de Neus blyvende, hoewel aan d'eene zyde dieper als aan d'andre doorgaat.

De derde is, als het *Kakebeen* en het *Verhemelte* maar *voor aan gespleten* zijn, so dat daar maar een Tand doorlyd en uyt is; of na welckers breete, het *Palatum* min of meer gespleten is.

De vierde is, als het heele *Palatum*, of Verhemelte, wijd van den anderen gespleten; de Tanden voor van den andren, doch egael, staande zijn.

In *de vijfde*, steken somtijds de *Tanden* seer leelijck verre voor uyt, aan d'een of d'andre zyde 't *Palatum* meest gespleten zijnde.

De sesde is, een *splytingh in d'onderste Lip*, met of sonder scheydingh van 't geheel, of ten deele, van 't onderste Kakebeen.

Dese

Deſe operatie geſchied beſt in de *Lente*, *Somer*, of *Herfſt*.

Deſe operatie werd gedaan in kleyne Suygelingetjens; edoch oock in die niet zuygen konnen, gelijck in die gene die 't Verhemelte geſpleten hebben, welk oorſaak is dat het ſogh door de Neusgaten uyt en doorkomt.

Oock in bedaagden, hoewel meermalen ſoodanigen van agtien en meer jaaren geſneden hebbe. Deſgelykx zo heeft Mr. *Pieter Rogierſe*, een Perſoon van agt en twintig jaren geſneden, als by *Roonhuyſe* te ſien is.

Al eer men tot het werck ſelfs komt, zo ſal men onderſoeken of den Patient ſterck genoegh, en met geen *blauwſchuyt*, *waterkanker*, *ſpaanſe peckige ulcera-tien* in de Mond, of andere contagieuſe ſieckte, ſoo wel als andere infectie van des ſelfs geheele bloed, onderworpen is: 't zy ook het gedeelte onder de Neus van de geſpleten *Lip ſmal*, *calleus*, en de *ſpleet*, met veel verlies van ſubſtantie, wijt van den anderen gapende is; ja ſoo wijt open, en van den anderen afſtaande, dat tot in het *Neusgat* doorgaat.

In dit geval, ſal men niet ligt tot de operatie komen, bezonder in zodanigen welken al eenige jaren hebben, en daer en boven ongeſond zijn, zo als geſeyd hebbe.

Is de tuſſen ſpatie, van de wederzydſe *Haſemond*, *onder de Neus calleus* en breed, de ſplete niet wijt; ſoo dat op verre na tot in de Neusgaten niet komen, ſoo is de operatie noch 't onderſtaan.

Oock moet het Kind in tien, twaalf, of dertien, en meerder uuren niet geſlapen hebben, als men d'operatie doen zal, om dat na de ſelvige, beter ſoude konnen ruſten

Eyndelijck, zo zal men geen hand aan 't werck ſlaan, wanneermen de ſake ſoo geſchapen ſiet; dat men door d'operatie een erger wanſchepſel ſoude maken, 't welck die gene niet temerair doen zal, die 't werckje meer by de hand gehad heeft.

Weshalve deſe operatie van geen kleyn gewigte is, en aleermen dezelve onderneeme, zo dienen alle behoeften net in ordre by de hand te zijn.

Voor eerſt moet daar een Dienaar zijn, welke het Kind op ſijn ſchoot met beyde zijn Handen, de Handen van 't Kind vaſthoud, op een ſtoel tegen een goed ligt ſit, houdende de Beentjens van 't Kind tuſſen ſijn Dyen vaſt; edoch is 't beter voor 't Kind, ſoo 't bejaarden zijn, dat die yder met een ſchaatslind of doeck aan de Dye van die 't houd vaſt gebonden zijn, want anders ſpartelen ſy zodanig, dat men naauwlykx zijn werck doen kan.

Ten tweeden, moet daar nog een Dienaar zijn, die 't Hooft van 't Kind, over de Schouderen van die 't Kind houd, op beyde zyden met ſyne Handen vaſt houd.

Ten derden, weder een andere Dienaar die d'Inſtrumenten aanlangt, &c.

Ten vierden, legt men op een tafelberd, een wel *dick aangeſlepen Pennemesje Tab. 4. fig. 5. pag:* te zien, met een agt kantigh, of anders ovaal, of kantigh heft, om dat in 't opereren in de Hand niet omdraeyen ſoude, van agteren aan 't heft ſonder eenig ander Inſtrument voorzien, om dat men geen ander werck daar mede doen moet, tot welck ſulck een Inſtrument vervelen ſoude, zo als geſegt ſal worden: anderſins ſoude ons *inciſie Mesje voor de*

eruciale of triangulaire inciſie goed zijn. Het kan oock niet ſchaden, twee van die ſoorten te hebben.

Ten vijfden, moet daar een ſcharp puntige, ſtyve, redelijck had getemperde *Schare*, met ſtyve en vinningh ſnydende tacken en beugels zijn *Tab: 4. fig. 6.* te zien.

Ten ſesden, een *becken met koud in de Somer, en warm water in de Winter*, daar *twee kleyne ſpongien* inleggen moeten, om d'eene voor, en d'andre na, als met bloed beſmet of vervuylt zijn, uytgedruckt zynde, te konnen gebruycken tot reyningh van de wond, en voor een beter geſigt, om d'operatie wel te doen.

Ten ſevenden, vier, vijf, of ſes Naaldens van ſilver draad, koud met water geſlagen, welken ruym een duym breed langh, en als een knop ſpelde dik, voor half rond, en puntigh, zo als van andre Naalden geſegt is, ja ſoo breed zyn dat de reſt gemackelijck ſonder moeyten door kan gevoert werden. Deze naaldens dienen met een olyeſteen en olye langs getrocken te zijn: om de gladdigheyds wille, en moeten agter aan met een halsje, daar een roode, genoegſaam lange ſtick zyden draad aan vaſt is, en oock een weynigh flaeuw gebogen zyn.

Ten agſten, een *Snydtangetje*, van dat fatſoen als die geene, waar van de *Fractura Cranii* geſproken is, maar moet wat kleynder zijn, hoewel men het met de voorſz wel doen kan, om geen confuſie van Inſtrumenten te hebben; met welke *Snydtangh* de Naaldens, na dat den draad daar om gewonden is, afgeſneden werden. Vangelykke zo moet daar noch een andre wat breedere *Snytangh* zyn, om d'uytſtekende tanden wegh te ſnyden; hoewel dat met een en de ſelvige geſchieden kan; en men heeft ſomtijds in Kinderen, welke *Tanden* hebben die voor uytſtaan, de *Tandtangen* van noden.

Ten negenden, eenige lange wel klevende *hegt Pleyſters*, in 't midden uytgeſneden.

Ten tiende, een beſtreken langagtige *Plumaceool*, conform met de lengte van de Lip, ende een lepel met *Balſem* van *peruviani*, *Arcæi*, *Copoivæ*, *Hypericum*; *Mell: roſar:* &c., met een veertje of beter een penceeltie daar in.

Ten elfden, een *Pleyſter* die welklevende, ende wat uytgeſneden, ende niet breeder als de Lip langh is, om de Neus van boven niet te ſtoppen, want indien de Pleyſter onder overſchoot, ſoo ſoude ſy het ſuygen beletten.

Ten twaelfden, een *vier of ſes dubbelde Compres*, conform de Pleyſter, aan de eynden met klevende Pleyſter beſtreken: om dat niet afvallen ſoude, en dat wel te meer om dat door 't quyl anders los geweekt werd.

Ten dertienden, een *gevouwen Band*, conform de lengte en breete van de Lip, ende even als de Pleyſter in 't midden uytgeſneden: welke *Band twee of vier dubbeld* zyn moet, ende ſoo langh, dat aan wederzyden van de muts met redelijck ſtevige ſpelden geſpeld kan werden: al ſoo geoordeelt ſal werden te behooren; en werd deze *band* oock in 't midden met een ſpeld over dwers op de Compres gehegt.

Ten veertienden, een *romertje Wijn*, of *Hippocras*, of in een ander glas wat *Azijn*: om of 't Kind of Patient door 't bloeden eenige flaeuwten over quam, ſigh daar van te konnen bedienen.

Ten

Ten vijftienden, een lepel met *Syroop van Violen*, met een veertje of penceeltie daar in; doch is beter een *Syrupus ex traumaticis*. Sommige gebruycken seker *Instrument om de Lippen tot den andren te brengen*, van Mr. *Musschenbroeck* voor de wydgapende Hasemonden geinventeert ofte gemaakt.

Het Kind dan soo geset en wel vastgehouden zynde, zo word in een *enkele Hasemond*, met het Mesje eerst de bovenste Lip, soo verre een ervaren Chirurgijn sal oordeelen te behooren, los gesneden: om van onderen de Neus, soo veel plaats voor de Schaar te maken, dat men soo verre als men van nooden sal hebben reyken kan: om *de randen van de Hasemond* naar behooren te onthuyden en raauw te maken.

Dan snyd men met de Schaare de kanten van de Lippen des Hasemonds, net tot in den hoek toe af, op dat na de genesingh geen gaatje overblyve; separerende so veel substantie als immers mogelijck is; soodanigh nochtans, dat sy so verre raauw gemaackt werden, als tot een goede Cicatrice van nooden zyn sal; welck alles van 't oordeel des Operateurs afhangt, latende daar geen bloed uytloopen, zo als *Guillemeau*, en *Thevenin* willen; want het bloed meesten tijd in d'Operatie incommodeert: 't is genoegh dat de bloedige Lippen hoe eer hoe liever gehegt werden.

En zo daar in 't doen van dese snede een Arterie quam gequetst te werden, daar en is niet aangelegen, dat bloed werd door 't by eenvoegen der Lippen wel gestempt.

Hier na legt men de eerste hegt, soo digt onder de Neus als immers wesen kan, de Naalde in dese zyde des lips, en aan d'overzyde van d'andre Lip des Hasemonds, een stroo breed van de kant door douwende, en de geseyde Lippen, soo regt by en tegen den anderen voegende, dat de onderste rand van de bovenste Lip, in welcke de *Hasemond* is, direct over den anderen kome, ende regt tegen elkanderen gebragt werden, somtijds met een spongie 't bloed afwissende, om beter te konnen sien.

De *steeck* geschied eerst in de Lip, die de wydste gapende is; dan wind men den draad om de Naald, even als men doet wanneer men een Naalde op de mouw gestoken, met een gevademde draad wil bewaren, en dat men al kruyswys den draad om de selfde wind; in agt nemende dat men niet te veel circumvolutien of omslagen maken; want anders door de dickte van den draad, die de veelvoudige omwindingen geven, scheurt somtijds de Naal door, derhalven zo is de veel onwindinge niet raadsaam: het is genoeg dat de Lippen seer digt tegen den andren gebragt werden, en dat soo veel omgangen om de Naald gemaackt werden, dat niet tegenstaande men van dag tot dag een draad of twee omgeslagen los gedaan hebbende, de Naalden het so lange hout, tot dat die uyt genomen werden. Edoch moeten in 't eerst van alle de Naalden, even maar soo veel omslagen gedaan werden, dat het maar houden kan, om zo veel beter de gelijck, of ongelijckheyd van de by een gehaalde Lippen te zien, welke men dan los of vaster doende, egaal t'samen brengen sal; observerende 't gene even boven gesegt is. De *Naald* met zijn omwinninge is *Tab. 4. fig. 2 en 3. pag.* te zien.

Door dese eerste hegtinge, heeft men de minste perijkel van uytscheuren te vreesen.

De *tweede Naald*, werd in 't midden daar de Lip 't vleesigste is doorgestoken; ondertussen douwt de Knegt, die het Hooft houd, met alle sijn vingeren de Koonen na de Neus toe, om dat de hegtinge gemackelycker geschieden moge, ende minder perijckel loopen soude van uyt te scheuren.

De derde Naald, werd onder aan gelegt, met de welcke de Lippen, en der selver randetjens, net en direct tegen over den anderen gevoegt werden. Ondertussen droogt men de wonde met de spongie af; welke in lauwe wyn gedoopt is geweest.

De *hegtingen* wel en vastgeleyd zynde, snyd men met *'t Snytangetje* de hoofden en punten der Naaldens af, en dat so digt aan den draad als 't immers mogelyck is, op dat sy buyten de zyden niet uytsteken souden; door welke anders de huyd gequest, en eenige ulceratien veroorsaakt werden: waar op seer leelycke litteekenen komen te volgen.

Dit gedaan zynde veegt men weder 't bloed af, en men bestrycke de wonde, en hegtinge niet heel vet met een veer of penceeltie, die in warm gemaackte Balsem van *Arcæi*, *Copoivæ* of *peruvianum*, gedoopt is.

Dan legt men smalle lange uytgesnede wel klevende *hegt Pleysters* op de wonde, tussen de Suturen en de Koonen, met de selvige de lippen na de Neus so veel mogelyck is halende, om alsso 't scheuren der Naaldens hegtingen te beletten, en de Lippen beter aan een te houden, en om daar door het tegenstooten van de Tong, dat de Kinderen veel tydts doen, te beletten, dat de Lip, in welcke de Hasemond is, niet van den andere na wederzyden getrocken werd; leggende een bestreken *Plumaceool* met eenigh *Balsem*, als *Arcæi*, of ander bestreken daar op, ende boven die een *Pleyster*; en op die de *uytgesnedene Compres*, welke allen zo veel doenlyk is, men na de Neus toe brengt.

Eyndelijck legt men het *twee of drie dubbeld gevouwene bandje* daar op, en verseckere het met spelde aan de muts van 't Kind; observerende dat de Patient na 't verband zyn adem gemackelyk kome te halen; alsso de Neusgaten niet gestopt mogen zyn, naardien het snot oock zyn uytgang hebben moet; waar door anderssins de Pleyster eer los weeken soude.

Ondertussen na 't verband, neemt men een veer in *Syroop van Violen*, *Althea*, &c. nat gemaackt, strykende met deselve van binnen tegen de Lip, soo verre als men kan, gebiedende, aan die geene welke de Patient op past, sulcx dickwils te doen.

In dese operatie, sal men het Kind eens of meermalen, na dat veel bloed, voor overhouden, op dat het Kind door 't geronnen bloed, dat in de Mond loopt, niet kome te sticken, of oock 't selvige insticken, gevende het Kint wat Wijn, om den Mond daar mede uyt te spoelen; als mede om tot versterkinge wat door te slicken.

Indien door 't veel bloeden gebeurt, dat selden als in teere Kinderkens voorkomt, het Kind verswackt, soo sal men dat na 't verband eenigh *cordiaal* en goede *bouillon* geven, ende geduerigh voedsame *slurpspijs* laten gebruyken.

Zo

Zo wanneer het Kind den tweeden dag veel gequylt heeft, waar door het verband los geworden is, ſoo ververſt men het ſelvige als voren; anderſins magh en kan het verband agt-en-veertigh uyren zonder de minſte hinder blyven leggen.

Wanneer de tweemaal vier-en-twintigh uyren gepaſſeert zyn, maakt men den draad vande middelſte hegtinge half, of by na half, en de andre draden, van eenige omſlagen los, om de ulceratien te vermyden, welken anders door het te ſtijf leggen der draden veroorſaakt werden; waarom men alle dagen eenige draden ſal los maken, of bot geven, en neerſtigh de ontblootene eynden vande Naalde afnypen.

Het derde etmaal voor by zijnde, zo neemt men de middelſte Naelde weg, na't voorſchrift van *Roonhuyſe*, maar hebbe zulkx doende my veeltydts daar niet wel by bevonden; zo dat by my ſulex liever den vierden dagh in oudere gedaan werd, om dat 't altijd ſo grif niet gaat, dat de Lippen aen den andren vaſthouden, 't welk veeltijds gebeurt in Kinderen die veel *ſchreeuwen*, *nieſen*, *quylen* en *hoeſten*: vermids de afgeſnedene Lippen altijds weder na haar begin trecken. Het *laghgen* 't minſte daar toe doende, nademaal gedurende de geneſingh, daar het ſoo meenighmaal gedaan hebbe, mijn leven het ſelve weynigh van de Lydende geſien hebbe; ſchoon *'t Roonhuyſe* dat zo vaſt ſtelt; en wel beſonder in Kinderen, welcke geduerigh met de Tongh tegen de wonde van binnen aanſteken en ſpelen: om welck ongemack te vermyden, genoodſaeckt ben geweeſt de Lip onder met een bitter *liquor traumaticus* te beſtrijcken; alzoo deſelve met het ſtooten van de Tongh tegens de Lippen, indiervoegen my verveelden, welk door dat middel remedieerde. Vorders zo komt men d'andre hegtingen met een ſlag tweeof drie te loſſen.

De vierden dagh (dat by my den vyfden meermaals gedaan werd) zoo wanneer men ſiet, dat de middelſte hegtingh vaſt, ende niet meer geſcheyden, en van onderen geneſen is; en als door 't gebruyck van de Syroop, en Balſemen men klaar ziet, dat ook de bovenſte hegting gevat heeft, welke wat difficielder t'ſamen heeld, door dien 't ſnot ſulex beſet; is die mede vaſt, ſoo haald men de Naalde uyt, en men beſorgt deſelve gelijck d'anderen geduerende de geneſinge evenwel met *hegt Pleyſters*; is zy niet vaſt, ſo laat men de Naalde daar noch in, de dradens omſlagen ſoodanigh verminderende, dat eghter de Lippen vaſt aan den anderen blyven konnen: ten waare men vreeſde dat de hegtinge doorſcheuren ſoude, dan moet men evenwel die uyttrecken, en weder door hegt *Pleyſters* wel bezorgen. Is dat het Kind weynigh geweend of gewoeld heeft, kan men den vijfden; en by my veeltijds den ſeſden dagh, na de ſake ſigh toedraaght, de onderſte Naalde ook uythalen, en de Lippen ſoodanig, als voor heen geſeyt is, bezorgen.

De *Haſemond*, als tot in 't Neusgat geſpleten is, ſoo moet men wel ter degen dight aan 't been, tot in het Neusgat toe, van onderen ſeparatie maken.

Edoch het ſeggen van *Roonhuyſen fol*: 198. moet men met diſcretie aannemen. Namentlijk dat men, 't zy de Lippen aan beyde zyde vande Neus

van

van den anderen gapen of niet gapen, en ſoo niet calleus zijn; men deſelven met de Schaar van die zyde niet en behoeft t'onthuyden, het welck mijns oordeels niet vaſt gaat; want hoe dat het is, de kanten van de huyd zijn altijd omgewelft, ende het vlees ſelfs met een kleyn dun huydje meer of min omdaen; waar van experientie hebbe.

Indien de tuſſchen ruymte onder de Neus breed is, ſoo ſal men van wederzyde de *Haſemond* ſnyden en hegten, makende 't zo den toeſtand van de *Haſemond* toelaat, en dat d'een niet ſoo hoogh als de andere mogt geſpleten weſen, dat de Naalden niet regt, maar tuſſen den anderen overkomen, om den anderen niet in de wegh te weſen, ende om geen overſtaende cicatricen te hebben, naar dien meerder vaſtigheyd, ſonder perijckel van doorſcheuren, geeft: dan is het beſt eerſt d'eene geſnedene zyde te geneſen, ende dan d'andere te ſnyden; om 't doorſcheuren te vermyden.

Is het *Kakebeen* maar voor aangeſpleten, ſoodanigh als geſegt is, als dan moet men de Lip van onderen na de Neus en Wangen wat meerder los maken, al na dat de gelegentheyd ſal vereyſchen; om de Lippen van de opperſte Monds lip, zo veel te beter by den anderen te konnen brengen.

Soo de *Tanden* van het *geſpleete Kakebeen*, en *Palatum* egaal ſtaan, minder of meer wijd van den andere voortkomen, ſoo ſal men het vlees van onderen na de Wangen meer los maken, en dat om redenen hier voore verhaalt. Ook ſoo hebbe ik menighmaal geſien, dat als de Kinderen ouder worden, het *Palatum* metter tijd van ſelfs ſluyt. En hoe meerder verlies van ſubſtantie der Lip daar is, hoe meer men het vlees vande Koonen langs en neffens het Kakebeen van onderen moet ſepareren; om de Lippen by den anderen te brengen.

Het *Kakebeen en Verhemelte van den anderen min of meer afſtaande*, en dat eenige *Tanden leelijck uytſteken*, en dat ſomtijds met een gedeelte van het *Kakebeen* van deſe of andre zyde; ſoo ſal men die *Tanden uyſtreecken*, voor en al eer men iets doet, ende dan d'operatie op die manier beginnen, zo als vorens geleerd is: de *huyd* rijckelijck onder de *Neus* digt aan 't *Kakebeen*, met een gedeelte van de Wangh na de zyde; ſoo als het den nood ſal vereyſſen, geſepareert hebbende; als dan neemt men het uytſtekende *Kakebeen* met onſe Tangh *Tab*: 4. *Fig*: 1. wegh, en ſnyden dat, om dat ſagt is, op ſijn duym net en egaal met een *Pennemesje* wegh, welck gedaan zijnde, zo moet de operatie in maniere voorſz agtervolght werden.

De *Tanden* moeten niet alleen uytgetrocken, maar oock de ſaatjens vande *Tanden*, welcken meeſt eens, en ſomsijdts oock tweemaal volgen, moeten uyt de holletjens ſorgvuldigh genomen worden; zo dat niet gedaan werd, zo ſiet men uyt een ſchuyns afgeſnedene holletje, veeltijts tegen de Lip aan, een mismaackte Tand uytwaſſen, gelijck dat meermalen ervaren hebbe.

Hebbe noyt ymand geleſen, welke mentie gemaackt heeft van een *onderſte Kakebeens geſpleetene Lip*, het welck maar een eenige reys ervaren heb; edog ſonder merkelijcke diductie van het *Kakebeen* zelfs, welck, ſoo wanneer het heel geſpleten was, ſeer beſwaarlijck aen den andren, laat ſtaan de Lippen van de onderſte Lip ſelfs, ſoude konnen geneſen werden; en dat om de bewe-

bewegingh, ſchoon in 't nuttigen de dunſte ſpyſe men komt te gebruycken; waarom zodanige lyders met *ſturp-ſpyſe* en banden, op dat die niet gapen mogten, onderhouden werden, en welken na behooren moeten gebonden werden.

In deſe operatie, ſal men den Patient agter over in de ſchoot van den Operateur leggen, gelijck van ſommige operatien van d'Oogſchelen meermaals geſproken is.

Als 't *Kakebeen geheel geſpleten is*, zo ſal men 't door *bandagien* by den anderen brengen, en ſien of het ſoo vaſt groejen wil; en wanneer vaſt gegroeyt is, dan eerſt d'operatie beginnen: want deſe uyt zijn zelve is noch quaat genoegh om te geneſen, en dat wegens het *quyl* dat van onder de *Tong* uyt de *quylvaatjens* geduerigh vlocyd; weshalven den Lydende geduerende de kure, op de rugge dient te leggen, de Mond ſtil en toehoudende, ſonder te ſchreyen of te ſpreken, zo veel het doenlijk is.

De Inſtrumenten tot deſe operatie behoorende, zijn te ſien *Tab*: 4. *fig*: 1, 2, 3, 4, 5. *&c. pag.*

XXXVI. HOOFDSTUK.

Vande Kanker der Lippen t'exſtirperen, of uyt te ſnyden.

DEſe werd met een *Naald*, en *vloſſe zyden draad*, om dat die minder ſcheurt, doorſteken; en opgetrocken zijnde, van onderen door een *ineiſie Mesje*, ter degen geloſt en na ſijn figuur uytgeſneden; waar toe men verſcheyde figuuren van *Mesjes* kan hebben, *met ſpitſe*, half ronde, *en heel ronde punten*; gelijk ook ſelfs het *krom en hol ſnydend Mesje* in d'operatie van de *Fontieul* in *Sutura Coronali* hier ſeer bequaam toe is, om in den grond den Kanker te onderſchepen. Deze verſcheyde *Mesjens zijn Tab. 4. fig*: 7, 8, 9, 10. 11. 12, 13. *&c. pag*: *te zien.*

De *Kanker* aldus doorſtoken zijnde, na dat eenigh bloed is uytgeloopen; maar ſoo daar een quetſingh van eenigh vat is, dat cauteriſeert men met een *actuaal Cauterie*, conform het vat, van welcke *cauterien* een Chirurgijn *veele ſoorten* hebben moet, en verſien dient te weſen, als breeder ſal aangeweſen werden. De *Cauterien* en haar *verſcheyde ſoorten* ſullen hier naar vertoont werden.

Dit is de kortſte en beſte methode; maar met een ſtuck gelds, of ſcharp hout, of hoorn, de ſeperatie te maken, ſchoon in ſterck-water gedoopt word, dat wel pijnlijk van *Aquapendens* word geagt, zo ſal die ordere van ſepareren van my niet nagevolgt werden.

Oock is de *Schaare* hier niet proper of eygen, om dat soo hol niet uytsnyd, of laat altijds iets quaads na, dat haast weder uytpuylt. Siet *Scultetti* laatste plaat.

Dat meer is, die *Kankers* welcken de heele Lip besitten, sullen in geenderley wyse door de *Schaare* uytgesneden werden. De Instrumenten tot deze operatien nodig zijn *pag:* *Tab:* 3. *fig:* 3, 4. 5. te zien.

Tot dese operatie is oock bequaam het myrtiform Snydmesje, met sijn *Separatorium*, *Tab:* 3. *fig.* 6.

Midsgaders beyde de Lancetten, die door een schroefje vast geset werden. werden.

Daar en boven het hol uytsnydend Mesje, 't welck mede in *Fonticulo in Sutura Coronali* gebruyckt werdt. Siet *Tab.* 3. *fig:* 5, 6, en 7.

XXXVII. HOOFDSTUK.

Van de Chirurgie der Tanden, en voor eerst van haar afwijcken te procureren; dat is de geslotene Mond door de klem te openen.

DE t'samen *geknelde tanden* worden van den anderen gevelt; eerstelijck door een *Spatel*, of *Cranii Elevatorium*. *Tab:* 2. *fig.* 7. Na dese *ſ* forme; dan brengt men tussen de Tanden een *Speculum oris* van twee platen, de bovenste staat vast, en de onderste heeft aan yder zyde twee kokers, al uyt een stuck gevijlt, die over twee pylaren van wederzyde van het onderste des balcks, daar de schroef, even als die van *'t Elevatorium bipedale*, doorgaat, aen de plaat vast is. Dese platen zijn met vier halfmaans-wyse lippen ingevijlt: conform den halfmaans-gewyse rangh der Tanden: om eerst door, en tussen de Tanden te konnen gebragt werden; en na dat men soo verre geschroeft heeft, zoo dat de Mond wat geopent werd, dan duwt men de plaaten verder in, om met eenen de Tong neder te houden, ende schroeven als dan alsoo de Mond verder open.

De bovenste plaat werd aan yder pylaar, een tap hebbende, door een enger moer op een engere tap vast geschroeft, om dat de bovenste plaat niet nedersacken soude; en dit Instrument is van yser ingeset.

Daar zijn andere soorten van *Mond-spiegels*, welcke ick oordeel van sulken goed gebruyck niet zijn, om redenen onnodigh te verhalen, en allen op te tellen. Welke mede *Tab:* 4. *fig:* 15. afgebeeld is.

De Instrumenten hier toe noodigh of bequaam, zijn te sien.

Tab: 2. *Pag:* 33. *Fig:* 7. is een *Elevatorium* 't geen meest in nederdruckingen, of indruckingen van de Hersenpan gebruyckt werd.

Tab:

Tab: 4. *Fig:* 14. en 15. *Pag:* twee *Mond-ſchroeven*, ſoodanigh verbetert als hier voore aangeweſen, en hier te ſien zijn.

XXXVIII. HOOFDSTUK.

Hoe men die geene ſpyſen ſal, welken de klem ſoodanigh in de Mond hebben, dat die niet geopent kan worden.

DIt ſoude met een ſpuyt door de Neusgaten konnen geſchieden; maar om dat het inſpuyten *d'Epiglottis* ſoude overrompelen, zo kan het perijckel geven, want den Patient ſoo niet in d'uyterſte benauwdheyd gebragt wierd, mogt komen te ſticken.

Derhalven kan men *liquide ſpyſen*, als *bouillons*, &c. door een *ſilvere* of andre *hoorn*, wiens dunſte en gebogene eynd langs de Lip van binnen agter de laetſte Kieſen ingebragt is, langſaam en verdragelijck gieten, en om dat het ſelve niet te ſchielijck inde Keel ſoude vloeyen, den *hoorn* met een tap van een kraan, ſo veel of weynigh als behoort, openende, en dan weer toedraayende; gelijk d'Heer Profeſſor *Joh. van Horne* wel heeft aangeweſen, zodanigh een *Hoorn* is *Tab:* 4. *fig:* 16. *pag:* te zien.

Hier ſtaat noch te noteren, dat men ſomtijds zoodanige de Neus moet toehouden, om 't ademen te beletten, om deſelve beter, ſchoon met benauwdheyd, te doen ſwelgen.

XXXIX. HOOFDSTUK.

Om de Kalck, of Oeſter ſchulps gewyſe korſt, van de Tanden te doen, en de Tanden wyders ſchoon te maken.

DIt verdrietigh, langduerigh, en dickwils herdoenlijck futſelwerk, geſchied met verſcheyde ſoorte van *Raſpatorien*, yder aan een zyde van een gebogene ſteel, om van agteren by de Tanden te konnen komen, als mede om die ſoo binnens Monds te konnen ſchoon maken.

Dan heeft men noch een recht yſere Inſtrument, voor en aghter met een ſchroef, *Tab:* 4. *Fig:* 20. afgebeeld, daar men een beſemtje van Paerden hair aan ſchroeft, met welck kort hairige beſemtje in *ſpiritu nitri* of *ſpirit. ſalis* nat gemaackt, de Tanden werden gewreven tot dat die ſchoon werden, en-

de dan ſpoelt den Patient de Mond uyt. Door deſe operatie kan in eenmaal meeſten tijd de Tanden niet ſchoon gemaakt werden, maar moet meermalen herdaan zijn; om dat de Tanden ſlee gemaakt werden: ende werd oock deſe verdrietige operatie ſeer ſlegt betaald, waarom die operatie de *Tandtreckers* en *Badſtovers* overlaten: gelijck beneden de qualiteyt, van een die Doctor, en mede de *Chyrurgie* tracteert, is. De inſtrumenten hier toe nodig zijn *Tab. 4. fig. 18. litt: a. b. c. d. e. f. g. h. en 19. i. k. l. m. n. pag:* te zien.

XLV. HOOFDSTUK.

Van de holle bedurvene Tanden te branden, met goud, ſilver of lood te vullen; midsgaders van de loſſe Tanden, ende die met geſwolle Tandvlees omſet, en daar en boven ſtinkend, ſwart en los zijn, te behandelen.

OM dit te doen werd niet veel omſlaghs veryſcht, men neemt een *Cauterium* of twee, grooter of kleynder, na de holligheyd van de *Tand*, ende branden daar de holligheyd mede.

Daar na volt men die met *geſlagen goud*, *ſilver* of *lood*: welck wel met kromme yſer draatjens gedaan heb; edoch daar ſypelt noch al vogtigheyd tuſſen beyden, ſoo langh tot dat de *Tand* verdorven is; en hebben meeſten tijd geſien, dat de pijn weer quam.

Het beſte is, de *Tand* met *Maſtix*, *met* een weynigh *Terbenthijn* wat week gemaackt, te vollen.

Die gene welcke *oleum Vitrioli* gebruycken, verhaeſten de uytmorſeling van de Tand dermaten ſeer, datſe by tyden in ſtucken komt te breken; waar van veel exempelen geſien hebbe; zo dat van geen ander goed ſucces kan ſpreken, als van uytwaſſingh van vlees uyt de holligheyd der *Tand*, het welck niet eer geremedieert word als met uyttreckingh van de ſelve.

Daar en boven gebeurd het veelmalen, dat het *Kakebeen geinfecteert* word, waarom ik alle kundige Practiſijns, wanneer ſy luyden van buyten over de Tand een hardigheyd voelen, haar aanrade terſtond den ſelven uyt te trecken.

Van de wiggelende *Tanden.*

Marc. Sev. Aurel lib. 2. pars: 1. de exopyria cap. 113. prijſt zijn Inſtrument boven maten zeer, en ſegt dat'er niet meer uytwerckende is als met een *actuaal Cauterie het Tandvlees te branden*; maar moet ſulex niet werkſtallig gemaakt worden, wanneer de Tanden by de wortels los zijn, en haaſt uytvallen ſullen.

Tot deze operatie heeft hy een *halfmaans gewijs brandyſer* laten afteykenen; gelijck by hem aldaar te ſien is. Dit *halfmaans gewyzs Cauterie* als alle ande-

re

re zoorten van *Cauterien* ſullen hier naar, in een beſondere *Tabula* afgebeeld werden.

Mijn aangaande, heb het noyt ſien gebruycken, en kan daar inne niet toeſtemmen; en wie ſoude hier te Lande daar toe verſtaan? al waarmen de ſagſte weg in ſlaat, men tragt eerſt door *Localia* dat te helpen, als maar de tijd het lyden kan.

De operatie, in die gene die *vogtigh en geſwolle Tandvlees*, met *rotte, ſwarte en loſſe wiggelende Tanden* hebben, geſchied ſeer ligt met een *gloejend yſer, na de form van 't Kakebeen hol gemaacke*, het *Tandvlees* aan te raken, ende dan *Aſtringentia* te gebruycken; door welck middel *Aquapendens* ſegt, veele geneſen te hebben. Dit aanraken moet ſagt geſchieden, ofte ſoude het *Tandvlees* geheel wegh nemen; edoch hier te Lande, lyd men ſulcke ſtraffe operatien niet geerne, als voren van *Marc: Sev. Aurel.* geſegt is; maar die ymand perſuaderen kan het te lyden, op hope van geneſingh, voor my ik kan dat accordeeren.

XLI. HOOFDSTUK.

Van de Operatie der *Tanden*, die binnen of buytenwaarts uytſteken.

DIe binnewaarts ſtaan, en de *Tongh* quetſen, werden met de *Tangh*, *de fracturis Cranii* beſchreven, *Tab:* 2. *Fig:* 11. en *Tab:* 4. *Fig:* 4. *en* 5 ſoo men daar by kan; afgenepen, of niet veel uytſtekende, met *Vijltjens* afgevylt. Van deſe *Vyltjens* heeft men de een wat grover als d'ander, twee aan eene ſteel, van ſtaal, en is het eene *Vyltje half rond*, ende voor ſpits toeloopende, ende het andre *plat* ende *wat breeder*, zy moeten te ſamen een kleyne ſpanlangh zijn. Deze verſcheyde ſoorten van *Vyltjes* zijn *Tab:* 4. *Fig:* 19. *litt: i. k. l. m. n. pag: &c.* afgebeeld.

Ik kan niet verſwygen, hoe dat onlangs aan mijn werckbanck ſtaande, om iets te maken, door ſeker *Advocaat* geroepen zijnde, die *holle ſcharpe Tanden hadden, bot te vylen*; vermids verſcheyde gaten daar door in ſijn Tongh gekregen had; my bygeval langagtigh ronde Bolletiens met ſtaarten in de Hand quamen welke men in 't vierkante gat van een yſeren boogh of omſlagh ſteekt, om daar de holligheden mede, gelijck lepeltjens van vele ſatſoenen; uyt te hollen, en glat te booren: ſoo dagt ick, konnen die yſer en ſtaal uytbooren, die ſullen de kanten van een Tand oock wel bot vylen. Ick probeerden dan 't werck, en die 't na doet, ſal hem wel daar by bevinden, ſoo wel als ick, die der verſcheyde van die ſoorten mede nam. Met deſe *langwerpigh ronde Bolletjens*, vylde ik al drayende met duym en ving'ren de kantige, ſnydende en ſtekende hoeken gemackelijck en ſpoedigh glad; en word by my ſulex voortaan alſoo gepractiſeert. Zoodanige *Vyltjens* ziet *Tab:* 4. *Fig:* 19. *litter: m. n. pag:*

De *buyten uytſtekende Tanden* nijpt men met de ſelvige Tangh af; edoch hebbe tot deſe operatie een Tangh, welke wat dick aangeſlepen is: om de force van de Tanden, zynde het hardſte been, en welcken veeltijds als glas in het opereren afſpringen, te konne doorſtaan. De reſterende oneffenheyd, werd met *vylen* wegh genomen: maar op dit capittel hebbe ick de beſte gloſſe, tot het afnypen der Tanden behoorende, als van een pynlijck gevolgh; niet konnen verſwygen. Seker *Advocaat* alhier in 's Gravenhage, dede my voor eenige jaren een zyner *Tanden* afnypen, die verre buyten de Lip uytſtack, daar na dede ick het ſelve aan ſijn oudſte Soon; maar die Tanden hol werdende; wat moeylijckeyd en pijn die Perſonen quamen te lyden, welcken hun Tanden hadden laten afnypen; wanneer ſy hitten of koude quamen te gevoelen, dat wiſten die Klagers beſt; waarom ick liever tot d'uytwortelingh, of uyttreckingh te komen, een yder aanraden.

Dit *afnypen der Tanden* is by my veelmaals gedaan, ende noyt ander effect daar van geſien, 't welck d'ervarenen in d'Anatomie, de ſtructure der Tanden wetende, overbodigh kundigh is. Had ick *à priori* het ſoo wel bedagt, of ſulex te gemoet geſien, ſoude *à poſteriori* d'ervarentheyd niet afgewagt hebben. Oock ſoo komen deſe afgenepene Tanden haaſt en heel ligt te carieren.

Die gene die dan evenwel luſt mogten hebben de Tand af te nypen, konnen haer bedienen van de Tanghen *Tab: 2. Fig: 11.* en *Tab: 4. fig: 1. en 7.*

De *ſtructuur der Tanden* kan men *Tab: 4. fig: 21. en 22.* zien.

XLII. HOOFDSTUK.

Van de *Tanden* uyt te trecken, en in te ſetten.

HIer over vallen veele conſideratien; ſoo van de plaats daar de *Tanden* ſtaan, of ſy boven geheel, of van onderen, als mede van ter zyden, deſgelykx aan haar *Zenue* alleen *verrot*, of *gecarieert* zijn, ſonder ſijn naaſte gebuur van ſijn ongemack mede deelagtigh gemaackt te hebben: van gelykke of ſy van bovenen heel hol zijn, en de wortel noch heel is; of het de *agterſte Kieſen*, of de *voorſte* zijn; en of ſijn medemacker, daar ſoo veel pijn niet aangeleden word, heel, of gecarieert, los, of niet los is; of datter twee of meer even veel door pyne komen te lyden, ſchoon niet, of weynigh *bedurven* zyn, *los ſtaan*, en lang geſtaan hebben; ja konnende de Patient niet lyden dat de Tanden op, of tegen den anderen gedouwt werden: 't zy ook datter verſcheyde *Tanden*, gelijck in Kinderen die noch Tanden wiſſelen, *gecarieert* zijn, en *ſcheef uytwaſſen*; of om beter te ſeggen, van d'andere uytgroejende *Tanden uytgeſtoten* worden; deſgelykx dat'er neffens een *loſſe Tand*, kleyne *afgebrockelde ſtucken* ſtaen, zo dat die neffens vaſte Tanden vaſt ſitten; als mede datter ſtucken alleen, ſonder naburige Tanden, bevonden werden.

Men

Men is oock veeltijds genoodſaackt, in Oude-luyden, T*anden* uyt te trecken, die los ſtaan, dewyle, door ſcheurbuykige ſieckte, het T*andvlees* heel, of by na geconſumeert is.

Alle de *Backtanden*, welken haar kroon van boven, of van ter zyden *gecarieert*, heel, vaſt en ſterck zijn, en by de welcke men komen kan, ſonder de Lippen te ſcheuren, moeten, met de grootſte voorſigtigheyd; uytgetrocken worden: om dat door 't onvoorſigtig uyttrekken, zo als veelmaals gezien hebbe, veeltijds een ſtuck van *'t Kakebeen volgt*, waar op ſomtijds een *caries*, of de nabuerige Tanden los gemaackt werden. Dit is oock van d'andren *Tanden* uyttrecking te verſtaan. Die gene welcke gaaf en heel zijn die konnen egter met een *Papegayenbeck Tab*: 4. *fig*: 23. 24. te zien voor de *dickſte*; en een *Ravenbeck* voor die geene die ſmal en de *dunſte Tanden* zijn uytgetrocken worden; en men moet deſelve ſodanig vatten, dat men door te veel toenypen de *kroon* niet afbreke; maar moeten egter alzo gevat werden, dat deſelve niet los ſlippen kan, en moeten als dan deſelve ſoo vaſt gehouden werden, deſelve eerſt van buyten na binnen toe opwaarts een krock gegeven hebbende, terſtond deſelve contrarie van binnen buytewaars die van ondere uytligten, ſonder eenigh ſtuck van het Tandvlees af te ſcheuren, of de *kokertjes* der T*andswortels* te breken; maar om dat in 't vatten der tanden met de *Papegaaysbek* de kroon der ſelve niet ſoude afgebroken werden, zoo gebruykt men die *Papegaaysbek fig*: 23. met zijn ſchroef afgebeeld; want met dezelve de *Tand* als *fig*: 24. gevat hebbende, zo ſchroeft men de ſchroef *a*, tegens d'overſtande beugel *b*, vaſt en houde de Tand alzo tuſſchen de tang vaſt geſlooten, zoo dat niet vaſter toegenepen kan werden als de ſchroef toelaat, door welke vaſte nypinge en drukkingo de kroon 't meerentijts afgebrooken werd.

Op deſe manier konnen alle gave *Tanden*, ſoo die vaſt ſtaan uytgetrocken worden. Maar indien los ſtaan, door wat oorſaack ſy mogten, 't zy ook ſo van onderen als van bovenen los zijn, werden op die wyze gemackelijcker uytgehaald; ja ſommige *loſſe Tanden* werden wel met een *Geytevoetje* uytgeſtooten.

De eygentlijke manier van opereren is deſe: men ſet ſigh agter den Patient, die op een lage ſtoel, tegen een goeden dagh ſit, ende vatten in den geopenden Mond; het *Tandvlees* (door een *Tandritſertjen*, dat aen d'eene zyde klauws gewijs, en ſcharp van ſneed en punt is, ende aen d'andre zyde als een knip Lancet, wel ſcharp van gehard ſtaal, ende verder het lichaem een kleyne ſtroo breed dick, ende by na een ſpanne langh moet weſen) alſoo tot *d'Aveolus* loſſende, of losritſende: om met den beck van de Tangh de Tand aan *d'Aveolus* tuſſen het *Tandvlees* te vatten.

In deſe operatie vat men wyders 't onderſte Kakebeen met de eene Hand, namentlijck met de ſlincker hand vaſt, ſoo men een *Tand* in de regter zyde van de *Kakebeen* wil trecken; ende ter contrarie, in d'andre zyde het agterhooft tegens ſijn Borſt aangeſet hebbende, moet men wel toeſien dat men geen verkeerde Tand vatte, en alſoo verdragelijck trecken, om geen *ontledingh* van het onderſte *Kakebeen* te maken, en om in 't bovenſte, geen ſchuddingh in d'Oogen en ſlapen van 't Hooft te veroorſaken.

Is een *Kies* van boven hol, soo werd die, soose voor aan in de Mond staet, met een *Pellicaan* die regt is, (de Tand van sijn vlees geloost zijnde) soo diep als men kan, aan sijn wortel met den haek vast gehegt zijnde, gevat; soo dat men den *boom van yser*, maar beter van *Palmboomen hout*, tegen de digt aanstaande vaste Tanden, door een ledertje of stuyver, of best als den boom met een neusdoek omwonden is, beset zijnde, soodanigh aandringende, vast set: zo dat men dan, de Hand agter opligtende, ende de boom soo veel doenlijk is aendringende de *Tand uytheft*. Dit is de beste manier, om dat men anders door de *Tangen* de holle kroon van de *Tanden* toenijpt, latende de *wortel in de grond steecken*.

De *agterste Kiesen* worden oock met een *Pelicaan*, wiens armen gebogen zijn, om de Lippen niet te scheuren, uytgehaald.

Maar zijn de *voorstaande Tand*, of *Tanden* los, soo sal men de kortste haeck nemen, om dat den boom soo verre niet konnende doorschieten, maer voor aan de gesonde en vaste *Tanden* kan geraken, ende tegen die rusten, of gedruckt werden: om als de Hand sigh met eenen opligt, men de *Tand* met een halve draay moet uytheffen, so dat men met de boom de *Tand* niet en kome uyt te stooten; en men moet meer op 't uytligten, als op het douwen tegen de gesonde Tanden letten, hoewel alle beyde te gelijck moet geschieden.

Indien sijn buurman van 't selfde sop overgoten is, moetdaerom niet, als hoogh noodigh zijnde, uytgehaeld werden, hoewel niet veel goeds belooft, ten ware een *epulis* of *caries* van de *maxilla* dat gebiede waarom als dan, noodsakelijck moet geligt werden; gelijck dat veelmaals heb moeten doen.

Breeckt de *kroon* door de *Tangh* af, welk selden, ten ware sy seer dun uytverrot is, gebeurt, soo sal men die door de *Pelicaan* uytrucken, en dan geeft dat groote moeyten; want indien men de wortel met den *Ravenbeck* of *Pelicaan* niet vatten kan, soo moet sy met het *Geytevoetje* wyders uytgestoote werden.

Om dit alles te doen, zo volgt men deze ordere; men vest soo diep als mogelijck is de punt van het *Geytevoetje*; welk men om laegh tegen de Tand aenset, ende dan plaest men de voorste Vinger van d'overstaende Hand van binnen tegen de *Tand*, om het uytschampen te verhoeden, welk als geschied, de *Tongh* gequetst soude werden: onderwylen duwt de andre Hand, al sackende, van agteren de wortel uyt. Als dit in 't *bovenste Kakebeen* geschied, soo moeten de punten van 't *Geytevoetje* om hoogh staan.

Is de naast aanstaande *Tand* vast en gaaf, soo neemt men het *truweeltje* op zyde, en men set en duwe het tussen de wortel en de gesonde Tand soo diep als mogelijck is; dan draayt men het om, om het op sijn plat te krygen, waar door de *wortel uyt en opgeligt word*.

Men kan ook met dit *geytevoetje de Tand* uytligten, als men tussen de wortelen van onderen kan komen; even als de *Quacksalvers* sulex *met de punt vande Degen doen*, daar de Messieurs, schoon geen proportie verstaande, geen ongelijck in hebben; aangesien het gevest, greep en knoop swaar wegende, behalven de distantie, welke de klingh van den Tand heeft, merckelijck force in 't op en uytligten moet doen. Ondertussen voelt men met

de

de Vinger, of daar noch puntjes reſteren, die men dan, af, of uytſtoot, of met de *Ravenbeck Tab:* 4. *Fig:* 25. of wel met een andre kromme Tang vat en uyttreckt.

Men duwt het *Tandvleeſ* toe, ſteeckende daar wat *zout* in, en laten de Patient de Mond ſpoelen; ende ſoo het te veel quam te bloeden, volt men het gat met *pluxel*, *in citroen ſap nat gemaeckt*, of iets diergelijcx dat aſtringerende is.

De forme van de *Tandtangen* zijn dezen; de *Papegaeyenbeck* moet voor aan dick van beck weſen, en niet heel digt toe, of by den anderen ſluytende; de bovenſte Tand wat voor uyt ſtaande, om als de onderſte en kortſte uyt en afwijckt, de Tanden regt tegen den anderen overſtaen, om de Tand niet af te nypen; moet voorts redelijck ſtijf, dick en langh zijn, wel ſluytende, dat ſy niet en wiggele, van yſer ingeſet, of gehard. De *Ravenbeck* ſluyt meer, en is minder hol voor uytgevijlt, met langer en ſmalder nebben, om kleynder Tanden en ſtucken mede te konnen vatten. Voorts is ſy van ſatſoen als de *Papegaeyenbeck* van agteren.

Nota Alle *Tandtangen* moeten langh van ſteel, of veeren zijn, en van binnen met een veer, om altijd open te ſtaan.

Wat de *Pelicanen* aangaat, de *boomen der ſelver* zijn regt, ende ontrent anderhalve Vinger langh, voor breeder, halfmaans gewijs, met kippen ingevijlt, om tegen den deuyt, ſtuyver, leer, of *Tand* te konnen ſonder verſchuyven vatten; edoch als men de neusdoeck daarom wind, behoeft 't niet; de armen zijn in 't midden breeder daar den boom oock breeder is, en het gat voor de nagel vry wat uytgeſonken, of geſafferind, om dat breder zijnde, een dicke nagel beter en vaſter geklonken, en glad afgevijlt ſoude konnen werden, de eene arm is wat langer aan den hoek voor den boom uytſtekende, om verder te konnen reyken; de haken moeten oock krom voor omſtaen, om de Tanden beter te vatten, een weynigh uytgeholt, ende met kippen van binnen gevijlt zijn, om beter te vatten; dienen egaal rondagtigh gevijlt, gehard van yſer, of ongehard van ſtaal te zijn.

d'Andere *Pelicaan* differeert daar in, dat de armen krom en hol zijn, om de agter Kieſen te konnen uytligten, en om dat aan d'eene zyde voor aan het halve-maantje van den boom, ſigh door een nagel eenigermaten zoude konnen bewegen, al na dat de noot vereyſt.

Wat het *Geytevoetje* aangaat, hier van is dit maar te ſeggen: dat het heft en het geheele Inſtrument van een ſtuck yſer gehard, of ongehard ſtaal moet weſen, zo om 't gemak, als om de ſwaarte, die in 't opereren eenigſins helpt.

Het *Truweeltje* is oock ſoo, edoch wat gebogen.

By *Paré fol.* 484; en *Guillemeau fol.* 149. zijn noch andere Inſtrnmenten hier toe dienende afgetekent, dewelke zo alle daar afgebeelde zijn, een yder, of na ſijn ſin verbetert, kan gebruycken al na vereys van ſaken.

De *Pelicaen* moet rond hol gebogen zijn, welkers gebruyckt om *d'aghter Kieſen* uyt te ligten, ende wijders geconditioneert als voren verhaalt is; en de *regte Pelicaan* heeft regte haken. De Inſtrumenten tot deze operatie dienende zijn *Tab:* 4 *fig.* 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30. *&c. pag. te zien.*

Hoe de loſſe Tanden vaſt te ſetten zijn.

HEt gebeurd wel ter contrarie, dat een of meer goede *Tanden los ſtaan*; die ſal men met *goud of capel ſilvere dunne draed*, tuſſen beyde den anderen omwinden, en om de naaſt aenſtaende vaſte *Tanden* de twee eynden van de draden omrollen, of in den anderen winden; ſnydende die met een *Snytangetje*, gelijck dat, daer wy de uytſtekende *Tanden* mede afnijpen, ſoo digt af, dat men de t'ſamengedraayde en afgeſnedene eynden, door een priemtje, of ander inſtrumentjen, tuſſen de *Tanden* in kan douwen; ſonder het *Tandvlees*, de *Tongh*, of andre deelen vande Mond te quetſen.

Ook zo ſet men, in de ſelfde eerſt uytgetrockene Tanden *kookers*, *yvoire Tanden* in; welke *yvoire Tanden* met twee gaetjens moeten doorboord zijn, daar de draden doorgeſtooken werden, met welcke men die aende geſonde Tanden vaſt maeckt. De Figuuren der natuurlijke zo *Kies* als *Ooghtanden* zijn *Tab*: 4. *fig*: 21. en 22. te zien.

LXIII. HOOFDSTUK.

Van het gat des Verhemels te ſtoppen, en het cauteriſeren van 't *Palatum*.

't GEbeurd ſomtijds in Kinderen, dat ſy ſonder *Palatum*, of met een gat in 't ſelvige gebooren werden, of welk oock in andere luyden, door de Spaenſe pocken, &c. aldaar veroorſaakt werd.

Dit word te hulp gekomen met een plaetje van ſilver, welck wat gebogen en hol is, en boven aen de bultagtige zyde een oogje heeft, of men neemt een *plaetje met een ſteeltje*, daer een ſpongie aen vaſt is, welk ſpongetje men in 't gat ſteekt, welk geſwollen zijnde, belet dat het plaetje niet vallen en kan, en ſtopt alſoo het gat toe.

Hier toe gebruyckt men beter een *veertje van blick*, of ſlegt *koud geſlagen ſilver*, dat boven aen het plaetje vaſt; en van den anderen afſtaende is; maer als men 't appliceert, zo moet het met een Tangetje toegenepen werde tot dat het in d'openingh komt; dan douwt men het plaetje opwaerts; dit gedaen zijnde, ſpringt het veertje van den anderen, en houd ſoo vaſt.

In dit plaetje en vergadert ſoo veel vuyligheyd niet als in de ſpongie; die veeltijds ſtinckt, ende ververſt moet worden; 't welk hier niet en behoeft.

Van het cauteriſeren van het *Palatum*.

MEn brand oock wel met *Cauterien* de *Caries* in 't Verhemelte des Monds, maer om dat ſulex niet veel beſonders in heeft, zo ſal dat uyt de manier van cauteriſeren in *oſſium caries* wel konnen verſtaen werden.

LXIV. HOOFD-

LXIV. HOOFDSTUK.

Van de *Parulis* en *Epulis*; en hoe men een geſwel uyt het Verhemelte des Monds ſnyden ſal; mitsgaders van het nederſinken des Verhemels.

DE *Parulis* is een *geſwelletje aan Tandvlees*, ende werd door een *Lancet* of ander *ſcharp Mesje* geopent.

Alvoorens men tot d'Operatie kome, zo ſal men zoo veel doenlijck is dit geſwel zoeken te conſumeeren met deſe volgende middelen, en zo daer bedervinge, ofte verottinge met ſtanck vermenght zig op doet, zoo moet het ſelve met dit Saltje beſmeert werden.

℞ *Rad: irid: pulv:*
Cijper:
Sandarack: an: ʒiij.
Alumin: ſciſſil:
Mirrha.
Croc:
Croco magmat:
Flor: roſar:
Nuc: gallar: an: ʒij.
M. & pulveriſata excipiantur melle.
Fiat linimentum.

Gargariſmus.

℞ *Cort: med: ſambuc:*
Ulmi an: M. ß.
Fol: ſaturei. Salviæ.
Eriſim: naſturt: an: M. j.
Rad: pijrethr: ʒij.
Coq: contuſa & conciſa in *Aq: calcis* ℔iij.
Ad tertiæ partis conſumptionem: pro edulcoratione ſi lubet adde.
Mell: roſar: ʒij.
Fiat Gagariſma.

Deſgelijkx is van groote dienſt de *Mondt waſſingen* uyt *Loog* van *Geniſt: roriſmar: tartari & vitriol calcinati &c.* gemaakt, en met *ſaturei, ſhijmi, Salviæ, roriſmarini, cochlear: &c.* kookende bereyd. Van gelijkke zo fijn de volgende wond zuyverende middelen ſeer dienſtig, als mede het *Ungt: Ægyptiacum.*

℞ *Rad: gentian:*
Ariſtoloch: rotund. juciſ: an ʒß
Fol: Centaur: Salviæ.
Abſijnth: ſaturei.
Roriſmar: cochlear:
Aquileg: an: Mj.
*Liguſtr: chelid: min: an: M*ß
Cort: Malicor: ʒiij.
Sumitat: rub: id: ʒiij.

Coq. in *aq. calcis* aut *lixivialis*, modo etiam *ferrati*, modo *aluminoſi*, modo in *vino rubro* ℔iij. ad tert: part: conſumt: Colat. adde.
Mell: crud: ʒiij.

Caphur: ʒj.
Theriac: ʒiij.
Fiat Collutio.

Dit volgende Water is van groot gebruyk, als mede het *auripigmentum præparat: melle roſaceo* admixtum, in ulceribus fiſtuloſis magnarum eſt virium.

Aqua ad gingivas.
℞ *Herb: cum toto cruciat: Miv.*
Cochlear:
Naſturt: recent: an: M. iß
Flor: balauſt: ʒß.
Fol: querc: Miß.
Veronic: M. j.
Rad: angelic:
Pyrethr: an: ʒj.
Alum: crud: ʒÿß.
Cort: granator: ʒÿ.
Inciſ: & contuſ: affund.
Aceti vini.
Brod: olijvar:
Aq: nicotian: an: ℔j.
Aceti ſcyllitic: ʒiij.

Stent per diem & noctem, poſtea deſtillentur in M: B: ad remanent: Menſ: j.

Het *Aqua Ducis Candalæ & virid: Hartm:* is geen vande minſte voor *quaataardige uytwaſſen en inetende wonden.* Maar zo alle deſe middelen niet helpen, ſo moet men tot ſterkere avanceeren.

Virid: æris.
Vitriol: cypr: an: ʒß.
Auripigment: pp: gr: v.
Alum: roch: ϑj.
Ungt egyptiac: ʒvj.
Ol: vitriol: gutt: x.
Theriac: ʒß.
Caphur: ʒß.
Mell: roſar: q: ſ:
Fiat Unguentum.

Quo gingivæ illinantur, vel ſequens abluantur.

℞ *Muriæ limon:* ʒÿ
Elix: vitæ ʒß
Mirrhæ pulv: ʒÿj.
Sp. vini rectific: ʒj.
Tart: vitriolat: ϑij.
Miſce & laventur partes affectæ.

Dit volgende poeyer is nut en dienſtigh en vande Heer *Tulpius* zeer gewardeert geworden.

℞ *Boli Armen:* ʒiiij.
Calc: vivæ.
Vitrioli uſti.
Alum: uſti an: ʒiß.
Lapid: hamath:
Aloes lucid:
Sang: draconis:
Terræ Lemn:
Croc: martis.
Mumiæ an: ʒß.
Maſtich:
Thur:
Oliban: an ʒj.
M: F: Pulvis.

Fungus iſte ſive *crepitus lupi* applicetur gingivis, vel lintea *vitriolo albo* ſoluto, vel liquore ſtiptico imbuta.

Oris

Oris Collutio.

℞ *Rad: biſtort:* ʒß.
Flor: roſar: rubr: ʒij.
Balauſtior: ℈iv.
Alum: uſti ℈ijß.
Herb: ſchord: p: j.
Mirrhæ opt: ʒß.
Coq: leniter in
Vini alb: Gall: ℥vj.
Colat: ʒiij. *adde.*
Spirit: coclhear: ʒj.
Vini camph: ʒijß.
Mell: albi opt: ʒvj.

Miſce fiat oris & Gingivarum Collutio.

Vel.

℞ *Herb: Salviæ. roriſmar:*
Flor: roſar: rubr: an: p: j.
Mirrhæ opt: ℈ij.
Alum: uſti ℈j.
Cariophill: no: vj.
Coq. in *vini gallic:* & aq: *Chalybeat an:* ℥iijß.
Colat: ʒiij. *adde.*
Mell: roſar: ʒvj.
Sp: cochlear: ʒj
Miſce fiat Collutio oris ad Corroborandas gingivas.

Pulvis ad dealbandos dentes.

℞ *Oſſ: Sep:*
Corall: rubr:
Cremor tart:
Nitri puriſſ: an: ʒijß.
Sang: dracon: opt: ʒiß.
Boli rubri.
Roſar: rubr: Pulv: an: ℈j.

M: F: pulvis ſubtiliſſ: quo dentes quotidie fricentur.

Als met behoorlijcke medicamenten niet geneſen wil, ſoo moet men onderſoecken of de *Tand*, of 't *holletje* daer de Tand inſtaat, of alle beyde te gelijck, niet *gecarieert* zijn; 't welck ſoo bevonden zijnde, ſal men voor eerſt de *Tand uyttrecken*, en is het vlees ſlap, week en voos, dan ſal men dat zo verre als bedurven is, door een penſeel in een weg-etende liquur gedoopt, overſtrijcken en conſumeren; ende ſoo de *Tand* gecarieert is, deſelve met het *Cauterium* ſagtjens aenraken, of harder en meerder cauteriſeren, al na de *caries* groot is; ende gebruycken dan voorts *Collutiones*, of Mondſpoelingen de putrefactie reſiſterende hoedanigen hier beſchreven. Heb meermaels in Kinderen geſien dat de heele *Alveolus* met de *Tandens* beginſelen, en in bejaerde, met of ſonder Tanden; gelijck in *Hendrick van Roon*, Meeſter Kleermaker alhier, was geſepareert, zo dat de *Alveolus* met een Tangetje uythaelde.

De *Epulis* die Kankreus is, ſal men, noch met het *Mes* noch *Cauterie* niet aanraken, of met bytende dingen naderen, maar die alleen pallieren.

Voor al eer men de *ſagte uytwaſſingh van vlees*, dickwils by en aen de *agterſte Kieſen* wegh neemt, zo ſal men de ſelve conſideratien gebruycken als van de *Parulis*. ende oock zo doen als daer van geſegt is.

Die een enge *Baſis* hebben, ſonder eenige andere quade ſuſpitie ofte ge-

volge, als vooren verhaelt, die bind men met een draad af, zo als van d'*Oogschelens Wratte* geſegt is. Edoch ſoude die affnyden, en het bloeden dier wortel met een *Eſcharoticum*, of beter met een *gloeyend Cauterie*, vernietigen, terwijl men met Duym en Vinger het bovenſte *quijlvat* toehoud, en de gapende Mond op zyde open ſpalkt, om d'operatie beter te konnen doen; de Mond voor 't cauteriſeren eerſt nytgedroogt zijnde.

Maar ſoo het *vlees groot mogte ſijn*, moet men dat met een *Tangetje* vatten ende opligten, ende voorts met een bequaam *Mesje*, eerſt ſeparerende, van onderen affnyden, en wijders conſumeren.

Men ſal als dan oock met d'operatie niet langh wagten; want buyten dat ſy *Kancreus* werden, gelijk *Vigierius* geſien heeft, zo komen deſelve ook *cartilagineus* te worden.

Van een *geſwel in 't Verhemelte* uyt te ſnyden, en wijders van *d'Epulis*.

HEndrick *Roonhuyſe*, *obſ.* 21. 1. *deel*, verhaalt een Dogter ſoodanigh een *geſwel vier oncen wegende* rondom loſſende uytgeſneden te hebben, ende met een *Tang als de Steen-ſnyders gebruyken*, haſtelijck uytgetrocken, de groote bloedſtortingh met *actuale Cauterien* geſtilt heeft, latende de *Compreſſen* met *bloedſtempende middelen* tegen het *Palatum* aanbacken, en quam na de ſeperatie, de oorſpronk van 't *tumeur* met *ſpiritus vitrioli* te conſumeeren.

Job van Mequeren cap. 9. *obſ.* 8. verhaalt oock van een *Fungus* uyt de Mond geſneden te hebben, welke ſo groot was, dat hy 't ſelvige eerſt in den Mond na de circumiſie moeſte divideren, eer deſelfde uyt konde trecken. Dit gingh ſonder bloedſtortingh toe, maer het *been* was van ondere *gecarieert*.

M. Servin. Aurel. lib 2. *cap.* 64. verhaelt, dat hy de *uytwaſſingen vande Tonſillen in Kinderen* en bedaegden, ſoo met *ſmalle als breede voeten*, uyt een *taay humeur*, *pocken* of *ſinkingen gegenereert*, met een *haak* gevat, de Tong nedergedouwt hebbende, door een *krom mesje* uytgeſneden, ende daer na gecauteriſeert heeft. Dit *krom Mesje ziet Tab: 4. fig.* 8. *pag.*

Van het nederſincken *des Verhemels*.

WIens oorſpronck *Tulpius lib.* 1. *obſ.* 38. ſegt te zijn een ſinkend humeur; welck de Spieren in 't eynden van 't Verhemelte ſoodanigh nederdruckte, dat door deſelfs gewigt nedergeſonken, de wegh voor de geeſten quamen te ſluyten, welcken ſoo door den Mond, als door de Neusgaten door ſullen en moeten breken. Welke naeuwte den Menſch noodſakelijk wegrukt; ten zy men hoe eer hoe liever door een daer toe bequaam *Mesje*; maer nog beter met een Snytuygh, *Folitmyrt* genaemt, dat 't geſwel opent, en alſoo den wegh bane voor den ingangh en uytgangh der geeſten, tot het leven noodſakelijk.

Noch

Noch ſegt hy, ſoodanigh een geſwel in 't Verhemelte geſien te hebben, welk met ſulcke ſnelle en verderflijcke ſchreden ſomtijds voort quam, dat nauwelijcx geoorloft was om op gorgel-wateren te dencken; noch na andre hulp middelen om te zien, ten zy alleen om 't *Snymesje*, door welk behendigh en haeſtigh, ter dier tijd niet alleen hebbe ſien uytvloeyen een groote quantiteyt water; maar 't geſwel des Verhemels zoodanigh ſlinkte en verminderde; dat den Patient vervolgens tot ſijn ſelven quam, die ſoo na aande dood was.

Hebbe ſoodanige een met ſuperficiele bedervingh van de Monds ſolderingh beſet, in twee dagen door de ſcharpen etter veroorſaackt, alleen door de openingh ende uytloſſinge van vele ſtinckende ſtoffe, niet ſonder groote moeyten en verſuym van tijdt, te regt gebragt.

Hier uyt blijckt klaar, dat men in ſware voorvallen, de dood dreygende, geen tijd verſuymen moet.

XLV. HOOFDSTUK.

Van de *Tongh te ſuyveren*, ende den *Tongriem* wel te ſnyden; en 't openen van de *Ranula* ofte *Kickvors geſwel.*

't *Eynigen van de vuyligheyd die op de Tongh ſit*, word door een *gebogene baleyn* gedaan, van welke de twee eynden by den andren gebonden werden; d' andre hebben een *yſer*, *ſilvere of hoorne Tonghſchrapper* daar toe, welckers figuur alle man weeten en *Tab*: 4 *fig*: 31. afgebeeld is. Aan welke *Tongſchrapper*, *agter een Borſteleje aan is*, met de welcke in een *abſtergerens liqueur* nat gemaakt zijnde, de *Tongh* gereynigt werd.

Het *vliesje ofte membrana*, door welke de *Tongh* van ondere te veel voorwaars gehegt is, en de *Tongriem* genoemt werd, is in ſommige Kinderen *dun en kleyn*, in andren *dun ende heel voor aan de Tongh aangewaſſen*; in vele wederom *dick*, *vleesagtigh*, min of meer aangewaſſen, welke veeltijds, als de Baker niet oppaſt, om die, met een *Vinger in ſuyker gedoopt*, *los te wryven*, hergroejen.

't Gebeurd egter veeltijds, dat de Kinderen ſoo *kort en dick van Tongh* zijn, dat die de ſelve over de *Tanden* niet konnen brengen, en evenwel geen *Tongriem* hebben. Maar ſommigee Kinderen hebben de *bovenſte Lip tot voor aan het eynde van de Kevels uytgeſtreekt*; ende grooter geworden zijnde, ſonder daar op agt geſlagen te hebben, breyd zig tot het uyterſte van de middelſte Snytanden toe uyt, en door een min of meer *vleeſigh Membraentje* aangewaſſen zijnde, werd haar het ſuygen en vatten van de *Tepels* daar door belet, welck mede, ſoo wel als de *Tongriem*, dienſt los gemaakt te worden.

Om dit dan wel te doen, zo moet het Kind in ſijn luyeren of kleederen ſoo hoogh men kan, in den regter Arm van yemand geplaaſt werden, en welke

welke schuyns tegen een goeden dagh, op een middelmatig hooge stoel, sit; dan nijpt en houd men de *neusgaten van 't Kind* soo *vast toe*, dat het om den adem te halen de Mond meesten tijd schreyende opend; 't welck soo ras als geschied, den *Chirurgijn* met sijn twee voorste Vingeren, onder de *Tong* van 't Kind gestoken, deselve opligt, in diervoegen dat de *Tongriem* tussen beyde de Vingeren wat van den andren gescheyde zijnde, gemackelijck kan gesien worden, zo dat het hol van de Hand na het Aangesigt van 't Kind geplaast zy. Dan neemt men een *wel snydend Schaartje*, dat expres daar toe gemaackt is, *met stompe puntjens*, snydende daar mede den *Tongriem* digt in het midden, tussen de *Tongh* en dat *Tepeltje*, door, onder welck anders de onderste *quijl vaten* door onvoorsigtigheyd soude gequest konnen werden, dit *Schaartje* is *Tab: 4. fig: 32. pag.* te zien.

Beeter is het tweemaal te snyden als eens te veel.

Door sulck een middel werd de bloedstortingh ende quetsingh van eenig omleggende deel vermijd, die anders door 't onvoorsigtigh scheuren met de nagel, ('t welcke de *Vroedwyven* dickwils doen) als mede door *'t Lancet* van onkundige *Chirurgijns* veroorsaackt werd, waar op de dood wel volgt; want de Kinderen dan niet konnende van wegen de pijn suygen, sticken van 't bloed, dat, so de Kinderen op de rug leggen, in haar Mondje stolt.

Hendrick Roonhuyse part. 1. obs. 11. verhaalt, dat hy in den avond een Sr. *Buchorst*, sijn Kind de *Tongriem* gesneden hebbende, een Arterie quetste, het Kind, moeylijcker als na gewoonte, een tijd langh in de wiegh gelegt zijnde, wierd daar weder van de *Baker* uytgenomen, welke de Mond van 't Kind vol geronnen bloed sag; soo wierd terstont om den voorsz *Roonhuyse* gestuurt, die een stuck *blauwe Vitriol* in een pen of schaft stack, en na dat de Mond gereynigt was, dat tegen de leckende Slagader hield, waar door metter tijd dat langen moeylijck viel, het vat gestopt wierd.

Derhalven wil hy de *Chirurgijns*, niet sonder reden, gewaarschout hebben, die operatie niet by avond te doen; om dat het *Riemken te veel spand*, waar door de *Tongh* na behooren niet en kan opgeligt werden; maar oock, om datse veeltijds *te kort*, *te dick* en *vleesagtigh* is.

'k Ben Anno 1675. by seker kleyn seven maandig Kindje tot *Scheveninge* gehaald, vijf vierendeel sonder klederen wegende; en om de engheyd des Monds wille als doe genoodsaackt geweest een *houte vorkje met rondagtige botte tanden* te maken, alsoo mijn Vingeren in het Mondje niet konde brengen, om met het selve 't officie van de Vingeren te doen. Dit Kindje hadde soo groot een *Tongriem*, dat noyt in volwassen grooter gesien hebbe, ende snede het alsoo door.

Een soodanigen *Gaffel* gebruyckt oock *François Moriceau*, gelijck in sijn boeck *des Accouchements des Femmes*, dat Vroedvrouwen boeck, te sien is, deze *Houte Gaffel* ziet *Tab: 4. fig: 33. pag:* vertoont.

Ope-

Openingh van de *Ranula* of Kickvors geswel.

DIt *geswelletje in een vliesje onder de Tong leggende*, soude op de manier als *d'Atheromata* moeten uytgehaalt werden, na de *Tong* opgeligt, de snede door een *incisie Mesje* na de lengte gedaan zijnde, wyders door het *kromme Foliemyrt* konnen volvoerd werden; maar alsoo de Mond geduerigh vogtigh is, en door dat middel het doorsnedene Membraantje ligt verrot, soo soude ick volgens *Aquapendens*, dat als een *simpel geswelletje* openen; voorts doende 't gene de Konst gebied.

Dat dit soo geschied, kan men ligt afmeten, om dat in *Gangliis* op de Hand doorsneden, de separatie van de *Membraan* met *digerentia*, en alzo de genesingh, sonder eenige *bytende middelen* hebbe bevordert. Hoe veel te meer moet dit in de continueel bevogtigde *Mond*, door de noch wat goed doende speekzel, geschieden.

De groote sal men evenwel uythalen, alsoo de *Lippen* sodanig t'samen vallen, dat sy schynen recidive te maken, of men diend het met *actuale Cauterien*, of andre cauteriserende dingen wegh te nemen.

In dese operatie sal men den Patient agter overleggen, ende de *Tongh* opligten, zo als in 't snyden van de *Tongriem* geschiet.

Roonhuyse in sijn eerste deel obs. 29. verhaalt een remarquabel historie, van *twee Steenen onder de* Tong uytgesneden te hebben. *N. Tulpius* maakt, van een *groote Ranula* in een Frans Jongman gewagh, welke hem 't slicken en spreken geweldigh belette, den *Chirurgijn* opende dezelve; maar de *Pituita* was dermaten so verhard, dat hy van opinie veranderde en 't selvige met het *roode yser* consumeerde.

De Instrumenten tot dese operatie dienende, zijn te sien, *Tab:* 4. *fig:* 8, 9, 10, 11, 12, 13. 31. 32. en 33.

LXVI. HOOFDSTUK.

Van de neersackingh, of relaxatie van de *Vvula*, gesegt den Huygh.

HIer toe is niet beter, als de *Tongh* nedergehouden zijnde, door een *Spatul*, of ander platsteligh Instrument, daar voor aan een Borsteltje van hard hout, ende heel sagt en kort hair ingeschroeft is, met 't welck de gerelaxeerde *Vvula* eerst van sijn slijm gereynigt en gedroogt werd, dan word dit soo verre als noodigh is aangeraakt, en met een ander *Borsteltje*, in een *astringerend ende gearomatiseerde liqueur* nad gemaakt, bestreeken; de omleggende deelen vry blyvende, om d'inflammatie, het hoesten, en walgen te prevenieren.

De *Blaesbalken* en *Blaaspijpjens voor met een roostertje*, of *hol lepeltje*, die ver-

verſpreyden de poeders meer als men ſoude begeeren, ende de ſimpele lepeltjens konnen de geheele *Vvula* ſoo niet omvangen, of de *liquor* ſtort, of het *poeder* valt daar uyt. Dit *Blaaspijpje* ziet *Tab*: 4. *fig* 34. *pag*: afgeſchaduwt.

Tot deſe operatie neemt men verſcheyde beſemtjens, die in een kopere uyt een ſtuck gedraeyde kasje ſtaan, onder aan hebbende yder een ſchroef, die in de platte ſteel paſt: om yder reys een ſchoon, ſonder het ſelve uyt te ſpoelen, te konnen hebben; gelijk.

Tab: 4. Fig: 20. een *Spatul is* welck een *Borſteltjen.* ingeſchroeft heeft.

LXVII. HOOFDSTUK.

Van 't exſtirperen van *d'Vvula.*

DE *Vvula*, indien *ſagt*, *of* wel *ſcirrheus* is, *langh hangt*, en *blijft hangen*, dat ſy de ſpraack en 't ſlicken belet, en dat deſelve daar by met een *quaadaardige ulceratie*, of *gangræna* beſet is, gelijk in *pockige* veelmaals geſien hebbe; ſoo moet men tot de *Chirurgie*, op deſe volgende manier komen.

Eerſt ſet men den Patient op een redelijcke hooge ſtoel, tegen een goeden dagh, ende late hem gapen, ende door een *breede Spatul den Mond open houden*, en terwyle een ander 't Hooft vaſthoud, douwt hy met een andre *breede Spatul de Tong* neer; dan neemt men, regt voor den Patient ſtaande, de *kromme Tangh*, daar men de grate mede uyt de Kele haald, even als die *van J. Schultetus*, en *Tab*: 4. *Fig*: 35. te ſien is, uytgeſondert dat netter en gladder gevijlt, voor ſonder knop, en op zyde open en toegaende weſen moet; om bequamer mede te vatten; nypende *d'Vvula* daar mede; als dan ſnijd men met een *ſcherpe puntige Schaar*, die redelijk lang van ſteel is, *d'Vvula* af; edoch lettende, ſoo 't mogelijck is, dat men altijd de *Vvula* ſoo langh late, of ten naaſten by zo lang, als of ſy natuurlijck was, want als ſy heel digt afgeſneden is, ſoo komt *de lugt te veel en ſchielijck in de Keel*, *Aſpera arteria* en *œſophagus*: waar door *hoeſten*, *moeylijkheyd in 't adem halen*, ja een *aſthma* veroorſaakt kan werden.

Dit gedaan zijnde, zo douwt men de *Tong* ſtijf neder, en men *cauteriſere* met een *plat boons gewijs rood yſer* langs de *Spatul*, ſonder het Verhemelte van de Mond te raken, de afgeſnedene *Vvula*, en ſoo de *Spatul* te warm geworden is, neemt men deſelve al optreckende, en voor de *Tongh* nederdouwende wegh, herdoende aldus zijn werck: maar heb ſulex noyt van nooden gehad, om dat d'operatie in ſoodanige ſagte deelen ras gedaan is. Een *rood heet yſer* brand vinniger als een *geel gloejend yſer.*

Somtijds is het *cauteriſeren* niet noodig, maar 't aanraken van een *Eſcarroticum* veeltijts genoegh.

Anderſins neemt men een dun *zegel garen gewaſten draad*, ende legge daar een *dubbeld doorgehaalde ſtrick in*, rollen yder eynde om de voorſte Vinger van yder Hand, brengende de ſtrick om *d'Vvula*, de Hand omdrayende, ſoo-

soo dat yder holligheyd, of binnenste van de hand, na yder zyde van de Mond stae, en trecke soo de Vingeren aan en na yder zyde, douwende de strick stijf toe, met daar op een andre *water of loopende knoop* op den anderen leggende; want hier geen loopende strick op kan gelegt werden: waarom de strick heel stijf moet toegetrocken worden. Voorts met de draden *d'Vvula* wat voorwaarts getrokken hebbende, zo snyd men eerst *d'Vvula*, en dan de draad af, maar men moet *d'Vvula* niet heel digt aan den draad afsnyden, om dat den draad niet afschieten soude; maar den draad werd digt aan *d'Vvula* afgesneden: voorts observerende 't gene voorsz is, en al na de nood vereysen sal. Dese manier is de gemackelijckste en sekerste; edoch met de Schaar alleen gaat 't gemackelijcker.

Op dit fatsoen, werden ook andre *uytwassingen van vlees* in de *Keel* weghgenomen: namentlijk de *Vvula*, als mede de *ficus uyt de lijfmoeder &c.* daar d'Heer Dr. *C. Stalpard vander Wiel*, in sijn *observatien* gewagh van maackt, welke van my gesien *ex utero* afgebonden te hebben; welcke *ficus cancrosus* na mijn afteekeningh selfs gesneden is; en van welck in myne *historien der Vrouwen* rakende, ook mentie maken sal.

XLVIII. HOOFDSTUK.

Van Graten, en andre vreemde dingen, uyt de Keel te halen, &c.

IS 't een *graat*, of *beentje* dat men sien kan; dat haalt men met een *kromme Tangh* uyt, of die niet konnende sien; en dat men deselve maar met de voorste Vinger voelen kan, soo neemt men een *kromme, lange smalle Tangh* onder de Vinger, ende brengen die, als men te vooren weet waar de *graat* geplaast is, met de voorste Vinger soo te gelijck in; dan voelt men met de Vinger onder welcke de Tangh is, na de graat; die gevonden zijnde, avanceert men de *Tangh* onder de Vinger, en men nyp en vatte alsoo de *graat*, waar toe de Vinger de leydsman *is*. Op dese manier zijn by my veelmaals *onsightbre graten* uytgehaalt.

Andre dingen die men niet sien kan, werden met een *rond redelijck stijf buygsaam glad baleyn* doorgedouwt, welke *baleyn* anderhalf stroo breed dick, waar onder aan een *spongie* wel versekert is, welke met zegel garen, door de gaten die voor aan de baleyn zijn, doornaayd moet zijn; voorts werd de *spongie* met het selvige garen bewoeld, soo dat de *spongie* voor vry, en sagt zy, het fatsoen van een peer, of als een kleyne *okkernoot* uytmakende. Siet *Tab: 4 fig: 36.*

Dit Instrument word voor aan de *spongie met* wat *boter bestreken*, ende dan in de Keel doorgestoken, een reys of meer op en neder pompende, terwijl den Patient gapende, agter over gebogen op een stoel sit.

Van dese heeft men der gemeenlijck *twee, d'een wat styver en grooter als d'an-*

d'andre, soo voor de meerder als minderjarige; en al na dat het ingeslockte vast sit.

Het is my wel gebeurd, dat met een te slappe *baleyne Instrument* verlegen stond. De Huysvrouw van *Jan Brouwer Visverkooper*, tot *Scheveningh* woonaghtigh, sieckelijck zijnde, wierd van de Heer Dr. *Leonardus Comenick* bediend; het is dan gebeurd, sy wat hongerig zijnde, dat een ribbetje van gekoockt Schape vlees afkloof, van welcke een goed stuck *vlees* met het vlies doorswolgh, blyvende het *vlees*, 't geen noodsakelijck uytdyde, of uytsette, in den *slockdarm œsophagus* over de vier en twintigh uuren sitten; den gedagten Heer *Comenick* haar weder gevisiteert hebbende, recommandeerde my om haar 't voorsz stuck vlees door te stooten. Tot *Scheveningh* gekomen zijnde, gebruyckte mijn *baleyn*, waar aan een spongie in maniere voorsz vast gemaackt, en met boter bestreken was; wel drie of viermaal te vergeefs. Wiste doe ter tijd niet wat hier van dencken soude, en dorste het selve, met op en neder pompen forcerende, niet doorsteken nog meer hasarderen; sulcx sonder iets te verrigten wegh gingh. Hondert stap of twee al denckende op den wegh voortgaande, resolveerde wederom te gaan, gelijck ik dede; van mijn reputatie geprikkelt zijnde, welke anderssins seer gemackelijck by de welsprekende *Scheveningers* soude verloren hebben. Daar gekomen zijnde, boogh de *baleyn*, en stiet met de knop of dickste heft door den *slockdarm*, sulcx sy daar door wat ligtenis voelde; en gebruyckte daar na weder het voorste eynd, sulkx dat de spongie alsoo daar mede door dien wegh passeerde, welke met het styve rond botte heft gemaackt hadde: sulcx in 't schielijck op en uythalen een stuck geswolle stinckend vlees aan het taay ribbe vlies vast, ruym een hout Duym breed, en een Vinger langh zijnde, uyt den geseyden *œsophagus* haalde. Dit voorval leerde my om noch een *styver baleyn* te maken.

Aquapendens neemt een *gebogene wasse keers* hier toe, ende *Hildanus* en *Schultetus* een *silvere pijp vol gaatjens*, daar voor een spongie aan is; edoch de *baleyn* is best, welke *Tab:* 4 *fig:* 37. *pag:* te zien.

Andren nemen twee a drie Ganse veren, trecken d'eene half af, en winden die soo om de anderen twee heen, onder met een draad, deselve vast gemaakt hebbende, steken die in oly gedoopt in de Keel. Sommige gebruycken een *Kogel aan een kopere of yser draad vast gemaackt* en met boter besmeert zijnde, laaten die al pompende op en neer in de Keel sakken.

Gebeurd het dat de *graat of beentje* soo vast sit, dat om sijn kleynheyds wille niet voortgeset kan worden, en dat het te diep in den *œsophagus* vast sit, soo gebruyckt men *brocken van vers gebacke kruym van brood*, wel *vet met boter besmeert*, en laten die den Patient doorslicken, gevende hem dickwils *vette bouillon* te drinken, bevelende het selve voorts aan de tijd om van selfs los te werden.

De *graten* blyven dickwils wel eenige tijt langh in de Keel steken, wanneer men die niet uyt kan halen of voort douwen. *Hild. cap.* 1. *obs.* 33. maackt gewag van een Vrouw, welke na twee jaar dat sy een graat doorgeslickt hadde, wanneer de pijn in 't swelgen verminderde, een *swellingh buyten aan den Hals* kreeg; het *tumeur* geopend zijnde, en na dat veel materie gaf, zo wierd

de

de *graat* ongeſchend uytgehaald. Een by na diergelijck exempel hebbe van een *ſpeld in een Vrouw* gehad. Soo dat ſware *ſymptomata*, ja de dood op vreemde dingen in de Keel ſittende kan volgen. Siet *Hild. cap.* 1. *obſ.* 34. en 35.

D. Sennert. lib. 2. *part.* 1. *cap.* 23 verhaalt van een *Bloedſuyger in de Keel*, welcke men, ſoo wanneer menſe ſien kan, met een *Tangh* ſoo na by aan het hooft vattende, moet afnypen, ende ſoo uythalen; is die verder ofte dieper doorgeſackt, ſoo laat men den Patient met *Sout, Azijn, en bittere dingen gorgelen*, en het ſelve door hoeſten, kughen en raggelen uytwerpen, en men moet deſelve, om de quaadaardigheyds wille, wat laten bloeden, dan *aſtringentia Gargariſmata* gebruycken. Hy verhaalt dien aangaande nog meer hiſtorien, maar komen tot d'operatie niet te pas.

De *krom en lange Tangh* hier toe noodigh, is in 't voorige capittel van 't extirperen van *d'Vvula* beſchreven, en kan *Tab.* 4 *fig.* 36. *pag.* gezien werden.

LXIX. HOOFDSTUK.

Van 't ondoorboorde Oor, brandingh en ſnydingh der ſelvigen Slagaders, om de Tandpijn te verdryven.

BY aldien het *Oor*, in d'eerſte conformatie, van buyten *door een vlies geſtopt* is, of *door een onfatſoenlijcke cicatrice*, die na verbrandheyd ſomtijds overblyft, *geſlooten* is, ſoo ſal men die *Membraan met een ſmal inciſie Mesje openen*, en dan met het *Foliemyrt* bequaam diduceren, maar ſoo het een *cicatrice* weſen mogt, die ſal men *doorſnyden*, en *rondom ſagtjens ſcarificeren*: ſtekende een *wiek in 't Oor*, na dat de geſcarificeerde kanten, door een penſeel met een *catheretieq liqueur* ſagtelyck zyn overſtreken; en diend de wieck heel vet beſtreken te zyn; anderſins ſoo doopt men het *hooft van de wieck in eenigh bytend liqueur*, *de punt* vry latende, of wel wat *bevettigende*, en de *wiek* boven, daar ſy nat gemaackt is, wel uytnypende, en die met andre pluxel drogen, op dat de bytende vogt niet te verre vloeyen ſoude: daar naar legt men een *vette Plumaceool* daar op, en boven die een Pleyſter van *Diapalma diſſolut.*, of eenige andren ſagtelijck diſcutierende pleyſters: om d'inflammatie ſoo voor te komen, als welke daar gereets is, te diſſiperen.

Als nu de huyd ſoo wegh genomen, en d'openingh niet groot genoegh is, kan men die met *Catheretica*, aan een geprepareerde ſpongie of wieckje van Gentiaan beſtreken, verwyderen.

Maar iſſer een dikke Membraan over het *Tympanum* van binnen verſpreyd, welck *Aquapendens* ſegt maar tweemaal geſien te hebben, die ſal men niet aanraken, om met die, de *Tympanum* mede niet te quetſen.

Vande brandingh des Slaghaders aen het Oor, om de Tandpijn te verdryven.

d' *Arterie* of tack die van de *Caroti d'Antitragum* doorloopt, diend geteeckent, en met een *keers rood gehittet Cauterie* gebrand, of met een Lancet afgesneden te werden, volgens het seggen van *M. Sever. Aurel. Pyrotech. Chir: cap.* 20.

Dit is by my verscheydemalen met goet succes gedaan: door zekere vriend, die langh gereyst, ende dit doen meermaals gesien hadde, opgeweckt, welke dit aardigh wist na te apen.

L. HOOFDSTUK.

Om de vreemde dingen uyt het Oor te halen, met eenen vande manier hoe de kankeragtige Vijgh uytgenomen dient te werden; midsgaders een nieuwe manier om d'Oorens Lellen te doorboren.

INdien 't een *steentje* is, welk niet heel vast daer in sit; of iets anders dat niet prangt, dat valt somtijds gemackelijck daar uyt; zo men maar op dat Oor daar in het is, legt. Somtijds om de wegh glat te maken, laat men daar wat oly in druypen; andersins soeckt men het met een *Koretang*, of *platagtige kromme haakjens*, sommige van binnen glad, andre met dwerse tanden wat voor uytstaande, in 't nahalen, uyt een groote Boeckbinders Naalde gemaackt, niet gehard, uyt te halen; zodanigh een *Haakje met zijn platte lepeltje* ziet *Tab.* 4. *fig* 38: *pag.* afgebeeld.

Of is het iets anders dat lagter is, zo werd dat met andre haackjens of tangetjens uytgehaald, of zo daar *sant* of iets diergelijex in 't *Oor* gekomen is, dat reynigt men met een *Oorlepel*.

Maar soo daar een *erwte*, *boontje*, of iets anders dat swellen kan, een tijd in 't Oor geseten heeft, so dat geswollen zijnde pijn maeckt, &c. als dan dilateert men 't Oor met ons *Dilatatorium auris*; *Tab.* 4. *fig.* 37. *pag.* te zien, welckers *holle nebben a. a.* van onderen van den andren afstaan, om beter in 't Oor te sien, en men sette door de zyd schroeven dezelve so wijt als 't noodigh is van den anderen; dan neemt men een *smal Foliemyrt van staal* voor aan snydende en met een stompe punt, en snyde een snede of meer in *d'erwt*, halende daar na het mergh, soo veel uyt de bast met die weynigh *kromme plattagtige haakjens* als men kan; ende wijders de rest met *platte Oorlepeltjens*: hebbe daar selfs een toegemaackt, afgeteekent, en laten snyden; en welck om plaats te winnen, heel plat en open met een gat is, te meer, om dat soo harde

harde als ſagte ſtoffe ſoude konne laden; of men neemt de *Koretangh Tab. 4 fig. 40. pag:* afgebeeld: maar om de verminderde *erwt* of *boon* te verplaetſen, zo ſal men het Hooft op die zyde ſchudden, en den Patient door *niespoeder* doen niezen, de Neuſe toehouden; daar na door *'t Speculum* weder in een goeden dagh ſien, hoe men beſt de reſt krijgen ſal. Het *dril, en borend Inſtrument*, namentlijk dat Inſtrument weſk voor de Kogels die vaſt ſitten, met groote voorſigtigheyd moet gebruyckt werden, en by *Hildanus* gerecommandeert; om geen ondergelegene deelen te quetſen; is in dit geval niet gebruyckbaar, om dat de *erwte* geweeckt, niet ſtijf genoegh ſoude zijn voor't inſchroeven en uythalen.

De kantige dingen werden ook beter door de *Tangh* uytgehaald.

Hild. cent. 1. obſerv. 4. verhaald een verwonderens waardige Hiſtorie, van een Dogter die *agt jaren een glaſe coraal in 't Oor gedragen hadde*, welke door hem met een *Lepel*, na de dilatatie van 't Oor, met geweld uytgehaald is. Deſe Dogter *leed veel pijn* niet alleen *aan 't Oor*, maar ook *aan Arm en Been op die Zijde*, waar op *lammigheyd*, en *ophoudingh van de Menſtrua*, die om de ſes maandens eens quamen, volgde. Ende na dat deſe *coraal* uytgehaald was, zo quamen de accidenten te verminderen. Siet ook in 't laatſte zijn 5. *obſervat.*

Is *door een ſpeld in 't Oor quetſingh en uytvlietingh van geronnen bloed geſchied*, dan ſal men 't uytwaſſen, 't Oor dilateren, ende met een *Tangetje de ſpeld uythaalen.*

Iſſer een *Oorworm in 't Oor*, ſoo legt men een *holle uytgeſneden appel over 't Oorgat*, en daar ſal hy inkomen.

Maar by aldien eenig *diertje in 't Oor gekroopen* niet kan agterhaald werden, zoo werden *bittere inſpeuytingen* bereyd, met welke in 't Oor geſpeuyt werd, namentlijk het *ſucc: abſijnthi, centaur: minor: tinct: card: benedict: Elix: Paracelſi. tinct: abſijnth: ſem: colocijnthid: ol: amar: abſijnth: tauaceth: &c.* door welcke de diertjes gedood en uyt het Oor ontlaſt werden.

Of iſſer eenigh kleyn *coraaltje* of *keytje*, dat om ſijn rondigheyds wille niet wel gevat kan werden, dat haald men met het *opene Lepeltje uyt*; of zoder een ander Dier in 't Oor is, dat haald men met 't *geſeyde Inſtrumentje*, daar de *Therebenthijn* aan is, of met een *Tangetje* uyt het Oor; of men giet eenige *vogtigheyd in 't Oor, om het Dier te dooden*; *Marcellus Donatus hiſtor. Mirab.* heeft een *Vliegh* uyt het Oor doen komen door warme *Terebenthijn* in 't Oor gegoten.

Den negentienden December 1682. is door my een *ſwarte bruyne Spinne* de groote van een pincks eerſte lid nytmakende, na dat drie verſcheyde Chirurgijns te vergeefs gearbeyd hadden, *uyt het Oor* van den Granadier *Michiel Dichbaucher*, van *Zurich*, onder 't Regiment van den Heer Coll. den *Grave van Zolms* dienende, met een Lepeltje op den rugh open, en onder aan ſijn ander eynd vol kerven, gehaalt, welke *Oorlepeltje Tab. 4. fig. 39. pag.* afgeteekent is. Deſe *Spin* kroop hem in 't opmaken van een Leuyfel, boven een Canary-koy, in 't Oor; welke hem van negen uuren des morgens, tot 's middags ten een uuren afgrijſſelijcke pyn aangedaan heeft; en zo als die daar uytgehaald hadde, gingh hy danckbaer, al ſpringen en danſende over de ſtraat:

na dat alvoorens *Balſ. hyperic. cum gum. elem. & Balſ. peruv.* daar in druypen dede.

Van de Kankeragtige Vijgh.

Fabritius *Hild. cent. 3. obſ. 1.* verhaelt van een *Funguſe cancroſus* door hem uytgenomen te zijn; maer ſoude om redenen welcke hy ſelfs *cent. 2. obſ. 1.* ſegt, die eerſt met een omgeſlagene draad toe trekken, op en uythalen; ende dan een andre, ſoo diep als konde inbrengen, al toetreckende, ſoo verre mogelijck is, uythalen; als dan deſelve met een *ſmal ſnijdent Folicmyrt*, ſoo diep als mogelijck is, uytſnyden, het *bloed ſtempen*, de reſt conſumeren, en om de materie t'abſorberen, een uytgedruckte ſpongie gebruycken, en wijders gelijck de Konſt gebied geneſen.

Van het doorboren der Oorens lellen.

Dit laten de Juffrouwen meeſt doen, om ringetjens door deſelve te ſteken, aan welcke hare pendanten hangen; en ten dien fine is door my een *Tangetje voor met een houwpijpje*, en aan d'overzyde een doorboord breed rond ſteunſeltje, ſoo breed als een erwet, geinventeert; alwaar het houwpijpje, dat in d'andre zyde geſchroeft is, om of 't een ongeluck kreeg, weder een ander ingeſchroeft kan werden; tuſſen welkers armen een veer is, die de *Tangh* open houd, welke veer met de hand nedergedouwt kan werden, zo dat als dan zonder veer voorkomt: dit word ten meerendeel gedaan om dat het *houwpijpje*, in het ſtutje ſchuylende, niet ſoude gequetſt werden wanneer men het ſelve niet gebruyckt, maar weghangt. Dit *Tangetje met ſijn houwpijpje* is in het geheel anderhalf Handbreed langh, egaal uyt yſer gevijlt; edoch *'t houwpijpje* van ſtaal, gehard, wel aangeſlepen, en uyt een ſtuk gedrilt. Met dit *Tangetje* zo neemt men in een neep een kleyn ſtuckje van en uyt het Oor, en dat op die plaats welcke beſt geoordeeld werd, en met inkt wederzijds even hoog en wijd geteekent is, al na dat de *lellen vande Ooren* groot of kleyn, ſmal, breed, dick of dun zijn. En door dit middel *groejen de gaten van d'Ooren niet toe*, noch ſcheuren ſoo ligt niet deur, en is in een oogenblick gedaan. Dit *Tangetje met ſijn houwpijpje* is *Tab. 4. fig. 41. pag.* te zien.

Deſgelijkx ſoo ſijnder nog anderen *Oortangen* door welke het *Oorleltje* gevat en doof genepen werd, welke Oor tangen in 't midden een gad hebben, door welke als dan een gloeyend of niet gloeyende Naald gebraght, en door het *Oorlelletje* geſtooken zijnde, doorboord werd. Deſe verſcheyden *platten doorboorde Oor tangen* kan men *Tab. 4 fig. 42, 43, en 44. pag.* afgebeeld zien.

Nota. Men neemt een *dicke ſpeld*, en doope die in oly, en dan ſteekt men deſelve eerſt door het pijpje en ſteunſel, en aanſtonds na het doornijpen, zo ſteekt men de ringh daar door.

De

De Instrumenten tot dese operatien sijn *Tab:* 4. *Fig:* 41, 42, 43. *en* 44. *pag.* te vinden ende afgemaald.

Desgelijkx voor die geene welkers *Tympanum verhard*, *de spieren van de ossicula auditus* gerelaxeerd, de *Nervus Auditorius* ten meerendeel verstopt sijn, en alsoo ongeneesselijk, en hard hoorende geworden zijn, konnen zig bedienen vande gehoor hoorens *Tab:* 4. *fig:* 45. *en* 46. *pag:* afgebeeld, welkers dunste buys *a.* aan 't Oor gebraght werd, en door welkers opening *b.* 't geluyd vande spreeker tot de hard hoorende door deselve tot het Oor over gaat, om de halfdove te doen hooren spreekende te antwoorden.

LI. HOOFDSTUK.

Operatie van de *Polypus*, en tacken der Neusgaten.

ALvoorens men tot het uyttrekken vande *Polypus* avanceert, zo sal men eerst door verdovende middelen deselve zoeke te consumeeren hoedanig sijn het *oleum Saturni*; *Aqua mercurialis*, *&c.* en dese volgende bereydselen.

℞ *Uvar: immatur:* ℥iij.
Nasturt: horten:
Aquat: an: M. ij.
Cortic: mali granator:
Flor: Balaustior:
Sumach: an: ℥ij.
Macerentur in *aceto* & distellentur, dein adde.
Alum: ℥j.
Denuo destillentur omnia simul
Fiat Aqua *destillata.*
Met welk water de *Polypus* dickmaals moet gebet werden.

℞ *Pulv: Cort: granator:* ʒij.
Cadmia fossilis.
Antimon: crud:
Lythargyr: an: ʒiß.
Mastich: mirrhæ.
Croc: mart: astrin:
Aluminis an: ʒß.
Mell: cois: q: s:
Fiat Unguent:

Vel

℞ *Alumin: usti.*
Flor: Balausti.
Lapid hæmathit: an: ʒj.
Terr: sigillat:
Croc: martis astring: an: ʒß.
Succ: Thuris.
Vitriol: cypr: an: ℈j.
Fiat *pulvis subtilis.*

Vel sequens digestivum.
post operam chyrurgicam.
℞ *Vngt: basilic:* ʒij.
Ægyptic: ziß.
Elix: vitæ ʒß.

Ol: ſabinæ ʒiß.
Mirrh: ʒß.
Miſce.
Vel
℞ *Auripigment:* ʒÿ.
Ær: virid: ʒiß.
Vini generoſi ℔j.
Coq: ad medium, & adde.
Aq: roſar:
Solani an: ʒÿ.
Miſce.

Met een penceeltje, in dit water nad gemaakt, werd de *Polÿpus* dickmaals mede beſtreeken: het volgende is niet minder in ſijn gebruyk.

℞ *Aq: calcis vivæ* ʒjß.
Elix: vitæ ʒß.
Ol: Sabinæ ʒjß.
Sp: ſalis armoniac: ʒiß.
Merc: ſublimat: gr: v.
Miſce.

Met welke water de *Polypus* te betten moet gecontinueert werden.

℞ *Extract: centaur: minor:*
Abſynth: an: ʒvj.
Spirit: vini camph: ʒiii.
Matrical: ʒß.
Mirrhæ, aloes an: ʒiß.
Camphor: ʒj.
Sachar: ſaturn: ʒß.
Miſce.

Hier mede moet de patient dickmaals geſpeuyt worden, om alle bedervinge te prevenieeren.

Vel.
℞ *Merc: ſublimat:* ʒj.
Coq: in aq: fabror: & calc: vivæ ʒiij.

Ad conſumptionem medietatis, poſtea adde;
Ol: Vitrioli ℈ß.
Aluminis uſti ʒj.
Miſce.

Hier mede werd de *Polypus* twee a driemaal daags beſtreecken.

Vel
℞ *Alumin: ſciſſil:* ʒß.
Mirrhæ.
Sandarac: an: ʒiij.
Pulv: Gallar:
Ær: uſti an: ʒj.
Aq: calcis vivæ ʒiij.
Miſce.

Penicillo excepta naribus adhibeatur.

Vel
℞ *Scor: æ:* ʒj.
Hellebor: nigr:
Arſenic: rubr: an: ʒj.
Chalcanth: ℈ß.
Fiat pulvis ſubtilis.

Qui inſuffletur naribus, vel cum vino diſſolutus inſtar linimenti adhibeatur.

Alle deze voorſz middelen als meer anderen 't ſy by *inſpuytinge*, *ſmeeringe*, *inblaazinge*, *beſtrijkinge*, &c. geappliceert en niet gevordert hebbende, ſoo komt men tot de operatie 't ſy door het *cauterium potentiale* ofte *actuale*, als de *lapis infernalis*, &c. ofte tot het wegſnyden vande ſelve.

Om

Om een *Polypus* uyt te trecken, is door my een *Tang*, *met redelijcke lange ſtyve gladde beugels* geinventeert, welke van voore een regt plat ſtale dog ſtyve (dats koud geklopte, of geſlagene en niet gehard) been heeft: om regt op, neffens het *ſeptum intermedium*, ſonder veel plaats te beſlaan, ingeſtoken te konnen werden; het andere been is oock plat, maar gebogen, op dat de *Polypus* in die holligheyd ſoude konnen komen, en om de Neus aan de zyde te dilateren: deze *Tang* is *Tab:* 4. *fig:* 40. *pag:* afgebeeld. Deſe twee beenen met dwerſe Tanden vatten de *Polypus* ſoo hoogh alſt mogelijck is, altijds veel hooger als die *Tang* van *Aquapendens*. Als men die nu wel gevat heeft, treckt men de ſelve al drayende en wiggelende uyt; en dan blaeſt men door een aan weder-zyde afgeſnede ſchagt, eenigh aſtringerend poeyer in dat Neusgat; of brenge daar een wieck in; die in eenigh *aſtringerend liqueur* nat gemaackt, of wel in een *aſtringerend poeyer* gedoopt is, en te meer, als na het uyttrecken een bloedſtortingh volgt.

Daar na conſumeert men, ſoo daar eenigh voos vlees overgebleven is, 't ſelfde door *inblaſen van poeyers*, hoedanig hier voore beſchreven, of met een wieck welcke in eenigh *ſcharp liqueur* gedoopt is. Hoedanig *waters* men mede hier aangehaald vind: de *quaadaardige Polypus* uytgetrocken zijnde, werd door een Canul, na de Neusgaten gemaackt, met een *actuaal Cauterie* voort geonſumeert. Sommige werden met een *canuleuſe Tang* (als die hergroejen) gevat, ende door die, met de *Cauterie* gebrand.

De *Polypus* die agter door in de Keel hangt, werd door een *kromme Tangh*, niet ſoo krom als daar men iets vreemts mede uyt de Keel haald, maar wel met platter nebben, uytgetrokken, beter als met die van *Aquapendens* beſchreven.

Sommige maken met een *ſnydend Foliemyrt*, boven in de Neus de *Polypus* los; het welcke noodiger oordeelde, men beter met een niet ſcharp ende bot puntigh diergelijck Inſtrument ſoude doen: om geen nabuerige deelen te quetzen.

't Is aanmerckens waardigh, 't gene *Marc. Aurel. Sever. de paracentheſibus cap. 9. de effic med.* van *Hieroel:*, Schryver van der Paarden medicine *lib. 1. cap. 2.* ſegt. Daar zynder die drie Naalden van groote lengte t'ſamen binden, en 't Hooft agter overgelegt hebbende, een weynigh met de punten den *Polypum* ſteken, terwyle alle 't quaad al ſtekende verdroogt en exabeſceert, daar na walſen ſy de party agtervolgens, en met het ſelve vervolgen ſy dagelijcx zo lange, tot dat ſy den Patient geheel geneſen hebben.

Den ſelven *Marc. Aurel.* ſegt: dat hy veelmaals alleen door *'t prickelen van een Lancets punt*, eenige bloedvloed veroorſaackt hebbende, een nieuwelijcx veroorſaackte heuvel of ſwellingh in de Neusgaten, heylighlyck gediſcutieert geeft.

Van de Spenen, of tacken der Neusgaten.

IN 't opperſte of binnenſte van de *Cartilago* der Neuſe, wanneer der een ſwellingtje ſomtyds ſig geopenbaard heeft, 't welck ſommige *Polypus* genaamt

naamt hebben, maar niet om dat rood vleesagtigh, geensins hangende of beweeglyck, maar vaſt aan het Krakebeen uytſtaande, gelyck als in 't Neusgaatje, en welk *ſoo groot als de helft van een Lauwerier beye* is; welck geſwel ofte uytwas van alle *Arabiſche Medicyns Hæmorrhoides* geſuſpecteert is geweeſt te zyn; ſchoon *Fallopius*, dat geſwel niet divers van een *Polypus* houd; want wat verſchil van effecten, welken alleen in de coleur beſtaat? Maar of deſe *Hæmorrhoides* of *Polypum* onſe Medicyns met het yſer niet hebben durven aantaſten, ſoo heb ick die door pricken en ſteken met een Mesje wederhouden en bedwongen, van welcke de Vrouw in 't eerſte een afkeer, ende lange geweygert hadde; zijnde in de monachale Kerck der ongeneeſlijcke; als nu uyt de verligtingh, niet langh na de eerſte inciſie, baat vonde, ſoo heeft ſy my ſelfs wyders tot andre perickeltjens ende ontlaſtingen geſoliciteert; de welcke dagelycx vernieuwt zynde, is het geſwel geduerigh weghgaande, t'eenemaal verdwenen. Dit tranſlaat hebbe noodigh geagt hier uyt *Marc. Aurel. Sev. de eff. med. p. 2. de Paracenthefibus cap.* 8. by te voegen, voor die gene die geen Latyn konnen; midſgaders voor de Leerlingen.

't Inſtrument tot deſe operatie noodigh is onſe Tangh. *Tab: 4. fig: 40. pag:*

Welcke *Tang* ſoo wie gebruycken, en een proeve daar van neeme wil, 't effect, het gene men daar mede doet, zien ſal, ſoo wel als ick het uytgevonden en ge-experimenteert hebbe.

LII. HOOFDSTUK.

Van een Neus door een Mes, ſoo in de huyd als been gegrieft.

Roonhuyſe obſ. 22. pag. 1. ſpreeckt van een Boer, diens Neus neffens het *ſeptum intermedium* door het been deerlijck was doorſneden, de welcke na dat verbrod was, by na aldus tracteerde.

In deſe operatie, welke wat langh werck geeft; ſet en bind men den Patient in en aan een ſtoel, aan Handen en Voeten vaſt, latende hem het Hooft van een dienaar houden, teekenende met inckt hoe veel yder kant van de huyd miſſen moet, want ſoude anders het been raauw en bloedigh maken; middelerwyle zo moet men het been van de Neuſe, op ſoo veel diſtincte plaatſen als men noodigh agt; met een Schoenmakers ſpinnaal Elſe, welke voor als een dril daar men yvoir mede drilt aangeſlepen is, om dat de punt niet breken, ende oock eer het been doorboren ſoude, ſoodanigh doordrillen, dat de punten wederzyds regt over den anderen reſponderen, ende even wyd van de kanten af zijn. Hy dede het op vier plaatſen, ondertuſſen den Patient wat Wijn of eenigh ander Cordiaal gevende, om niet flaauw te werden, zo als hem *Roonhuyſen* ervaren is.

Dit met een *ſcharp buyckigh Mesje* tot op het been, na de afteekeningh, gedaan zijnde, en de lippen van de wonde raauw gemaackt hebbende, zo moet men met een *ſilvere Naalden* de huyd, en 't been, doorde gemaackte gaten door-

doorſteken, op die manier zo als van de *Haſemonden* geleert is, ende ſoo voorts behandelen; maar moeten hier de lippen aan de Neus, met meer force digt by den anderen gehaald werden, terwyle men met de Vinger en Duym van de ſlincker Hand, de afgewekene beenen der Neuſe digt by den andren brenght; edoch hier moeten, eer dat men de Naald bewoeld, en de wonde der Neuſe by den andren brengt; alle de Naaldens doorgeſtoken zijn, om dat een Naalde doorgeſtoken en bewoeld zijnde, men de gaten door 't been met de andre Naaldens niet ſoude konnen vinden als met groote moeyten, al ſchoon de wonde met een natte ſpongie, in warm water uytgewrongen, uytgedoopt wierd; welk evenwel om wel te konnen ſien, geſchied, en men moet de *Neus* voorts als de *Haſemonden* tracteren. Mijn opine ſoude zijn, dat men de hegtingen om het beens wille (vermids de vers geneſene wonde ligt door afwycken weder ſoude komen te ſcheuren) langer moet laten leggen.

Ik hebbe de Naalden ſoo langh in een Soldaten Kind van *Schoonhoven* moeten inlaten, welke van een Haſemond, met een open *Palatum*, wel een Vinger groot breed van een gapende, met uytſtekingh van twee Tanden, welke ik weg nam, geſnede hadden; want als de Naalde op de behoorlijcke tijd wegh genomen was, ſoo gaapten de wonde weder van een, ſoo dat met groote moeyte door hegt Pleyſters die aan den andren kreegh, ende is egter geluckigh geneſen.

Roonhuyſe ſegt het twee etmaal een, 't vierde noch een, 't ſesde de bovenſte hegt of Naalde uytgenomen te hebben, de middelſte hegt daer het op aan quam, den agſten dagh; want ſegt hy, ſy en konden niet uytſcheuren, om dat door het been ſtaken; welcke uytgenomen zijnde, bevond dat de Neuſe geneſen was.

't Welck by my, om dat de *Callus* tuſſen de ſnede in 't been, ſoo ras niet kan hegten, en de geneſingh noch teer is; van de huyd ſwaarlijck gelooft werd. Om dat contrarie ſijn ſeggen, het meenighmaal van de geneſingh der Haſemonden in ſoo korten tijd bevonden hebbe.

Evenwel 't is hoe 't is, het is een brave Cure in ſoo een ſeltſame ſaack, en geluck voor beyde, maar meeſt voor den Patient, die een ingenieus Man getreft hadde.

LIII. HOOFDSTUK.

Van *d'Ozena*, en de manier hoe men de Neusgaten, door een cicatrice geſtopt, openen ſal.

IN dit geval, den Patient agter over in een Sonneſchijn ſittende geplaaſt hebbende, zo ſal men voor eerſt ſigh bedienen van ons *Speculum narium*, *Tab:* 4. *fig:* 37. *litter: b: pag:* te zien, om eerſt ter degen te konnen ſien, waar, en hoe diep of groot, *d'Ozena* is.

Deze *Speculum narium* is van twee beenen, voor met vleugelen; na 't fatsoen van de Neusgaten; dese beenen gaan in 't midden door een *schernier* op en toe, zijnde tussen de vleugel en schernier een langwerpigh gat, daar een schroef, die aan 't andre been vast is, door passeert, aan dese schroef is een moertje, om de been wyder of digter by den anderen te konnen schroeven; aan d'andre zyde is *'t Speculum auris*, t'samen geheel van yser, glad, en sonder eenige kiremirien ingeset.

Zo wanneer men ziet dat *d'Ozena* niet quaadaardig is, maar door bequaame middelen zoude konnen weggenomen werden, zo moet men die alvoorens appliceeren, als daar zijn het *Aqua virid: Hartmannni. Aqua mercucialis Helmontii*, en het *oleum: ex mumia arsenicali paratum*, ofte het *Unguent: dechalcit: &c.* ofte wel deze volgende middelen.

℞ *Ungt: basilicon:* ℥ij
Fusci Felici Wurtzii ℥ij ℔
Gum ammoniac: dissolut:
Elemn: an: ℥ij
Præcipitat: alb: ℈i ℔
Thuris pulv:
Mirrhæ an: ℈j
Ol: Guajaci
Sassafras
Balsam: peruvian: an: ℥i
M: F: Unguentum.

Dit Zalfje, zo der een korst is, zal men in de Neus brengen. Hier naar wanneer de korst los gemaakt is, gebruykt men de volgende injectie.

℞ *Hydromell:* ℥v
Succ: absynth: apii
Hyperic: an: ℥i
Sp: matricalis ℥x
Mirrhæ
Caphor: an: ℥ ℔
Mell: rosar: ℥i
Misce.

Met deze injectie veelmaals gespeuyt hebbende, zo moet dit volgende wassingtie gebruykt werden. Als mede zijn de volgende *trochisci* voor *suffumigia* heel dienstig.

℞ *Aq: Regin: Ungaric:* ℥ij
Elix: vitæ
Spirit: matrical: an: ℥i
Salis armoniac. ℥j
Mirrhæ. aloes an: ℥j ℔
Caphur: ℈ij
Ol: guajaci ℥i
Misce.

Cum spongia bacillo alligata eluatur ulcus.

Trochisci pro suffumigio
℞ *Ladan: puriss:*
Hypocistid:
Mastich:
Mirrh:
Gum animæ an: ℥ij ℔
Sandarac: thuris.
Styrac: calamith: an: ℥ij
Auripigmenti ℥i
Therebinth: venet: q: s:
Fiant trochisci.

Qui-

Quibus æger ſerò & manè in cubiculo ſuffiatur atque ſuffitus naribus infundibuli ope exipiatur.

vel.

℞ *Benzoin: Sandarac:*
Maſtich: thuris
Styracis.
Gum: anime an: ʒi
Cinnabar: factitii ʒij
M: fiat pulvis pro ſuffimigio.

Carbonibus injiciendus, vel cera ſuſceptus in formam candelæ redigatur, aſſiduus in conclavi accendendus.

vel.

℞ *Oeul: Cancr:*
Spermat: cet: an: Ƌƀƀ
Cinnabr: nativ: gr: viij
Sachar: ſaturn. gr: v
Camphor: gr: iij
Balſam: peruvian: q: ſ:
Fiat Balſamum.

Quo ſæpius pars affecta illinatur.

Wanneer alles zig tot geneſinge ſchikt, zo kan men om dezelve te verhaaſten dit volgende Salfje gebruyken, welk groote dienſt doet.

℞ *Ol: Omphacini*
Hyperic: an: ʒi
Balſam: tolutan: ʒij
Ol: guajac: ſaſſafras an: ʒiß
Juniper: ʒi
Sabin: ʒß
Reſin: guajac: ʒiß
Mirrhæ pulv: ʒij
Styrac: calamith: ʒi
Caphur: Ƌij
Thuris Ƌi
Gum: Elem: ʒv
Therebinth: venet: ʒij
M: Fiat Unguentum.

Siet men dat *d'Ozena* quaadaardig is, ſoo werd die met een *Cauterie* door een *Canule*, conform 't Neusgat gemaackt, *gecauteriſeert. Aquapendens*, droogt die t'elkens ſagtelijck met een warm *Cauterium*; tegen welk doen, Monſr. *Aimé de Fos*, toegenaamt *Luc*, geweldig contrarieerde, maar liever de korten wegh ingingh, gelijck wel by hem geſien heb.

Ik ſal hier de Canul noch Cauterie niet large beſchryven, om dat die ſomtijds ſmalder, of breeder, langer, of korter dienen gemaackt te werden; al na dat men diep, of niet diep in de Neus moet cauteriſeeren, en als 't voorvalt, kan men ligt ſoo een *Cauterium* met een Canule, ſoo men dat ſelfs niet fabriceren kan, laten maken.

Marc. Aurel: Sev. de effic. med. lib: 2. p. 1, de exopyriac. 49. ſegt: dat hy met een *goud gloeyend olyfs gewyſe Cauterie de Cicatricien*, de Neusgaten ſtoppende, gebrand heeft, en ſoo de lyder bequaam gemaackt om, als voor heen, wel te ademen.

Wat my aangaat, ick kan niet ſien, wat een *goude Cauterie* hier meer effect ſoude ſorteren, als een yſere ſoude konnen uytwerken.

Oock ſoo ſoude ik d'inciſie præfereren, wyders de *Cicatricen* ſoo veel mogelijk ſcarificeren, ende daar na volgens de Konſt conſumeeren: 't branden is het pligt Anker.

't nu

't Instrument om de Neus te verwijderen, is te sien *Tab: 4. fig. 37. litt: B. pag:*

LIV. HOOFDSTUK.

Van de *Bronchocele*, *Strumæ*, ofte Kropsweeren.

Dit *geswel aan den Hals in een blaasje*, werd als d'*Atheroma* uytgenomen, &c.

Struma is de Kanker gelijk, of liever als de Klieren des Hals, *carcinoma* genaamd; staat te noteren, dat men gevademde *kromme Naalden* by de hand hebben moet, om de *vaten* te binden, soo die afgesneden mogten zijn, of al eer de operatie volbragt is, die te onderscheppen en binden, altijd de *vasa jugularia* mydende.

De manier van doen sal uyt het snyden van de *Kanker*, in de Borst uyt te snyden, genoegsaam af te meten zijn. Dese beyde soose quaadaardigh zijn, sullen (gelijck sommige die met branden willen wegh nemen; of met een *Cauterium cultellare* afbrandende uytsnyden) met geen heete ysers geraackt werden.

Sommige steken de *Naalde met een draad ex gossipio*, of *cattoen* daar door, en soeken het by forme van een *Seton* te doen consumeren, dat heeft plaats als sy quaadaardigh is, en de Keele soo prangt, dat het adem en swelgen belet word. Siet verder *Pigré cap.* 11. vande *geswellen.*

Anno 1659. Knegt zijnde tot den vermaarden Heer *Aime de Fos*, Chirugijn Generaal der Vereenigde Nederlanden, ende van de France auxiliaire vijf Regimenten, wierd op een namiddag t'sijnen huyse een Jongman van *Scrophulen* gesneden; maar mijn God! hoe ellendigh en langduerigh die Patient van *Piere le François*, Mr. Chirurgijn gehavend wierd, sal ick mijn dagen niet vergeten; sulex in dit geval altijd t'zedert een afkeer van snyden genomen hebbe; maar heb die liever soeken te genezen met *emollientia* en *incidentia*: ja al komen sy tot suppuratie, so moet men die al laten tuylen en sweren, de openingen liever stoppende, op dat sy alsoo met de tijd geconsumeert werden; en is sulex my veelmaals beter geluckt als of Corrosiven gebruyckt hadde; gelijck een *Frans Chirurgus Camas* genaamd, poogt te doen; zeggende en voorgevende, dat hy een bezonder *Causticq* heeft dat geen pijn en doet: maar heb sijn methodens uytslag in een Jongetje van *Monster* gesien, 't welck soodanigh aande verharde Klieren aan den Hals, met sijn *Causticq* gehavend was, dat als tot mijn quam, in een *Kanker* verandert was, welk 't *Ulcus door 't Causticq gemaackt*, uyt ter maten groot, en de hardigheyd noch grooter geworden was, soo dat het Kind door de pijn halt aan die zyde opgegeten, egter noch is komen te sticken.

't Sal niet ondienstigh zijn hier ten propooste te verhalen, hoe dat anno 1667 *den 7 Sept.* des avonds vermoeyd (als men de Vredens vreugde vierde) t'huys

t'huys gekomen zijnde, my met een boekje in den hoek by 't vuyr aan den haart plaaſte; ondertuſſen maakten mijn Heeren de Knegts, en mijn Broeder, allen evenwijs, van die kruypertjes, die de Jongens onder de Vrouwen haar rocken langs de aarde goyen. In dit doen gebeurd het dat een vierendeel pond Kruyd, in een papieren huysje los op de tafel lagh, 't welk door een vonck van de keers aan brand raackte, waar door de vlam door de ſchoorſteen uyttoght ſoeckende, meeſt mijn haer van 't Hooft, en mijn Aangeſight vreeſlijck brande. Egter moeſt met het beplackte Backhuys mijn nodige viſitens doen; waar door ick door negligentie weder aan vreeſlijcke *Tandpijn* geraackte, welcke aan mijn regter zyde alle de boven Tanden ſoodanigh carieerden, dat heden weynig ſtucken daar van over hebbe, ſulcx ep die zyde geen gebit hebbe. Nu om tot de ſake te komen, na de verbrandheyd zo kreegh ik een *verhardingh*, en *groote ſwellingh* op en *inde bovenſte*, *als onderſte ſpeeckſel Klieren*, ſoo hard als of men op hout of ſteen getaſt hadde. Deſe *verharde Klierens* groote ſwellingh verdreef ik ſonder opening, op welke des nagts van mijn eygen miſt, op een graauw papier geſtreeken, appliceerde, na dat het hair met ruyckende ſtof wel gepoedert, onder de muts geſtoken hadde, latende ſo veel het mogelijk was, het Aangeſigt, na de Mond toe, vry, de *drek pap* met doeken aen de muts vaſt makende; des morgens zo waſte ik het ſelve met laauw water af: over dagh lagh daar een *Emplaſtrum de ranis cum Mercurio & ſale armoniaco* (op onſe manier gemengt) op, ſulcx dat na drie maanden eerſt volkomen gereſtaureert wierd: waar uyt blijckt dat men deſe *harde geſwellen al temporiſerende moet geneſen*, ende niet te hevigh aantaſten, of ſy worden quaadaardigh.

De middelen, door welken de *ſchropbulæ* ofte *ſtrumæ* geneſen worden, zyn de volgende.

℞ *Succ: ruth: ſabinæ an:* ℥vj.
Squill: ℥ß. *Sem: ſinapi* ℥jß.
Ol. caſtor: ruth: myrtini
Scorpion: laurini an: ℥j.
Coq: *ad ſuccor: conſumpt: adde,*
Gum bdell: in aceto ſcillit: ſolut: ʒij
Salis armoniac: ʒiij.
Euphorb: ʒvi.
Sulphur: vivi.
Sandarac: an: ℥ß.
Lapid: pumic:
Nuc: cupreſſ: ariſtol: rotund:
an: ℥jß.
Ol. ſabinæ, juniper: ſuccin:
Philoſoph: an: ʒß
Argenti vivi ſulph: extinct: ʒvi.
Vngt: martiati. ℥j.
Balſam: ſulp: ℥jß.
Sp: ſalis armoniac: ʒiij.
Miſce fiat Vnguentum.

Vel

℞ *Succ: Raphani ruſtic:* ℥iij.
Salis volat: ℥j.
Saponis venet: ℥ij.
Coq: in Unguentum.

Vel

℞ *Spirit: frumenti* ℔ij.

Baccar: juniper:
Lauri an: ʒß.
Fol. betonic: ſerpill.
Flor: lavendul: an: p: j.
Salis armoniac: ʒß.
Tartari ʒj.
Cort: guajac:
Rad: bryon: an ʒvj.
Coq: in aperto vaſe S. A.
Et fiat Epithema.

Emplaſtrum magneticum arſenicale.

℞ *Gum: galbani. Sagapeni.*
Armoniac: Bdell: in aceto.
Scillit: ſolut: an: ʒiij.
Therebinth laric:
Ceræ an: ʒvß.
Antimon: crud:
Sulphur: flavi an: ʒij.
Magnetis arſenical:
Terræ vitriol: lotæ an: ʒjß.
Ol: ſucc: juniper.
Philoſophor: an: ʒj.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Aliud Emplaſtrum.

℞ *Gum galbani.*
Ammoniac: ſolut: an: ʒij.
Picis navalis ʒij ß.
Baccar: lauri.
Sem: Staphyd: agri.
Cumini.
Rad: pyretri an: ʒvj.
Salis armoniac: ʒj.
Stercor: columb: pavon:
Caprin: an: ʒi.
Maſtich: mirrhæ, thuris an: ʒß.
Labdani ʒvj.
Viſc: querc: ariſtoloch: rotund:
Æris uſti an: ʒj.
Colocynth: ʒvj. *Propoleos* ʒß.
Therebinth: ʒiv.
Ceræ citrin: ʒiij.
Ol: ceræ ʒiß.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Cerotum.

℞ *Emplaſt: de ranis cum mercurio.*
Quadruplicato ʒiij.
De labdano ʒij.
Melilot: ʒiß.
Gum galbani: labd:
Sagapen: an: ʒj.
Pulv. mirrhæ: aloes an: ʒiß.
Salis gemmæ. amoniac. an. ʒvj.
Sem: cumini. macis an: ʒx.
Styrac. liquid ʒvj.
Cariophill:
Fol: ſalviæ an: ʒß.
Salis volat: C. Cervi. ʒvj.
Therebinth. Q. S.
Fiat S. A. Emplaſtr.

Vel.

℞ *Emplaſtr: diachyl: cum gumm:*
De vigon: an: ʒiß.
Merc: vivi ſaliva extinct: ʒj.
Fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Merc: vivi cum aqua fort.*
ſoluti ʒvj.
Axung: porc: ʒviij.
Coq. in olla fictili ſpatula lignea
con-

continuo movendo, donec materia inde exſurgat mollis, cui addatur.

Cera flava ℥ij.
Pulv: maſtich:
Olibani an: ℥vj.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Cataplaſma.

℞ *Rad: brion: raſpat:*
Ciclam: recent: an: ℥iß.
Herb: ſcord: abſynth: ruth:
Cicutæ: ſalviæ an: M. j. ß.
Stercor: columb: ℥vj.
Colocÿnth: ℥vj.
Salis tart:
Ciner: clavellat: an: ℥vij.
Sem: bardan: ℥vj.
Fœnicul: ℥iß.
Cumini. ℥i.
Fuligin: ſplend: ℥ij.
Salis armoniac: ℥iij.
Fæc: vini ℥iij.
Urinæ Q. S.
fiat S. A. Cataplaſma.

Aliud Cataplaſma.

℞ *Capar: alb ar:*
Rad: lilior: albor:
Alth: an: Q. S.
Cum *ol: camomill.* in puticula reduc & adde.
Saponis nigr: ℥iß.
Fiat Cataplaſma.

Deſgelijkx ſoo zyn de *Emplaſtr: ſulphuris, de baccis lauri, carminans Sijlvii, de labdano, de ranis cum mercurio triplic: vel duplicat: ad hernias*], &c. van groot gebruyk.

LV. HOOFDSTUK.

Hoe men die gene helpen ſal, die den Hals gedraayd; en na d'een of d'andre Schouder getrocken blyven houden.

't Gebeurd menigmaal, dat de *Muſculus maſtoides*; die in 't voorſte deel van den Hals lang en ſmal, en bykans dubbeld is: wy ſeggen met d'Heer *Bidlo*, drie, ja viervoudigh, van 't hoogſt en opperſte deel van de *Clavicula*, plant hy ſig met dicke vleeſige eynden in de *proceſſus mammillaris* in, het Hooft buygende ſoo inkrimpt, hard en ſtijf werd, dat alſoo het Hooft op zyde blijft gebogen ſtaan.

In dit geval zo zijn de verſagtende, en inciderende middelen zo van *ſmeeringe, pleyſters, ſtoovigen, pappen*, &c. ſeer dienſtig om te gebruyken, hoedanige zijn het *ol: caſtor: trifol: odorati: de laterib: vulpini, laurini, axung: human: ungt martiat: nervin: emplaſtr: de ranis, de laudano, de labdano, baccar: lauri, carminans Sylvii*, &c. *Of men gebruyckt dit volgende ſmeeringtje* twee a 3 maal daaghs.

℞ *Ol: camomill:*
Nardini. vulpin:
Ruth: laurini.
Caſtor: an: ℥ß.
Axung: humana ℥v.
Vngt: martiat: nerv: an: ℥iij.
Theriac: ℥iß.
Salis card: benedict: ʒß.
Armoniac: ℈ij.
Caphur: ℈i.
Ol: caphura gutt: xv.
De lateribus ʒij.
Fiat linimentum.

Maar na dat alle *ſtovingen*, *ſmeeringen* en *emollientia* te vergeefs geadhibeert zijn geweeſt, en men door deze maniere van doen niet gevordert heeft, zo treed men tot d'operatie, ſoo dat hier niet over is, als 't Handwerk, 't ſy door *Machine* ofte *Operatie*, en men procedeert op deſe wijſe, welck dan aldus geſchied.

Men neme een *hals rinck* met bonte vellen bekleed, en met oogen voorzien, door welke de haaken vande yſere beugel paſſeren: deſe yſere beugel heeft in ſijn bovenſte een haak met zijn ringh, door welke een koorde paſſeert; met welke de beugel hangende vaſt gemaakt, en de lyder met zyn kromme hals, inde hals rinck geplaaſt, in een regte linie uytgerekt werd het geene verſcheydemaal daaghs moet geſchieden. Deſe *beugel met zijn hals ringh* ziet *Tab:* 4. *fig:* 47. *Pag:* 121. afgebeeld.

Deſgelyckx zo heeft *Hildanus fol.* 48. een ander Inſtrument geinventeert, welk mede in dit geval kan gebruykt werden. Dit Inſtrument met deſſelfs ververklaringe kan men *Tab:* 4 *Fig:* 41. *Pag.* 121. zien en lezen. Naar dit alles te vergeefs geadhibeert hebbende, zo procedeert men vorders op de volgende wyze.

Men ſet den Patient (alle behoeffelen gereed zijnde) ſchuyns tegen den dagh in een ſtoel, 't Hooft agterover, en de Kin omhoogh houdende, op dat de *Spier meer geſpannen ſtaat*; latende ſijn Hooft vaſthouden; met de vingeren vande ſlincker Hand, moeten de ondergelegene deelen van den *Hals ſeer ſtijf nedergedrukt*, en van onder toegenepen werden, de Pees ſoo veel mogelyck is opligtende, om meer ſpatie voor het *Mesje* te maken, en om de *Keel en Hartader* te beter *te* konnen *myden*, op dat de Pees beter uytſtaan, en te voorſchijn komen ſoude. Dan neemt men een *krom ſmal Mesje*, beginnende van de zyde daar *'t Oor* is, digt boven de *Clavicula*, na de *Keel* toe; een krom, dik en ronde rugh hebbende, ſpitspuntigh, doch ſtyf en wel ſnydend de ſneede te doen; de *Pees* wel onderſchept, en de punt voor met den Duym gevoelt hebbende (op dat de *Strot* niet geraackt werde) zo moet men deſelve al ligtende, de Hand aghter latende ſacken, doorſnyden, want de punt van 't Mesje by en neffens de Duym door de huyd komende, zo kan men te beter de *Pees*, ſonder queſſinge van andere partyen en ondergelegene deelen *affſnyden*, anders gebeurt het veelmaals dat in eene ſnede de *Spier* niet geheel af geſneden werdt; om dat die *Spier breed is*, en ſomtijds een drie, of *viervoudige dubbelde Pees* heeft, als voorſz is; welcke men als dan met het Mesje noch onderſchept hebbende, affſnyden ſal.

De operatie gedaan zijnde, zo ſal men de *wonde opvollen*, van den andren hou-

houden, ende door een band of twee aan de muts, die een vaſte *keelband* heeft, op de Schouderen vande geſonde zyde vaſtmaken; het Hooft alſoo regt, ende de *wonde open houdende*, op dat daar een *breede Cicatrice* gemaakt mogte werden, en het Hooft regt magh gewennen, welk anderſins den ouden wegh over wijcken ſoude.

Dit is volgens *Roonhuyſe*, *obſerv.* 22, 23, ende *Job van Mekerens obſerv. cap.* 30. *haare* meyninge; midsgaders 't gene van my daar toegevoegt is.

Roonhuyſe vermaand deſe operatie met geen Schaar te doen, om dat men al knippende de Pees die hard is, ſoude moeten affnyden, waar door pijne, 't geſight door 't bloed belet, en onſekerheyd vande quetſinge der ongelegene Keel en Arterie gegeven werd.

Noch door geen *Cauſticum*, als *Tulpius obſ. lib. 4 cap.* 58. van een Burgemeeſters Soon van Middelburg verhaald, welke na ſoo veel pijnen en convulſien, van 't Aangeſight, Hals en Armen doorgeſtaan te hebben; egter deſe operatie ten laaſten nogh heeft moeten doorſtaan; na welcke gedaan zijnde, de accidenten terſtond ophielden. Het Krom-mesje tot deſe operatie is *Tab: 4. fig:* 8. *pag:* 120 te zien.

LVI. HOOFDSTUK.

De *Laryngotomia*, en Waterſugt van de Keel.

TOt deſe operatie komt men ſelden, of noyt, voor dat alles te vergeefs getenteert is; ja men is wel gedwongen dit te doen, al ſchoon door ons Mesje voor de *Paracentheſis in thorace* een *abſces* in de Keel geopend was. Anderſins als men *'t Geſwel* niet ſien, maar wel voelen kan, ſoo ſal men een *krom Inſtrument*, *dat voor rond, dick aangeſlepen van ſtaal, ongehard, plat als een Foliemyrt is*, onder de Vinger inbrengen, zo als van de *Tangh*, om de graten uyt de Keel te halen, voorens geleert is, ende openen daar het *Geſwel* mede.

Om deſe operatie dan wel te doen, ſet men den Patient in een *agteroverſtaande leunſtoel*, tegen het ligt, met het Hooft agterover, dat van een Dienaar vaſt gehouden werd, op dat den Hals uytgeſtreckt blyve; dan *teekent men de huyd midden op de Strot*, even van den *Larynx* of *Strotappel* af, naar beneden toe, drie Vinger breedlangh, alwaar men beginnen moet.

Dit ſoo gedaan zijnde, vat men de huyd met de ſlincker Duym, en eerſte Vinger, en men heft die ſoo hoogh op als men kan; inſgelijex zo doet aan d'andre zyde een Dienaar het ſelve, zo dat de inckt ſtreep regt in 't midden ſonder verdraeyingh ſtae, de eynden egaal over den adderen correſpondeerende.

Dan neemt men ons *Mesje tot de Paracentheſis in de Borſt*, *Tab:* 4. *fig:* 13. *pag:* 120 *en Tab:* 6. *fig:* 5. *pag:* te zien, ſnydende de huyd ſo van bovenen tot de eynde van de ſchreef door: ten welcken eynde men van het agterſte aan *'t heft van 't Mesje* daar de ſnede begint, het Mesje doorſetten ſal, op dat ſulex in eene ſnede

geſchiede: de wonde een duym breed ten minſten gapende, om d'andre dwers ſnede wel te konnen doen. Daar na *wiſt men de wonde met een ſpongie in water uytgedoopt uyt, om de linie*, door welcke de *Muſculi ſternohyoidei* vereenigt zijn, *te ſien*, en om de ſelve na haar lengte een ſneetje in 't midden te geven, na welck met een *Foliemyrt* in die ſnede, de voorſz Spieren van den andren geſepareert werden; dan dilateert men de wonde met de voorſte Vinger nog eens ter degen over.

De Spieren geſepareert zijnde, zo voelt men met de voorſte Vinger, waar beſt de *twee haken* t'appliceren zijn, en hegten *de haken* alſoo van onderen in het midden onder de lippen van de wonde; deſe *haaken moeten met twee tanden zijn, uyt een ſtuck yſer of ſtaal* gemaakt, het heft en de ſteel te zamen een ſpan langh zijnde, aan d'andre zyde is mede een platte breede haack *Tab: 3. fig: 20. 24. en 37. pag: 70.* afgebeeld, welke anders hier oock wel te pas ſoude komen: men moet oock onderſoeken en weten waar het eynde van de *Larynx* is, welcke als men die gevonden heeft, men na beneden dalende, gemackelijck de *ringen* voelende tellen kan; als wanneer door yder Dienaar, de *huyd en Spieren* van den andren getrocken en gehouden werden; van de Strot af te beginnen, alwaar de *derde vlieſige tuſſenſpatie tuſſchen de Cartilagines* is, *in welcke gemeenlijck d'openingh geſchied*; anderſins ook wel tuſſen de vierden ringh, als d'inflammatie lager is, want d'opening altijd beneden *tumeur* of *abſces* moet gedaan werden, daar anders die te vergeefs gedaan werd. Dan laat men van wederzijds *met een haak de lippen van den andren houden*. Die plaats gevonden hebbende, zo laat men den Patient ſoo veel agter over leggen als men kan, om dat de *ringen* als dan *van de Strot* meer van den andren ſtaan; dan werd van d'eene of d'andre zyde *dwers*, of *ſchuyns* beginnende, na dat ymand regts of ſlinx is, de *Trachea arteria tuſſen de ringen doorgeſtoken*; en om geen abuys te begaan, zo moet het mesje, zo verre als het ſelve in 't ſnyden moet door gaan, omwonnen werden, want indien het Mes niet wel behandeld wierd, of door eenige bewegingh van den Patient verder als men wilde quam door te ſlippen, waar door het *overſtaande vlieſige deel van de Trachea arteria* zoude gequeſt worden, daarom moet de openingh maar ſoo groot gemaakt werden, dat daar een pijpje ingebragt kan worden.

Van gelykke zoo moet die *openingh tuſſen de ringen in 't midden van't vlieſige deel van de Strot gemaackt werden*: om dat die vleeſiger is, en ſoo beeter, als de *Cartilago*, kan genezen werden, welkers wonde niet wel geneeſt.

Men ſal dan het *Mesje* ſoodanig dirigeren, dat niet dieper avancere als dat het even door 't vlies kome, of men doet *een bolletje van Pick*; of *gekoockte Terebenthijn, of wat weeck gemaackte Hars, of Pleyſter aan de punt*, om niet dieper te konne avanceren; het ſelve een groot ſtroo breed verwyderende, en dan magh men vryelijck van bovenen neerſteken, onder de Vinger het ſelve dilateerende, welke de plaats beſt wijſt; ten ware het bloed uytgedoopt zijnde, men de plaats ter degen ſien konde. Soo haaſt het Mesje penetreert, zo komt de lugt met ghedruys daar door, dan ſal men maar avanceerende ſnyden, ende niet dieper met het *mesje* avanceren, als geſeyd is.

Maar ſommige willen dwers op de Membraan de plaats wederzijds met

inckt

inckt geteekent hebben, doch dat is frivool; of willen oock die met een dwerſe linie, eer d'eerſte ſnede gedaan werd, in de huyd teekenen; maar die, werd door de natte ſpongie af en uytgewiſt.

't Wiekje of *pijpje Tab: 4. fig: 50. en 51. pag:* 121 vertoont, *moet van ſilver, platagtigh*, met de grootheyd van de wonde correſponderende zyn, en effen ſoo langh weſen dat in de Caviteyt komt, de kanten een weynigh omgeſlagen, ende glad gevijlt, ſonder eenige andre gaten. Het *pijpje heeft oock twee platte, wat omgebogene, ooren*, daar yder een gat in is, door, en aan welcken een lintje ſteekt, dat plat voor op den andren vaſt genaayd is, ende met deſe lintjens werd het *pijpje* om den Hals vaſt gemaakt, welckers eynden voor onder d'openingh, of op die, als yder door een gat van de *Pleyſter* geſtoken is, gebonden werden; om dat het niet uytſacken ſoude, oock heeft deſe *welklevende Pleyſter* een gat in 't midden, het grootſte van drien dat op d'openheyd van de *Canule* reſpondeert: maar beter is het, dat dit *Canuletje* voor boven de ooren, als een afdackje, of uytſtekent gootje, gemaackt zy; ſoo dat door 't gat van de Pleyſter en ledere band kome, die men agter in de Neck bind; ende dan behoeft men geen lintjens.

De *kromme Wieken*, moeten een plat half rondagtigh plomp omgebogen kantje hebben, om niet uyt te ſchieten als ſy ingebragt werden, ſoude anders *hoeſten* veroorſaaken. Men kan oock ſoo een *wiekje van ſagthout* draeyen of maken laten.

Het *Abſces* geſuppureert, of de *Angina* geprofligeert zijnde, dat vroeger of later geſchied, al na de circumſtantien zijn, welk na 't ſeggen van *Aquapendens* in drie of vier dagen geſchiet; ſoo treckt en laat men de *Canul* uyt, men brengt de Spieren te ſamen, en men komt die na 't ſeggen van *Aquapendens* te hegten, en dan de *huyd*, op dat geen heesheyd *raucedo* daar op volge; edoch my dunckt dat de *huyd* alleen te hegten genoegh is; want om de *Spieren beter by den anderen te houden*, die door haar bewegingh eer als de huyd doorſcheuren; kan men geen hegt Pleyſter leggen. Deſe hegtingh geſchied met een, of drie punten; invoegen dat de middelſte punt regt over d'openingh kome, en moet deſelve noch met hegt Pleyſters by een gehouden werden, op dat de punten niet zouden uytſcheuren, ſoo daar maar een punt ſcheurt, wel t'ſamen afwyken, inſonderheyd onder en boven de punt, waarom met hegt Pleyſters beſorgt, en de lippen van de wonde by den andren moeten gehouden werden.

De *Hydrope gutturis*, of waterſugt van de Keel.

DAar komt ſomtijds een *Hydrops gutturis* voort te vallen, en die werd door een ſimple inciſie geneſen.

De Inſtrumenten tot deſe operatien noodigh, zijn de voornoemde Haakjens, en ons Mesje voor de *Paracentheſis* in de Borſt.

De

De *Inſtrumenten* tot de *Ooren*, *Neus*, *Lippen*, *Mond*, *Hals en Keel*, behoorende, zyn inde volgende Tafel afgebeeld.

Tab. 4. fig. 1. Een *ſcherpe Snytangh met zijn veer*, om fragmenten van beenen mede af te ſnyden.

2. 2. Twee zilvere *Hegtnaaldens*, voor *de Hazemond*.

3. De zilvere *Naald met zijn omgeſlagene draad*, in *Hazemonds hegtinge* zo gebruykelijk.

4. en 5. Twee *dikke aangeſlepene Penne-mesjes*, met agtkantige en platte hefjes.

6. Een *ſcharppuntige*, ſtyve, redelijk hard getemperde *Schaare*, met ſtyve en vinnige ſnydende *takken, en beugels*.

7. Een ſtevige *Papegaays-bek Snytang*, met zyn *veer*.

8. Het *kromme*, *hol uytſnydent ſepareer Mesje*.

9, 10, 11, 12. Verſcheyde ſoorten van *ſny en ſepareer* Mesjes, met hunne *ſeparatorien* daar agter aangevoeght.

13. Een welſnydent *Biſtori*, ofte *inciſie Mesje* in *paracentheſi* en *abſceſſen* te openen, gebruykelijk.

14. De verbeterde *Mond-ſchroef*.

15 Een tweede verbeterde *Mond-ſchroef*.

16. De *Mond hoorn met zijn Kraan a.* door welke die geene die de *klem inde Mond* hebben geſpyſt werden, en werd het ſelve by *b.* ſagjes ingegoten.

17. Een *kleyn fijn Snytangetje, om iets ſubtiels af te ſnyden.*

18. *Litt: a. a. b. c. d. e. f. g. h.* verſcheyde zoorte van *Inſtrumenten om Tandvlees en Tanden zuyver en ſchoon te maken*, en houden.

19. *Litt: i. k. l. m. n.* verſcheyden ſoorte van *Raſpatorien* om hoeken en kanten vande *Tanden* af te vylen, ſchoon en glad te maken.

20. De *platte mond Boſtel*, voor en agter inde platte ſteel *a. a.* ingeſchroeft, met zyn *platte tongh ſchrapper*, aande verkeerde zyde gemaakt.

21. *Oog-tand*, ofte *Hondts-tand* A. met ſijn holligheyd C. en *draats gewyze been veſeltjes* ofte *pijpjes* B. en *ſtilet* D. tot in en door de holligheyd C. gebragt.

22. *Kies*, ofte *Maaltand* E. deſſelfs holligheyd F. in de door welke de *bloed vaten* lopende zig verſpreyden, G. deſſelfs *been-veſeltjes* ofte *pijpjes*. de kroon van deſelve uytmakende.

23. *Papegaay-bek* met zyn *ſchroef. a.*

24. *Papegaay-bek* met zyn *veer b.* en vattende *Tand. c.*

25. Twee *Raven-bekken* met *veeren*.

25 * Kleyne *Ravenbek*, ofte *roſtrum lacerti*, om ſtukken en wortels der Tanden uyt te halen.

26. *Pelicaan met regte Armen.*

27. *Pelicaan met kromme armen* om *Kiezen* uyt te ligten.

28. Twee verſcheyde *Geyte voetjes*.

29. *Trumeeltje*.

30. Het

Fig. 1.

30. Het *Ritzertje.*
31. *Tand Boſteltje a.* met zijn *Tongſchrapper. b.*
32. *Tongriem ſchaartje* met ronde punten.
33. Platte *Tong ſpatul met zijn Lepeltje a.*
34. *Blaaſpijpje* met zijn ronde bolletje met gaatjes *a.* in *relaxationé Vvulæ* gebruykelijk.
35. *Kromme keel Tang*, om graaten, &c. mede uyt de keel te halen.
36. Een *rond, buygſaam, redelijk ſlijf, glad Baleyn*, met zijn doorgenaayde ſpongie *a.* aan d'eene zyde; en met zijn ronde knoop *b.* aan d'andere zyde.
36. * *Silvere keel pijp* vol gaatjes, welk voor aan een ſpongie *a.* heeft.
37. De *Mondſpiegel* ofte *ſpeculum oris*, B. en *Oorſpiegel* A. met zyn uytgeholde *Oornebben. a. a.*
38. *Oorhaakje*, met zijn kleyne *platte Oorlepeltje ofte ſpatultie.*
39. *Oorlepeltje*, welke aan't eene eynd open, en aan 't andere eynd getand ofte gekerfd is, om andere dingen, gelijk *Coraalen, Erwten, Biggeltjes, of Keytjes &c.* beter geplaaſt en omvat hebbende, uyt te halen, 't welk veel beter hier mede geſchied, als met een ander *Lepel*, om dat in 't gat het lichaam dat uytgetrokken moet werden, beter en vaſter ingekaſt werd; ook zo behoeft die zo veel plaats niet, om dat de rug weg gevijld is.
40. De *kromme gebogene Koore Tang* voor de Neus, &c. gebruykelijk.
41. Het *Oor Tangetje* met zijn *Houwpijpje* en *Ontfangertje*, met een *koper koud geſlagene veertje*, welk men omdraayd als men *Tangetje* toedoet, om dat 't *Houwpijpje* niet gequeſt zoude werden, als vooren aangeroert is.
42. Tweede *Oortangetje* met zyn ronde uytgeholde groefjen, *b. b.* met welk het *Oorlelletje* gevat, en met een *Naald in b. doorboord* werd.
43. en 44. Nog twee beſondere *Oortangen*, als mede voor de *Zeton* in de Nek dienſtig, met welke de *Oorlelletiens* gevat en doof genepen werden, als mede de huyd, en door welkers openinge *a. a.* een Naald door het Oor ofte huyd doorgeſtoken ofte doorboord werd. D'eene *Oor-Tang* heeft een *ſluytringh b.* door welke hy toegeſloten en geopend werd.
45. en 46. twee *Gehoor hoorens*, voor die geenen welke *doof* ofte *hard hoorende* zijn; welken met hun ſpitze openinge *a. a.* in 't Oor geplaaſt werden, en in *b.* het geluyt van den aanſpreeker ontfangen.
47. het *ſpeuytie ofte Seringetie* om *in polypo narium inde Neus te ſpeuyten.*
48 *Hals Ringh*, met zijn *beugel*, voor een kromme ofte ſcheve hals gebruykelyk: A. A. is een *beugel* uyt yſer gemaakt met zy haaken op d'eynde, aan welke de *ſwaare leere hals ringh*, met een wolle velletie bekleed, door ringen C. C. vaſt gehaakt werd. Welke *beugel* in zijn bovenſte deel een haak met een ring B. heeft, door welke een koorde gebragt zijnde, deſelve aan een balk ofte

dwers hout vaſt gemaakt werd, om de lyders regt op te beuren

49. Een *Inſtrument voor gebrokene ofte ſcheven wervel beenderen van den hals*, om die te herſtellen; en den *hals regt te plaatzen*. A. A. is een *platte yſere ſtaaf* 14. duym lang en 2 duym breed; welke in 't midden B. B. genoteert, in tween geſcheyden is; maar nogtans zodanig niet, ofte werd door tuſſchen komen van de *draay ſchroef* C. C. digt aan den andere gevoeght. Op deze wyze is dit inſtrument alleen in verſcheyde perſoonen applicabel, al naar dat de lichamen 't zy kort ofte langh zijn. Het is nootſakelijk dat deze *draay ſchroef* C. C. op zyde, om de *ſtaaf* in balance te houden, twee yſere platte ſchuyve D. D. heeft, welke in D. D. op de *ſtaaf* vaſt geklonken zijn, maar in E. E. E. E. door *vierkante ringen* zig bewegen, en op en neer ſchuyvende loopen. F. G. zijn *twee breede banden* op de ſtaaf vaſt geklonken, welkers bovenſte F. om het *dye been boven de knye vaſt gemaakt* en omſwagtelt werd: maar de tweede *band* G. werd onder de knye om het ſcheen been tot aan de knye ſchyf toe omwonden en vaſtgebonden; op welke ſtaaf, in ſijn bovenſte deel een *breed uytgehold of ront uytgegroeft blok* H. met zijn groef I. vaſt gemaakt is, om het onderſte uytſteekende deel des beens ofte van het hooft te konnen vatten en omſluyten. Deze holte des houts, moet met zagte linde ofte wolle gevult en bezorgt zyn, op dat het deel, welke in het zelve geplaaſt werd', zig niet beſchadige. De boven band L. werd om de borſt en lendenen vaſt gemaakt en omwonden. Dit inſtrument dus in ordere geſchikt zijnde, werd met de ſchroef bout K, op en neer al winnende, naar pas en gelegentheyd geſchikt.

50. Een *hol uytgeſteepene mesje met ſijn breede zonder a.* om zonder quetzinge van ondergelegene deelen, yets te openen.

51. En 52. twee *canulen met hun oorties en banden*; in *laryngotomia* gebruykelijk, om dezelve in de larynx, ofte ſtrot, te plaatſe, door welke lugt geſchept werd.

53. *Houte Tongriem Gaffel*, welke voor aan bot en ſtomp is.

54. *Het koper Inſtrument voor de neergeſonken keel lell. ofte huyg*, door welke dezelve afgeſneden werd, zijnde in zijn bovenſte deel A. hol rond, met een lange *holle buys B.* regt neergaande; hebbende op zyde C. C. *twee holle kokers ofte buysjes*, door welke een gedraayde draad E. boven by F. naar buyten door de zyd buysjes C. I. daar door geſtoken werd: op d'ander zyde by C. 2. werd mede een draad doorgebragt, welke van daar binnewaarts de ringh by G. langs de holte der buys neergaat. De draad E. welke in F. door de buys C. I. doorgaat, werd in H aan een oortie van de lange buys B. vaſtgemaakt. Dit alles zo bezorgt hebbende, zo werd de tongh met de *platte ſpatul* 33. of *mond ſchroef* 15. neergehouden, terwijl het inſtrument, in de mond gebraght zijnde, de *Vvula* in de ronde *ring A.* gelaten

laten werd; in de ring zijnde, zo werd by de draad G. sterk getrokken, waar door de *Vvula* toegestrikt en afgesneden werd.

55. de *strik knoop*, so als dezelve moet gestrikt werden.

Tafel der *banden* in haar legginge *van het Hooft*, *Oogen*, *Oren*, *Neus*, *Mond Kin &c.*

Tab: 5. fig: 1. De *dryhoekige bands* legginge voor de *fonticulus in futura corenali.*

2. *Cancer bands* swagtelinge, ofte *kap swagtel*, hoedanig dezelve volgens letterteykening geleght werd, door welke het hooft sagjes gedekt en omwonde werdt.

3. De *Hoofd mus band*, of twede *kap swagtel*, met zyn sluyt banden A. B. met welke de brede band A valt geslooten werd .. ziet de *platte band fig*: 3. in het tweede register.

4. *'t Tweede Hoofds winzel de Cancer band*, ofte *aghthoekige band* gezeyd, met letter teykeninge afgebeeld.

5. *Derde Hoofds bands* omwindzel, ofte *aghthoekige bands legginge*, met zyn *oorgaten*. De platte band ziet *fig*: 2. in het tweede register der banden.

6. De *seshoekige Oorband*, in zijn legginge en letter omswagtelinge.

7. twede *ses hoekige Oorband*, met zyn omslingeringe, en ronde sluytband, welken platte afbeeldinge in het *tweede register fig*: 4. te zien.

8. De *vierhoekige Oorband* in zyn legginge, ziet het tweede register *fig*: 5.

9. *Derde* hoofds swagtelinge, *Cancer band* genaamd.

10. *De voorhoofds swagtel*, *schapha* genaamt.

11. 't Tweede *voorhoofds swagtel schapha.*

12. 4 *hoekige band*, voor het hoofd en boven en onderste kakebeens relaxatie, ofte *quetzinge der maxillen.*

13. *Enkelde swagtel voor het hoofd* en kakebeen.

14. *'t Tweede enkelde hooftband*, tot het selfde gebruyk.

15. *Derde 4 hoekige hoofd swagtel*, voor het kakebeen en bovenste hoofd deel.

16. De *Gladiatore band* van Perigenes.

17. De *hooft band voor de ossa temporum*, met zijn 2 strikken.

18. *Voorhoofds band*, als mede voor het *occiput*, en kaakebeens relaxatie.

19. De *hoofd swagtel* of *slinger swagtel*, voor het hoofd en kaakebeen, *Cevestre* genaamd.

20. 't Tweede *Chevestre*, ofte *hoofd swagtel.*

21. Derde *Chevestre*, ofte *hoofd band.*

22. De *Capelline band* voor de sluytinge der suturen des hoofds.

23. Vierde *hooft band.*

24. Vyfde *hoofd band*, *Rhombus* genaamd.

25. *Enkele Oogband.*

26. *Dubbelde Oogband.*

27. *'t Tweede dubbelde Oogband.*

28 *Derde dubbelde Ooghband.*

29 *'t Tweede enkelde* Oogband.

30. *Enkelde Neusband.*

31. 't Tweede *Neus en hoofd band.*

Fig. 1.

Fig. 1

32. *dubbelde* Neus *en* Oogband.
33. bovenſte *Lip en hoofd band.*
34. tweede *bovenſte Lip en hoofd band,*
5. *dubbelde Lip band.*
36. *Kin band.*
37. tweede *Kin band.*
38. *derde Kin en Hoofd band.*
39. *Neus en Hoofd band.*

Tweede Regiſter der *platte banden.*

De *Banden, Swagtels*, ofte *omwindzels* zyn veelderley, zo in zoorte, gebruyk, als benaminge, *tot het hoof behoorende*, 't zy darſe enkel ofte dubbelt zijn, en werden de *Moſch band*, *Schaaf band*, *Omkeerende band*, *Kreeft band*; *Sperwer band*; *Schilpat band*, *Ruitband*. *Dekband*. *Expulſive band*, *kuil band*, *Omſlingerband*, *Enkelde en Dubbelde Oorband*, *Neusband*, *Lipband*, *Kin band*, *Hooft band*, *Cappelline* genaamd, *Epideſmus Opperband*, ofte *Opperſmagtel*, *Rhombus*, ofte *Rhomboides*, *kapſwagteling*; *Tholus van Diocles*, *halve Rhombus*, *Koninkx Windelingh*, *Schapha*, ofte *ſchutwindelingh*; *Hippocrates Mutz*, *ſlingerſwagtel*, *lap ſwagtel*, *Groef van Amintas &c.* genaamdt. Welkers ordere van legginge en omſlingeringe hier verſwegen werd, zullende van deſelven by een nader tractaat vande *bandens legginge*, *knoop* en *draadhegtinge* gehandelt werden. Dit dient alleen om de platte grond der banden, tot het hoofd horende, te vertonen.

Fig: 1. 6 *hoekige band*, voor het hoofd, ofte *Cancer band.*
2. *Cancer band*, ofte 8. *hoekige band*, voor het hoofd en Oor, door welkers gaten E. E. de Ooren doorgeſtoken werden.
3. *Hoofd mutz band*, ofte *kap ſwagtel F.* met zijn *zluytbanden A. B.* en inſnyenge D. F.
4. *'t Tweede* 6. *hoekige hoofd en Oorband*, met zijn zluytband E. en Oorgaten D. D.
5. De 4. *hoekige band*, ofte *enkelde Oorband*, genaamd *Rhombus.*
6. *Dubbelde Oorband.*
7. *Neus en Lip band.*
8. *twee eyndige Neus en lip band.*
9. *Dubbelde Oogband*, voor de *Ægylops.*
10. 4 *hoekige band*, voor 't hoofd, Kin en lip, en voor de *fonticulus in Sutura Coronali.*
11. tweede *Neus en lip band.*
12. 6 *hoekige band*, met zijn *invoeginge A.* voor de *breuke der onderſte maxillen.*
13. *hooft band, voor de Venæſectio van de vena frontalis.*
14. *band*, voor de *fractuur van de Neus.*
15. *voorhoofd Kin en hoofd band.*
16. *Neus band.*
17. *band*, voor beyde de *lippen en Kin.*
18. *Compres van hort papier*, tot de fractuur van het onderſte kakebeen.

VAN

VAN DE OPERATIEN DES BORSTS.

LVII. HOOFDSTUK.

Van de *Paracentheſis* in de Borſt.

OM welcke operatie wel te doen, zo moet men voor eerſt een *loode Pijp*, een pinck dik breed hebben, en ſo lang, als men ſal oordeelen uyt de vettigheyd van den Patient, dat ſy even door, *tot in de holligheyd van de Borſt, ſal konnen penetreren*; want verder hoeft die niet te komen, om dat anderſins de *Longe*, die ſomtijds ſeer geſwollen is, daer tegen aanſtooten en ſlaen ſoude; waarom dat oock de kanten van de *Canule* wat omgeſlagen ende glad gevijlt moeten zijn, en wat *platagtig na de tuſſen ſpatie der Ribben geformeert*; de *Cannul* moet boven aen twee vleugelen hebben, met ider een gaatjen, daar een redelijken ſterken draad door is. Deſe *Canulen zijn Tab: 6 fig: 1, 2, 3. pag.* te zien.

Ten tweeden, neemt men een *welklevende Pleyſter*, ſo groot, of wat grooter *als een palm van de Hand*, *daar drie gaten in zijn*, 't grootſte dat op 't gat van de *Wieck*, of *Canul* reſpondeert; ende d'andre twee ider een Pinck breed van 't middelſte gat af, daar de *draden van de Wieck* doorgeſtoocken werden.

Ten derden, zo moet daar *een dicke platte Wieck van werck of pluxel*, of een *plat ſtuckje ſpongie*, ſoo groot als een ſchellingh zijn.

Ten vierden, een *vier dubbeld Servet*, welck noch in vieren, voor een *Compres*, moet toegevouwen zijn, of men neemt wel een andre *dicke doeke Compres*, ſonder naden of zoomen, hoe wel men hier ſo niet behoeft te comprimeren.

Ten vyfden, een *vier dubbelden breeden band*, *conform de Compres*, en zo lang, dat ruym wat over den andren om 't lijf kan geſpelt werden.

Ten ſesden, een *doek een ſpan breed*, *of wat breeder*, daar in het midden een ſnede is: om *'t Hooft door te ſteken*, voorts de andre eynden ſoo langh, dat d'eene voor op de Borſt, en 't ander agter op den Rugh op de band kan geſpeld werden. Deſe *doek ofte band* ziet *Tab. 6. fig. 4 pag.*

Ten ſevenden, ſeven, agt, negen a tien redelijck *groote ſpelden*, van vier in een deuyt, ten minſten agt ſtukx.

Dit alles moet in ordre in een ſchotel leggen, ende dan volgt *pen en inkt* daer na, om de plaats alwaar de ſnede zal gedaan werden, aftetekenen.

Ten agtſten, een *Mesje voor met een punt*, dat rondagtigh ſnydend, meer als ſtekende is, ende aen d'andre zyde van de punt, na den rugh toe, ſnyd dit *Mesje* ruym een Duym breed, is voor vloeiend, en ſoo dun dat buygt, als een groot *Lancet*, ſcharp aangeſlepen, ende wel gepolijſt; het heft is plat, een Vinger breed, en een halve ſtroo breed dick, om by nood langs de *veure vande holle Sonder* in 't opereren te konnen gebruyke, welk *Mesje* wel glad gevijlt moet zijn, en agter aan het heft is een *Seperatorium*, om de *Muſculos ſternohyoideos* in d'operatie van de *Tracheotomia* bequaam te konnen ſepareren, gelijck noch tot meer andre gebruycken zeer dienſtigh is: het is geheel van ſtaal; en gelijk een *Lancet* gehard, ſijnde het Heft ruym een halve ſpanne langh.

De *punt* moet zodanig, ſoo als boven aangehaald hebbe, weſen, als mede, om dat *ſoo ſy heel ſpits* was, anders breken ſoude konnen, om dat men met dezelve eer in de holligheyd des Borſt ſoude weſen, al eer men 't wiſte, en wanneer elders tegen aanſtoot, gelijck ſy in de *Conductor* moet komen, zo ſoude deſelve omlegge, afbreke, of bot, ende alſoo onbequaam gemaackt werden tot volvoeringh van d'operatie; het *lemmet* moet oock ſoo *dun weſen*, dat het vloeit, om zo veel te gemackelijcker te konne penetreren, maar moet ſoo ſtijf zijn, dat d'operatie kan doorſtaan.

Het *Seperatorium* agter *aan het heft* moet *rond*, *bot*, *ſcharp*, niet ſnydende gevijlt, maar ſagt gehard aangeſlepen zijn.

Dit *Mesje ſnyd aan wederzijden*, om ſonder het om te keeren, *aan weder-zyde d'openingh te dilateren.*

Tuſſen de ſnede en het heft is een *halfmaans gewyſe uytholſeltje*, daar van onderen de voorſte Vinger inpaſt: om in 't opereren beter vaſtigheydt te hebben. Dit *Mesje* ziet *Tab. 6. fig. 5. pag.*

Ten negenden, een *Sonder half rond*, *ruym een ſpan langh*, wat meer als een *ſtroo breed dick*, hebbende een egaal *half ſtroo breed diepe uytgeveylde veure*, aen d'eynden vlack, ſteil neer ingekipt, om dat ſoo ſy ſchuyns om hoogh uyt-liep, het *Mesje* in d'operatie uyt de groef met ſijn punt ſoude konnen ſlippen, welck als even door de *Pleura* is, in de groef van de *Sondeer* moet bewaart werden; om de *Longe* niet te quetſen.

De *punten van dit Inſtrument moeten voor rond*, ende van onderen vloeiend, rond toe aangevijlt zijn, om niet te quetſen, kan *van koper of ſilver* weſen, beter als van yſer: om dat noch wat ſagter als van yſer, en beter voor de punt en ſnede van't Mesje is. Deſe *uytgegroefde Sonder is Tab. 6. fig. 6. pag.* te zien.

Ten tienden, een *koper Inſtrument in form van een S.*, het is aan d'eene zyde *lepelsgewijs langagtigh hol*, in 't eynde van des ſelfs holligheyd *twee gaten op zyde hebbende*; om dat de *materie* daar door ſoude konnen loopen, en gelijck als afgetapt werden, en dat na het midden van de *ſteel* toe, welke *rond is*, d'andre zyde is plat, en diend om de *Longe te rugh te douwen*, ende

materie

materie af te tappen, als de *Longe ſeer geſwollen en hier of daar vaſt is*, en dat den uyttogt van de *materie* niet na behooren geſchied; welck Inſtrument, indien ik dat ſoo niet bedagt, gemaeckt, ja zo gebruyckt hadde, ſoude ſeer tot ſchade van de Lydende verlegen hebben geweeſt, welke, *door opſtopping van de materie, ſoude hebben konnen komen te ſterven.*

De *lepelsgewyſe zyde* werd meeſt gebruyckt, ſomtijds oock wel de platte ſmaldere zyde. Dit Inſtrument ziet *Tab. 6. fig: 7. pag.*

Ten elfden, een redelijcke *groote ſagte ſpongie in een becken met water*, of liever een *groote teſt met water*, welck Water in de Winter warm weſen moet.

Ten twaalfden, een of twee *Hantdoecken.*

Ten dertienden, een of twee *Bierglaſen*, om de materie of bloed te vangen, om dat die dun van rand zijn, anders zo neemt men *een kopje.*

Dit ſoo naar advenand in ordre geſtelt, en *pen en incks* als Capiteyn op zyde by de Hand zijnde, ſoo begind men ſijn werck.

Van de Operatie ſelfs.

MEn *ſet den Patient* ontbloot *op een kruys ſtoeltje, banckje* ofte *andre ſtoeltje ſonder leuningh* zijnde, is den Patient wat ſwack, ſoo kan een Dienaar den Patient op zyde tegen houden.

Voorts laat men hem de Handen op ſijn ſchoot, over en in den andere, gelijck gevouwen, loſlijk leggen, als wanneer den Arm, inſonderheyd aen die zyde daar d'operatie geſchieden moet, uyt de wegh is, den Patient geen actie doende: om dat door die beweginge d'openingh ſoodanigh ſoude konne gemaackt werden, dat en door een andre contrarie *bewegingh de huyd boven d'openingh tuſſen de Ribbe ſoude ſchuyven.*

Den Patient aldus in een goed ligt geſet ſijnde, ſoo voelt men wel ter dege, ſtijf duwende met het voorſte der Vingeren, en dat minder of meer al na dat de luyden vet of mager zijn, waar *de plaats tuſſen de tweede en derde Ribbe, van onderen te tellen in de ſlincker zyde; en tuſſen de derde en vierde in de regter zyde: om de bultagtigheyd des Levers, is, ook zo neemt men dezelve wel een hand breed van den Rugge graad, om dat de tuſſenribbige ſpatie daar ſoo wijd is, dat d'operatie aldaer, om de bogt van de Ribben, lager geadminiſtreert*, gevoeghlijcker en beter kan volbragt werden; wel in agt nemende *het eerſte Ribbetje van onderen*, welck minder of meer, maar meeſten tijd een Pink lang is, daar men ter degen op letten moet, of men ſoude *d'openingh een Ribbe hooger* moeten doen.

Noit ſal men die tuſſen dat Ribbetje, en tweede Ribbe in de ſlincker zyde doen, om dat, de openinge daar gedaan zijnde, gezien hebbe dat in 't uyt en inademen het Diaphragma ſoo beweegt wierd, dat *geduerigh tegen de loode Pijp aanſliet*, waar door *imflammatie, excoriatie* en *ulcus* volgt; zo dat de *loode pijp*, door de bewegingh, als door de ſwellingh, ſoo toegedouwt, en als te rugge na buyten geſtooten werd, waar door de materie geen uyttogt konde hebben, als

na

na dat het *Diaphragma* t'elckens doot het *platte van ons kopere Decussorium* nederwaarts gedouwt was, in welck pogen, de veel soortige schadelijke deeltjens vande lugt, met door en in de opening tot inde Borst te passeren, groote schade causeren.

Johannes van Horne segt: dat men alle scrupulen voorkomt, om de plaats tot d'operatie te vinden, als men *met een draad* van de *Mucronata cartilago*, tot een *der punten vande Vertebren van den Ruggraad meet*, als wanneer men dan die lengte in drien verdeelt, en waar dat de twee derden deelen van den draad, van *Sternum* af beginnende, eyndigen, daar is de regte plaets tot d'operatie. Een eenige experientie maakt geen regel.

De plaats gevonden hebbende, zo werd *na den loop ofte bogt van de Ribben, op de onderste Ribbe*, dat 's ten respecte vande plaats daar d'opening geschieden sal, *met inckt ruym een Duym breed geteekent*, terwyle de voorste vinger of vingeren, de plaats bewaren; ick segge *op de Ribbe*, omdat, als aldaar noortsakelyck de snede daar gedaan zynde, het veelmaals gebeurt dat den Patient sijn Schouderen intreckt, en na dat robust, of teerseerigh is, minder of meer in een krimpende, de wonde soodanigh doet gapen, dat men als dan op de regte plaats eerst is: gelyck altyd ondervonden hebbe, en voorts blycken sal.

De *snede* dan moet, *na de figuur der Ribbens* loop, gedaan werden.

De afteekeningh wel gemaackt hebbende, werd de huyd soo van den *Operateur*, als sijn Dienaar, van wederzyden gevat, en met den Duym en voorste Vinger hoog opgeligt, soodanigh dat de eynden vande schreef over den anderen responderen; als dan zo snijd den *Chirurgus* van het eynde der snede van het *Mesje* na 't heft toe, beginnende deselve van boven na beneden de huyd toe, tot de eynden vande schreef doorgaande.

De snede gedaan zijnde, zo komen de *Musculi intercostales*, die hier met de Lakeyen in den raad sitten, te voorschyn, ende daarom wel een dwerse snede, sonder dat sulcx schaden kan, mogen in haar wambais hebben. Edoch of men die siet of niet siet, men moet met de voorste vinger van de slincker Hand, (welke wel Nagels in dese gelegentheyd hebben magh) styf effen *boven den rand van de onderste Ribbe*, na binnen met de Nagels de punt douwenden houden, tot dat het Mesje met sijn punt onder de Vinger de *Ribbe rakende*, kan passeren, en dat minder of meer, al na de Luyden grof of ranck zijn: de Vinger wegh genomen zynde, zo brenght of douwt men het *Mesje* (door de regter Hand soodanigh gehouden), dat de voorste vinger in het uytgeholde halvemaantje van onderen, en den Duym soo verre nodigh is, van boven kome) al sagtjens en voorsigtigh tot in de holligheyd in, terwyle d'Omstanders en den Patient 't minst daarom denkende, het gewaar werden, 't welck men aan het knappen van de *Membraen*, (dat wel altyds niet en geschied) maar wel eerst aan de *lugt*, *bloed*, *of materie uyt de Borst komende*, weten kan, en gewaar werd; dan treckt men het *Mesje* te rugh, en men *brengt de holle Sondeer in de holligheyd boven het Mesje*; dan set men het *incisie Mesje inde groef van het half omgedraayde Sondeer-yser*; in welck doen men den *Patient sagtelijk uyt ademen* laat: maar best is, als men het *Mesje* soodanigh

nigh omdraayd, als of men met de punt in d'onderste Ribbe snyden wilde; maar zo wanneer de *Longe*, gelijck my meermaals gebeurd is, *aangewassen* is, zo datter geen lugt, &c. uytkomt, so sal men met het *Sondeer-yser* voelen, of men ook tot in de holligheyd of niet geavanceert is; maar is men tot inde holligheydt nogh niet genadert, zo avanceert men met het *Mes* onder de *Sondeer* voort; isser geen *materie*, soo sal men egter niet na laten d'operatie wel te doen; want het wel gebeurd dat de *sack* daar de *materie* inleyd, soo na by is, dat met de Vinger, of 't platte van 't *Decussorium* werd doorgestoten, of dat na eenige dagen ook wel doorbreekt; en den *Chirurgijn* neygt het buytenste van sijn hand, daar hy de *Sondeer* inhoud, dat 's de lincker Hand, na het *Sternum* toe: om dat de regter Hand met het *Mesje in de veure na de rugh*, *de Pleura*, sonder quetsen van de *Long*, aan die zyde na behooren, zoude konne dilateren, dan neemt hy het *Mesjen* uyt, en de slinker Hand gaat dan met een draay na den *Rugh graad*, om occasie te geven, dat op de selfde fatsoen de dilatatie na 't *Sternum* toe geschiede; ende so doende kan men de *Longe niet quetsen*, want hoe vlacker *den rugh van 't holle Sondeer-yser* de huyd van buyten nadert, en haar holligheyd van binnen na de *Pleura* werd gedrongen; hoe meer de *Longe* selfs *tegen den rugh van 't Sondeer-yser aanslaat*; dit zo in die staat gebracht hebbende, zo werd de *Pleura* na voren toe van binnen open gesneden, zo als na agteren toe geschied is; soo dat dese laetste incisie boven over de slincker Hand geschiede moet, of men verwisselt het Instrumenten van d'een in d'ander Hand, en men doet als dan met de slincker Hand de snede; edoch 't is te veel omslagh, en staat ider ook soo niet ter hand, het duurd ook langer; zo dat den Patient langer pyn lijd; anders zo treckt men maar het *Sondeer-yser* wat na hem toe, en men maeke een halve tour, aan d'overige zyde met de Hand en *Sondeer-yser*, als 't Mesje uytgehaald is, in een om zien.

Terstond daar na zo neemt men't *Mesje* en het *Sondeer-yser* uyt, en men moet de wonde met de voorste Vinger dilateeren, met welcke men ook soo verre in het rond als men kan van binnen voelen moet, of ook de *Longe vast is*; soo die vast is, soo moet men deselve soo verre de Vinger reyken kan, digt na de *Pleura* toe, de Longe zelfs mydende, vande *pleura* separeren.

Daar na zo *tapt men het bloed*, *of lotura carnis adinstar*, dat 's gelijk *Franciscus Arcæus* wel aangemerckt heeft, dat het een *water is*, *evens eens offer bloedig vlees in gewassen was*; *uyt de Borst in een glas a twee* af, en dat soo veel als noodigh sal geoordeelt werden, de wonde dan met een natte spongie gereynigt hebbende, zo moet men *den Duym* terstond *op de wonde houden*, tot dat ook de *huyt van buyten gereynigt is*, welcke als dan noch met een hand, of droogh doeck afgedroogt moet werden; dit gedaan zijnde soo steekt men de *loode Canul* inde wond, leggende een *platte wieck*, of *spongietje* daar op; dan steekt men de draden, die aan ider oor van de wieck sijn, door de zydige gaten vande *pleyster* door, brengende de *pleyster* op en tegen de huyd, so dat het middelste gat midden op dat van de wieck kome, en kleven die so vast, en men bind ook de draden op de rugge vande *pleyster* vast, daar op een *dicke Compres*, en een band daar over leggende, als voorsz. is: de selvige

als dan op zyde om 't lijf met drie of meer ſpelden vaſt ſpeldende, als mede een ſpeld op de band, in 't midden van de Compres, de ſelve, om dat niet uytſacken ſoude, wel ter degen vattende en vaſt ſpellende.

Voorts den doeck, daar 't Hooft doorſteekt, voor en agter op de band yder met twee ſpelden of vier vaſt ſpeldende, op dat den eerſten band niet kome neer te ſacken.

Dit is de gemackelijckſte, en ligſte manier van doen, oock de ſekerſte en ſalutairſte voor den Patient; en op deſe methode konnen de *Vaſa*, die in de groef onder aan elcke Ribbe leggen, geenſins gequeſt werden.

Deſe operatie hebbe ik op die manier bedagt, wanneer bevond, dat als men een *Cauſticq* ſet, alleen de huyd, tot de vettigheyd toe, maar word gebrand, dat twee uuren duurd, en hondermaal meer pyn als onſe operatie geeft, welke eer ten eynde gebragt, als een gemeene latingh op den Arm met ſijn verband gedaan werd.

Indien *de Borſt aan wederzyde vol materie of bloed is*, ſoo moet men in yder zyde, een dagh na d'andre, een openingh maken.

Als de *Eſcare* doorgeſneden is, zo moet men het zelve evenwel doen, dat bykans onſe heele operatie is, te weten de ſnede in de ſelve; uytgeſondert op een ander fatſoen.

Set men in d'openingh een *tweede Corofijf*, ſoo vloeid die ſoo verre; dat ſy daar na een vreeſlijcke groote openingh maackt; want men de *Cauſticq* als dan, *in die voorſz. deeltjens, zo niet dwinge en toomen kan*, daar ſy geſwolten zijnde, doorſackt, ende welckers *fibrilletjens* ſy allenthalven *menigfout doorſnijd*; ſoo dat, als op de tweede *Cauſticq* de verdere openingh geſchied, men de eerſte dagen wel materie of bloed krijgt; maar dan *ſwellen de gecauteriſeerde partyen*, en maken, als de *wieck* uytgetrocken is, dat de openingh ſoo van voren, als van binnen door de *geledeerde en gerodeerde Pleura*, *&c.* welcke alle laps gewyſe in 't ſepareren byhangen, toegedruckt werd; ja ſoo, dat men geen materie, &c. ſonder die deelen te dimoveren, door het *Decuſſorium* kan uytlaten, welk een moeylijck en pynlijcke ſaack is; waar op dan volgt, als meermaal geſien hebbe, dat na de ſeparatie *'t Vlcus* ſoo groot wierd, dat men de *Canul* moeſt wegh ſmyten, en genootzaakt zyn daar een horribel dick en groote ſteck wieck van werk in te ſteken, met eenige platte wiecken van werk daar op, ende de Pleyſter naar advenand daar over, om de lugt buyten de Borſt te houden; welcke lugt geſien hebbe, dat onder 't verbinden ſoodanigh ſijn perſonagie *ſpeelde*, dat na verloop van twee a drie weken, ſomtijds maar agt dagen, meeſter van ons en den Patient was, een *Gangræna in de Longe* veroorſaackt hebbende, ende alſoo den Patient, welke anders noch hadde konnen behoude werden, van levend in dood gemetamorphoſeert hadde.

Not. Ik geve de Konſtgenoten te dencken, wat ontlaſtingh uyt ſoo een geſtopt en toegepropte Borſt ſucceſſivelyck daar heeft geweeſt, ende wat nadeel die materie niet al in de Borſt gedaan heeft. Derve verſekeren dat verſcheyde alſoo getracteert, *ad Patres*, ofte d'Outvaders hebbe ſien gaan.

Oock zo komen, waar van ervarentheyd hebbe, de *Cauſticquen* het Pe-

rioſtium

rioſtium geperrodeert, en de *Ribben* mede ſoo wat van de ſelve taart gegeven hebbende, indien geen verder *Caries* daar op volgt, een ſeparatie, welke tijd vereyſght, en pyn, in 't uyttrecken van de ſchilfers, te verooriaken.

Hier uyt is nu wel af te meten, dat de materie niet te veel uytloopen ſoude, en dat *d'inflammatie*, op een kleyn wonde, volgende, kleynder is, als op een groote, en de lugt ſoo veel niet in de Borſt komen kan, en de openingh voor al niet grooter, als wy geſegt hebbe, weſen moet.

Oock behoort die noch kleynder in *Hydrope Pectoris* te wezen, dat is *waterſugt van de Borſt*.

Indien ymand plaiſier heeft, met *Hippocrates in Hydrope Pectoris* een *Paracentheſin door de Ribbe* te maken, kan het op deſe wyſe doen. Een ſnede regt over de *Rib* in de huyd gemaackt hebbende, zo ſepareert men het *Perioſtium* ſoo breed op zyde, in het vierkant als de *ribbe* by na is, welck zo wel als de ſnede en beter met het tweede *Mesje* voor de *kruysgewyſe of driehoeckige inciſie* ſal volbragt werden, dat gedaan, en *'t Perioſtium* wel geſepareert zynde, zo volt men de wonde tot 's andren daags braaf op, als wanneer met onſe nieuw geinventeerde *exfoliative Trepaan*, men midden in, *half door de Ribbe*, voorſigtigh *boord*, ende dan voorts door en door met het *Wyſken* dat volbrengt; dan *levigeert men* met een kleyndere, en op onſe manier gemaackte *Lenticulaar*, de *kanten van binnen de Rib*, de *Pleura* wat te rugge douwende, en wiſſe met een *penſeel*, of ander *beſemtje van pluxel*, het *ſchrapſel* uyt; dan ſteekt men in het *uytaſemen* de *Pleura* met een *ſmal Mesje*, voor *met een ronde punt*, *dick aangeſlepen*, en *aan wederzyde ſnydende*, bykans als 't gene dat *Tab*: 4. *fig*: 10. *pag*: te zien en tot deſe operatie ſonder *Cauſtieq* gebruyckt werd, even maar door: om de *Longe te myden*, en ſnyde die na boven en beneden, eerſt over ſangs, ende dan over dwers, *kruyswijs* met de punt door, om de *Pleura* ſoo verre te openen als 't gat van de *Ribbe* groot is; want de vier lippen krimpen wel op, en werden oock door de *Canule* van den andren gediduceert.

Deſe *Canul* dient even eens te zijn als die, daar *in Paracentheſi abdominis* van geſproken ſal werden, uytgeſondert dat ſy ſoo dick is dat ſy net in 't gat van de Ribbe als een kraan ſluyt, en ſoo lang dat even door de *Pleura* kome; behoort *van ſilver* hier in dit geval te zyn, en wat ſtyf of dick om niet te buygen, de *Canul* ziet *Tab*: 4. *fig*: 1. 2. 3. *pag*:

Vorders tapt men het water, door een ſchaft in de *Canul* geſtoken, af, om van 't lijf af te doen loopen, daar na treckt men die weer uyt, en men ſtopt de pijp toe, en verbinden den Patient, zo als van de *Paracentheſi in ventre* ſal geſegt worden.

Edock de voorige is ligter en beter, oock meerder in 't gebruyck.

De Inſtrumenten die in deſe operatie moeten gebruyckt werden, zijn te ſien, *Tab*: 4. *fig*: 1. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 10. 11. *&c. pag*:

Van 't doorboren des *Borſt beens*.

INdien daar *bloed of materie* tuſſen de *Duplicatuur* van *'t Septum intermedium* of *mediaſtinum* legt, ſoo werd regt in 't midden van *'t Sternum*, na de *kruyswyſe of driehoekige inciſie*, een *Trepaan geſet*, en de *Membraan* onder 't Borſtbeen geperforeert, even als in de *doorboringh van de Ribbe* voorſz is.

Deſe *Trepaan* moet in 't midden, dat's van de zyden af te rekenen, geſet werden, om de *Vaſa mammaria* te myden, die van wederzyde van ondere langhs het *Sternum* loopen; en moet dezelve ſoo verre na de *Cartilago enſiformis* toe, als het lyden kan, geſet werden, het *Diaphragma* zo veel mogelyk is mydende.

Die de *Paracentheſin* met door branden willen maken, konnen het doen, maar is niet meer in gebruyk, nog van die ſecuriteyt.

Dit is nu eygentlyk wat aangaat de *Paracentheſis* in het *borſtbeen*; maar wanneer daar een *Abſces* heel uytpuylende zig vertoont, gelijck verſcheyde ſoodanigh getracteert hebbe, ſoo is *'t Abſces* maar ſimpelijck 't openen; want men kan door d'uytpuylingh, en materie, niet onderſcheyden waar de *tuſſenſpatie van de ribben is*, tuſſen welcke men d'openingh anderſins beſt doen ſoude.

LVIII. HOOFDSTUK.

Van de *Borſten der Mannen*, te groot en enorm waſſende; midsgaders van de *kleyne Tepels* der *Vrouwen*, *&c.*

HIer toe heeft men een wyder of nauwer wambais of rock van doen, al na dat de hovaardy der baas of knegt is.

Op de *Borſten van Mannen*, ſoo uytgewaſſen en groot geworden zijn, zoo dat haaſt *Vrouwe Borſten* gelijck zijn, legt *Aquapendens* een *Spongie in aqua thermali, of lixivio cum calce viva gedoopt* en zagjes uytgedrukt, om de wreede affnydinge der zelver van de *Ouden* te verhoeden; welcke operatie hier niet ligt toegelaten ſoude werden, als niet hoogh noodigh zijnde.

Een goed Hollander magh wel *Buyck*, *Billen en Borſten hebben*, en al had hy die met eten en drincken vergadert, ſoo ſoude hy egter geen medicamenten daar op leggen, veel minder die af laten ſnyden.

Van de *Tepels* die kleyn zijn, of weynigh voor den dagh komen.

DEſe werden door een *kop met een lange neb*, daar men door ſuygt, uyt en opgeſogen, de *kop* geen grooter gat hebbende als de *Tepel* groot is, en op

en

en om de ſelfde geappliceert kan werden, deſe *kop* over de Tepel geſet zijnde, en door de pijp geſogen werdende, werd de *gekloofde Tepel* verſchoont van nypen, deze *glaze kop* ziet *Tab. 6. fig:* 11. *pag:*

Oock doet men ſulkx met een *Kinder glaasje*, dat warm op 't vuyr geworden, en de wind uytgeſogen is; dan werd het met de Vinger geſtopt, en ſoo ſchielijck over de *Tepel* geſet, als wanneer het glaasje in form van een kop de *Tepel* als dan optreckt; om welcke *Tepel* eer het flesje afgedaan werd, een ſmal lint gebonden werd: om dat de Tepel na 't afligten van dit flesje niet ſoude inkrimpen: men ſal 't dan maar redelijck vaſtbinden, en op de eerſte enckelde ſtrick, als met een lintje wel houdende, een *loopende knoop* leggen, en des anderen daags die heel los en afdoen, ſettende weder het flesje daar over, en binden de *Tepel* weder als voorſz is, ende dit zo lang continuerende tot die genoegh uytgehaalt is: maar noch beter is 't met een *kop*, een kleyne gat hebbende, dat met de *Tepel* correſpondeert, de ſelve met een kleyne vlam daar op te zetten.

De *koppen of flesjens*, die eerſt met heet water gevolt, weder uyt gegoten zijn geweeſt, ende dan om te droogen op het vuur geſteld, die zijn wel goet, maar neemt te veel tijd weg, en geeft groote moeyte in 't behandelen.

Voorts als men meer de *Tepel* als wel *melck* wil uyttrecken, ſo ſtopt men een *vingerhoetje met een rand van klimboomen hout gemaakt*, over de Tepel heen.

't Gebeurd oock dat door de *klooven*, als door de voorſz quale, de *melck* niet konnende uytgeſogen werden, *klonters inde Borſt* verwekt werden: om dit voor te komen, wilde wel met *Sennertus*, die een *bekertje van tin of ſilver, boven tegen over de Tepel doorboord, en een Speen daar aan gedaan*, wil gemaackt en geappliceert hebben, gebruycken, *lib.* 4 *p.* 3. *ſect. cap.* 11. of ſoude een kleyn *ſilver bekertje, of grooter flesje, van ondren hol zijnde, conform de Borſt, en met een gat even door de Tepel, daar van binnen een ſilver draad tegen geſoudeert, en glad gevijldt is laten maken*, om alſoo beter en net om de *Tepel* te paſſen, om geen pijn aan te doen; aan de overige bultige zyde wilde een pijpje regt over 't gat van onderen gemaackt hebben, en daar een Speen van een vers gedoode Koe aan vaſtmaken, om ſoo aan en door de ſelvige *'t kint te laten ſuygen. Dit flesje moet van ondere ſoo hol weſen*, om *de melck*, die het Kind niet krijght, maar langs de *Tepel* neer loopt, *te vangen*, en dit *flesje moet op de kanten een ſtroo breed dick, in 't midden een ſmalle Duym breed zijn*; hebbende een doorgaande pijp tot de Speenen toe, en voor met eenige gaatjens op zyde, welke van binnen doorboord is. Deſe gemaackte *Tepel dotjes* zijn *Tab.* 6. *fig:* 12. *en* 13. *pag:* te ſien.

Vande *Fiſtul* inde Borſt.

DEſe *Fiſtulen* van wat conditie of ſoorte die oock mogten weſen, zyn *moeyelijck om te geneſen; dat om de beweginge vande Borſt.*

De gene *die tot inde holligheyd penetreren*, na een *steek*, *Paracentheſin*, of anderſins veroorſaackt, gelijck meeſt de *Meſſiores* doen, die de *Canulen* of *waſligtjens*, of andre *wieken*, op haar tijd niet weeten uyt te nemen; maar die ſoo lang in de ulceratie houden, tot die van binnen allenthalve met een huyd overtrocken is, ſoo dat ſy jaren, ja al haar leven lang met een *ſilvre of loode Canul gaan*, ſoodanigen ſijn ſeer beſwaarlijck te remedieren.

Sommige heb ik konne geneſen, met de *calleusheyd vande Fiſtul* wegh te nemen, en dat door *Wiecken van gerolt perkement*, welken *in eenigh bytend liqueur opgekookt waren*, en ſoo nat ſijnde, in den andren geroldt, en alſoo dus geprepareert 't ſelve laten droogen; doende van dagh tot dag een dicker in de *Fiſtul*, die de *calleuſe* huyd, met eenen extenderende, dunder maakte, en ſoo beter geconſumeert wierd, doende de lyders ſtil te bed leggen, en alle oeffeningen van hard ſpreken, &c. vlieden.

Die *Fiſtuls* welken met een *Ulcus inde Longe*, vergeſelſchapt ſijn, ſal men niet ligt ondernemen en aan doen, om te geneſen.

Andren welken tot een *Ribbe*, *dewelcke deſelve met eenen gecarieert hebben*, komen; die moet men ſoodanigh navolgen, dat men de *Ribbe ontbloote*, en ſien hoe verre de *Caries* gaat, gelijck van de *Caries oſſis* ſal geſegt werden.

Maar ſoo daar *een of meer Ribben mogte gecarieert zijn*, ſoo ſal men de *Fiſtul* ſoodanigh *met een Mes of Schaare*, na dat dan beſt te pas ſal komen, *openen*, dat men de *ſeparatie vande gecarieerde Ribbe*, ſoo veel mogelijck is, bevorderen kan, en de *Ribbe ſo verre gecarieert is*, en namaals ſepareren ſal, *uytnemen*; want voor de *Vaſa intercoſtalia* hoeft men niet te vreſen, welken meeſten tyt aldaar dan al verrot en geconſumeert zijn, ſoo als ervaren hebbe; en of ter contrarye gebeurde dat ſy ſeer *bloede*, dat is *met cauteriſeren* in dit geval *te helpen*; maar men moet den Patient in een digte warme kamer houden, en ſo veel vlees en huyd in 't dilateren ſparen, dat de *Fiſtul* ſoo *gedilateert*, *met ſijn eygen dexel*, ſoo veel als mogelijk is, *kan gedeckt worden*, en dan is ſoo een Patient noch wel te helpen, als hy daar by noch gebruyken wil.

Van diergelijke een voorval, heeft zalr. Monſr. *Aime de Fos*, toegenaemt *Lucq*; my een raar exempel van eenen *Botaquet*, verhaaldt; na dat te *Parys* door Monſr. *Suif*, Meeſter van meer gedagte Monſr. *Lucq*, na dat den Patient eenige ſtucken van de Ribben uytgenomen hadde, door hem geneſen is.

Dit uytnemen ſoude oock ſeer behendigh konne geſchieden, als men de Ribbens ſeparatie niet afwagten wil, en der ſelver *Caries* bepalingh ſien kan, als oock om andere redenen der inwendiger accidenten, welcke na haar beſonder voorval, door een kleynder *roſtrum onocrotali* weg genoomen werde, als die, daer van inde *Embryulcia vera* ſal geſproken werden, ende uyt welckers manier van appliceren deſe oock volgen ſal; de *Pleura* door ons *kromme Foliemyrt*, daar het beſemtje voor de Trepaan aan is, of onder van de Rib, ſoo daar noch vaſt aan mogt weſen, geſepareert zynde.

De *Fiſtul* welke of met een, of meer over de *Ribben* buyten de Borſt gaan, ſullen op die manier als de andre *Fiſtulen* geneſen worden.

By my word de *Fiſtul met een hol plat getrokke Sondeer-yſer vervolght*, *welke*

om

om een ronde, ſlegte ſilver draad, om de ſtevigheyds wille, gewonde werd, en aan de eynde met tin, om de vaſtigheyd, geſoudeert is, en in die weder een *Naalde welcke voor ſchuyns, vierkant van ſtaal, en agter van heel buygſaam yſer daar 't oogh in is*, gemaakt moet ſijn, met welke, ſoo als men wil, gebogen zynde, men de *Fiſtul exact naſpeurt*, en dan moet men door het *onder oogh aan de punt een draad ſteken*, aan welcke *vlos zyde*, als in een *Seton* vaſt gemaekt werd, na dat de Canul nederwaars uytgetrocken, en de *Fiſtul* doorſtoken is; daar na treckt men de *Naald*, draad en vlos zyde, door 't nieuw gemaackte gat door. Hebbe oock ſoo een *platte ovale Sondeer-yſer*, daar een platte voor breedere Naalde doorſteke, om grooter gat te konne maken.

Deſe *ronde en platte Naaldens met oogen*, ziet *Tab: 6. fig:* 14. 15. *en* 16. *pag.*

Deſe *ronde en platte, en buyghſame zondeer-yſer* uyt getrokken draad gemaakt ziet *Tab:* 6. *Fig:* 17. en 18. *pag:*

De *ronde zonder met oog en knoop*, ziet mede *Tab: 6. fig:* 19. *pag.*

De *Fiſtul welcke ſoo laag is, dat ſy de vleesagtigheyd van het Diaphragma occupeert*, die ſal men vervolgen met onſe *perkemente Wieken*, die ſchoon in geen bytent goed gekoockt, egter om haar hardigheyd wel wat ſteken, maar terſtond weder ſagt werden, hoe wel ſy ſoo langh in bytent goed moeten gekoockt zyn, en vergroot werden, tot dat de *Callus* weg genomen is. Edog deſe *Wieken* ſal men met goed zegel garen vaſt gebonden, oock door twee gaten boven op de welklevende Pleyſter binden, op dat ſy door 't inademen niet inde Borſt getrocken ſouden werden.

Iſſer een *Fiſtul die niet regt boven de Ribben door en gaat, maar eeniger maten krom loopt*, ſoo dat men die met de kromme Schaar niet wel kan doorſnyden, als dan ſal men een *Syringotomus* gebruycken, *welkers ſagte yſere ſteel rond, buygh ſaam, en niet heel dick is, om te konnen gebogen worden, niet gehard, redelijck lang, en welke agter een holagtige ſnede heeft*, om beter de huyd te omvatten; en moet *van ſtaal, de ſnede wel getempert, en wel vlack aangeſtepen, en de rugge rond* gefabriceert zijn; *boven heeft het een gaatje of oogie*, daar men een *ſpeciſſum* doorſteekt, om het ſelvige met de voorſte Vingeren te dirigeren, *gelijck oock voor aande punt*, daar men een *ſmal hairſnoere lint* doorſteekt; by welcke te ſamen gebonden zijnde, men met d'eene Hand treckt, op dat niet op ſijde vallen ſoude. De punt moet een half ſtroo breed, ſchuyns of ruytagtigh vierkant weſen: ſoa dat de bovenſte hooge kant op de ſnede, die een kleyne pinck breed lang is, om de ſtevigheyds wille reſpondeert *aan de punt*; doet men een kleyn *pilletje* van matelijck hard gekoockte *Therebenthijn, Pick of weekgemaakte Hars*, het welck de knoop van een *Sondeer-yſer* repreſenteert, en gemaykelijck kan doorgeſtoten worden. Deſe *Syringotomus* is *Tab. 6. fig.* 20. *pag.* afgebeeld.

Als de *Fiſtul onder doorgaat*, ſo neemt men een *Syringotomus met een knoop als een Sondeer-yſer*, evenwel *agter de knoop een oogh* hebbende. Ziet *Tab.* 6. *fig:* 19. *pag.*

Anderſins neemt men een *bol langh koper Sondeer-yſer*, ende dan ſnyd men met een *Mesje wat ronder van ſnede als ons inciſſie Mes*, de heele *Fiſtul* langs mede door, ſoo dat de ſnede ofte *groef* de *holligheyd langs van het Sondeer-*

yſer

yſer ingebragt werd, voorts moet de *Callus* na de konſt wegh genomen werde.

Dewyle wy jegenwoordigh vande *Fiſtulen des Borſt* ſpreken, ſo ſal 't niet buyten propooſt zijn, den Konſtlievenden Leſer *een aanmerckenswaardig voorval, tot deſe materie dienende*, voor oogen te ſtellen.

In 't Jaar 1682. den tweeden *Aprilis*, ben ick geroepen om te viſiteren ſeker Engels Edelman, met namen *Johan Hanbeury Eſquire*; ſijnde een ſwaarlyvigh Perſoon, die ſigh ontrent de Schouder beſeert hadde; om welck te beſigtigen en te verbinden, hy ſeker *naam Chirurgijn* alhier in 's Gravenhage alvorens had laten roepen. Deſe (ik en weet niet hoe induſtrieus) ſeyde dat de Schouder van den voornoemden Edelman uyt het lid was: en volgens dit ſijn quaad en onkundigh oordeel, begint hy deſen Edelman hevigh te tarnen, recken en trecken, ja ſoodanigh; dat in korte dagen daar een *groote verſmeeringh in 't lid vande Schouder, en d'omleggende deelen* ontſtond; *die diep onder 't Oxel doorbrack*, en *veel etter*, niet vande beſte conditie, *van hem gaf*. Deſe verſweeringh wierd van hem een geruymen tijd na ſijn beſte wetenſchap getracteerd; ende eyndelijk ſeyde hy dit accident geneſen te zijn; maar hy hadde den Wolfs in de Schaapsſtal geſloten. Doch liet ſigh ten eerſten voor ſijne gedane moeyten, met goede *Philippus Quartuſen* betalen.

Maar den Heer *Eſquire* niet voldaan zijnde, in ſijn hope van geneſen te zijn, alſoo hy noch dagelijcx groote pijne gevoelden: ſoo ben ick nevens d'Heer Doctor *Gray* by hem geroepen; welke my eerſt d'Hiſtorie, van den beginne af dat behandelt was, verhaalde, 't geen daar na den meer gementioneerde Heer *Hanbeurey*, en veele andere fatſoendelijcke Lieden die deſe tragœdie hadden bygewoond, als mede van die gene die *Eſquire Hanburey* dienden, repeteerden: Soo vraegde ick dan aande Heere *Eſquire*, wat actie hy met den *Arm*, even na de beſeeringh, hadde konnen doen, maar Hy en ſylieden antwoorden, dat hy deſelve *op 't Hoofd maar pijnlijck konde leggen, 't welck niemand ſal doen, die het opper Arms been met de Schouder ontleed is.* En dat d'Heer *Hanbeurey* ſulcx ſonder pijne niet heeft konnen doen, gelove ick te meer, om dat vry wat teerſeerig, en kleynhertigh was.

Dus quam ick tot het geſigt en gevoel, en bevond dat *diep onder de Oxel een ſeer eng, en met huyd bekleede, diep Fiſtultje was*, waar door maar een kleyne zypelingh ſigh liet ſien; maar vond nevens dien oock een *wederhoudingh van een groote quantiteyt etter, van boven de Clavicul tot onder de Borſtſpier wijd en breed zig verſpreydende*, met klagte van *extreme pijn*, en *ontſtekingh van den Hals af, over de Borſt, Schouder, en by na van den Arm tot den Ellenboogh toe.* Dit quaad *omen* hadde d'Heer *Gray*, ſo mijn ſeyde, uyt de voorgaande proceduren al te gemoet gezien: om dat tegen d'opinie van d'Heer *Gray*: een Man die practijcq verſtaat, ende veel geſien heeft, de *Steekwieken* die gemelten *waan Chirurgijn*, in plaats van *Canulen* gebruykten, noch te ras uytnam, de *kanten vande Fiſtul vereeld latende.*

Na dit relaas, beſchouwingh, en verder taſtelijcke onderſockingh, ſprack ick met de Heer Doctor *Gray*, in een beſondere Kamer, maackten geen lan-

langen teem, om de *Fistul t'onthuyden, en te verwyderen*, terwyle wy terstond eens waren.

Tot weleke *dilatatie en onthuydingh Wiecken maackte van doeck gerold*, van de kleyne eerst beginnende, welken in *spirit. sal.* of *nitri* gestooken zijnde douwde die daar in; des avonds al wederom een grooter, des anderen daags noch dicker en langer, ende soo tweemaals des daags, de Wiecken t'elckens in lengte en dickte vermeerderende, tot dat de *Fistul raauw gemaackt en verwyderd was*; ondertusschen quam uyt *voorgemelte sack veel stinckende en scharpen etter*, en de pijn verminderde, d'inflammatie wierd geprofligeert, door applicatie van *aq: sambuci en saccar: saturni*, vermids geen vettigheden verdragen konde; de *openingh*, wierd *door geprepareerde spongien met vettigheyd bestreken*, en in *Escharotica* gedoopt, meer *verwydert*; en appliceerde daar na een *loode* en genoegsaam wyde *lange en breede Canul*, ende daar over een *wel klevende Pleyster met een groot gat*, tot ontlastingh van den etter; en boven 't *Sleutelbeen* een *Compres van spongie* gesneden, en *in een roborerende stovingh gedoopt*, daar over, en boven *dicke Compressen op de Borst*, welcke alle door den band *la Capeline* wierden vastgehouden: om door die, ende den band, den etter na 't gat, dat onder *d'Oxel met de loode pijp open gehouden* wierd, by forme van een *expulsive ligatuur*, uyt te dryven.

Ondertusschen medicineerden de meer-gedachten *Esquire*, ende gaven sijn Edelheyd *Vinum medicatum ex ligno guajaco, corticibus, ligni sancti, salsa*, en uyt *diureticis & roborantibus* bestaande; maar alles was te vergeefs, geconsidereert sijn Edelheyds volle lichaam en bezetheyd.

Na dat dan een geruymen tijd, om die oorsaacks wille, meest tweemaals 's daags 't verband, wegens de quantiteyt van etter die hem by menigte langs sijn lijf afliep, gecontinueert hadden; proponeerde ick in 't privaat een *openingh met caustica, op en door de Borstspier*, in 't onderste van den sack te maken, te meer, om dat ick met een *gebogen loode Sondeer*, of ander *Tentyser*, *van onder d'Oxel door de verwyderde Fistul ingebragt*, soo verre quam; dat mijn *Specillum* door de Borstspier gemackelijck voelen konde. Dit dan d'Heer *Gray* getoont hebbende, onderstond hy de selvige mede te tenteren; en het selve oock soo bevindende, wierd van my meer en meer aangehouden, om op die plaats de *Borstspier te doorboren*, en door dat middel d'ontlastingh van den etter, ende vervolgens de geheele genesingh te versorgen; maar neen, d'Heer *Gray* verfogt geduerigh uytstel, tot dat eyndelijck de nood hem anders dede resolveren; gelijck oock de pyne de Patient tot her werk noodsaakte. Ondertusschen *spuyte en wies, of spolde wy die sack* met *inspuytingen van Wijn Centaurea, absint: scord:* waar onder wat *Honingh* gemenght was, uyt, maar 't was al water gedorst.

Als men nu meer en meer verdriet in 't werck kreegh, begon d'Heer *Gray* aan den Patient zelfs, myne al voor langh geproponeerde meynigh smakelijck te maken, welck voornemen sijn Edelheyd *Hanbeuyrey* als de Schilpadden bewilligde. Evenwel na veel preken en smeecken, kregen wy op 't laaste Request een favorabel Apostil, *fiat ut petitur.*

Op sekere morgen gingh dan, naar consumptie van een goede *Engels troost*, den storm aan.

Na dat dan eerſt ter degen met *Spaanſe zeep en regenwater de geledeerde party met ſijn nabuyrige huyd afgewaſſen en gedroogt hadde*, onderſtond ik nochmaals na de regte plaats, die gevonden zijnde, geen kleyn *Cauſticq* appliceerde; welck geduerende zijn werckingh, door mijn Knegt ſtijf liet aandrucken en vaſthouden. Soo ras had dat *Ruptorium* ſijn effect niet geſorteert, welck goed was, of ick maackte een goede openinge tot bloedens toe, en gebruyckte *voor een Wieck*, om quanſuys te verwyderen, weder ſtilſwygens *een ander Ruptorium*, ende ſoo vervolgens, tot dat men oogſchijnlijck de bewegingh van mijn *Specillum*, van onderen d'Oxel, door d'onteelde *Fiſtul* ingebragt zijnde, midden in d'openingh op de Borſtſpier ſien konde: hier ondeckte ſigh het quaad, of de *verſweeringh*, en ſtopten met een groote *dicke Steeckwieck* de *ſource* van onderen, om te ſien of den etter aan d'andere zyde, indien niet ten deele doorbrack, ons de wegh ſoude wyſen, om *dezelve* den pas te helpen banen, en daar door verder ontlaſtinge te bekomen, maar volgde niet; ſulcx te raden wierden met de *ronde en gebogene Naalde*, na de bogt van het *Tentyſer* krom gemaackt, (*Tab:* 6 *Fig* 14. te zien) waar aan wat *Schoenmakers Was*, by forme van een *peersgewyſe knoopje* gedaan was, de dickte te doorſteken, 't welck op mijn *voorſte Vinger* van de ſlincker Hand, *in d'openingh van de Borſtſpier geſtoten*, en de *Naald van onder door 't gat onder d'Oxel* ſoo verre *doorgebraght* zijnde, tot dat die tegen mijn voorſte Vinger voelde, ende wijders die ſo doorſtekende, volbragt wierd, ſoo dat daar een *ſetum* van *Vlos zyde*, die *door 't agterſte oogh vande Naald geſtoken*, en een ſtuk weegs beſneerd was, daar gemackelijck doorgehaald wierd, 't geen goede operatie dede: maar alhoewel de *loode pypen* nog neffens de *vlos Zyden draad* van onderen en boven ingebragt waren, om wederzijds openingte krygen, en door die beyde ontlaſtingh te houden, ſoo overviel ons de *incarnatie van vooren op de Borſt*, *het gemaackte gat vernaauwende*, het geen ons verſtelde, tot dat eyndelijck reſolveerde de ſelve *Naalde* te nemen, en die onder d'Oxel in 't agterſte gat te ſteeken, en het oogh, met de uythangende en onbeſtrekene *vlos Zyde* te vademen, en de *vlos Zyde* met *vet of Salf beſtreke* zijnde om gladder te konne doorgaan, om de Naalde te woelen, en met een draad om deſelve vaſt gemaakt hebbende, op dat niet los gaan ſoude, en met mijn gebogene Naald voor doorgetrocken ſoude konne werden, om dan daar na van voren een *redelijcke dicke en gegloeyde koper draad door 't oog vande Naalde*, door de *Muſculus pectoralis* doorgetrocken, te ſteeken, en ſoodanigh om te draayen, en die te verſekeren, dat van boven na beneden, tot door 't gat onder d'Oxel niet uytſacken. en daar na ſoude konnen doorgetrocken werden; 't welck wel opnam.

Daar na verbond ick ſijn Edelheyd, en liet *de koper draad wedrezijds uythangen*, welke ick van buyten wel ter degen tegen de huyd omkromde.

Dit gedaan zijnde, ſoo ſtack ick van voore neffens de koper-draad een *langh ſpits geſneden Cauſticq*, en douwde die ſoo diep in als mogelijck was. Op de ſelfde wijſe ageerde ick van onderen, alſoo de paſſagien te nauw geworden waren, en deede de *Cauſtiquen* veel goed; want wy kregen ruym baan;

Dus

Dus haalden wy weder met dun koper-draad van onderen na vooren een nieuwe *vlos Zyden* dicken draad, als vooren door de Naalde gedaan was, door, en appliceerde neffens die, op wederzijds *loode Canulen*, waar door d'ontlastinge naar wens gingh; edoch den etter verdickte langsaam, so dat te rade wierden *roode Wijn* te gebruyken, waar in *Rad: irid. flor. centaur. minor.* en wat *aristoloch: rotund:*, of diergelijke gekoockt waren. Dit deed hem seer wel op; en na dat de holligheyd sagt uytgespoeld hadden, druckten wy die uyt, en speuyte een *Balsam ex balsi: Peruvian: ol: Hyperic: cum Therebenthin. Venet: & Gum: elem:* gemaackt daar in, dewyle van den *Balsam: Sulph: Therebenthin:* geen voordeel genoten hadde, welke de omleggende deelen ontstak, en rond om de outhuyde *Fistul* excorierende; ik liet den *Balsem* daar in soo veel mogelijck was blyven, waar op *goede digestie* en verminderingh van etter *in pus* volgde, sulcx dat met behulp van *Compressen*, soo *van spongie als doek*, in een *roborerend fomentum* gedoopt, en uytgewrongen, den Band *la Capeline* midsgaders innerlijke medicinen, meer-gemelten Heer *Johan Hanbeurey Esquire*, na veel talmens, langduerige visitens, als verbanden, eyndelijk den laatsten *Augusti* gans genesen is geworden: maar onder dese Cure is het voorgevallen by mangel van *geprepareerde spongie*, dat wy een lang en dunne *Gentiaan wortel* gebruykten, wiens schil niet afgesneden zijnde, aan d'eynden met een draad voorsien was. Dese was soo langh en bestreecken dat van onderen voor doorgebragt wierd, den etter ter dier tijd noch vry dun en scharp zijnde.

Als wy nu des anderen daags den *geswollen Gentiaan wortel uythalen wilde*, soo was hy soo vast, dat van wat zyde wy 't uyttrecken tenteerden den gemelten *Gentiaan wortel* afbrak, zulkx dat de resteerende stukken eenige dagen door de, na die tijd, noch wijder gemaackte openingh, na onderen vry gesackt zijnde, met een Tangh uytgehaald wierden.

Ik wil derhalven hier door de Jongelingen vermaand hebben, geen smalle *Gentiaan wortel*, te gebruycken, tot verwyderingh der ulceratien, als de voorsz *Fistul een overzydige ulceratie heeft*, om die in voorige forme te appliceren; maar liever een kortere, en dat van wederzyden, tot in de holligheyd, ende dat daar en boven de *Gentiaan wortel* met een stercken draad na de lengte doorgestooken is, en van ondere met een knoop wel voorsien, of anders boven met een sterken draad omwonden, en vast gebonden zijnde, latende de eynden soo uythangen, dat men deselve by die gemackelijk uyt trecken kan.

De Instrumenten dienstigh tot dit werk, zijn *Tab: 6. fig:* 14, 15, 16, 17, 18, 19, *en* 20. afgebeeld.

LIX. HOOFDSTUK.

Van 't aflsetten der Vrouwen Borsten.

EEr men resolveert dese operatie te doen, soo sal men sien en voelen, of oock de *Carcinoma* aan de *Ribbe vast* is. en *na de Oxel* verre, al was 't maar eenigermaten, *verspreyd* of niet verspreyd is.

Is zy vaſt, ſoo is't beter den Patient getuſt gelaten, want ſoo die afgeſet werd, zo zet dezelve zig erger daar na als oyt meer voord, ſchoon al eerſt geneſen was; zo als ik dit veeltijds zo geſien hebbe, gelijck *Celſus*, en na hem *Aquapendens* oock teſteren.

My is een zeckere *Rouwe* naam *Chirurgyn in de Hage* wel bekent, welken *& ejus loquacibus ſimilis farinæ Belgis rudioribus, &c.* Meſſiores al *Kancker* noemden, ſchier dat haar voorquam, en gingen alſoo met een behendigheyd toe, even als de Slagter ſijn vlees hackt; en geloove datter al meer van die *Rouwe* ſlagh zijn; Maar wat de reſt belangt, deze *Rouwe* Chirurgyn is wel de botſte, rouwſte, flegſte, ſtoutſte, onkundigſte, en onbeſchaamſte van allen, welke met zijn vuyle godlooze kunsjes van *ſcherpe bytende corroſyven*, als *ſpiritus vitrioli en aqua fortis*, *wonden* en *ineetinge* maakt daar te vooren zodanige niet waaren, ja al wat hem in pe keel ofte borſten voorkomt, voor kankers uytkryt, welken op die plaatzen noyt geweeſt zijn, en met zyn *in eetende duyvelſſche middelen*, de lyders wyſmakende dat het kankers ofte gevaarlyke accidenten zyn, ellendig martelt en mishandelt, om in vuyl godlooos gewin, door zyn pretenſe bedrog de lyders zo miſleydende, groote ſomme te trekken en zyn beurs te maken: maar hoe veele zyner door deze beul, door zyn vuyle en moordadige quade behandelinge, in de pan gehakt en *ad patres* onder zo veel tormenten geſtuurt, 't geen veel eerlyke Doctoren en Chirurgyns nevens my zoude konnen getuygen, welk zodanige lyders alvoorens gevifiteert, ondervonden hebben, geen de minſte blyke van kanker daar te zijn, maar alleen, 't zy uytſakkinge van de huyg, of beſettinge van ſlym in de amandele en klierige deelen de keels te zyn; welk egter dit *Rouwe* dier voor kanker uytkreet, de lyders dat wijs maakte, ſchrik aanyoegh, en dat alleen om zyn godloos en infaam gewin: ja hoe meenige hebben om die lompart en moord Chirurgijn 100 *rykxdaalders* moete betaalen, voor yts dat met een rykxdaalder te helpen was: zo verre heeft zig deze *Rouwe* botterig vergreepen om onnozelen menſchen te martelen en als een greetige wolf de huyd af te halen, om zyn neſt met zulk een vuyle roof van menſchen vlees, en dat op hun leven, te vullen.

Die los ende niet verre verſpreyd is, kan met voordeel afgeſet werden, en dat op deſe manier: men vat *de Borſt* met d'eene Hand, treckende die om hoogh, en dan ſteekt men een *Naalde*, wat krommer en grooter als die voor de *Setons*, van onderen, ter degen ſoo langs de Ribbe naar bovenen, ſchuyns, om de andre Borſt te myden, door, en trecken de *Naald* met de vlaſſen gedraayden draad door, welke van de *Naalde* ontblood, boven met de eynde vaſt gebonden werden, ſoo veel tuſſenſpatie latende, dat de Hand daar door kan.

Dit gedaan zynde, ſoo treckt men *by dien dicken draad de Borſt op*, en ſteke de andere Naald van d'andre zyde ſoo ſchuyns, in form van een kruys, oock door, men doet met dien draad op die wyze, zo als van d'andre hier boven geſegt is; dan *trekt men de Borſt met beyde de draden te gelijck* op, en men neemt een *Mes op zyde krom*, voorts, in form van een brood Mes, vlack, en ſcherp aangeſlepen, de ſnede een weynigh buycks hebbende, en men begint de ſnede van onderen aan de binnenſte zyde van de Borſt na

't ſternum

't *ſternum* toe, ende ſoo voorts onder rond, om op 't laaſt zo verre te konne komen tot daar 't Mes eerſt ingeſet is, dat gemackelijck geſchieden kan, als den Patien wat laagh ſit, en het Hooft en Rugh wat agter over geſtelt zyn, het *mes* ziet *Tab:* 6. *fig:* 23. *pag:*

Dan moet men de *Vaſa* alleenlijck maar met *olyve of knoopsgewyſe Cauterien cauterizeeren*; doch beter is't om geen dubbelde pijn te doen, een *bloed ſtempend medicament* te gebruycken, ende ſoo daar yets van het gene men affnyden wil overgebleven mogten zijn, 't welck wel ſoo niet en behoord, dat kan men met de Vinger, Duym, of met een Tangh vatten, ende ſnyden het uyt, of conſumeren het; edoch is het beter ten eerſten uytgeſneden.

Voorts, de party met een ſpongie gereynigt, ende met doeck afdroogt zijnde, zo appliceert men groote *Plumaceolen van werck, met wit van ey en meel gemengt beſtreken*, ende daar een groote welklevende Pleyſter over; op die weder een Compres of twee die ſeer dick is, welcke als de Borſt toe gedeckt is, op deſelve met grooten ſpelden vaſt geſpeld werd.

In plaats van de *Naalden*, zo ſteekt men met omſigtigheyd door de *Borſt een groote Gaffel*, in olie alvoorens geſtoken, en moet zodanig ingebragt werden dat d'ondergelegene *Muſculus pectoralis* niet geraackt werd. Van deſe *Gaffels* heeft men oock kleynder zoorte, oock met een enckelde tand, en een heft dat van voore wat kleynder is. Deze *Gaffel* als door de borſt behoorlijk geſtoken is, zo werd met dezelve ſoo veel mogelijck is de *Borſt* daar mede *van de Borſtſpier opgeligt*; dan *ſnyd men van onderen langs de Gaffel*, deſelve continueel rakende en al lightende de borſt in eene ſindelyke ſnede af. Op deſe manier kan men oock de *Nattas* affetten. De *Gaffel* ziet *Tab:* 6. *fig:* 22. *pag:*

De manier om met de *Vouwe ringh* te ſnyden dunckt mijn ſoo handſaam niet.

Sommige kleyne loſſe *Carcinomata*, werden na een Cruciale ſnede, uytgepelt.

De Fig: van de Inſtrumenten tot de operatie des *borſt* behoorende, zijn te ſien.

Tab: 6. fig: 1. 2. 3. Verſcheyde *Canulen* voor de borſt *uyt zilver* gemaakt.

4. *Band* door welke in a. het hoofd paſſeert, en aan welkers eynde b. c. de borſt band vaſt gemaakt werd.
5. Het mesje voor de *paracentheſis*, met zyn *zeperatorium* aan het ander eynde.
6. Den half ronden, over al egaal *platte holle Sonder.*
7. Het *Decuſſorium*, aan d'eene zyde plat aan d'andre zyde hol met gaten, om met eenen, als de longe te rug gedouwd werd, het *bloed of materie* af te tappen.
8. Een *groot lancet*, of *mesje*, mede in *paracentheſis* gebruykelijk.
9. De *band*, ofte figuur der pleyſter, welke over de Canul in *paracentheſis* geleyd werd.
10. Een *kromme holle ſchaar* met regte beugels en zonder.
11. *Kop* met een lange Neb, ofte *zuyg glas*, welke in a. op de tepel

Fig: 1

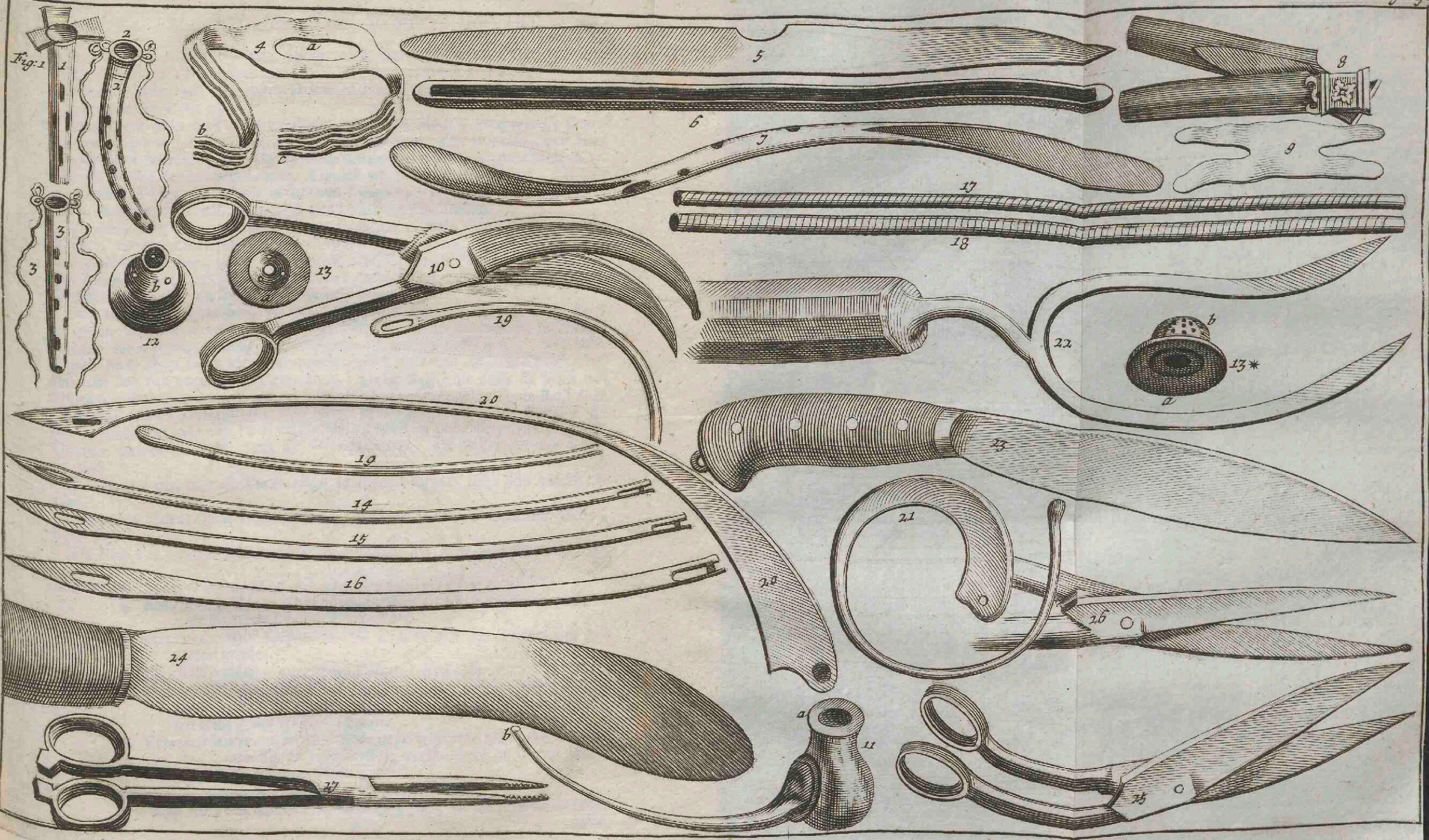
1
2
3
3
12
4
a
b
c
5
6
7
8
9
17
18
13
10
19
22
b
13*
a
20
19
14
15
16
24
27
b
a
11
23
21
26
25

gezet zijnde, in b. doorgezoge werd.

12. 13. *Vingerhoetjes van was ofte klimhout* gemaakt, welke in a. op de tepel gezet zijnde, door b gezogen werd.
13. * 't Tweede zoort van *Tepel hoetje.*
14. Een *ronde Naalde* met een oog.
15. *Smalle platte Naalde* met een oogh.
16. *breede platte Naalde* met een oogh.
17. *Platagtige ronde holle buygsaame Sonder*, uyt slegt silvere platte vierkantige draden gemaakt, en aan wederzyden gesoudeert.
18. Een tweede *buygsaame Sonder*, als de voorige toebereydt.
19. Het *voorste van een Syringotomus* met een peersgewyse knoop, en Oog.
20. Een *Syringotomus*, welkers conditie en gebruyk vooorens verhaald is. Deze twee laasten werden gebruykt, namentlijk fig: 19, als'er een overstaande openingh is, door welke de knoopen passeeren konnen, van deze *Syringotomi* heeft men kleyne en grooten.
21. 't Tweede *Syringotomus* meer rond, en met een peersgewyse knoop.
22. De *Gaffel*, welkers punten boven plat zijn, om beter op te konne heffen, onder half rond, de punten stevig en wel stekende uyt staal, sagt getempert, glad gepolyst; den hals is krom voor aan de hand welk het heft houd, om spatie voor 't *Mes* te maken, op dat de kneukels niet zoude gequest werden.
23. Het *Mes*, aan die zyde, welke in het snyden van onderen de Gaffel raakt, is het zelve egaal plat, en aan aan d'andre zyde rond toegeslepen.
24. Een tweede *Mes hol uytgesmeed*, van agteren rond, en op beyde zyden snydende.
25. Een *schaar met kromme beugels.*
26. Smalle stevige *dilateer schaar* met zijn Sonder.
27. Fyne *stevige koore Tang.*

VAN

VANDE

OPERATIEN DES BUYCKS.

LX. HOOFDSTUK.

Van de *Paracentheſis* in den Buyck t'inſtitueren.

EEr men tot deſe bedenckelijcke, en wel overwegende Operatie komt, zo ſal men conſidereren dat die in Kinderen niet en geſchiede, nog ook in die geene die 't van 's Moeders lichaam afgehad hebben, van gelyke niet in oude lieden, noch in die gene de welcke langh *waterſugtigh* geweeſt zijn, noch minder in die geenen welke *koortſe*, of eenige andre ſieckte hebben: gelijck *hoeſt*, *buyckloop*, *cachexia*, of eenige *ſcirrhus* der ingewanden, ten zy ſy ſeer baarblijckelycke intermiſſien hebbende, *jongh*, *robuſt* en *ſterck* zyn; en niet langh de ſieckte gehad hebben; en welken daar en boven noch wel gaan; ſtaan, ſitten, en opſtaan konnen.

Deſe Operatie dan, werd in een *beginnende waterſugt* niet geinſtitueert, of ook niet in een *waterſugt* welke door *Medecine* kan geprofligeert werden.

Oock zo tenteert men eerſt ſagter middelen, als mede groote en redelijck diepe *ſcarificatien boven d'Enklauwen*, *binnens Beens*, *in de Dyen*, *pene*, *ſcroto*; deſe *ſcarificatien* ſal men met *geſchrapt pluxel* of *boviſt* ſtoppen, als die te veel water uytlaten; waar door de Patient qualijck worden mogt, ende waſſen dan dat met *zoutwater* weder af; als men weder water uyt laten wil, den Patient alvoorens wat gewandelt, of anders wat geſeten hebbende.

Anno 1672. tracteerde ik de Knegt van d'Heer en Mr. *Pieter Stalpert van-der Wiele*, Ontfanger van de Societeyt, en Burgermeeſter van 's Gravenhage, van een *hernia aquoſa*, en dat met het *poeder van Swavel*, *Euphorbium*, *Roomſe Camillen* en *Salpeter*, op een graauw papier in *Brandewijn* bevogtight, geſtrooyt; waar door in 't korte geneſen is geworden.

In 't ſelvige Jaar hadden ik onderhanden de Knegt van de Heer de *Bey*, in 't Voorhout; maar moeſte ſijn *Klootſackje* met een Naaalde *doorſteken*, halende daar een dubbelden ſaeyetten draad door, by forme van een *ſetum*, waar door het water gedurigh daar uyt quam te ſypelen, zo dat op die wyze alſoo geneſen wierd.

Egter

Egter zo is het beeter een *ſetum* door een *dicke wolle draad*, met een *krommē Naalde*, na prooportie *doorgeſtoken*, ſchoon om de *ſacrificatien* open te houden, een *doeck in pekel nat* gemaackt, over de ſelvige heen geleyt werd, egter ſoo gaan de ſelve veeltijds te ras toe; om welcke reden *Aquapendens Fontanellen aan de Beënen*, *Dyen* en *Armen* wil gebrand hebben, ende dat niet ſonder reden.

Indien de *Navel ſeer uytpuylt*, en ſoo *ligt als een blaas*, en *dun uytgereckt* ſtaat, de wegh wyzende, zo dat men de *fluctuatie voelt*, ſoo ſal men die met een *Lancet openen*, de openingh niet grooter makende, als dat de Wieck eſſen daar in kan, en laten ten eerſten een goede quantiteyt *water uyt*; *tot dat den Buyck ſlap werd*, en ſtoppen 't gat met een *Steeckwieck* van doeck; hebbende een groot hooft, ſtijf toe; want men behoeft hier niet te vreeſen dat de huyd over de Spieren ſchieten of ſacken zal; maar ſtaat te noteren, dat de *Navel niet met een bantje voor d'openingh ombonden* weſen moet, 't welck daar na geen voordeel ſoude doen: dit officie doet den Duym en Vinger, gelijck van *'t openen der abſceſſen* geſegt ſal werden: maar ſoo de *navel* mogt *ingekrompen* zijn, ſoo ſal die *Operatie in geenen deele geſchieden*; en dat om de *Vaſa umbilicalia* 's wille, om dat de *rimpelen* van de *Navel* haar niet te ſeer uytbreyden ſouden; oock komen de *ſoodanigh geſnedene wel te ſterven*: van gelyke kan men die om de ingetrockentheyd des Navels niet wel doen, en oock niet wel een *Canul* daar inbrengen, indien daar te pas quam. De *Navel is oock hard om door te ſteken.*

Als d'Operatie in den *Navel* geſchied, ſoo kan den Patient op den Rugh en beyde de zyden leggen.

Geconſidereert hebbende, of die geſchieden ſal, zo komt men te ſien op de tijd: welcke zijn moet al eer *'t water* eenige notable ſchade aan d'Ingewanden gedaan heeft.

Men neemt dan de plaats *drie of vier Vingeren breed* bezyden vande Patient, en dat *nederwaarts*, *wat ſchuyns van den Navel af*; edoch dit ſoo ſtipt t'obſerveren, kan niet ſien dat ſoo noodig is, als maar de *linea alba*, *de Vaſa umbilicalia*, *en Vmbilicus* gemijd werden; oock ſoo iſſer ſoo groot perijckel in d'Operatie niet van eenige Ingewande te quetzen, dewyle *'t water den Buyck ſeer uytſpand*, ja ſoo, al ſtack men langer als een Vinger langh diep, daar men meeſt maar pas een Duym breed hoeft te penetreren; men ſoude in die gene die veel waters laden de Darmen niet quetſen, 't welkk door experientie bevonde hebbe.

Oock zijn de *Spieren* ſoo verdunt, dat men niet veel ſpatie van doen heeft, om die met de *huyd en penſſack te doorſteken*, evenwel als de *Buyck ſlinckt*, krimpen oock de *Spieren*, en dan iſſer vlees genoegh voor de conſolidatie; men maackt die niet lager, om de *Vaſa hypogaſtrica* niet te quetſen, welcke *ſoo gequetſt wierden*, *de dood ſoude verhaaſten.* En of die in de regter of ſlincker zyde geſchiet, (om dat gelijck *d'Oude* ſeggen dat in de regter zyde om de *Milt ſiecktens* wille, en contrarie in de ſlincker, om des Levers quale moet gedaan werden) is niet aangelegen, en haar ſeghen frivool; want door dit gaatje niet veel lugt door 't water aan die partyen komen

men kan, deſgelijkx ſo heeft den Buyck geen *mediaſtinum*, of *ſeptum intermedium*, gelijck de Borſt, de reden waarom men daar niet na behoeft te ſien.

Somtijds gebeurt het, dat de Siecke op deſe of gene zyde niet leggen en kan, dat men dan de geſonde zyde verſchoone, in welcke d'openingh dan niet gemaackt moet werden; maar in die, daar den Siecken niet opleggen kan, anderſins ſoude op geen van beyde zyden leggen konnen, hier uyt blijckt hoe vaſt het gaat, om de Levers wille in de ſlincker zyde *& è contra* d'openingh te doen.

Edoch *men maackt ſe meeſt in de ſlincker zyde*, om dat den Patient of Patienten gemeenlijck op de regter zyde leggen.

Van de maniere van Opereren.

WY ſullen die geenen laten *branden*, en *cauſtique* ſetten die daar toe genegen zijn en naar hun ſlegt oordeel dat zo goed vinden, om deſe Operatie na haar meeningh wel en beſt te doen; want 't is te kinderlijck, en niet eens te peine waard, de contrarie redenen en uytkomſten daar tegens te verhalen; maar men ſet den Patient, de broeck of rock uytgedaan zijnde, in een warme kamer ſonder togt, om de *krimpingh in den Buyck*, daar ſy anderſins veeltijds mede onderhavigh zijn, *t'eviteren*, en dat in een leunſtoel, tegen een goed ligt, en laten door een Dienaar *de huyd van den Buyck* ſoo veel mogelijck is, *opwaarts na de Borſt toevoeren*: Om dat als den Buyck van 't meeſte *ſijns waters verloſt* is, ſoo *ſackt de huyd neder*, eer ſy inkrimpt, ende ſleept alſoo van onderen de Wieck mede.

Dit gedaan zijnde, zo neemt men een *Priem, of Elsgewyſe ſchuyns vierkantigh*, of ruytsgewyſe regte, en een rond heftjen hebbende, *Inſtrumentje, perforatorium dictum*, in 't geheel een kleyne Hand breed langh, van ſtaal ongehard, wel ſcherp van punten en kanten; of een *Lancetsgewyſe Inſtrumentje*, agter met een hefje, oock uyt ſtaal wel getempert, ende met een ſtyve punt, wel ſcharp, als oock van ſnede dick, rondaghtigh aangeſlepen, en *doorſteeke* daar *de huyd, Spiere en Penſſack* mede, ſoo diep als geſegt is, of tot dat men water ſiet. Het *perforatorium*, of *Elsgewyze inſtrumentje* ziet *Tab: 7. fig: 1. pag:* van gelyke het *lancets gewyſe inſtrumentje* ziet mede *Tab: 7. fig. 2. pag:* *Tab: 7. fig: 3. pag:* is de *canul* met ſijn leere lapje a. van ondere aangebracht; en fig: 4. is het *dekſel vande canul* met zyn *ſchroef a.* en *leere lapje b.*

Terſtond daar aan ſteeckt men een *Canul van ſilver of tin* daar in, die net met de grootheyd van 't gemaackte gat reſpondeert, en oock om die reden, na de breete van d'Inſtrumentjens gemaackt is, ſo dat al drayende met een ligte moeyte daar in gebragt werd.

Deſe *Canul* is gemeenlijck ruym een Duym breed of anderhalf, of daar ontrent langh, ende ſoo dick dat een kleyne Ganſe ſchagt daar in kan geſtoken werden; en heeft een hooft ſoo breed als een drie ſtuyvers penningh, en in ſijn beginſel een moer, daar de tap van het deckſel, dat oock ſoo groot is, in paſt.

Agter *het hooft van de Canul*, *is over de pijp een dun voos buffels ledere lapje*, schrap overgetrocken, op dat te beter sluyten soude, en *geen water doorlaten*; voorts is dat afgesneden na de rondigheyd van 't hooft.

Oock isser een *leertje voor over de tap van 't deckſel*, om dat als de tap van 't deckſel, welk kleynder als 't hooft van de *Canul* is, te beter, terwyle 't hooft van de *Canul* vast gehouden werd, soo in 't in als uytschroeven omgedraayd te konnen werden, daarom in tegendeel oock agtkantig beter is, daar *'t hooft van de Canul rond is*; noch heeft daar en boven 't hooft van de *Canul* een oortje om by te vatten, en oock om te beter gehouden te konnen werden, als in de moer van de *Canul* geschroeft is, om datter geen water doorkomen soude. Desgelyks zo gebruyktmen nog een andere soort van een *Canul uyt zilver ofte koper* gemaakt, welke boven een kraan heeft, die van boven inde zelve tusschc een groef sluyt en omdraayt, welke geopent zijnde het water afgetapt werd. Deze *Canul met sijn kraan* is mede *Tab*: 7. *pag*: *fig*: 5. afgebeeld. *a. is desselfs kraan. b. de groef tusschen* welke de kraan omdraayt en loopt *c. d'openingh*, door welke het water uytgelaten werd. En *d. dezelfs pyp.*

Als nu de *Wiek, of Canul* ingebragt is, werd die ingehouden, en dan steeckt men een schaft in die pijp, die sonder deckſel, of open geappliceert is, of men appliceert die, de schaft daar al instekende, en men *tappe* met *Fieno de helft*, *of* ten minste *een derdendeel waters af*, om den *Asciticus* verligting te geven, en om 't perijkel van gestadigh *lecken*, en het *uytperſen van de Canul* te voorkomen: want soo dit ten eersten niet en geschied, terwyle *Operatie in swacke niet geschieden magh*, wat verligtingh soude *den Patient* verkrygen, die somtijds *dertigh of veertigh kannen water by hem heeft*, ja dikmaals meer, gelijck wel gesien hebbe: en soo den Patient quam qualijk te werden, zo kan men hem wat *delicate smakelykke Wijn*, of andere *Cordialia* geven, ende als dan wat minder; en des andren daags weder drie of vier kannen, en soo allenskens, wat minder, aftappen.

Men kan de tijd, en quantiteyt van t'water af te tappen niet meten, maar moet na discretie geschieden, en dat, om dat men de Darmen die soo lang in 't water te fluctueren gewend zijn, niet te schielijck soude ontblooten, als ook om andre redenen. Namentlijk dat de ingewanden niet te veel en schielijk soude komen te collaberen.

Ook heeft men in die geenen welken *Ascitici* waren, en welken door verwondingh in den Buyck, het water, en meest al is ontloopen; schielijk hare genesingh gesien, gelijck *Fienus*, in *lib. Chirurg.* 12. verhaald, daar hy van de *Paracenthesi* in een Vrouw tot *Loven* spreckt, diens *water schielijck uytberſte en ontliep, egter genesen is geworden*; maar dit *'s rara avis in terris.*

Het water na believen en behooren afgetapt zijnde, treckt men de schaft uyt, houdende de *Canul* wel ter degen in, want men die soo ligt niet weder inkrygen soude konnen, en schroeve de tap van 't deckſel in de *Canul* vast toe, dat het ledere lapje dat over de tap is, digt tegen 't hooft van de *Canule* kome,

Dese *tap* moet *met keersvet besmeert zijn.*

Dit soo gedaan zijnde, legt men een matelijcke groote, *welklevende Pleyster*

over

over de *Canul*, de Buyck allenthalve afgewiſt en gedroogt zijnde, daar op een goede *Compres met een breede band*, die op de Compres geſpeld werd.

Oock werd deſen *band*, met twee andre ſimple reepjens van doeck, op zyde onder door de Lieſſe van agteren na voren door, op de dwerſe bandt vaſt gemaackt, om dat ſy niet opſchieten ſoude.

In 't afligten van de *Pleyſter*, ſal men de Vinger zo langh op de *Canule* houden, tot dat ruym de helft van 't hooft van de *Canule* ontbloot is, dan ſal men die weder vaſt houden en ſoo de *Pleyſter* af nemen.

Men ſal wel toeſien, dat de band niet los en gaat, en de Pijp uytſacke; waar door te grooten ontlaſtinge, en ſoo de dood mogte komen te volgen; gelijck by *Aquapend.*, daar hy van de *Paracentheſis* in den Buyck ſchrijft, een remarcable hiſtorie, van een die de band hadde los gemaackt, te zien is.

Nota. 't *Inſtrument van J. Scultetus*, *Tab.* 12. *fig.* 12. 13. *en* 17. waar mede hy de *Navel en Scrotum der waterſugtie doorſteeckt*, is niet verwerpelijck; maar moeſt het *ſteekend Inſtrument*, dat door de pijp gebragt werd, agter twee lepelen hebben, even als die van een *Forqueſtock of Gaffel*, om beter toegenepen te konnen werden. Dit geheele Inſtrument, dient uyt het beſte ſtaal dat men vinden kan gemaakt te zijn; dat is *Gerf*; *Stuurmarker*, *Toledaans*, of *Japans-ſtaal*, of wel 't gene dat uyt *Dalmatien* komt: om ſijn lenig en taayheyds wille; die het hebben moet. Des ſelfs ſteekt en *ſnydende ruytsgewyſe Punt*, *naalde of Priem*, moet *in olie*, *room*, *vet*, of *ongel*, *hemelblaauw aangeloopen* gehard werden. De *veren of wel veerſgewyſe tacken*, tot de lepels toe nog wat lagter; want het is genoeg als ſy maar wel van den andren ſpringen. Wy ſouden over deſe materie, te weten de kenniſſe van *ſtaal*, met de *Meſſiores de Smits* wel raiſonneren in 't largo; maar de meeſte der gemelde Helden, *verſtaan* ſoo *weynigh* als mogelijck is *de redenkavelingh en Philoſophie*, tot die materie dienende; dit de reden zijnde, waarom hier mede af breke. Dit Inſtrument ziet *Tab.* 7. *fig.* 6. *en* 7. *pag.*

De *Pijp* moet in ſijn bovenſte, dat *buyten de huyd blijft*, van *binnen een moer hebben*, daar de *tap van het deckſel in paſſende*, kan ingeſchroeft werden: even als van de andre *Canul* geſegt is. *Nota* Dat deſe pijp of *Canul* van buyten glad zijnde, moet met een zeeme lapje t'ſamen geſtelt werden: als die gene waar van geſproken is.

Sommige ſteken ſlegts een *ſlop van kurck* daar in, in plaats van de ſchroeve of tap; maar oordeele dat ſoo goed niet: om dat ſoo kleyn een kurck dickmaals breeckt, en het verband ſoo fatſoenlijck noch gemackelijck, niet kan geſchieden.

Meergedagte *J. Scultetus*, heeft noch een diergelijck Inſtrument, beſtaande uyt een *ronde Pijp en Naalde*; maar dat Inſtrument te ſamen geſtelt zijnde, werd met meerder pijn beſwaarder ingebragt; waarom ick het kantige præferere; en dit Inſtrument diend wat klocker te zijn, als het by hem getekent ſtaat: met welck te wege gebraght werd, als men diep genoegh gepenetreert heeft, dat de *Canul* daar in blyft, treckende de veren, t'ſamen gedouwt hebbende, alſoo de Naalde daar uyt. Deſgelijk zo kan de *Naalde van Paulus Barbette* mede in 't gebruyk niet ondienſtigh zijn om de *Paracentheſis*

te inſtitueeren, welkers beſchryvinge en afbeeldinge *Tab.* 7. *fig:* 8, 9, 10. *&c. pag.* te ſien is. Van gelyke zo kan de *Naalde van Thoeuvenot* hier mede te pas komen, welckers afteykeninge en verklaringe *Tab:* 7. *fig:* 11, 12, en 13. *pag:* te zien is.

d'Inſtrumenten tot deſe Operatie behoorende, zijn *Tab:* 7. *fig:* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13. &c, te ſien.

LXI. HOOFDSTUK.

De *Umbilici Prominentia*, of uytpuylingh des Navels.

DIt gebreck is *ſomtyds groot, en ſomtyds kleyn.*

De *groote zijn meeſt in Vrouwen*, door dien *ſwanger gaande*, den Buyk ſeer uytſpand, hebbende *'t omentum, darmen, wind, water*, of van deſe eenige vermengelt, dickmaals in haar, daar ſy dan haar namen van krygen, en laten d'Operatien van *Celſus* en *Paulus Barbette* niet toe, om dat die te dangereus zijn.

Deſelve moeten dan met een *band*, ſoo wel de groote als de kleyne, *ingehouden* werden.

Deſe *band* moet *van dubbeld Bombaſijn*, daar in vier dubbeld grof rouw linden genayd en wel doorgeſtickt is, gemaackt werden; ſoo dat de zoom boven, buyten even om den rand kome, om dat den naad tegen het lijf niet ſchuuren ſoude, en moet vier Vingeren breed zijn, en ſoo langh, dat de eynden op zyde des Buycks even over den anderen komen, en door twee riemen van leeder, en twee geſpen aan en op d'overige zyde genaayd, konnen vaſt gegordelt of gegeſpt werden.

Een ſpan of anderhalf vande plaats, daar den band vaſt gereckt, of toe getrocken werd; is *op de plaats van den Navel een kopere plaet, boven op de band*, door de veelvoudige doorgeſlagene of gedrilde gaatjens genaayd, welke plaat in haar midden een gat heeft, over welck een rond kokertje, een moer in ſigh hebbende, is geſaudeert, na dat met twee voetjens, door twee gaatjens geklonckeu is, even als de Slotemakers de pypen van de Sleutels aan haar Sloten doen; en is twee ſtroo breed hoogh, daar een tap in paſt; anderhalf Duym, of wel een Duym breed langh, boven met een rond kruckje, om om te draayen, onder dit tapje is een hol koper anderhalf bolletje geſaudeert, dat na 't ſauderen vol loot gegoten is.

Dit half bolletje werd met zeem omplackt, of wel behalven dat, door gaatjens die om de kant van 't voorſz half balletje gemaackt zijn genaayd, ſo dat het ſelve door het ſweet geweeckt, niet afvallen kan.

Met *deſe ſchroef* werd, ſchoon de band noch ſoo ſtijf (gelijck behoorlijck vaſt om 't lijf moet geperſt werden) is toegetrocken, de *uytpuyling ingedouwt*, de *Schroef* min of meer, na vereys van ſaken, ingeſchroeft zijnde.

Die deſe *banden* gebruycken, laten over het *krickje*, dat de hembden ſeer doet

doet flyten, aan 't hembd een zeeme dun lapje naayen, of wel aan den band vaſt maken, en laten het over 't krukje hangen, ende gebieden haar (ſchoon ſy leggen, 't welk hoe meer ſy doen, hoe liever ik het hebbe) de band wel ſtijf toe te geſpen.

Ende waarlijck men kan niet ſien dat eenige *Topica*, of andre middelen ingenomen; ſwyge hier van de *veraghtelijcke Speckwortel*, iets meer voordeelijcx konnen preſteren, als het leggen, gelijck de *Herniis* verder ſal geſegt werden.

Deſgelijkx zo neemt men een *half ronde gedraayde bol*, welke van onderen plat, en boven in zyn ronte een holle ronde groef heeft, in welke de Navel geplaaſt werd: Deſe *half ronde bol* is van ondere op zyn plaate zyde op een breede band vaſt gemaackt, met welke deſelve op de Navel met zijn ronde zyde, en inde groef geplaaſt zijnde, om 't lijf vaſt gemaackt werd. Deſe *ronde bol* met ſijn holle groef, en band ziet *Tab.* 7. *fig:* 14. afgebeeld.

De *Umbilico Rupto*, geſegt Navelbreuck.

DEn *Navel* berſt wel, dat *de darmen* daar door *buyten den Buyck dringen*; in dit geval ſoude ik de *Buyck met onſe kromme Schaar verwyderen*, de *darmen inbrengen*, en op onſe manier *hegten*, liever als den Patient te laten ſterven. Siet hier van een remarquable hiſtorie by *Roonhuyſe*, *par.* 1. *obſ.* 1. van een *t'ſeſtigh jarige Dogter*, welck van voor vele jaren een *Navelbreuck* hadde, welckers uytpuylingh, apparent door 't ſchuuren van kleederen; een velloosheyde door ſmertingh kreeg, die in een *ſweeringh veranderde*; en van tijd tot tijd dieper wierd, ſoo dat door een ſwaare hoeſt en brackingh, het *Peritonæum* door *berſte*, door welcke *openingh* het meeſte *gedarmte ſchoot*; de welcke, alhoewel met ſoete *laauwe melck* bewaard wierden, al 't inbrengen te vergeefs getenteert zijnde, ſoo dat als *Roonhuyſe* quam, al *ros geworden* waren, en den Patient binnen vier en twintig uuren quam te ſterven. Deſe Dogter hadde in tijds met een openingh te helpen geweeſt.

Hier van hebbe ik een notable hiſtorie waar d'Heer Doctor *Jacobus van Wouw*, verſogt zijnde my geleyde, voor ongeveer ſes jaren by 't Armhuys, in een dwersſtraat om na 't Lammetje groen te gaan geſien; dat by een *Vrouw*, *die een Navel breuck hadde*, wel *tweemaals ſoo groot als een Struys ey*. Deſe wel beſigtigt hebbende, vonden niet nader als een bequame *band*, gelijck door my gedaan wierd, *van faſtein* te maken, welke met *drie of vierdubbeld linden gevoedert*, dight doorgeſtickt, en met bequaame *geſpen*, *riemen* en *naſtelingen* voorzien zijnde, daar mede ſy den *band* aan haar *ryglijf op bond de Navel inbragt*.

Nota. Deſen *band* was eenigermaten uytgeſneden, om de *breuck*, dewelke niet in te brengen was, t'omvatten. Ende door dit middel heeft de Vrouw veel ſoulaas, of verligtingh bekomen; waar door haar huyswerck weder begonde te doen.

Noch een ander voorval, van een Kind met een *Navelbreuck* geboren is my wedervaren. *Eliſabeth Cavelliers*, een fraaje *Vroedvrouw* alhier, heeft my

voor eenige maanden een *Kind* laten sien, *met een Navelbreuck* geboren, sulex men de *darmen in de verwijderde Navelstreng* klaarlijck konde beschouwen; gedagte *strengs doorsigtigheyd* was des anderen daaghs *peersagtigh verduystert*; den derden dagh met verscheyde *mortificatien*, soo dat het Kind kort daar aan quam t'overlyden. Hier van hebbe ik een teeckeningh gemaackt, na de welke een plaat gesneden wierd, en in 't vervolgh van d'aanmerckingen, van d'Heer Doctor *Cornelis Stalpard vander Wiel*, geinsereert is. Ik heb noch een andre teeckeningh met de *mortificatien* gemaackt, welcke by my berustende is.

't Gebeurd veeltijts in *watersugtige*, dat den *Navel dun, uytpuylend, blaauw of peers* geworden zijnde, door 't schuuren van 't hemd, kleederen, of anderssins, komt te bersten, 't water meer als noodigh en salutair uytvlietende; om welck te gemoet te komen, of te helpen, *Tulpius lib. 4. observation. cap: 3.* een *houte Instrument* heeft, doch soude beter zijn uyt Palmhout gedraayt; ik vinde dit *Instrument* goed, en moet wel passen; maar wilde daar, als het water aftapte, een *dicke schaft ingestoocke hebben*, even als men in de Wijntonnetjens doet, om dat het water niet langs het Instrument neer soude loopen. Men zoude dat ook met een grooter *Canul*, als de *Paracentheſi in abdomine* geleerd is, konnen doen, deselve wel met een *band* om 't lijf besorgende.

De buytenste zyde rondom het gat diend wat ingedraayd, om het hooft van't stopsel, dat breeder, en met een sleuf ingesaagt of gesneden is (even als de schroeven aan de Roeren of Pistolen zijn) door een plat ysertje in te schroeven; waarom *het gat* van binnen *een moer*, en het *stopsel een tap* wesen moeste, gelijck in *Paracentheſi abdominis* onse *tin*, of *silvere stopsel*, een schroef, en de pijp een stuckweegs van binnen de moer is, en dan soude het stopsel niet vervelen, ende den band beter konnen gelegt werden.

Desgelyks so moet ook aan de *tap of schroef een zeemtje* gedaan werden, zo als vorens de *Paracentheſi* gesegt is.

De volgende middelen werden; in *Navelbreuken*, naar dat de darmen inwaarts gebracht zyn, of dat deselve uyt winde haare oorspronk genomen hebbe, gebruykt, te meer wanneer met inflammatie vergesellschapt is.

℞ *Herb: menth: petrosel:*
Scord: absynth:
Cicut: Eupator:
Carefol: an: Mj.
Flor: Camomill:
Sambuc: an: Mß.
Rad: bryoniæ raspat:
Cucumer: asinini an: ℥j.
Sem: cumini ℥iß.
Baccar: lauri ℥iij.
Salis armoniac: ℥ß.
Camphor: ℥ij.
Stercor: capreoli ℥ij.
Coq: in S: vini in formam Cataplasmatis.

Aliud Cataplasma pro Suppuratione.

℞ *Fol: malv: alth:*
Betæ: brancæ ursinæ an: M: j. ß
Flor:

Flor: melilot:
Camomill: an: M: i.
Rad: lilior: albor: ℥ij.
Cepar: alb: no: ij.
Ficuum ping: no: x.
Coq: in *cerevisia dulc:* coctis adde,
Farin: hord: lini: fœnugr: an: ℥ß
Ol: lilior: trifol: an: ℥iij.
Axung: anatis: butyr: an: ℥v.
Ung: de Alth:
Basilic:
Empl: diacyl: cum gum: an: ℥ß
Fiat Cataplasma.

Onder de verſagtende en pynſtillende middelen zyn zeer dienſtig het *Spiritus matricalis cum camphor: & Sp: salis armoniac:* met dubbelde doecken, met deſelve bevogtigt zijnde, op de Navel geleyd, als mede het volgende.

Cataplasma.

℞ *Sumitat: absynth:*
Herb: ruth:
Phellandr: centaur:
Fol: roriſmar:
Vſnæ an: Mj.
Flor: camomill:
Sambuc: an: Piß.
Sem: Cumini
Aniſi.
Carui an: ℥j.
Salis armoniac: ℥iß.
Tartari ℥ij.

Coq. in *vino gallic: albo vel rubr:* ſub finen adde *panis biſcocti q: ſ:* pro conſiſtentia *Cataplasmatis.*

Deſe volgende Pleyſters ſijn om de partyen de foveren, en te verſagten, voornamentlijk in *vlees breuken* ſeer dienſtigh.

℞ *Gum Amoniac: ſolut: ℥iß.*
Bdell: galban: an: ℥j.
Opoponac: ℥vj.
Pulv: ſem: ſinap: Urtic: an: ℥vij
Ariſtoloch rotund: ℥vj.
Sulphuris ℥ß.
Therebinth: lapid: ſpongiæ an: ℥j.
Spirit: vini ℥iß.
Ceræ ℥viij.
Medull: crurum bovis ℥ij.
Caphor: ℥ij.
Ol: lilior: albor: ℥iß.
de Lateribus ℥ij.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Aliud ad Rupturas.

℞ *Pic: Græc: colophon: reſin: an: ℥j.*
Mum: ℥iij.
Gum: Tragacanth: Arabic:
Sang: dracon: maſtich:
Flor: balauſtior: an: ℥ij.
Aloes Epat: ℥ijß.
Olibani ℥ß.
Glutin piſc: ℥iij.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Aliud Emplaſtrum ad Hernias.

℞ *Ceræ flavæ odorat:*
Reſin: pinii an: ℥iv.
Balſam; vulnerar: martialis ℥iij
His leni calore mixtis, adde ſequentia ſubtiliſſime & minutiſſime inciſa, & contuſa ad formam pulvis.

Radi

Rad: ſymph: maj: recent: ℥iiij.
Herb: perfoliat:
Pyrola.
Flor: Hyperic: an: recent: ℥iß.
Ultimo ſequentes pulveres inſpergantur.

Pulv: ſang: Dracon:
Lapid: Hæmath:
Olibani an: ℥iß.
Fiat S: A. Emplaſtrum.

Aanmerkinge van een geſwel by den Navel, en van een *Squam* of *Fungus*, uyt den Navel waſſende.

WY hebben niet ondienſtigh geacht tot behulp van die gene de welcke, of na te ſoecken, of geen andre Talen kundigh zijn, deſe hiſtorie ontleend, hier aan te voegen, *Roonhuyſen part. 1. obſerv. 16* ſpreeckt van een *maandigh Kind, gebooren met een geſwel nevens de Navel, ſoo groot als een kleyne Caſtanie, welcke* door een *onkundigh Meeſter wierd afgebonden*; meenende daar door een groote naam te maken; maar liep flegt af, alſoo den *Navel* met eenen afgebonden wierd; want ſo ras en was het *geſwel* door den band niet geſcheyden, of het *gedarmte ſchoot*, door het hevigh kryten van 't Kind, *uyt den Buyck.* Daar ſtond hy en keeck, en *ſtoofde de darmen met warme ſoetemelk, daar de bloemen van Camillen met ſtelen en al in gekoockt waren*; latende voort de Vrouw de ſorge bevolen, die door neerſtigheyd en goede ſorge het gedarmte ſoo ſtoofden, dat het deerlijck was om te ſien; want de ſtelen vande *Camillen* hadden de *darmen* allenthalven gequetſt, en door 't ſtijf drucken ſeer beſchadigt; dit ſiende, deed hy *Roonhuyſe*, (en dat wijſlyck) niet met al, maar liet het Kind, dat 's anderendaags ontſliep, ſijn eygen dood ſterven.

Soo dat men altyd de *ſtovingen door een doeck moet doen*, en de *Navelbreucken moeten door bequame banden ingehouden werden.*

Siet oock *Guil. Fab. Hildan.* van een *monſtreuſe uytpuylingh, of uytſacking van de Navel cent. 3. obſ. 63.* en noch van een *groote Navels uytſackingh cent. 3. obſ. 64.*

De *Navel* moet *niet te langh afgebonden werden*, of *cauſeert* meeſten tyd *putrefactie*, en moet oock *niet onder de band afgeſneden werden*, gelijck *Job van Mequeren obſ. 44.* verhaald van een Vrouw, die in het heymelyck haar ſelfs Vroedvrouw wilde ſijn, de welcke onder den band de *Navel affneed, waar door het Kind* terſtond, door 't uytgudſen van 't bloed, *quam te ſterven.*

Door het *te ſlap binden, berſt* wel *de Navel open*, de band los gaande, of affchuyvende, waar door de dunne darmen heel te maal buyten den Buyck komen te ſchieten, dat noch meer uytdringt als men een *windbrekend inwerpſel ſet*, waar door de Kinderen in 't korte komen te ſterven. Siet *Job van Mekeren cap. 6. fol. 66.*

Uyt het al *te ſlap binden van de Navel*, daar uyt weynigh bloed zypelt, maar nochtans zo gebonde dat het bloed daar in ſijn ſpelingh, onthoudingh en

en voedsel heeft, ryſen dickwils, (zo als wy na het afvallen van de ſtrengh hebben vernomen) eenige *vleeſige uytwasjens* uyt voord, die in hoogte en dickte vry (ſoo men 't niet en belet) komen toe te nemen, en moeten niet te min met het onderſcheppen van een ſtercke draad gekneld, en met *Vitriol. cyprin.* geſtreken werden; dit geſchied met goed ſucces.

Job van Mequeren verhaald, dat hy ſoodanigh een afgenomen heeft, een *penis* of *ſchaft* gelijck zijnde, en op geſeyde maniere afgebonden, en doen afgeſneden, en daar na met *vitriol. cyprin.* beſtreken, en een *Wieck met bloedſtelpſel*, en een gemeene *welklevende Pleyſter* daar over, de ſcheydinge van den draad alſoo verwagtende, heeft gecureert, met *weynigh dragt*, en *ſluyten van de Navel.*

De *bladderen* helder ſigh vertoonende na 't ſlap binden, werden door *diſcutierende* dingen, in form van *ſtovinge*, met een baay of wolle lapje, als anders verdroogt. Dit niet helpende, neemt men een redelijck dicke draad in een *hegt Naalden*, en ſteken die door het bovenſte van de *bladder*, latende den draad met *vng. Baſilic.* beſtreeken daar als een *Seton* in, waar uyt als dan het water leckt, en op die wyze werd de *verdrooginge bevordert*; tot hier toe *Job van Mekeren cent. 44.*

By my is met *Decocta diſcutientia* veeltijds een *zypelingh* geneſen, gelijck 't afziedſel van *Centaurea* in *ſterke Wijn* een goed middel is.

Van de *Fungus* of *Squam* uyt den Navel groeyende.

't IS ſeer remarquabel 't gene *Hild. cent. 5. obſerv. 62.* van een *Fungus met drie diſtincte baſes uyt den Navel waſſende* verhaald, de welcke aldus afgebonden heeft.

Dat *Inſtrumen: van een tinne Komme*, daar *aan yder zyde een breede ſwagtel genaeyd, is onder hol, den bodem uytgeſneden*, en op zyde gaten hebbende, als *Tab: 7. fig: 15. pag:* afgebeeld is. Dit inſtrument wierd met de bultige uytgeſneden zyde over de *Fungus* geſet, den draad om de kom ſlaande, om op die wyze als ſtijf neder gedruckt, en agter op den rug met de ſwagtels vaſtgemaakt is, de *Fungus* door het neder douwen der Spieren, &c. beter te voorſchijn te doen komen; tot welck noch veel meer contribueerd, wanneer een ander Dienaar de *Kom* beſonder neder douwt, om ſoo dieper een voor een te konnen afbinden.

Van welcke op d'eerſtemaal twee van hem zijn afgebonden, en d'andre daar na, om de pyne en *lypothymie* die den Patient over quamen zo veel doenlijk was te verſagten, den band dagelijcx, al na dat 't den Lyder verdragen kan, door middel van d'applicatie van deſe *tinne Kom*, meer of min toehalende.

LXIII. HOOFDSTUK.

Van de *Abscessen*, ende Fistulen des Buycks.

DEse zijn van moeylijcke genesingh, ja soodanigh, dat verscheyde daar mede hebbe sien sterven.

Ik heb ter contrarie in een oude Vrouw van twee en tagtigh jaren, genaamt *Madamme Rogeol*, gezien, die even beneden ter zydewaars de Navel, een *Absces*, *soo groot als een ordinaris wit tarwenbrood* hadde, welk boven wel soo verre als een *palm van een Hand gemortificeerd was*, 't welck *gesepareert* zijnde, *groote openingh maackte*, soo dat men de *darmen met de Hand grypen*, ik swyge die sien konde. Dese Vrouw langh bedlegerigh zijnde, en op haar Rugge leggende, is des niet tegenstaande geluckigh *genesen geworden*, en heeft noch eenige jaren daar na geleeft.

Wat de *Fistulen* aangaat, zijn niet minder moeylijck, om dat gelijck hier in 't Kinderhuys gesien hebbe, *een steen soo groot als een Amandel die den pisleyder soodanigh verwyderd en doorboord hadde*, dat voor *in de Lies een Fistul* veroorsaakt hebbende, na de dood des Patients is uytgesneden geworden: welke *Fistul met de dicke darmen* gemeenschap hadde, soo dat gelijck gesien hebbe, de *dreck* niet alleen *by de Lies*, maar agter *by 't Os Sacrum* wierd *uytgeloft*, dit was door een schoot veroorsaakt.

Verders zijn sy *dangereus en moeylijck om te genesen*, om dat men met geen Oog, ja dickwils met geen *Sondeerysser*, als uyt de vorige exempelen blijckt, daar by kan, of dezelve niet tot haar *fons* of grond konnen vervolgt werden; desgelyks zo konnen geen medicamenten daar by gebragt werden, soo dat de meeste ongeneeslijk zijn en blyven; ten zy dezelven na 't seggen en affirmeren van *Aquapendens*, met *aquis Thermalibus*, *aut montis ægrotorum*, *aut Aponitanis*, daar de Patienten tweemaals daags, des ogtens en s'avonts, ingesteten hebbende, door geholpen werden; soo dat die wateren door de *Canul*, die in de Fistul stack, of door d'openingh van de *Fistul* selfs, als door de *Pori*, tot den oorspronck van de Fistul gekomen zijn, de selve *detergerende*, *verdroogende*, en *cicatriserende*.

By defect van dese *mineralische wateren*, is goed *Aluyn*, *Sulphur*, *Zout in water gekoockt*, en de Patienten daar in geset.

De *uyterlijcke Fistulen van den Buyck*, werden, of door onse *Syringotomi*, of met *'t holle Sondeer-yser vervolgt*, ende met ons *Mesje voor de cruciale of triangulaire incisie*, of te samen met *Sondeer-yser*, of *sondeer Tentyser*, met de *kromme Scharen*, die in vervolgh beschreven sullen werden, open gesneden; zo als van de *Fistulen des Borst* gesegt is, of anderssins van andre *Fistulen inde Ledematen*, als andre uyterlijcke plaatsen, zal geleert werden.

Ik heb een Quartiermeester gesien, die door een *Chirurgijn in den Hage* zodanigh gehandelt was, soo dat *boven 't Ilium*, *ter zyden den Ruggraad*, *de strond geduryigh quam te ontlasten*.

In

In soo een geval zo soude ik de *Callus* wegh nemen, en de *ulceratie* wel vollen, ende geduerigh door *acria* een *stimulum* in *Ano* geappliceert maken, om te kakken, en dickmaals op een dagh *Enemata traumatica* appliceren, en den Patient geduerende de Cure liquide en heelsaam voedsel gebruycke laten.

LXIV. HOOFDSTUK.

Van het geberste Buyckvlies *Peritonæum*, soo in Mans, als Vrouwen.

HEt *Peritonæum breeckt selden of ooyt*, waarom die dan geen andre naam als *Peritonæi dilatatio* toekomt, of *uytbreydingh*, *verwyderinge van den Penssack*; maar werd wel soo verre uytgereckt, dat, gelijck verscheyde malen gesien hebbe, en van welck hier de historien volgen sullen, den *Uterus* of *Baarmoeder* voor een groot gedeelte over *'t Os Pubis*, met het geheele, of een gedeelte van 't Kind, sonder, of met de *Secundina*, buyten den Buyk overhangt, in dier voegen werd het *Peritonæum* sonder te scheuren uytgereckt.

Dat meer is, ik heb *Herniæ Uterinæ in Honden* geobserveert, van welcke een besondere aanmerkinge in myn *Embryulcia*, by forme van een voorloper 1673. gedruckt staat.

Dese werd soo sy groot is ingebracht, den Patient agter over leggende, en een *discutierende Pleyster* voor eenige dagen daar op gelegt, ende met een bequame *band* versekert.

Ik stelle ook vast, 't zy dat men sig wil bedienen van een Pleyster, dat die daar toe niet veel en doet; wyle de *Darmen* en *'t Peritonæum* geduurig ende genoegsaam vogtigh zijn; welke door geen *verdrogende of astringerende* Pleyster, dewelke ook wegens hare *vettigheyd*, als by exempel, *Wasch*, *'t Emp. de pelle arietina*: maar dat den lyder alleen dat met een *conglutinerende pleyster*, zo als gesegt word, sal effectueren, om redenen in *Olie* en *Wasch* te sien, en dat men den Patient met deselve verschoonen of vernieuwen wil, maar dat den Lyder alleen leggen blyft.

Ist in Kinderen, die moet men paayen, op dat sy niet veel en schreeuwen; gelijck de Bedaaghde oock niet moeten doen, veel min eenige force oeffenen.

Dese beyde, indien langh te bedde leggen, gelyck in een sieckte, werden wel sonder band, of yets anders genesen, zo als daar van in *Darmbreucken* in *'t Scrotum* nedergesackt, vele historien van zyn.

De Luyden die na eenige langdurige sieckte of onpasselijckheyd bedlegerigh geweest zynde, tot recuperatie komen, ende weder sterck en vet werden, schoon al bedaagt, als haar maar wagten, dat sy de *Dilatatie*, of *Enterocele* wel inhouden, zijn sonder eenig ander middel somtijds genesen: gelyck in myn eygen Vader, een Man van drie en t'sestigh jaren als hy stierf, *Anno* 1678. geexperimenteert hebbe: wel *sestien jaren swaarlijck die Dilatatie*

onderhevigh geweeſt zynde ; ſoo dat hem de *darmen*, *wel ſoo groot als een dubbelde ſtuyvers witte Brood*, *in ſijn ſackje hongen.*

Hy egter gingh gedurende die tydt in een *Band van bombazijn en linden* gemaackt; met een Band om 't lijf wel twee Vingeren breed, daar in drie a vier dubbelt gevouwen dick rouw linden genaayd was; altydt toeſiende, dat de naad buyten in 't midden van de Band kome ; want anders die te veel ſchuuren ſoude; dan maackt men twee andren, een Vinger breed ſmal, diergelycken repen of riemen, ſoo langh dat ſy van agteren tot voren op en over de kuſſentjes geplaaſt werden.

Dan maackt men twee kuſſentjes van binnen met huysdoeck gevoedert, en op de binne zyde geſtickt, dan keert men die om, om de gladdigheyds wille, en moet met een dubbeld gewaſten graauwen draad ſterck geſtickt zijn, ſy moet oock naauw zijn, ſo dat de *Penn* even daar door paſſere, en ſo langh, datſe de *Hernia* onder *'t Scrotum* ter dege omvatten, en wel ſluyten kan: om alſoo 't doorpuylen te beletten, hoedanig een band *Tab*: 7. *fig*: 17. 18. *en* 19. *pag*: te zien is.

Dan naayd men eerſt de *ſmalle riemskens*, midden op het ongevold kuſſentje of ſackje, aan ider zyde wel ſterck vaſt, de ſelvige aan 't eynde van de kuſſentjens wel voorſiende, dat ſy niet los gaan ; daar na zo naayd men de dwerſe en om 't lijf gaande band, over deſe twee banden heen, latende die maar een groot Duym breed het kuſſentje paſſeren, ende ſoo veel boven van de ſackjens of kuſſentjens overſchieten als van nooden weſen zal; om dezelve na de opvollinge van de kuſſentjens in te ſlaan, ende ſoo vaſt te naeyen ; edoch moet eerſt een geſp met een lederen kap, en een paſſantje op den Band genaayd zijn, die op het kuſſentje gegepſt werd, en door een riem die vol gaatjens van ſterck leder is, aan d'overige zyde van den *Band*, ſterck met een *driekantige of vierkantige Naalde*, en dicke garen vier dubbelden gewaſten, of andre Schoenmakers gewaſten ſpinalen draad, genaayd en voorſien zijnde.

Deſe *ſmalle banden* werden onder *'t Scrotum* van ſommige *kruysgewijs* over den andren gelegt, en ter contrarie ſoo door naſtelingen agter op zydewaarts vaſtgemaackt, en ſtijf aangehaald: om libere ſpatie voor het kacken, en in het inhouden van de *breuck* te laten. Anderen naeyen agter de *banden* vaſt, en geſpen die voor op de kuſſentjens; beyde is goed, als 't wel ſluyt. Deſe *kuſſentjens werden met Kemelshair*, dat men tot de Zadelmakers haald, ſoo ſtijf als men kan, door een hout of yſer gevold, en als boven toegenaayd zijn, met een Schoenmakers inſtrument, of andre breede hamer ſtijf plat geklopt. Dit *Kemelshair* tot ſoo ligt niet als werck, ende word oock eer droger: want men in Kinderen wel agt of tien Banden om de verſchooniningh, als die bepiſt zijn, van doen heeft.

Muſſchenbroek tot *Leyden*, maackt *Banden van koper*, agter op de Ruggeraad met een ſchernier, op dat in de zyde niet ſchuren ſoude, voor met kopere platen, oock met ſchernieren, zynde op de Band boven yder plaat een moer, daar een tap met een kruckje doorgaat geklooncken, om door die, de platen min of meer neder te drucken. Deſe platen werden onder met kurck bekleed, in form van een kuſſentje, ende dan met werck egaal, om de ſcharpigheyd van de kanten, omwonden, voorts met bombazijn bekleed. Wyders heeft van voore

d'eene

d'eene zyde van de Band verſcheyde gaten, daar ſy onbekleed is, om aan een neusje op de plaat, en zyde van de Band geklooncken, vaſt te haken; improbere deſe Banden gans niet: als dat die te ſwaar zijn, ſoude die derhalven liever van *taay koud geſlagen yſer* wille hebben, met dun zeem, door dick gom water aangekleeft, en met garen aangedriegt, dan bekleed, en met bombazijn overtrocken. Deſe moeten aan wederzyden kuſſentjens hebben, om dat men daar door een *breuck* aan d'andre zyde verhoed, hoewel ſy aan de geſonde zyde wat ſmalder kan gemaackt werden; of men kan het *yſer*, om de roeſt te verhoeden, laten *vertinnen*. Daar zyn noch ſoo veel ſoorten van Banden, maar præferere deſe twee. By my beruſten noch verſcheyde maackſels, als houd, yſer, koper, heel en half wegh om 't lijf, wyders bekleed; welcke alle ſoo veel dienſt niet doen als de vooren gemelte: zodanig een *band* ziet *Tab*: 7. *fig*: 16. *pag*:

De geneeſmiddelen, welken wyder in *breuke* vereyſcht werden, zijn de *pappen*, *ſtovingen*, *ſmeeringe en pleyſters*, hoedanigen alvoorens beſchreven en deze volgende mede zeer nut zijn.

Emplaſtrum ad rupturas

℞ *Colophon*: *Therebinth*:
Cera citrin: *an*: ℥vj
Cruſt: *panis toſti* ℥iv
Ol: *nuc*: *moſcat*: *Expreſſ*: ℥iij
Maſtich: *Sandarac*:
Oliban: *terræ ſigillat*:
Bol: *armen*: *rubr*:
Menth: *criſp*: *abſynth*: *an*: ℥j
Ariſtolch: *rotund*:
Calm: *aromat*:
Caryophyllor: *an*: ℥ß
Flor: *balauſtior*: *Roſar*:
Nuc: *Cupreſſ*:
Cort: *granator*:
Gallar: *Turc*:
Sang: *dracon*: *an*: ℥ij

Miſce & cum S. q. *Ol*: *cydonior*, F. S. A. *Emplaſtrum*.

Aliud Emplaſtrum

℞ *Pulv*: *rad*: *Cyper*: *rotund*:
Tormentillæ
Biſtortæ: *Sanicul*æ *an*: ℥ß
Symph: *major*: ℥jß
Herb: *recent*: *perfoliat*:
Pyrolæ
Conſolidæ Sarracen:
Hyperic: *Floreſc*:
Fol: *recent*: *querc*: *an*: *ſubtiliſſime conſciſſ*: & *contuſorum ad pultis formam*. ℥jß
Pulv: *flor*: *roſar*: *rubr*:
Balauſtior:
Sem: *perfoliat*:
Nuc: *cupreſſ*:
Calic: *gland*: *Querc*:
Olibani: *Sarcocollæ*
Sanguin: *draconis*
Aluminis uſti an: ℥ß
Lapid hæmathit: ℥vj

Coq: cum ſ: q: *decocti fortiſſimi glandium arboris laricis* ſive *Abietis*, cum *vino rubr*: ad ſolidam cataplaſmatis conſiſtentiam, poſtea adde.

Cera novæ odorat: ℥xv

Therebinth: claræ ℥jv
Maſtich: ℥iij
Gum: Elemni.
Tacamaca. an: ℥ij
Balſam: martial: vulnerar: ℥iß
F: S: A: Emplaſtrum.

Aliud Emplaſtrum
℞ *Reſinæ* ℥vj
Therebinth: ℥iij
Ol: ovor:
Sang: dracon: an: ℥j
Rad: conſolid: major:
Santal: rubr: an: ℥ß
Croc: martis ℥ij
Aluminis uſti ℥j
F: S: A: Emplaſtrum.

Vnguentum Herniоſum
℞ *Vitell: Ovorum recent:*
Ad duritiem coctor: no: xxxv
Butyr: majal: ſ: ſale ℔ß

Miſce & in ige carbonum lento ſemper agitando, & diſpumand: coquantur, & quando olei puri inſtar apparet, tum fortiter exprimantur, & fæces rejiciantur, poſtea in expreſſo oleo adhuc calido diſſolvantur;

Ol: baſamic: noſtr: ℥vj
Petræ ℥jv
Emplaſtr: Oxycroc: ℥v
M: Fiat Vnguentum.

Vnguentum ad idem
℞ *Ol: Myrtillor:* ℥viij
Cydonior: Nenuphar: an: ℥iv
Hyperici, Roſar: an: ℥ij
Succ: herb: plantag:
Burſæ paſtor:
Millefol: an: ℥vij

Miſce & coq: ad ſuccorum conſumptionem; poſtea adde,

Sang: dracon: Croc: martis an: ℥j
Boli rubr: pp:
Terr: vitriol: dulc:
Corall: rubr. pp: an: ℥ß
Rad. Tormentillæ
Biſtortæ an: ℥ij
Anther. roſar:
Sem: plantag:
Berber: an: ℥j.
Aceti parum
Ceræ q. ſ.
Fiat: S. A. Vnguentum.

LXV. HOOFDSTUK.

Van het *Net* te binden, het ſelvige in te brengen, de *dicke gewonde Darmen* en *wonden des Buycks* t'ſamen te naeyen, en, als noodigh is, de *wonden te verwyderen.*

HEt *Omentum* ofte *Net*, als alleenlijck ſonder quetſingh, alteratie of verſtervingh *uythangt*, werd terſtond in den agter over leggende Patient ingebragt.

Ende

Ende soo het niet wel wegens de nauwigheyd van de wonde kan ingebragt werden, soo sal men indien daar *wind in de darmen is*, besonder in de *dicke darmen*, *deselve met een dunne driekantige Naalde*, *segick*, *hier en daar prickelen*, na de leere van *Pigré*, en dezelve stoven, al eer men tot de *verwydering van de huyd en spieren* treed; en als men dit doen moet, sien of de voorste Vinger van de slincker Hand daar in komt, of soo het soo naauw wesen mogt, dat die daar niet in en konde; zo sal men een *holle*, wat *voor kromagtige Sondeerysser* daar tot in de holligheyd des Buycks inbrengen, ligtende het *Peritonæum*, *spieren* en *huyd* alsoo met de punt van de *holle Sondeer* op, en *snyden van bovenen na beneden* na de punt van dito *Sondeerysser* toe, de *huyd spieren* en *Peritonæum* so verre op, als noodigh sal geagt werden; altijd observerende dat geen ander lighaam tussen het *Sondeerysser* en *Peritonæum* is, en dat men de *Sondeer* liever wat verder insteke, om alsoo schoon 't eerste *Mesje* voor de cruciale incisie is, en als d'openingh by na groot genoeg te zyn geoordeelt werd, agter opgeligt moet werden: en dat om redenen van de *cruciale* of *triangulaire incisie* gesegt. En dat men juyst soo niet tot het eynden van des *Sondeerysers* holligheyd toe kome, alwaar de snede van *'t Mesje* bot werd.

Wanneer d'openingh op de Vinger geschieden sal, soo sal men een *smal Mesjen met een rond en stompe punt* langs over de Vinger inbrengen, soo verre, als 't oordeel van den *Medicijn of Operateur* sal goed vinden, ende snyden de wonde alsoo na behooren ligtende op.

Dit kan oock alsoo gevoeglijck met een van onse *gebogene Scharen* geschieden, de welcke op sijn plaats sullen beschreven werden.

Is 't *Omentum* gequetst of gealtereert, of wel verstorven, soo sal men boven die *verstervingh*, *alteratie* of *verwondingh*, de *Naalde* doorsteken, met een witte, en d'andre helft swart gemaackte dubbelden gewasten zegel garen draad, en binden het, als van de *Staphyloma* gesegt is, af; alleenlijck dit uytgesondert; dat de draden veel langer moeten buyten de wonde des Buyks, na de heftingh uythangen, tot dat de separatie geschied is.

In dese manier van doen, kan het *Omentum* sonder *cauteriseren*, of *opstroyingh van astringerende poeders*, na dat veel digter als ordinaris by den draad, die alsoo niet afschieten kan, afgesneden is, ingebragt werden.

Als de *Darmen vol wind* zijn, so sal men die eerst met *Discutientia* en *Carminativa* stoven, en als dat niet helpt, zo zalmen met *Paré* de *Darmen met een Naalde* op verscheyde plaatsen *prikken*, en dan neerstigh het gene van de *Darmen* laatst is uytgegaan, eerst met de Vingeren inbrengen, latende de eene Vinger of Vingeren soo langh 't ingebragte vasthouden, tot dat den andren, of andre Vingeren, met een ander aanvolgende gedeelte der *Darmen*, de voorige verlost, of verloffen; en alsoo voortvarende tot alles ingebragt is; dan houd men de vlacke hand op de wonde, en men laate den Patient een weynigh by Handen en Voeten na alle zyden schudden, op dat d'ingebragte *Darmen* gevoeglijck haar voorige plaats bekomen souden.

Wat de *wonden der dicke Darmen* aangaat, die werden gelijck de Peltiers

haar-

haar Bont doen, dat's overhands genaayd; maar met dit verſtand, dat als men de eerſte doorſteeck door beyde der ſelver lippen gedaan heeft, dat men als dan een heel langh eynde van den draad moet laten hangen, en eer men voortgaat, aldaar aan de lippen een ſtrick tweemaal door, en een ander knoop daar op leggen, dat's een *Schippersknoop* te ſamen, latende het eynde uythangen; dan vaart men voort overhands te naeyen, tot het eynde der wonde, en belegge aldaar den draad met een dubbelde doorgehaalde ſtrick, en een enckelde daar op, als vooren geſegt is, latende dat eynde mede uythangen.

Nota. deſe *Darmen werden niet genaayd*, ten zy als ſy geenſints gealtereert zijn, ende datter hope van geneſingh is. Dewyle daar oock van de *dicke Darmen* gequeſt konnen werden, daar men niet by en kan komen, ſo is men als dan genootſaakt die te geneſen, ſo als men beſt ſal konnen doen; gelijck uyt deſe gedenckweerdige hiſtorie en voorval blijcken zal. Den negenden *Juny* 1683. is door my verbonden en geviſiteert *Cornelis Foppen*, een *Zeeman*, geboortigh van 't Dorp *Scheveningen*, de welke (op Woenſdagh van Pinxter, in de Kerkmis, die aldaar dan noch gevierd werd, ſtaande neffens ſijn Vrouw na 't een of 't ander te kyken, terwylen noch ſijn Kind agter hem ſtond, hebbende ſijn Handje in de Vaders broeckband) ſeer moordadigh, van een der Ligtemiſſen, die aldaar geweld deden, van agteren even boven den rand of *coſta* van 't *Os Ilei*, ter zyden de *ſpina van de wervelbeenen der Lendenen*, door de *Muſculum Sacrolumbum*, *tot in de holligheden des Buycks geſtoken* wierd, alwaar hy quaadwilligh Menſch den *Darm Colon deerlijck quetſte*. Dit werckje my ſoo heel wel niet aanſtaande, maackte in preſentie vande Heer Doctor *Theodorus Schoon* een groote openingh, ende gebruyckte mijn ſlinckerhands eerſte Vinger voor een *Tentyſer*; maar voelde geen grond, daar quam ſeer veel bloed uyt de wonde, ende des andren daags een ongelooflijcke quantiteyt van *wateragtigh bloedige etter*, *met afgryſſelijcke ſtanck*: ſulcx hem viermaals des daags te verbinden geraden vond, het welck dan d'Heeren Doctoren *Cornelis Stalpard vander Wiel*, en *Theodorus Schoon* mede noodtſakelijck hield. Dit verband wierd volbragt door *inſpuytingh van Wijn*, *met Centaurea* gekoockt, en daar *ider maal vry wat Brandewijn by gedaan* was: hier op volgden den *vijfden dagh groote ſeparatie van Vlieſen*, waar door liberder paſſagie verkregen, ſo dat den ſeventienden weder op nieuws met mijn Vinger tenteerde, en bevond dat dien Booswigt, eer hy het Mes geheel uytgetrocken hadde, noch de *ſteeck na omhoog buyten den Buyck hervat* hadde. Doen maackte ik d'openingh noch wyder, om beter uyttogt voor den etter te maken, die doe ter dier tijd van ſtanck vry vermindert was, om 't geſigt als gevoel beter toegangh te geven. Dit gedaan zijnde, gaven wy hem *groen warmoes te eten*, 't welck weder alſo door de wonde quam. Deſe Patient had in *'t begin een koorsje*; maar heeft hem in 't bed geenſins gehouden, ſulcx dat hy de ganſche Cure gedurende opſtond, om op een ſtoel ſittende verbonden te werden; gelijck geſchied is. Een diergelijck ſterck Man hebbe weynigh geſien; want twee jaar te vooren moeſte hem wegens *Fiſtuleuſe ulceratien van d'Oxel af*, *tot op den Buyck* wel anders kerven; maar voor 't verband klaag-

de

de hy van flaauwigheyd; ſulcx wy hem vraagde of hy wel gewend was een *ſoopje des morgens te nemen, en hoe veel alle ogtenden*; en of oock wel te met een *pijpje roockte*, daar op tot antwoord gaf ja, ſomtijds *voor een ſtuyvertje*, en oock *wel voor twee, drie, vier of vijf ſtuyvers Brandewijn*, al na dat ick geld hebbe. Op dit antwoord ſtonden wy hem eerſt *een half, daar na een heel muddetje toe*, ende *twee pijpen Tabacq*, daar hy te vooren als geſont was, ſomwylen *dertigh pypen dagelijcx roockten*: maar onſen Man dronck de Cure geduurende *twee; drie half muddetjes, en wel een half pint Brandewijn des daags*, met *tien pypen Tabacq*, buyten ons weten, al na 't hem goed dagt; wezende altijd even moedigh, en den *dertigſten dito in St. Jacob de groote Kerk alhier in's Graven-hage, God weſen dancken voor ſijn reſtauratie.* Uyt de voorn: Kerck in myn huys gekomen zijnde, om wyders verbonden te werden, klaaghde hy ſeer van flaauwte, die door een paar Boterhammen met Roockvlees, t'ſamen wel drie vingeren dick van een dubbeld Brood, en een groot glas Bier, in preſentie van d'Heeren *van Deuverden, Theodorus Schoon, en Ægidius Euth, Medicinæ Doctores*, haaſt geholpen was; en is meer-gemelte Patient in weynigh dagen daar na volkomen, tot verwonderingh, geneſen geworden *ſonder Darms heghtinge*; want men daar niet by en konde komen. Inmiddels deze Cure hebbe ik d'eer gehad der preſentie van d'Heer *Benjamin Broeckhuyſen*, voor deſen *Med. Dr. over de Land-militie te Velde der Vereenigde Nederlanden, en Dr. over het Guarniſoen der Stad 's Hertogenboſch*, mitſgaders *hoogh Leeraar der illuſtre Schoole aldaar; nu ordinaris Dr. of Lijf Medicus van ſijn Koninckl. Maj. van Groot Brittannien, Vranckrijck en Yrland, &c.* die deſe oogſigtelijck mede verſcheyde malen by gewoond hebbende, daar mede oculaire getuygen van is geweeſt.

Soo dan den Patient *onder in den Buyck gequetſt is*, ſal hy agter over op zyn Rugh leggen, en zo 't op d'een of d'andre zyde van den Buyck mogt zijn, ſo ſal den Patient op d'overige zyde agter over leggen, de Billen om hoogh geſight zynde. En ter contrarie ſal voor over agter opgeligt, of op een ſtoel ſitten; ſoo de wonde in het bovenſte van den Buyck is, ende in maniere op, en na d'overige zyde leggen, heel ligt de wonde opvollende, tot ontlaſtingh; als hy op *zydewaarts gewond* is.

Dit 's oock te verſtaan van de *ſlancken*, ofte *inania van den Buyck*, te weten, dat men hem op d'overige zyde legge.

De *wonden van den Buyck die groot zijn*, lyden geen uytſtel om *gehegt te worden; om de lugts wille, die de uytgeſackte Darmen infecteert*, &c.

De *Darmen* dan *ingebraght zijnde*, zo houd een Dienaar met een of *twee Handen de lippen van de wonde te ſamen*, dan neemt den *Operateur* een *kromme Naalde*, doch wat grooter en dicker als die, daar *de inciſione in Muſculo temporali* van geſproken is; wel gevademt met een dicke zegel garen draad, inde regterhand; wyle hy de twee, of eene voorſte Vinger, van onderen te beginnen, in de wonde, onder het *Peritonæum* geſtoken heeft; dan ſteeckt hy de *Naalde* tuſſen de twee Vingeren, ofte eene Vinger, die het *Peritonæum, Spieren* en *huyd* opligten of opligt, ſteyl nederwaarts door, ende haale den *Index*, die in de wonde ſteeckt, uyt, beginnende wel een Pinck breed in de geſonde *huyd*, de punt regt nederſtekende, op dat het *Peritonæum* wel gevat werde. Dit gedaan zynde keert hy de hand om, (terwijle een Dienaar de

reſt vande *wonde* toehoud) en ligte met twee Vingeren of met eene Vinger, of als men der twee gebruyckt, van onderen het *Peritonæum* op. Dan ſteekt hy digt ter zyde de voorſte Vinger, rakende van binnen de *Naalde* ſoo diep in 't *Peritonæum*, als die aan de eerſte zyde van binnen is uytgekomen, ende ſteke ſo voort door deſelve, *Spieren* en *huyd*: agt nemende dat de punt vande *Naald*, regt over de eerſte ſteek, en even wijd vande wonde uyt kome: als dit gedaan is, ſoo ſlaat hy den draad tweemaal door, en ſtricke die niet heel vaſt, leggende daar een *loopende ſtrick* op, om dat indien ſy heel digt toegetrocken was, hy de naaſte hegt ſoo digt by deſe niet leggen ſoude konnen; want in den *Buyck* moet men die ſoo dight by den andren leggen als mogelijck, dat egter wel een Vinger breed van den andren is; en ook behoeft men geen openingh onder te laten, voor den uyttogt der *Materie*, het ſy de *wonden* onder of boven, of op zyde is; want dat bloed dat word of gediſcutieert, of komt door een *Abſees* in de *Lies* te termineren.

Als nu de *tweede hegt* gelegt word, ſo laat men oock van onderen de lippen en *hegt* by den anderen houden, tot *alle de hegten* op geſeyde wyſe gelegt zijn; uytgeſondert dat de opperſte tweede ſteeck, die van binnen de wonden het en *Peritonæum* eerſt doorſteekt, langhs en tegen het binnenſte van de tweede Vinger aangae, om d'egaliteyt te krygen, als in 't contrarie van de *eerſte hegt* geſegt is; en dan *waſt men de wonde*, wijle al by den andren gehouden werd, *met een ſpongie met Spaanſe of andre Wijn uyt*, en dan begint men eerſt de onderſte *hegt* toe te halen, den *loopende ſtrick* los gemaakt zynde, en als die toegehaald is, legt men daar een contrarie *enckelde ſtrick* op, maackende alſoo te ſamen een *Schippers knoop*; en ſoo voorts van d'andre, welcke als alle op dit fatſoen toegehaald zijn, ſo ſnyd men de eynden van de draden op een Duym breed na af, reynigende weder de *wonden*, en laten daar *Balſam. Arcæi*, of diergelijcke andre in lopen, verſekerende dan op den afgedroogden *Buyck* de *hegten* met *lange* en *welklevende* genoeghſame *hegt Pleyſters*, om de beweginge van den *Buyck in 't ademen*, &c. die in 't uytdryven van d'excrementen veroorſaackt werd; te meer als ymand verſtopt is; en ook om de *wind* die in den *Buyck* der Gewonde verweckt werd, 's wille. Dan leght men een lange breede en vet beſtrekene *Plumaceool* over de draaden, ſoo dat *die hegten* van de klevende Pleyſter niet geraackt werden, die anderſins in 't opligten van de *Pleyſter* mede ſoude getrocken werden; en dan de *welklevende Pleyſter* daar op; voorts een *Compres* en *Band*, als vande *Navelbreuck of Borſtwonden geſegt is*.

Edoch deſe Band moet om niet op te ſchieten, ſomtijds al na de wonde is, oock van onderen door de Beenen met dwerſe banden vaſt gehegt werden, op de manier, als uyt 't voorgaande en volgende blijcken, en noch verder te ſien ſal zyn, of met een *dwers bantje onder het Saekje* vaſt gemaakt zyn.

Dit is de beſte ende ligtſte methode, de andre, *Sutura goſtroraphia* genaamt, geneeſt ſoo digt niet, en heeft te veel moeyten aan, kan oock niet als in heel groote wonden gelegt werden, en neemt te veel tijd wegh, oock is ſoo niet te doen in levendige Menſchen, om dat de *Darmen* 't beletten, ſo wel als het bloed. Hebbe die in doode verſcheyde malen gedaan, want die

Luy-

Luyden hebben voor een gewoonte heel stil te leggen, en in welck niet veel bloed verlooren gaat; maar 'k wil garen bekennen dat die Operatie futselaghtigh en langhsaam toegaat, en onder corre&tie in levendige niet practicabel is.

Dat dese manier de beste is, blyckt daarom; om dat als yemand *op zyde in de Mage*, te weten boven de hoogte van de *Pilorus*, om 't *residue ferment* 's wille, dat anders de genesingh belet, *gequetst is*; so vat men de *Mage* haar lippen, *Peritonæum*, *Spieren en huyd*, al te gelijck, en dan werd door dese hegtingh 't vlees der Spieren, alhier het Sonduur, so digt aan, in en tussen dese deelen gebragt, dat het 't eene met 't ander geneest: waar van ik experientie hebbe.

Dese maniere van hegten sal men oock practiseren, na de *Hysterotomotokia* of inde *Operatione Cæsarea*.

Van de *Varices* van den Buyck.

VAn de *Varices van den Buyck*, als een raar voorval, is niet veel te seggen, ende sal, als wy de *Varicibus* schryven, wel gesien werden hoe nodigh te behandelen is.

LXVI. HOOFDSTUK.

Van een Naald of Speld uyt den Bil te snyden, en uyt te halen.

H: *Roonhuyse p.* 1. *obs.* 33. verhaald: dat hy by soo een Kind geroepen zijnde, 't welck dagh noch nacht konnende rusten, maar geduurigh schreeuwden, vond wel een hardigheyd op de Bil, maar geen materie, suspicieerde derhalve dat het een *spelt* was, douwde en knuffelde apparent wat hard, voelde een punt, sneed op de selfde; en haalden de *Speld* daar uyt.

Dit dient, segt hy, en met redenen, *tot waarschouwinge van alle Vrouwen die in den arbeyd zijn, en Vroedvrouwen*, als *Bakers*, dat sy geen *naalden los op haar mouwen steken*, en de luyren wel besigtigen dat daar geen *naalden* noch *spelden* in steken, of aanhangen: op dat noch *'t Kind*, noch de *Kraamvrouw* geen *schade krygen*.

Ik heb dit wille aanteeckenen, om dat de *Embryulciam* exercerende, behalven dat als *Medicus* ondertussen by Kinderen en Vrouwen gehaald werde.

Hy verhaald noch *obs.* 34. van een *Naald uyt de Voet* van een jarigh Kind *uytgesneden* te hebben, wyle in 't snyden op de *naald* de party daar die sat, van wederzyden druckte, en haalde na de snede, die daar uyt.

Ik heb voor eenige jaren by den *Voorsanger* vande Kloosser Kerck, *de Visser* genaamt, een diergelijck voorval gehad. Hy met sijn liefste Wijfje stoe-

yende, viel met sijn Knie door 't worstelen op een naaykussen, dat van de stoel gevallen lag, waar naar hy seer klaagde van pijn, liet my des avonds halen, ende vond onder de *Knie*, daar de *extensores* eyndigen, *yees scherps* onder myn Vingeren, douwde die plaats te samen en sneed op 't gevoelde scherp en ontdeckte een *Naald*, dewelcke met een *Koretangh* uythaalde, zijnde deselvige een groote *lap-naald*.

H. Roonhuyse pag: 1. *obs.* 35. verhaald daar en boven: dat een *Joodse Kraamvrouw*, drie dagen Kraams, in 't verbedden met een averegtse hand aangetast zijnde, een *wolle naay naald in den Buyck gekregen* hadde, soo dat sy seer kermde, hy den *Buyck* betastende, voelde yets scherps, en procedeerde als vooren, en haalde de *Naalde* daar uyt.

Dit is seeker van *H. Roonhuyse* wel t'observeren, alsoo meer voorvallen kan; weshalven mijn niet schaame tot sijn eere, en mijn lesse, als andre, dit aan ons werck te lassen.

LXVII. HOOFDSTUK.

Van het ophouden des Waters of Pis.

UYt wat oorsaack dese ophoudingh oock komt, so vereyst die *opening der waterwegs*, uytgesondert, als de *Ureteres* verstopt zijn.

Men sal dan eerst met Medicamenten, en onder alles recommandeert *Aquapendens* het stryken van den Onderbuyck met olie *de Capparibus*, (oock doet hier by selfs tot onder 't *Scrotum* en den Endeldarm toe) voor een heet vuyr.

Ik heb in dit geval, ja oock wel als'er een *steentje in de waterweg sat*, een *Cataplasma ex lact: vaccin: mica panis: cantharid: pauca quantitate & ol: de Capparibus* veeltijds, soo in oude als jonge, ende om 't geheele *Gemacht*, *Onderbuyck*, *&c.* met groot succes geappliceert, ende gesien dat meenigmaal hier door het *steentje* sonder groote pijn *geloost wierd*, wylen sy Patienten *soete-wey met kervel gekoockt* niet spaarsaam droncken.

Als dit niet helpt, zo neemt men een *Catheter*, na advenand den ouderdom van den Patient, dick en langh, voor met een kleyn gaatje, ende een op yder zyde, *van silver*, *of koper* gebogen, na vereys van saken, gelijck vande *Lithotomia* breeder gesegt sal werden.

Als men met de slinckerhand de *Schaft* gevat heeft, so steeckt men den in olie gedoopten *Catheter* in den *Penis*, deselvige om hoog ligtende, en als men tot de *Costa* van 't *Os pubis* van ondren gekomen is, so moet men al sagtjens de *Catheter* omdraayende pousseren, so digt aan 't *Os pubis* als 't mogelijck is, deselve wat nederdruckende, somtijds oock wel den Patient agter over, met 't Hooft lager als de Billen, leggende, om dat de *Steen* als dan weghsackt; waar toe oock dient, dat men de *steen* door de Vinger in den *Endeldarm*, of in de Vrouwen in de *Vulva* gebragt, te rugge douwt, en als men dan geen resistentie voelt, ende sagt op en neder douwt, soo laat men de *Penis* weder

sac-

ſacken, en ſoo de *Catheter* tot de *ſteen* inbrengen, dewelcke als ingebracht is, den draad uyttrecken, ende alſoo 't *water af tappen*; lettende wel, als 't meeſte water afgetrocken is, dat men de *Catheter* wat nederwaarts trecke, om dat anders de gaten van de *Catheter* boven 't water zijnde, geen ontlaſting meer geſchieden kan.

Aquapendens ſpreeckt van *Catheters* van *Hoorn* gemaackt, die niet improbere ſoude, als wel gedrilt, ende dan altijd vogtigh bewaart konde werden, om de buygſaamheyds wille. Men ſoude uyt een egaal vierkant ſlegt ſilvere getrocken draad, digt om een gladde yſer draad, digt by en tegen den andren gewonden, een *buyſame Catheter* konnen maken, boven aan een huysje met twee zydige gaten, als aan de *Catheteres*, en ſouderen daar de draden behendigh aan, en vylen die glad; en als men deſe *Catheter* appliceert, ſteeckt men daar een ſilver draad in, als in andren geſchied, dewelcke uytgetrocken zijnde de *Catheter* ſlap hangt. Dat meer is, als deſe *Catheter* van buyten digt by den andren wel ſubtiel gewonden is, ſijn effect ſoo wel ſoude konnen doen: gelijck *Tab*: 6. *fig*: 17. en 18. *pag*. 142. genoechſaam af te meten is.

d'Ordinaris *Catheters* zijn by de Franceen, en hier ſoo gemeen, dat geen beſchrijvingh van nooden hebben. By my werd die met een tapje aan den draad geſtopt.

Wanneer door den ouderdom *de Fibren vande meatus urinarius ſoo rigide, hard ingetrocken werden*, dat den wegh geſloten werd, ſoo moet men *fomenterende Enemata* gebruycken, en na die een *Peſſarium* van een Darm vol *emollierende Decoctum* in den *Endeldarm* brengen, en daar langen tijd houden, deſelve uytnemende als weder de nood overvalt.

Als een *Caruncula* de *Meatum* ſtopt, ſo neemt men een *ſilvere draad*, voor glad, een ſtroo breed, en voorts *met tanden* door een Snymes ingekapt, ſoo dat die in 't na hem toehalen of uyttrecken eerſt vatten; en met deſe draad paſſeert men de *Caruncula*, en pompen dan ſoo op en neer, om de *Caruncula* te conſumeren, by proviſie ſo verre, tot dat het water ſchot kryge; maar wanneer men ondervind, aan wat zyde de *Caruncula* is, ſo behoeft de draad met tanden maar aan die zyde, die de *Caruncul* reſpicieert.

Men neemc ook een *ſilvere Canul* wel glad en effen zijnde, door welke, inde ſchaft gebragt zijnde, het volgende Poeder geappliceert, en ingebracht werd, als mede is de *Emplaſtrum Oppodeltoch Wurtzii* ſeer dienſtigh.

℞ *Pulv: ſabinæ* ℥j.
Præcipitat: rubr: ℥ß.
Aluminis uſti gr: vj.
Sulphuris.
Æruginis an: ∋ß.
Fiat pulvis ſubtilis.

Of het volgende Salfje.

℞ *Ungt: Apoſtolor:* ℥j.
Therebinth: Venet: ʒij.
Merc: præcipitat: rubr: gr: xv.
Ærugin: terræ vitriol: dulc:
Lapid: calaminar: an: ∋j.
Caphuræ gr: viij.
Fiat Unguent:

Vel.

℞ *Oſſ: ſepiæ.*
Tut: pp: an: ʒij.
Lapid: calaminar:
C: Cervi uſti.
Aloes lot:
Ariſtoloch: rotund: an: ʒj.
Aluminis uſti ʒß.
Sabinæ ʒß.

Fiat pulvis ſubtiliſſimus poſt modum adde.

Ol: roſar: ʒij.
Lijthargijr: auri ʒj.
Therebinth: ʒij.

Fiat decoctio quouſque acquirat Emplaſtri conſiſtentiam, dein ab igne ſepoſito adde illum pulverem, & ad ignem tractato & miſceto, donec medicamentum evadat duriuſculum. Hoc remedium inſtar Emplaſtri extremitati candelæ ceræ applicatur, & ſic *Urethræ* intrudatur.

Vel.

℞ *Ol: Roſar:* ℥ß.
Ceruſſæ lot: ʒij.
Camphor:
Tutiæ pp: an: ʒij.
Lythargyr: auri pp: ʒiß.
Antimon: opt: pulv: ʒvł.
Opii. Thuris. maſtich:
Aloes Epat: an: ʒß.
Ol: ſucc: ℈ii.
petræ ʒß.
Balſam: copoiv: ʒijß.
Miſce & fiat linimentum.

Vel.

℞ *Elix: vitæ* ʒj.
Sp: vini camph: ʒß.
Salis volat: oleos ziß.
Tinct: aſſæ fœtid: ziij.
Salis tartari ziß.
Mirrh: ʒij.
Aloes ʒj.
Decoct: centaur &
Abſijnth: ʒviij.
Miſce & fiat injectio.

Vel.

℞ *Rad: ſymphit:*
Biſtort: an: ʒj.
Sem: hyperic: ziß.
Cort: granator: ziij.
Cop. in aq: ferrar: & in eo diſſolv:
Trochiſc: alb: rhaſis ʒß.
Boli armenii: ʒj.
Balſam: copoiv: ʒij.
Miſce & fiat injectio

Daar en boven mogte door 't ſamengroeingh van de voor deſe geexcoriceerde *waterwegh*, den Patient ſijn water in langen niet hebbende konnen maken, 't zy oock door *koorſſe*, of door *ſlijm*, of *ſteenen*, die in de *water peſen* ſitten, en daar na in de Blaſe met 't water geſoncken zijn, ſoo is 't beter *een ſneede te maken* even als in het *ſteen ſnyden*, als den Patient te laten ſterven.

Het gebeurd oock datter *geen water inde Blaſe* is, het welk men ſoo van buyten niet voelen kan, en als dat door de *Catheter* van binnen niet volght, dan zijn de *Ureteres* verſtopt, waar door de Patienten veeltijds komen te ſterven, indien niet beſonderlijck geholpen werden.

Men

Men kan oock met een *dun Specillum van yvoir* de *Meatum urinarium* van binnen wat irriteren, waar door de Fibren meer als ordinaris getrocken werdende, de wegh verwydert, ende alsoo het water ontlast werd.

De *Catheters voor de Vrouwen* zijn veel korter als in de Mans, en regt, of weynigh gebogen.

't Gebeurt niet selden, dat door een *astrictie van den Endeldarm 't water opgehouden* werd, en als in dit gevalle de *Enemata*, gelijck die oock, die *van roock van Tabacq* op sijn Engels geset, niet en helpen, soo moet men met een sagt *houte Instrument als een Lapidil*, de *fœces* allenskens wegh en uythalen, of de Patienten in een Bat setten, of beyde 't eene voor en 't ander na doen.

Die niet wateren konnen, door dien (een *breuk* hebbende) de *breuck* uyt is gegaan, diens *Hernia* moet men eerst herstellen. Dit hebbe oock verscheyde malen *in Vrouwen*, een *Herniam* hebbende als *swanger gingen*, gezien, en wel meest in de laaste maanden, oock die een *Herniam uterinam* hadden, ja soo dat het geheele Kind buyten het lichaam dragende, en de Moeder met het Hooft om laagh agter over gelegt hebbende, het Kind met de *Hernia* sagtelijck moeste na het *Diaphragma* en *Lendenen* brengen, en wegh schicken, eer het water konde aftappen; oock ist moeylijck, als'er een *inflammatie in den hals van de Blaas* is, een *Catheterismum* te doen, meest moeilijck in Mannen, en dan komt een dunne *Catheter* wel te pas.

Als *'t Kind met het Hooft in de geboorte staat*, de Vrouw veel gedroncken, en in langen niet gewatert heeft, soo moet men de Vrouw agter over leggen, met het Hooft heel om laagh, het Kind sijn Hoofje te rugge douwen, ende met een weynigh *gekromde platte Catheter*, om noch over de rondigheyd van 't Kind sijn Hoofje te konnen passeren, 't water af tappen: in 't appliceren van de *Catheter*, zo sal men de convexe party van de punt, digt tegen 't *Os pubis* inbrengen, het agter eynde na den *Endeldarm* toekeerende.

De *Catheter* aan welkers draads opperste ik een pluggetje of tapje heb laten maken, om de *Catheter* beter te stoppen, is te sien *Tab*: 8. *fig*: 4. *pag*: [illegible]

LXVIII. HOOFDSTUK.

Van de geslotene Waterwegh, in de eerste conformatie alsoo gemaackt.

DEse is tweederley, *d'eerste is even voor*, met een dickere of dundere Membrane gesloten; en dan vat men het *Præputium*, 't selve agterwaarts treckende soo verre men kan, even agter de *glans*, en snyde met een *Lancet* de *Meatum* na behooren open; of wel als men in de *waterwegh* gekomen is, snyd men met een *subtiel Schaartje* van wederzyden, al opligtende, van binnen de selvige soo verre nodigh is open.

't Ge-

't Gebeurd dickwils, zo als my is voorgekomen, dat na *qualijck geneſene ulceratien*, voor, door de ſcherpe materie van een *Druypert*, aan 't eynde van de *meatus urinarius* veroorſaackt, de *meatus* voor een gedeelte is *toegegroeyt* geweeſt, ſoo dat qualijck haar water laten, laat ſtaan haar *ſemen* loſen konnen.

In dit geval ſal men met een *ſubtiel*, voor even *omgekromd Specilletje* voelen, of van onderen of boven de *meatus* is *toegegroeyt*, en die dan *na de lengte neffens het Tentyſertje met een Schaartje openen*, gelijck vorens aangeroert is.

't Slimſte is, als de *meatus* voor *geſtopt*, en *onder de glans open is*.

In dit geval, ſteeckt men een ſoo dick als mogelijck is *omgekromt Specillum*, door de openingh voorwaars na de *glans* en uyteynde van de behoorlijcke *waterwegh*, de ſelvige op 't *Specillum* van voren open ſnydende, en ſteke daar een *ſchaſje van een Endvogel*, dat met *empl: de minio* is omwonden, en niet op doeck geſmeert zijnde, in; latende van die *Pleyſter* wat dik beſmeert om tegen de *cruciale Pleyſter* aangeſtreken te werden, en om ſo t'ſamen beter vaſt te houden. Dit *ſchaſje* moet alſoo dick met de voorſz Pleyſter omwonden en glad gemaackt zijn, en dat zo beſmeert agter digt tegen de openheyd aan, als even geintrudeert ſal konnen werden, om dat van agteren de pis, ſonder dat de ſchaft ſteke, bequaam ſoude konnen paſſeren; voor moet de ſchaft een ſtroo breed ruym uyt, en overſteken, om dat de pis niet langs de ſchaft loope, en de Pleyſter los weecke, maar als een over uytſtekende gootje dienen ſoude.

De hoecken van de *welklevende en beſmeerde Pleyſter*, yder langer of korter na 't ſubject, en na dat der ſelver *Penis* is, werden agter over de *Penis* gelegt, ende met een diergelycke wat grooter, en gat hebbende *Compres* bedeckt, dan met een *ſmal bandetje* overbonden. Hier na maackt men het gat van ondren, daar de ſchaft voor by paſſeren moet, raauw, en men ſoecke dat te geneſen, zo als verſcheyde malen gedaan hebbe.

Indien 't gat verre agter na 't lyf is, ſoo moet men op een *loode Sondeeryſer*, door 't gat na voren gebragt, om dat beter buygt, voor d'openingh doen, en een ſubtiel dun ſilvere pypje twee of drie maken, ende ſoo bekleeden als geſegt is, om dat de ſchaften ſoo langh niet zijn.

Die gene diens geheele *meatus* te engh is, werd verwydert gelijck wy ſeggen ſullen; als wy van het *verwyderen van de watergangh*; *voor een kleyne ſteen* ſpreken ſullen.

Deſe operatie heeft oock plaats in *Vrouwluyden*; maar ſtaat te obſerveren, dat men d'opening grooter maken moet, mydende de voorſte zoom van de *waterwegh*, om dat haar actie verloren of gedepraveert zijnde, een geduerigh *leck gaan*, ſoude veroorſaken.

Oock moet men de ſchaft en Pleyſters na advenand grooter maken.

Maar gaat de *meatus regt in de vulva*, agter of tuſſen de *rugæ* door, ſoo iſſer ſelden helpen aan, ende moeten die met regt *piskouſſen* blyven. Hier van hebben wy hiſtorien onder onſe obſervatien.

LXIX. HOOFD.

LXIX. HOOFDSTUK.

Van de gedeckte *glans* of hoofje te ontdecken, en van de *Sarcoma*, van de voorhuyd *Præputium* af te snyden.

DIe gene die van natuur een *Phymosin* hebben, en noyt haar *glans ontdecken* konnen; soo sy tussen aan 't *Præputium* en *glans*, of een der beyden *Chancers* krygen, besonder wanneerse quaataardig zijn, so is men genootsaackt, de *glans* t'ondecken, 't welk van bovenen *door een snede met* de *Schaar* kan geschieden.

Edoch, om de difformiteyt en beter gemacks wille, so hebbe verscheyde malen aan wederzyden een, en boven oock een *omgekromt platagtigh Vorkje* door 't *Præputium* gehaald, en agter, daar yder een oogh heeft, met *zegel garen* door een knoop voorzien, de drie daden t'samen geknoopt, terwyle met mijn eene Hand het vel agterwaars trock, den Dienaar by de geknoopte draden de *drie hackjens* te gelijck laten voorwaars trecken; onder dit doen, als wanneer oordeelde de extensie bestand was, soo snee ik van ondren met een langh *scherp Pennemes*, agter de *Forcketten* weynigh van de huyd, en meer van 't *Præputium* wegh.

In 't appliceren van dese *Forcketten* moet men de uytterlijcke huyd van de *Penis* al voelende bewaren: En moet dese operatie in tijds geschieden, eer 't *Præputium* van onderen *te seer geulcereert en verrot is*, als wanneer de *Forkjens* niet houden souden.

Eer dese manier by my wierd geoffent, soo hadde een Kock van seker groot Heer, voor 't *Præputium* sonder *Forkjens* afgesneden, invoegen meer van de boven huyd als *Præputium* wegnam, waar door de *Penis* voor een gedeelte door de overgetrocken en afgesneden huyd ontbloot wierd, welcke foute daar na verbetert hebbe.

Van de *Sarcoma* af te snyden.

OM dit te doen, sal een ervaren Man uyt de voorige maniere van *Fungusen* of *Squammen* t'extirperen, na de geschapentheyd, het zelve konne afmeten.

Het *Præputium* word dickwils door een slymige vogtigheyd soo groot en klaar, *Phymosis humoralis* genaamt, dat indien den Patient daar niet na sien laat, het in een *immense grootheyd uytwast*; die dan door *puncta phlebotomi*, of *puntjes van 't Lancet*, en door *discutientia*, meest niet soo wel sonder de *puncta* op de alderligste manier genesen kan worden; maar is veeltijds den *Chirurgus* genootsaackt die t'extirperen. Dit's een gebreck in *Præputio*, even als der Vrouwen in *Nymphis*, en in *d'uytterlijcke lippen krygen*.

Hier van verhaald Mr. S. *Aur. de eff. Med. pag. de sect. cent.* 98. een re-

marcquable hiſtorie, van een diergelijcke voorval, welke vleesagtigh zijnde, ſoo groot geworde was, dat *na de extirpatie negen ponden woegh.*

Ik heb, als ick de Chirurgie ten dienſte deſer Lande, op 't Schip van den Heer Admiraal *C. Tromp* oeffende, een geſien die ſeer groot was, en dat in een Matroos, die, om dat ſijn werk ſoude moeten laten geduerende de geneeſingh, tardeerde, en om dat reden ſoude moeten geven, waerom deſe vleesagtige *Phymoſis* of excreſcentie hadde laten weghnemen, daarom d'operatie tot die reyſe gedaan was uytſtelde.

De inſtrumenten tot de operatien des buyks zijn de volgende.

Tab: 7. fig: 1. Het *ſ. ijts wel ſteekende Elsgewyze inſtrumentie* ofte *priemtie*, *perforatorium dictum.*

2. Het *lancets gewyze voor welſteken't en welſnydent inſtrumentie*: deze beyde zijn geappropieert na de dikte van de *Canul.*

3. De *Canul* met zijn *leere lapje* a. van ondere aangebragt, en handvat b.

4. Het *Dekſel ofte ſchroef vande Canul*, met zijn *ſchroef a.* en *leere lapje b.*

5. De *Canul met zijn kraan* a, en *groef b. b.* tuſſchen welke de *kraan* loopt en omgedraayt werd; c. de *opening* door welke het water uytgelaten vloeyt, d. is deſſelfs *holle pijp* welke in de buyk door de gemaakte *paracentheſis* gebragt werd.

6. De *Naald voor de paracentheſis*, open zijnde, door welke de *paracentheſis* in zijn *canul* beſloten zijnde geinſtitueert, of de wateragtige buyk doorſtoken werd; a. a. zijn deſſelfs *lepels.*

7. De *ſelfde Naald in zijn Canul beſloten*, zo als in *paracentheſi* gebruykt werd, met welke de buyk doorboort, en uyt de *canul* c. getrokken, de *canul* dan in de gemaakte opening gevoerd werd; a a. zijn deſſelfs *lepels*, b. is de *rand* van de *canul* en c. de *pijp* ofte *canul* zelfs.

8. *Twee holle pypjens ofte naaldens* voor de *paracentheſis* uyt *zilver* en *ſtaal* van voore met hun *ſpitſe ſcherpe lancetsgewyſe ronde punt* a a. voor de *paracentheſis* van *Jacob Blok* en *Paulus Barbette* geinventeert, b. b. het *gaatje ofte opening* door welke het water van de buyk in het pypje vloeyd; wanneer de opening door de ſcherpe punt a. gemaakt is.

9. 10. *Twee ſtyletten, of zilver draatjens*, om naar de operatie het pypje ſchoon te maken.

11. 12. *Drie enkele ſtaale Naaldens* met hun *handvattiens a. a. a.* van de Heer *Thouvenot* voor de *Paracentheſis* gebruykt.

13, Des ſelfs zilveren pypjens ofte *canulen* met een dubbelt hoofd en elaſtyk geſtel, welkers ſleutel 14. op b. zijnde het ſilvere hoofd van de naald 11. geſtoken werd.

13.* De Sleutel, om te ſluyten en te openen het groote inſtrument 12.

13.*.*. Tweede ſleutel tot de tweede naald 12.

14. De

Fig. 1.

14. De *half ronde bol*, met sijn ronde uytgeholde groef A. om de navel in te plaatzen, b. is de platte zyde des bols van onderen, C.D. desselfs breede banden van ondere aan de platte zyde vastgemaakt. Deze bol werd gebruykt in *uytpuylinge des Navels.*

15. De *Tinne kom voor de fungus uyt de navel groeyende*; A. desselfs openingh van onder in den boom b. de buytenste ronte van de kom, E. de linten ofte strikken in de boom onder aan de openingh vast gemaakt, C. D. desselfs breede banden op de rant der tinne kom vast geklonken.

16. Een *band voor de breuke en die hun water niet houden konnen.* A. A. de ronde band uyt yser of coper bekleed met desselfs leere riem D. en Gesp: B. de schroef met zijn koopere plaat: E. F. het kussentie welke door de schroef voort gedrukt en tegens de lies geperst werd, als mede het kussentie G.

17. Een *lies band*, welkers eynden van A. tot B. 4 spannen lang zijn, en van C. tot D. 3 spannen zyn.

18. *Tweede lies band.*

19. *Derde lies of breuk band.*

20. *Opschortende Band voor beyde de Borsten der Vrouwen*, welke van A. tot B. vijf spannen, van C. tot D. een span, en van D. tot E. 3 spannen lang is.

21. *Tweede opschortende band voor een Vrouwe Borst* van delelve lengte als boven.

22. De *bil Band*, 1, 2, 3, 4, 5, de plaatzen alwaar de swagtels of slinger banden aan deze bil band gehegt werden; welke band van A. tot b. *een span breed is*, en van C. tot D. anderhalf span lang is.

23. *Borst-band*, welke van A. tot B. twee spannen, en van C. tot D. anderhalf span is.

24. *Brede band met zijn agthoeken*, door welkers *opening* A. het hooft gestoken werd om de band voor over de borst en rugh te laten passeeren en d'andere buytbanden van de borst, buyk ofte lies daar aan te hegten, door welkers hoeken 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, de accidenten omsloten en beswagtel werden.

25. Derde *Band voor Vrouwe haar borsten.*

26. Legginge des bands voor sluytinge des borst en buyk, voornamentlijk desselfs zyde; *Auriga* genaamd.

27. *Rombus* band in zijn legginge voor het *week der zyde*, sluytinge van de *onderbuyk* en desselfs *Navel.*

28. Tweede legginge van de *buyk band* met desselfs *liesband*, *zijden arm band.*

29. *Conductor* met zijn *knoop a.* en *groef b.* ofte *gegroefde canul*, of *zondeer*

30. Kleyn *inciſie mesje met zijn zondeer knoop a.*

31. *Groote inciſiemes met sijn Conductor A*, of lange *botte zondeer.*

32. Drie *Canulen* A. B. C. *van Silver ofte loot.*

LXX. HOOFDSTUK.

Van de *Lithotomia*, of het Steensnyden.

DEse operatie is van geen kleyn gewigt, en kan niet wel gedaan werden, of men moet voor eerst ter degen weten, offer *een of meer groot of kleyne, sagt, glad, kantige of egale steen, of slijm, of kalckagtige briselende stoffe in de Blase is*, waarom men accuraat moet letten, en de teekenen exact examineren.

't Eerste teeken dan is, dat den *Patient als hy pissen wil, pijn voelt, 't water* maar *allenskens* of *met droppelen ontlast werd*, somtyds *bloedig*, van *d'Excoriatie van de hals van de Blase*, als *waterwegh*; den Lyder *pist* somtijds *sand of gruysagtigh wit of roode stoffe. Hild. cap. 3. de Lithotomia* verhaald; dat tot *Keulen* een *Calculosum* onderhanden hadde, de welcke sigh niet konde imagineren dat de *steen hadde*, om dat geen *gruys noch slijm looste*, en is nochtans van *vier steenen verlost* geworden.

En ter contrarie zo vind men, die gedurigh veel *sand, gruys, slijm* en *kleyne steentjens losen*, daar nochtans *geen vaste steen in de Blase is*; dan werden dese *in de Nieren geformeert*, waarom men wel toesien moet, dat men de *Lithotomia* niet in *Nephriticis* instituere: en als de *steentjens in de Nieren sitten*, voelt men daar de *pijn*; zijn sy wat groot dat sy niet wel passeren willen, soo is de *pijn in de Nier*, of in *d'Vreteres*, al na de *steen of steenen geavanceert is*, of zijn.

Die oock een *vaste steen in de Blaas* hebben, *die lossen soo veel slijm niet*; want in 't begin van 't groeyen van de *steen*, *losen* de Patienten *drabbige pis*, en die stoffe is somtijds *als kalck*, en somtijds *glinsterend als robijntjes*, die als een tijd in de pot gestaan heeft, seer vast daar aan sit; de *glans* voor aan de *meatus urinarius* is veeltijds *ontsteken, en* somtijds *geulereert*.

Hoe *meer de steen groeyt*, hoe oock continueel *meer slijm, kalck of gruysagtige stoffe gelost word*: dewyle die voor de *krop van de Blaas gesackt*, deselve aldaar *prickelt*. Den Patient *pist* somtijds wel; maar als de *steen* weder regt *voor de krop van de Blaas vast sit*, houd *'t water losen op*, en de *wil tot pissen blyft over*: hoewel dat 't slymig water van een *ulcus in collo vesicæ* komende, hier den *Medicijn* soude konnen bedriegen; oock dat water 't welcke de *Vrouwluyden* maken, die een *Fluxum album* hebben, ende dese *pissen niet druppels gewyse; noch met soo groote pyn*.

Sommige *pissen heel klaar water*, en in dese is de *steen meest heel hard*, en *wast schielijck aan*.

De *steen* dan *grooter werdende*, *wast* oock *de pijn in 't wateren aan*, en werd *de Blaas* door *de steen en slijm* somtijts *soo gestopt*, dat geen water passeren kan, soo dat de selve soo hoogh werd opgevolt en uytgeset, dat gelijk veelmaals gesien hebbe, den *Buyck tot aan de Navel als een Suyckerbrood, of Vogelstruys ey prominerde*, met groote *pijne en benauwdheyd in 't ademen. Fab: Hild: cap: 5. de Lithotomia*, verhaald van een Man, die na dat de *Blaas* door 't weder-

derhoudene water soo uytgeset hadde, dat daar na sijn *water door den Endeldarm loofde. Vide: obs:* 65. *cent:* 2 *Hildan:*

Op huyden den *elfden November* 1683. als ick dit schryve, behandelde ick noch een Kind, by na twee jaren oud zijnde, dat een *fistuleuse ulceratie* ter zyde by 't begin *van de slincker Lies* heeft, *waar door het sijn water maackt*, met weynigh *materie*, wanneer van mijn geprepareert *aq: calcis* by *doses* drinckt; en ter contrarie als sulcx hem gebreekt, komt daar een horrible quantiteyt stinkenden etter uyt, somtijds komter een drop of twee water door de Schaft. Van dit Kind mijn Patient; 't welck ontallijcke Doctoren en Chirurgijns doen sien hebbe, is noch wel *in Auditorio publico* een les gedaan, ende daar over geraisonneert, als of het den *Voorleser* sijn eygen Patient was geweest. *Guardo*! van al te communicatief te wesen, op dat een ander niet arrogant, meer om alsoo in practijcq te komen, sich roeme dat hem hope gegeven is, 't selve Kind naar sijn aflyvigheyt te openen; het welck aan my, als die het noch tractere, en continueel een medicament geve, sonder sulcx gevraaght te hebben, toegeseyt, die soodanich een *Voorleser, jonger Dochter zijnde* tot d'oningh om hulp niet roepen sal, dewijle wy pretenderen te weten wat by na *d'Anatomie* behelst.

Veeltijts komter een *inflammatie vande Blaas*, ja soo, dat die tot *suppuratie komt*, gelijk daar eenige Vrouwen noch van gecureert hebbe, diens *inflammatie* niet heel groot tot suppuratie quam, doch op een ander fatsoen als d'ordinaris methode: de Mannen hebbe ik meest daar van sien sterven.

Onder allen een *Boer by 't Schakenbos*, daar noch *fomenta* noch *balnea, wryvingen, Embrocationes*, of *de Catheterismus* hielp, ja wierd *d'inflammatie so groot*, dat de *Catheter* niet meer konde gebruyckt werden.

Ik heb oock een *Vrouw van een Lijndrayer tot Monster*, het water verscheyde malen afgetapt, die een soo grooten *scirrheusen geswel* van d'omleggende deelen hadde, dat tot verstervingh met de ruine van de Vrouw quam, even als geprognosticeert hadde. *Dese Luyden worden meest*, of met *groote koorssen*, met *raaskallingh, convulsien*, of *nagtwaken*, &c. geplaagt.

De *Calculosi als sy pissen willen*, gemeenlyck de Kinderen, *melcken het voorste vande Schaft*, waar door sy somtijts veel langer werd, en wryven en drucken die geweldig, en dat *om de jeuckte*, die sy *aande Penis* voelen.

Sy *staan oock van pijn de Dyen over den andren, comprimeren haar Heupen*, gaan met *'t Hooft voor over leggen, douwen* met een of beyde de Handen *den Buyck ontrent 't Os pubis*, door welck *douwen* en bewegen, *de steen wat verplaast werd*, waar door tot wateren komen, en sy *voelen* dick wils *in 't onderste van den Buyk*, en ontrent den *Endeldarm*, een *aggravative pijn*, van wegen *de groote*, en *ponderensheyd vande steen.*

Fab: Hild: cap: 3. *de Litothomia* verhaald; dese verwonderens weerdige historie, van seker *Genevois*, die van 't begin dat met *de steen* gequelt wierd (daar *agt en twintigh jaren mede geplaagt* was geweest) een groote beswarende pyn voelde. Sijn lichaam na de dood geopend zijnde, vond men een *groote steen inde Blaas*, den welcken om stuck geslagen zijnde, (vermits d'omstanders wegens sijne swaarte verwondert waren) *vond men in 't midden een*

loode kogel, door welcke vorens inde Blaaſe voor dertigh jaren was gequetſt geweeſt.

De *pis maackt* oock den Patient, ſo wel als den ſteen, *een ſtimulum tot piſſen*, en *ſtinckt* veeltijts deerlijck, *en is zout*.

De roede werd oock dickwils als ſy piſſen ſullen, doch meeſt in Kinderen als wel Bedaagden, *geerigeert*, ſomtijts *ſchielijk weder ſlap*; maar de Bedaagden krygen veeltijds *hæmorrhoides*.

De *Calculoſi* zijn veeltijds *dorſtigh*, en *drincken veel*.

Indien daar *veel gladde ſteenen* zyn, ſo kan men deſſelfs *geruys inde blaas hooren* als de Patient beweegt werd.

Als den *Operateur* een, of beyde van ſijn beolyde *Vingeren in den Endeldarm geſtoken hebbende*, deſelve na de krop van de Blaas, druckt, voelt een hardigheyd, of meer, ſo daar meer ſteenen zijn: na dat hy den lyder ſo het een Kind is, onder d'Oxelen ſal hebben genomen, ende opgelicht, ſchielijk verſcheyde malen hebben laten op de voeten nederkomen: om dat de ſteen beter ſacken ſoude.

Edoch al ſchoon men duſdanig een *hardigheyd* voelde, ſoo ſoude men wel konnen *bedrogen* werden *door een ſcirrheus geſwel*, ten ware meer van de voorige teekenen daar neffens gingen, gelijck by *Hild: lib*: 2. *obſ*: 65. teſien is; en waar van hy een remarquable hiſtorie *cap*: 3. *de Lithot*: verhaald; *van ſeker Perſoon* die *alle de teekenen* hadde *van een ſteen, uytgeſondert, dat door de Catheter geen ſteen, of ſteens gelijck, konde beſpeurt werden*, het doode lichaam geopent zijnde, vond men een groote *ſcirrhus in de blaas, die de krop* alſoo *benaauwt hadde*.

De Kinderen leggen oock veeltijts op haar Buyck tegen de vloer van pijn, en hebben, gelijck oock die Ouder zijn, veeltijds *als ſy piſſen willen, door 't dringen, een Ani procidentiam* veroorſaackt, ende ſomtijds een *herniamin teſtinalem*.

Men ſal de *Calculoſi*, of ſtaande of ſittende, *met de Beenen ſchrylings* van *den anderen ſondeeren*: om den ſteen *beter door den beolyden Catheter te konnen voelen*.

Hoewel dat het wel gebeurd, dat de *ſteen elders is aangewaſſen en in een vlies zit*, 't welck *Hild. cap*. 3. *de Lithotomia* verſcheyde malen is voorgekomen, en beſonder in een *Switſers Edelman*.

Dit hebbe ik eens ervaren in ſekere ſwanger gaande Vrouw, welcke gerade wierd dat ſy haar niet ſoude laten de ſteen afhalen, gelijck oock, om dat als verloſt was, daar geen heel groot ongemack van hadde; de Vrouw geſtorven zijnde, vond een *ſteen negen dragma ſwaar, digt by den waterwegh*, in de ſlincker zyde, *aan een breed ligament vaſt*, en half wegh van onderen *met een vlies omdaan*, al even eens of in een caſtignet of ſchilp gelegen hadde.

Den Heer Profeſſor C. *Drelincourt*, heeft my verhaald; dat ſeker *ſteen voor aan, daar de Ureter in de Blaas komt, ſigh vaſtſettede*, en aldaar de *valvula* van *de Blaas* al grooter werdende, oock ſoo uytſette, ſoo dat daar teekenen van ſteen waren, maar niet gevoeld konde werden.

De

De steen als alsoo voor de *valvula* van de *duplicature* van de Blaas gemaackt sit, soo vind men alle de *teekenen van steen*, uytgesondert dat die soo geen pijn verweckt aan 't eynde van de Roede.

Schenkius obs. lib. 3 cap. de Calculo Vesicæ, verhaald van *twee en dertigh steenen, ider in blaasjes besloten.* En *Remb. Dodonæus*, verhaalt'er van *twaalf in een blaasje yder besloten.*

Tulpius c. 5. lib. 3. observ. spreeckt van *steenen in vliesen besloten*, en *vast aan de Blaas gegroeyd*, ja soo, dat hy gesien heeft dat den *Steensnyder* den soodanigen *vast sittenden steen, te samen met de Blaas uyttrock, &c.*

Wanneer de *Blaas qualijck geformeert*, of door een *vlies verdeelt* is, gelijck als C. *Bauhinus*, en *Volcherus Coiter* getuygen gesien te hebben, of dat de *vliesen der Blasen gefronst*, en *gevouwen*, en aan 't *Os pubis vastgegroeyd zijn*, so kan de sectie sonder baarblijckelijcke schade niet geschieden: somtijds is oock de *steen* in dese gedraayde en *gefronste Blaas soo ingewickelt*, dat *Æsculapius* selfs hem sonder perijckel van het leven daar niet uyt soude konnen krygen. Dit segt *Tulpius* in een dood lichaam gesien te hebben.

Den *Operateur* sal dan scruteren, of de *steen kleyn of groot* is, 't welck uyt de bygevoegde verdubbelende, en dickmaals wederkeerende *Symptomata*, gelijck mede uyt der selver verswaringh, als hy de Vingeren in *Anum* gebragt heeft, sal beseffen, door welcke men oock van de figure best sal konnen oordeelen; oock mede door de *Catheter*, welcke *Aquapend. van Hoorn*, als gesegt is, wil gemaackt hebben, of van *Wasligt*, daar een *silver handgreepje* aan is: den Translateur segt *capken*, dat beter is. Ick soude een langwerpig silvere holle knoopje nemen, en steken door 't oogje het cattoen, en maken alsoo daar een *bougy van*, en dan ist buygsaam, en men kan met 't voorste silvere knoopje de *steen* voelen, even als met een andre *Catheter.*

Maar insonderheyd als hy merckt en onderstaat, hoe langh de steen den Patient geinfesteert heeft'; hoe d'accidenten verswaart zijn, hoe langh die duuren; want een *groote steen* heeft *langer tijd van doen om te groeyen als een kleyne*, ten ware het lichaam grootelijcx daar toe gedisponeert was; gelyck ik gesien hebbe dat secker Jongman, *Rut* genaamt, een *Metselaar*, eer agtien jaren bereyckte, al verscheyde malen is gesneden geworden, ider maal van een *groote steen*, ende somtijds noch met kleyne steentjens daar by: maar hy is noch miserabel gestorven.

Oock sal een *groote steen meer beswarende pijn*, ende een *kleyne meer scherpe pijn* aandoen; welcke kleyne met de pis voor aan de *waterwegh* gevoert zijnde, deselve, en d'omleggende deelen (indien scherp is) steeckt; en of *glat* was, de bewegingh van den Buyck volgt, soo dat opgeheft zijnde, in 't nederdalen, dese of gene zyde, of regt nedersackende, de *Collum vesicæ* vellicceert en somtijds quetst: daar ter contrarie, behalven dat de groote soo verre niet komen kan, oock de *fibren wel rekt*; maar niet snijd of pinseert, door sijn swaarte soo niet beweegt konnende werden; oock soo *stopt de groote steen*, soo *de wegh niet*, of daar passeert noch al beter water als van de kleyne, om dat hoe de *fibren meer gevelliceert* en gepynigt werden, hoe die oock *meer inkrimpen*, ende *den waterwegh vernaauwen.*

De *groote steenen* geven oock *meer persingh* aan 't fondament.

Pro-

Prognosticatie.

MEn kan in *kleyne, tedere, swacke, siecke geextenueerde lichamen, daar een groote steen is*, niet anders als een *ongeluckige uytkomste* voorseggen.

De *steen* als *grooter als een Hoender ey* is; of maar soo groot, en grootere, konnen in stercke, robuste, matigh oude lichamen, niet sonder perijckel gesneden werden, om de groote scheuring die de selve maackt, waar op *'t leck gaan* van den Patient veeltijds, als 't al ten besten gaat, volgt; oock kan men den *steen* soo *niet* veyligh *breken*, want die somtijds *soo hard is als een key*; gelijk ik een diergelijke hebbe, die uyt een van mijn naaste Bloedvrind hebbe afgehaald.

Die eenigh *gebreck inde Longe, Lever, Milt, Nieren* of *Blaas hebben*, en welke deelen voor een gedeelte *gecorrumpeert zijn*, gelyck *Hild: cap: 4. de Lithot:* segt, dat veeltijds in diergelijcke siecktens gebeurd, staan de operatie niet sonder levens perijckel door, gelijck oock de *Icterici, phthisici, hydropici*. Dit is oock t'observeren in *Castratione*.

Den *steen* indien *groot en kantig* is, is te meer hard, dat men aan gedurig *rood sant pissen weten kan*, dan is men voorseggende een moeyelijcke en pynlijcke operatie.

De *steenen die aan de Blase vast zijn*, soo die afgescheurt worden, *laceren* dickwils *de Blase* dermaten, dat andere *Symptomata*, ende na die veeltijds de dood volgt. Oock die *in blaasjens leggen*, ende die men daarom niet wel dignoscceren kan, sal men niet tenteren te snyden. *Fabritius Hildanus* verhaald hier van *cent: 8. de Lithotomia* een verwonderens-waardige historie, dat hy *Hildanus* neffens *Felix Platerus*, ende *Casp: Bauhinus*, by een voornaam Edelman uyt *Alsatia*, geroepen was, die vele jaren deerlijck met de steen gequelt was geweest, ende veel ervarene Meesters besogt hadde, welcke geen steen, of steenen konde voelen, gelijk oock *Hildanus* na veel neerstigheyd en moeyten niet heeft konnen bespeuren; *Bauhinus* hem na de dood geopend hebbende, segt *lib: 1. Theart: sui Anatom: cap: 31.* dat verscheyde *groote steenen, ider in een besonder blaesje besloten* gevonden heeft, in en *aande Blase vast gegroeyt zijnde*.

De *lange steenen* soo sy dwers per avontuur gevat werden, konnen de *blaas*, of des selfs *hals* seer *scheuren*.

In oude Lieden is 't sorgelijcker te snyden, en genesen dickmaals zo wel niet, al schoon, gelijck men altijd moet doen, de *Steeck wieck* soo lang inde wonde gehouden werd, tot dat sy wel gepurgeert zijn, of werden; welck in tegendeel geschiedende, en oorsaack van recidive is.

Fab: Hild: fulmineert seer op die genen, die het *lichaam vorens niet prepareren door purgatien*, &c. en raisonneert als meer andren plegen, en dat over de toevallende imaginaire siektens En wil den Patient twee a drie dagen doen wagten eer d'incisie geschiet, op dat den gedebiliteerden Patient weder kragte door voedsame spyse krygé. Wil oock den *onderbuyck* eenige dagen na dat in *semicupio* geseten hebben, t'elkens *met emollierende vettigheden gesmeert hebben*,

als

als *ol: lilior: scorp: &c.* hier over soude een tijd lang te raisonneren vallen, en by distinctie te spreeken zyn.

Men sal dan wel ter degen met de *Catheter* sondeeren, en onderscoecken offer een *steen* is, het beste Instrument, om dat (als voren gemelt is) men door 't voelen in den *Anus* als'er een *scirrheus geswel* is, een steen wanende in de Blaas te zyn, kan bedrogen werden, en men explorere ter degen des selfs grootheyd: om dat sodanigen somtyds in, of weynig na d'operatie komen te sterven; gelyck *Fab: Hild:* verhaald van seker vermaard *Castrator*, en *Lithotomus Andreas Vitellius*, een Jongman van twintig jaren van een *steen, twee-en-twintigh oncen wegende*, gesneden hebbende, die in 't selve uur van d'operatie stierf. Ik soude dan liever met *Pigré* sijn Edelman daar *lib: 7 cap: 4.* van verhaald, met een *Catheter* als hy pissen wilde, selfs *'t water aftappen*, en leven oock vyf-en-twintigh jaren met de steen sonder groote moeylijckheyd en pyne.

In *Kinderen beneden de negen jaren*, insonderheyd *een of meer groote steenen* hebbende, als te teder zynde, hebben de *Oude Lithotomi*, gelyck *Celsus*, niet willen opereren; maar men doet die in wel jongeren, als de *steen kleyn is*, en de Kinderen robust zyn.

Dit geschied oock alsoo somtijds in oude Lieden; maar als de *steen groot is*, soo werden niet alleen hare *ingekrompene fibren*, maar veeltyds oock eenige bloedvaten, niet sonder perijckel van de dood, gescheurt.

Op wat tijd men dese Operatie institueerd.

DE *Lente is 't beste*, gelijck oock de *Fransc Lithotomi* in des selfs midden en eynde die operatie frequent doen, insonderheyd *in* haar *Gasthuysen*, want *d'arme Luyden* sonder dispendie van 't leven, wel die tijd afwagten konnen.

De *ryken* konnen alle behoeffelen hebbende, *t'allen tyden* 't laten doen, want 's Winters hebbense de Kaggels, en 's Somers alle middelen tot verkoelingh van de lugt, en rafraichissement, anderssins is de midde Winter te koud, en 's Somers te heet.

Voorts kiest men den *morgenstond*; *'s Somers vroeger*, en als 't kouder is later, versorgende dat den Patient met *soete melck &c. geclysteert sy*, en *water gelooft heeft*, en een goed *bouillon met een doir van een ey of twee* en een weynigh *geharst brood* genuttigt heeft.

Hildanus wil dat *den Patient* noch een half uur, langh voor d'operatie *in een Bad sal gesetten* hebben, en dan na een weynigh tijd afgedroogt, en om hoogh geheven, &c. als het een Kind is, op tafel, of op een Mans schoot sal gebonden werden.

LXXI. HOOFDSTUK.

Hoe den Steen hebbende Patient tot het snyden sal geplaast werden.

MEn *bind den Patient aan Handen en Voeten*; om dat anderſins den Operateur door het bewegen ſoude belet konnen werden, ſigh een meerder quale, en ſoo wel aan hem, een diſreputatie verſchaffen ſoude.

Sommige *binden* deſelve *op een vaſt ſtaande tafel*, ſoo dat het ligt regt op de Hand en plaats, daar d'operatie geſchieden moet, kome, een ſack met ſtroo, doch beter kaf, als een ſaft kuſſen onder 't Hooft gelegt zijnde, om dat die meer reniteerd; onder de Billen een agt dubbeld, of wel vier dubbeld gevouwe laken, latende hem alſoo agter over leggen; gelijck *Hild.* daar C. 20. *l. de Lithotomia* een hiſtorie van verhaald: van een Vrouw die hy den Arm affetten ſoude, en tot der dood ſlaauw wierd, ſo dat hy alles los maackte, en d'operatie uytſtelde; maar doen die operatie weder begon, dede hy de Vrouw leggen. Dit ſiet men oock dagelijcx in *'t Aderlaten*, dat de leggende minder ſlaauw ſullen werden als *ſittende*; want regt overeynd te ſitten, ſchoon het gedaan werd, om dat de ſteen beter neder ſoude ſacken, is niet raadſaam: om de ligt overkomende ſlauwten 's wille, die zo veel te eerder komt, als den Patient ſigh te ſeer met eten en drincken opgevold heeft, waar op wel een *vomitus* volgt; gelyck *Hild: cap:* 20. *lib. de Lithot:* daar een hiſtorie van verhaald.

Hy dan alſoo geplaatſt zijnde, en den *Buyck wat voor overhangende nederwaarts*, werd van ſoo veel Dienaars gehouden als van nooden zyn ſal; altyds in diervoegen dat de Borſt liber zy, gelijck vande exſtirpatie geſegt en afgetekent ſal werden.

Dit gedaan zijnde, brengt men de *Hielen tegen de Billen van den Patient*, en men laat *ider Been aan den Enklauw door ider hand van binnenwaarts vaſthouden*, ende alſoo *met een band*, die eerſt om *den Arm vaſt is*, ende weder *de Dye aan den Arm*, of *Arm aan de Dye binden.*

Sommige ſetten den Patient *op de ſchoot van een ſterck Man*, die hem by de Armen wel vaſthoud.

In deſer voegen kan men oock de Vrouwen binden.

Hild: cap. 11. *de Lithotom.* verhaald, een *Vrouw in een Kraamſtoel verloſt te hebben, van een groote ſteen, door een inciſie in de Vulva*, daar myns oordeels de ſneede altijd moet geſchieden, ende niet anders als geſegt ſal werden. Beter ſoude mijn Kraamſtoel in deſe gelegentheyd wezen, welcke noch hier volgens in ons *Vroedvrouwen boeck* ſal beſchreven werden.

Die de courage hebben, en ſtantvaſtigh zijn, die kan men ſonder binden ſnyden, maar die daar ſoo angſtvalligh van zijn, ſal men liever laten vaſthouden.

Den

Den *Operateur is ſtaande*, als den Patient op een tafel is leggende; maar zo op de ſchoot van een ander (of ſoo een Vrouw op onſe Kraemſtoel geſeten, die ſoo niet hoogh genoegh is, op een voetbanck geſet kan werden) leggende op een kuſſe op d'eene Knie, voorts makende *d'inciſie wat ſchuyns ter zyde 't Perinæum, digter als door de groote Appareille, en wyder door de kleyne na de ſlincker Heupe toe, twee vinger breed van den Endeldarm*, om die, noch des ſelfs *Sphincter*, als oock de *Hæmorhoidale bloedvaten* te quetſen: oock moet men letten in het ſnyden, dat men ſoo veel mogelyck *van boven na beneden op de ſteen ſnyde*; want ſoo 't *Mes* ter zyde, of na beneden toe, langs de rondigheyd van de ſteen omſlipt, ſoo loopt den *Endeldarm*, en wel de Vinger van den *Operateur* perijckel van gequetſt te werden; dit 's alles te verſtaan in Mans perſonen. d'Operatie werd gedaan niet op *'t Perinæum*, om dat dat taeyer is, en niet wel en reckt, en vliesagtiger, ſoo haaſt niet geneeſt, waar uyt ſomtyds *ongeneeſlijcke fiſtulen* volgen.

Men moet dan geen reſpect hebben voor de kleynigheyd van de ſteen, om d'inciſie daar na te maken; maar voor d'inſtrumenten, om dat ſy door de opening moeten paſſeren eer de *Steen* gevat kan werden: al ſchoon de *Steen* niet grooter als een haaſnoot was; ſoo die maar anderſins door onſe manier, ſonder ſnyden niet konde geloſt werden; maar wel die grooter maken na dat de *ſteen* groot is, en mochte ſulkx ten eerſten niet wel gegiſt weze, ſoo dilateert men die noch wel daar na; ſoo niet, kan anders wijd genoegh gedilateert werden; want d'extenſie of dilatatie niet ſoo ras een bloedſtortingh ſal veroorſaken, of quetſingh van de *Muſculus Sphincter*, als de twee de ſnede, of eerſte heel groote, waarom middelmatigh moet weſen; want ſoo de lippen geextendeert zijn, krimpen na de operatie weder in.

Hild: cap. 12. ſegt: als hy ſpreekt *op de Itinerarium te ſnyden*, dat men de *Muſculus Sphincter* moet myden, oock dat van de ſteen niet geſcheurt werde. Wat het *ſnyden* aangaat, *geſchied altijd in Meatu urinario*, wel *een duym breed van de proſtates af*, ſulkx dat op deſe manier de *collum viſicæ*. te verſtaan als *op de ſtaf geſneden werd*, niet gequetſt kan worden, maar wel door de ſteen haar kanten.

Men ſal de *ſteen geheel ſoecken uyt te halen*; want de harde moet men, nog kan men, als geſegt is, niet breken, maar wel die *ſagt als puymſteen* zyn, en in deſe gelegentheyd ſal men de *fragmenten wel ter degen ſuyveren en uythalen.*

De *groote ſteenen hebben in 't uythalen veeltijds een gevolgh van veel bloed.* Men ſal dan Dienaars genoegh by de hand hebben, ſoo die, de *Beenen van den anderen houden*, als die het *gereetſchap in een ſchottel*, daar een *ſauciertje met olie in ſtaat*, &c. toereykt, en een ander, die de behoeffelen tot 't verband in een andere ſchotel aanlangt.

In 't opereren, kan men den Patient een *cordiaal* geven, *Hild:* wil *epithemata in de Neusgaten, ſlaap van 't Hooft*, en op de Polſen *geappliceert hebben.*

Alhier is van *Hild:* niet eens van *d'applicatie van de ſtaf* geſprooken.

LXXII. HOOFDSTUK.

Manier om op den *Itinerarium* of *Staf* te snyden.

ALs men op den *Itinerarium snyd*, soo is 't best dat den Patient op een tafel legge, soo dat den *Operateur* staan kan; en dese manier is best in Bedaagden, welken den hals van den Blaas langer hebben, soo dat de steen door de Vingeren *per Anum*, soo niet voor aangevoerd kan werden.

Den Patient wel gebonden zijnde, *steeckt men de staf tot aan de steen in*, en buyge het bovenste na den Buyck, soo dat dan het *Perinæum* of *Taurus* gespannen staat, tegen de holle convexiteyt van de *staf*.

Dan *snyd men een dwerse snede*, *een Vinger breed aan de slinckerzyde van den Taurus* of *Perinæum* af, den *staf* wat na die zyde draayende, tot in de groef van de geseyde *staf*, met een Lancet daar toe bequaam, een middelmatige openingh; ende een grooter als de steen groot mogt wesen, gemaakt hebbende. De *holle Staaven* of *iteneraria* ziet *Tab*: 8. *fig*: 1. 2. 3. 4. 5. *pag*.

Dit gedaan zijnde, brengt men het *Semispeculum*, of *Conductor Hild.* als een goot, daar men kaas mede dot, *tot aan de steen in*, *en hale de staf uyt*; dan brengt men den *Hamulum* of *Lapidil door de groef van 't Semispeculum in*, *tot de steen*, nemende het *Semispeculum* weg, en houden de *Lapidil in*, tot dat de twee voorste beolyde Vingeren in den *Endeldarm* gebragt zijn, de steen voorwaarts geschoven, en de Hand van een Dienaar met een wolle dubbelde, of dicke lap omwonden hebbende, om de Spieren van den Buyck niet te quetsen; waar op andere accidenten soude volgen; en so de Blaas even boven *'t Os pubis* nedergedouwt, en *de steen* alsoo te samen *voor de krop van de Blaas gebragt hebbende*: ondertussen vat men de steen ter degen met het *Lapidil* of *Hamulus*, en trecken die dan uyt. De *groote en kleyne Conductores of Semispecula* ziet *Tab*: 8. *fig*: 6. 7. 12. 13. 14. *pag*: als mede de *Lapidillen* of *Hamuli* voor mans en vronwen ziet fig: 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. *pag*:

Sommige verwerpen de *Semispeculum*, schoon die om de gemaackte wonde te dilateren gebruyckt werd, en dat mijns oordeels met reden, om dat sijn lichaam soo veel plaats beslaat, als hy de wonde met pijn dilateert, 't is genoegh de *Lapidil* nevens de *staf* in te brengen, om pijn en tijdt te mesnageren.

De Francen gebruycken in plaats van dit Instrument, twee *silvere krickjens*, ruym een Vinger langh, dese houden sy tussen haar Vingeren, en dienen voor *Conductores*.

Tweede manier.

WAnneer 't op dese manier niet succederen wil, de *steen grooter zijnde*, *soo moet men langs de staf een Speculum of Dilatatorium in brengen*, *de wonde verwyderen*,

deren, en dan de staf weg genomen zijnde, en de Speculum geopent. de Tang inbrengen, grooter of kleynder, al na de steen groot geoordeelt werd; de selve daar mede gevat hebbende, met beyde de handen al drayende uyttrecken, of soose kleyn is met een hand.

En soo de *steen broos* mogt zijn en heel groot, soo wil *Hildanus*, die met de Tang van *Petrus Francus*, gebroken hebben, dat gelijck gesegt, moeylijck is, en met voorsigtigheyd moet gedaan werden.

'k Soude veel liever de wonde eerder openen en dilateren, al soude ik tot de *prostates* toe snyden, en dat kan geen quaat; want men blijft in *Meatu urinario*, gelijck uyt de dissectie van die gene welcke *op de staf gesneden* zijnde gesturven, en van my geopend waren, gesien hebbe dat in Oude, de opening in de waterweg wel een duym breed van de *prostates* af was.

Hildanus wil in dit geval, den Buyck oock neder gedruckt hebben; 't welck, om dat als men met de Tangh werckt, men oock de Blaas soude konnen vatten, maar soude dit improberen. De *Dilatatores* of *verwyderaars*; *gecomponeerde als Enkelde zoo voor mans als vrouwen* ziet *Tab*: 8, *fig*: 27. 28, 29, 30, 31. *pag*: als mede de *Steen Tangen*, *Eynde Bekken*, of uythaal Tangen, ziet mede *Tab*: 8. *fig*: 24, 25, 26. *pag*:

LXXIII. HOOFDSTUK.

De derde manier van *Petrus Francus*, *Cap.* 33.

d'INcisie op de staf gedaan zijnde, steeckt hy een turunde in d'opening, en doet voor dat maal niet anders, ten waar de steen selfs in de wonde sich vertoonde, die men met een *Lapidil* of *Tang* uythaalt, die hy daar toe geappropriieert, en seer bequaam heeft, als de steen egaal is.

Dese *Wieck* gebruyckt hy so lang, *tot dat daar de suppuratie van de wonde is*, als wanneer segt hy d'accidenten; als *koorse*, &c. voor by zijn, en dan komt de steen voor d'opening, met soodanig een pyne als voren; gelijck hy segt hem dickwils gebeurt te zijn, en dan treckt hy die op de geseyde wyse uyt.

De steen groot zijnde, en dat so niet voor den dag komt, so *steekt men de Vingeren in den Aars*, en men laat *den Buyck nederdouwen*, zo als gesegt is, 't welck verseckert dat als dan met minder perijckel kan geschieden, om dat het water geduerig ontloopt, en d'accidenten vermindert zijn. Als dan haalt hy de steen met de *Tang* uyt, apparent de wonde door een *Speculum* gedilateert hebbende.

Soo de *steen heel groot is*, *nijpt hy die met sijn Tangen aan stucken*, en *haalt den eenen dag voor*, *den anderen na*, *de stucken elckmaal maar een te gelijck uyt*, *en dat soo veelmaals als de steen is verdeelt*; edoch als de krachten het toelieten, soude hy dat al ten eerste doen; want om een deel van de *steen*, dat driemaals of meer soo kleyn soude wesen als d'andren, dewyle men de verdeelingh in

de *Blaas* Geometriſcher, of Landtmeters gewyſe niet doen kan, een dagh te wagten, ſoude den Patient d'operatie doen verdrieten. De *Steen Breekers*, of *Breek Tangen* ziet *Tab:* 8 *fig:* 32. *en* 33. *pag:*

Veele zijn verwondert, ſegt hy, dat hy eerſt *vijf a ſes dagen na d'inciſie de ſteen afhaalt*; maar ſegt daar by, dat d'experientie hem geleert heeft ſulck een operatie te doen, die niemand voor hem gedaan heeft: om dat de Patienten in d'operatie ſoo flaauw werden, dat onder ſijn handen, of weynigh na 't verband, ſouden geſturven hebben, eer de reſterende *ſteenen*, of gebrokene ſtucken ſoude konnen afhalen.

Hy ſegt, dat als den Patient weder was bekomen, de ſteen van ſelfs dickwils heeft ſien uytvallen; welcke heel kleyn moet geweeſt zijn. Segt ook daar by, dat de voorſte eerſt uytgehaalde, als doen grooter geweeſt was.

Somtijds ſegt hy, meenende dat daar geen *ſteen* meer en was, als d'eerſte uytgehaalt hadde, 't welck nochtans na eenige dagen door de manifeſte teekenen gewaar wierd: ſoo dat om mijn eer en faam te bewaren, genootſaackt ben geweeſt, die ſteen op geſeyde wyſe af te halen, na dat geobſerveert hebbe, dat ſulkx met minder pijn en perijckel van den Lydende, en ook veel ligter als in d'eerſte inciſie konde volbrengen: ten ware de *ſteen* ten eerſten ſoo ſchoon voor quam, dat geen uytſtel behoefde te lyden.

Hildanus prijſt ſeer deſe manier, ende wenſt dat alle *Lithomi* die volgden.

LXXIV. HOOFDSTUK.

Vierde Methode.

PEtrus *Francus* verhaald *cap.* 33., dat hem *een Kind van twee jaren, een ſeer groote ſteen, ontrent als een ey hebbende*, voor quam. Alle vlijt aangewend hebbende, *om de ſteen na de krop van de Blaaſ*, door de Vingeren *in den Endeldarm gebragt, te voeren*, en geen voordeel konde doen, en veel verwijd van de by na deſperatie Ouders, als van andren moetende verdragen, reſolveerde *in de Lies boven 't Os pubis een openingh te maken, door welcke de ſteen uythaalde*, en 't Kind is geneſen geworden, dat te voren ſeer verſwackt was.

Rouſetus en *Hildanus* willen evenwel, dat in alle groote ſteenen deſe manier gevolgt werde; over dit beſtaan, ſchoon van hem *Petrus Francus* ſelfs geſegt werd, geckelijck gedaan te zijn, en hy niet rade dat na te volgen, is mijns bedenkens vry wat te ſeggen, gelijk hier na blijcken ſal.

Fabritius Hild. prijſt mede ſeer ſijn *Speculo-forceps*, en dat het ſelvige ſuppleert de *Tangh* en *Speculum*, en ſoude met dit Inſtrument de ſteen gevat hebbende, geenſins los laten, of laten glippen.

Mijn bedunckens, kan dit Inſtrument dat niet effectueren, 't gene alle die gene ſullen oordeelen die verſtant hebben, en ſigh de operatie verſtaan; en ſullen ook verwerpen ſijn malle figuur en toeſtel van gemelte *Speculo-forceps*.

Stelle

Stelle dit by 't *Speculum uterinum*, of *matricis*, waar van in onse *Embryulcia* large gesproken is.

Ik heb dat werck alle eenige jaren by de hand gehad, en geduyrende die tijd met vele wyse Vroedwyven geredenkavelt, maar noit iets diergelijck van haar konnen hooren noch sien; soude ook my sulke fabulen niet willen laten wysmaken, om dat wy de Anatomie onder zalr. den Heer *Loüis de Bils*, en *André*, mede al wat gegroet hebben, ende ook bykans weten wat dat een *Dilatatorium* hier doen kan; 't welck blijckt uyt het *speculum matricis* by *Aquapend. in fol.*, in 't Latijn by *Guillemaou des operations*, *Paré*, *Isac Joubert* in 't Latijn agter *Guido in quarto*, *Joseph Smits* in 't Hoogduyts in sijn *Speculo Chirurgico in quarto*, en by *Morieeau* in 't Frans in quarto, hoewel 't op een ander fatsoen aldaar is afgebeeld: Als oock uyt het gene dat by *Balduino Ronseo in* octavo, en ontallycke andere meer, soo magnifijcq is afgeteekent; 't is voorwaar het onbruyckbaarlijckste instrument dat oyt gepractiseert is geworden. Het is waar, *men kan het selvige wel tot den binnenste mond van de Baarmoeder inbrengen*, en dan door de slincker hand gehouden zijnde, door de regter hand de *Scheede op schroeven*, en dan diend de slincker hand het selvige noch wel ter degen, onder het openen ofte opschroeven nae binnen toe te douwen, of anderfints wijckt het agter uyt, gelijck een schare daar men iets dat dick is mede snijd; en aldus dan opgeschroeft zijnde (neemt of dese maniere goet was) soo moet evenwel de slinkerhand dat instrument blyven vasthouden. Geve nu te bedencken, wat men met eene hand in sulck een swaren geval doen kan, en hoe dat het Kind tussen de nebben van dit instrument, hard zijnde en niet konnende buygen, jae noch daar en boven de passagie door sijn lighaam al schoon uytgeset, weder benauwende, soude konnen passeren: treckt men dit Instrument, als het al soo wijd uytgeschroeft is geweest als 't gekonnen heeft, weder uyt, soo valt de Scheede, die niet als pyne is aangedaan; terstond weder toe. En dit is het Instrument, daar sommige onwetende Vroedvrouwen de barende Vrouwen mede vervaart maken, seggende als het lighaam met dit verfoilijck Instrument opgeschroeft moet werden, dat als dan de Vrouwen groote pynen; en na die beswaarde verloffingen groote ongemacken onderhavigh zijn.

Daarom ick alle Vrouwen in barens-nood sijnde, uyt Christelyke affectie wil gebeden hebben, sulcke praatjens niet te gelooven, veel min ymand die professie van soo een gewigtigen operatie maackt, met soo een onnut Instrument aan haar lighaam te willen gedogen te komen; oordeelende, dat die gene weynigh kennisse van die operatie heeft, die 't selvige soude willen in 't werck stellen.

Reuff heeft noch een ander Instrument *fol.* 29. gelijck oock *Balduinus Ronseus fol.* 129. om de Scheede te openen, dat immers soo slim als het voorgaande is: maar soodanigh dit, of andere Instrumenten geconditioneert mogten zijn, soo ontkenne ik evenwel dat de Scheede, ick late dan staen de Lijfmoeder, door de selve te regt, en bequamelijck kan gedilateert worden: Immers altyd niet met het *speculum matricis*; want die het selvige al wilde gebruycken, die soude drie handen en soo veel armen dienen te hebben, een om 't Instrument vast te hou-

houden, en twee om bequamelijck zijn operatie uyt te voeren. Ergo, onmogelijck en verwerpelijck; want dit heeft my de dagelijckse ervarentheyd genoegh geleert, hoewel ik anders noit diergelyke Instrumenten ontrent de Vrouwen, gebruykt hebbe. Alhoewel ik'er een heb late afteykeningen, welke in zijn ordere van makinge zoo in schroefven als lippen, ik voor de beste van alle, die ooyt afgeteekent en gemaakt gezien hebbe, houde. Dit instrument *speculum matricis* ziet het *tweede deel* de *Embryulcia vera* alwaar het *pag: fig:* afgeteekent is.

Vijfde methode *apparatus parvus*, of kleyne toestel.

ALs den Patient wel gebonden en versekert is, *steckt* men *de twee voorste Vingeren van de slincker Hand beolyd in den Anum*, en met de regter Hand douwt men even boven *'t Os pubis*, den onderbuyck neder met de Vingeren regt uytstekende, ende met een wolle lap omdaan, als gesegt is.

Den alsoo gevondenen *steen*, werd door de Vingeren *in ende na de krop van de Blaas gevoert*, ende dan *maackt* men *ter zyde den Taurus op de steen d'openingh*, soo groot als gesegt is, na vereys van saken, en dan *douwt* men *met de Vingeren* alleen *somtijds de steen uyt*.

Soo dat niet geluckt, soo neemt men een *Lapidil*, brengende die in, soo verre dat fijn convexiteyt den Buyck respiciere, en den *steen gevat hebbende*, laat men de Knien van den Patient by den andren brengen, en dan tteckt men die uyt 't hegt van 't *Lapidil*, na den *Buyck* om hoog ligtende. Indien daar *meer steenen* grooter als d'eerste, of kleynder zijn, so sal men de *wonde* met de Vinger *dilateren*, en die gene die kleyn zijn met de Vinger uythalen, de groote na de *dilatatie* met een *krom Tangetje*. Het is waardig om te verhalen, hoe dat op den *een en twintigsten Octobris* 1683. d'Heer *Jacob Sasbout Souburg*, *exactissimus Lithotomus*, van *Dordregt*, een Kind van een Frans Predikant in *Mastrigt*, zijnde 't Neef je van den Ed. Manhaften Heer, d'Heer Capiteyn *Pain & Vin*, alhier in de Nobelstraat, ik 't selve hebbe sien opereren. Den gemelten *Jacob Sasbout Souburg*, maackte een schoone opening, en haalde een *steen*, soo groot *als een middelmatige Roomse boon* met de *Lapidil* daar uyt, daar na voelende of'er nog meer waren, seyde aan d'Heeren Doctores, myn Heeren wy sullen hier een heel nesjen vinden. Hy dan *dilateerde intrepidus*; 'k moet bekennen *expediet* en aardigh, *de wonde*, *dimoveerde den hals van de Blaas*, en haalde *kleyne steentjes* met sijn Vinger *uyt de Blaas*, 't welk gedaan zynde, passeerden den selven wegh, ende vond een grooten *bouger* van een *steen*, *soo groot als een Castanie*; maar wat platter, die hy met een *krom Tangetje*, met lepelsgewijse becken, na wens en konst afhaalde; soo dat dit *vierjarig Kind van vijf steenen verloft wierd*. Hier na voelde nochmaals of'er niet reste erde, 't welck niet vindende, met het verband voort voer. 't Is ruym dertigh jaren dat aande Konst hebbe geweest, maar ick verklaar na zo meenige operatien van *steen snyden* gesien te hebben, dat het getal niet noemen kan, maar noyt geen prompter en hebbe beoogt. Dit Kind is binnen

een

een maand glad geneſen geworden. Dit *krom Tangetje* ziet *Tab:* 8. *fig:* 25. en 26. *pag:*

Deſe operatie is voor ſoo veel periculeuſer als d'andre, om dat men eerſt en voor al een *veſiculum ſeminalem* onder de krop van de Blaas op zydewaarts leggende, dan de krop van de Blaas, ende ſomtijds ſoodanigh de fibren der te lver dwers doorſnyd, en daar een ſcheuringh by komende, door de grootheyd van de ſteen, de arme Patienten altyd ondigt loopen.

Indien yemand in de ſlincker zyde eens geſneden zijnde, van een Operateur die ſlincx is, en dan wederom in de regter zyde geſneden werd; ſoo derve hem verſekeren dat hy *eiviel gelubt is; om dat alle beyde de Zaat-blaasjens doorſneden, ſoodanigh geneſen is, dat geen Zaat meer ejaculeren kan.* Egter werd deſe operatie meeſt van verſcheyde in Jongelieden en Kinderen geoeffent, ſonder quaat ſucces.

Petrus Francus verhaald geſien te hebben, dat den *Lithotomiſt den Endeldarm doorſneed*, en ſijn *Vinger quetſten*, ſoo dat d'operatie als doen, en gelyk wel af te meten is, met de gequetſte Vinger ſoo ras niet is volbragt; maar hy ſegt wyders, dat den Patient door den *Endeldarm waterde.*

Hier door is te geloven, dat door de quetſingh vande *Venæ hæmorrhoidales* geen kleyne bloedſtortingh is gevolght, dat een oorſaack van ſlaauwtens geeft.

LXXV. HOOFDSTUK.

Wat te doen ſtaat als de Steen uytgetrocken is.

ALs de *Steen nu afgehaald is*, ſoo voelt men met de *Catheter*, of ander *Sondeer-yſer* noch eens, of daar oock meer ſteenen zijn, en hale die een voor een uyt, en iffer een gedeelte *kleyne ſteentjes* ofte *gruys*, of *geronnen bloed*, haald men met *cochlearia*, *of lepels wat flauw gebogen* van anderen *curriculæ* genaamt af, ſoo het de tyd toelaat. Deze *Cochlearia*, *Lepels*, of *Lapidilli* kleyn en groot, ziet *Tab:* 8. *fig:* 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21. *pag:*

Petrus Francus wil; alſſer nogh eenigh gruys of ſteentjes overblyven, dat men als dan *vers en warm bloed van een eerſt geſlagen Bock door de wonde ſal inſpeuyten*, om de pijn te ſtillen: en ſegt dat dit bloed de ſteenen breeckt, 't welck beſwaarlijck geloove: oock heeft men dat t'allen tyden niet even gereed by de hand. Word den Patient flauw door veel bloeden, als anderſins, zo moet men hem terſtond verbinden, en in het bedde leggen; en als den Patient meer krachten heeft, en het bloeden ophoud, die met de *lepel*, na de leere van *Petrus Francus*, de kleyne ſteentjens of gruys, &c. daar na afhalen, 't welck gemackelijcker als vande groote ſteen geſchied.

Voor my, ſoude met mijn *ſpeuyt die ik tot de Embryulcia gebruycke*, *en die in ons Vroedvrouwen boeck afgeteekent* is, dickwils lang met *warme ſoete melck* in goede quantiteyt *in de Blaas ſpeuyten*, de wonde ſagtelijk *dilaterende*, en als den Patient wat over end ſat, ſoo de melck met het gruys laten uytloopen.

Hildanus wil een *Turunde* of *Steeckwieck in wit van ey*, en in *pulvis aſtringens* gedoopt, ſoo lang gebruyckt hebben, tot dat de ſuppuratie zig vertoont, die den vierden of vyfden dagh geſchied, en dat men daar over een *breede Plumaceool, in wit van ey gedoopt*, en *pulvis aſtringens* beſtrooyt; den Patient t'elckens verbindende; als de waternood niet langer houden kan, ten minſten tweemaal 's daaghs.

Ik ſoude maar alleen een *Plumaceool, in wit van ey nat gemaackt*, ende *met tarwe bloem dick beſtrooit*, oock wel t'ſamen gemengt en beſtreken daar op leggen.

Oock ſoo houd het *ſpeuyten de wonde genoegh op*, als men ſulcx doet: om de overige ſtof uyt te ſpoelen, welcke als gereynigt, en geheel geydelt is, geen vreemde dingen inde *wonde* moeten gebragt werden. En daarom bind men in de eerſte ſes dagen de Beenen niet aan den andren, om dat als dan de *conſolidatie* niet, ſoo al geſchieden konde, behoord geprocureert te werden.

Den Buyck met olie van lelien te ſtrijcken, is oock in de *kleyne apparatus goed*, ten ware men den *Buyck* oock in de groote nedergedouwt hadde.

De *bloedſtortingh* gedaan zijnde, kan men egter een *ſilver Canuletje met Pleyſter* op doeck beſtreken bekleed, en met *Balſ: Arcœi* beſtreken, daar in ſteken, en dat tot de *volkomene mundificatie* toe, na de meeningh van *Hild:* maar wilde liever een *liquor mundificans* in groote quantiteyt *in de Blaas ſpeuyten*, om de *Blaas te ſuyveren*, daar noch *gruys of ſant, kalckagtige*, of *ſlijmagtige ſtoffe* overgebleven mogte zijn, 't ſelvige alſoo uytſpoelende, en geen ander dingh als een *platte Wieck met Baſil.* voor d'openingh leggen, om die t'aller langſt open te houden; en door dit doen verhoed men oock dat het *bloed in de wonde niet coaguleert of klontert* waar door *ſuppreſſie van water* veroorſaackt werd, 't welck weder door een *Specillum in de wonde te ſteken*, of door *d'injectie* moet *geſuyvert* werden, of door een *ſmal Lapidil*, het bloed, dat alſo geronnen is, uyt te halen; of men kan geduurigh een *ſilvre Catheter* in de *Blaas* houden, principaal als *de Blaas en de wonde geſuyvert zijn*, om *'t leekgaan te vermyden.*

Siende dan dat de *wonde ſuyver is*, en niets meer volgt, zo ſoude ick niet anders doen, als twee of driemaal met *Balſam. liquid.* ſpeuyten, en geen ander medicament inbrengen

Fab. Hildanus gebruyckt een *vaatje van blick of tin*, om de pis in te vangen; maar ſoude liever een ſpongie gebruycken, die dickwils ververſen, en den Patient op een *gealuynd leder* leggen.

d'Openingh te maken even als men ſteen ſnyd, om de grootheyds wille des ſteens, en ouderdom van den Patient, en alſoo die open te houden, en ſoo 't water te looſen, is weynigh in gebruyck; edoch om de dood te ontgaan doet men veel.

LXXVI. HOOFDSTUK.

Hoe men de Vrouwen de Steen afhalen sal.

Niet tegenstaande den *hals van de Blaas kort en wyder is, als in de Mans*, en derhalve het *gruys, sant, slijm, kleyne steentjens eer tot een groote steen t'samen komt*, als veeltijds gelooft werd; soo is nochtans notoir; dat gelijck zelfs die wel afgehaalt hebbe, *steenen als ockernoten, eyeren en grooter, in der selver Blaas komen te groeyen.*

Verseckert zijnde dat daar een *steen* is, soo observeert men alles dat van de Mans voor d'operatie gezegt is; en *Hild.* wil dese Patienten oock eerst in *balneo* geset hebben.

Voor my, ik soude de *Vrouwen in mijn Kraamstoel setten*, en soo die niet hoogh genoegh was, de selve op een voetbanck stellen, en de Beenen wijt van den andren vast laten houden, of anderssins binden als voren gesegt is; en dan de Vrouw met de vinger in de *Vulva* te brengen *onderzoekend*offer een steen is; de kleyne Meysjens als de Jongers *per Anum tenteerende.*

Tot het *snyden dan in de Vrouwen komt men niet ligt*, ten sy de *steen* heel *groot* is, om dat oock de *Sphincter vesicæ in het snyden gequest werd.*

Indien de *steen* soo *groot is*, zo dat niet wel door de Vingeren voor in de *Vulva*, en heel na by den hals van de Blaas kan gevoert werden: om op die door de *Vulva*, en krop van de Blaas, de *Vulva* wat opdringende, en dan in het bovenste van de ronte, te verstaan van de *Collum vesicæ*, of *Meatum urinarium* met het *mesje* te snyden, op dat het water als door een groot, schoon boven open, passere, en niet onder doorlecken of druypen soude, waar toe oock de opgedrongene, en nu over de snede in de waterwegh gesackte of geschovene gedeelte van de *Vulva* veel helpt; soo steeckt men in de *Meatum urinarium*, die so wel als de *Blaas*, eerst met een groote *quantiteyt olie* door onse *speuyt* (daar van in ons *Vroedvrouwen boeck* gesproken sal werden) glad gemaackt zijnde, zo neemt men een *houte glad en holle regte staf*, dringende des selfs holligheyd na de *Vulva* toe, en men snyd met een *langh Mesje*, even *als dat voor de cruciale incisie* gemaackt is, *langs dezelven devoorste Vingeren van de regter Hand*, welke in de *Vulva* gebragt werd, door de selve en den *hals van de Blaas*, en maken d'openingh soo diep en hoog in de *Vulva*, en soo langh, als de grootheyd van de steen sal indiceren; settende in 't begin van de snede het *Mesjes* punt regt direct door, als van de *cruciale of triangulaire incisie* geleert is, sich wagtende te na voor aan de rand, of uytterste van de *waterwegh* te komen, om *d'inconvenentie van water* te verhoeden.

Anderssins in de Blaas olie gespeuyt hebbende, zo brengt men door de twee voorste Vingeren van de slincker Hand in de *Vulva* gebragt de steen soo verre na voore als men kan, en men *snyd* als gesegt is *op de steen*, de selve met de Vingeren uytdouwende, of met een *Lapidil* van boven nederwaarts *den steen uyttreckende*; of men haald die met een *Steentangh*, die wat krom, breed

en weynigh hol of platagtigh is, uyt. De *lapidilli*, en *Steentangen* ziet *Tab: 8. fig:* 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, *de Steentangen fig:* 24, 25, *en* 26. *pag:*

Tot deſe operatie ſal men ſelde komen, om dat het *water de conſolidatie veeltijds belet.*

Edoch 't heeft ſoo veel nood niet, als de operatie op onſe wyſe gedaan werd, gelijck ik daar experientie van hebbe, en kan een *ulcus door de ſcherpigheyd der ſteenen, tot door de Vulva veroorſaackt*, en dat het water door de ſelve continueel vloeit geneſen werden, gelijck *Hildanus* 1. *ob.* 68. verhaalt; hoe veel meer een *inciſie*, hierom dat de *ſteen* indien *ſo groot als een ey* was, *Hild.* de openingh, ſoo met de Vinger, als Mes dilateerd, en is deſe Vrouw geneſen geworden; daar na brengt men de *Lepel in de Blaas*, en men voele offer geen meer ſteenen, gruys, &c. zijn, en ſoo daar noch yetwes is, zo haald men dat uyt en af, en men *ſpeuyte de Blaas vol warme melck*, en ſpoele die ſoo uyt.

Dit gedaan zijnde, ſteeckt men een *Wieck in ſlym van Quekernen gedoopt* zijnde, in de *Vulva*, en houden geduerigh een *dunne Catheter* in de *waterwegh*, om 't water dat anders door de wonde ſoude vloeien, door de *dunne Catheter*, die de waterwegh, conſequent de wonde niet diduceert, af te loſſen.

Dit inhouden van de *Catheter*, kan gemackelijck door een lint geſchieden, dat aan de *Catheter* gebonden, en met een band voor om 't lijf, ſo wel als agter vaſt gemaackt is.

En ſoo de *ſteen door ſyn ſcherpigheyd den hals van de Blaas en de Vulva* mogte *doorboord* hebben; gelijck *Hildanus cap:* 22. *de Lithotomia Mulierum* een hiſtorie daar van verhaalt: ſoo ſal men de *houte ſtaf* inbrengen, en de *ſnede van dat gat af beginnen, dat de Steen gemaackt heeft. Hildanus cent.* 1. *obſerv.* 68. verhaalt daar large d'hiſtorie van.

LXXVII. HOOFDSTUK.

Van de Steenen door dilateren ſonder ſnyden af te halen.

DE *wegh van de Blaas*, om dat *in Vrouwen veel korter als in de Mans is*, kan ligter en wyder, als in die, verwyderd werden. Eerſt met een korter en dicker *opgerold Perkement*, dan met een *Spongie* die vaſt en *na de lengte van de krop van de Blaas geſneden*, in *wit van ey nat gemaackt*, en in het *natte Perkement gerold*, en *ſtijf met plat hairſnoer lint gebonden*, en alſoo *gedroogt en glad gemaakt*, en *voor rond geſneden*, en *met Salf beſtreken is.* Dan met een diergelijcke een die grooter, dat's dicker is.

Daar na brengt men tuſſen de *Spongie* en *Perkement* een *ſchaft*, die wat langer is, als de *Spongie* en *Perkement*, om het water als door een afdackjete loſen, en ſo lang te konnen wagten, tot dat de Spongie en Perkement ter degen doorweeckt

en

en gedilateerd is, de schaft, &c. so vastbindende, als van de *Urinæ suppressione*, of *wederhoudingh des waters* geleert is. Dit is een langsaam, doch weynigh pynelijcke manier voor kleyne stenen.

Als nu de *waterwegh verwydert is*, soo brengt men *de Vingeren in de Vulva om de steen voorwaarts te voeren*, aan, en door de *Meatus Urinarius* heen.

De *steen* als heel voor aan is, en dat niet door passeren wil; kan men met de *Lapidil*, wyle de Vingeren de selve van agteren voortsetten, *uythalen*.

Anderssins steeckt men de *bolle Catheter* in de *Blaas*, dan het *Dilatatorium*, en halen den voor aangebragten steen met de Tangh uyt; doch dese steen dient niet heel groot te zijn, om dat het *Dilatatorium* en Tangh te veel spatie benemen. Soude niet met van *Horne* van die opinie zijn, om de grootheyd van de steen een *incisie in orificio vesicæ te doen*, die noch genoegh door de relaxatie op d'exstensie is volgende, een *geduerige leckingh* meesten tijd mede brengt; maar soude liever onse vorige maniere houden, soo van *dilateren*, als *van snyden*. De *Dilatatores* of *verwyderaars* ziet *Tab*: 8. *fig*: 27, 28, 29, 30, 31. *pag*:

Van de misslagen of fauten, voor, in, ende na 't Steensnyden.

Hier van kan *Hildanus lib. de Lithotomia Cap*: 23. gelesen werden, die daar in 't breede van schrijft.

LXXVIII. HOOFDSTUK.

Om de kleyne Steenen in Mannen sonder snyden af te halen.

Hier toe soude *Sondeers van Perkement* gebruycken, dat *in water opgekoockt*, na behooren gebogen; en alsoo in den anderen gerolt, en soo opgedroogt, daar na glad gemaackt, rond aan de punt gesneden en geschrapt is, en met *Roose salf*, of yets diergelykx bestreken zijnde, tot in de *Blaas* steken, van de dunste eerst beginnende, dan een dicker, en soo continuerende, tot dat oordeelde door dese uytgedyde, geswollen ende slap gewordene *Sondeers*, de *Meatus urinarius genoeg saam verwydert* te zijn.

Dan *speuyt* men een goed gedeelte *olie in de Blaas*; daar na steeckt men de twee voorste *Vingeren*, *met olie besmeert*, *in den Endeldarm*, en brengen soo de steen voor de krop van de Blaas, soo veel mogelijck is de selvige aldaar soo houdende, tot dat de *Blaas beolyt*, *met water geladen is*, latende den Patient ondertussen veel drincken, en als waternood gekregen heeft sterck persen en dringen, en de *Penis* voor aan 't *præputium* toe houden, soo langh tot dat de Vingeren in den *Endeldarm* voelen dat de *steen voorwaarts geavanceert*,

en regt in de krop van de Blaas is, en den Dienaar laat dan de Hand, daar hy de *Penis* mede hadde toegehouden, los, en soo werd de steen uytgedreven; 't welck soo doende springt de steen veeltijts daar van selfs uyt, te meer als *langwerpigh*, *smal* en *glad* is, met de punt voor uytkomende.

Dat de *Meatus urinarius soo verwydert kan werden*, is blijckelijck, en men siet hoe dezelve met geweld in de *groote apparatus van het steensnyden verwydert* werd, te meer als de *steen groot* is.

Oock kan *de meatus seu orificium in den hals van de Lijfmoeder* verwyder werden, welke *tienmaal enger* als de *Meatus urinarius*, rondom *dicker*, en van *vaster substantie* is, welcke in barensnood wel soo verwydert werd, zo dat gesien hebbe een *dubbeld fœtus*, ja oock met geswellen aan den hals, grooter als 't hooft selfs, en dat meer is, dat Kinderen als een kloot in sijn volle werck in een gerolt, ter wereld gekomen zijn.

LXXIX. HOOFDSTUK.

Van de Steen die gereets in de waterwegh gedrongen is, afte halen.

WAnneer de *steen in de waterwegh geschoten* is, die sal men niet te rugge stooten; maar naar 't gebruyck van *emollierende cataplasmata*, als voren gesegt is, of wel sonder des selfs gebruyck, en zo de *steen niet groot* is, de *Penis* of *Schagt* agter met den Duym en voorste Vinger laten toehouden, en alsoo na voren dryven, de selve, wanneer als voor aan gekomen is, met ons *Foliemyrt dat voor de Trepaan is*, of ander diergelijck Instrument uythalen, gelijck een smal en dun Lapidilletje daar toe bequaam is; zodanigen *lapidilletjes* ziet *Tab: 8. fig:* 18, 19, 20 *pag:*

Is de *steen groot*, die sal men door een kleyn *Instrumentum Alfoneinum*, of welckers grootere in 't *Tractaat van de Kogels uyt te trecken*, *die in het been vast sitten* ofte *gekast zijn*, of voor al door onse *nieuwe exfoliative*, *doch kleyndere Trepaan* soecken *in stucken te breken*, *de steen* wel versorgt zijnde, dat hy niet te rugge wijcke, ende voorts uythalen als voorsz is.

Somtijds is men genoodsaackt *van bovenen de glans tot op de steen*, *in en door tot op de waterwegh te doorsnyden* (gelijck ik menigmaal heb moeten doen) om so met gesceyde *Foliemyrt* de steen uyt te halen; anderfins gebruyckt men een *Koretangetje*, al na sigh de saacke opdoet; de *kromme Tangen* konnen in soo een smalle wegh niet wel gebruyckt werden, om dat de bovenste convexe beck ongelijck open gedaan in 't toenypen de *Meatum* soude quetsen en pynigen; beter is dat Instrument dat by *Hildanus cap. 26. fol. 755. de Lithotomia* is afgeteekent, en door een schroef op zyde egaal open en toegaat; dit dient plat, de kanten gebroken van taay yser dat koud geslagen is, en voor tanden heeft, schuyns in 't inbrengen, en regt op en neder in 't uythalen te zijn. Desgelykx is ook nodig dat men twee a drie van die soorte heeft,

d'eene

d'eene kleynder als d'andre ; edog is noch beter een Tangh die op zyde even als dit Inſtrument toegaat, want dat kan men met een Hand regeren, en beter daar mede vatten, en voelen wat men gegrepen heeft. Men kan eer men eenige Inſtrumenten gebruyckt, wel wat *olie van ſoete Amandelen tot de ſteen toe ſpeuyten*, wyle die door een Dienaar belet werd te rugge te ſchieten: maar indien de ſteen noch in *perinæo* binnen de *Meatus* mogt ſitten, ſo ſal men die ſoo veel men kan na voren ſchicken, en ſoo niet wil, die agter beſetten, en doen als voorſz is, 't welck egter niet wel ſuccederen ſoude, in die gene dewelcke een *duplicem Meatum urinarium*, *of dubbeld waterwegh* hebben; gelijck *Hildanus* getuygt tot *Keulen*, in een twaalf jarigh Kind gezien te hebben *cent.* 1. *obſerv.* 76.

De *waterwegh* ſoo hoogh men kan (te verſtaan na den rugge van de Schagt) *tot op de ſteen toe op te ſnyden*; ſchoon op die plaats geſchied, om dat het water de openingh ſoo wel niet, als of ſy laagh in de grond van de waterwegh was, openhoude ſoude, en dat dezelve na de exemptie van de ſteen met Naalden, als in de Haſemonden geſchied, gehegt was, is niet heel geraadſaam wyle de *Meatus* wel recken kan.

Als de ſteen ontlaſt is, zo *ſpeuyt* men weder *olie van ſoete Amandelen* ſoo verre men kan *in den waterwegh*. *Tab:* 8. *fig:* 35. 36, 37. *pag:* zijn mede drie *verſcheyde ſoorten van Lapidillen om ſteenen te vatten en uyt te halen* als mede *door raſpinge te breeken*, *littera A. is* een *getande lapidil* om ſteene die te groot zijn te breecken.

LXXX. HOOFDSTUK.

Om de grootſte ſoorten van Steenen in beyde de Sexen, door een beſondere manier af te halen.

IN deſe gelegentheyd zo ſoude ik eerſt het *water aftappen*, dan de *Blaas vol wind ſetten*, en dat door een *pijp met een ſleutel ter zyde*, om als den blaasbalck ydel en leegh is, die pyp toe te ſluyten, tot dat de *blaasbalck* weder vol wind is, ende dat ſoo langh hervatten, tot geoordeelt werd niet meer noodigh te zijn. Deſe pijp word neerſtigh en voorſigtigh op d'ingebragte *Catheter* gepaſt, zijnde ſoodanigh geſtopt en bewaard dat daar geen wind uyt komen kan; den Patient op een banck leggende, met het Hooft heel laagh op ſijn Buyck tot den Navel toe, en laten de Beenen, door een touw of lint gebonden, ergens aan vaſt om hoogh ſchorten, en door twee Mannen vaſthouden, gelijck oock de Armen of Handen aan de Voeten moeten gebonden zijn, dan wilde van onderen daar de *Blaas* door de wind uytpuyld, twee of *drie Vingeren onder de Navel*, *en twee Vingeren breed neffens*, *of op zyde van de linea alba*, terwyle van een Dienaar de Schagt ſorgvuldig toegehouden werd dat daar geen wind uytkome, een openingh maken, en *halen door de Vingeren*, *Tang* of *Lapidil de ſteen uyt*, die door de wind voortgeſet werd;

dan

dan de *Blaas met warme melck uytſpeuyten en omſpoelen*, voorts de wonde hegten, en onſe *Catheter uyt plat ſilverdraad* gemaackt appliceren, de welcke men niet uythalen moet voor dat weder de ſilverdraad daar tot de grond ingeſtoken is, en ſoo ingchouden werd, by het panneken alſoo treckende, op dat de draden niet van den anderen wyken, en alſoo uythalen. Men ſoude oock van binnen een *dubbeld of enckeld taay ſilverdraad binnen in deſe Catheter aan 't huysje* konnen vaſtmaken, om alſoo beter uyt te konnen halen, op dat het *water niet tot de wonde kome*; gevende den Patient weynigh drincken en droogh voetſel, en den aftreck door chſteren promoveren, de wonde na de Konſt verbinden, en den Patient op den rugge geduerigh latende leggen.

De wonde van de Blaas in haar opperſte, als maar niet aan wederzyde, maar alleen tot in de holligheyd van de Blaas penetreren, en het water belet kan werden dat het niet tot de wonde komt, *zijn geneeſlijck*, en heelt wel door het beſte *ſouduur*, 't welck het vlees is, daar mede die te ſamen gehegt en geneſen werden, gelijck wy van de *Gaſtroraphia* geſproken hebben: Deze is de *ſekerſte hegtingh*; en ſoodanige wonden zijn door my verſcheyde malen geneſen geworden. Een aanmerckenswaardige hiſtorie hebbe ik voor eenige jaren in eenen Monſr. *du Pon*, jegenwoordigh Kamer-Dienaar van den Heer van *Odijck* gehad; den gemelden *du Pon* hadde een groote *penetrerende wonde tot in de Blaas* gekregen, en is in weynigh dagen door onſe voorſorge geneſen geworden.

De *ſnede* moet ſoo verre *van de Linea Alba afweſen*, om dat men aldaar meer vlees heeft, en alſoo gehegt hebbende; de wonde eer geneſen kan worden.

Dat deſe operatie beter en gemackelijcker in magere Luyden ſoude konnen geſchieden is waar; maar die de *Anatomie* verſtaat, weet dat de *Blaas tuſſchen de duplicatuur van 't Peritonæum geplaaſt* is, ſulcx als het *Peritonæum* en *Blaas alleen van voren*, ende met beyde aan d'overige zyde na d'Ingewanden toe *gequetſt* zijn, ſoo zijn de *wonden der Blaſe niet doodelijck*.

't Konſtje beſtaat dan daar in, voor eerſt met een *buygſame Catheter* als d'onſe, geduurig in te houden, en aan de *Schagt een ledere ſack te binden, en vaſt te maken*, met noch *twee andere banden*, die *aan een band rondom het lijf gebonden is, vaſt gemaackt werden*. De *Catheter* eerſt wel verſorgt zijnde dat ſy niet ontſchiete; en ſoo doende ſal *geen water in de Blaas konnen blyven*.

De ſack vol water zijnde, werd los gemaackt en uytgegoten, de *Catheter* wel inhoudende, ten ware van gruys of ſlym verſtopt was; als wanneer die gereynigt zijnde, weder geappliceert moet werden.

Dit hebbe ik by forme van conſideratie geſchreven, om of imand beter occaſie hebbende, en deſe mijn in bedenckingh gevende manier approbeerde, ſigh van dien, 't zy met toedoenigh van nader inventie, ſoude konnen bedienen.

De

De Instrumenten tot *d'Operatien van het Steensnyden* of *lithotomia* behoorende zijn de volgende

Tab: 8. fig: 1, 2, 3, 4. *Holle Staven, Itineraria*, of *catheters* met hun groeven voor mans en Kinderen. op welke de operatie in 't snyden gedaan werd, met hun stilet A.

5. *Regte Staf* of *Itinerarium* in vrouwen of jonge meysjens gebruykelijk.

6. Groote *Conductor*, of *Semispeculum* om de gemaakte wonde te dilateeren.

7. Tweede groote *conductor of Semispeculum.*

8. *Silvere Catheter* met zijn *Stylet* ofte *Stylus A.* en dezelfs *hooft ofte handvattie B.* nevens de *openingen in de Catheter c. c. c. c.*

9. *Tweede Silvere Catheter* wat dunder zijnde, voor kinderen gebruykelijk. met zijn *Stylus A. en desselfs knoop of hoofje b.* en *opening c.*

10. *Derde Silvere Catheter* van voore maar weynig gebogen, voor de Vrouwen gebruykelijk; met zijn *Stylus A.* daar in steekende, en *openinge B.*

11. *Holle buygzame Catheter* met het *panneke A.* van voore, in welke op de kant verscheyde gaatjens gemaakt zijn, met welke men (als de *hoze* van den lederen zak om de *Schagt* passende) eerst de *Catheter* om hoog tegens de *glans* of *hoofje A.* aantrekt, en dan over die de *hose B. B.* appliceert. So dat de *draden c. c. c. c. c. c.* boven buyten de *hoze* blyven, en dan werd de *hoze* zo rondom de *Schagt*, als boven aan den band om 't lijf vast gemaakt, en verhindert dat de *Catheter* niet ontzakke. De *Dunne draden* c. c. &c. van Capel Silver voor aan in de *Catheter* vast gesoudeert, of wel door twee kleyne gaatjens passeeren, om de *Catheter* zonder dat die van den anderen wyken uyt te halen, steecken voor uyt. d'Andere is de *styve silvre draad D. D.* met welke de Catheter geapplicceert word, E. deszelfs openingh.

12. 13. Twee kleyne *Conductores* of *wegwyzers*, om de *afhaal-tang* te geleyde.

14. Derde *Conductor of wegwyzer* van *Joseph Couillard*, met een elleboog en in 't midden gebogen, en met een veer tusschen de handvaten voorzien.

15. 16. 17. *Lapidillen, hamuli* of halve *Eynden bekken*, of lepels wyze instrumenten, om de Steenen die in de passagie zijn, het zy in de *apparatus major* of *minor* uyt te halen.

18. 19. 20. *Kleyne lapidillen* of *lepelswyze instrumenten* voor kinderen; van welke die geene *fig:* 18. afgebeelt op 't eene eyne een *knop of zondeer A. heeft* en op de *rugh b. gegroeft is*, om het tangetie te bestieren en te dirigeeren.

21. *Kleynste lapidil*, of *lepelswyze instrumentie*, om de *steen uyt de schaft of penis te haalen.*

Fig. 1.

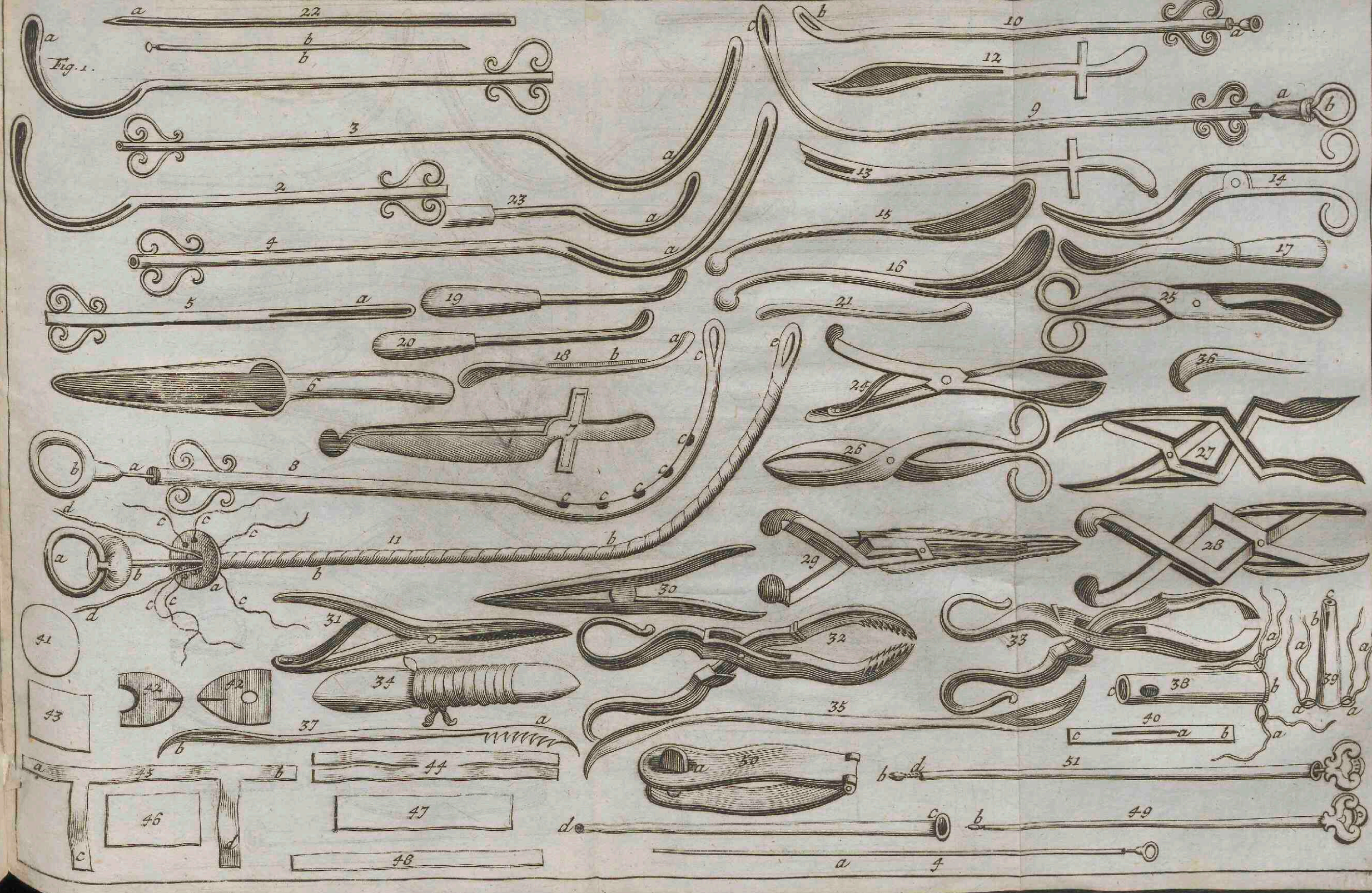
a
22
b
b
a
3
2
23
a
4
a
5
a
19
20
18
b
a
6
c
c
e
7
c
c
c
c
c
c
8
b
a
d
c
c
c
c
a
b
b
11
b
d
c
c
c
a
c
41
43
42
42
34
37
a
b
a
45
b
46
c
d
44
47
48
10
b
a
12
9
a
b
13
14
15
17
16
21
25
24
e
36
26
27
28
29
30
31
32
33
35
a
50
38
b
39
40
c
a
b
51
d
b
49
d
c
a
4

22. *Regte holle gegroefde ſtaf* voor de ſchaft of zondeer van voore A. ſcherp driehoekig *Trocart* genaamt, met zijn ſtylet b.
23. *Kromme gegroefde ſtaf* voor de ſchaft.
24. *Lepels wyze ſteen tang* of *Eynde Bek*, of *uythaal tangh* met zijn *veer* A.
25. *Tweede zoort van ſteen tangh*, of *Eynde bek*, of *regte uythaal tangh*.
26. *Kromme ſteen tangh*, of *uythaal tangh*, of *kromme Eynde beck*.
27. 28, 29, Drie *Dilatatores* ofte *verwyderaars voor de* mans, *gecompozeerde verwyderaars*, *of dilatatores* genaamdt.
30. 31. Twee *Enkele verwyderaars*, of *dilatatores* voor de Vrouwen.
32. *Steenbreeker met tanden*, of *ſteen breekende getande Tangh*.
33. Tweede zoort van *Steenbreeker van voore plad en ſcherp*, of *geſcherpte Steenbreekende Tangh*.
34. Het *gemonteerde inciſie mesje*, namentlijk met *toom of tongh bandtie* voorzien.
35. 36. 37. Nog drie verſcheyde zoorte van *Lapidillen*, om ſteenen te vatten en uyt te halen, als mede door raſpinge als in A. te breecken, want A. is een *getande lapidil* om ſteenen door raſpinge te breeken en af te halen.
38. *Holle pypje ofte Canul* met zijn *twee oogen a. a.* door welke bandjes gebracht werden, om het zelve vaſt te maken, *b. c. is deſſelfs openinge zo van onder als op zyde.*
39. Een *kleynder zoorte van Canul* om in de wond te brengen.
40. Het *bandtje voor de Canul*, om dezelve daar mede vaſt te maken, zijnde twee voed langh, en een vinger breed, men brenght of ſteekt de *Canul* door de *openingh a.* en men doet de twee *eynde van het bandje b. c.* door de *ogen van de Canul a. a.* welke als dan een *gemonteerde Canul* genoemt werd.
41. Een *wieke met aſtringent geſmeert.*
42. 42. *Staart pleyſters* van verſcheyde grooten, met aſtringent geſmeert.
43. *Tweede pleyſter om over de wiek te leggen* in plaatze van de *ſtaart pleyſter*, en moet een weynig langer als de wonde zijn.
44. De *vierhoekkige band* voor de wonden in het ſteen ſnyden, werden op de ordinaris wyze geſlingert.
45. De *omſlingerende buyk band* welkers gedeelte A. b. om de buyk gaat, en de zyd banden C C. van agteren door de beenen na vooren, en D. van voore naar agteren door de beene gebracht, op *de ronde ſluytband A. B.* weder vaſt gemaakt werden. Voorts werd de buyk met een pleyſter en warmen compreſſen bezorgt en bedekt.
46. *Vierkante Compres* middelmatig dik, en een weynig grooter als de pleyſter 43. afgebeeld.
47. *Dubbelde Compres* een duym breed en een voet lang, voor de mans, de *opſchort compres* genaamt.
48. *Knie ſchyf band*, zijnde een groote ſwagtel om de dyen te bewin-

winden, ten eynde den patient dezelve tamelijk digt by een houde.

49. 50. 51. De *Boor* ofte *Uyttrekker* 49. met zijn *holle pyp*: 50, en *dezelve* 51. *in zijn buys gementeert*. Deze *Uyttrekker* is zeer bequaam om den *steen die in de roede, schaft*, of *penis steeckt te breeken* en te verminderen; welke *Uyttrekker* 49. in zyn pyp 50. gebracht zijnde, zo als 51. te zien is, zo zalmen dat instrument met zijn pyp tot de steen toe in de schaft brengen: draayende daar na het zelve met zijn bovenste deel A. al zagjes om, op dat het den *steen door booringe verbryzele*; 't welk ligtelijk geschieden kan, om dat het voorsz *instrument op zijn Eynde B. gelijk een forret gemaakt is*; welk zeer ligt doorboort en verbreekt: C. is het bovenste deel van desselfs buys, in welke het instrument gebracht, in, D. buyten dezelve doorgaat; hoedanigh 51. in D. en b. te zien is.

50. *Sluyt band*, of *Sluytbeugel*, uyt Silver of koper gemaakt; voor die geenen welke hun water niet houden konnen, door welke de opening naar het steensnyden open gebleven door comprimeeren gesloten werd, A. is de Sleutel, spil of bout door welke dezelve open en toegesloten werd.

LXXXI. HOOFDSTUK.

Van 't snyden der Scheuringen, te weten daar den Darm in 't sackje gesoncken is, een methode die de Quacksalvers manier genaamd werd.

DIe genen die door *bandagien* of *banden Zona*, *Brachierium* of *cingulum* genaamt, konnen genesen werden, in welck als de *Breuck uyt is*, *Urinæ suppressio*, of wederhouden van water veroorsaackt werd, die niet voor de restauratie van de *Breuck* geremedieert kan werden. Van dit gebreck verhaald *Fab: Hildanus*, *cent. 5. obs. 6* van een *Jongetje dat op sijn sesde maand in de slincker zyde gelubt was, soo dat het Klootje met sijn Membranen, Senuen en Peritonæum te hoogh afgesneden, en gescheurt waren, invoegen dat de sphyncter van de Blaas, soo om de afgesnedene Senuen, als de te rugh om hoogh getrockene Peritonæum, sigh niet als met gewelt openen konde, waar op een moeylijck wateren volgde, ja soo, dat tot sijn sevende jaar niet over eynd staan konde.* Dit *brachierium* als anderen *liesbanden* ziet *Tab: 8, fig: 16, 17, 18. pag: 171.*

Barbette cap. 7. segt, dat de *processus Peritonæi*, ter zyde *in de Liesen*, soo verre *komt te scheuren*; dat het *Gedarmte niet in 't sackje, maar tussen de huyd en spieren na de Dye dringt*; oock dat het *Vas deferens gekronckelt in het sackje geschoten*, hem eens is voorgekomen, 't welck een *Herniam* makende, met de Handen ligt ingebragt wierd.

Om dan van deſe *wreede operatie* een aanvangh te maken, legt men den Patient op een tafel of banck agter over, met het Hooft om laagh, en binden de Handen en Voeten van den andren vaſt.

Dan *brengt men de Darmen eerſt ter degen in*, die alſoo ingebragt zijnde, werden door een ſtijf neder (en wat na het *Diaphragma*) druckende Hand, van een Dienaar ſoo langh ingehouden, tot d'operatie voltrocken is.

Dit gedaan zijnde, neemt men met den Duym en voorſte Vinger de Kloot in ſijn bovenſte, en drucke of voere die na beneden tegen het *Scrotum* aan; welck *Scrotum* als *door de Kloot ſtijf geſpannen* is, ſoo wyd met een Mesje open geſneden werd, dat de *Kloot* daar door kan, *welcke Kloot* (inſonderheyd ſoo de *Breuck groot is*) *men ſoo verre uytstrecken ſal als men kan*, ende *d'Epididymidem* ſoo verre *uythalende met de Kloot*, als de diſcretie van den *Operateur* toelaten ſal; het *Scrotum* ſoo hoogh opdouwende als mogelijck is, en het ſelvige van de *Epididymidem* en *Vaſa ſpermatica* af ſeparerende, of *d'Epididymidem* van *'t Scrotum*.

Als nu de *Kloot*, &c. ſoo verre uytgehaalt, en van *'t Scrotum* geſepareert is, ſoo dat men geen vreeſe na d'operatie kan hebben van een reſterende uytpuylingh; want als dan ſoude de laatſte dwalingh niet veel beter zijn, als d'eerſte, en d'operatie qualijck gedaan zijn; ſoo appliceert men een *Nyptangh* ſoo hoogh na den Buyck, als men kan, de *Kloot* oock ſoo veel mogelijck is uytgetrocken zijnde.

Petrus Francus verhaald, hy de ſoodanige, van andren *tweemaals qualijck geſneden, voor de derdemaal weder* in de ſelfde zyde *geopend te hebben*, om dat den Band niet hoog genoeg lagh, en de *Kloot* niet lang genoegh uytgehaald en afgebonden was.

De *Tongh* van *Petrus Francus* ſoude van hout zijn, en die voor door een yſer of kopere ringh, tuſſen de ſchalmen vaſt maken, diend niet ſnydende, maar bot en rond in de kneep, oock een half ſtroo breed of daar ontrent aan de ſchernier open te ſtaan, op dat het Inſtrument egaal klemme. Dit *Nypend inſtrument* of *Nypert* ziet *Tab: 9. fig: 1. en 2. pag:*

Petrus Francus heeft een lomp, en groot Inſtrument van yſer, het welck hy noch met fulp wil bekleed hebben, doch improbere het ſelvige, om ſijn dickheyds wille.

Dit gedaan zijnde, neemt men een *Boeckbinders Naald, ruym een Vinger langh*, en die *een weynigh gebogen* is, en met *gewaſt en door Rooſe ſalf gehaald dun zegel garen* voorzien, te verſtaan 't dickſte ſlagh van dun zegel garen, welcke helft eerſt ſwart gemaackt is. Dan paſſeert men de Naalde boven dit *Palmboomen houte nypende Inſtrument*, midden door de *Epididymidem*, ende binden die op de manier als van de *Staphylomate* en *Omentum* af te binden geſegt is; de *Nyper* wat loſſer gelaten hebbende, om *d'Epididymidem* te beter in de ronte by een te binden, de draden langh genoegh buyten de wonde latende uythangen. Dit binden is wel, alſer geen bloed volgt, ende dat den draad niet en ſnyd.

Dan *ſnyd men d'Epididymidem matigh digt by den draad af*, en *cauteriſere* ſagtelijck 't reſterende beneden den draad, met een *actuael Cauterie*; het beſte

is

is met olie, en men doet daar na de *Nyper* wegh, dan krimpt 't afgebonde ne met de draden na en in den Buyck.

Daar na appliceert men een *Plumaceool of twee*, die groot genoegh is, *met meel of blom, in wit van ey gemengt beſtreken*, en een *Band op den onderbuyk*, en *'t Os pubis*, die belet dat door 't hoeſten de hegt niet afſcheure, met genoegſaam dicke wel verſekerde *Compreſſen*, de ſelfde na behooren toe treckende.

De draden ſpelen hier de rol van Wieken, beter als de Wiecken ſelfs ſouden doen.

Ik kan oock vinden dat door deſe manier van ſnyden, de *apoſtematie in het klootſackje* belet werd, die veeltijts komen kan en moet, als men d'inciſie boven de *Teſticul* doet, ja kan oock daar door de *mortificatie* en andere accidenten verhoed werden.

De *Bubonocele*, *Ipiplocele*, en geen ſware *Herniæ inteſtinales*, werden door *banden van cattoen*, in welckers *kuſſentjens kurck*, *kemelshair of ligt hout geſormeert*, en na de Lies en Breuck gevolt is, ingehouden. Anderen makender *van yſer en koper met ſchakels*, als mede ſonder, onder welcke die van *Muſſchenbroeck* goed zijn, hoedanig een *pag*: 17. *Tab*: 8. *fig*: 16. afgebeeld is, hoewel noch verbeteringh ſubject, als voren geſegt is. Ik geloove dat ſonder vaniteyt te ſpreken, in deſe ſake van Banden te maken, mede mijn koot kan opſetten, gelijck de Jongens dat voor een ſpreeckwoord gebruycken, en ik oock wel de meeſte ſchryvers in verſcheyden Talen daar over geleſen hebbe, ſelfs tot onſen Monſr. *de Blaigny*; wel een van de laatſte, die van die materie geſchreven heeft; maar wat ſal ick ſeggen, het komt alleen daar op aan, dat men de *Breuck wel ingebragt hebbende*, *de paſſagie door de Muſculen obliquus aſcendens* en *rectus wel weet te ſtoppen, en toe te houden*; 'k maacke *Banden* meeſt *van bombazijn*, *linden*, &c. gelijck hier na breeder ſal geſegt werden. Met deſe Banden konnen vele gaande en ſtaande geneſen worden, ſonder yets uyterlijck of innerlijck te gebruycken. In al mijn practijck, al vorens dat in de Medicine geſtudeert hadde, hebbe geen inwendige dingen willen ingeven, als onnodigh; alſoo my d'Anatomiſche oeffeningen deden ſien, dat de *Darmen allenthalven in vegt lagen*, waar door, als 't *Peritonæum* gebrocken was, 't welck te geſchieden, beſwaarlijck geloove; om dat in *Herniis uterinis*, ſoo in Menſchen als in viervoetige Dieren, (welcke noch avantagie hebben boven de Menſchen in dit cas: om dat de Menſchen overeynd moeten gaan, waar door grooter extenſie en verſackingh, contrarie de Beeſten), noyt breucke gevonden hebbe, gelijck uyt mijn hiſtorien blijcken zal, noch de innerlijcke *ſmeeragtige Medicamenten*, of uytterlijcke *Emplaſtra*, van wat ſoorte ſy ook mogte zijn, *olie en waſch* in haar begrypende, en met Poeders vermengt, 't zy door *Fernelium*, of door wie het ook 't ſoude mogen weſen, gelijck 't *Emplaſtrum de pelle arietina* beſchreven, eet vermurwende als t'ſamen heelende, iets konnen profiteren. De ruſt en 't wel inhouden doet de cure.

Anno 1659. als tot dien grooten Chirurgijn' *Aime de Bos* een impotent Man, Compagnon of Knegt was, cureerde door middel van een goeden

Band een Page van Monſr. *du Thou*, doenmaals *Ambaſſadeur van den Koninck van Vrankrijk*, ſonder dat gedachte *Page* ſijn dienſt in het minſte kreuckte; maar veel eer des namiddags *chopine* dronck, en 's morgens *un bon dejuné à bon coups des verres nam*; waar van preuve ſoo menigmaals als ick wilde kreegh. *Mijn Vader zalr.* maackte ſijn eygen Banden, daar hy lange jaren in ſijn oude dagen mede heeft gegaan, en is egter na langh bedlegerigh geweeſt te zijn, *ſonder Band geneſen*, heel ſwaar gebroken geweeſt zijnde. Die gene die de *Breucken ſoo groot hebben, dat niet geneſen konnen* werden, de ſoodanige werden voor het aangroeyen door *andren Banden* gepreſerveert. *Tab: 9. fig: 3. 4. 5. 6. 7.* zijn *verſcheyde banden* voor *Sak breuken*.

Om op d'ordinaris manier te ſnyden.

P: *Æginæta cent. 65. lib. 6.* ſnyd de *breuken* op deſe manier. Den Patient met het Hooft om laagh agter over, &c. als voorſz is gelegt hebbende, en de *darmen te rugge en ingebragt zijnde*, *ſchuyft men de Kloot na 't ſackje* ſoo veel als mogelijck is, dan maackt men een *ſchuynſe ſnede*, *twee Vingeren breed*, een weynigh hooger als d'oorſpronck van de Roede, *in de Lies daar de Breuck is*, op die manier zo als wy van de *Paracentheſi in thorace* geſegt hebben; 't welck als gedaan is hy de twee voorſte Vingeren in de wonde brengt, met dewelcke de *Vaſa ſpermatica*, *'t vas deferens*, en *Proceſſus Peritonæi*, *&c.* omcingelende onderſchept; ende *violenter* (dat 's ſijn woord) ſepareert, ſoo dat hy de *Kloot*, van 't *Scrotum* geſepareert zijnde, *door de wonde uyt-haald*.

Voorts handelt men de *breuk* als voorſz is.

LXXXII. HOOFDSTUK

Een ander manier, om ſonder uytnemen of verlieſen van een Kloot de Breuck te ſnyden.

P*Etrus Franeus Lauſanenſis* heeft deſe manier van doen te berde gebragt: Hy ſegt dan, als men den *Patient geprepareert* heeft, als voorſz is, ſoo moet men het *Scrotum in ſijn opperſte ſnyden*, *dan den haack of Vinger onder den Didymus doen paſſeren*, tom alles te vatten; en als dit gedaan is, *den ſelvigen om hoogh na de inciſie toe trekken*, *diſcarnerende de ſelvige met de Vingeren van 't Scrotum*, en andren partyen; daar hy met ſijn fibren aan vaſt is: dan moet men de *Vaſa ſpermatica* op zyde van den *Didymus* douwen, 't welck men gemackelijck kan doen, wegens de dilatatie van de *Membrana dartos*, *erythroïdes*: of men neemt den *Didymus* daar geen dubbelde vaten zijn, en ondertuſſchen moet men op de *Kloot* agt nemen dat die wel van 't *Scrotum* geſepareert zy. Als nu den *Didymus* genoegſaam na den regel, die wy gepræſcribeert hebben, getrocken is, dan ſal men de *Tangh* appliceren, en dezelve

ve daar mede wel vasthouden. *Dese Tangh is te sien by den Autheur folio* 37. Dan *bind men den Didymus* als volgt, als men nu wel ter degen met sijn gedagten de *breedheyd van den Didymus in vier egale deelen verdeelt heeft*, zo moet men een *Naald met een gevademden draad* nemen, de welcke men passeren of door het beginsel van het tweede deel doorsteeken zal, en dan sal men die omkeeren, passerende door 't eynde van het derde deel, soodanig dat den draad twee partyen van de breedheyd van den *Didymus*, te weten die in de midden zijn omvat; en dan sal men de eynden van den draad t'samen binden; En als dit gedaan is moet men *over dwers, digt by den draad, het grootste deel van den Didymus afsnyden*, te weten, die begrepen zijn tussen de twee steken van de *Naald* die men te voren gemaackt heeft, en snyden den geseyden *Didymus* van de openingh tot den draad toe af, op dat hy niet besloten en blyve; en soo doende word de roof beter gemaackt. Hier na moet men onder na de lengte een opening maken, tot uyttogt van den etter en andren humeuren; of men moet die naayen of binden, even als men boven gedaan heeft, en dwers, al 't gene tussen beyde de naden of hegtingen begrepen is afsnyden, makende een openingh aen den *Didymus* by de *Testicul*, op dat de humeuren daar niet en sacken of blyven staan; wegens de pynen aldaar inflammatie komen te maken, als geen uyttogt hebben, of staan blyven.

Dit gedaan zijnde, moet men *cauteriseren*, en in de curatie als vorens procederen, latende de draden wel lang buyten de wonde uythangen. Men soude ook *d'incisie aan twee zyden konnen maken*: aan ider zyde een weynig; latende de *Vasa spermatica* in 't midden van den *Didymus*, of d'incisie, maar alleen in een van beyde de zyden, schuyvende of plaatsende de *Vasa spermatica* na, of in d'andre zyde; want het is seer gebruyckelijck in alle dese soorten, als maar de *Vasa spermatica* niet gequetst zijn, ende dat de passagie waar door de *Darmen* gewoon waren in 't *Serotum* neer te sakken, soo engh zijn, dat de *Darmen* daar na niet wederom neder konnen sacken; aangesien dit d'intentie is, waarom dese operatie gedaan word; ook om Nazaten te bekomen, insonderheyd die maar eene Kloot hebben; want als die weggenomen is, soo isser geen hope van Kinderen te procreëren. Den Auteur gelieft hier by te voegen, (en mijns oordeels niet sonder groote redenen, alsoo dese methode beswaarlijck kan begrepen werden) dat hy alle Konstenaars dese seer moeijcke operatie af raad te doen of 't ondernemen, soo wanneer sy dezelve te voren van eenigh goed Meester, op dese vorens verhaalde manier, niet hebben sien doen, om de moeylijckheyd 's wille die daar insteeckt; ook wegens de conscientie; want men moet het wel voorsigtigh te vooren overwegen.

Tot mijn kennis isser nooyt plaats gevonden daar soo veel en ligtveerdigh de Breucken, als in *Duytslandt* gesneden werden, en noch meer *in Switserland*; so als my *Medici* en *Chirurgyns* daar gereyst hebbende; ja wel Compagnons van de Konst daar van daan komende, gelijck ook Knegten, soo daar van daan, als een die in *Duytslandt* by een *Breucksnyder* gewoont en my gedient heeft, seer swetsende getuygden.

VAN

Van de Darmbreuck, *Punctum aureum primum*, of eerſte Guldenſteeck.

ALles geconſidereert als even voorſegt is, en de ſnede op even gelijcke fatſoen boven in de Lies gedaan zijnde, ſo ſepareert men de *Proceſſus Vaginalis* ſagtelijck met de Vingeren van het *Scrotum* en d'omleggende deelen; dan brengt men een *gouden draad*, ſoo dick als een ſpeld, een weynigh gebogen, onder door de geſepareerde geſeyde *Proceſſus Vaginalis*, en als die tweemaal omgewonden is, ſoo draayd men de eynden met een *Nyp of Buygtangh* ſoodanigh in en om den andren, dat den draad geen nood heeft om los te gaan; daar na ſnyd men den draad af, en vouwe die ſoodanigh, dat des ſelfs gedraayde eynden noch 't een noch 't ander quetſen konnen.

Deſe onwindingen moeten niet heel digt toegetrocken zijn, om dat de *Kloot niet verſterven*, en dien-volgens de *ſeminificatie*, *&c.* ſijn voortgangh niet hebben ſoude, waar door de *Maſculineſexe ſteril* ſoude worden: ſoo dat de twee omgewonde ringen maar dienen om de *Darmen te ſtutten.*

In Kinderen ſal men de draad niet ſoo digt als in de Volwaſſenen toetrecken, om dat die deelen met de Kinderen groot werden, ſoo dat alles naar het geſond oordeel van een goed *Anatomiſt*, *Medicijn* en *Chirurgyn* moet geſchieden.

Den Patient werd dan twintigh of meer dagen op de Rugge, met het Hooft om laagh gelegt, en de beenen om hoogh.

Dit *goud* ('t welck oock met een *loden draad* ſoude konnen geſchieden) blijft ſonder quaat te doen na de cicatrice in 't lichaam, die in forme van een ringh, of open vingerhoed diend, om te beletten dat het bovenſte gedeelte van her *Peritonæum* met de Darmen, daar als voor een heck moeten blyven ſtaan.

Edoch *Paré* ſegt recidive van deſe manier geſien te hebben, en dat oock de omgedraayde draad de buurige partyen gequetſt hadde, 't welck beter geloove als of anders ſeyde.

Punctum aureum ſecundum, of tweede Guldenſteeck.

MEn neemt een *draat van loot*, wind die eens om de *Proceſſus Peritonæi cum cæteris*, draayd die toe, laat de eynden uythangen, tot men vermoed de cicacrice gemaackt te zijn. Daar na onwind men dien draad, en men laat de wonde toeloopen, (om ſoo na mijn gevoelen te beletten, dat het bovenſte gedilateerde deel van 't *Peritonæum* niet neder ſoude ſacken) maar of die *cicatrice* al beſtant ſoude weſen, laten wy ider kundige in bedencken voor my ſoude het daar, niet op willen laten aangaan.

Paré

Paré wil dan noch boven deſe *loden draad*, een *garen draad om de Proceſſus gelegt hebben*, edoch *mispryſt d'amputatie van de Teſticul.*

De derde Guldeſteeck.

MEn maackt een openingh boven; en men ſeparere de *Muſculus cremaſter* van de gedilateerde *Proceſſus Peritonæi*, welcke ſoo verre en ſo hoog gedilateerd word als men kan; de *Darmen en 't gerockte binnenſte deel van het Peritonæum ingebragt zijnde*, vat men dat met *platte Tangetjens*; de *Vaſa ſpermatica* vry latende, en paſſere daar een *Naald* door, met een vier of vijf dubbelden draad, en binden de ſelvige ſoo toe, de eynden uyt de wonden latende hangen; dan vat men noch met een andre *eromme Naalde* de geſeyde gedilateerde *Proceſſus* in ſijn midden, en *hegten die met de lippen der wonde t'ſamen vaſt*, ſoo dat die boven dat gebonden is, noch in de wonde vaſt geneeſt, en dit 's wel de beſte manier na mijn oordeel. Ondertuſſen moet men wel agt nemen de *Enterocelen* niet te ſnyden, diens gerelaxeerde *Peritonæum* in de *Proceſſus* vaſt gegroeyt is; want ſulcx in d'operatie groote moeyten geeft, om van den andren te ſcheuren, ja ſomtijds veroorſakende groote bloedſtortingh. Deſe *Breuck* gaat oock noyt ter degen in, al ſchoon de Patient op de Rugge leyt.

LXXXIII. HOOFDSTUK.

Van de *Hernia Carnoſa*, of Vleesbreuck.

DEſe *werd geſneden gelijck d'Entrocele*, edoch ſoo die aan 't *Scrotum* mogt *vaſt zijn*, gelijck meeſt in die gene die groot zijn geſchied, ſoo wil *Petrus Francus* die eerſt boven gebonden, en des andren daags van de *Klootſack geſepareert* hebben, om de pyne te verhoeden.

In deſe operatie moet men wel toeſien dat men geen gedeelte van *d'Hernia* overlaat; want dat ſeer ſchielijck weder voort groeyt, ſoo dat men dickwils als dan d'operatie weder herdoen moet, na welcke veeltijts de Patienten wel komen te ſterven. *Fab. Aquapendens* ſegt'er *een ſoo groot als een hoed* imand uytgenomen te hebben, een ſnede langs de Klootſack gemaackt hebbende, heeft dezelve na de ſeparatie, afbindingh, affuydingh ende uythalingh, digt aan den Band wel gecauteriſeert.

Barbetté ſegt, dat de *Paraſtatæ ſomtijds ſoo groot en hard geſwollen zijn, dat men die voor een Hernia carnoſa ſoude nemen* (gelijk in *Herniis humoralibus venereis* geſchied.) Daar en boven waarſchouwt hy, dat men den *draad* ſoo *digt aan de Ballekens doorſteeckt*, als het geſwel eenigſins lyden kan; want *hoe hooger de Penſſack doorſtoken werd*, hoe dicker hy is, dat langer tijd van ſeparatie, en afvallen van den draad wegneemt; ondertuſſen zijn de treckingen van Senuen daar op, en dickwils de dood mede volgende. Ten derden ſegt hy,

dat de *Natuur dickwils in de Zaatvaten speelt, en somtijds tweemaal grooter als de Ballekens in het sackje leggen*, sonder ander ongemack, als misschien de vreese te vergeefs geoeffent, daar hy verscheyde exempelen van heeft.

Soo daar water by vermengt is, maeckt men in 't bovenste van de Kloosack een openingh, houdende die open met een Steeckwieck, met *digestif* bestreken, en laten de materie niet geheel t'sestens uyt, om de Kloot soo door form van maturatie te consumeren.

LXXXIV. HOOFDSTUK.

Van de Waterbreuck, *Hernia aquosa*.

EEn *openingh in 't onderste van de Klootsack gemaackt* hebbende, steeckt men daar een *Canul* in, ende *houden 't gat daar door open*, welck gat, indien het water in de *Thunica vaginalis* is, oock door deselve moet gemaackt werden.; ende so continueel uyt den Buyck sackt, voorsigtig moet uytgelaten werden, observerende 't gene *in Medicina* te doen staat, Dit *water in een lepel op 't vuur geset, word als een gelatina*; en segt van *Horne*: dat het een teeken is dat *ex vasis lymphaticis is gevloeid*.

Somtijds komt hier by een *Intestinalis hernia*, ende dan soude liever, om eerst het water af te doen sypelen, een *kromme Naalde* nemen een Vinger langh, en redelijck breed, dat's een stroo breed in de snede aan de punt, met sayet, of wolle gedraayde draden gevadem't, soo vele de Naalds oogh vatten kan, en steken soo ter zyde na onderen, van boven na beneden beginnende, de *Klootsack* door, en laten de draden daar in blyven, soo hebbe ick door *een continueele sypelingh verscheyde genesen*, die men door stercke *discutientia* niet hadde konnen helpen.

Soo *het water niet uyt den Buyck* immediatelijck *mogt komen*, soo sal men evenwel *die besondere blaas doorsteken*, of een kleyn *Caustieq*, in sijn onderste daar op geset hebbende, *doorsnyden*, en so *'t water evacueren*, na dat men d'hairen afgesneden of afgeschoren heeft.

Fab. Hildanus cent. 4. observ. 66. snyd de Waterbreuck op dese manier: Hy set den Patient in een stoel, en doorsnyd het *Scrotum* in sijn voorste deel door, tot op de *Membrana erythroeidea*, en hy separeert een weynig van de *Membrana erythroeidea*, om dat het water welk in dat vlies besloten was, en waar in de *Kloot was swemmende*, niet weder soude sacken. Wyders neemt hy een *kromme Naald*, met een dubbelde gevadem'de draad, en hy omcingeld of omvat het water, en de gantse *Membraan*, (behalven de *Vasa seminalia*) bind die, en treckt de draden matigh toe; daar na sneed de geseyde *Membraan* na de lengte, onder den band door, en *loosden* soo allenskens *eenige ponden water*, op dat de kragten niet vervallen soude.

Daar na stack hy ter zyde de *Kloot* in 't onderste van de *Klootsack*, een genoegsaam *lang en dicke Wieck van werck gemaackt, en met wit van een ey* bevogtigt in d'openingh, en procedeerde voorts als by *Hem* breeder te sien is.

Maar

Maar indien daar eenige schade in de niet te regte gebragte *Breuck* bevonden werd, soo sal men sig van dese operatie onthouden, en doorboren alleen 't *Scrotum* in sijn onderste deel, op dat dit *weyagtig besloten humeur* uytvloeyen mogte, en den wegh sal dus doende niet gestopt werden, gelijck geschied als de *Kloot* afgesneden werd.

Daar en boven kan het *weyagtigh humeur*, het welck van de Nier niet af of nedergetrocken kan werden (segt hy) 't welck in den *Buyck* onthouden werd; maar soo het noodigh is wederom daar na toevloeyen kan.

Gedagte *Hildanus* verhaald, dat hy een Man gekent heeft, die een *Waterbreuck* hadde, wiens *Klootsack alle jaar doorboord wierd*, en na dat het water t'eenemaal door die opening ontlast was; gemelte Patient t'elckens wel genesen wierd; en dese Patient bereyckte noch een seer hoogen ouderdom.

Isser geen quale in de *Nier*, en dat men de defluxie gants beletten wil, so kan *d'incisie in 't opperste van de Klootsack, digte by de Lies* gemaackt werden, op dat het water niet wederom tot in 't *Scrotum* nedersacke, en aldaar een vergaderingh make; en op dat men dit *weyagtigh humeur* bequaam soude ydelen, soo moet noodsakelijck d'openingh in 't opperste deel van de Klootsack geschieden; want alsoo werd het vlies *Membrana Erythroeidea* en 't *Scrotum gecorrugeert*, *gefronst* of t'samen *gerimpelt*, en werd door de *cicatrice* belet, dat het water niet ligt weder in den *ingekrompenen Klootsack* nedervloeien kan.

Hy voegt en vermaanter dit by, te weten: indien imand dese operatie wel, en met meerder gemack oeffenen wil, dat als dan den Patient niet op een banck gebonden moet werden, nochte op den Rug leggen; maar in een stoel sitten, op dat het water beter nedersacken, en de vliesen beter gescheyden zynde, mede ligter en gemakkelijcker gevat en omgrepen soude werden.

De *Circocele*, ofte geberste Aderbreuck; beter gesegt verwyderden Aderen.

DEse *Cirsocele* of *Circocele* is, of van de *buytenste Aderen* seer oogenschynlijck, of van die van de *Dartos*, of van de *Pampiniformia Vasa* selfs, d'eerste en tweede, soude ik met de *cura varicum* laten slapen den eeuwigen slaap, als een onnutte, pynelijcke en moetwillige operatie.

Soo daar een *Hernia carnosa* by is, soo moet men de Testicul en al wegnemen, op dat als *Hild. cent. 4. obs. 67.* getuygt, geen *Ulcus cancrosum* na de gesubsideerde *Scrotum* volge.

Siet oock *cent. 4. obs. 68.* van een onbequame en te voorbarige snydingh van een *Waterbreuck*, 't lighaam niet wel te voren geprepareerd zijnde. De middelen tot herstellinge alvoorens men tot d'operatie kome zijn in het LXXXVI. Hoofdstuk beschreven.

In Oscheo-pneumatoceles

Sive *Hernia Ventosa.*
Sequens Cataplasma
℞ *Ficuum libr: j*
Olei ex baccis juniper: ℥iv
Farina fabar: ℥vj.
Fiat Cataplasma

Vel.

℞ *Ol: amygd: dulc:* ℥ij
Farin: fabar: ℥ß
Fimi columbini
Caprar: an: ℥iiij
Lactis dulc: q. s.
Fiat Cataplasma.

Vel sequens Emplastrum
℞ *Visci abietis* ℥vj
Mumiæ ℥v
Folior: Ebuli ℥j
Commisceantur tunc adde
Therebinth: libr: ß
Sem: cumini ℥iij
Levistic: ℥iß
Cera q. s.
Fiat S. A. Emplastrum.

In *Sarcocele, Cirsocele,* water, wind en Vleysch Breuk, als mede der Zaad äderen.

Cataplasma
℞ *Rad: bryoniæ contus:* ℥viij.
Panis alb: ℥ij
Lactis dulc: q. s.
Fiat Cataplasma.
Vel.
℞ *Rad: Aristoloch: rotund*
Bryoniæ.
Cucum: asinin: an: ℥iß.
Fol: Aneth: Ruth:
Chelidon: major: an: Mj.
Flor: Sambuc:
Lavendul:
Chamomill: an: M ß.
Coq: in vino pro fotu vel
Cataplasmate.

Vel.
℞ *Rad: Angelic:*
Contrajervæ:
Calm: aromat:
Dictamini Cretic: an: ℥j.
Fol: ruth: Schord: Cicutar:
Absynth: Centaur: minor:
Card: benedict: an: ℥ij
Bacc: juniper ℥j.
Sem: carui ℥ß.
Farinæ fabar: ℥ij.

Pulverisata coq: in aqua chalyb: q: s: adde.

Elect: Diascord: ℥ij.
Camphor: ℥ß
Salis tartari.
Ammoniac: an: ℥ij.
Sp: vini rectificat: ℥ß.
Fiat Cataplasma.

Vel.
℞ *Folior: Salviæ. Absynth:*
Scord: Sabinæ.
Rorismar: Menth: an: Mvj
Baccar: lauri ℥iv.
Juniper: libr: ij.
Sem: Aneth:

Cu-

Cumini an: ℥jv.
Salis ammoniac: ℥ß
Incid: & Contund: grosso modo
Fiat Sacculus.

Emplastrum.

℞ *Ol: laterini* ℥vj.
Gum: Opoponac:
Galbani.
Bdellii an: ℥ij.

Reduc ad formam liquidam cum ista additione.

Farin: fabar: ℥ij.
Ficuum no: iiij.
Caphurae.
Ruth: an: ℥j.
Fiat S. A. Emplastrum.

Aliud.

℞ *Gum Ammoniac:*
Bdellii.
Opoponac:
Galbani.
Serapinis an: dissolut: ℥j.
Pul: sem: Sinapi
Urticae an: ℥j.
Aristoloch: Rotund: ℥vj.
Sulphur: ℥vj.
Therebinth: ℥j.
Sp: vini ℥iß.
Cerae ℥vij.
Ol: philosophor: q. s.
Fiat S. A. Emplastrum.

Aliud Vigieri.

℞ *Pic: naval:* ℥ij.
Colophon: ℥iß.
Lithargyr:
Gum ammoniac:
Mastich:
Therebinth: an: ℥ß.
Mirrh: ℥iß.
Boli armen:
Thus:
Sarcocoll:
Aloes an: ℥ß.
Adip: anatis ℥iß.
Medull: Crur: bovis ℥ij.
Cerae citrinae ℥ij.
Glutini solut: q. s.
Fiat Emplastrum.

Aliud.

℞ *Vitriol: virid* ℥iß.
Aloes.
Boli armen: an: ℥ß.
Sarcocollae ℥j.
Calc: lotae ℥iß.
Terrae japonic: ℥j.
Thuris ℥ß.
Therebinth: q. s.
Fiat S. A. Emplastrum.

Aliud.

℞ *Picis nigri* ℥ij.
Gum Elemni ℥j.
Styrac: Liquid.
Therebinth: an: ℥ß.
Sulphuris ℥j.
Fiat Emplastrum.

LXXXV. HOOFDSTUK.

Van de onthoudingh der excrementen in de Darmen, die in 't *Scrotum* geſonken zijn.

DEſe operatie moet na de ſtovingen, vryvingen, ſmeringen, en cliſteringen in tijds gedaan werden, eer daar *gangræna* komt: waar op de dood in 't kort volght.

Zo wanneer by de ontſtekinge de verharde *Excrementen* het herſtellen der Darmen beletten, zo dient deſe volgende ſtovingen en pap geappliceert te werden.

℞ *Fol: parietar: malv:*
Alth: an: M: j ß.
Flor: Camomill:
Melilot:
Sambuc:
Sum: aneth: an: M: j.
Sem: Cumini.
Fœniculi an ℥ ß.

Inciſa & Contuſa Coq: in ſ: q: *lactis vaccini* pro fotu.

Vel.

℞ *Rad: lilior: albor: recent: ℥ ij.*
Malvæ: Violar:
Parietar:
Flor: Camomillæ.
Melilot: an: M: j.
Furfurum M: ß.

Coq: in aq: pur: ad mollitiem & in mortario minutim contuſis adde,

Farin: altheæ.
Hordei.
Lini an: ℥ ij.
Ol: roſar: lilior: alb: an: ℥ i ß.
M: fiat Cataplaſma.

Alles herſtelt en ingebraght zijnde, zo werden de volgende Pleyſters met de Breuk-banden geappliceert.

℞ *Gum Elemni ℥ j.*
Maſtich: ℥ ij.
Olibani: Sarcocoll: an: ℥ j.
Emplaſtr: contra ruptur am ℥ i ß.
Pulv: boli armen: ℥ i ß.
Ol: therebinth: q: ſ:
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Pulvis rad: Cyper: rotund*
Tormentill:
Biſtort:
Sanicul: an: ℥ i ß.
Symph: major: ℥ i ß.
Herb: recent: perfoliat:
Pijrolæ.
Hyperic: floreſcent.
Conſolid: ſaraſenic:
Fol: recent: querc: an: ſublitiſſ:
Conſciſſ: & contuſor: ad pultis
Formam ℥ j ß.
Pulv: flor: roſar: rubr:
Balauſtior:

Sem:

Sem: perfoliat:
Nuc: cupreſſ:
Calic: gland: querc:
Olibani
Sarcocollæ.
Sang: dracon:
Aluminis uſti an: ʒß.
Lapid: hæmathit: ʒvj.

Coq: cum ſ: q: *decocti fortiſſimi Glandium arboris Laricis, ſive Abietis* cum *vino rubro* facti ad Cataplaſmatis ſat ſolidam conſiſtentiam, ne manibus adhæreat, cui ab igne remoto, adde ſequentia jnvicem jam tum liquefacta: ut pote.

Cera nova odorata ʒxv.
Therebinth: clara ʒjv.
Maſtichis ʒij.
Tacamahacæ
Elemni an: ʒij.
Balſam: martialis vulnerarii
Cum Ol: therebint: rubro
Parati ʒiß.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Men maackt dan een redelijck *groote openingh*, in maniere als voorſz is, twee Vingeren breed boven d'openingh daar de *Darmen doorgeſackt* zijn, in den op ſijn Rugge leggenden Patient, de huyd als van de *Paracenthefis thoracis* geſeght is, opvattende en de *Darmen* mydende; dan voelt men na het *gat daar de Darmen doorgekomen zijn; dat's van de tendonen van de ſchuyns opgaende dwerſe en regte Buyckſpier*, het welck als men gevonden heeft: brengt men boven de *Darmen* daar een plat en voor rond-agtigh ſaght hol houtjen in, by forme van een *breede Sondeer*, *als de vlieſen die* ſulex beletten, ſaghtelijck aan wederzyden (voor ſpatie) geſcheurt zijn, en ſnyden op de ſelvige *Sondeer* 't geſeyde gat ſoo veel grooter, als van nooden ſal weſen, om de *Darmen* met het gereckte *Peritonæum* in te brengen, brengende die dan in de Balſack, &c. opligtende door de andre Hand, en najen de wonde toe, als voorſz is; den Buyck ſmerende, en den Patient na of onder het ſtoven een Cliſteer, of meer ſettende. In dit inbrengen en verwyderen, legt men den Patient op d'andre zyde, om dat de *Darmen* beter ſouden wegh wijcken, brengende die met een beſmeerde Hand, of Vingeren in.

Men kan boven de Vinger in d'openingh geſtoken, oock met de Schaar dilateren.

LXXXVI. HOOFDSTUK.

Van *d'Entroepiplocele*, of Darm en Netbreuck.

MEn ſal hier het *Omentum*, indien bedorven, of grootelijcx in het *Scrotum* geſackt is, eerſt doorſteken en afbinden, voorts handelen als met de *Enterocele* voorſz is.

Maar

Maar soo 't *Net* aan het gedilateerde en uytgesackte *Peritonæum* vast is, zo sal men de *Darmen* ingebragt hebbende, dat met 't geseyde gedilateerde *Peritonæum* doorsteken, en binden, zo als van het afbinden van 't *Net* gesprooken is, ende evenwel sodanigh tracteren; als in de laatste *Punctum aureum* geseyd is, de *Processus Peritonæi* soo gedilateert zijnde, alsoo binden.

De middelen in breuken dienstigh zo van *Pappen*, *Stovingen*, *Smeeringen*, en *Pleysters*, door welke deselve versaght, verwarmt, verdunt, en hersteld werden, zijn de volgende wel vande nuttigste, naar dat de breuken 't sy van 't *Net*, *Darmen*, &c. ingebragt zijn. ziet deselve *pag*: 204. 205. &c. beschreven, de Pleyster naar het inbrengen der breuke is de volgende.

Cataplasma insigne ad Enterocelen. Alias Rupturas.

℞ *Rad: Consolid: major: recent: mund: & conscis: lib: i.*
Herb: Saniculæ rubræ cum Radicib: recent:
Philandr: an: lib: ß.
Apii: petroselini.
Ebuli: Quercs:
Pyrolæ.
Perfoliat:
Consolid: saracen: recent: an: ℥ij.

Incisa omnia coquantur in f: q: *aq: simplic:* repetitis vicibus affusæ quousque tota virtus & mucilago extracta sit: Colaturæ omnes unitæ ad remanentiam circiter librarum duarum & constentiam mucilagineam, seu gelatinam evaporent, cui immisce.

Pulv: rad: Tormentill: ℥iß.
Aristol: rotund:
Flor: rosar: rubr:
Balaustior:
Sem: perfoliat:
Mastich: mirrhæ.
Olibani.
Sang: dracon:
Nuc: Cupress: an ℥ij ß.
Sarcocollæ ℥vj.

Coquantur denuo, lento igne, parum continuo agitando ad Consistentiam Cataplasmatis mucilaginosi molliores, quod in olla asservandum & bis singulis diebus calide applicandum est.

LXXXVII. HOOFDSTUK.

De Hermaphroditis ἀνδρόγυνοι genaemt; dat is, van die Man ende Wijf t'samen zijn, gesegt werden.

IK soude, wyle der selver species seer varieren, en dese maar pijn aangedaan werden in d'operatie, alleenlijck de difformiteyt die 't hemd bedeckt wegnemen, en in andre die Vrouw, en waarlijck geen Man zijn (als tweemaal gesien hebbe) daar de boven natuurlijcke lange *Clitoris ge-erigeert werd*,

werd, en niet geperforeert is, ſoo dat geen zaat ejaculeren; zo men die wilde amputeren, dat weynighmalen ſoude toegelaten werden, ten zy een ſtraft Man ſulex vervelende *in coitu ab antica pudendi parte*, de Vtouw daar toe porde; anderſins ſoo ſoude ſy haar daar van godloos konnen bedienen, die dan *Tribades* of *Confricatrices* genaamt werden: ik wil in dit geval liever my van het handwerck onthouden; anderſins wilde ik eerſt van voore om de ſodanige *Clitoris* een ſtrick leggen, ende een knoop daar op brengen, en trecken ſoo by de eynden van de ſtrick de *Clitoris* van de op den Rugh, en tegen 't light leggende Vrouwmens voorwaars uyt, en ſnyden die dight by 't Lijf met een Schaar af, van bovenen af na beneden toe te beginnen, verbindende en geneſende die quaal na de Konſt.

Noch meer, indien een Man; dat is die een wel geformeerde *Colis* met twee Getuygen, en onder 't *Scrotum loco perinæi*, een *Cunnum* en *Vulva* heeft, en die, gelijck eens geſien hebbe, (ende van welke ik de hiſtorie, hem Atteſtatie 's gewyſe verleent, door my geſchreven, en neffens meer Doctoren onderteekent, beware) geen *Uterus* agter of inwaars 't Lijf aen ſigh heeft; wel! ſoude men die raauw gemaackt, der ſelver lippen afgeſneden hebbende, willen t'ſamen heelen, daar geloove ick dat hy wel in voorſien ſoude, eerſt om die pijn niet door te ſtaan, anders deels om 't contrarie, als ongeoorloft, te konnen experimenteren: dat de *Tribades* of *Confricatrices* doen.

Die Man en Vrouw te ſamen zijn, of op zyde, ofte onder of boven, daar valt niet aan te doen. Edoch geloove dat diergelijcke weynigh, of niet gevonden werden.

LXXXVIII. HOOFDSTUK.

Van een bultigh geſwel uyt de Scheede te ſnyden.

Hier dient geweten, ſoo het *langh, rond, plat, hard en pijnlijck is*, ſal men ſigh van d'operatie abſtineren, *anderſins 't ſelve amputeren*, als van een *plat Vlees gewas* geſegt ſal worden.

LXXXIX. HOOFDSTUK.

Om een *Abſces* diep in de Scheede te openen.

Soo dat *Abſces* tot, of by na tot perfecte *maturatie* gekomen is, ſo ſal men, dat light om te doen is, den ſlincker Vinger in de *Vulvam* brengen, tot op die plaats daar men bequaamſt d'opening ſal konnen doen, en ons

Mesje voor de Paracenthesis, plat onder de Vinger tot op de behoorlijcke plaats inbrengen, en dan alsoo avanceren, of wel het omdrayende avanceren sal eer men 't doorsteken onderneemt, al na vereys van saken zo als best geoordeelt sal werden.

XC. HOOFDSTUK.

Van een uytwassingh van Vlees, digt by 't *Os uteri*, uyt te snyden.

DAt *uytgegroeyde vlees*, het welck *plat*, *breed*, of *langagtigh*; *en niet seer hard of pijnlyck is*, word allenskens door ons *smal Mesje* tot d'openingh van de gecoalescerde *Vulva*, door mishandelingh veroorsaackt, ingebragt, en onder de eerste regter Vinger gehouden, wyle de slincker eerst van boven, ter zyde, of van onderen den weg wijst, zo dat op die plaats alwaar men best kan het vlees gesepareert werd, den slincker Vinger door den nagel het selve mede los pellende; blyfter wat over, dat kan geconsumeert werden op die manier, zo als wy van de *Caruncules in meatu urinario* geseyd hebben; of even op die wijze, sonder veel pijn, weg te nemen, zo als wy doen vermaand hebben, dit 's ook te verstaan van een *platte Condyloma*.

Maar een *Ficus Cancrosus in de Vulva*, als met een smalle *basis* hangende sig vertoont, werd met de Vingeren gevat, en daar een dubbeld doorgetrockene strick van middelmatigh dick zegel garen overgeleght; welck als wel gevat is, treckt men het voorwaarts, en men laat door een ander, de *Ficus Cancrosus*, soo verre men kan inwaarts over de *Ficus* de geschovene strick aan d'eene zyde, en den Operateur aan d'andre kant toetrecken; daar na een contrarie enckelde strick daar over leggen, en die wel toehalen, de eynde lang latende buyten hangen; door de welcke de gedagte *Ficus* of *excrescentia* een Dienaar voorwaarts uyt trecken sal, als alvorens daar weder een andre dubbeld doorgehaalde strick overgelegt is.

Daar na wind den Operateur elck eynde van den draad van wederzyde om elcke eerste Vinger, soo veel mogelijck is (de strick ook so verre om hoog ende inwaarts gevoerd zijnde) en draayen de rugge van de Vingeren tegen den andren, als mede de eynden of punten van de Vingeren van den andren afvoerende, en halen alsoo de strik stijf toe; op welke weder een enckelde strik contrarie d'eerste gelegt werd, de eynden van den draad lang genoeg latende uythangen. Dit gedaan zijnde zo moet soodanig een *geswel rotten*, 't welck veeltijds in korte dagen geschied; dese manier van doen is eenigsins aangeroerd in de manier van de *Uvula* af te binden; van gelykke moet ook de *Condyloma*, een smalle *basis* hebbende, alsoo getracteert werden.

Ik heb, als uyt mijn observatien sal blijken, soodanigh een *groote excrescentie uyt sekere Dame haar Utero*, niet de Scheede, *gehaald*, en waar van gereeds d'Heer *Cornelis Stalpert vander Wiel* in sijn Aanmerckinge gewagh gemaackt

maackt heeft, en na mijn teeckeningh een plaat van d'hiſtorie heeft laten ſnyden.

XCI. HOOFDSTUK.

De *Hymene inperforato ἀτρήτῳ nuncupatæ, de Vulvæ nec non cervicis uteri ipſius clauſæ apertione*: dat is, om d'ondoorboorde *Membrana Hymen ἀτρήτῳ* genaamt, en van de geſlotene Scheede, als mede de hals van de Lijf-moeder te openen.

Die *d'Anatomie* kundigh zijn, weten dat de *Membrana Hymen*, maar *halfmaans gewyſe, van ondren af na bovenen tot de purgatie der ſtonden toe, in d'eene meer als in d'andre gereckt en geſpannen ſtaat.* Die gene die voor haar maandelijcke purgatien veel *humoris vaginalis* excerneren, hebben noit nood van dat; als mede dat een goeden *Veretrum* den wegh niet openen ſal, of ſoude konnen openen; al was hy ook ſoo ſpits als een Orange appel aangeſlepen; want de *Membrana* is *doorweeckt en reckbaar*; ook *excerneren ſoodanigen ſelden bloed in d'eerſte Concubitus*, of eerſte *Venus ſtorm*; want meeſten tyd is daer al een Vinger of Duym voor die tijd in geweeſt, die de geſeyde doordronckene *Membrana* uytgeſet en gereckt hebben, ſoo dat daar geen ſcheuring van gedagte Vlies geſchied, welck ook *geen vaten van conſideratie heeft*; hoe veel te minder als eenige tijd haar *ſtonden* gehad hebben; welke deſelve *Membrana* noch meer *doorweeckt* en *rekbaar maakt*.

Soo dat alleenlijck d'operatie te paſſe komt, als deſe *taaye Membrana* den geheelen, of meeſt den weg voor den Man ſluyt, en de purgatie der ſtonden belet, 't zy deſelve dan *dun of dick is, en in 't midden van de Vagina geplaatſt*. Hier ſpreken wy van die genen welken om den Capittelſtock beginnen te dencken, of welken al ſpit vaſt ſouden konnen zijn; want in Kinderen van ſes jaren is de *Vulva* noch ſo eng, dat daar geen erwete door 't gat van de *Hymen* (die van bovenen eerſt rekt en dat door de vogtigheden *per meatum urinarium* ſackende of doorſweetende) ſoude konnen paſſeren, veel min door de *glibberige vaginale* ſtoffe. 't Gebeurd ſelden, van welck ick met, en door verſcheyde experientien ſpreke, dat de *Labia Vulvæ a primordiis* door een *dikke* of *dunder Membrana* t'ſamen gewaſſen en vereenigt zijn.

Maar 't meeſte van allen is my veelmaals voorgevallen, dat de *Labia totius Vulvæ interdumque pudendi* na groote *contuſie, laceratie*; en ſomtijds *gangræne* (op en na welcke ſeperatie volgt) *door mishandelen der Vroetwyven* veroorſaackt, *t'ſamen zijn geheelt en gecoaleſceert*, en dat by faute van een goed *Medicus* of *Chirurgus* ſigh des verſtaande.

Hildanus cent. 3. *obſ.* 60. ſpreeckt van een *Goudſmits Vrouw, die de Vulva*

met een Membraan vol gaatjens geſloten was, waar door haar ſtonden looſde: maar de Man niet in kon nemen, die derhalven van haar wilde gaan, en adviſeerde ten dien eynde met de Konſt verſtaande, welcken dat ſo bevindende, d'openingh deden, en na ſes maanden *baarde ſy een Kind, Nota. door een zeef gemaackt.*

De maniere van deſe drie ſoorten, Is d'eene wel wat moeylijcker als d'andre; doch moet den Patient agter over op een ſchuyns nedergaande Ruſtbed leggen; doch beter ſoude het zijn in mijn Kraamſtoel, die men ſoo verre en laag als men wil, agter over nederwaars kan ſtellen, en moet met de *Pudenda* ſchuyns tegen 't light geſitueert zijn, de Beenen wijd van den andren door Dienareſſen wel vaſt gehouden; of anders vaſt gebonden; en als d'eene lip van *'t Pudendum* aan d'eene zyde door een Dienaar of Dienareſſe, en d'andere door de eene Hand van den Operateur gediduceert zijn, ſoo ſnyd hy *met ons Mesje, voor de Paracentheſis in thorace*, in 't midden, ſteeckende reght na beneden toe een gat, *beginnende van even onder de waterwegh, deſelve altijd mydende, tot by na 't onderſte deel van de Vagina*, of men ſnyd een gat even ſo groot dat des Vingers voorſte lid daar door kan, en dan voelt men hoe verre men ſnyden moet, dan ſnyd men onder de Vingeren ſo wijd als behoorlijck is. Hier behoeft men geen bloed te ſtillen, alſoo in de ſwaarſte operatie der gecoaleſceerde *Vulva*, die van geen importantie ervaren hebbe, maar wel groote quantiteyt van menſtruaal langh opgehouden ſtinckend bloed uytgeeft. Dit ſo gedaan zijnde, zal den *Medicus* of *Chirurgus*, het *Mesje* van ſigh gelegt hebbende, *met beyder Handens voorſte Vingers de partye voorts dilateren en diduceren*, brengende daar een *Peſſarium* van behoorlijcke dickte en lengte in, en van ſodanigen ſtof, als een goed *Medicus* of *Chirurgus* ſal oordeelen te behooren, tot de volkomene geneſingh toe. Deſe manier is beter, als daar *Cabrolius M. Noele*, *Chirurgus* van verhaald, *die ſonder diſcretie de Scheede vier Vingren breed open ſnede*: ſeker mijns bedenckens *qualijck gedaan*, eerſt om dat wat te engh, beter voor den Man is; ten tweeden, dat metter tijd wel reckt; ten derden, als te wijd mogte weſen, mogelijck de party daar niet wel in paſſen ſouden, 't welck ſuſpicie kan geven. Hier blijckt dan, dat als de Bruyd engh is, al was ſy gebeſigt, of wel bekend, ſy ſonder vermoeden beter contentement geeft.

'T Is my verſcheyde malen gebeurt, dat Vrouwen die vorens in 't Kramen mishandeld waren, heb moeten openen eer die konden verloſſen, maar 'k beken, dat onder die eenigen heb gevonden, welckers *Cicatricen* tot het *Os uteri met ipſum*; edoch hier en daar inordinaat ten deele los zijnde, heb moeten ſepareren; ja dat het kraackte als of door een *cartilago* ſneede; maar hebbe, als van bovenen naar beneden openingh gemaackt hadde, mijn voorſte Vinger van de ſlincker Hand, voor een *Specillum* en *Dilatatorium*, en de beſte *Conductor* gebruyckt; onder welcke dan met een ſmal Mesje, niet al te vinnigh ſnydende, om ſo niet hier of daar den *Endeldarm te quetſen*, en boven met een ronde egale rugge, en ſtompe punt na beneden toe verder in behoorlijcke forme de *Vulvam* verwydert, en daar na met beyde de voorſte Vingeren, na 't welck alles als gedaan was; verſcheyde Kinderen, ſo qualijck als wel gekeert, hebbe afgehaald.

Het

Het *Mesje* is van lengte als dat *pro Paracentheſi*; maar een ſtroo breed aan de punt dick aangeſlepen, aan beyde zyde ſnydende.

Hippocrates lib. 1. de morb. mulier. text. 3. wil als den *hals van de Moeder, ſelfs door ſlijm of geronnen bloed*, en verrot Zaat geſtopt is, (dat niet weſen kan) wel *bloed en ſlijm de beſwangeringh belettende*, dat men *tot in den Uterus* een *yvoire Canul ſal inbrengen*, en daar door met eenig *liqueur de ſlijm*, *&c. uytſpoelen*. Ik ſoude lieven hier toe wat *dunder pijp* nemen, als aan onſe *Syringe* gebruykelijk, die *in 't afhalen eenes dooden Vrugts gebruyckt* werd, en na dat in *d'Uterum* gebragt en geſpeuyt hadde, deſelve t'elckens uyttrecken; gemerckt dat deſen *hals* gereeds *eng is*, noch enger werd als de pijp van de ſpeuyt daar in blijft.

Is de *Uterus* ſijn *hals hard*, ſo dat geen ſtovingen helpt, zo ſal dezelve met *geprepareerde ſpongien verwydert* worden, *of met ons Perkement*; en ik zou een *ſchroefagtigh hol Inſtrument* (als in 't eynde van het tweede boeck by *Roonhuyſe* van yvoir gedraayd) daar al ſchroevende inbrengen: doch gelove niet dat dat ſo geſchieden kan, gelijck hy van ſyn *Sutura veſicæ* ſpreekt.

Van den hals der Lijfmoeder ſelfs, t'ſamengegroeyt of geſloten zijnde, te openen.

WAt aangaat deſelve, word ſelden, of kan weynigh wel gedaan werden: om dat men daar ſo niet by en kan, ende te veel na om hoogh wijckt; ten ware ſulcx na de ontfanckeniſſe was veroorſaackt, en dan ſal men op het uytterſte van het dragen, als den *Uterus* en des ſelfs hals ſeer verdunt, verwydert en uytgereckt is, de verwyderingh tenteren en maken, 't welck hoe te doen, is uyt het voorige af te meten is.

XCII. HOOFDSTUK.

De *Nymphotomia Pterygomatis*, *id eſt alis ſeu Criſtis galli*: dat is, om de Nymphen *Pterygomata*, of Hanekammen van de Vrouwelijckheyd t'extirperen.

DE *Nymphæ waſſen ſomtijds ſo groot*, dat ſy moeylijckheyd voor de Man baren, en geloove van andren dat daarom deſelve van de Autheuren *Pterygomata* geſegt werden, dat zijn *Vleugels of Hanekammen*; ten ware dat *wratsgewyſe van binnen de Labia Vulvæ uytwaſſingen* quamen, *Hanekammen gelijckende*; 't welck van, en na eenigh quaat, in, of door 't vuyl byſlapen werd behaald, geſchieden kan; en van welckers gelijcke ik exempelen hebbe, beſonderlijck *in een Schippers Vrouw, die van haar Man de pocken gekregen hadde, welckers Hanekams gewyſe wratten, ik door verſcheyden ſcharificatien en applicatien van pulv. ſabin, geluckigh geconſumeert hebbe.*

Anderſins hebbe ik de *Nymphen geextirpeert*, die met de ſlincker Hand gevat hebbende, terwyle een Dienareſſe met beyde haar Handen de lippen van de Vrouwelijckheyd van den andren diduceerde, en *ſneed die met een Schare af.*

Den ſeventienden Auguſti 1678. heb Ik hier een voorval van een Burgers Dogter gehad, die een *Hydronymphotocele*, of een *Phymoſin in nympha ſoo groot als de palm van een Hand, en wel een Duym dick, meeſt gemortificeert met een phymoſis van beyde de lippen van de Vruwelijckheyd* hadde op geſeyde manier geextirpeert, en geluckigh geneſen: gelijck in mijn obſervatien breeder ſal te ſien zijn.

XCIII. HOOFDSTUK.

Van 't uytſacken of omkeeringe van de Scheede, en d'exſtirpatie van de Lijfmoeder.

DIt, na dat ik ſien kan, werd van vele qualijck verſtaan, inſonderheyd van *M. Aurel. S. de eff. med. pag.* 2. *de ſect. cent.* 97. om dat ſegt hy uyt anderen verſcheyden (die hy citeert) *dat na d'exſtirpatie een Vrouw bevrugt geworden is.* Dit is dan maar geweeſt een gedeelte van de *Vulva*, maar als de *Vulva* en *Uterus met de Darmen uytſakken*, gelijk (in ſekere Vrouw *Martijntje Mottijn*) geſien hebbe; die *ſoo groot als een groot Struys ey, met de Darmen uyt het lichaam was geſackt en uythangende*; dan ſoude men den *Uterus* gevat, en buyten houdende, haar op den Rugge konnen leggen, de *Darmen repouceeren*, en ſo den *Uterus* met de *Vagina* afbinden; ik hadde dat al werſtallig gemaakt gehad, maar om dat door de koude, vermids haar atmocde, en ſchaars dexſel, verſcheyde mortificatien in de *Vagina* bevond, welke ik egter noch geneſen hebbe; maar de ſoodanigen konnen *geen Man admitteren, niet ſwaar werden*, laat ſtaan als den *Uterus* afgebonden, of voor of tuſſen twee banden afgeſneden en geneſen ſoude zijn; welck affnyden ick improbere: om dat ik het perijkel van 't los gaan van de band niet ſoude willen afwagten; 't welck ſo gebeurde, de *Darmen uytſacken ſouden*, en *de dood* daar na *ſoude volgen*; ten ware de band half wit en half ſwart, met een naalde doorſtoken, wederzijds met een wit en een ſwart eynde gebonden was, latende de eynden tot de ſeparatie toe uythangen, den *Patient warm houdende*, en voor hoeſten en ſchreeuwen bewarende. *Roonhuyſe lib.* 2. heeft een *haire ſnoeren band* genomen, en de *Vulvæ procidentiam daar mede gebonden*, en daar na *afgeſneden.*

Hier van ſullen wy breeder in onſe hiſtorien ſpreeken; edoch wilde liever een *Band* maken *voor met een ſtale veer*, om 't *Peſſarium* in te houden, *hebbende een gat voor het waterloſen*, gelijck de *Italiaanſe Vrouwe Banden zyn.*

Semmertus lib. 4. *part.* 1. *ſect.* 11. *cap.* 16. ſpreeckt van *Johannes Bauhinus*, dat die *circulen uyt rond ſilverdraad, met een drie beenige Forcq uyt de ſelve ſtoffe*

ded

dede maken, om de Scheede (en wel ſomtijds doet daar by de Lijfmoeder) *op en in te houden.* My dunckt onder verbeteringh, dat deſe *ringh in een half ronde keep van een Aambeeld koud van ſlegt ſilver geſlagen, ende rond gebogen, ſulex de helft over den andren komende, met de platte veren beter ſoude konnen toegenepen werden, en ingebragt zijnde uytſetten ſoude.* Nota de *half ronde zyde moeten uyterlijck zijn*, en de innerlijcke ſoo verre hol als 's over de ronde convexiteyt van 't buytenſte van den ringh ſchuyft.

Barbette ſegt, dat in die *veel Buyck pijn hebben*, als oock die *moeylijck ter ſtoele gaan*, de *Vagina* door het perſſen ſoo verre uytſackt, dat de Vroedwyven het voor de Lijfmoeder hebben genomen. In dit geval ſegt hy, dat de *Peſſarien* niet dick moeten weſen, om geen witte vloet, en geduurigh Zaat ſchieten, door het wryven te verwecken; waar door het lichaam merckelijck moet verſwacken. *Abuays vayf ſtauyverkens auyt*; een ſtroo kittelt meer als een vinger. Wanneer de lijfmoeder in zyn plaats herſtelt is, om die in die ſtant wel te bewaaren, werd dit volgende by forme van een verſterkende ſtovinge ter plaatze des *lijfmoeders* door hulp van een ſpongie gedurig geappliceert.

℞ *Rad: Conſolid major:*
Rubiæ tinctor: aa: ℥iij.
Irid: florent: ℥ij
Herb: matricar: Salviæ.
Scord: puleg: centaur:
For: querc:
Flor: roſar: rubr: an: M. j.
Balauſtior:
Glandium. Aluminis.
Sem: Cumin: an: ℥ij.
Coq: in ſ. q. vini rubri.
Aſtringentis ad ℔iij.
Pro fotu.

Vel ſequens Emplaſtrum umbilico vel vaginæ applicetur.

℞ *Picis ℥iv.*
Reſinæ ℥ij.
Baccar: lauri ℥ß.
Colcoth: vitrioli ℥j.
Gallar: ℥iß.
Ol: myrtillor: q: ſ:
Fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Opoponacis ℥ij.*
Styracis liquidæ ℥ß
Thuris. Maſtich:
Picis.
Boli armenii an: ℥ij.
Ol: myrtillor: ℥j.
Ceræ q. ſ.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Van gelyke zijn tot het zelvige gebruyk mede zeer dienſtig de *Emplaſtrum* ad *Rupturas* en *Oxycroceum*.

XCIV. HOOFD-

XCIV. HOOFDSTUK.

Van het Aarsgat, in de eerste conformatie geslo-ten, te openen.

MEn sal 't Kind op den Rugge leggen, met 't Hooft laagh, en laten de Beenen om hoogh van den andren afhouden, en door een andre Dienaar d'eene Bil, en de andre weder door een andre Dienaar van den andren aftrecken, en dan een openingh met ons Mesje voor de geslotene Vrouwelijckheyd maken, en ageren op die manier als voorsz is; uytgesondert, dat men hier *met eene Vinger al draayende, en soo verre men kan instekende, den Anum dilateren moet*, beter als met 't *Speculum ani*. Maar die geenen welke zig van een *Speculum ani* willen bedienen, konnen die geene *Tab: 9. fig: 12 pag:* afgebeeld gebruyken.

Hier behoeft men oock geen *Canul* te gebruycken; want d'excrementen, als oock 't *humor salivosus*, daar mede desen Darm bevogtigt is, beletten de haastige genesingh; beter is 't *den Endeldarm door een speuyt met soete melck uyt te speuyten*, en dan *na de digestie*, die met *Balsam. Arcæi* noch bevordert werd, door een korte *dicke Steekwieck* ingebragt, en met een *Compres en Band* versekert, *voorts na de Konst te genesen.*

Die sonder *Anus geboren werden, sal men niet aanraken*, om dat men niet versekert is waar den *Endeldarm* te vinden zy.

Indien na de openingh geen excrementen volgen, of wel datter een openingh was, en 't Kind niet kacken konde, soude door een *loode, of ander Specillum, onderssoecken of men de plaats vinden konde*, die gevonden hebbende, soude een *Canul* nemen, en daar in een *voor breed snynende, en geen spitse punt hebbende Naalde*, en als aan de plaats daar den Endeldarm is toegekomen was, die plaats *met de Naalde snydende doorsteken. Nam præstat anceps remedium quam nullum*; dat is, 't is beter een twijffelagtige remedie als geen.

XCV. HOOFDSTUK.

Van 'tuytsacken van den Aarsdarm.

DIt komt de *Kinderen die de Steen hebben, en barende Vrouwen meest over*, ja weten die selfs veelmaals beter in te brengen als imand anders. Indien *niet geinflammeert* is, werd slegts, soo die niet wijd is, met de Vinger ingebraght, of iets daar een dun zeeme mosje over is, aan welckers eynde een veer met wat *Oleum Vitrioli* bestreken is; want so haast den *Anus dit gevoeld, krimt sy van selfs op*; (dit's oock t'observeren in *Vaginæ prolapsu*) voorts daar tegen leggende een *nieuw stuckje blaauw geverwt linden Compres, en een Band.*

En

En ſoo die *grooter geinflammeert* mogte weſen, ſal men die *inflammatie eerſt profligeren*, den Patient met 't Hooft om laag op den Rugge leggen, en brengen die in, zo als geſegt is; daar in ſtekende een *dieke Wiecke van ſpongie, in een aſtringerende liqueur nat gemaackt, en t'ſamen gebonden*, gelijck men de *ſpongien præpareert om de Fiſtulen te dilateren*, en ſoo gedroogt. Oock kan men een *Swane ſchagt, die voor toe is, op zijde met verſcheyde gaten doorboord, in de ſoodanige vogt nat gemaackte ſpongie ſteken*, en dan de *ſpongie om de ſchagt omwinden en droogen*, de *ſpongie egaal geſneden zijnde, in den Endeldarm brengen*, en inhouden, tot dat men oordeeld dat de ſpongie uytgeſet, en weeck geworden is; als dan kan men *door de ſchagt een aſtringerende vogtigheyd daar in ſpeuyten*, en de pen met een kurckje ſtoppen, tot dat de nood om af te gaan de wegneming vereyſt, en dan kan men weder een ander appliceren.

De middelen om de *procidentiam ani* te verhoeden, zyn de volgende.

Wanneer de *Excrementen in den Endeldarm verhard zijn*, zo dat deſelve daarom niet wel kan ingebracht werden, of datter groote pijne zig op doet, zo werd de volgende pap geappliceert.

℞ *Flor: verbaſci.*
Chamemill: an: M: ij.

Coq: in *lacte dulci* & applica, tum ſequentem pulverem inſperge.

℞ *Fol: verbaſci q: ſ:*

Indantur crucibulo cooperto alio, & ſic concrementur, deinde in pulverem vertantur ſubtiliſſimum. Poſtea æger inſideat afferi ex ligno quercus parato, cui inſpergatur pulvis ſubtiliſſimus ex *maſtiche, olibano & aſphalto* paratus.

Vel.

℞ *Fol: malvæ: Althea cum rad:*
Verbaſci.
Flor: camomill:
Melilot: an: M: j:
Sem: lini: Fœnugrec: an: ℥j.
Aniſi ℥j.

Coq: in *lacte Vaccino* pro fotu, cui linteaminea duplicata intinxi, & per integram horam calide applicui.

Vel pro Inflammatione.

℞ *Sumitat: Abſynth: Hyperici.*
Flor: ſambuc: Camomill:
Melilot: an: M: ß.
Roſar: rubr: p: ij:

Coq: in lacte dulci, vel vino rubro aſtringente.

Fiat Fotus.

Naderhand ſtrooyt men over den geheele darm, wanneer de inflammatie en pijn geprofiligeert is, dit volgende poeyer.

℞ *Flor: Roſar: rubr:*
Cort: Granator:
Nucum Cupreſſi.
Maſtich: Thuris.
Croci martis.
Plumb: uſti an: ℥j.
Fiat pulvis ſubtilis.

Of men gebruyckt dit volgende ſmeeringtie, met welke de *Endeldarm beſtreeken werd.*

℞ *Ol: mijrtillor:* ℥ij.
Roſar: ℥j.
Pulv: gallar:

Flor: Roſar: rubr:
Cort: granator: an: ℥ij.
Miſce.

Vel.

℞ *Gallar: immaturar:*
Malicor:
Rhois.
Flor: balauſtior: an: ℥j ß.
Thuris: Aluminis crud:
Mirrha.
Ceruſſæ an: ℥ij.
Lytharhyr: argent: ℥iij.
Fiat pulvis ſubtilis.

Pro majori robore nervulorum, ipſi, ano & oſſi quoque ſacro applicant Emplaſtrum aliquod convenens uti ſequens.

℞ *Thuris: Mirrh:*
Carijophillor:
Stercor Caprin:
Columb: an: ℥ß.
Euphorb: Caſtor: an: ℈j.

Mixta terantur, & *therebinth* guttulis aliquot aquæ ardentis irrigata excepta redigantur in formam Emplaſtri.

Vel.

℞ *Gum Tacamac: odorat:* ℥ij ℔.
Maſtich: oliban:
Thuris: Storac:
Benzoin.
Gum: heder:
Mirrha an: ℥iß.
Hypociſtid:
Gariophillor:
Macis an: ℥j.
Therebinth venet: ℥iß.
Storac: liquid: q: ſ:
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Maſticinum dictum *Emplaſtrum*, & de *Cinnabro* eundem in finem cum ſucceſſu ſolent applicari.

Vel.

℞ *Vnguent: de linar:* ℥ij.
Camphor: gr: iij.
Lapid: calaminar:
Lythargyr: an: ℈j.
Sachar: ſaturn: ℈ß.
Ol: roſar: & myrtillor: an: q: ſ;
Fiat Vnguentum ano ſæpius illinendum.

Alle *deſe dingen niet helpende*, en dat de *Anus langen tijd heeft uytgehangen*; en de Luyden daar langen tyd mede gequeld zijn geweeſt, ſo *gebruyckt men 't heete yſer*, of men *droogd* allengskens, door een *Canul het yſer ingeſtoken* hebbende, de *gerelaxeerde Endeldarm.*

Barbette verhaald deſe manier, dat men met een *ſtijve Hand vyf, ſes, à meermalen op de Billen des Patients ſlaande, den Endeldarm inbrengt*, waar door de *Muſculi ani levatores den Endeldarm* terſtond in ſijn plaats trecken, edoch eer dit ſoude doen, wilde ick een *carminative en diſcutierende ſtovingh* gebruyken.

Pigré wil, dat deſe Luyden op de kanten van twee ſpalcken of planken, redelijck breed een duym breed van 'den andren ſitten en kacken, om den uytgang van den *Endeldarm* te verhoeden; 't welck, hoe gemackelijk het is

op

op ſoo een houte Paard te ſitten, ider afmeten kan. Nu ick laat die met den Authcur kacken, ſoodanige Spritſen als Italiaanſe *Macarons*.

XCVI. HOOFDSTUK.

Om een aanwaſſingh van Vlees aan den Aars, *Mariſcus* of *Creſtæ* geheten, weg te nemen.

DE *groote Criſtæ werden met een Snytang of Schare weg geſneden*, als ſy te voren met draad wel ombonden, en na voren zijn getrocken, om alſo beſt en digſt aan de grond die te konnen exſtirperen.

Die een enge en dunne Baſis hebben, werden afgebonden, gelyck vande *Ficus in Vulva* geſegt is. Anderſins moeten ſy geconſumeert werden, door Medicamenten, of door *'t actuale cauterien, gelijck in Italien de Bourdaſches*; de *calleuſe kanten van de Ulcera venerea* en *excreſcentiæ carnoſæ ani*, of *caruneulæ induratæ* gedaan werden: *met heete, daar toe bequame actuale cauterien*, (die, als ſy die appliceren, roepen om *aqua freſca*) gelijck die *Cauterien en Canullen by Aquapendens*, en na hem *Sculetus*, *Fig:* 1, 3, 4. *Tab:* 16. te ſien zijn. Edoch wilde het liever doen op die maniere als van de *Caruncula in meatu urinario* geſegt is, maar dat heeft wat meer moeyten.

De middelen om die te conſumeeren zijn de volgende, namentlijk de *mercurialia*, als met *Oleum* of *butyrum antimonii* aangeraakt verſterven terſtont, als mede met het aanſtryken van *ſpiritus acidos*, als daar zijn de *Spiritus Vitrioli*, *Sulphuris*, *&c.* wanneer droppels gewyſe met deſelve aangeraakt werd, tot dat doorvreten, en verdrooght afvalt, waar toe ook het volgende middel zeer nut is.

℞ *Aq: plantag:*
Roſar: an: libr: j.
Aluminis crudi.
Mercur: ſublimat. an: ʒij.

Miſtis & in vitro coctis, & poſt ſubſidentiam effuſis, quod linteo parti affectæ eſt applicandum.

Vel.

℞ *Ceruſſæ* ʒij.
Aluminis crud: ʒ.
Nitri.
Salis armoniac: an: ʒij.
Zingiber:
Merc: ſublimat.
Lythargyri an: ʒj.
Aq. ſolani ʒviij.
Plantag:
Roſar: an: ʒiij.
Aceti ſortiſſ: ʒxij.

Fiat Decoctio lenis, & ſervetur uſui.

Dit volgende Salfje mede geſtrecken en geſmeert is zeer dienſtigh.

℞ *Ungt: de linar: dialth: an:* ʒv.
Sachar: ſaturn.
Lytharg: ſulphur an: ʒß.
Merc: dulc: ℈v.

Camphor: gr: vj.
Miſce.

Vel ſequentibus corroſivis peragitur, ut vel corroſivo dulci ſimplici, ut,

℞ *Ol: laterini* ℥j.
De juniperis ℥ß.
Ol: ex mirrha ℥ij.
Sabinæ. ℥ij.
Miſce.

Corroſivum dulce mixtum cum aceto ſequens eſt.

℞ *Ol: laterini* ℥j.
Aq: Aluminos: ℥ß.
Viriditatis ſalis ad.
Pondus omnium.
Fiat Mixtura.
Vel.
℞ *Stercor: patientis q. ſ.*
Ol: vitell: ovor: ℥ß
Miſce.

Et malo ſuperponatur.

Vel.

℞ *Ungt: diapompholig:* ℥j.
Aluminis uſti ℥j.
Stibii ſeu antimon: uſti ℥ij.
Ol: lini.
Myrth: an: q. ſ:
Fiat linimentum debitæ conſiſtentiæ.

Indien alle deze middelen niet helpen, zo werd dit volgende geappliceert, als mede het *Ungt: Ægyptiac:* vel *Apoſtolorum*, vel ſequentem pulverem.

℞ *Chalcitid:*
Aluminis an: ℥j.
Auripigmenti ℥ß.
Pulv: ſabinæ ℥j.
Hermodactylor: uſti.
Myrtillor: uſti an: ℥iß.
Pompholyg: ℥ij.
Ol: Sabinæ ℥jß.
Fiat pulvis ſubtiliſſimus.

Quo fungoſa excreſcentia aſpergatur, & ne partis acrior ſenſus nimis irritetur, aliquid *opii*, aut *rad: Mandragor:* aut *ſeminis Hyoſciami admiſcent.*

XCVII. HOOFDSTUK.

Van de Sweren des Aarsdarms.

Hier toe moet men het *Speculum ani*, wat *warm gemaakt*, en *met Olie beſtreken*, in den voor over op de knien, met het Hooft tegen de tafel aan leggende 's Patiens *Aersdarm inbrengen.* 't Welck al wat pijnlijck is, te meer, als d'ulceratie groot, en men dat *Speculum* wijd open ſchroefd en omdraayd, om de hooge breedheyd van d'ulceratie te ſien. Ik ſoude my niet met het voelen van den Vinger, nog met het merkteeken van de materie aan d'excrementen contenteren, dewelcke oock altijd niet hard en zijn, aan welcke de materie ſoo geen vaſte plaats houd, maar eer ſigh eenigſins met die vermengelt. De reden waarom: na dat ick den *Endeldarm met warm water* verſcheyde-

demalen *door een speuyt gereynigt* hadde, zo soude ikeen *geprepareerde spongie gebruyken*, door welke pertinent de plaatse en grootheyd kan sien; daar na voortvarende met *geprepareerde spongien*, *daar een schaft in steeckt*, gelijk van de *Procidentia ani* is gesegt, en op sijn tyd daar *bequame liquores inspeuyten*, *&c. Onder aan dese spongie*, wijle binnen den *Anus*, en niet buyten deselve moet ingevoerd werden, om het toenypen of toetrecken van 't Aersgat soo niet te alteren of te bederven, *moet een goede stercke zegel garen draad wel vast gemaackt zijn*, om als men *de schaft met een Tangetje heeft uytgetrocken*, *de spongie* by desen draad gevat, *te gemackelijcker soude volgen.* Anderssins kan men een *spongie in perkement*, dat in bequame vogtigheyd nat gemaakt is, *winden*, *binden*, *en soo laten droogen*; daar na noch met andere Medicamenten na vereysch van saken bestrijcken, en die *voor ront gesneden*, *en onder wel vast gemaakt door een draad appliceren*; *en door dese maniere geneest den Endeldarm wijd*, soo dat sy bequaam blyft om harde en dicke excrementen sonder pyne te konnen laten passeren; die anderssins *scrompele naauwe cicatricen souden verwecken*, soo wel als desselfs moeyelijk doortogt. Ook so voegd dese Wieck van spongie, en perkement gemaackt, als doorvogtigt is, haar des te betet, en is soo ongemackelyck niet. Ende op dese manieren kan men de *insessus* voorkomen, die moeylijck zijn, en veel qaantiteyt van vogtigheyd t'elkens behoeven, en oock soo wel niet door een holle Canul, 't zy van hout &c. aan de ulceratie komt, als door speuyting. De genesinge geschiet op deselve wyse als in het voorgaande Hoofdstuk vande *vleesige aanwassinge des Aarsdarms* geseyd is.

XCVIII. HOOFDSTUK.

Van de Fistulen des Aarsdarms,

Die *door te Paard ryden*, *ofte anderssins*, *veroorsaackt* zijn, soo dat den *intestinum rectum* niet doorboren of raken, sal men van buyten op die maniere vervolgen, zo als van de *Fistulis thoracis* geseyt is, en niet anders; insonderheyd niet op de manier van *Celsus*; wel toesiende dat de *gedilateerde lippen niet te samen groeyen*, *voor en al eer de Callus ter degen geconsumeert*, *en goede incarnatie geprocureert is.* Maar 't gebeurd wel meer, dat de *Fistulen*, *digt den intestinum rectum rakende*, *geen incarnatie erlangen*, voor en al eer den *intestinum* oock *geperforeert* is, zonder welke *perforatie* van het *intestinum* soo simpelijck, zo als even gesegd is, niet komen te genesen; waarom de reden ons dicteert en klaar toont, en d'ondervindinge in tegendeel het contrarye vertoont, zo dat men de doorsnydingh meestentijd genootsaackt is te doen; gelijck *Hipp. lib: de hæmorrhoidibus* schrijft: *Rectum intestinum enim & secans*, *& resecans & consuens*, *& urens*, *& putrefaciens*, *etiamsi gravissima hæc sunt*, *nihil laseris.* Dat is, Gy en *sult niets quetsen*, of gy *den Endeldarm snyd*, *hersnijd*, *toenaaid*, *brand* of doet *putrificeren*; schoon dit seer sware dingen zijn. En of *Aquapendens* een historie verhaald, van een *Sacerdos*, of *Priester*, die om de verharde excrementen te ontlasten, met en door het dickwils peuteren van een

ſcherp boutje, den *Endeldarm geperforeert* hadde, ſoo en volgd daarom niet dat hy in ſeven uren tijd door die pyne is geſtorven; want dan moeſten die gene oock altijd ſterven diens *Fiſtulen* van en door een grootere, en ſubiter pijn *verwyderd werden*; oock komt de *Colica paſſio* ſoo laagh geen pijn te doen. Soo dat uyt 't ſeggen van *Hippocrates* blijckt, dat de *Sphincter ani*, als maar het agſten deel des ſelfs overblijft, en op ſoo verre na doorgeſneden werd, ſijn officie behoudt, anders volgd *involuntaria fœcum excretio, & tandem ipſa mors*.

't Binden, of doorſnyden door den draad der Ouden, is om de langduerige pyne een *abolitum*, als te langſaam toegaande, en heeft alſoo uytgedient.

Die van buyten tot in den inteſtinum rectum doorgaan, kend men door dat *de wind, vuyligheyd met materie vermengd, ſtanck* en *coleur van de fœces*, ſigh uyterlijck openbaren, oock als men eenige *vogtigheyd door den Anus inſpeuyt*, dat die *buyten doorloopt*. 't Sekerſt is, als men op den Vinger in den *Aarsdarm*, ſo diep men kan geſtoken, van buyten *door de Fiſtul 't ingebragte Tentyſer voeld*, als wanneer men een *loode*, ofte *kapelſilvere*, redelijck *dunne*, en wel *buygſame Sondeeryſer* langh genoegh van buyten, over de Vinger in den *Aarſdarm*, langs, door den *Anus* doorbrengd.

Die van binnen na buyten penetreren, loſen hare *Saniem* van buyten, en moet men de *Syringotomus* van buyten na binnen inbrengen.

Contrarie als *die van binnen ſijn oorſpronck heeft*; van binnen moet men 't *Syringotomus* langs 't binnenſte van de voorſte Vinger tot in de holligheyd van de *Fiſtul* inbrengen, al ſchoon de Huyt van buyten niet geperforeert is, die doorſteken, gelijck van de niet penetrerende *Fiſtulen van de Borſt* geſegd is. *Nota*. Alle deſe *hebben buyten harde kanten*, en worden van de Francen *Cul de poulle* genaamt. De *Fiſtulen met holen en winkels* zijn bekend, door dien de *Sondeer* den wegh ſoo niet vinden kan, en datter meer materie komt als uyterlijck de *Fiſtulen* ſchynen mede te brengen, of van ſigh te konnen geven.

De *Gyri, anfractus Cuniculoſi* ſal men na de openingh vervolgen, en hare calloſiteyten wegh nemen, en wyders deſe ſtinkgaten na de Konſt geneſen.

De middelen tot geneſinge zo voor als na de operatie zijn de volgende.

℞ *Hord: integri p. ij.*
Lign: guajac: ℥iß.
Cort: ejuſd: ℥ij.
Herb: plantag: ſcord: Virg: aurea. Centauri, hyperic: an: mß.
Flor: roſar: rubr: p. j.
Aluminis ℥ij.
Coq: in ſ. q. fabror: ferrar: ad ℥xvj.
Colatura adde.
Mell: roſar: ℥iij.
Sp: vini camphorat: ℥iß.
Vngt: Ægyptiac: ℥ß.
Fiat injectio.

Met welke dikwils in den aars geſpeuyt werd.

Vel.

℞ *Unguent: Camph:* ℥iß.

Ægyp-

Ægyptiac: ℥ß.
Lythargyr: Ceruss:
Plumb: usti.
Aloes. Sang: dracon:
Tutiæ an: ℥j.
Sarcocollæ, Thuris.
Camphor:
Balaustiæ:
Aluminis usti an: ℥ß.
Terantur diu in Mortar
Plumbeo, donec fuscum fiat.
Unguentum.

Met welcke een lange wiek besmeert, in den Endeldarm gebracht werd.

Vel.

℞ *Unguent diapompholig:* ℥j.
Stibii seu antimon: usti.
Auripigmenti, aloes.
Pulv: sabinæ.
Pompholyx: an: ℥j.
Ol: myrtillor: ℥iß.
Mirrhæ ℈i.
Misce fiat Unguentum.

Om de *eeltagtigheyd van de Etterholte* te consumeeren werd dit volgende geappliceert.

℞ *Ungt: fusci Felic: Wurtzy* ℥j.
Merc: pracipitat: rubr: ℥ß.
Virid: æris.
Terræ vitriol: dulc: rite p. p.
Cinnabr: nativ: an: ℈j.
Pulv: mumiæ.
Caphuræ an: ℈ß.
Terebinth: in vitell: ovi.
Solut: ℥ß.
Balsam: copoiv: ℥ij.
Ol: hyperic:
Castor: an: ℥ß.
Fiat linimentum.

Vel Externe cum spongia tepide sequentem liquorem applicare debet.

℞ *Elix: vitæ* ℥ij.
Merc: sublimat: gr: vj.
Tinct: galbani ℥ß.
Camphor: ℥j.
Misce.
Vel.

Sequens *balsamum vitæ* sequenti ratione præparatus convenit.

℞ *Ol: lini* ℥xvj.
Aloes ℥j.
Mirrhæ.
Sandarac:
Mastich: an: ℥ß
Therebinth: ℥iv.

Misce simul, & ponatur in M. B. coq: per horas 2, materiam sæpius agitando bacillo ligneo, donec plane soluta sint *gummata.* Dein adde,

Camphoræ ℥ij.
Lytargyr: auri subtiliss: pulv: ℥ij.

Misce simul & macerentur per dies 3. vel 4. ad minimum. Dein clarum a fæcibus decantatione separa & adde isti,

Ol: Petræ.
Terræ an: ℥ß.

Ceræ

Ceræ citrinæ recent: ℥ij.
Miſce.

Hoc balſamo *fiſtulæ Ani* tum externé, tum interné probé illinantur, quin turundæ eodem probé imbutæ fiſtulis intrudantur.

Het Inſtrumentje ofte de *Syringotomi* hier toe noodigh zijn te ſien *Tab*: 6. *fig*: 19, 20, 21. *pag*: 142. , van welck ſatſoen kleyne en groote hebbe, als mede *platte en buygſame Sondeers fig*: 17. *en* 18. *pag* 142. en *de naaldens fig*: 14, 15, 16.

XCIX. HOOFDSTUK.

Van de Tacken, Spenen, of Aanbeyen die verſworen zijn.

Aquapendens en *Sculletus* willen die *inwendige*, *door een actuale Cauterie*, *met een Canul ingebragt*, als de *Carnis excreſcentia* geſegt is *de ſelve gedroogt*, *en de kanten van d'ulceratie verbrand hebben*, en die voorts geneſen na de Konſt.

Ik ſoude, om ſo een *cruelle* operatie te ontgaan, weder met mijn *Wiecken van ſpongie*, *in bequame liqueuren eerſt genat*, als hier vorens geſegt is, *na vereyſch van ſaken procederen*. En in dit gebreck moet men niet ſlapbacken of verſloſten, om dat daar ſoo *ligt* een *gangræna*, *en op die een ſchielijcke mortificatie*, *die uytermaten toeneemd en den Patient wegruckt*, *opvolgd*. Gelijck ik voor drie Jaren, in den Soon van *David vander Spil*, Meeſter Knoop en Ledikant-werckmaker, in ſijn leven woonagtigh op de Geeſt geſien hebbe, de welcke met *verſworen Aanbeyen gequelt* was, en ſchaamtens halve daar niet na dorſt laten ſien; ſulcks het gebeurde, dat daar verſtervingh op volgde, met afgryſelijcke ſtanck, en ſo ſchielijck een voortgangh, dat wat wy wegſneden en afwieſſen, met dingen de putrefactie belettende, en na dat die party dan afgedoopt was, en dat met een Quaſt ſo verre wy mogelijck komen konden, en wy 't Accident met *Lixiv. ſaponar.* en Brandewijn beſtreekten; het was nagt; daar hielp niet: 't Fondament en de nabuerige deelen waren in twee dagen ſoo verwyderd, dat men daar ſeer gemackelijck een Vuyſt in ſteken konde. Deſe Godvrugtige Jongman, worſtelde alſo ſeven of agt dagen met de dood, die eyndelijck hem overwon.

De middelen voor de verſwoorene *Speenen* ofte *Aanbeyen* zijn deſelfde welke inde *Fiſtulen Ani* beſchreven zijn; en men beſtrijke deſelve met *mel roſar:*

C. HOOFD-

C. HOOFDSTUK.

Van de niet vloeyende Spenen, ſoo uyt als inwendigh.

DIe gene *die onſigtbaar van binnen, hoog of lager uytſetten, en ſwellen*, willen *Aquapendens* en *Scultetus*, met een *platte of ronde, langh of korte Cauterie door een Canul*, naar advenant allenskens *verdroogd hebben*, dat hier te Lande ſoo niet gepractiſeert werd; daarom liever de van ſijn vuyligheyd gereynigde *Scrophularia* om den blooten hals, en op 't bloote lichaam hangende, wilde recommanderen met *Crato Tabern:*, gelyk by *Scult: Tab:* 42; te ſien is, en noch beter de *Diſtelappeltjens* of *Nootiens*, die in *Gelderland* en ſtigt *Utrecht* gepluckt, en welken maar in de ſack gedragen werden, door welcke die gene, die de ſelve dragen, *van de pijne vry zijn, ſo lang het wurmtje dat daar in is leefd.* Op de uyterlijck ſwellende kan men, na vereys van ſaken, *Bloetſuygers* ſetten: of de volgende middelen appliceren.

Wanneer de *Aanbeyen* niet genoeg en vloeyen gebruykt men de volgende middelen.

℞ *Albuminis ovorum* ℥ij.
Ol: roſar:
Unguent: populei ℥j.
Miſce.

Vel.

℞ *Unguent: roſar:*
Medullæ oſſium an: ℥iß.
Pulv: lign: querc: putrid: ℥ß.
Croc: ℈j.
Ceruſſæ ℥j.
Lijthargyr: ℥ß.
Caphur: gr: x.
Miſce.

Vel.

℞ *Capar: ſubcinerib: coctar:* ℥ij.
Vitell: ovor: no: iv.
Axung: Anatis ℥iß.
Ol: roſar: ℥j.
Adipis anguillar: ℥j.
Miſce.

Vel.

℞ *Axung: porcin:* ℥iv.
Sulphur: vivi ℥j.
Mercur: vivi ℥ij.
Miſce.
Vel.

℞ *Mucag: rad: ſcrophular:*
chelidoniæ minor:
Sem: pſylli an: ℥ß.
Ungt: roſar: ℥j.
Pulv: terræ jrlandiæ: ℥j.
Silicis ℥ß.
Quint: eſſent: roriſmar: ℥ß.
Miſce.

Deſgelykx zo is zeer dienſtig het *Emplaſtr: Vigonis cum mercurio.* Zo de pijne groot is gebruyckt men het volgende.

℞ *Ungt. populei* ℥iß.
Gum arabic:
Tragacanth:
Opii diſſolut: an: ℥j.

Sachar: ſaturni ℈j.
Ol: ceræ gutt: vj.
Miſce.

Vel.

℞ *Thuris ; Mirrhæ.*
Croci an: ʒj.

Opii ʒi.
Ol: roſar: ʒij.
Vitell: ovor: no: ij.
Mucilag: ſcrophular:
Sem: ſpÿlli an: ʒv.
Terr: japonic: ʒß.
Miſce.

CI. HOOFDSTUK.

Van de Tacken die te veel vloeyen.

DE *Hæmorrhoides*, indien *ſoodanigh vloeyen*, dat noch bequame *Aſtringentia*, als wel 't beſte 't *Succus argentinæ*, van buyten, en binnen gebruyckt, en door bloed laten, &c. niet willen ophouden, ſo moet men tot het *actuaal Cauterium* komen, 't welck egter periculeus is, ſoo de *Hæmorrhoides* van binnen diep in 't Lijf vloeyen, en den Patient gewoon is wel te varen, door des ſelfs matige ontlaſtingh; *want ſoo die vaten alle geſtopt werden*, en geen vloed als voren na behooren daar op volgd, *ſoo worden die Patienten Hydropici*, na 't ſeggen van *Hippocrates*, *ſect: 6. Aphor:* 12.

Maar kan men de *mondekens van buyten ſien* daar 't Bloed uyt vloeyd, ſoo kan men die met kleyne *ronde*, *of Olijfsgewyſe Cauterien branden*, een ongeſchroeyd overlatende, om de voorſz quale voor te komen, alleen den *aſtringentia* opleggende: 't welk wel 't veyligſte en 't beſte *teſte Aquap:* is.

Maar ſoo vorens den Patient geen ontlaſting gewend is geweeſt, ſo mag men die alle wel *Cauteriſeren*; gelyck *Scultetus* wel gedaan heeft, in die *Venetiaanſe jongen Edelman*, *Tab:* 42. alwaar d'Hiſtorie breeder by hem te ſien is.

In en op deſe uyterlijke mondekens van de vloeyende *Hæmorrhoides* legd *Aquapendens Goſſipii flocculum*, ſteeckt het aan brand, en ſchroeid ſoo de vaatjens toe, en ſegt ſulcx de Patienten minder pijn te doen, en vaſter aan te houden.

De middelen om die zagjes te ſtoppen zijn onſe *liquores ſiptici* alvooren beſchreven, met welke ſagjes aangeraakt, of plukſel in het ſelve nad gemaakt tegen deſelve geapplicéert werd; van gelijke is het volgende zalfje tegen deſelve met wieken gebracht zeer nut en dienſtigh.

℞ *Ungt: populei* ʒij.
Mucag: ſem: Cydonior: ʒj.
Cretæ alb: pulv:
Boli rubr:
Aluminis Crudi.
Lapid: hæmath: an: ʒij.
Vitriol: Vngaric: ʒß.
Opii ʒiß.
Albuminis ovi no: ij.
Terræ cathechu: ℈ij.
Miſce.

CII. HOOFDSTUK.

De *Operatione Cæsarea*, of van de Keyserlijcke sneede.

't Gebeurd selden, als een vermaard *Medicus* of *Chirurgus* dit werck verstaande, in tijds gehaald is, dat een Kind niet levendig soude konnen halen, *observatis observandis*, of het dood in sijn geheel, of met stucken ontloosen. Edoch als de sake so geschapen is, als *Roonhuyse*, *Obs:* 1. *Lib:* 2., verhaald, soo kan dese operatie plaats hebben. De *Vrouw haar Adem inhoudende, zo voeld hy met sijn Hant op den Buyck en Navel na de gelegentheyd van 't Kind: de Vrugt dan door 't inhouden van den Adem des Moeders benaauwd werdende, begonde sigh meer te bewegen; de Moeder weende van groote pijn, meest boven de navel ontrent het onderste gedeelte van de Mage, de andre gedeelten waren seer wel; maar 't Os uteri was gants niet ontsloten*, met weynigh syperingh van eenige vogtigheyd, konnende door die weg 't Kind of iets desgelijks voelen; en dewyle dese Vrouw meer Kinderen gehad hadde, soo konde sy van die ongewoone stercke beweginge niet oordeelen; en vermits de *pijn in de Bovenbuyck so groot was, zo poogde zy 't Kind, door aanraden vande vier twistende Vroedvrouwen ter Wereld te brengen*, ried haar sulcks te laten, wijle wel oordeelde *'t Kind noch in sijn werck lagh*; want het hem onmogelijk was t'oordeelen, dat *het Kind den Uterum doorboord* hadde; zy sprak derhalve van de *sectione Cæsarea*, die de Vrouw, haar Buyck ontdeckende, andermaal begeerde: maar hy sulks weygerende, om de *calange* en swackheyd vande Vrouw; maar dede dese operatie vier, vyf, à ses uren daar na in 't *Cadaver*, en bevond in 't openen van de slincker zyde, daar het Kind lagh, en hy 't meeste leven gevoeld hadde, dat het *Kind in 't midden van den Buyck lagh, tussen het Gedarmte, met sijn nageboorte voor een gedeelte aan den Darm Colon soo vast gesheght, dat hy die sonder Schaar daar niet van konde scheyden; 't andere gedeelte was noch aan de Baar-moeder een Duym breed vast*; de oorsaack waarom het Kind noch twee à drie dagen heeft konnen leven was deze, hy vond een *groote openingh in den Uterus, met eenigh swart uytgestort en geklontert bloed*, dit meent hy door een uyterlijcke oorsaack gekomen te zijn; ja ter contrarie wel door force van Kind, zo als meer gesien hebbe; oock spreeckt hy niet van eenige contusie van den Buyck, *Uterus*, of 't Kind: of oock niet dat heeft hooren seggen van de Vrouw of Omstaandersen, dat sy gevallen, gestooten, of geslagen was. Hadde hy gedaght of geweten, dat den *Uterus* soo dun in de voldragingh uytgerekt is, zo soude hy begrepen hebben, dat de *rupture door 't Kind light kon geschieden*. En als was by het leven van dese Vrouw d'operatie geschied, zo moest zy evenwel sterven *rupturæ uteri causa & sanguinis extravasati in ventre contenti*, maar het Kind, dat even gestorven was, hadde wel konnen behouden werden. Dit behoorde in de stervende Vrouw te geschieden.

'k Wil geerne met *Moriceau* bekennen, dat die operatie van welke wy nu

ſpreken, veeltijds inconſideraat, te Barbaris in een levendige Moeder werd geinſtitueert, gelijck vele die gepractiſeert hebben.

Ik kan my oock niet genoegh met dien Autheur en *Guillemeau* verwonderen, hoe menige die operatie, ſonder meerder omſight; hebben durven beſtaan te doen. Want indien de *Vagina* maar ſoo wijd als deſe O was, waar door de lugt van het Manlijke zaad tot bevrugting van de Vrouw gepaſſeert zijnde; 't zy dat deſelve van nature, ofte na een ſeer gelacereerde mond van de Baarmoeder, of de *Vagina* door *cicatrice* aan den andren by negligentie geneſen was, ſo is het het ſeer notoir, dat alſer maar ſo veel plaats overgebleven is, dat ſy heeft konnen bevrugt werden, gelijck in onſe *Embryulcia* geſegt is, dat die kleyne openingh door 't Kinds grootheyd, eenigermaten uytgeſet en verwydert is, ſoo verre altijd van binnen af te beginnen, als vorens de excoriatie begonnen heeft, ſoo is het expedienter van te voren de *Vagina*, ende ſelfs de mond van den *Uterus*, nu min of meer gedilateert, te openen; gelijck menigmalen heb moeten doen, en op die wyze ſoo *levendige als doode Kinderen, door die wegh heb gehaald*; want ſoo men in den *Uterus* ſnyd, *haar begin ſelfs die heeft geen begting van doen*, alſoo die *met de reyningen toekrimpt*, en ſoo niet, als of de *ſectio Cæſarea* geſchied was, van de lugt beſchadigt werd. De *Vulva* heeft om open en wijd van den andren te houden, ſoo ras de ſeparatie en ſuppuratie geſchied is een *Peſſarium* van doon, om dat de Vrouw weder bequaam voor haar Man, en haar ſelfs, als mede om Kinderen te procreëren, ſoude mogen werden.

Als de *Scheede by na geſloten is*, *door* eenigh *vlees of vlies*, 't zy uyt de eerſte conformatie, of door eenigh accident voor heen gegaan, ende wanneer ſulcx geſchied, verloſt de Moeder ſeer pijnlijk; ja, verlieſt dickwils het leven. Siet hier van *Guillemeau des Accouchements lib.* 2. *Cap.* 10. Den ſelven Autheur *ibid.* verhaald deſe naarvolgende Hiſtorie: in 't Jaar 1607. *in de maand van Mey wierd Monſieur de la Noüe, ordinaris Chirurgijn des Konings, geroepen om te viſiteren en een jonge Goudſmits Vrouw te beſigtigen, dewelcke van haar Man aangeklaagt, en voor de Juſtitie geroepen was, ſeggende hy met haar niet konde te doen hebben, wyle door de forcen een paraphymoſin gekregen hadde; welke oorſaak gaf waarom Germaine Haſart Vroedvrouw, met de voorſz. la Noüe, geroepen zijnde, en haar viſiterende, bevonden in de uyterſte openingh van de Scheede, een hard en ſterck vlies, wel een vinger dick. Het rapport hier van, met hope van geneſinge, aan de voorſz. Vrouw haar Mangedaan zijnde, heeft hy de Meſſiurs de Leurye, en Pietre, beyde geſworen Chirurgijns te Paris, neffens de voorgaande Heel-meeſter ontboden, welcke na gedane beſigtinge t'ſamen van een advijs ſyn geweeſt, en hebben alſo de party geopent en geneſen. Evenwel was de Vrouw ſwanger geworden, eer de operatie aan haar gedaan wierd*, 't welck wonder ſchijnt; want men ſoude ſeggen, dat ſodanige geſtelde Vrouw met geen Man ſoude konnen te doen hebben; maar als men conſidereert, gelijck waarſchijnlijck is, *dat de ſubſtantie van het zaat niet, maar wel des ſelfs geeſt, damp, of lugt alleen vrugtbaar makende, opwaarts in de Baarmoeder, door de tubas Fallopianas tot in 't Ovarium gaat*, gelijck ſulcx by den doorſnuffelende en doorſogten *Heer Regnerus de Graaf*, *lib. de Oraginis mulierum procreationi inſervientibus pag:* 243. *in octavo* verder te leſen is. Soo moeten wy gelooven, dat de generatie alſo kan geſchieden, en mogelijck is dat een vrouw op die wyſe ſonder dat de ſchaft in va-

vagina penetreert, alleen *door de spiritus seminalis kan bevrugt worden*, 't welck mede uyt dese Historie van *Hieron ab Aquapendens te lib. de operat. part.* 1. *Cap.* 81. *blijkt* daar hy zeyd. *Num scilicet sit possibile, fœminam concipere absque coitu, & ingressu colis in vulvam. Propterea quod ipse acceperat ab adolescentibus, fœmina & mare, quod cum amore capti essent, & simul in loco solitario convenissent, dum se osculis & illecebris blanditiis ita stantes amplexarentur, fœmina permisit colem maris ad vulvæ orificium vix pertingere, ille vero tentigine flagrans semen ad vulvæ orificium invitus ejecit, & gravida facta virgo est sine concubitu: quem poterat uterque fateri si secutus esset cum gravidam eam esse constaret; sed ambo asseverarunt penem in vulvam nequaquam penetrasse. Hactenus Aquapendens, unde quoque satis patet fœminam ingravidari posse citra totalem penis applicationem. Vide hac de re Paulum Zachiæ quæst. med. legal. lib.* 3. *titul* 1. *quæst* 8. *Sed redeamus unde digressi sumus.*

Ende noch klaarder is het voorgaande gevoelen, sonder dat wy menschen by beesten willen vergelijcken, af te meten uyt het gene van *Harvæus lib. de generatione animalium Cap. de partu* te berde gebragt wort, van een *witte Merie, welcke om haar schoonheyts wille de Koningin van Engeland verreert wierd, ende na dat se geringt was evenwel met 't Volen was geworden, het selve op sekeren nacht werpende, wanneer het alsoo leggende, neffens sijn moer gevonden wierd, welkers slincker zyde van de geringde klinck, wegens het door passeren van het Volen gans afgescheurd was.*

Dese beyde sullen genoegh sijn soo wy meenen om ons gevoelen desen aangaande, te bevestigen, niet willende meer exempelen daar toe by brengen, op dat wy niet te wijtloopigh soude zijn.

Daar zynder vele: als *Rousetus*, die om dat sy eenige gesien hebben die verloft zijn, *door een Absces in den Buyck* oock die den *heelen Uterus versworen was, en opgekomen zyn*, dese operatie hebben soeken te bekragtigen. Edoch *een bloem maakt geen Somer*, maar de *subite groote bloedstorting uyt een groote wonde*, is oorsaack van de dood, zo als gesegt sal werden. Vele Vrouwen die sulcx door Konst te zijn geschied, eens twee a driemaals dat hebben hooren seggen, vertellen aan haar medeklapstere 't selve; met sulcke expressien en gefingeerde bewijsen voort, dat sy selfs die leugens beter geloven, als die, aan wien sy die vertellen. Sommige segt oock *Moriceau*, wysen eenige *Cicatrieen* van *Abscessen* in den Buyck, waar door sy niet eens, maar tot drie à vier malen toe seggen van haar Kind verlost te zijn, gelijck *Moriceau* een remarquable historie daar van verhaald; en dat van een Vrouw die in 't Gasthuys gekomen was om verlost te werden; alle de Wyven, en ook de Moeder *Bouquet* had zy wijs gemaackt, als mede noch aan andren, dat haar Kind was uytgesneden: *Moriceau* dit verstaan hebbende, examineerde de Vrouw, die seyde allen wanneer dat doen aan haar geschiede, sy als doen buyten verstand, en noch vyf dagen langh na de verlossingh geweest was, en dat de Doctoren het haar daar na gesegt hadden; maar doen het op een besigtigen quam, bevond men datter *een groote Cicatrice*, na een *Absces* in de regter zyde op de Ribben vande Borst, overgebleven was. Dit aan de Moeder, ende alle de Vrouwen daar sy het tegen gesegt hadde, het tegendeel getoont, hebbende, dat de Borst de plaats niet en was waar door de Kinderen ter weereld quamen, zo sagen sy allen den derden dag daar na haar van dito *Moriceau*, door de natuurlijcke wegh, ende soo faciel als oit geschieden kan, van een kloeck Kind verlossen. Soo dat soodanige operatien, en haar circumstantien

by forme van droomen, en als verçierde fabulen van *Rouſetus*, en andre meer, by een geſtelt en geaffirmeert zijn geworden.

Roonhuyſe, en andren, die deſe operatie pryſen, en met kragt ſoecken te beweren, ſwygen alle van het gene hier vooren is genegligeert, het geene niet wel begrepen hebben, of uyt andre inſigten, ſoo wel als door onwetentheyd nagelaten is: want ick hebber geen tien, maar na dat dit ſchreef, ſoo menigten van jaren Vrouwen helpen verloſſen, die van alle Vroedwyven, welcke ontrent die plaatſen het meeſte crediet hadden, waren verlaten; en daar geroepen zijnde, deſelve geholpen, hoewel ſomtijds heel laat daar by tot hulpe gekomen ben, en heb noit konnen ſien dat imand door de *Keyſerlijcke ſnede* heeft moeten verloſt werden; inſonderheyd die gene niet, wiens *Os uteri* en *Vulva* vorens gelacereert, en t'ſamen gegroeyt was; ja hoe oud en bedaagd ook die gene waren welken d'eerſtemaal Kraamden; maar wel, dat 't *Os uteri op zyde van den Endeldarm en Blaas af, met een niet al te ſcharp Mesje hebbe moeten dilateren*, en dat even ſoo wijd als den geſpannen rand dik was, en heb het verders gelacereert, om dat die *drie Canalen per contiguitatem non vero continuitatem aan den andren geveſt zijn*, ende om dat het, als of het een hoorne ringh geweeſt was, de paſſagie van het Kind quam te beletten, ſonder dat ſulcx door mishandeling of *Cicatrice* vorens veroorſaackt was; maar door den ouderdom in die geenen welken d'eerſtemaal Kraamden quam te geſchieden; gelijck inſonderheyd ik dat in een *Dame van conditie, ende noch in een Smits Vrouwe* hebbe gedaan: Andren heb ick agter over met het Hooft om laag gelegt, ende met mijn Hand die ſoo *taeyen mond van de Moeder gedilateert*, waar door ſoodanigh mijn Hand forceerde, dat na de operatie deſelve eenige dagen van pijn niet konde gebruycken. 't Is my oock verſcheyde malen gebeurd, dat in dit doen den *mond ſonder ſnyden ſcheurden*, welke noch beter genas als die welke ik geopend hadde; want in die, die geopent hadde; hadde ik alle dingen te vergeefs aangewend. De *ſcheuringh is ſecuurder*, om dat de *Vlieſen beter ſonder quetſingh van den Endeldarm, of krop van de Blaas, van den andren gedirigeert werden*; maar ſta vaſt ſtercke Handen, en verdraagſaamheyd van de Vrouwen, welken in dit geval in plaats van bidden, dikmaals leeren vloeken en ſchelden, en den Operateur *Katte vrundſchap* doen, gelijck ik veelmaals geexperimenteert hebbe. Edoch dit is *noch beter als de Keyſerlijcke ſnede*, ten ware imand ſoo Man of Vrouw, de naam wilde hebben van dat een Kind op *Cæſars*, en *Scipio Africanus* manier ter wereld gekomen is, of gebragt te hebben, ende dan moeſt het noch al met conſent van de Magiſtraat weſen.

Guillemeau, die die operatie in preſentie van d'Heer Ambroſius Paré, ſijn Meeſter, tweemaals heeft gedaan, ſegt, dat beyde de Vrouwen daar van geſtorven zijn. Ook dat ſulcx *noch driemaals van drie differente Chirurgijns, van groote faam, heeft ſien doen; maar dat geen van die Vrouwen op quamen.*

Gelijck *Paré* oock ſegt en beveelt, men ſulcx noit moet onderſtaan, als zijnde een fatale operatie, die ſy noch doen als de Vrouw door den arbeyd alreets afgemat, en flaauw geworden is; die ſeker hier in *Holland* van de reſpective Magiſtraten niet ligt, ſchoon de Patienten al wilde, ſoude toegelaten werden.

De

De moeder, indien niet betijds van een kundigh *Medicus* in dese *operatie, de Vrouwen verlossingh concernerende*, heeft konnen gesecoureert werden, en soo is komen te sterven; kan haar Kind, soo dan noch leeft, als in tyds den *Medicus* geroepen werd, het selve door de *sectio Cæsarea* geholpen, en in 't leven behouden werden, door die *snede*, die dan ten eersten maar van *boven neder tot een stuckweegs door de Huyd, Spieren en Peritonæum tot in den Uterum kan geschieden*, sonder datter meer circumstantien vereyscht werden; observerende voorts 't gene sal geleert werden, behalven eenige voorige conditien, en de volgende in *levendige behoorlycke hegtingen, &c. Anderssins sterven de Vrouwen*, ofte weynigh tyds na d'operatie, om dat de *Darmen door de groote openingh verkouwen*, en veel *bloeds inder yl* door de groote *opening in de Baarmoeder gemaackt, quijt werden*; welck bloed *met klonteringh en vermengelingh van pis*, insonderheyd soo de *Blaas op zyde*, en *quaadst naar beneden in haar Vliesigh* deel gequetst is, welke als dan niet anders als *verrottingh*, en aande inwendige deelen des Buyck besoetelingh toebrengen kan; *waar op accidenten en de dood volgen*. Daar het bloed sonder pis vermenght, ende quetsingh van de Blaas, en alteratie van de lugt beter, schoon op onse wyse de *mond van den Uterus* eenigermaten is *gesneden of gescheurd*, de *lochia* of oock door de *Vulva* of de schoot kan gelooft werden, welcke ontlastingh in de *Keyserlycke snede*, dan door de wonde van den *Uterus* in de holligheyd van den Buyck, eer den *Uterus* sigh soo toetreckt geschied, dat soo wel 't sy desselve haar oock van onder toetreckt, als daar de wonde is, waar door de reynigingen van onderen belet werden, kan geschieden.

* Oock soude ik niet geerne die reputatie hebben, schoon de Moeder mogt opkomen, van haar door de *Keyserlijke snede, van een dood Kind verlost* te hebben, van welckers leven duyster te oordeelen is; en hoe groot de faam wesen soude als de Moeder stierf, laat ik een ider in bedencken.

Soo veel te meer moet men dese operatie niet onderstaan als 't *Kind dood* is, maar *per sinum* al was 't met stucken afhalen als de *Moeder* in peryckel te stellen, en haar te martelisren, om het Kind geheel te hebben. Maar is het Kind levendigh, de Moeder stervende of dood, den *Uterus* gans toegesloten, en dat daar de minste ontsluytingh niet is, so kan die om 't Kind te bewaren geschieden.

Roonhuyse spreeckt van de *groote vettigheyd van 't Kind*; alser meer als een is en te gelijck soeckt ter wereld te komen, 't eene dood zijnde, het andre dat verhindert; van gelykke als 't een *Monster* is, desgelykx steenagtigh geworden is, en dat het *op de beenen na verteert* is, ende *door de Navel een wegh toond*; en dat de *Moeder te jongh, oud, of te engh is*; of dat den *Uterus of de Vagina door lidteekenen t'samen gegroeyt zijn*; alser *harde geswellen in den hals van den Uterus* zijn; *uytwassinge van vlees in den hals van den Uterus of Scheede* sig vertoond; of *Kanckeragtige ulceratien* sig opdoen; of dat het *schaambeen onfatsoenelijck uytgegroeyt* is; van gelykke alser een *vleesagtighgeswel in de Baarmoeder* groeyt, *of aan de Vrugt vast is*.

Dese allen bewysen niet met al, also de Moeder sterven moet; en is het *Kind Monstreus*, so is het ook beter dood; heeft het een sodanigen *Mola*,

of

of ander *Vlees gewas*, dat de verloffingh soude beletten, dat kan selden sonder perijckel weg genomen werden, ja komen veeltijts te sterven; sonder dat de Hand van den *Medicus* daar aan komt; en zijnder andre accidenten aan de Moeder, die weg genomen konnen werden, dat sulcx voor de tijd van de verloffingh moet geschieden; en is 't so niet, zo moet men zo doen als gesegt is, al na vereys van saken.

't Mesje met een stompe ronde punt hier toe bequaam, is te sien *Tab:* 9. *Fig:* 11.

Dewyle het Onchristelijck en buyten de ordonnantie is, ja by de Heydenen niet practicabel, een Vrouw te begraven met een levendigh Kind, of haar als de adem daar uyt is, het Kind dat nog leeft oock soo te doen sterven; gelijck onlangs te Noodorp weet gebeurd te zijn, om dat den Wreck de onkosten ontsagh. die my te halen kosten soude: Soo sal men de Handkonst niet in 't werck stellen, en niet als in 't uyterlijckste gevaar des Moeders de præparatie maken, en de operatie beginnen, en dat alleen so ras sy de geest gegeven heeft.

Moriceau wil de snede noch in een dood Mensch langs de *Liniam Albam* gedaan hebben, om 't bloeden t'ontgaan, en dat door de snede in de *Musculis* (van d'een of d'ander zyde, na best te pas komt, en het den *Medicus* ter hand staat; voegt hier by) *obliquis & transversis* gedaan t'eviteren, welck het gesigt beneemt, ende so met *spongien*, in warm water uytgedoopt werd, d'operatie verlengt; want de *snede in 't midden in de Tendones Musculorum abdominis gedaan, is eerder penetrerende*; en of de *Blaas tussen de duplicature* van *'t Peritonæum gequetst werd*, daar hy hier geen mentie van maackt, geeft niet als water, dat het sien en voortvaren van de operatie so niet belet, dit heeft plaats in een dood Mensch.

Soo magh men dan *in een doode Vrouw*, (die op een tafel of banck legt voor over om den Buyck wat te doen spannen) *de snede even ter zyde de Linea Alba doen*, van die zyde af te beginnen, die onderst en t'laagst is, en *die soo in een of twee sneden tot op 't Peritonæum doorsnyden*, so dat het selvige met de genoegsaam lange snede blood legge; dan met ons Mesje (voor de cruciale of triangulaire incisie) *het Pæritonæum in 't midden van de ontblootingh met voorsigtigheyd doorsteken*, op dat den *Uterus*, *die als het Kind noch in sijn volle werck in 't lichaam is, niet dicker als een Fraunce ecus d'argent, of een linie is; maar wel dicker en spongieuser ter plaatse daar de Secundina vast is*, niet soude gequetst werden: door dit gat in het *Peritonæum* steeckt men de voorste Vinger van de slincker Hand, en brengen onse *kromme Schare* op die in, en snyden soo eerst na beneden toe 't selvige op, dan brengt men de voorste twee Vingeren na boven in, en snyden voort het *Peritonæum* op, soo verre de snede in de Huyd, &c. is.

Dan *diduceert* een Dienaar *de lippen van de wonde, wederhoudende de Darmen*; soo ergens vol wind zijnde wilden uytbreken.

Dit gedaan zijnde *snijd* men met het selvige *Mesje een gat in den Uterus*, de *Placenta mydende*, 't welck men wel voelen kan, en doen soo voort als van *'t Peritonæum* gesegt is.

Voorts *steeckt men* de *Chorion* en *Amnios door*, en scheure die so haastig op,

op, om 't Kind op 't spoedigste voor den dagh te brengen, men *bind den Navel af*, en men geve het Kind over om gereynigt te werden, &c. en halen dan voort de *Secundina* af; en *als het Kind flaauw is*, dat meest gebeurd, *soo geeft men het een druppel Wijn drie a vier in 't Mentje, en men reynigt de Neus, blasende daar de vapeur van de Wijn in, die men in de Mond heeft gehad*, en men brengt het by 't vuyr, *bestrijckende het met Seck, of andre genereuse Wijn.*

De meeste Doctoren, en die haar noch na apen, seggen dat den Uterus hoe nader de Kraamens tijd; hoe dicker werd, dat niet gelogen, maar vals en onwaaragtigh is; want sy werd weder dicker als het Kind met alles ter wereld gekomen is, om dat den *Uterus* na successive ontlastingh *toekrimpt, ende soo dicker werd*, ja wel na den derden, vierden of vijfden dagh, na de ontlastingen groot of schielijck geweest zijn, soo dick als een Duym, en meer werd; gelijck ik in *dissectionibus* ondervonden hebbe, en dat van Vrouwluyden welken in de Kraam gestorven waaren. Hier uyt heb ik my gants niet leeren verwonderen, dat als de Kinderen in barensnood seer schoppende calcitreren, den *Uterus doorstoten* werd, gelijck verscheyde malen gesien hebbe; zo als breeder uyt myne observatien blijcken sal.

CIII. HOOFDSTUK.

De *sectione Cæsarea in vivis*, of Keyserlijcke Snede in levendige.

ANton. *Misaldus lib. memorabil. cent.* 1. *aph.* 100. versekert van vele Vrouwen welken de *Keyserlijcke snede doorgestaan, en* lange *jaren daar na geleeft* te hebben.

Mathias Cornax verhaeld van *een Vrouw*, die na dat *vier jaren haar doode Kind by haar gedragen hadde, de Keyserlijcke snede heeft doorgestaan, en van haar Kind verloost en genesen is geworden.*

Achilles Gassarus, in sijn Brief *ad M. Cornacem in obs. Dodonæi* te lesen, spreeckt van een *Vrouw die op de thiende maand seer van weeden getormenteert wierd*, soo dat *sig een geswel in den Buyck* openbaarde, het welck *opgesneden* zijnde, *het Kind door die opening gehaalt wierd.*

Scipio Mercurio lib. fat. matr. lib. 2. *cent.* 28. segt in *Castel novo in Toulouze*, *Vrouwen* gesien te hebben, die dese *operatie* hadden *doorgestaan*, zo dat d'eene *daar na noch gebaard*, en d'andre hem de *Cicatrice een halfve voet langh* getoond heeft: Oock dat in *Langedocq* die operatie so gemeen als het Aderlaten is; dat ick geloove hy slaugt. *Rod. a Cast. lib.* 4. *de morb. mulier.* schijnt dese operatie t'avoueren.

Franciscus Rousetus, verhaald negen historien van Vrouwen, die dese operatie hebben doorgestaan, welcke alle zijn opgekomen, en dat sommige de tweedemaal niet hebben konnen verlessen, zijn voor de tweede reys geopend, en in 't leven gebleven.

Caspar Bauhinus, in appendice ad Rousetum verhaald, dat *Elisabeth de Turgeis*,

gois, na dat dese operatie hadde beproeft, noch Tweelingen heeft ter wereld gebragt. Die Heeren moeten al los toegevlooyt hebben; want heeft sy noch Tweelingen daar na ter wereld gebragt, soo is 't *Os Uteri*, noch des selfs hals niet qualijck geformeert geweest; veel minder door de Keyserlijcke snede geremedieert; indien sy te vooren wanschapen geweest waren: ergo, geen geloof, om dat die operatie wel tien graden boven 't *Os Uteri*, ende des selfs hals geschied.

Maurit. Cordeus, comment. 1. ad lib. 1. Hipp. de Morb. Mulier, spreeckt oock van de possibiliteyt van dese operatie.

Schenkius in obs. verhaald een historie uyt *Johan Albosio*, die de *Lithopœdio* schrijft, dat hy gesien heeft dat dese operatie van een *Boere Chirurgijn*, in een overgeblevene Vrouw, het Kind oock gesalveert zijnde. Terwijl ik besig ben het werk van van *Solingen* vermeerdert en verbetert uyt te geven, en dit oversiende zo heb ik deze aanmerkelyke historie hier willen byvoegen.

Anno 1694. is tot *Leeuwarden in Vriesland in een levendige, arm, onvermogende, uytgeteerde en sieke Soldate Vrouw*, in tegenwoordigheyd van *haar hooght: de Princesse van Nassauw* nevens haar lijf Medicus de Heer *Ports*, en veel anderen persoonen, de *sectio Cæsaria geinstitueert: Welke Vrouw eenige jaaren (ten minste 6. jaaren) met een dood Kind in Tuba fallopiana beswangert en beset zijnde, door de Heer Cypreanus een openingh in infimo ventre (dogh te na aan, en in de linea alba (waarom een fistul behouden heeft) tot en in de tuba fallopiana gemaakt, het doode en verrotte Kint met stukken en brokken, en grote stank vermenght, daar uytgehaald, de wonden genesen, maar een fistul behouden heeft*; dog in het werk en na de gedane openingh de Vrouw slaauw werdende, zo heeft men aanstonts, naar een weyninge ontlastinge van vuyle bedorve stoffe de wonde gehegt, maar de stinkende en verrotte vrugt naar buyten door de hegtinge uytpuylende; zo heeft men de wonden weder geopent, en de verdere bedurve deelen als beenderen van het Kint daar uytgehaal, gesuyvert, en weder genesen: *welke Vrouw* na dat deze operatie hadde uytgestaan weder beswangert geworden is, en *een jaar daar na een levendigh gesondt Kind, door de ordinaris weg, ter wereld gebracht heeft*; en is de voorsz Vrouw nog in leven en tot *Leeuwarden* woonagtig, welke ik gezien, gesprooken, en de *fistul* met de *Cicatrix* beschouwt hebbe.

Eer men dese operatie dan begint, sal men de Vrouw oock *eerst het water af tappen*, indien niet wateren kan, om dat de *Blaas* sigh dan *toekrimpt*, en als dan in d'operatie so niet gequetst kan werden.

Hier werd de *Huyt en Spieren*, die op dese plaats maar d'uyteynden van de *Vasa hypogastrica* hebben, 't *Peritonæum* en den *Uterum*, die *seer dun uytgereckt is, als het Kind* (gelijck hier geschied) *noch in 't lichaam is, doorgesneden de lengte van een halve Voet*, al schoon oock de wonde groot gelijckent in den uytgespannen Buyck, so word die na de verloffingh door de t'samenrimpelingh kleyn, en is te considereren dat andre *groote wonden in den Buyck, sonder quetsingh van Darmen; &c. wel genesen worden*, en dat men de enge *wonden in den Buyck, om de Darmen in te brengen dilateert* sonder eenige *spasmus*; oock geschied dese *operatie in 't lichaam van de Spieren*, welcke *wonde* oock haast *na d'operatie word toegehegt* om de lugt en koude uyt te sluyten; en het *Peritonæum* schoon noch so wijd hier geopend, *geneest na de suture met de Spie-*

ren

ren t'ſamen. Die Empirice in ſectione Herniæ, de bovenſte duplicature van het Peritonæum, de Darmen voor 't uytſacken bewarende, ſchoon gedilateert eerſt hegten en dan afſnyden, hoewel qualijck, doen ſien dat het *Peritonæum* geen groote accidenten mede brengt. En ſoo men de hegtingh wel doet, ſoo iſſer geen perijckel datter een *Hernia* overblijft.

Men leeſt oock dat *groote ulceratien, apoſtematien van den Uterus ſijn geneſen geworden*, en dat den *heelen Uterus ſonder perijckel van 't leven* uytgeſneden is, (*crede gr: ſalis*) en dat na, of geduurende d'ulceratien in *Utero, ſpaſmus*, ſchoon na 't ſeggen van *Rouſetus* groote pyn lyden, en ligt eenige andre ſware accidenten zijn voortgekomen.

Sommige *ulcereert den Uterus en Endeldarm dermaten*, dat de *beentjens van 't verrotte Kind, in 's Moeders lichaam door den Endeldarm geloſt werden, of oock door den Buyck.*

Oock ſoo kan het *tuſſen de Darmen geſackte bloed*, van den *doorſneden Uterus* en *Spieren uytgedoopt en gereynigt werden*, even als dat bloed dat van een penetrerende quetſuur, alleen der Spieren, ſo die opening groot is, gedaan werd; en zo daar iet overblyft, de wonde uyt komende; van gelykke oock al dat bloed, dat van den gequetſten *Uterus* ontloopt, behoeft niet door de ſchoot te loſen, gelijck een gedeelte, en in 't eerſte zijnde, van de *lochia* doen.

Van de Keyſerlijcke ſnede hoe die te doen.

EEr dan deſe operatie geſchied, ſoo ſtaat de Tafel agter wat hooger geſet, met kuſſens daar op; een *Becken met laauw water*, daar eenige *ſagte ſpongien* in leggen; ons *Mesje voor de cruciale of triangulaire inciſie*, of ander diergelijcke daar toe bequaam, gereed.

Een *kromme Naald*, met dun zegel garen gevademd, ſoo in het doorſnyden der Spieren, *natura ludente*, of eenige vaten gequetſt wierden, het welk de operatie ſoude beletten, om die vaten t'onderſcheppen en te binden; een *of twee andre grooter* met hun draden, als vande *Sutura abdominis* geſegt is; ook *twee of drie Handoecken.*

't Verband moet uyt groote Wieken van werck gemaackt zijn, met wit van ey daar bloem onder gemenght is beſtreecken; een groote klevende Pleyſter, Compreſſen en Band, welcke alle uyt de voorgaande operatien af te meten zijn, hoe ſy weſen moeten.

Dan leght men de *Vrouw* minder of meerder *agter over op de Tafel*, na dat ſy ſlap of kloeck is, *bindende de Dyen* met een breede ſtroock linden *te ſamen*, en laten de *Beenen van de Tafel afhangen*, en dit kan oock alſoo op 't Bed geſchieden.

Dan teekent men de plaats met inckt, tuſſen de Navel en Schaambeen, een half voet langh, vyf vingeren breed van de Lieſen; edog beter een weynig hooger als lager, om de Vaſa hypogaſtrica te myden, *regt na de lengte van de Muſculus rectus*, en noch beter in de ſlincker zyde ſeggen ſommige, doch ſonder fondament, (om de *Lever* te myden) want de *ſnede beneden de Navel geſchied*, daar de Lever niet eens by komt.

Maar met regt in die zyde, daar een Hernia mogte weſen, om dat daar de Darmen uytwijken, den *Uterus* en ſijn inhebbende pack ligt daar na toeſackt, om dat die met eenen door deſe operatie, ende daar opvolgende hegting ſoude geneſen werden; ende om dat oock na d'operatie in d'andre zyde geen *Hernia* ſoude verwreckt werden, dat ſoo ſoude konnen geſchieden als na haar præcept, het *Peritonæum* in 't hegten niet gevat word: ſiet hier van *Fienum de hyſterotomotokia*; maar anders geneſen worden ſoo daar een is, en als uyt de manier van 't hegten in des Buyks wonden af te meten en aangeweſen is.

Voorts de Vrouw en wonde handelen zo als wy de *partu Cæſareo* in een doode Vrouw geſeght hebben, uytgeſondert, dat hier niet *naaſt de Linea Alba, maar meer te zyde in 't midden vande Muſculus rectus de ſnede moet geſchieden*, en dat den *Uterus* die daar na genoegh van ſelfs toekrimpt, *niet gehegt moet werden, maar de Spieren en Peritonæum te gelijck*, en dat met ſoo veel punten als de grootheyd der wonde mede brengende is. Evenwel zo wilde ik om noch ontlaſtingh van onderen te houden, een *holle pijp in forme van een Peſſarium tot in den Uterus brengen*, om den mond en hals der ſelver open te houden, als mede om te weeg te brengen, *of de Lochia noch door de ſchoot ſoude konnen geloſt werden. De wonde verder na behooren behandelende.*

Edoch alle deſe hier voordeelige, en ſchoon voorkomende voorſtellingen, hoe groot voor ogen geſtelt, ſullen my noit ſoo groot een werck, van welcke de meeſte komen te ſterven, doen onderſtaan; daar ick met myn *Handen den engen calleuſen mond van de Baarmoeder kan dilateren, en aan d'een of d'andre zyde, al dilaterende, en alleen opſcheuren*, of na een kleyne inciſie aan wederzyde tuſſen de krop van de Blaas en Endeldarm gemaakt; wil deſelve als dan ſcheurende verwyderen, en dat om redenen hier voren verhaald.

Soo daar *Tweelingen* zijn, moet men het levendige zo ſagt als mogelijck is eerſt zien te halen.

Deſe worden *Cæſares*, *Cæſones*, en vande Ouden *Vopiſci* genaamt.

Een Vrouw die een *Herniam uteriam* heeft, en die 't Kind in een ſack buyten 't Lyf draagt, en niet verloſt kan worden, die ſoude door een *ſnede in deſe uythangende vrugtdragende Hernia uterina, by forme van een ſectio Cæſarea, van haar Kind verloſt konnen werden, gelijck Marcellus Donatus hiſtor: mirab:* daar ſtaaltjes van verhaald.

Zo het mogt gebeuren dat een Kind in een vande *Tubæ Fallopianæ* geperfectioneerd wierd, dat ſoude anders niet als door de ſnede konnen ter wereld gebragt werden.

In 't Jaar 1683. heb ick in de tyd van vier maanden vyf Keyſerlijcke ſnede gedaan, drie hier in *'s Gravenhage*, en twee buyten deſer Stede; maar 'k wenſte wel, (als verſekert was van een goeden uytſlagh) ſoodanigh een Vrouw haar Buyck door de Keyſerlijcke ſnede te openen, die op geen andre manier verloſt ſoude hebben konnen werden, met het Kind geſalveert te hebben: al ſoude ikſ elfs 't Kind doen opvoeden.

De Inſtrumenten tot deſe operatien nodig, zijn de volgende.

Tab: 9. fig: 1. *Retinaculum*, *Nypert*, of platte ſluyt inſtrument, door welke, agter de *Breuk* tegens 't lyf gebraght, de Darmen werden tegengehouden, en de *breuk* geheght, of langs het ſelve weg-genomen werd; welk Inſtrument de *paarde lubbers* mede gebruyken: A. is deſſelfs handvat met oog en ringh B. door welke het naauw in C. op die tanden geſlooten werd. D. is deſſelfs *knier* door welke het open en toegaat. E. De boom langhs welke het ſelve egaal ſchuyft.

2. Tweede *Breuk Retinaculum of Nypert*, of ſluyt Inſtrument om langs het ſelve de *breuk te ſnyden.*

3. Eerſte *Teſticul breuk band*, A. B. deſſelfs eynden welken om den Buyk gaan. C. Het ſaakje in welke de *Teſticul* geplaaſt werd. D. E. De twee opſchortende banden, met welke de *Teſticul* opwaarts geſchort, op en aan de band A. B. vaſt gemaakt werden.

4. Tweede *Teſticul breuk band* met deſſelfs banden A. B. C. D. en *Teſticul* omvat band E.

5. Derde *Scbrotum band* met deſſelfs openingh A. voor de ſchaft, en omſluyt banden C. D. en opſchortende banden D. E.

6. Vierde *Scbrotum band* of zakje, uyt bombaſijn gemaakt, met des ſelfs opening voor de ſchaft A. en opſchortende ſluytbanden B. C. D.

7. De *Band voor de Fiſtula Ani*, met deſſelfs *opening* A. *voor de ſchaft*, en *ſluytbanden* B. C. D. E. Deſe *band* is mede ſeer dienſtigh voor de *fracture van het heupe been*, maar dan moeter geen openingh in zijn.

8. Bandslegginge voor de *Navel-breuk*, ofte uytpuylinge der ſelve.

9. *Sluytbande voor Navel-breuken.*

10. *'t Mesje met zijn koocker, en Zeparatorium* B. om de *Hernia* te ſnyden.

11. *'t Mesje met een ſtompe ronde punt* voor de *Operatione Cæſarea.*

12. *Speculum Ani*, ofte Aars verwydenaar, zonder ſchroef met zijn Veer.

13. en 14. Twee *inciſie Mesjes* met hun breede zondeer.

15. Een kleyn fyn Schaartje om yts ſubtiels mede te openen.

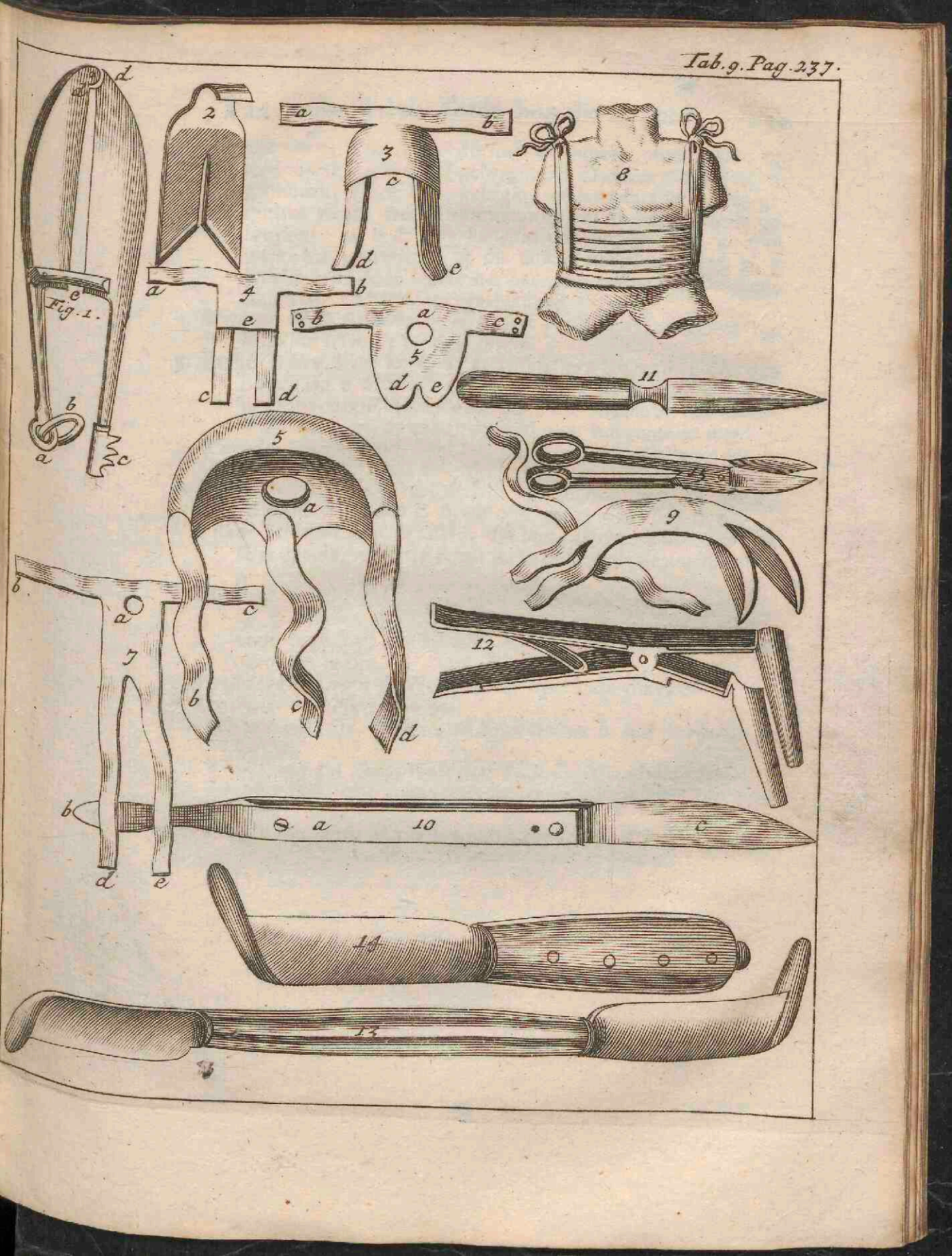
Fig. 1.
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

VANDE OPERATIEN DER EXTREMITEYTEN.

CIV. HOOFDSTUK.

Van de Fontanellen.

IN den *Arm* is de regte plaats, *onder aan 't eynden van de Muſculus Deltoides, in den geſpleten hoeck van de Biſceps, tuſſen beyde deſe Twee Spieren, alwaar de Cephalica Vena onderloopt, om dat aldaar beſt verbonden en beſigtigt kan worden*, waar door meer *vogtigheyd uytgeydelt* werd; edog 't welck meeſt gelooſt werd te komen *uyt de Lymphatike gequetſte vaten*, op die plaats de tuſſen ſpatien der Spieren doorloopende, als mede de vaten omcingelende.

Deſe *Fontanel* werd hier te Lande beſt aldus geſet; men *teekent de plaats met een dwerſe ſchreef, een kleynen duym breed door een pen*, dan laat men de Knegt *de Huyd in 't midden opligten*, den Operateur doet oock van bovenen het ſelve, ſo dat de *ſchreef* oock *geenſins verdraaid*, en *aan wederzyden even langh is*, en ſnyden dan ſo van bovenen tot de eynden van de ſchreef door de *huyd tot tuſſen de ſpieren*, terſtond daar een *Erwet*, of *Cicer*, daar 't puntje afgeſneden is, inleggende, met een *Plumaceool*, en *klevende Pleyſter daar* over; en dit kan waarlijck ſeker wel by het Oog geſchieden.

Tot de *wel klevende pleyſters*, welken in 't midden een gaatje heeft, en die men op de *fontanel* legt, behooren de *Diapalma diſſolutum*, *Diachylum cum gummis*, of het *Emplaſtr: Neurenborgenſe*, of wel de volgende.

℞ *Emplaſtri diachyli cum gummis* ℥ij.
Cera citrina.
Reſina.
Boli vulgaris an: ℥ß.
Therebinth: ℥j.
Ol hyperici q: ſ:
Fiat Emplaſtrum.

Die

Die de *Fonticul niet van de Erwete dickwils willen ververſen, en beter doen dragen laten*, alſo na de ſnede van onderen en bovenen de Huyd los maken, ſteken daar een *Soledere lapje*, de kanten rond geſneden, in, of een *klootie van klimhoud* daar een gaatje in is met een draat doorregen, om door den draat beter uyt te konnen halen, ende *leggen daar dan een Klimbad of Sparadrap, met een dubbeld Monnikegraauw papier onder de Compres over, en dan een blick, koper of ſilvre plaatje onder, en een ander met de gaatjens boven, op een leder geſpijckert en geklooncken.*

't Leder moet ſoo langh weſen, dat van wederzyden tegen den andren aan, op het plaatje, dat twee ryen gaatjens heeft geregen kan worden. dit's de beſte manier, welcke ik geinventeert hebbe, als bevond dat de andre *ſwagtels van linden te ſeer prangden*, en ſo 't voetſel voor den onder Arm benamen, gelijck oock 't ledere met een plaatje, dat maar op eene zyde wierd gehaackt, 't welck alſo verſchuyft en omdraayd.

Die het ſnyden vreeſen, die ſet men dezelve door een *Cauſticq*, op dezelve *plaatſe* welke *eerſt wel met wat zeep en laauw water is afgewaſſen*, op dat de *Coroſijf des te beter wercke*, de vettigheyd van 't ſweet weg genomen zijnde. Dan legt men *drie of vier dick geſmeerde en ſterck klevende Pleyſters*, wel vaſt op den andren, ende kleven die ſo t'ſamen, en ſnyden de hoecken af, maackende in 't midden een gat, ſo groot als een kleyne Erwete, dat van onderen en boven even wijd is, 't welck bequamelijck door een ſcharp Pennemes geſchied, na dat daar een gat door de Schare is ingenepen, het welck boven wijd, en onder eng is; want men neemt ſo veel dick geſmeerde Pleyſters op den andren, om dat *het gaatje als een kokertje voor 't Cauſticq* ten deelen ſoude *verſtrecken*, en oock om dat de kanten van het gaatje rondom beter ſouden tegen de Huyd gedruckt werden: waar door *belet werd, dat het vloeyen van de ſmeltende Cauſticq niet verder en gaa*, ten welcken fine (als men een Proevet door 't gat van deſe Pleyſter geſtoken ende die regt op de plaats daar men de *Cauſticq* ſtellen moet, gehouden, de Pleyſter over deſelve Proevet nedergeſtreken, ende ſo vaſt gekleeft heeft) men terſtond de *Cauſticq* in 't gat geſet hebbende, men als dan een *ſmal en ruyme een vinger lengtens lang Pleyſter over, en na de lengte, op en in den andren gerolt, ſonder kromme draayen, als een dick zegel garen, of half ſtroobreed dick om de Cauſticq wind*, en daar op een *dicke Plumaceool, en een vierkante vier dubbeld Compreſje; weder over deſelve een groote welklevende Pleyſter, de voorige overdeckende* legt, en daar op weder een *Compres* voeght, en binden het redelijck ſtijf toe, om alles aan en tegen den andren te kleven. en het *verſchuyven en vloeyen der Cauſticq te beletten*: men kan oock in *plaats van het beulinckje, of gerolde Pleyſter een ringetje van loot hebben, een ſtroo breed hoog, ofte een kelckje van een Aker, of Aker dopje.*

Dit Cauſticq een uur ſoo gelegen hebbende, loſt men den Band en de Pleyſter, doorſnydende d'Eſchara in form van een kruys, met een welſnydend *Biſtorie*, en men leyd terſtond een *groote Erwete* daar in, en een *Plumaceool*, *met* dit volgende Salfje beſtreeken daar op.

℞ *Ung: popul.* ℥j.
Sapon. nigr. ℥ij.
Miſce.

Deze

Boven deze *Plumaceool*, *leyd men een welklevende Pleyster*, ende een genoegsaam *dicke Compres*, *met een lederen band*, deselve stijf toe treckende, om de holligheyd diep genoegh te formeren, die in en onder het separeren van de *Eschara*, door het *oppuylende jonge vlees*, anderfins soude te *kleyn gemaackt werden*. Dit moet men continueren tot dat de separatie volbragt is: als wanneer, om de pijn 's wille, het soo stijf niet en behoeft toegehaackt te werden.

Die het *actuaal Cauterium* niet en vreesen, laten haar *een Fonticul setten door 't Instrumentje van Julius Casserius Placentinus* geinventeert, en by *Aquapendens* en *Schultetus Tab.* 1. *fig*: 7. 8. 9. 10. 11. 12. afgetekent 't welck inderdaad ingenieus uytgevonden is.

Maar om dese plaatse te vinden is de grootste kunst.

Men sal met 't voorste van den Vinger op eenige der geseyder plaatsen in de interstitie van de geseyde *Spieren* stijf drucken, terwyle men 't lid dickwils buygt, en weder uytsteeckt, daar dan de meeste holligheydt is, en den Vinger van d'ondergelegene Spier niet opgeheft werd, maar blyst staan, daar is de regte plaats, dewelcke een goed *Anatomist* met weynigh moeyten vinden kan.

Barbette segt, dat hy veelmaals *Fontanellen op den Rugh*, *ontrent het sevende Wervelbeen set*: *voor de sinkingen die op de Nieren*, *Heup en Beenen vallen*.

Op de geteekende plaats set men dit dotje, in welck een *heet of gloeyend boutje* is, en dat druckt men neder, 't welck niet dieper branden kan als het uytsteeckt.

Dit Instrument is wel bequaam, als de *Caustieq* om onder de Knie tussen de *Gastronemium en Soleum*, *maar soo bequaam niet om tussen beyde de Buycken van de Musculi Gastronemii*, *op de wyse van Spigelius te appliceren*; *en gelijck den Professor van Horne gebied*, *zo moet deselve tussen beyde de beginsen van de Musculi Bicipites*, *even boven de Knie*, *een Handbreed tussen de Vastus internus*, *en Gracilis*, *en na mijn gevoelen*, *tussen de Sartorius*, *Gracilis*, en d'ondergelegene *Vastus internus* geinstitueert werden.

Dese Fonticul, *indien ingebrand werd*, *moet even als die gene getracteert werden*, *die door de Caustieq geset is*, uytgesondert dat het plaatje van den band na de party moet geformeert werden.

CV. HOOFDSTUK.

Van de Extirpatie, voor eerst wat men voor des selfs administratie te versorgen heeft.

DEn Patient die kragten genoegh moet hebben, oock dat den selven soo een noodige operatie toe staa; want den *Chirurgijn* moet hem tot de operatie meer laten aanmanen, om de confidentie t'hemwaarts grooter te maken: welk beter is als dat den *Chirurgijn* den Patient soude moeten persuaderen; dat den selven *Chirurgijn* derhalve den Patient door andre neutrale Personen laat aanmanen tot toestemminge is wel het beste, en voor zyn reputatie het sekerste.

Ten

Ten tweede als dat oock de *Sphacelus* ſoo verre niet geambuleert en is dat ſy door d'extirpatie niet en ſoude konnen weggenomen worden; als by exempel: Een *Sphacelus* die *tot de Lieſſen of Oxels*, of dat deſelve in ſommige maar *boven de Knie en Ellenboogh* gekomen is.

Ten derden moeten daar *vier Dienaren* zijn, welke wel geinſtrueert ſallen weſen wat te doen hebben, dat ider beſonder belaſt ſal zijn dat wel waar te nemen.

Ten vierden moet men twee Bancken hebben.

Soo den *Patient ſwack* mogt zijn, ofte ſijn *Been ingekrompen* hebben, ſoo ſal men een Bed op de vloer leggen, om den ſelven daar op te leggen met een Bancxken agter hem, daar den Dienaar opſit, om den agteroverleunenden Patient vaſt te houden. Dit moet ſo geſchieden, om dat den Patient minder flaauw worden ſoude, en om dat hy (*het Been ſoo gekrompen en krom getrocken zijnde*) niet overeinde ſitten ſoude konnen.

Daar by dient de *bank uytgehold te zijn*, om het onderſte van 't Been aan te binden, welckers *Bancx agterſte pooten* wel *van loot* dienden te weſen, op dat die niet mogten opwippen, inſonderheyd ſo de Banck ligt en kort was, maar meeſt laat men een Dienaar het Been vaſthouden.

Oock dient het *Conſoir met gloeyende koolen*, en de *Cauteriën* daar in, en dat aan een zyde dat het den Patient niet en ſiet, geſtelt te zijn.

Deſgelijkx zo moet daar *ſterk ongebleeckt* en breed *hairſnoerlint* by de hand zijn om de *ſtupefactiven band* mede te leggen, en men ſal genoegh van 't ſelve bezorge te hebben, om des nood zijnde, op andre plaatſen diergelijcke te leggen.

Het Mes *Tab:* 10. *fig:* 1. te zien.

Het zeeme en van yſere plaat gemaackte Inſtrument, in plaats van de hoſe of ſerwet.

Twee Separatoria fig: 2. *en* 3.

De Saag fig: 4.

Een Snytang. fig: 5. 6. 7.

Een weelſnydende Schaar of twee fig: 6.

Olijfsgewyſe Knoopen.

Turonnen of Steeckwieken.

Cauteriën kleyn en groot; ſommige gebruycken noch Arteria tangen fig: 5. *te zien.*

Kromme Naalden, gevademd met dun zegel garen, ſommige met het oog aan de punt.

Kleyne ronde middelmatige en groote Plumaceolen, droogh, of beſtreken met bloem, bolus, of witkryt, in wit van eyren gemengt, als mede eenige bloedſtelpende Poeders.

Een Blaas en Tarwe bloem en ſijn geſtoote *witte kryt*, om in des ſelfs gemaackte kuyl gedaan te werden.

Sluyt band om de Vaten te drukken, en het bloeden te verhinderen fig: 13.

Spongien in een Becken daar water in is.

Een Compres of twee, al na die dick is of zijn. *fig:* 15 16.

Kruysbanden, en andre lange Banden fig: 10. 11. 12. 13

Kleyn en grootere Spelden op een kuſſentje.

Oxicraat.

Een doosje met gepulveriſeerde Cyperſe vitriool en raauw aluyn. Als mede een doos met Caput mortuum

tuum vitrioli Edulcoratum.

Sant.

Het Lint, en de *volgende behoeffelen*, sullen so na rang *op een Tafel of Banck leggen.* Edoch eer sulcx geschied, is het voor al van nooden dat den *Chirurgijn* de conditien wel wete, die ider Instrument behoort te hebben.

Den *eersten Dienaar* sal geinstrueert zijn *agter den Patient te sitten schrylincx over een Banck, daar den Patient op sit*, ende dat op een *kussen twee of drie*, om so wat hooger te sitten, so dat hy de *Handen over de Schouderen van den Patient slaat, tot over de Sleutelbeenderen, om soo den Patient vast te houden*; wel agt nemende dat hy sijn Handen niet verplaatse, of om den Patient sijn middel vatte, om de Borst niet te drucken, ende so de respiratie beletten, hy *sal ook geensins den Buyck omvatten, want daar door de Aorta soude geperst, en de bloedstortinge grooter gemaackt worden*; of soo den Patient op een Stoel sit, sal den Dienaar staande sulcx doen.

De tweede Dienaar, sal de Huyd en Spieren sterck met beyde sijn Handen optrecken, tot dat den Band gelegt is, en dan de ooren van den Band aan wederzyde, met de voorste Vinger of Vingeren optrecken, het Been al vasthoudende, tot dat de omsnede gedaan is, en dat het Instrument in plaats van *de Hose* geappliceert is; welckers eynden hy, de ooren van den Band los gelaten hebbende, met de volle Handen sal vatten, en die stijf na boven toetrecken, *om de Huyd en Spieren op te halen*, ende om dat de *Fecil* of *Focillen te digter aan de Spieren souden afgesaagt* konnen worden, en men de *Spieren en Huyd over het Been beter en verder soude konnen schuyven*; als dit Instrument wegh gedaan is, moet hy *met sijn Vingeren de Arterien toehouden* die hem belast worden.

Den *derden Helper of Dienaar*, sal van *ondere het Been vasthouden*, ende als het *half afgesaagt is*, wat *na beneden toebuygen*, *om de Sage te beeter vryheyd te geven*; ende als het Been afgesaagt is, helpen al na dat hem gecommandeert sal worden.

Den *vierden geeft de Instrumenten aan* na ordre leggende, gelijck oock anders een hand bied als 't hem gevordert word.

De Banden neemt den Chirurgijn so hoog als 't hem, ende den Patient gemackelijckst sal wesen, *van figure als Hildanus beschrijft*, of soodanige een *bank* als den Operateur hem best dunckt, d'eene *soo langh, dat den Dienaar agter den Patient daar op sitten kan*; van gelykke moet daar een *Schabel om de Voet op te rusten* van gelijcke hoogte zyn, daar *de Voet op vastgebonden word*, of met het *Instrument dat in de Schabel gegroeft is*, vastgebonden word, 't welck noyt gedaan hebbe; maar hebbe altijd een Knegt dat vast laten houden. Dit instrument of band welk in de Schabel geschroeft werd ziet *Tab*: 10. *fig*: 17. *pag*:

Men neemt oock wel een *Leun of Armstoel*, en sette den Patient daar op, binden 't gesonde Been aan de sporten, dat het niet vervele, ende hy vast sitte. Maar so den *Arm moet afgeset werden*, so bind men een breed vierkant plaat blok op de zyd arm leunen wel vast, en op zyde met neergaande voet blokjes wel beforght dat vast en onbeweeglijk op de zyd leun legge, waar op den *Arm om af te sagen vast gebonden werd.*

Het *breede baar snoer lindt moet sterck wesen*, en so langh als de dickte van de party sal vereyssen, gelijck oock na dat men het meer of minder wil om-

win-

winden. By my word een ſtuck lint genomen, langer of korter al na de partyen vereyſchen, leggende daar een loopende ſtrick in vaſt toegetrocken, latende het eene eynde ſo langh, dat het tweemaal bykans om de party gae, reſcontrerende 't korſte eynde op de andre zyde, met welke korte eynd, en dat geene dat langer was, men als dan een *vaſte Schippers knoop maackt*, en dan van der beyder reſt der eynden een ſtrick leght, ſo dat dan aan *wederzyde een ſtrick is, ende hoe men harder by deſe ſtricken treckt, hoe meer men den Band toehaalt.*

Wat aangaat het *Mes, diend by na regt, moy vloiend, om dat de kromme haar ſnede te ras verlieſen*, en niet over al en raken; *redelijck dick*, maar *niet te dun van ſnede*, op dat daar geen ſcharen uytvallen, of 't ſelve omleggen ſoude; *tamelijck dik van rugge, dat het niet buygſaam zy, en redelijck langh, met een goed langh heft daar aan, niet heel rond*, maar *wel egtkantigh*, om beter vaſtigheyd te hebben.

De Separatoria dienen niet heel breed, om oock tuſſen de Focillen der Kinderen Arm en Beenen te konnen komen, voor ſpits, en rond aangeſlepen, om dat ſo ſy hol geſlepen waren, de ſnede ſoude omleggen, of daar ſcharen uytvallen, en om dat des te beter het *Perioſtium* doorſneden hebbende, het ſelve wat af te ſchrappen ſoude konnen lyden: met een *kantigh heft*, om dat als dan de Handen veeltijds al bebloed zijnde, niet ſoo ligt ſoude konnen ontglippen, of omdrayen. Die *een rond heft hebben worden ingeſchroeft, d'andren ſtaan vaſt.*

De Saagh hebben velen, ja ſchier ider een op een beſondre manier; edoch ik heb om volgende redenen geen beter konnen uytvinden, als dat den *boog aan weder eynden omgebogen* zy, aan d'eene zyde *in 't midden de heft*, om de Saag in balance te houden; des *boogs rugge zy breed*, om de ſtyvigheyd, doch *den boog op zyde breeder*, om de ſelve reden, *onder op ſijn plat ſmal als een Mes toeloopende*, doch *niet heel ſcharp*, maar *ongelijck dunder als den rugge*, om te beter ſchot te maken, en dat *niet in 't opereren haken of raken ſoude*, dit vervolgt zo tot onderen toe; *aan de ſwellingen een vierkant gat hebbende*, daar ider een ontfanger door paſſeert, welckers *ſtaart vierkant* juyſt daar in paſt, hebbende *in 't eynde een ſchroef*, daar *aan wederzyde een moertje in paſt*, die de ſchroeven gevat hebbende, met *een ſleutel* daar toe bequaam, aan wederzyden toegedraayd, en tegen den andren geſpannen worden. Deſe *ontfangers* zijn *voor plat, en met een breedheyd tegen de ſwellingen* van binnen paſſende, hebbende *in haar platheyd een kerf, daar de Saag in paſt, door welcke ſoo wel als door de Saag een gat is*, daar een *platte ſchroef nagel in paſt*, om de Saag vaſt te houden; welcke *Saag op den rugge dunder moet zijn, als aan de tanden, glad*, met een *ſoete Vijl en Oly*, en *daar na met een Olieſteen met Olie getrocken*, eer de tanden daar ingevijlt worden; de *Lemmet* in een ſchroef, tuſſen twee ſagte planckjes geſpannen zijnde, om geen ongelijckheden te maken; want daar *qualijck ſchrammen in weſen* mogen. De *tanden* behoeven *niet heel groot*, want de groote met meer moeyten als de kleyne moeten doorgeſtoten worden; ſy moeten wat *ſteckende en leggende gevijlt zijn, doch ſoodanig, dat ſy haar Saagſel wel loſſen komen, de tanden* moeten oock *den braam niet afgevijlt* worden, want den ſelvige wel ſnijd, *en moet d'eene niet na deſe, noch d'andre wat na d'andre wegh gebogen* zijn, maar *egalijck gevijlt*, om beter ſchot te geven, en minder been wegh te nemen. Dit *Lemmet, hoe dunder* het is; *hoe kleynder tanden* dat het *moet hebben*, en diend

van taay staal te zijn, en *koud op een Aambeeld met water geslagen*, om harder te zijn. Sodanige een *kleynder Saag om Vingers af te setten*, heb ik menigmaal *in 't Anatomiseren*, en *uytsteckinge der beenen door de huyd in Been breuken* gebruykt; en die men oock om *drooge beenen te sagen* kan gebruyken, gelijck ick heb bevonden *goed te zijn*, 't k laat staan in vogtige beenen, het *alderbeste Lemmet is dat gene*, *'t welck niet geset, maar hol getrocken is*, so *hol gelijck een Scheermes*, alles naar advenand. Het Lemmet dan so stijf gespannen zijnde, sal niemand begeven, al saagden hy hondert beenen af; daarom, als sommige willen een tweede by de hand hebben, dat is onnodigh.

De *Sleutel* is aan wederzyden even eens, doch kleynder, so wel 't een als het andere, om voor een kleynder Sage te konnen dienen; *in 't midden een plat uytsteeckseltjen* hebbende, om de schroefjes daar mede te konnen los maken.

De Snytang zy glad, stijf van armen, op dat die niet buyge, redelijck *breed van beck, met een nebbe, en de snede de eene digt over d'ander schuyvende, van onderen schuyns toegevijlt*, en *daar na aangeset* als wel gehard is, en van boven *strack, egaal en vlack aangestreken*.

De andren zijn *kleynder en sonder nebbe, smalder van snede*, om na vereys van saken te konnen gebruycken.

De *Cauterien* zijn de eene kleynder als d'andren, *Olijfs gewyse, om groote en kleyne Arterien te cauteriseren, platte, groote en kleyne* om het been des noodigh zijnde mede te branden; doch dit is noch van de oudheyd.

De *Schaaren zijn stijf van tacken*, om dat die anders inbuygende overslaan, of maken dat de snede niet door en gaat, blyvende voor openstaan, gelijck meer gesien hebbe; insonderheyd in seker Patient, alwaar een openingh gemaackt wierd, en daar men de operatie om die reden ten halve staken moeste; de verdere conditien die een Schaar hebben moet, sal gesegt worden op een ander plaats, als hier so noodigh niet.

De *Olijfs gewyse Knopen of Turonnen*, worden gemaackt *van geperste Bovist*, *ofte van pluxel dat in aqua Vitriolata fortissima*, of *Oleo Vitrioli*, of *Lixivio fortissimo*, of *gesmolten smout van Glas Aluyn nat gemaackt, en weder gedroogt is* geweest, welcken na ordre en ter discretie, elck in en na sijn behooren moeten gebruyckt worden, zo als op een ander plaats sal gesegt worden.

De *Arteriet angen* hebben sommigen verscheyden afgemaalt, als insonderheyd *Guillemeau*; maar zijn nu meest alle gereformeerde Officiers.

De *Naalden* dienen *half rond*, en soo *breed* dat sy een soo grooter gat maken, dat haar lichaam sonder moeiten volgen, en doorgeschoven kan worden; dienen oock *krom als een halvemaan* te zyn, om dat soo haar staart regt was, sy het vlees soude scheuren. Haar maniere van gebruyck sal oock hier naar op zijn tijd gesegt worden; moeten *oock met dun zegel garen gevademt zijn*.

De *Plumaceolen* ofte *platte Wieken* dienen voor ider party, daar sy op geappliceert sullen worden, geapproprieert te wesen; als by exempel, *de kleyne* moeten *wat dick* zijn *als kussentjens, na de grootheyd van d'Arterien; de middelmatige wat dunder*, (voor eerst *een van Entwas op het Been*) en andren welke men daar op leyd van gelijcke grootheyd; *de groote van pluxel of werck*, al na dat

de

de party is die geextirpeert word; zy moeten *in wit van eyeren*, na exigentie van ſaken *beſtreecken en nat gemaakt* worden, welck het oordeel van den Chirurgijn mede brengen moet. *'t Bloedſtelpend poeder, met wit van een ey*; edoch refererе daar weynig aan.

De *Blaas groot of kleyn*, na de partye is, dient *aan den hals* ſoodanig *afgeſneden, dat ſy fraay kan overgeſtroopt worden*; oock moet ſy *maar even nat en gevoegſaam gemaackt worden*, doch *in de grond heel nat en weeck*, om te beter na de party gereckt te konnen worden; heeft oock *eenige ſnipjens boven ingeſneden*, om beter over de party gevoegt te konnen worden.

Van de *Spongien*, en *'t water in een becken of teſt* valt niet veel te ſeggen: als dat de *Spongie groot* moet weſen, na advenand de party welke geexſtirpeert ſal worden.

Daar is geſegt van een *Handdoeck*, al waren daar drie handdoeken, ſy en ſouden ſomtijds niet t'onpas komen.

De *Compres* moet *na de grootheyd van de partye* geapproprieerd, ende in manieren *als een Malthées kruys geſneden* worden, *elck eynde met een welklevende Pleyſter beſtreken*, om gevoeglijck te konnen geappliceert worden, en ſo te konnen blyven leggen. Somtijds word noch wel een *ronde Compres*, *meer of min dick*, na de nood mogte vereyſen, *in 't midden van deſe genaayd*, om te beter het verband aan te dringen.

De *Kruysbanden* worden in groote en kleyne partyen gebruyckt.

De *andren Banden* ſullen *breed, langh, ſmal en korter zijn*, na de partye, en na de manier die men in 't binden onderhouden wil.

De *Spelden zijn ſtevig, welſtekende, kleyne en middelmatige.*

Het *Oxicraat* is genoegh bekent hoe te maken in 't begin, doch doet weynig goets en is al buyten gebruyk geſtelt.

Alle deſe dingen ſoo net in ordre en gevoeglijck geſtelt zijnde, moet men *genoegſaam verſekert weſen van de noodſakelijckheyd van de Extirpatie, en van de plaatſe waar de ſelve ſal geſchieden*, in deſe ofte gene partye, ofte *onder of boven de Knie of Elleboog*. En om dit wel te weten, ſal men ter degen conſidereren hoe verre de *Sphacelus voortgelopen* is, hoewel die *ſomtijds binnen hooger is opgeklommen*, als men uyterlijck ſien kan. Edoch mijn komt in den ſin 't gene dickwils geobſerveert hebbe; dat is, *alſer een Sphacelus aan de Voet of Teenen is, en daar een ſwellingh boven de Enklaauw ſigh vertoond*, dat is, als die quade putrefactive vogtigheden langs de kokers van de *Tendonen* ſoo verre al zijn opgeklommen; *dan diend men niet lang met d'Extirpatie te wagten, of 't heele Been ſoude geinfecteert worden*, anders ſpaart men ſo wel de lengte van de Beenen als die van de Armen, (contrarie het gevoelen van *de Ouden, die de Extirpatie vier a vijf Vingeren onder de Knie gebieden te ſullen geſchieden*) *want men nu Inſtrumenten adapteert aan de geexſtirpeerde party, in form van een Been, daar de Patienten gevoeglijck mede gaan konnen*; te meer als de Scheen ofte Onderbeen langagtigh of hoe langer hoe beter is, om het geadapteerde Been te beter voort te ſetten; *houdendende de Knie ſijn volle beweginge, als het Been laag afgeſet is*, want het Inſtrument word daar na gemaackt, ſchoon het aan de Dye oock vaſt gehegt word.

Het gebeurd oock *in Zeeſlagen*, gelijck oock wel anders, dat eenige party (*t'zy Hand of Voet*, &c. *door Splinters of anders zo geplettert word, dat de Focil ofte*

Focillen van de Onderarm of Been komen te berſten en te ſcheuren; welcke ſcheure ſoo die ſimpel is, na de Extirpatie de lengte bewaart hebbende, geneſen word, als andere *Fracturæ aſſeralες*, het verband na dat het bloed wel geſtempt is, en daar incarnatie komt, en dat de party niet geinflammeert is, daar na zig'dirigerende te regt gebracht werd. Maar ſo *het geberſten been veelvoudigh is, ſoo ſet men de party boven de ſelve af. Edoch, ſoo de Fiſſure heel lang en eng is, dat het Perioſtium door des ſelfs ongelijck en oneffenheyd gequetſt word, invoegen het ſelve komt te turgeren, en daar na te verrotten, welckers putrefactive vogtigheden door de Fiſſure, tot in het merg komende te vallen, het ſelve bederven: ofte dat oock het geextravaſeerde bloed der gequeſte Adertjens, door het Been in 't merg loopende, het ſelve merg komt te ontſteken, welcke tot putrefactie gekomen zijnde, ſoo iſſer een Luypaart te kyken; want de pyne houd niet op, voor en aleer de nature door de Huyd een openingh heeft*, welke als wanneer de natuur die maackt, ſeer langſaam met groote pijn, *caries*, en veeltijds met een *quantiteyt van ſpongieus vlees voor den dag komt, 't welck niet wel wegh te nemen is, of het groeyt terſtond weder aan*; en om dit voor te komen, iſſer niet beter als ten eerſten een *groote openingh te maken, en dat tot op het been toe, en ontblooten het ſelfde been wel ter degen, tot dat men de Fiſſure gevonden heeft, dewelcke door Raſpatorien lugt gegeven word, of wel met exfoliative Trepanen*; 't welck als gedaan is, verders na de Konſt getracteert word; of men ſal de *party hooger aſſetten*, als men *van ſoodanige ſcheure ſuſpicie heeft, die door Banden niet is te herſtellen.*

Dan geeft men den *Patient een hertſterckende dranckje, of een toogje Spaanſe Wijn*, of wat langer te voren een goed *Bouillon*; oock *purgeert* men wel eerſt den Patient eens, na de Perſoon is, maar de *Matroſen* geeft men *een ſoopje*, principaal als *in der haaſt haar Arm of Been afgeſet moet werden*, hoewel altijds niet heel noodigh, welck evenwel als hy 't ingenomen heeft, verkieſt men een goeden dagh, ſettende de Banck daar na, of de Stoel, voor dewelcke een hoopje ſand geſtroid is, beter dan of daar een vlootje onderſtont, dan noch een *Tafel, daar de Inſtrumenten opleggen by de hand, en 't Compfoir met vuyr, met de Cauterien daar in*, wat uyt de weg of op zyde dat die den Patient niet en ſie, en als alles gereed is, ſo laat men den Patient op de Banck ofte Stoel ſetten, ſo hy op de Banck ſit, ſo ſal een Dienaar agter hem ſitten, die hem over de Schouderen ſal vaſthouden, als voorſz is, en *het geſonde Been van den Patient ter zyden aan de ſpors van de Banck vaſtbinden*, gelijck men oock de *Handen en Armen ſal verſekeren*, oock doet men dit wel niet.

Soo hy op een Stoel ſit, ſo ſal den Dienaar van agteren ſtaande, den Patient houden, en ſal men de *geſonde Voet aan de Stoel vaſtbinden*, en de *Armen aan de leunen*, de Handen verſekert zijnde; dit vaſtbinden doet men oock wel niet, al na de Luyden gereſolveert en lijdſaam zijn.

Dit ſo gedaan zijnde, conſidereert men noch wel eens ter degen, *op wat plaats het Been af te ſetten*; en dan gebied men den *tweeden Dienaar de Huyd en Spieren* ſo hoog hy kan *op te trecken*, op dat den *ſtupefactiven Band* van *den Chirurgyn* gelegt ſoude konnen worden, die *altijdt binnens beens van den Patient moet ſtaan*; ſommige leggen deſen eerſt loos, en trecken dan de Huyd en Spieren noch eens op, en leggen dan den *tweeden Band* eerſt op de regte plaats, dewelcke als wel gelegt is, zo loſſen ſy den voorigen.

De maniere van deſen *ſtupefactiven Band te leggen*, worvan vele verſchey

dent-

dentlijck gedaan, ſommige *binden ſonder onderſcheyd driemaal om, maar tweemaal is beſt*, inſonderheyd alſer *ooren aan den voornoemden ſtupefactive Band* zijn.

Wanneer het *Been onder de Knie afgeſet* ſal worden, neemt men *dicke Compreſſen, en appliceren die boven de Knie, onder in de holligheyd tegen d'Arterien* en binden die heel ſtijf tegen de ſelve met *ſmal en ſterk ſchaats lint*, en dat kan *aan d'Armen oock geſchieden.*

Wederom tot den *ſtupefactive Band*, kan men oock *de ooren daar vaſt aan naeyen*, daar mede men de Spieren prætendeert op te trecken. *Hild.* doet die in 't binden daar door. By my werd een *dik ſterk graauw lint* een pink breed genomen, langer ofte korter na de dickte van de party; daar alvoorens een *nœud coulant* ofte *loopende ſtrick* vaſt toegetrocken ingelegt is, latende het eene eynde ſo lang, dat het ruym tweemaal om de party gaan kan, reſcontrerende het korſte eynde op de andre zyde (ſo als de ſtrick in 't leggen van den Band op d'eene zyde gelegt is) het langſte, met het welcke te ſamen een *Schippers knoop* gemaackt word, na dat de eynden wel ſtijf tegen den andren gevouwen en getrocken zijn, en maken op die knoop een ſtrick zo als mede aan d'andre zyde gedaan werd; en *hoe harder men by deſe ſtricken treckt, hoe men den Band ſtyver toehaald*, ende alſoo 't *gevoelen en bloeden belet. Den Band van Guido, onder in de doode party*, alleen om de quantiteyt van bloed te beletten, is niet ſeer in practijcq, edoch *niet quaad.*

De regte plaatſe van deſen *Band te leggen is ſtijf twee Vingeren breed, boven de plaatſe daar de ſnede geſchieden* moet, om dat den *Band niet af en ſoude ſchieten, en om dat d'Arterien beter door de Turonnen of Knopen* ſoude konnen weg en te rug gedouwd worden, en dan gebied men den Dienaar *ſtijf by de ooren van den ſtupefactiven Band de Huyd en Spieren opwaarts te trecken.*

Ende *al eer men de ſnede doet*, moet men vorens met een draad in inckt nat gemaackt, *den omtreck regt doen, om de ſnede daar na te maken*; dit is voor die de Operatie noit gedaan hebben. Hier na doet men *de ſnede* als het weſen kan, *drie a vier Vingeren breed boven het doode of verſtorven deel*; voor d'Ervaren by 't oog; beginnende *ſoo verre van buyten om na onderen, ende dan na binnen*, (om aldaar de vaten laatſt af te ſnyden) als het mogelijck is, en dat *ſtijf tot op het been toe*, om alſo de *bloedſtortinge minder te maken*, en dat *diend wel in een ſnede volbragt te zijn.*

Deſe *ſnede als wel gedaan is*, ſoo komt terſtond *daar aan een Helper, en ſeparere de Spieren van de buytenſte zyde, tuſſen de Focillen*, het Mes uyt de Hand gelegt weſende, zo moet den Chirurgijn met een ander *Separatorium* van binnen, en dat al rijckelijck, het *been ontbloten, om plaatſe voor de Sage te maken.* Dit doen heeft *plaats in den Voorarm, digt by 't lidt van den Elleboogh*, (alwaar des *Biceps tendo in het hooft*, en den onder ſig gelegene *Brachieus, beyde buygers, in het begin van den Radius haar inſereren*; en wederom *de Longus in den Olecranon*, en den *Brevis in die plaats van den Olecranon, daar wy op leunen, in beyde des uytſtekers tendines haar inplanten*, als zijnde heel *digt by* 't *Junctuur*) gelijck *in* 't *Onderbeen*, alwaar de *Biceps in* 't *agterſte van* 't *Scheenbeen, den Semimembranoſus, van ter zyde na agteren van het Scheenbeen, den Seminervoſus na voren van* 't *Os tibiæ, en den Gracilis die op de ſelve plaats met hare tendines eyndigen*; ſo wel als *de uytſtekers Rectus vaſti*; te weten, *interni, externi en cruræi, die in eene Peeſe in het begin van* 't *Os tibiæ eyndigen.*

In

In het midden van den Onderarm konnen (de ſneden tot op 't *Perioſtium* gedaan) en de Spieren of hare gedeelten tuſſen de *Focillen* geſepareert zijnde, dan *de Spieren met de Huyd wel opgetrocken worden*, welcke opgetrocken zijnde, op ſodanige maniere als geſegt ſal worden, eerſt ende te regt het *Perioſtium*, *digt aan de opgetrocken Huyd en Spieren, &c. moet geſepareert worden, dat heel vaſt aan 't Been is*, om ſo de ſelvige beenen digt af te konnen ſagen; waar door *de Huyd en Spieren ſo veel te verder; en beter over d'afgeſaagde pypen konnen geſtoten en getrocken worden, en dienvolgens fraayer en een vaſter cicatrice gemaackt worden.*

Dit kan *in 't Been by de Knie ſoo niet geſchieden*; want men aldaar de *uytſtekers en Buygers niet wel afſnyden kan, ofte men ſoude al te digt aan de Knie in de Epiphyſes 't Been moeten afſetten*, dat niet wel en quadreert; maar ſo *het Been* verder, en hoe meer hoe bequamer *na den Enklaauw afgeſet wierde*, dat als het weſen konde *beſt is*, om redenen voren verhaald; dan ſoude *die maniere als van den Arm geſegt is plaats hebben, dat wel het beſte is*, anders ſo ſteeckt het Been dick wils ſo verre uyt, dat men het noch wel eens af diende te ſagen, ofte een lange ſeparatie te verwagten.

De ſnede nu gedaan, ſoo wel als de maniere van appliceren met dit Inſtrument tuſſen de Spieren het vlees geſepareert zijnde, ſo neemt men een *Inſtrument dat van leer gemaackt is*, na mijn gebruyck, *en daar twee yſere plaatjens vol gaatjens tegen genaayd zijn, of wel een koper alleen, hebbende en makende met haar beyden een groot rond gat in 't midden*, voor de *Bovenarmen ende Beenen*, na den omſchreef van de *Fibula* en *Tibia*. *Radius*, *Cubitus*, *Dye* ofte *opper Armsbeen*; welck ider curieus *præter propter*, of op dat ick beter my uyte, by na moet gedaan werden, (alſoo alle Beenen niet even wijd van den andren afſtaande zijn, en behoord naar advenand afgemeten te hebben) den ouderdom daar by overwogen hebbende. Deſe plaatjens kan men aan d'eene of d'andre zyde van 't leer ſetten, na dat de *regter of ſlincker Arm, of Been moet afgeſet worden.* Sommige nemen *twee repen doeck, en doen die tuſſen de ſnede, en draayen haar t'ſamen gebragte eynden, en trecken ſo de Huyd en Spieren op*, dat alſoo ongevoeglijck als de *hoſe van Hildanus* is; beyde is 't te dick, het eene gerolt het ander gefronſt, oock moet men het doeck myden, of de Sage haackt daar in, en dan moet men het Been ſo veel te langer affagen; ergo qualijck.

Men ſoude deſe dingen ſomtijds niet van doen hebben, maar *alleen den ſtupefactiven Band met dei ooren*, als even onder de Knie, ende in geextenueerde Lichamen plaats heeft, alwaar geen groote bloedſtortinge te vreeſen is.

Dit alles ſoo geobſerveert zijnde, *ſepareert men het Perioſtium digt aan 't Inſtrument, daar men de Huyd en Spieren mede heeft opgetrocken*, ſo met het *Mes* als *Separatorium*, al na dat het beſt ſlaagt.

T'erſtond daar aan neemt den Chirurgijn de *Saag*, *en ſette die ſoo dalende, dat by beyde de pypen te gelijck raackt, makende daar mede eerſt een ſagte ſtreock, om de Sage te doen vatten*, en ſagen dan ſoo ſtoutelijck aan, invoegen men make dat de *kleyne Focille altijd eerſt af, en doorgeſaagt is*, om 't dreunens wille; edoch men ſal in het ſagen de Dienaren belaſt of bevolen hebben, de *half of meeſt afgeſaagde Focillen wat van den andren af te buygen, op dat de Sage liberder door magh gaan*; edoch dit doen kan oock geprevenieert worden in her fabriceren van 't *Lemmet van de Sage*, waar van vorens geſproken is.

Ende

Ende ſo daar eenige *ſplintertjes* waren *overgebleven*, dat weynigh gebeurd, die ſal men *met de Tangh wegh nemen*.

Daar na het Inſtrument, daar men de Spieren mede opgetrocken heeft, af doen, gebiedende dien Dienaar die de Spieren opgetrocken heeft, de Vinger op d'Arterie te zetten, zo als hy beſt kan, van ider hand op ider arterie een, ſo langh tot dat den Chirurgijn ſijn gereedſchap by de hand heeft, om 't bloed te ſtelpen, en laten dan de eene 't vat los, en houd d'andre de verdere vaten ſo lang toe tot dat het bloed geſtelpt is; dit dient oock om zo veel beter te ſien waar het bloed van daan komt, om juyſt daar ſijn *knoop*, *Cauterie ofte Turonne te ſetten*. Dit komt *te pas in Luyden die geen bloed miſſen mogen*, anderſins laat men die *Arterien wel wat bloeden*, principaal als de Luyden het miſſen en verdragen konnen, en in *gangrænen*. In Zeeſlagen word het *cauteriſeren* veel gedaan, om dat ſulex het ligſte, gemackelijckſte en veerdigſte voor den Chirurgijn is, ja is daar ſeer noodſakelijck, om dat men alle Patienten niet gelijck helpen kan, om dat terwyle den eenen geholpen word, den andren leyt en bloed, die het binden te langduerigh ſoude weſen, als wel geſien en bevonden hebbe; oock ſo hebben de onder-Chirurgijns meeſten tijd geen handeling van op andre wyſe het bloed te ſtelpen.

Hier aan volgt nu hoe het bloed door de *actuale Cauterie* te ſtelpen is; en komt dat in *gangrænen* meeſt te pas, en principaal ſo daar noch iets van de *gangræne* noodſakelijck heeft moeten overblyven, gelijck meermalen heb moeten doen, en digt aan de mortificatie het been moeten affetten, ſchoon de *gangræne* verder geambuleert was, alwaar *het bloeden met actuale Cauterien ſtelpte*, vermids ſodanig accident alle dagen verbonden behoeft te zijn, ende door deſe *exſtirpatie* van de *geſphaceleerde* party is de reſt behouden geworden.

De ordre en maniere in *'t cauteriſeren* te houden is van weynigh beduyden; *men douwd die wel wat dieper in, alſer noch eenige gangræne reſteert*, anders is 't genoeg als maar het bloeden, door de gemaackte korſt ophoud: 't welck veel ſnelder geſchied, als de *Cauterien bloed rood*, en niet geel *gloeyende zijn*; want rood zijnde ſullen vehementer branden als wanneer geel gloeyend zijn; men kan oock wel in ider Hand een *Cauterie* nemen, en *branden ſoo twee Arterien te gelijck*, de *Aderen* behoeft men *niet te verſorgen*; om dat diens bloed *a circumferentia ad centrum* gaat: men ſal dit *cauteriſeren* ſoo behendigh doen, dat den Patient het niet en ſiet, en dat om d'affchriex wille. *Hildanus* wil, dat men het *ſtijf en diep in cauteriſere*, om dat na het tweede of derde verband *d'Arterien* anders weder ontſpringen, 't welck altijd niet en geſchied; want de *Arterien*, behalven dat ſy *van ſelfs intrecken*, kruypen noch meer wegh als ſy door het vuyr geraackt worden.

In deſe gelegentheyd is *deſe maniere beter als het binden*, om dat men ſo ten eerſten de *Arterien* die te rugge trecken, met de *Arterietangen* niet vatten kan, en ſo voorbrengen, om bequamelijck gebonden te worden; oock ſchampt de *Tange* wel los, en men vat niet met al, ende ſo men wat ſtijf vat, ſo morſelt en breeckt men *d'Arterie*: ten tweeden werd in 't binden langer tijd vereyſcht, dat de ſwackheyd vande Patienten niet toelaat: ten derden, ſo *ſnyd den draad dickwils d'Arterie*, als die te dun is door, en te vaſt toegetrocken word, en ſo die niet

vaſt genoegh toegetrocken is, belet ſy 't bloeden niet t'eenemaal; ten vierden, wort wel *met de Naalde een Zeeuw gequeſt.*

Maar die gene, die met een *breed Cauterium* de vaten en het been te gelijck willen *cauteriſeren*, raken de ingetrockene *Arterien* ſeer weynigh, of niet, van wegen het uytſtekende been, en ondertuſſen word de Huyd jammerlijck geſchroeit ende gerimpelt, waar door een teere *Cicatrice*, na een moeilijcke en pijnlijcke geneſinge volgt.

Hildanus prijſt ſijn *Cauterium cultellare*; maar als men let dat door dit Inſtrument, ſo wel als door het *breede Cauterium*, de Huyd en Spieren, &c. geſchroeit werden, en gelijck hy ſelfs ſegt, dat hem in die maniere van doen ſeer dickwils gebeurd is; te weten, dat daar na de vaten weder komen t'ontſpringen, en met de *Olijfsgewyſe Cauterien* weder moeten *gecauteriſeert* worden, ſo dunckt my dat dit gebruyck niet aannemelijck is; doch hier van ſal hier na breeder geſproken worden.

Soo wanneer een *geſphaceleert lidt* genoegſaam in 't leven word afgeſet, en den *Patient bloedrijckis*, ſo kan men de vaten wel binden, om dat in ſulcken gevalle wel wat bloeds magh uytgelaten worden, en om dat wanneer het gecorrumpeerde bloed in de vaten gelaten wierde, de *gangræna* op nieuws te vreſen ſoude weſen.

Oock in *robuſte Luyden*, die wel wat bloed miſſen mogen, en oock diens *Arm of Beenen afgeſchoten of geklemt zijn.*

De *maniere van binden* is verſcheyden: men doet die met een *kromme Naalde*, voor een oog hebbende, daar het dunne zegel garen doorregen is, en men ſteeckt die ſchuyns van onderen om *d'Arterie*, en dan die geheel doorgehaald hebbende, weder ſchuyns van boven; invoegen deſe ſchuynsheyd na binnen gaat, en ſo een gedeelte van de *Spieren* vatte, de *Naalde* voor de tweedemaal ſo wijd gekomen zijnde, dat men den draad ſiet, ſo vat men dien draad, en trecke de *Naalde* te rugge, en binden ſo d'Arterie eerſt met een dubbeld *doorgehaalde ſtrick*, en dan een enckelde daar op, toe, contrarie de voorige dubbelde.

Dit kan oock met een andre *kromme Naalde* geſchieden, agter alleen een oog hebbende.

De *tweede maniere belangende het binden* is by na als voren; want als de *Tange d'Arterie gevat* en voor aan getrocken heeft, ſo neemt men wel een weynige vlees voor een kuſſentje, om dat den band niet af ſoude glippen. Men ſoude oock met een *regte dunne Naalde* door de midden van d'Arterie ſteken konnen, en van onderen en van boven ider helft binden, den dubbelden draad in het midden over den andren gedraayd zijnde; gelijck men het *Omentum afbind*, en laten de draden byhangen, tot die van ſelfs ſepareren.

De *derde manier is*: dat men *den ſtrick om de Tangh te voren gelegt* heeft, en als d'Arterie daar mede gevat is die voorſchuyve, ende dan *digt tegen de Spieren toebinden*; maar deſe is ſo ſeker niet als de voorige. *De figure van deſe Tangen is by Guillemeau heel wel afgemaald*, ſo in breedheyd, grootheyd, als anders, uytgeſondert dat de Veer ſo moet ſtaan, dat ſigh altijd de *Tangh van ſigh ſelfs toenype*, door de genoegſame ſtyve veer. Van deſe ſoorte van *Tangen* diend men *groote en kleyne te hebben*, oock *voor met platagtige ſpitſe becken*, van welcke becken een figure

by

by Hildanus te ſien is; maar de reſt van *de Tangh dient als die van Guillemeau gemaakt* te zijn; zy moeten redelijck *ſwaar zijn*, om d'Arterien, dewyle ſy daar aan hangen moeten, (terwyle d'ander Arterie gebonden word), vaſt te houden, en wat voor den dagh te brengen, op dat ſy beter gebonden ſoude konnen werden.

Als deſe manieren van hegten niet helpen, of miſlucken, dat een *ervaren Chirurgijn* wel voorkomt; ſo evenwel ſulcx al van jonge, of onervarene komt te geſchiede, of dat *d'Arterie* te diep is ingetrocken, wil *Paré*, ende na hem *Guillemeau*, dat men een *redelijck lange regte gevademde Naalde* ſal nemen, en ſteken die een Vinger breed van de wonde af, van boven door de Huyd ter zyde d'Arterien door; invoegen die ſchuyns na voren toe, ter zyde en onder d'Arterie in de wonde uytkome; en als dit gedaan is, zo ſteeckt men aan d'andre zyde van d'Arterien in de wonde, beginnende contrarie als voren, ſo dat de *Naalde* in de Huyd, tegen over de eerſte ſteeck een vinger breed van den andren uytkome, treckende beyde de eynden van *den draad* om hoogh, en *binden die op een Compresje, een pinck dick zijnde, ſtijf toe*, om ſo de Huyd niet door te ſnyden. Hier van is *de figure by Guillemeau te ſien*, als oock deſe beſchryvinge. Voor my, ick hebbe die noit behoeven te gebruycken, oock ſchijnt my dat wat cruël, en dat men het gebruyck van deſe maniere voorkomen kan, als men ten overvloed een *plat ſtrickje geperſte Boviſt op de gebondene Arterie legt, of een dicke platte Plumaceool in wit van een ey nat gemaackt, en in aſtringerend pulver gedoopt, of wel een Plumaceool die rond en dick is, en in aqua ſtyptica nat gemaackt.*

In Kinderkens, magere en weynigh bloed hebbende Perſonen, als geextenueerde; gelijck diens Arm, Been, Hand of Voet, om een langdurige groote ongeneeſlijcke *caries*, of *pedartrocace*, van ſommige *ſpina ventoſa* confuys genaamt, kan men *het bloeden met Turonnen van geperſt Boviſt gemaackt* beletten, met een *draatje werck*, of wel met die van *ſagt pluxel, in wit van een ey nat gemaackt, en in een aſtringerend poeder gedoopt, of een ſtyve Turon in aqua ſtyptica gedoopt, of een Steeckwieck van raauwe Aluyn of van blauwe Vitriol*, met een weyningh Cattoen dunnetjens *omwonden*, en daar d'Arterie wel ter degen mede te rugge gedouwt; voorts daar weder andren *kleyne platte Plumaceolen*, ſoo *nat gemaackt, en in Poeder gedoopt, opgelegt*. Dit is de ſagſte maniere van doen, en komt in Luyden die *cacochymici*, en vol van ſcherpe humeuren zijn beſt te pas; in welcke *niet geerne ſcherpe middelen om 't bloed te ſtelpen gebruyckt* hebbe. In andre wel geconſtitueerde ſterkere en robuſte, ſo Kinderen al andere Volwaſſene, inſonderheyd in haar uyterſte deel van Arm ofte Voet; daar heb ik wel *Turonnen van pluxel* gebruykt, die in *Zeepſieders looge, fel of axungia vitri geſmolten, of ol. Vitriol. nat gemaackt, en weder gedroogt* was geweeſt, oock wel *Turonnen van* ſoodanigh *papier welck geen eſcharam maackt, en ſekerlijck 't bloed ſtelpt.*

De *Franſen* gebruycken *Vitriolum ciprinum, in form van een Olijfgewyſe knoop*, dat *in Cattoen* of in *Charpy cottouné gerolt is*; edoch beter is een *Olijfsgewyſe knoop van raauwe Aluyn*, van welck hier voren vermaan gedaan is. Deſe *Turonnen* moeten *grooter en kleynder* zijn, na de vaten groot of kleyn zijn, *redelijck langh*, oock langer en korter, al na d'Arterien groot of kleyn zijn, *onder by na ſo dick als boven, met een ſagte punt*, en *ſtijf lijf*, en een *dick breed hooft*.

Deſe maniere is by my verſcheydemalen *gedaan*, oock *in Honden*, om ſeker te

wille gaan, zo als ick aan verscheyde Personen getoond hebbe, namentlijck aan den Heer Doctor *Stalpert*, *de Bils*, en veel meer andren; ja selfs hoe dat die manier van *restringeren* toegaat, als hebbende de genesene *Honden*, wiens *Arterie* ick vorens *afgesneden en soo gestelpt* hadde, weder hare wonde opgesneden, *d'Arterie* ontbloot, en bevonden dat die door 't te rugge douwen, *als een mouwe die men opstroopt gerimpelt was, en dat die vouwen ofte rimpelen, door middel van fibrillen te samen gewassen waren, zijnde door des selfs middel een knoopje aan 't eynde van d'Arterie gemaackt; uyt welck blijckt d'Arterien door geen vlees gestopt worden;* dat dit waar is, kan in het *laatste boeckje van de Heer de Bils, daar hy van dat in aanroert* gezien worden, van my en veel anderen gesien hebben. Ende van welck ick deze observatie geschreven hebbe, welcke ick bekent maken sal als ick *van het stoppen van 't bloed der Arrerien die niet heel afgesneden zijn* spreeken zal, Door middel van *bloedstelpend poeder*, geschied het met *Turonnen*, ofte met *kleyne platte dicke wieckjens*, of met een groote alleen, gelijck in Vingeren wel geschied; doch is *beter met Turonnen*, en dan *platte Wieken daar op*, die alle eerst *in wit van een ey nat gemaackt*, en dan *in 't poeder gedoopt* zijn: maar het is niet expedient het poeder tegen de bloedende Arterie met hoopen te leggen, als den onervaren souden en komen te doen; want dat poeder van het bloed weggespoeld word, daar *Hild. cap. 51. cent. 3. observ. 82.* van verhaald. *Hild. fol. 812.* roemt meer als ik, door ervarentheyd ondervonden te hebbe van sijn bloedstelpend poeder, dat uyt een groot mengel moes bestaat; en dit volgende is.

℞ *Far. volat.* ℥vj.
Sang. Draconis.
Thuris an: ℥j.
Boli armeni orient.
Terræ sigillat: an: ℥ß.
Gypsi. ℥jß.
Ranarum aquatilium præparatarum ℥ij.
Musci cranii humani seu Usneæ ℥j.
Pilor. leporin. incisorum. ℥ij.
Pulv. albumin. ovor. sole canicolari exsiccator.
Spumæ maris.
Spongie novæ torrefactæ an: ℥j.
Misce fiat pulvis.

Ick wil gaarne mijn kleyn verstand onder een beter gevangen geven, maar kan egter de harmonie niet begrypen, van dit poeder, insonderheyd de misterie die in *'t Hasenhair* en *Usneæ* steeckt; wel wetende, dat in een *bloedstelpend poeder* (soude men alle de gerequireerde intentien voldoen) meer dingen vereyst worden, dat's een *Emplasticum*, een *Astringens*, of *Cathereticum austerum*, en *Incarnans*: sommige, daar *Hild.* een van is, doen hier noch by een *specificq medicament*, dat door een verborgen qualiteyt werckt, dat wel waar kan wesen, so het so is; want daarom die een verborgentheyd is, om dat wy die niet en weten, anders werckt het manifest, en niet verborgen. Welck nu van dese allen moeten prevaleren, diend na het geval geapproprieert te wesen, zo als voren aangeroert is: dat in sommige gevallen het *Astringens* met het *Emplasticum*, en in andre het *Cathereticum* d'overhand moet hebben, is uyt het voorgaande af te meten. Wat belangt het *Incarnans*, dat heeft weynigh te seggen, dewyle van selfs,

het

het *incarneren* geſchied, en dat de *vaten door middel van vlees*, als aangeweſen is *niet geſtopt worden.* Belangende het *Specificum*, dat door een verborgen qualiteyt ſoude wercken, ik ſie niet dat alleen ſecuur ſoude konnen gebruyckt worden, ten ware men 't alleen gebruyckt hebbende, door experientie bevond, dat het noyt gemiſt hadde; ſulck een *ſpecificum* heb ick mijn dagen niet geſien: het mancqueert maar in de natuur, der ſelve te onderſoecken, en die gevonden hebbende, ſoude men dickwils bevinden dat ſimple andren genoegſaam bekende het ſelfde ſoude effectueren; voor my, ick houde my aan de gulde leere van den Ouden Vader *Guido*: die ſegt *Præſtat enim operari ſimplicibus quam mederi compoſitis, nam in compoſitis complura occurrunt quæ inter ſeſe non concordant*: dat is, het is beter met ſimpele of eenvoudige medicament t'opereren, als met gemengelde of gecomponeerde; want in de gecomponeerde komen vele dingen te ſamen die onder den andren niet eenhartigh of overeenkomende zijn, of concorderen. En van deſe contrarien cuvel is *Hild.* vry wat zieck. Ick wil daarom niet verſwygen 't gene ick veeltijds wel bevonden hebbe goet te zijn, namentlijk deſe volgende.

℞ *Gall. immaturar.*
Far. volatil. præſertim.
Avenæ an: ℥ß.
Vitriol. cyprin. ℥ij.
Gum. tragacant. pulv. ℥ij.
Miſce fiat pulvis.

Vel.

℞ *Aloes. Maſtich:*
Mirrh:
Mumiæ an: ℥iij.
Calcis vivæ ℥iij.
Præcipitat: rubr: ℥j.
Vitriol: roman: uſti ℥ß.
Miſce fiat pulvis.

Vel.

℞ *Calcis vivæ* ℥vj.
Suberis contuſ:
Lintei combuſti an: ℥ij.
Boli vulgaris ℥iij.
Colcotharis vitrioli ℥iv.
Fiat pulvis.

Vel.

℞ *Farin: lini* ℥ij.
Boli armen: ℥j.
Gypſi ℥ß.
Reſinæ.
Olibani an: ℥ij.
Sang: draconis ℥iß.
Fiat pulvis.

Vel.

℞ *Amyli toſti* ℥vj.
Thuris.
Gypſi.
Boli armen:
Albumin: ovor: ſiccat: an: ℥j.
Spumæ maris.
Spong: torref: an: ℥ß.
Reticuli vetulini ℥ij.
Vitriol: roman: toſti ℥iij.
Fiat pulvis.

Aqua ſtyptica.

℞ *Vitriol: Ungaric:*

Aluminis Crud: an: ℥vj.
Phlegmatis vitrioli ℔iv.

Coq: tam diu donec omnia fuerint dissoluta : liquorem refrigeratum filtra , & a crystallis subinde concretis separa, ac addendo singulis libris.

Ol: vitriol: ℥j.
Misce & servetur usui.

Vel.

℞ *Vitriol: Ungaric.*
Alumin: crud:
Nitri an: ℥ii.
Olibani ℈j.
Solvatur in s: q: aquæ puræ ad ℥i.
Fiat Aqua.

Vel.

℞ *Boli Armen:*
Aluminis pur: usti an: ℥ß.
Vitriol: Ungaric: ℥j.
Nitri ℥ .
Caphoræ ℥j.
Aq: commun: ℥vi.
Misce.

En dat geappliceert met Plumaceolen of Turonnen, &c. als gesegt is, in wit van ey nat gemaackt.

Het *terra Vitrioli*, of *Vitriolum exanimatum*, of het *Crocus Martis fijn gepulveriseert*, is een *præsentaneum remedium om bloedstortingen te stelpen*: gelijck mede insonderheyd het *vlas der Distelbloemen*, daar ick experientie van hebbe ; het *Hasenhair van welck Plumaceolen gemaackt*, en in die form geappliceert, kan noch vinden; maar niet het gesneden, dat maar vuyligheyd is.

Het bloed hoe het nu gestempt is, als het maar wel is, is even eens, als alles in sijn tijd maar wel geobserveert wort; welck als gedaan is, om dat noch met *Plumaceolen in wit van ey en 't poeder wel gedoopt en versorgt zijnde*, *word het Been met een breed Cauterium actuale gecauteriseert*, zo wanneer de putrefactie van binnen verder, als van buyten gegaan te zijn geoordeelt word, en als het Been niet kort genoeg afgesaagt is; edoch, als d'operatie wel gedaan is; zo behoeft het Been in andere gevallen niet gecauteriseert te worden. Ick legge daar een *Plumaceool met balsam. Arcæi*, bestreken op, om de separatie te bevorderen. of een dun *plat koeckje van Emp. grat. Dei*, *of Entwas*. Alle dese dingen na den nood vereyst, wel geobserveert zijnde, soo snijd men den *stupefactiven Band* los, en men versorgt d'Arterien ter degen, en vorders *de stomp met een drooge Plumaceool*, of met een grootere *in wit van een ey nat gemackt*, en *in poeder of blom gedoopte Plumaceool*; doch niet so groot, dat sy het overschieten van de Huyd en Spieren belet. De *Huyd en Spieren* dan so *voorwaarts overgedouwd* zijnde; legt men evenwel noch eenige *groote platte Plumaceolen*, in wit van eyren nat gemaackt, daar tegen, en halen de lippen met klevende Pleysters by den andren ; dan steeckt den *Chirurgijn* sijn Hand in de Blaas, douwende met de andre Hand in haar grond daar een hol in, dat *met Taruwe bloem gevold* word, en sette dat so *tegen de stomp aan*, en trecke de blaas met de andren Hand over de stomp.

Dit so gedaan zijnde, appliceert men de *vier dubbelde kruys Compres*, trecken-de die digt en vast over, en kleven so haar bestrekene eynden aan de party vast, welcke eynden tot over de *Blaas*, en over de eerste kruys Compres (die ook

over

over de Blaas heen komt) ſig moeten ſtercken. Over deſe kan men een weynig grootere over doen, en beginnen dan den Band te leggen (*een expulſive Ligature*) in agt nemende *de twee a drie eerſte circomvolutien, dat digt aan de ſtomp niet te vaſt toegetrocken werden*, de andre daar aan wat vaſter en ſo na ordre al loſſer, tot dat men eyndelingh den Band met een regt omloopende omſlagh belegt, om de vorige ſchuynſe te verſekeren, en word daar vaſt geſpelt, ofte men legt noch een Band contrarie deſen, tot meerder verſekeringh, om de Spieren in haar natuurlijcke ſituatie te houden, als in *Fracturen* geſchied. Die andren Bandagien beminnen, ſie *Jacq du Marque* daar op na, die van de Bandagien na d'Exſtirpatie geſchreven heeft. Dit als nu alles wel gedaan is, ſo appliceert men *natte doeken in Oxicraat, of in kout water, daar Salpeter en wat Vitriol in geſmolten is, boven in de naaſte junctare.* Soo het Been digt by den Enklauw is afgeſet, dan ſal men de Knie hoog leggen; en het Been wat nederdalende; en indiervoegen doet het Been geen actie, dat het anders doet, en moeilijck valt als het regt is uytgeſtoken. Dit is oock te obſerveren in *Fracturen van de Scheen en Fibula*; voort kan men een verwulfje van twee a drie halve hoepels, tegen drie latjens geſpijckert, over het Been ſetten, op dat de dekens het Been niet en raken, en oock ſo koelder blyve; de party ſo in een ledere, of ander koel kuſſen, met de ſtomp altijd voor wat hooger als het boven de Knie is afgeſet, wel geſitueert zijnde, kan men de ſoodanige Compres warm en droogh geworden, weder nat houden met dit koud *Oxieraat*, of 't voorſz water, en dit komt meeſt te pas in bloedrijcke Luyden, in macilente Lichamen word het niet eens noodig geagt.

Sommige nu ſegt *Hildanus*, laten het *ſtupefactive ſmalle Bandje* tot het tweede verband, boven d'inciſie leggen. 't welck niet en deugt; want dat maackt pijn; en ſoude de party wel doen *gangræneren*. Ick heb geſien, als ick *Chirurgijn van den Heer Admiraal Obdam* zalr. was, dat *door een al te vaſt verband, een gangræne, en daar op een mortificatie quam*, ſo dat de Perſoon in veertien uren een lijck was; zijnde ſijn *Manlijckheyd*, en een *gedeelte van den Buyck al verſtorven*, eer hy de geeſt gaf; veel eer dan ſoude ſulcx konnen geſchieden, als den *ſtupefactiven Band* leggen bleef.

Andren hegten met een regte Naalde de Huyd en Spieren in maniere van een kruys, dat is ſeer qualijck; want ſulcx pijn doet, waar door de Huyd ontſteeckt en ſwelt, en ſo de hegten doet uytberſten; ja dat meer is, komt de Huyd en Spieren wel weder door ſulck doen te *gangræneren*, en dan is de laatſte dwaling erger dickwils als de eerſte. Ick heb *Goddefroy*, Chirurgijn Generaal van 't Leger hooren verhalen ſulcx geſien te hebben: dat de party op nieuws door de mortificatie, uyt het hegten ontſtaan, moeſte afgeſet worden.

Wederom zijnder die, als *Vander Voorden*, een *defenſief* appliceren onder de *Blaas*, ſeggende dat die de party ſagt en vogtig houd, om de uytwaſſeningh door dampen belet, waar door het verband vogtig gehouden word, en ſo beter kan afgenomen worden, of wel van ſelfs af ſoude vallen, de *Blaas* en *defenſief* geligt zijnde. Dit maackt al te veel embaras, de wel geappliceerde *Blaas* kan beter aan de party vaſt drogen, waar door het bloed, ſo daar noch al eenige ſypeling mogt weſen, beter geſtut, en geen doortogt kan gegeven worden; en mogte die als de tijd van het tweede verband (dat ordinaris den derden, vierden

of vijfden dagh, na de party en de vaten geſtelpt zijn, en geen accidenten 't verband eer te vernieuwen ons dwingen geſchied) al gekomen is, ſo kan men met warm water die wel los weeken; al die *franſreluckes* zijn te naauw gefift.

Als men nu de tweedemaal verbind, ſo ſal men tot verſekertheyd noch ſagtere *Turonnen nat gemaackt, en in poeder gedoopt*, appliceren, en daar *platte Wieken* op, welken met *Balſam. Arcæi* beſtreeken zijn; om een haaſtige ſeparatie te verwachten, als by den Autheur te ſien is. En by aldien de vorige noch niet mogten af, en uytgevallen zijn, ſo ſal men die al laten ſitten, en voortſigtigh andre *Plumaceolen* beſtreken daar over leggen, ja mede ſelfs op het *Been*; edoch plaatſe laten dat men met een *ſterck klevende* Pleyſter, *die rondom het Been gaat*, en daar en boven lange uytgeſneden hoofden heeft, de lippen rondom by en tegen malkanderen trecken. Voorts verbinden na de Kunſt, en wagten den veertienden, vijftienden dagh, of gemeenlijck dat *het Been met ſponſiagtigh vlees bedeckt is*, en daar dat wel ſtijf aftreckende, de *Exfoliatie* die *door een hart vlees bevorderd* word, zo dat van ondren het niet gealtereerde en geſonde Been bedeckt zy: ſo dat d'*Exfoliatie* door het ſagte vlees ſoude doorſteken worden, als men de tijd afwagten wilde, alſo *Arcæus* gebied, en mijn Meeſter *Luc de Fos*, my geleerd heeft: dat men den vollen tijd van de ſeparatie niet en behoeft af te wagten, 't welck oock by experientie bevonden hebbe.

Oock diend voor waarſchouwinge, dat men het *weeldrig vlees van 't begin wel moet droogen*, of ſo men het wegh wil ſchrappen, of met *Cauſtica* wegnemen, ſo volgt daar ſomwyle wel een quade ulceratie op.

Dit is wat aangaat de beſte maniere, en die meeſt gedaan word, ende in het leven na de leere van *Hippocrates*, *Galenus*, *Celſus lib. 7. c. 33. Ætius lib. 14. Guid. 16.* gepractizeerd is geworde, doch niet op deſe methode.

Ten eerſte, om dat dickwis de *gangræne verder gaat als men ſien kan*, dat te vermoeden, en oock wel ſeker is; als men *blaauwe en gele ſtrepen langs de partye ſiet*, die men meend noch geſond te zijn, *en dat die party wat bol is, dan is het te verre ſomtijds gekomen.*

Ten tweede, ſo is deſe maniere beter als in het doode, om dat de pyne van het branden deſe pyne wel dubbeld compenſeert, en dat de korſt het bloeden belet, waar voor hier den Band gelegt werd, niet anders als om de pyne te verdoven; oock ſo is hier ſo geen perijckel te verwagten van een nieuwe of voortloopende *gangræne*, als of het in 't doode geſchied ware; oock komt ſo wel *de convulſie door putrefactie* als pyne; behalven ſo ſteeckt het *Been* ſo uyt, als het in het doode geſchied, dat men het weder af diende te ſagen.

Johannes de Vigo, in ſijn laatſte capittel *de Ulceribus*, uyt *Galen.*, ende na hem *Aquapendens*, doen het een Vinger breed in 't doode van het levendige af, welcke ſnede alſoo gedaan zijnde, ſaagde ſy het Been af, om hier mede voor te komen de *hæmorrhagie*; *cauteriſerende* daar na het doode vlees, ſo lange, tot dat den Patient het vuyr voeld, en eenige pijn lijd, waar door de party verſterckt, de wortel der verrottinge weggenomen, de quade vogtigheden verdroogt, en alſo de ſeparatie na drie a vier dagen ten hoogſten bevorderd word, middelerwyle word het *Been oock ſterck gecauteriſeert*, en dit alles gaat ſonder merckelijcke pijn toe: Maar *Guilhelmus Hildanus*, komt met ſijn *Cauterium cultellare*

tellare voor den dagh, en prijſt dat geweldig, *fol.* 813. daar hy verhaald 't ſelve dickwils gebruyckt te hebben; dat het voor eerſt de bloedſtortinge belet, en dat de geeſten ſo niet gediſſipeert en worden. Deſe beletinge van 't bloeden wat helpt die, (bid ick) als men met *Olijfsgewyſe Cauterien* het bloeden, dat na deſe adminiſtratie van dit *Cauterium cultellare* dickwils volgt, weder beletten moet; gelijck uyt ſijn eygen woorden en vermaninge blijckt, eer hy noch de weerdigheyd van dit *Cauterium* komt te extolleren.

Oock geloof ick, dat in tweemaal bloeden meer geeſten gediſſipeert worden, als in een reys.

Ten tweeden, dat het met minder pijn toegaat, gelijck oock de heele curatie, dat kan mijn de gevoelentheyd van verbrantheyd en ſchroeinge, niet doen gelooven.

Ten derden, dat het *Perioſtium* van ſo groot een gevoelen, door het brandende *Cauterium* geraackt zijnde, *te rug krimpt, en aan wederzyde plaats maackt voor de Sage*, dat kan wel op een plaats, daar het eerſte raackt geſchieden, om dat *de ſnede van dit Cauterium dun zijnde, door 't bloed en vogtigheden gebluſt, en ſo niet capabel word om rondom*, 'k laat ſtaan met ſijn ſcherpe punt tuſſen de *Focillen* 't ſelve te ſepareren; en dat ſoude minder pijn doen als met *'t Mes*, dat geloven myne Ganſen. Oock ſo is deſe ſnede tegen de Konſt, inſonderheyd ſo het op een plaats geſchied, in welcke de *Spieren*, *Huyd* &c wel opgetrocken konnen worden, dat in dit geval ſeer noodſakelijck is, om dat de *geſchroeide kanten van de Huyd en Spieren, noch door de ſeparatie korter worden.*

Ten vierden, dat het *Mes 't Perioſtium* niet wel ſoude konnen ſepareren, dat leerd d'ervarentheyd beter; en dat, als de natuurlijcke warmte in die partye beſmet is, door de koude van het Mes meer en meer ſoude gedebiliteert worden, is niet wel geloofliick; want dat omſnyden ſpoediger toegaat, en ſo die koude al eenigſins de geeſten mogt debiliteren, dat ſoude de warmte van de *Olijfsgewyſe Cauterien* wel compenſeren; ende dat *veel Armen en Beenen afgeſet worden met het ſnydende Mes, in welcke Cauterien noch Naalden gebruyckt worden*, is hedens daags algemeen; oock ſoude door d'applicatie van *'t gloejende Mes*, eer *waken*, *koortſen*, en *phlegmone* op volgen, als anders, om de groote pijn 's wille die de verbrantheyd veroorſaackt.

Ten vijfden, dat de gedebiliteerde warmte door het *Cauterium* ſoude verſterckt worden, ſouder eenigermaten plaats hebben als d'inwendige partyen verder verſturven waren, dat men wel ſien ſoude; maar als men daar voor ſorght; ſoo moet men het lid verder in het levendige afnemen.

Ten ſesden, dat de *warmte* volgens *Hippocrates*, *der Senuen en Beenen vriend is*, moet van een matige, maer geen brandende warmte verſtaen worden. Dat de *digeſtie* eerder ſoude volgen, dat is mede al bedenckelijck; oock wil men die veeltijds niet al te ras noch te veel hebben, om vreeſe van weder te bloeden.

Ende ſchoon de tegen reden, die hy daer ſelfs by verhaald, alſoo zijn, zo volgt nochtans niet, dat men het op die manier van *Galenus*, *Vigo*, en *Aquapendens* doen moet; welcke maniere ick liever wilde gebruycken, als zo lang

Canteriſeren tot dat eenige pijn gevoeld werd, daar hier ter contrarie gebrand word.

Men kan *Hildanus* daar breeder van leſen, die noch in 't eynde van ſijn lof van 't *Cauterium cultellare* ſegt, dat hy vele Leden ſoo heeft afgenomen, dat de Luyden nauwelijcx, ofte niet van pijne geklaagt hebben. *Veſalius* en *Fallopius*, ſoo uyt *Vigierio* blijckt, hebben ſoock *in continuo* met duſdanige *Cauterium cultellare* g'Exſtirpeert. Het zy hoe 't wil, men ſiet die practijcq weynigh navolgen, ja alſoo weynigh als die van *Aquapendens*, en *Botallus*, welcke deſe is; gelijck hy na *Jacobus Regius* verhaald, *lib. de Sclopetor. Vulneribus cap. 23. fol. 791. Hy maeckt een Inſtrument, zijnde een block, daar een Mes in leght, met de ſnede om hoogh*, aan ieder zyde van dit block is een ſtijl; daar ider een veur in is, dan komt het ander *Mes* door deſe groeven, 't welck met de ſnede tegen die van 't ander onderſte *Mes* rakende, voor by ſchuyft als de ſnede van een Snytange; dit bovenſte *Mes* wort met loot ſwaar gemaakt, op dat het bequaem door vallen kan, of ſoo ſulcx niet wel geſchied, ſlaat hy dat met een ſwaren Hamer door, ſoo dat het in een ſlag of val doorſnyde; het is beſt, dat het ſoo door valle, gelijck een opgetrocken *Heijblock* op de paal valt. Den voorſz *Regius* ſegt, dat hy verſcheyde *Verminckte* heeft geſien, die door ſoodanigen Inſtrument haar Beenen afgeſet waren, met ſoo weynig pijn, dat ſy meende dat op haar Beenen een vonck vuyr gevallen was, en dat het Been door ſoo een ſnelligheyd afgeſet was; als nog ooyt gepractiſeert is geworde.

Deſe manier is veyliger, ligter en ſnelder, als die gene die met de *Sage* geſchied, (ſeyd hy) en by na ſonder pijn: wat en hoe veel voordeel het by brengt, daar van kan een ervaren Konſtenaar, en den Patientt die het beſogt heeft, oordeelen; want buyten dat het ſoo ras geſchied, ſoo worden de vaten geſloten en toegedruckt, dat geen ſaack van kleyn gewigt is. En die door afgeſette Beenen zijn geſtorven, zijn de meeſte meer door uytvlicten van te veel bloeds geſtorven, als wel om een andere oorſaack.

Hier komt nog by, dat de *Sage* wel eenige Nerveuſe en Membraneuſe partyen elendigh ſcheurd, waarom ick hier geweldigh de *Sage* moet haten en veragten, en 't *Mes* pryſen.

Maar die gene, die door een verkeerde voorſigtigheyd, of verbaaſtheyd ofte onervarentheyd inde Konſt, niet gaarne tot gewoone dingen overgaen, ſpreken dadelijck van de wreedheyd van dit doen, en vande contuſie der partyen, als vande morſeling en ſplinteringe der Beenderen, die daer uyt ſtaat te volgen: maar deſe wreedheyd is van geen beduyden, en niet te vergelijken by die, die met de Sage gedaan word, daar en word geen pletteringe veroorſaackt, ſoo maar de ſnede van het *Mes* ter degedigt neffens die van 't onderſte *Mes* rakende doorgaat. Soo ook is de *ſplytinge ende berſtinge van 't been*, van geen of weynigh beduyden, dewyle die fragmenten ligtelijck door de Konſt weg genomen worden: en welke in deſe plaats, en van de natuur uytgedreven worden. Deſe maniere ſoude beſt plaats hebben in een wel geſteld Lichaam, en als de *gangræna* uyt een uytterlijke oorſaack gekomen was.

Als men nu tot dit werck ſal komen, ſoo moet men *gloiende Cauterien* ge-

reed

reed hebben, *d'Ooren van den Patient stoppen*, wat over d'Oogen leggen, op dat hy niet en zie, en dan de *party binden met een stupefactiven Band*, *de Huyd en Spieren opgetrocken* zijnde, oock wel *Repellentia onder d'Oxel*, *of in de Lies leggen*; den Auteur bind oock d'andre *Artus* om het bloeden te verhoeden, welck als gedaan is, sal men de party tusten beyde de sneden van de Messen leggen; *en soo het onder de Knie of Elleboogh geschieden moet*, die soodanig leggen dat beyde de Beenen te gelijck dragen en rusten, 't welck *boven de Knie en Elleboog geschiedende*, niet geobserveert behoeft te worden, om dat daar maar een been is, en dan het Mes laten vallen op en door de party, op de behoorlijcke plaats, en terstond daar aan met de *Cauteriën* het bloeden stelpen. Den Heer *Professor van Horne*, in de commentarien over dese maniere, segt, dat hem dese maniere van doen dikwils in de sin gekomen is, eer hy *Botallum* gelesen hadde, en dat hy te *Venetien* meermaals gesien hadde, dat op dusdanigen wyse daar menschen had sien onthoofden.

Dese manier, *segt hy*, *moet men eerst in Beesten proberen*, *eer men die aan Menschen in 't werck stelt*; maar om dat sulck een Instrument by ons niet bekent is, soo kan hy evenwel niet sien waarom dat wy aan het goed succes van 't selve twyffelen, en datter suffisante redenen zijn, wyle de *contusie* die daar door geschied ligter overwonnen word, als de rouwigheyd en ongelijckheyd vande *Sage*; 't welck ick nochtans soo niet gelooven kan. *Dit doen*, gelijck het onthallen, *is cruel*, en men moet weten, *dat in 't onthalsen maar een hoekje van die kleyne wervelbeenderen word afgesneden*, en soo het *Mes* ligt tusten deselve doorvalt. Ook soo is sulck een plomp Instrument niet wel om te bewaren, of ter Zee of te Lande mede te slepen. Evenwel dese maniere soude plaats hebben konnen in Kinderen, welckers beenderen soo hard niet sijn, en des te minder 't splyten onderworpen; oock in *epyphisibus* der Leden, die sagt en kraakebeenig zijn, hoewel evenwel te vreesen soude wesen, dat die in de operatie van 't ware Been soude separeren, dat groote moeiten geven souden, dan soude sulcx met een *breeden Beytel* noch geschieden konnen.

d'Operatie met de Tange, heeft in groote Leden geen plaats, om dat de *Tang altijd agter uytwijckt*, eer sy in 't midden van 't been t'samen gekomen is, en maakt zo een platagtig uytsteeksel, dat qualijk bedekt kan worden, en al schoon't moet separeren, soo blyft het niet te min puntig; maar *met de Tang heeft plaats in kleyne Leden*, en meest insonderheyd als de Patienten te bedde moeten blyven leggen, daar men die met den *Beytel* soo niet kan affetten, gelyck als der *Teenen en Vingers*, en oock wel buyten Leden, maar soo wel niet, om redenen als voorsz is.

Die *d'Exstirpatie met een Bijl* doen, veroorsaken groote contusien, en commutien der beenderen, en dat om de dikheyd van den bijl, als by *Hildanus* in een historie daar van te lesen is.

Scultetus heeft *d'Exstirpatie in Ossibus carpi met een beytel* gedaen, als *fol.* 63 *fig:* 12. te sien is, en dat is aannemelijk, om dat *die beentjes sagt zijn*, *en de splytingh soo niet subject*; dese manier soude even eens, en by na wesen als die

van *Botallus*; want of die door een *Mes*, of door een *breeden Beytel* geſchied, aangeſien dat daar op geſlagen word, is even eens.

Hildanus wil na de leere van *Bartholomeus Magius*, *lib. de Vulner: ſclopet. de memb: ſphacel: affect:* met *Guido*, en *Laurens Joubert*, liever *d'Extirpatie in 't lid doen*, ſeggende ſulex minder moeiten en perijckel te zijn, gaande dickwils met eene ſnede toe, en dat met een *welſnydend Mes*; zijnde alſoo de *Sage* niet noodigh, die anders het *Perioſtium* quetſt; want men kan ſoo net dat niet ſepareren, of daar blijft noch wel wat over, dat de *Sage* ſcheurende weg neemt. En wat belangt de *cicatrice*, daar is geen vreeſe van, want daar vlees rondom genoeg, en de natuurlijke warmte ook groot genoeg is; ook ſo is deſe *operatie den Patient ſo pijnlijk niet*, nog de *bloedſtorting ſo groot niet*, en daar word *geen Merg ontbloot*, alſoo de natuur een tijd lang van doen heeft, eer ſy de *Callum* doet groeien, en om dat de *Peſen der Spieren meer boven, als in de Leden eyndigen*, ſoo iſſer *minder perijckel van convulſie.*

Deſe maniere kan plaats hebben in Vingers, Teenen, en in 't lidt van de Hand, daar nog wel de Huyd weder over groeit; en *heeft oock plaats als de gangræna tot het lidt is*: maar *in 't lid vande Knie*, daar de Huyd om ſijn groote breedheyd qualijk en dun over groeit, en met de minſte beweginge of onruſten weder doorgaat, is ſoo *niet imitabel*; ja ik heb geſien, dat in dat geval noyt een volkomen *cicatrice* gevolgt is.

De ſnede van agteren begonnen, ſoo de *Patella* word aangelaten, word het gevoele van *Hildanus* voldaan, en dan word d'incarnatie eer bevorderd door de ſtoffe, die de *Patella* by brengt, en ook door dien ſy 't been voor de lugt bewaard; en als dit al geſchied, ſoo kan men geen *houte ſtelt* daar aan maken, om dat de *Patella* of *Knieſchijf* in de weg is.

Maar ſoo de ſnede na boven toegaat, ſoo dat die de *Rotula* mede wegh neemt, ſoo ſnijd men de *Peſe van d'Extenſores tibiæ* af, gelijck ſommige de *Rotula* eerſt boven afnemen, eer ſy de ſnede van agteren, daar het lidt beſt gevonden werd doen, ook ſnyd men als die af is wel van boven na ondren, de Huyd opgetrocken zijnde, daar na de vaten *cauteriſerende*. *Bartholomeus Magius*, wil dan met cruciale hegtinge de Huyd r'ſamen halen, dat wy boven gereſuteert hebben.

In den Elleboog is deſe maniere oock niet wel practicabel, om dat men eerſt van agteren den *Olecranon* ſoude moeten los ſnyden, dat moeylijck en pijnlijck is.

Deſe maniere, hoewel plauſibel voor oogen geſteld, leght agter de bank, als men onder, of gemackelijck boven 't lidt kan aſſetten, *om dat dat een beter en frajer ſtomp geeft*, en dat daar *vaſter cicatrice*, *en de Huyd beter* en *eerder overkomt*, *en ſoo 't in 't Been onder de Knie is*, *daar kan men beter een houte of kopere Been aan maken*, om dat de plaetſe van het lidt moeilijck gevonden word, en datter geen minder perijckel is in het lidt als buyten het ſelve te ſnyden.

d'Extirpatie op wat maniere ſy dan gedaan werd, zo is het veeltijds nodig dat by den Patient een Chirurgijns Geſel waeckt, om dat den Patient wel valſche imaginatien krijgt, waar door de ſtomp beweegt hebbende, een nieuwe bloedſtortingh volght. Zo als *Hildanus* daer van hiſtorien verhaald, *lib. de*

Gan-

Gangrana & ſphacelo cap. 23. obſ. 14. & 15. cent. 3. gelijck oock Joubert de Muſquettades.

Na d'Extirpatie in bloedrijcke, mag men wel een groote Aderlating doen, treckende een goede quantiteyt bloeds af, op dat in geen ander plaats een vat breke, of andre ſware toevallen volgen op een edel deel; 't welck nogtans de *Hæmorrhoides*, *Maenſtonden*, en 't bloeden uyt de Neus verbieden, als hier d'Aderlating compenſerende.

De Vingeren worden afgeſet met de Tang, Beytel en Saug, oock wel in 't lidt met een Mes: Door de Tang de verdorvene leden weg te nemen, dat komt meeſt te pas in Teenen, als de Voet inſonderheyd ſeer geſwollen, en de Patient ſieck te bedde legt; *oock in Leden of Juncturen, om dat het lidt voor de Tang wijckt, en ſoo glad, ſonder de Epiphyſes te quetſen afgeſneden werd; gelijk ik in Spina ventoſæ affectis* wel gedaan hebbe: maar *in het harde been*, om dat ſy in het midden (agter uytgeweken hebben) van 't been een plat ſcherp uytſteeckſel minder of meer over laat; ſouden den *Beytel prefereren.*

Deſe Tang by *Guillemeau* afgeteekent, is goet om de eerſte en tweede Leden van de Vingeren af te ſetten; maar behoorde *breeder te zijn, om de groote Teen en Duym* in ſijn tweede lidt, als oock de voorſte *Vinger* in 't derde lidt, digt aande *Metacarpus af te ſetten*: *ſy moet eck glad, vlack en egaal aangeſlepen zijn, digt ſluytende*, en dat de ſnede even over den andren gaan, anders ſoude het eene blad het andre quetſen, en het lidt niet wel afnypen; diend oock heel *ſcherp* en *niet wiggelende* te zijn, ſoo dat ſy wel inpaſt en doorgeſtoken zynde *op zijn pas door de nagel geklencken zy; breed van kas, met lange ſtyve even gekromde beugels* heel ſlaauw, en wijd van den andren afſtaande, zo dat eene Hand die beyde vatten kan; moet oock *lang zijn*, om meerder force te konnen doen, gelijk ook de ſtevigheyd om niet te buygen hebben, en te beletten dat die ſnede niet wel door en gaat: diend oock *aan d'eene zyde met een neb*, om elders mede tuſſen te kon nen komen, te zijn.

En met het Mes, 't welck *een redelijck groot welſnydend Pennemes kan weſen*; hoe dat te behandelen, leerd *Hildanus* heel breed (uyt *Veſalio, cap. 19 fol. 17*) hoewel niet imitabel.

Door een *Beytel*, alhoewel *Hild*: die ſeer veragt, en evenwel in het lid vande *Matacarpus* en van de twee middelſte Vingers by hem gebruyckt word; maar de zijne is hol, als *fol. 817. cap. 19.* by hem te ſien is, om de vleeſige tuſſen ſpatien aan wederzyden van 't lidt, tuſſen de Vingers door te ſnyden; deſe manier is goed, als de *mortificatie* tot dat lidt toegekomen is; anders ſlaat men de Vinger van binnen de Hand af, beginnende met een *platten beytel*, ſoo digt aande Hand als het mogelijck is, als verſcheydemalen by my geſien, gedaan, ende wel geſuccedeert is; altijd obſerverende dat de platte zyde van den *Beytel* na de Hand toegeſet werde. Ick hebbe *platte Beytels*, d'eene ſoo ſmal, dat men die gevoeglijk tuſſen de Vingeren kan gebruyken, ſchoon ſoo digt als men kan aande Hand moeten afgeſet worden: Andren wat *breeder*, om den Duym, voorſte Vinger en Pinck mede af te ſlaan; ſy moeten *ſcherp*, *egaal*, *vlack* aan d'eene zyde, aan d'andre vloeiende ſchuyns toe geſlepen zijn, een kleyn *weynig rondagtig*, om de ſterckte der ſnede te bewaren; doch de ſnede moet ſoo regt als iets zijn, ſonder bult of hollighe-

den, en dat om *perpendiculaer* over al even gelijck door te snyden; moeten heel wel geslepen zijn, en wel ter degen met *Ammeril gepolijst*, en dan met een *Olieſteen den braam wat rond afgeset*, om dat geen scharen in 't opereren in den *Beytel* komen soude; boven is het *heft of handvat van loot*, om dat door de swaarte niet zoude daveren, en om beter in een oogenblick door te dringen.

De *maniere van Vingeren af te setten*, dat vast staat, om niet te verschuyven of te dreunen, is dese: men heeft een bequaam *block*, *daar legt men een vast Buffels ledere lapje op*, ende men laat die geene welke de Hand vast houd, de Huyd soo veel mogelijck is optrecken, en de Hand met desselfs hollicheyd om hoog, op dat lapje op 't block leggen, principaal op die plaats daar men de Vinger afflaan wil.

Dat de Hand soo leggen moet, is om dat de *beentjes der Vingeren van buyten rond, en van binnen hol gebogen zijn*; op dese bultagtige rondigheyd kan de Vinger beter dragen, en is daarom de berstinge zo niet onderworpen, als of het ter contrarie geschiede; het lapje diend om de contusie van de Huyd des Vingers voor te komen, om dat op die wijse de Vinger als op een kussentje leyd, en oock om dat den *Beytel* snel en egaal door soude gaan; 't welck so niet en soude geschieden, alser iets hards, 't zy een verborgen spyker, of iets anders den *Beytel* rescontreerde, welke scharen krygen soude, en de *Huyd kneusen en scheuren*, principaal *so het block ongelijck was*.

Dit so gedaan zijnde, zo set men den *Beytel* op de behoorlijcke plaats, en men douwe die tot het been toe door de Huyd, &c. en dat gedaan zijnde, slaat een ander Dienaar met een goede en redelijck *breeden en langagtigen houten Hamer*, die een redelijcke lange steel heeft, den *Beytel door de Vinger*; welck als gedaan is, het bloed gestelpt werd, en so men *d'Arterie* ter degen met een *Turonnetje* wegdouwen kan, dat moet geschieden, en men leyt daar voort *pulvis astringens* aan de Wieken gebragt hebbende, en die in wit van ey nat gemaackt zijnde, op, verbindende het voorts na behooren. Soo d'Arterie niet te rug gedouwd kan worden, zo doet men wel *met Plumaceolen alleen het bloeden ophouden*.

Soo daar noch eenige *mortificatie* over is, moet men met gloeiende *Cauterien* die aanraken, om dat het alle dagen, zo als voorsz is, moet verbonden worden.

Den *Hamer moet breed wesen*, om beter te konne raken, en langh zijn om beter sonder slingeren egaal op den *Beytel* te konnen gevoerd worden, en moet een redelijck lange steel hebben, om snel al swepende door te dringen, en om van voore beter door te vallen.

Dese operatie heb ik so menigmalen gedaan, en sien doen, maar *gevoeglijcker aan Handen als Teenen*, en noit gesien dat eenige de minste *berst of splytinge van de beentjens* daar op gevolgt is; (uytgesondert eens in een Vrouw, *Jannetje Crijstal* genaamt, maar daar was 't splyten voordeelig; want na de separatie zo gaf 't een *korten stomp aan de opperste Kneuckel*,) en 't sal noch minder geschieden, so den *Beytel* op de voorsz manier gefabriceert is. De *Teenen worden gevoeglijck afgenepen*.

Door de *kleyne Sage*, welkers conditien zo als van de groote gesegt is, alleen dat

dat dese in alle deelen kleynder is, is dese; men laat de Huyd optrecken, leggende dan een *stupefactive bandje met twee oortjens* om het lid, en trecken so de Huyd op, dan moet door 't Mes de circumcisie gedaan werden, en met een *kleyn staauw Mesje 't perioſtium* gezepareerd werden, *ſagende dan de Vinger af*, en men handelt dezelve dan voorts als voorſz is; afmetende de figure van de groote Verbanden; edoch in de tussen spatie der Vingeren, heeft men *Compresſen wat uytgesneden*, men bind die voorts met een *breedere swagtel* na de Konst.

Maar als men een *Duym, voorſte Vinger, of Pinck wil affetten, dat gevoeglijkxt met de Sage geschied*, kan men om het bloeden te verhinderen, een *stupefactiven Band boven 't lidt van de Hand leggen*, met een *Compres* aan wederzyde, (om d'*Arteria radialis* te comprimeren) tussen de *Focillen*, en *oock een op de Pols*; welcke alle van ondere met *klevende Pleysters moeten beſtreken* wesen, om niet te verplaatsen, en dan den *ſtupefactiven Band* stijf daar over, eerst met een *dubbelde doorgesteken ſtrick* voorsien, en dan een *loopende knoop* daar op, om t'allen tyden los getrocken te konnen worden. Hier en boven legt men, tot meerder securiteyt, wel een *loosen ſtupefactiven Band boven den Elleboogh*, om dat *daar maar een tack van d'Arterie binnens Arms* is, en so procederende, behandelt men 't selve op die wyze zo als men in 't affetten van een Hand komt te doen.

Als men een *tweede Duym* wil sal of moet *wegnemen*, so is de *Tang ſchadelijck*, want die laat altoos iets van *d'epiphyſis* van het *platte kootjen* over, 't welck moeilijck is om uyt te snyden; beter is 't rondom de dickte van den Duym een diepe snede, schuyns na 't lidt toe, rondom, en dat met een *Knyf of Pennemesje* te doen, dan met het *kromsnydend Mesje*, dat in *Fonticulo in Sutura coronali* gebruyckt word, en 't selve uyt sijn pannetje te separeren: gelijck ik onlangs in 't byweſen van Mr. *Hendrick Dorlé*, een oud Chirurgijn heb moeten doen.

Terwyl ik met dit werk bezig ben, zo valt my in handen een boekje van *Pieter Adriaanz Verduin*, out en ervare *Heelmeester tot Amſterdam*: welke in een *briefsgewyze verhandelinge*, de wereld mede deelt en bekent maakt een *nieuwe maniere om Leden af te ſetten*; daarinne bestaande, *dat alvoorens men tot de Extirpatie toetnde, de ſpieren 't zy van Arm ofte Been alvoorens geſepareert worden, en afgeſcheyden zijnde naar boven gebracht en aldaar vaſtgehouden ofte vaſt gemaakt worden, tot zo lange tot dat arm ofte been afgezaagt is, wanneer dezelve ſpier als dan tegens d'afgeſaagde ſtomp gebracht word, om door 't ſamenvoeginge met dezelve te vereenigen, en alzo een ſpoediger geneſinge tot ſluytinge en dekkinge van de ſtomp te wege te brengen*: hier toe heeft deze voorsz Heelmeester een *inſtrument van yſer, ofte koper met linden gevoert* geinventeert, door welke van bovenen de vaten gedruckt, en also de *bloedſtortinge* naar gedaane *exſtirpatie verhindert en wederhouden werd; en van voore de ſpier tegens de ſtomp gedrukt, vaſtgehoude en omſloten werd, om door 't ſamengroeinge met de ſtomp te vereenigen.* Maar nademaal zig in dese nieuwe manier van ledematen af te setten veel swarigheden opdoen, welke desselfs voortganck zoude konnen hinderlijck zijn, zo heb ik dezelve by wyze van briefsgewyse aanmerkinge hem voorgeworpen, ten eynde deselve geliefde op te loſſen, welke gedaan zijnde, deze nieuwe operatie als dan van groot nut en voordeel zijn zal, om spoedig

en

en secuur de lyders te konnen herstellen; weshalven een yder deze zijn nieuwe manier om leden te exstirpeeren met opmerkinge gelieft te leezen, en naar gedaane oplossinge van tegengeworpene obstakelen hem voor de communicatie dankbaar te zijn. Gevende daar en boven deze nieuwe methode nog dat nut, dat naar gedaane cure aan die stomp een beqnaam houte gefabriceerde been kan gevoeght werdem, om alsoo met meerder force en nut de stomp met sijn aangevoegde been te konnen gebruyken. Den lezer wil alles eens doorlesen en op de figuuren sijn opmerkinge neemen.

De *Instrumenten tot d'Extirpatie* van *Armen, Beenen, Vingers* en *Teenen* dienstig zijn de volgende.

Tab: 10. *fig:* 1. Het *kromme Mes.*

2. en 3. Twee *Seperatoria.*

4. De groote *Saagh.*

5. 6. 7. Verscheyde *Snytangen*, ofte *afsnyptangen*; om Duymen en Vingeren nypende af te snyden.

8. Een *wel snydende Schaar.*

9. Een *Arterietang* met zijn styve sluytende veer.

10. 11. 12. 13. *Kruysbanden* en andere lange banden: *fig:* 11. A A. zijn desselfs *zyd of omslinger banden.* B. de breede dikke band des stomps, en *fig:* 12. is een stuk linden in 4 hoeken A A A A. tot dekkinge van het afgezaagde deel gesneden: B. B. de twee zyd banden of dwers eynden door welke de hoeken A. A. A. A. tegens de stomp gebraght omvat, omsloten en tegens het aangesaagde deel gedekt en gehouden werden

14. *Sluytbanden* om de vaten te drukken en het bloeden te verhinderen.

15. 16. *Compressen.*

16. Een band met zijn schroef A., welke in de banck vast geschroeft werd, zijnde desselfs gedeelte b c. van yser, door welke band, 't been of arm vastgebonden en gehouden werd, en met de gesp D, om dezelve vast gegespt, of Arm vast gebonden en gehoude werd.

17. *'t Heft van 't Separatorium.*

18. Het *agterste van 't Heft* daar de schroef in dat deel dat omgedraayd werd, als men het *groote Separatorium fig:* 3. in 't Heft vast wil draayen, vast geklonken is.

19. De *Sleutel* om 't Lemmet *van de Saage* mede uyt te spannen.

20. Een *Beytel* met een loode heft.

21. Vertoond hoe den *rug van den Beytel* rond moet aangeslepen worden, contrarie d'andre zyde die heel vlak moet zijn.

22. Een *enkele kromme zaag* zonder boogh, op beyde de zyde zagende.

23 *Kleyne smalle zaag* met zijn boogh en toestel.

24 *Breede kleyne zaag* buyten zijn boog.

25. *Derde zaag* om in dieptens of holtens te sagen sonder zijn boogh.

26. Een *afgesaagde Stomp des beens* met zijn *losse sluytband Cancer* genaamd

Fig. 1

2 2

3

9 p 14 9 p

9

t s 36 s t

8

4

5

10

23

24

25

6

7

b a a a 12 a a b

18

17

22

28

11

21

16

19

20

26 a b

27 a b c c b b b b

29

32

13

15 r b r

17*

30

31

34

33

m n

naamd om het ſelve in A. geſlingert, door de dwers of omſlinger band B, B. en C C C C C C zijnde de *ſluytbanden* door welke de *ſtomp*, of afgeſet deel, bewonden en bedekt werd.

27. *tweede ſtomp of afgezaagt been* met dezelve *band fig:* 26. gedekt en bewonden, of welke met een *driehoekige band* bewonden en bedekt is: A. is het eerſt winzel welk om het been gaat, B B. het tweede windzel welke van boven nederwaarts tot voor over de ſtomp van agteren weder naar boven gebrogt werd, en dus de veel regte ſlingeringen B B B. tot dekkinge des *ſtomps* maakt. C C. de twee eynden, welken de overdwerſſe ſlingeringhen C C. over endoor B B. tot verdere ſluytinge en dekkinge des beens maken.

28. *Enkele ſwagtels legginge* A A A A. tot dekkingh en ſluytingh van het afgeſaagde been.

29. De Nederwaarts en opwaarts gaande *Enkele ſwagtel of band*, A B B, en C. om het afgezaagde deel te dekken; C. is dat eynd des bands welke over dwers dandere A, B. tot dekkinge van het deel paſſeert.

30 *Dry eyndig, of vier eyndige band*, tot dekkinge des *afgezaagde ſtomp* des *arms*, A. is het breede nederwaarts gaande eynd, door welke de ſtomp gedekt werd: B B. zijn de twee geſpliſte eynden van A. welke opwaarts en nederwaarts gaande de ſtomp van voore door op en neergaande regtsdraats legginge dekken en ſluyten; C C. zijn de twee dwers eynden, welkers omſlingeringen C. den andre eynden b b. omvatten ſluyten en vaſthouden.

31. Een *Arm*, zodanig met zijn toetſtel om de hand af te ſetten geſchikt, A. is de *ſluytband* met zijn *compres B. fig:* 15 afgebeeld; welkers legginge hier aangeweſen werd; welke *ſluytband* in de boven arm *dight aan d'Oxel geleyd werd*, om door drukkinge de bloedvaten te ſluyten en met een loſſen ſtrick knoop toegehaald moet werden; C. is de *welklevende pleyſter* met zijn *vier eynden D D D D. fig:* 35. afgebeeld; welke *wel klevende pleyſter* om de bloote arm, met zijn vier eynde voorwaarts na de hand, alvorens geleyd werd, welkers eynden zo lang, tot dat de hand afgeſaaght is, opwaarts gebraght werden: Met welke eynden, naar gedaane operatie, de *plumaceolen* tegens de ſtomp geleyd zijnde, vaſtgehouden en geſloten *worden*. E. E. E, is de *tweede ſluytband met zijn ooren fig:* 14. afgebeeld, *ſtupefactiven band* genaamd; welke *ſluytband* in de *Onderarm* ruym een duym breed van de plaats alwaar de hand zal afgezaagt werden naar boven toe geleyd werd; door welke *ſtupefactive band* de vaten mede geſlooten werden, om het bloeden te verhinderen. F F F F, is de *ſwag-*

tel of omwindzel, met welke, naar dat alles tegens de ſtomp tot dekkinge gebracht is, omwonden en om de arm vaſtgeſloten werd: G. is *de hand* welke geexſtirpeer moet werden; H. de *plaats daar d'Extirpatie* moet geſchieden.

32. *Tweede Arm* met zijn *ſluyt*, *of ſtupefactive banden* A A en E E: en FFFF. *t'Omwindſel* en DDDD, *d'Eynden der welklevende pleyſter* opwaarts geſlagen zijnde; I. is *de hand* van de Chirurgyn welke met het *kromme Mes* K. in H. de ronde ſnede in de arm tot op het been maakt, om de *zaag* te konnen appliceeren.

33. *Derde Arm* met zijn voorige behoorlykke toeſtel: L, de *hand van de Operateur* welke met de *zaagh* M, de *hand in H. afzaaght*: N, is het *tafeltie* op welk de *Arm* om de hand te exſtirpeeren geleght en vaſtgebonden werd.

34. *Vierde Arm*, met zijn *afgezaagde hand*, of ſtomp: E E, de benedenſte *ſluyt of ſtupefactive band*, welke hier los gemaakt vertoond werd; want de *hand afgezaagt* zijnde, en de *plumaceolen* met het *aſtringens* tegens de *ſtomp* gebracht hebbende, zo moet de *benedenſte ſluytband* E E, met zijn ooren P P. los gemaakt werden om plaats voor de *Eynden* D D D D, *van de pleyſter* te maaken, door welke de *plumaceolen* tegens de *ſtomp* vaſtgehouden en geſloten werden; welk volbracht zijnde, zo werd de *bovenſte ſtupefactiven band A A*, mede losgemaakt en weggenomen. De reſt met het *windzel* F F F F, van beneden naar boven vaſt gemaakt en omwonden.

35. De *welklevende pleyſter* C, met *zijn vier eynden* D D D D, welke om de bloote arm geleyd werd.

36. De *Stupefactive band met zijn ſtrik* Q, *en Ooren* P P.

37. De *Compres* B, *met zijn klevende pleyſter* R, dienende voor de *ſtupefactive band*.

38. De *Draayband* S S,; *Torcular* of *Tournequet* genaamd met zijn *draayſtokken* T T, welke om den arm gebracht zijnde de bloedvaten door omdraayinge gedrukt en geſloten werden.

De verſcheyde zoorten van *Cauterien Actualen*, welken tot de heelkonſt behooren en in dezelve gebruykt werden, zijn *Tab:* 11. *no.* 1, 2, 3, &c. vervolgens afgebeeld te zien.

CVI. HOOFDSTUK.

Van de te ſamen gegroeide Vingers, uyt d'eerſte conformatie, ofte door een qualijck getracteerde ſweer, of verbrandheyd te herſtellen.

DEſen, 't zy dat ſy in 's Moeders lichaam, of door quade toeſigt in de *verbrandheyd*, of door een *Vleus t'ſamen geheeld* zijn, en al waart dat de dezel-

ve

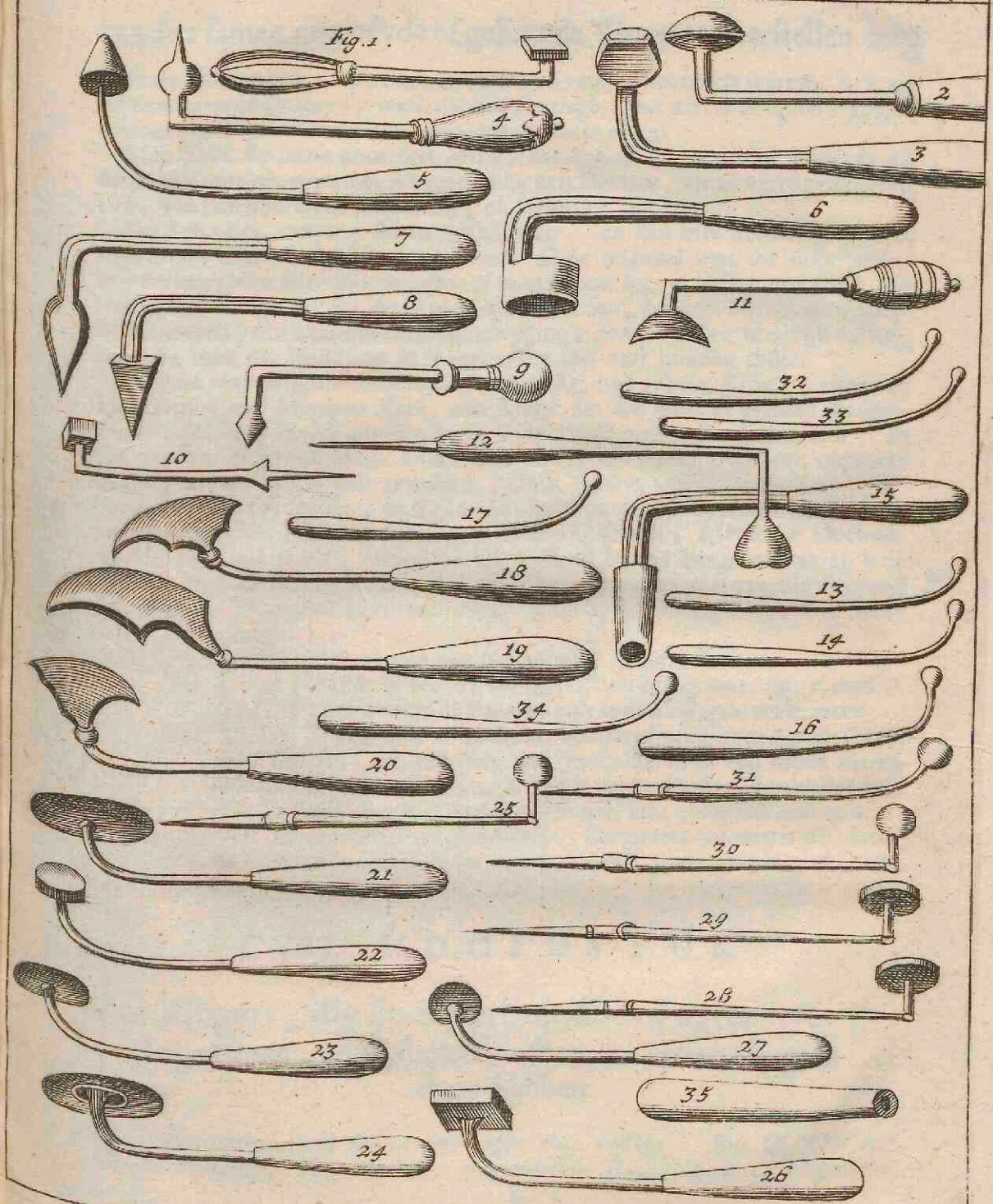
Fig. 1.
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

ve in de Baarmoeder door communicatie van vaten geformeert waren, ſo is egter daar niets aangelegen; want die *bloedſtortingh* is niet met al te agten, gelijck uyt ons *capittel van de vloed des bloeds te ſtelpen* blyken zal.

Men ſal de ſeparatie door ons *Mesje*, dat dun is, (tot de *Paracentheſis des Borſt* bequaam) doen; en de *Vingeren* door een Dienaar, als ſo verre geſepareert zijn, van den andren laten houden, en ſagtelijck trecken.

Dit kan oock met een *Schaar* geſchieden, en dan met het *Mesje* wyders ſepareren, daar de *Schaar* niet by kan. Daar na houd men die door beſondre *Pleyſters* van den andren, &c. of men ſteeckt *kopere*, *blicke*, of *ſilvre bosjens over de Vingeren*, op dat ſy regt blyven ſouden, hoewel nochtans in kleyne Kinderen, om haar onbeſuyſde beweging, de verbanden moeilijk vallen, waarom men die Handjens in 't verbinden ſtijf vaſt houden moet.

Den *een en twintigſten Juny deſes Jaars* 1683. had ſekere Vrouw, zijnde de Huyſvrouw van *Mattheus Kock*, een Kintje dat *aan beyde de Handen den langſten of middelſten Vinger aan den ringh* Vinger *vaſt gegroeyd* geboren *was*, en dat gans tot de grond toe, zijnde van boven af t'ſamen door een continue Huyd gegroeid of t'ſamen gewaſſen. Deſe Vrouw verſogt mijn hulp, die haar geerne accordeerde, en dede (in præſentie van d'Heeren *Cornelis Stalpert vander Wiele*, *Samuel Cabeljau*, *Theodorus Schoon*, Medicinæ Doctors, en Mr. *Hendrick Dorlé*, dewelcke alle caſuecl by my vergadert waren) de operatie met de Schaar; maar met die alleen kan men niet exact in de grond ſepareren, waarom noch een *Mesje* daar by behoort gebruyckt te worden.

De figuren van d'Inſtrumenten hier toe noodigh, zijn te ſien.

Tab: 4. *pag:* 120. *Fig:* 9, 10, 11, 12, 13, en *Tab:* 6. *pag:* 141. *fig:* 5. en 8. is 't *Mesje* 't geen voor de *Paracentheſis in de Borſt* gebruyckt word.

Tab: 10. *Fig:* 8. *pag:* 264. is de *Schaar hol uytgeſlepen*, even als de *Goudſmits Scharen*, om dat men daar meer mede in een ſnede vatten kan, als men alſo een langer ſnede maken moet, en welke ſelfs daar de nagel doorgaat hol uytgeſlepen zijn, om dat niet afwijcken, maar vinniger ſnyden ſoude. De punten moeten in alle *Scharen*, daar *men in holligheden mede komen wil*, *ſtomp zijn*, om voor een *Provet* te konnen dienen.

CVII. HOOFDSTUK.

Van Vingers, die door verbrandheyd agter over gebogen ſtaan, te herſtellen, ofte een contrarie bogt te doen hebben.

ALs *door verbrantheyd de Vingeren agter over wijcken*, ſoo ſal men aan de *Vingeren*, van daar af, *toegemaackte Handſchoenen*, *Vingerhoedjens*

jens van dun koper agter rondom *vol gaetjens* zijnde, aan de selve vastnaeyen.

Door elck *ringetje of oogje, dat ider Vingerhoedje heeft*, onder of op zyde, na vereys van saken, een *zegelgaren dicken draad*, of iets diergelijcx *doen*, en dan de *krom of uytgeholde Spalck*, door welcke ysere, en met plaatjens van onder en bovenen voorsien pennetjens zijn, maar mijns oordeels zijn die best, welken boven haacksgewijse omgekromd zijn, door twee a drie riemen aan deselve geklonken, en gespen op deselve Spalck vast gemaackt, en die dan over de *zeeme reckbare Handschoen doen*, dan vast gespen; *en de Vingeren door de touwtjens aande haacks-gewijse pennetjens voor over dwingen*, om dat niet afschieten soude: Dit hebbe ick, als Chirurgijn van den Admiraal *Obdam* zalr. was, in eenen *Jan Mosis vander Gou*, met goed succes al zo gedaan, na dat ik *Hildanus cent. 1. observ. 83.* doorsien hadde.

CVIII. HOOFDSTUK.

Van de kromme Vingeren, uyt een ulceratie overgebleven, of door een quade cicatrice gedeformeert; Oock van een kromme Arm of Knie te redresseren.

DIt is best door *stovingen*, *smeringen*, en *emollierende Pleysters te helpen*; want soo dese krommigheyd van wegen een *Tendo* komt, so heeft het *Mes* geen plaats, en somtijds ter contrarie wel, als dit gebrek door een quade *cicatrice vande Huyd* alleen veroorsaakt is, als men maar te gemoet siet datter geen andre *difforme cicatrix* op volgen sal; dan sal men die openen, de *Tendones* mydende, verbinden, en steken een *blicken of koperen gevoederden Vingerhoed*, soo langh als de *Vinger* is, daer over, op dat de Vinger regt blyve, indien men die regt houden wil, anderssins is 't *beter dat gebogen in de hand valle*; want dan kan hy noch dienst doen.

't Gebeurd oock veeltyts dat na de restauratie, dat de soo langh in een kromme postuur gehoudene *Ellebooghe krom blijft*; de soodanige sal men *smeeren*, en *gewigt laten dragen*, of *emmeren waters laten torssen*, of anders *'t Instrument van Scultetus* gebruycken. Welk *Tab: 12. pag. 270 fig: 5. en 7.* afgebeeld is.

Het contrarie is in een *Knie*, die sal men *smeren*, *stoven*, &c. ende met het *Instrument van Scultetus. Tab: 19. Fig. 1. 6. 8. en 9.* allenskens regt schroeven. Dit Instrument ziet *Tab: 12. fig: 1, 5, 6, 8, en 9.* &c. *pag: 270.*

CIX. HOOFD-

CIX. HOOFDSTUK.

Van de ſtyve Ledematen, *Varis ac Valgis* genaamd; te weten ſcheve of kromme Beenen.

't Gebeurd dat den *Arm in den Elleboogh*, na een *geſwel*, *breucke* in 't lidt, waar op na quade ſituatie een *anchyloſis* gevolght is, *ſtijf blijft*, deſelve ſal men *ſtoven*, *ſmeren*, *en een weynigh krom buygen*, om dat beter is, als dat geheel regt uyt ſoude ſteken; waar toe wel uytgevonden is het Inſtrument *van Scultetus* No 5. *Tab:* 19.: dit moet in tijds gedaen werden, wijle de ſtoffe nog beweeglyk is. Dit Inſtrument ziet *Tab:* 12. *fig:* 5, *en* 7. *pag.* 270.

De *Vari*, *welckers Beenen binnewaars gebogen zijn*, dat dickwils in Kinderkens gebeurd; en de *Valgi*, *die contrarie buytewaars de Beenen gebogen hebben*, worden door *Laersjens van hout*, *yſer*, *ſtijf blick*, na 't de Kinderen verdragen konnen, en ſterck en oud zijn, gemaackt en geredreſſeerd. Ik heb in 't begin van mijn practijcq ſoodanigen; ja ſlimmen, eenigen geholpen; maer ſiende dat *pro rato* niet betaald wierd, ben ick daer uytgeſcheyden, en liever mijn tijd, die daar by na geheel toe van doen hadde, proffytelijcker beſteed; oock willen ſoodanige dingen van die die alleen ſijn werck daar van maakt gedaan werden, die dan oock beter betaald werd, of hem doet beloonen, deze *laarsjens* &c. ziet *Tab:* 12 *fig:* 8, 9, 10, 11, en 12. *pag:* 271.

De ſmeeringen ofte ſalven zijn devolgende.

℞ *Ungt: nervin.*
Martiati an: ℥j.
Axung: human:
Cervini an: ℥ß.
Ol: aneth:
Trifol: an: ℥vj.
Nucis moſcat: ℥iß.
Spicæ ℥ij.
Fiat linimentum.

Vel.

℞ *Ungt: populei* ℥j.
Axung: Caponis.
Urſi an: ℥vj.
Ol: de later ib: ℥iij.
Laurini ℥vj.
Nucis moſcat: ℥ißß.
Sp. ſalis armoniac: ℈j.
Ol: camomill: q: ſ:
Fiat linimentum.

De *ſtovingen* konnen geſchieden met *warme pis en verkens reuſel t'ſamen gekookt*; en de leden daar mede warm gebroeyd; ofte *ham*, *pens*, *ſchape nat*, en *koeye drek* warm om de leden geſlagen met *ol van laurieren* vermenght; en met *lavas water bevoghtight:* de verdere ſtovingen als ſmeeringen kan men by anderen genoegſaam beſchreven vinden.

De *Instrumenten om kromme leden* van *Arm* ofte *Beenen* te herstellen zijn de volgende.

Tab: 12. *fig:* 1. Is een *Instrument uyt yser gemaakt*, welk op *kromme beenen of knie* geappliceert word. Dit instrument is uyt verscheyde deelen t'samen gevoeght, A A, is *de holle lange kas* in welke het *been* geplaast werd door welke in B. door een *yser koker* en *schroef bout* gaat. Deze *kas omvat het heele been*, zo dat de *knie* mede in C, in die *kleyne kas* gevoeght werd: welk *been* in de kas leggende door de *breede leere riemen met hun gespen* D D, daar in vast geslooten en weder ontsloten ofte ruymte door de *gespen* gegeven werd. Deze *kassen* zijn in E E, met verscheyde gaatjens doorboort, door welk het *voertsel van bombasijn* &c. aan de *kasse* vast gehegt word: F. is de *sleutel van de schroef*, door welk de *schroef* omgedraaydt en de kas C, met zijn *knie pan* G, vaster tegens de *knie geperst*, ingebogen, en in een regte stand gebracht werd.

2. Is het *benedenste deel van de schroef*, aan welk de *sleutel* F, gebracht werd.

3. Is het *bovenste deel van de schroef* met zijn *plaat* H, welke aan de *kas* voor de knie vast gehegt word, door welke de *kooker* vast tegens de *knie* gedrukt werd; om die in een *regte linie* te herstellen.

4. *Tweede instrument* uyt yser gemaakt, en verscheyde deelen t'samen gevoeght: dit instrument is in A A A A, mede met verscheyde gaatjens doorboord, om mede als het voorige met *bombasijn* &c. gevoert te werden. Het selve op de onder arm gebracht zijnde, zo werd door middel van de *schroef* B, met zijn *platte voet* C, de *arm* en *vaten gedrukt* en gesloten; als mede de *arm in regte herstelt*.

5. *Derde instrument* mede uyt yser als het voorige gemaakt: dit instrument werd gebruykt om een *kromme ellenboog*, welke *niet gebogen kan worden*, te herstellen, welke instrument door middel van zijn *schroef* A A, gebogen en tegens de *ellenboog* gedrukt werd. B. B. zijn desselfs *leere riemen*. C. C. de *gespen*.

6. *Vierde instrument* uyt yser &c. gemaakt, om een *kromme knie* door middel van *schroeven* te herstellen; A A, zijn de *schroeven* welke op zyde komen. B B, de *sleutel* van dezelve; door welke omgedraayt werden; C C. *de kas* voor *het been*.

7. *Vijfde instrument* van yser, met zijn *schroef*, om een *kromme ellenboog* te redresseeren en regt te maken; A is de *schroef*, B. de *sleutel* van desselve, C. C de *kas voor den Arm*.

8. *Sesde instrument* aan het been geappliceert, uyt yser &c gefabriceert, om een *kromme knie* te herstellen: A. is de *yzere plaat ofte kas*, door welke de *schroef* B. gaat; C. is de *sleutel van de schroef*, D D, de *leere riemen met gespen* door welke de *kas A*, aan het *been vast gegespt werd*; E. de *kas* voor de *knie* met zijn *sluytriem* F.

9. Het

Fig. 1.

9. *Het selfde instrument alleen*, zonder aan het been gevoeght te zijn.
10. *Sevende Instrument* ofte kas van yser &c. geinventeert om *kromme beenen van kinderen te herstellen*, met zijn *sluytriemen* AAAA, en schoen B, voorzien.
11. *Achste instrument* ofte *kas tot het selve gebruyk* met zijn *schroef* A. en *sluytbeugels* B B., en *Riemen* C. C. en *schoen* D.
12. Het selfde instrument van binnen met zijn *schoen* D. en *riemen* C C C.
13. *'t Negende instrument* zijnde *twee ysere gevoerde kassen* naar de dikte der beenderen hol uytgeslagen, en agter tegens de kruyt met een breede leere riem A, aan den andren gevoeght, welke om het been gebraght en gebonden werden om het selve in regte uyt te strekken. C. is de *schoen*, en B B, de *riemen*.
14. Is dezelve *kas van binnen* met desselfs *leere Riem* A. door welke die *twee holle platen aan den andren gevoeght zijn*; B. B. zijn desselfs *banden*; C. C. de *voet kookers*.

CX. HOOFDSTUK

Van de Nagelen te snyden of te poetsen, en der selver ongelijck en scharpigheyd te effenen, en van 't uytsnyden der Nagelen, die te diep in de Huyd en Vlees, somtijds met sweeren, of uytwassing van Vlees, gewassen zijn.

DE *Nagelen* die te langh gewassen zijn, vuyligheyd ladende, causeren niet alleen moeilijckheyd, maer oock pyne, soo sy maar ergens aanraken; daarom met een kleyn, kort stijf gebeugelt, dog spitse en slyve punten hebbende *Schaartje* dienen afgesneden te werden; want met een groote *schaar*, om de lengte vande Armen kan men so groot een geweld niet doen, ook doen desselve de Scharen voor aan de punten somtijds versetten, so dat niet door vallen konnen, waar door de doorsnyding aande punt niet voortgaat, te meer als de *Nagels aan de Voeten niet geweeckt, dick en hard*, en de tacken vande Schaar te swack zijn.

Men sal dan *niet te dight de Nagelen afsnyden*, op dat de *Schaar* in het snyden niet omleggen, om geen hoecken of punten door de veelvoudige snede aande *Nagelen* te laten; maar liever dat in een of twee sneden doen, de hoecken apart wel uytknippende, de welcke veeltijds *spleyten*, ook *Eelt* onder haar hebben, wegens de veelvoudige beweginghen stootingh in de selvige tegens de hoeken;

voorts

voorts schrapt men de ongelijckheden met een *Pennemesjen* egaal, ende men maackt met de punt des selfs van agtere *de Huyd van de Nagel los*, om de *Nienagelen* te verhoeden, waarom men oock *tusſen de Nagel en Huyd Rose ſalf, of Keersmeer ſtrÿckt*; dit gelijck en effen schrappen kan oock door eene zyde van de *Schaar* geschieden, edoch niet soo proper; dit is nu wat belangt de *Handen*.

Besonderlijck *aan de groote Teenen waſſen de Nagelen veeltijds ongeſchickt dick, langh, krom en ongelijck*; dese moeten in *warm water*, daar een *goede hand vol ſout in geſmolten is, doorweeckt* werden, en dan met een *Snytangh*, gelijck *die* is welcke *om de hoecken vande beenen van't Cranium af te nypen*, afgesneden werden, met welcke men niet tiendendeel so veel pijn veroorsaackt als met de *Schaar*, de welcke hoe stijf en kort van beugels sy ook is, *kauwt en treckt*, doende also in *dicke Nagels* groote pijn; de *hoecken aan wederzyden* werden *door de Schaar of Pennemes wegh genomen*, maar beter door de *Schaar*; want het *Mes* meer treckt in 't snyden, en maackt also pyn: *'t eelt*, of *kalcx gewyſe hardigheyd onder de Nagel*, werd door *'t Pennemes* wegh genomen; gelijck oock d'ondergelegene *Axteroogе* al ligtende rondom van onderen na bovenen, door 't selve voor wel spits en scherp snydende, of door een subtielder punt van een *Biſlorie*, of ander Mesje uytgesneden werd.

Hier toe diend noch beter een besondere *Snytangh*, waar mede men met weynigh pijn de hoecken van onderen onderschept, en also nypende afgesneden werden. Dese diend oock extraordinair wel om de *onfatſoenlijcke Nagels, welke dick en hoog uytwaſſen*, by na sonder pijn af te nemen; ik heb derhalven die massief met lange tacken, en een styve veer laten maken.

Men is dickmaals genoodsaack oock de *ongelijcke dickte van de Nagelen*, die so *aan Handen*, maar meest *aan Voeten*, na dat wel geweeckt zijn, van bovenen gelijck en *egaal te snyden*, te *raspen* en dan *te schrappen*. De weynige *ongelijckheyd schrapt men door glas, gebroken porſſelyn*, of een *Mes* welk de *ſnede ſchuyns bot geſlepen* is, even als de *Ebbenhoutwerckers haar ſchrappers* zijn, daar sy haar werck glad mede schrappen, edoch voor dit gebruyck moet die kleynder zijn.

Het komt oock veel voor, dat den *Nagel diep door de huyd nederwaarts tot in 't vlees ſteeckt, en doorgegroeit is*, een *Ulcus* mede brengende, en somtijds ook met *uytwaſſing van vlees*, 't welck so lang weeldrigh groeit, als eenigsins het de *Nagel* raackt, so dat de *Nagel* al vry wijd en breed van onder daar hy vast is, door een *kleyn ſpits ſmal Mesje* daar toe bequaam moet afgesneden werden; dan moet de *Nagel met een Tangetje gevat*, om hoog voor en opwaarts getrocken en gesepareert werden, en so verre men het met weynig moeiten doen kan, uytgetrocken werden; dit volbragt zijnde, als dan so effent men de kant vande *Nagel*, op dat die niet in of tegen *'t rauwe vlees* en komé te steken, of scherp blyvende so voort wasse; want altijd op zyde te snyden maackt een *ſchuyns en ſcherpe Nagel*, die men dan met 't geseyde *Mesje* van onderen, tussen de *Nagel en Huyd gebragt* hebbende, *effent*, tot welckers eynde den rugge rond en bot is, om van ondere niet te quetsen.

Hier sal men agt geven, dat geen het minste stuckje van de *Nagel* komt over te blyven, al ist dat dese operatie wat pijnlijck is, om dat *'t vleewaſſen* niet ophouden sal, en geen genesingh dan komt te volgen, maar wel geduerige pyne;

en

en sal oock niet genesen voor dat de *Nagel* daar uyt is, al was hy ook los, en dat tussen 't vlees bleef steken, 't welck als dan een *dickte van de Teen* maackt: 't geen oock *Job van Mekeren observ.* 63. wel heeft genoteert, het stuckje vande *Nagel*, na sestien weken lapsalverens, door de *Provet* gevoeld, en met een *Pincet* daar uyt gehaald heeft.

Dit *Ulcus* moet wel met *geschrapt pluxel opgevold werden*, zo dat geen kant de *Nagel* komt te raken, *'t overtollige vlees moet weggenomen, en geen vettigheden aan de Nagelen gebruyckt werden, die de Nagelen contrarie zijn, en 't overtollige vlees meer en meer doen wassen.*

Ik heb veelmaals gesien; dat door klemmen veel *geronnen bloeds onder de Nagelen* was, 't welck door een gat, dat ick met een kleyne *exfoliative Trepaan* maackte, gesuyvert hebbe; ende somtijds het drooge geronnen bloed (als of 't gedroogt slijck was) daar uytgehaald, de *Nagel* van agtere daar halfmaans gewyse uytgesneden hebbende, *dit alles tot beter voorsettingh van de nieuwe Nagel*, welke als dan zo veel te spoediger te voorschijn komt.

Sommige hebben *dunne en weecke Nagels*, so dat daar met een Naald, &c. ligt door komen te steken, waar door groote pijn veroorsaackt werd, dit voorkomende so sal men dan met een kleyn *exfoliative Trepaantje* vlak op de steek van de *Nagel drillen*, of met een *Mesje* de *Nagel op de plaats van de steeck openen*, en genesen de steeck op die wyze zo als van een *Seenuw steek* gelcerd is.

Hier van maackt *Job van Mekeren* in zijn *observatien* van *Cap.* 63. mentie.

De *Tangen* tot dese operatien noodig, zijn te sien;

Tab: 2. *pag:* 33. *Fig:* 11 is de *Tang* die *in Fracturis Cranii* gebruyckt werd.

Tab: 10. *pag:* 264. *Fig:* 5. 6. en 7. zijn daar toe de *besondere Snytangen.*

CXI. HOOFDSTUK.

De Pterygio, Panaricio, Paronychia seu Reduvia, ofte de Vijt.

Dit volgende hulpmiddel, al eer men tot d'openingh van de *Vyt* komen, werd veeltijts met goed succes geappliceert.

℞ *Elix: vitæ* ℥ij.
Sp: theriacal:
Matrical: an: ℥ß.
Mirrh: ℥iv.
Caphuræ ℥j.
Tinct: castor: ℥ij.
Opii ℥j.
M: detur usui.

Dit hulp middel moet men in een glaasje so heet maken, als het de lyder verdragen kan, en laate hem daar zijn vinger een uur of drie agter den anderen inhouden, dan applicceert men deze volgende pap daar op, ook wel *menschen drek* met *spiritus vini camph: sal tartari*, en Uyen.

℞ *Herb: ruth: M.ß.*
Salviæ p. j.
Rorismarini.

Sem: cumini.
Foenicul: an: ℥iß.
Macis.
Nuc: moſcat: an: ℥iij.
Sabinæ ℥vj.
Croc: opt: ℥ij.
Ol: macis ℥ß.
Panis biſcoct: q. ſ.
Coq: in vini gallic: ſ: q: ad conſiſtentiam.
Cataplaſmatis.
Calide applicandum Singulis tribus horis Renovandum.

Vel.

℞ *Æruginis.*
Spum: argent: an: ℥ß.
Sarcocollæ ℥j.
Therebinth: venet: ℥iß.
Balſam: Sulphur: ℥ij.
Miſce digito applicand:

Vel.

℞ *Stercoris humani* ℥j.
Lumbricor: terreſt: viv: contus: ℥iij.
Aceti fortiſſ: q: ſ:
Fiat Cataplaſma.

Vel.

℞ *Unguent: Apoſtolor:*
Baſilicon: an: ℥vj.
Ægyptiac: ℥ij.
Mell: com:
Therebinth: an: ℥j.
Mirrh: aloes.
Thuris an: ℈j.
Aluminis uſti ℥ß.
Miſce.

Vel.

℞ *Elixer: vitæ n: d:* ℥j.
Sp: ſalis armoniac: arom: ℈ß.
Ol: ſabinæ gutt: v.
Camphor: gr: vj.
Miſce.

Cum carptis linteis imponere ſoleo.

Vel.

℞ *Herb: adianth: albi.*
Alſinæ.
Lunariæ.
Chelidon:
Ruthæ.
Paronychiæ an: Mß.
Flor: camomill:
Melilot: an: p: j.
Farin: Ervi. Lini.
Foenugrac:
Baccar: lauri an: ℥j.

Coq: in vino gallic: vel lact: ad conſiſtentiam Cataplaſmatis cui adde.

Stercoris humani ℥iß.
Theriac: ℥ß.
Croc: ℥i.
Sp: vini camp: ℥iij.
Tinct: caſtor: ℥ß.
Balſam: arthrit: ℥ß.
Fiat Cataplaſma calide.
Applicand:

Vel.

℞ *Sp: lumbricor:* ℥ß.
Salis armoniac: Cum calce viv: p. p: ℥iß.

Ol:

Ol: Therebinth: ℥i.
Balsam: sulph: ʒß.
Theriac: ʒij.
Misce fiat Epithema.

Vel sequens Emplastrum maxime conducit.

℞ *Emplastr: de labdano* ℥i.
Lumbricor: terrest: recent: contus: ℥ß.
Theriac: ʒß.
Ol: mastich:
Lumbricor: an: ℥ß.
Tutiæ pp: ℥ij.
Antimon: depurat: ℥i.
Euphorb: ʒß.
Cera alb: venet:
Gum: labdan: depurat: an: ℥vi.
Therebinth: venet: ℥i.
M: Fiat Emplastrum.

Vel sequens Emplastrum verum Norimbergense.

℞ *Minii subtiliss: pulveris:* ℥viij.
Ol: rosar: coct: ℥xij.
Camphor: ol: rosar: dissolut: ℥ß.
Fiat S. A. Emplastrum.

Indien d'opening regt gedaan word, so moet de *Panaritium* heel voor aan 't eynde van de Vinger zijn, en de snede een weynig meer als op de helft van 't voorste lidt, na de *Nagel* toe begonnen werden, gelijck de titulkens *Tab:* 13. *pag: Figura* 2. litera A: uytwyzen, om 't eynde van de *Tendo perforator*, die sich aldaar inplant, te myden; anderfins kan men op zyde van de *Tendo* beginnen, zo als de *langere titulkens Fig:* 2. litera B. mede aanwysen; ende indien (gelijck ik wel met goet succes zien practiseeren hebbe) men die simple openingh niet suffisant oordeelde, kan men de *schuynse openingh doen*, of van d'ander zyde ook beginnen; maar beter is het *binnens Vingers te snyden*, om dat men altijd met den voorste Vinger na den Duym toe gewoon is iets te ondersoecken of te voelen; gelijck de schreef met de langste titulkens *Fig:* 2. litr: a. uytwijst en vertoont, en hoewel die snee niet langh is, is egter de beste en bestant genoeg.

De maniere van openen is dese: men legge den *Vinger op een Tafel die niet en wiggelt*, latende de Hand stijf vasthouden, en dan neemt men een *welsnydent Mes dat niet hol aangeslepen is*, en sette dat regt neder op de geseyde plaats, tot op het been toe door, en snyden so voort als van de *cruciale incisie* gesegt is; latende de *wonde* voorts *seer wel bloeden, stekende als dan de Vinger in seer ouden en stinckende pis*, welke een *Arcanum* van Meester *Petit Fils*, tot *Amsterdam* is, of in dit volgende ℞. *spirit. vin. rect. cum Camphora*, en een weynigh *Theriakel*, ofte *aqua Theriacalis per infusionem* daar onder vermenght.

Die aan d'andre zyde onder de Nagel is, werd aldus geopend. Men boord met een *smal exfoliative Trepaan*, na de nieuwe inventie, eerst een gat in 't midden van den *Nagel*, so hoogh men kan; dat geschied zijnde, zo *snijd* men deselve zo als gesegt is voorens door dat gat *den Nagel op het Been toe door*, na boven en tot in 't gat open. Indien daar een *Caries* by is, die sal op dezelve wyze gehandeld werden, zo als van de *Caries* gesegt sal werden.

Fab. Hild. cent. 1. *observ.* 97. *stooft* in 't begin van *de Vijt den Vinger met een decoc-*

tum ex florib: chamemel. melilot. fem. fœniculi, eydonior. &c. in soete milek gekoockt, om dat de *inflammatie*, en daar op volgende *Caries* geen voortgang nemen zoude: Daar na zo *snyd hy de superficie van den Vinger allenskens tot de Nagel toe door*; alwaar de *Huyd* genoegsaam dick is. Dese *Huyd* afgesneden zijnde, vertoonen sigh sekere *roode vlacken, welcke met de punt van een Incisiemesje doorsteken, en aldaar een drop of twee ros water onder de Huyd gevonden heeft*, van welcke drop of droppelen den Vinger ontlast ende gereynigt zijnde, hy daar een doeckje, nat gemaackt in *aqua Vitæ*, met wat *ouden Theriakel* vermenght, daar op geappliceert heeft; waar door segt hy, de pijn terstond gestilt, ende den Patient den dagh daar aan, door dit eenigh middel genesen is geworden, zo als ervaren heeft. De overige *Symptomata*, het Lighaam sagt gepurgeert zijnde, waren oock verdwenen.

Somtijds word *de eene vlack in de punt van den Vinger wel wat grooter*, dat is als een O text, of daar ontrent, als d'andre gevonden: in welcke qualijck een droppel *ichor* onthouden word; egter moet het terstond geopend werden.

Nota, hier moet neerstigh toegesien werden, dat dese openingh in her eerste geschiede, andersins wanneer de snede in een *verouderde Vijt* op de wyse der *Ouden* gemaackt wierd, zo soude de *Tendo* gequetst werden; waar op wel hevige toevallen komen zoude.

Soo de *Vijt* door een uyterlijcke oorsaack gekomen is, het bloed onder de *Nagel* een *Vijt* makende; so sal men *schuyns de Nagel doorsnyden, en 't bloed uytlaten*, segt *Viegerius cap.* 44.

Edoch ik agte dit geen *Vijt* te zijn; de Wyven, vermeenende dat sy de *Vijt* hebben, *steken de Vinger menigmaals in kokend water, en so werd het humeur gedissipeert*, segt *Matthias Glandorpius Medicus & Chirurgus Colonienſis*, die seker Tractaatje daar van geschreven heeft, dat meriteert gelesen te werden, schoon van de maniere van opereren weynigh spreekt, het *gestel der vingers* in welk d'operatie moet geschieden zjet *Tab*: 13. *pag*: *fig*: 1 en 2. afgebeeld.

CXII. HOOFDSTUK.

De *Varicibus*, dat 's in 't gemeen van de geberstene Aderen, beter is verwyderd gesejjd.

DE oude manieren van die uyt te nemen zijn verdwenen, als te cruel zijnde; en men heeft maar een remarquabel exempel van *Cajus Marius* die sevenmaal Burgermeester van *Romen* geweest is gesien, die 't sigh heeft laten doen.

Soo de *Varices tot berstens toe sigh verwyderd sien laten*, en de *circulatie* dierhalven niet wel en gaat, kan men op een of meer plaatsen met een *Lancet* een gat maken, even gelijck men een *Ader laat*, en strijcken dat verdickte; en soo veel warmte niet hebbende bloed daar uyt, terstond een lange Compres in *aq. Spermat. Ranar.* ℥x. of *aq. Cois: Colcoth: Vitriol.* ℥ij. of in diergelijcke *astringerende liqueur* nat gemaackt, daar over, en een goeden *expulsiven band* daar op. Met so een medicament worden de kleyne genesen.

Des

Deſelve geopent zijnde, zo legt *men dit volgende daar op*, en het geronne bloed zo veel als mogelijk is ontlaſt hebbende, zo legt men een platte loode plaat met dit volgende op de binne kant beſtreeken op d'openingh.

℞ *Butyr: majalis* ℥vj.
Succ: cancror: fluviatil: ℥iij.

Coq: ſimul', Coctis illinatur interius laminæ varicibus applicandæ.

Dit volgende is mede zeer nut en dienſtig.

℞ *Alumin: roch: q: v:*

Coq: cum *aceto acerrimo*, *et ſpongia eo* imbuta parti applicetur mane ac veſperi illique ſtrictiſſime allegetur; quod per menſis curriculum continuetur.

Van gelykke is zeer nut en dienſtig het *Emplaſtr: diapompholigos*, *deſiccativum rubrum*; *ad rupturas*, of de volgende.

℞ *Scor: ferri* ℥v.
Mumiæ.
Gum: tragacanth:
Arabic: an: ℥iij.
Thuris.
Acac: an: ℥j.
Glutin: vulg: ℥iij.
Gypſi ℥ij.
Reſinæ ℔ß.

Cum ſucc: *conſolid: major:* & *ceræ miniat:* q. ſ.
Fiat Ceratum.

Ad varices ficcandos ſeq: utuntur.

℞ *Sevi hircin:* ℥j.
Saponis ℥vj.

Miſce & linteolo medicamentum apponunt.

Vel.

℞ *Thuris* ℥ß.
Aloes ℥ij.
Albuminis ovi q. ſ.
M. fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Emplaſtr: diachalcitios* ℥ij.
Maſtichis, *terræ vitriol: dulc:*
Roſar: rubr: boli armen:
Myrtillor:
Rad: ſymph: major:
Sperniol: Crolli.
Succ: acaciæ an: ℥j.
Opii ℥ß.
Ol: roſacei q. ſ.
Fiat Emplaſtrum.

De *Varices*, welke niet zeer uytgeſet, maar kleyn voorkomen, werden met de volgende *Emollientia* en *reſolventia* herſtelt.

℞ *Butyri majalis* ℥ij.
Sevi hircin: ℥j.
Ol: verbaſcini
Hyperici an: ℥j.
Ungt: martiat:
Diapompholig: an: ℥vj.
Miſce.

Of met de volgende ſtovinge.

℞ *Rad: althea.*
Schropulariæ an: ℥j.
Bryoniæ ℥ß.
Herb: agrimoniæ. Scord:
Malvæ an: M. j.
Flor: sambuci Mß.
Rosar: p. j.
Coq: in s. q. vini aromat: q. s.
Fiat fotus.

Ik vinde de *hose* in plaats van een *expulsive ligatuur* goed. *Aquapendens* segt van *Hondeleder*, maar soude die liever van linden hebben.

Scultetus heeft dese operatie (als hy te *Padoua* studeerde) met succes gesien, en eens sonder succes gedaan, waarom het op de manier van *Aquap.* door een *Hondslederen hoos*, en *topica* wyders geoeffent heeft.

Als ick tot *Haarlem* tot d'Heer *Jacobus de Ram*, *Mr. Chirurgijn*, en ter dier tijd Schepen der selver Stad, d'ouste Compagnon was, so quam my in handen een *Backers Dogter*, de welcke door al te langduurige swaren arbeyd, *uytermaten dick geswolle, uytgereckte en uytgeset of verwyderde Aderen hadde, van welck binnens Beens onder by den Encklaauw* de *Saphena* van selfs *geborsten was*; uyt welcke een ongelooflijcke *snelle straal*, en veel verlies *van bloed*, tot flauw werdens toe quam. Dese vloed wierd door my gerestringeert, en met een *Compres onder de openingh*, en daar een dunne breedere en grootere *compres* over, met den *band* also ondersscheppende, verseckert; waar na haar gebood wat stil te blyven, en is sy also voor die tijd in 't korte geholpen geworden; maar ter dier tijd was mijn capaciteyt so groot niet, dat sodanigh een medicament konde bedencken, of met redenen soude hebben konnen ordineren; wilde anderssins so verre de *Varices* zig vertoonden, haar een ander medicament met doecken om het Been doen slaan, en de selvige so nat zijnde, met *swagtels* doen verseckeren.

By na twee jaren geleden, tracteerde ik alhier een seker Persoon, genaamt *J. R. Meester Boekdrucker in 's Gravenhage*, van een *hernia varicosa*, met een *ecchymosis* van 't ganssche seer geswollene *Scrotum*, en præscribeerde derhalve dit volgende *heelmiddel* op den *een en twintigsten Aprilis* 1681.

℞. *Spirit: vini* ℥v.
Camphoræ ℈j.
Spirit: sal: armoniaci cum calce viva
distillat: ℈ß.
Aq: Sambuc: opt. ℥ij.
Misce.

Latende hem dat also laauw gebruycken, sonder wyders daar na te komen sien, dewyle syne sieckte, van welcke ik hem te voren gecureert hadde, my dicteerden mijn affscheyd te nemen; belastende hem, indien de *ecchymosis* en *hernia varicosa* voorsz, erger wierd, dat hy my als dan konde laten ontbieden, waar van niets en viel. Na verloop van tijd, begint hy my te gemoet te voeren, dat ick niet en wiste dat ik hem van een seker accident genesen hadde; gelijck

lijck het oock my inder daad ontgaan was; niet wetende in waarheyd dat 't voorsz medicament sodanig een effect geforteert hadde.

Voor weynig maanden in dese Somer, den *twaalfden Junii*, als ik dit den negenden October 1683. schreef, so wierd ik geroepen by een sekere *bedaagde Dame*, dewelcke een *Enterocircocele* of *Enterocirsocele* hadde; voor welke een *Band* gemaeckt hebbende, haer 't voorsz medicament dede gebruycken, met communicatie van de Heer *Cornelis Stalpert vander Wiele*, Medicinæ Doctor, en vermaard Practisijn.

Gedagte Dame, *uyt* welckers *Lijfmoeders hals de kankeragtige Vijgh gehaald, en afgebonden* hebbe, bevond haar met 't meer gedaghte medicament uytermaten wel, sulcx sy seyde mijn hulpe niet meer van nooden te hebben.

't Meer aangeroerde medicament kan naar vereysch van saken sterker gemaackt werden.

De ligte *wryvingen van onderen naar bovenen*, konnen met dit of ander diergelijke medicament somwylen mede veel goets doen; maar dits te verstaan vande *verwyderde Aderen* die geen bloed van haar geven.

CXIII. HOOFDSTUK.

Van het branden der Ledematen.

MEesten tyd werden op de beste plaats, dat is in het laagste gedeelte van het *uytgeweken been*, (*door verslapping der Ligamenten en hoofden, als eynden vande Spieren*) *uyt zijn pannetje*, aan die zyde daar de uytwijcking is, naar exigentie van de verslappingh, *twee*, *drie*, *vier*, of meer *Cauteria actualia*, alleen *de Huyd penetrerende*, en een gat makende, met het Instrument van *Julii Cæs. Placentin*, voor de Fonticulen op den Arm, 't zy van andre forme niet verder als op die voorsz plaatze *geappliceert*.

Op welke plaats distinctelijk, als of men 't even onder eene Kop konde begrypen, tot abstractie van binnen na buyten het *Cauterium* gezet werd; als mede om den wegh te meer te prepareren, waar door de vogtigheyd, somtijds meer of min scharp, verscheyde deeltjens, de Fibrillen vellicerende, kan uytgelockt, en het humeur tussen het lidt leggende derwaarts gevoerd worden, waar door 't gelidt so wel als de doordronckene *Ligamenten*, en hoofden der *Spieren*, als *tendines* verdroogt soude werden.

Dit komt meest te pas in *Schouders*, *Voeten*, *Voorarms*, en *Hands geledingen*, en in die vande *Tarsus* met de *Metatarsus*, *Carpus* en *Metacarpus*, somtijds in *Teenen en Vingeren*.

Oock is sulcx te observeren in de *relaxatie vande Heupe*. Wat my aangaat, om 't vuyr te ontgaan, zo soude ik *Caustica potentialia* gebruycken, en verscheyde malen daar *Koppen met groote vlammen* op setten, al schoon men de pyne en ligte verbrandheyd namaals soude moeten herstellen.

Maar dat ik t'seggen van *Aquapendens* geloven soude (die sulcx sonder daar over

over te Philoſopheren van Ouder dat nagevolgt heeft) namentlijk dat een *verdroogingh vande vogtigheyd*, die tot gladde bewegingh van de Leden dient; en ter contrarie een *verſlapping der voorgenoemde partyen* ſoude konnen geſchieden, dunckt my abſurd, ſoo dat na waarheyd te geloove is, dat op hare geſeyde manier geen uytſtootingh van een Ledemaat uyt ſijn pannetje geſchieden kan.

Ook dat de maniere van *blaauw gerold linden*, *lont* of eenige *wortels gedroogt, en in Olie geſtoken*, en dan aangeſteken, ſoo veel ſouden konnen doen, als een *actuaal Cauterium*, is vals; want al ſulke middelen door het alleenlijk aandrucken verdoven, en door de confuſie die de ingeſetene vogtigheyd heeft, uytgaan zouden: en eenſdeels door de *pori* van ſoo ſagt brandende deelen doordringen zouden; als anderdeels de Fibren door die confuſie *in cincinnos* gekrompen zijnde, ſouden het door dringen beletten, door welk een harde ſubſtantie als yſer gegloeid, en veel digter *poros* hebbende, kan penetreren.

De *pijne der Schouderen*, als uyt geen *pocken* komen, maar als die *Gigt* genaamt word, ſoo wel als die van de *Heupen en Knien*, moeten in 't eerſte bygeſprongen werden, met die eerſt *tot rood werdens toe der Huyd*, door *rouw linden*, als anderſins *te wryven*, welke leden dan na de wryvinge, met *ſalia alkalia aut volatilia ſpirituoſa*; dat's *ſouten ſonder ſuur*, *of geeſtige vlugtige* moeten beſtreeken werden, niet veronagtſamende te gebruyken welken wijders tot de *Medicine* ſpecteren.

Terſtond naar de wryvinge werden daar op verſcheyde Koppen met grote vlammen geappliceert, en dan kort daar na een groote *Veſicatorium*, dewelke uyt andre bladdermakende, als de *Cantharides* zijn, moet gemaakt werden, om de ongemacken te ontgaan, die wy, en meer Practiſijns voor ons, *in priapiſmo*, en pijn in het water maken hebben geobſerveert.

Na de *Veſicatoria*, kan men op de party *een doeck* van genoegſame grootheyd, en met ℞. *Japon. nigr: mellis eois: an: ℥ß: Eq: calcis vivæ ſubt. pulveriſat. q. ſ: fiat Unguentum ſpiſſum, vet beſtreeken leggen.* Van deſe Salf heb ik veeltyds goed ſucces geſien.

't Is geen eens, maar veel malen gebeurd, dat ik op deſe maniere *Iſchiaticos* van haar pijn verligt hebbe; mits gevende haar daar toe alle morgen een *ſpecificum* te drincken; welck niet anders en is als *aq: Calcis vivæ* met de helft *aq: Menthæ* vermengt, en t'ſamen gefiltreert: *'t aq: Menthæ* belet de walging, die anders het *aq: Calcis vivæ* verweckt. De *Doſis* is van ℥j. tot ℥iij. daer by doende eenige droppelen *ſal: volat: oleoſi.*

Ondertuſſen moet men geen de alderminſte medelyden met den Patient hebben, ſchoon dat van groote ſchryning door de *Veſicatorien* op de Fonticulen klaagt, of dat *Excoriatien* komen te veroorſaken; maar men moet een inflammatie van de Huyd en Spieren zoecken te procureren, om dat dan door deſelve daar maar *ſemi obſtructiones* gemaakt werden; waar door de *materia primi elementi*, als het ſubtielſte en ſnelſt bewegende verder penetrerende, de ſuure deelen corrigeerr, de obſtructie refereert en verdund, ende verdikkende en ſtilſtaande vogt door deſelve dan weder bequaam gemaackt werd,

om

om opgenomen te worden, ſchoon nog ſoo diep legt, en conſequenter van ſijn ſchifting berooſt, en weder onder de *maſſa ſanguinaria* vermengt werd, de beweging des bloeds ſonder eenige de minſte turbatie des ſelfs, van wat natuure die oock mogte weſen, komt te volgen; tot welke beweginge, en voortſettinge der verdikte en ſtilſtaande vogt oock in deſelve tijd de innerlijke *acidum temperantia*; ſoo *ſcabra*, als *ſpirituoſa*; midſgaders *alkalia* veel komen te contribueren.

De *Cauterien* hier toe noodigh, zijn meeſt knoops gewijs. En *Tab.* 11, *pag:* 267. *fig:* 1, 2, 3, 4, &c. afgebeeld te ſien.

CXIV. HOOFDSTUK.

Van 't openen der *Abſceſſen.*

DEſe operatie geſchied, ſoo door *'t Lancet Phlebotomum*, als door een *Cauſticum*, gelijck de *Fonticulos per potentiale Cauterium* gemaackt werden.

Die door *'t Lancet* met eene ſnede geſchied, maackt de *figure van een Myrtus blad*, gelijck *Aquapendens* dat zeer wel geexpliceert heeft, en wyders by ons verder aangeweſen ſal werden, te weten, dat men den *loop der Fibren, van de ondergelegene Spieren, in een uytpuylend Abſces* niet en behoeft te vreeſen; maar die wel in ſoodanige ulceratien, geſchotene wonden, &c. te volgen; daar men de kogel of been ontdecken moet, en ſtaat hier wel te noteren, op wat wijze men de opening ſal moeten maken, 't zy deſelve door de *Schaar*, *Mes*, of eenig ander ſnydend Inſtrument geſchied; en wanneer meer deelen als de Huyd moeten doorſneden werden.

Evenwel moet men *niet ligtveerdigh tot d'opening komen*, al ſchoon 't *Abſces* tot volkomen rypigheyd gekomen is, inſonderheyd op en in een vleeſige plaats, of op het Hoofd. Men ſal, al eer men tot de openinge komen; eerſt zoeken met het *Vng: martiatum*, *nervinum*, *de arthanita*, *agrippæ*, of *aregen Nicolai*, daar onder doende wat *Caput mortuum ex deſtillatione ſpiritus ſal: armoniaci cum calce viva parati* de *Reſolutie* te tenteren. Dit *Caput mortuum*, kan oock onder 't *ceratum de Cumino*, ofte andere *diſcutierende Ceroenen*, in dit geval beter als de Pleyſters gemengt werden, maar met dit verſtand; men ſtoot *tot een once Salf twee ſcrupulen, of een dragma van dit Caput mortuum in een glaſe Mortier heel fijn, daar op 't laatſte allenskens een droppel water by doende*, tot dat het als een brijtje dick geworden is; dan doet men daar ſoo veel *farin. orobi* of *fabarum* by, dat het weder t'ſamen droog geworden is, om dat als men 't *Caput mortuum* ſlegts geſtoten heeft, en onder de *Salf*, *Ceroen* of *Pleyſter* mengt, ſo komt het te ſmelten, en bijt alſoo de *Huyd aanſtucken*, het welck dan met *meel gebonden*, ende alſoo te ſamen gemengt, *niet geſchied*, 't gene ick alſoo by ervarentheyd ondervonden hebbe.

Met eenige deſer *Salven*, of *Ceroen* met het *Caput mortuum* gemengt, zyn by my verſcheyde *Abſceſſen gereſolveert*.

Het gedenckt my, dat ik voor eenige jaren een Kind van den *Konſt-ſchil-*

der Jan le Ducq, Vaandrager ten dienſte deſer Landen tracteerde, welk een groot *Abſces op het Hooft* wijd en breed verſpreyt hadde. Ik dede door mijn Knegt het hair af raſeren, en appliceerde een der voorverhaalde Salven, als voorſz is vermengt: Door dit Medicament wierden de *pori* in de verdunde en uytgeſpannen Huyd ſoo wijd, dat den *etter* by droppelen door deſelve quam door te dringen, daar toe niet weynigh helpende het *ſagtelijck drucken en ſtrijcken*; dit ſiende, continueerde ik ſoo langh, tot dat daar geen *etter* of materie meer konde uytkrygen, ende als doen de Huyd gereinight zijnde, zo beſmeerde ik die door een veer, in geſmolte *Balſam. Arcæi*, eenige dagen heel vet gemaakt, tot dat de *pori* weder ſoo verre toegegroeit waren, dat het hair weder af raſeren doen konde, 't welck als gedaan was, hoe wel hier en daar de Huyd wat gebloedriſt wierd, zo appliceerde ik het *Emplaſtrum Stipticum*, welke by my op een beſondre manier gemaackt werd, met welke ongelooflijk ras, en in een korten tijd *Cicatricen* bekomen kan) waar door het Kind alſoo ſonder ſnyden geneſen wierd. Dit is by my meer nagevolgt, maar op het Hoofd ſuccedeert het beter als in andre deelen; oock wanneer de *materie in een diepen ſack legt*, wil dit doen qualijck opnemen. Evenwel kan men het onderſtaan, gelijck my noch eens in een Oudman een *Kleermaker hier in den Hage*; of om ſo te ſeggen, welke kleynſeerig en dor was, hebbende een *afgryſelijck groot Abſces in en om de Knie*: deſe Man wilde tot geen opening verſtaan; ſulcx tot mijn oud medicament, en maniere van doen te komen, genoodſaackt was; waar op ook ſoodanige *verwydering der ſweetgaten in de Huyd*, welke Huyd hier en daar al peers geworden was, volgden, ſoo dat na verloop van een geruimen tyd is geneſen geworden.

Of men gebruykt tot verdere *Reſolveringe der Abſceſſen* deſe volgende middelen.

De middelen van *Stovingen*, *Pappen*, *Salven*, *Pleyſters*, &c. voor d' *Abſceſſen* zijn de volgende.

Voor een *Oedema* of *Zlym geſwel* dienen de volgende middelen om die te diſſipeeren.

℞ *Sulph: vivi.*
Salis nitri.
Stipt: fabar:
Tartar: an: ʒß.

Coq: in ℔ij. *urinæ non recent:* per quadranten horæ, poſtea calide applicetur.

Vel.

℞ *Rad: bryon: Ebul: an:* ʒj.
Sumitat: abſynth:
Ruth: recent: an: M. ß.
Herb: Cochlear:
Trifol: aquat:
Cicut: an: M. j.
Salis tartari: Nitri.
Armoniac. an: ʒvj.

Coq. in vini gallic: ℔xl. & *urinæ* ℥x. in M. B. S. A. Colat: adde,

℞ *Sp: urinæ.*
Matrical: an: ʒj.
Armoniac: ʒij.

Miſce, cum linteis humefactis calide applicetur.

Vel

Vel.

℞ *Herb: Rut: recent:*
Calaminth: Salviæ.
Aneth: an: M: ß.
Baccar: lauri.
Sambuc:
Sem: fœnicul: Aniſi.
Cumini an: ʒiij.
Bardan: ʒvj.
Salis Nitri.
Tartari an: ʒj.
Farinæ fabar: ʒij.

Kookt dit te ſamen in *oude pis*, en een pont *Wijnmoer* tot de Conſiſtentie van een pap, dit volgende daar by doende.

Spirit: matrical:
Juniper:
Sinapi an: ʒj.
Elix: vitæ ʒiß.
Fiat Cataplaſma.

Soo het geſwel hertnekkig blyft, en niet verdwijnd, ſo moeten de volgende middelen geapplicéert werden.

℞ *Rad: althea.*
Lilior: albor: an: ʒiv.
Capar: ſub cinerib: aſſar: ʒij.
Fol: Ruth: Eryſimi
Naſturt: hortens.
Cærefol: cicutæ an: M. j.
Fermenti ʒiß.
Gum: galbani.
Ammoniac:
Labdani an: ʒj.
Reſin: therebinth: an: ʒß.
Tinct: galbani.
Styrac: calmith: an: ʒiß.
Ol: guajac: ʒÿ.
Adipis Gallinæ.
Anatis an: ʒiß.
Farin: hord:
Fabar: an: ʒiß.
Urinæ veter: q: ſ:
Coq: S: A: ad: Conſiſtentiam Cataplaſmatis.

Vel.

℞ *Fol: malvæ: Altheæ.*
Branc: urſinæ: Parietar:
Betæ an: M. iß.
Flor: camomill:
Melilot: an: M: j.
Fermenti acris. ʒj.
Ficuum ping: no: xv.
Sem: Cumini ʒiß.
Nid: Hirundin:
Alb: græc: an: ʒj.

Coq: ex *cereviſia craſſa* in conſiſtentiam debitam, contuſis adde,

Farin: lini.
Lupinor:
Fabar: an: ʒvj.
Saponis nigr: ʒj.
Emplaſtr: diacyl: cum gum:
ʒiß.
de melilot:
Therebinth: an: ʒj.
Unguent: Baſilicon: ʒiß.
Mell: opt: ʒiß.
Fiat Cataplaſma.

Vel.

℞ *Mell: opt: ʒÿ.*
Therebinth: ʒi.

Thuris ℥ij.
Farin: fecal: ℥ij.
Vitell: ovor: no: ij ß.
Croci ℥j.
Vngt: aurei.
Basilicon: an: ℥vj.
Fiat Cataplasma.

Vel.

℞ *Rad: Cucumer: asinini.*
bryoniæ an: ℥iij.
Fol: absynt: Cheræfol:
Alsines. Petroselini.
Eupator: an: M. j.
Phellandr: M. ij.
Flor: sambuc:
Melilot: an: M ß.
Sem: Cumini ℥ij.
Coq: in *vino* in formam
Cataplasmatis.

Vel sequentia Vnguenta.

℞ *Axung: porci*
Ovis.
Gallinæ
Therebinth: an: ℥ij.
Gum: Elemn.
Sagapeni an: ℥ß.
F: S: A: Vnguentum.

Vel.

℞ *Butyr: recent: non salit:* ℥iij.
Therebinth:
Ceræ flavæ.
Ol: rosar: an: ℥ij.
Gum: Elemni. ℥j.
Æruginis ℥ij.
Mirrhæ.
Vngt: basilic: an: ℥ß.
Fiat Vnguentum.

Vel.

℞ *Gum: ammoniac:* ℥iß.
Resinæ pini. ℥j.
Lythargyr: ℥ß.
Ol: veteris q: s:
M. F. Vnguentum.

Vel.

℞ *Mell: chelidon: major:* ℥iij.
Farin: orobi
Fabar:
Lini an: ℥ß.
Succ: apii ℥ß:
Croc: ℥ß.
Therebinth: ℥iß.
Vitell: ovor: no: j.
Fiat Vnguentum.

Vnguentum Suppurativum.

℞ *Therebinth: venet:* ℥ij.
Balsam: Copoivæ. ℥j.
Vngt: Basilic: ℥iv.
Gum: Elemni ℥j.
Ol: hyperic: ℥x.
Vitriol: ℈j.
Præcipitat. rubr:
Mastich:
Olibani an: ℥ij.
Balsam peruv: an: ℥ß.
M: Fiat Vnguentum.

Vel sequens Balsamum.

℞ *Ol: hyperic:* ℥xiv.
Therebinth: venet: ℥iv.

Cera

Ceræ flavæ ℥ij ß.
Ol: petræ.
Philoſophor:
Spicæ.
Styrac: liquid:
Balſam: copoivæ an: ℥iij.
Peruvian:
Tolutan: an: ℥ij.

Gum: Elemin: ℥iij.
Colophon: ℥j.
Santali: rubr: ʒx.
M. F. Balſamum.

De Pleyſters zo tot rijp werdinge als geneſinge der geſwellen, zal ick in 't vervolgh beſchryven.

Nu deſe dingen geſchieden alle dagen ende altijd ſoo niet, en nemen ook meer tijd wegh, en welk de reden is waarom tot d'opening te komen raden zoude, van welckers manier hoe die te doen, hier van verder te handelen voorgenomen hebbe, conſidererende voor af die dingen die noodſakelyk moeten geobſerveert werden.

Eer men dan tot deſe operatie komt, ſoo ſal men altoos de volkome *rijpheyd afwagten*, ten zy men om eenig andre oorſaack wederhouden, en d'opening voor de *volkome concoctie van den etter* te maken gedwongen wierd.

De oorſaken die de opening verhaaſten, zijn voornamentlijk eerſt een byvoegde *quaadaardigheyd of Venijn*, gelijk *in Bubonibus Peſtilentialibus &, veneris* dat is in *Peſt en Pockbuylen.*

Ten tweeden, moet men niet lang tarderen met d'opening te maken, als de *geſwellen met materie, in, om, of ontrent de juncturen* bevonden werden, en beſonder in die, welckers actien minſt gemiſt konnen werden, midſgaders die de *grootſte* zijn, gelijck de *Heupe, Knie, Ellebooghen Voorhands gewrigt.*

Ten derden, eyſt den *etter* die op het been legt een *ſpoedige ontlaſting*, beſonder indien ſcherp en quaadaardig is, of dat die ſtoffe op 't *Perioſtium* geplaatſt is: ſo ook inde *Vijt, paronychia*; daar en boven die *Abſceſſen* moeten ſpoedig geopend werden, dewelcke digt *by den Aarsdarm* komen, de ſodanige wil *Hippocrates* voor de perfecte *maturatie* geopend hebben, uyt vreeſe dat den *Endeldarm* mogte doorgeknaagt werden.

Ten vierden, werden de *raauwe*, en noch *niet ter degen rype Abſceſſen*, eenig voornaam deel onder ſigh hebbende leggen, geopend, om dat het gemelte voorname deel niet gekrenckt of beſchadigt ſoude werden.

Ten vijfden, is 't hoog noodig de *Abſceſſen op 't ſpoedigſte te openen, die in den Buyck onder de Spieren gegenereert werden*; ſo ook die uyt *'t binnenſte van den Buyck* haar oorſpronk hebben, en welke alleen maar ſodanigh uyterlijck haar verheffen, dat men die openen kan; d'eene om dat het *Peritonæum* niet door 't rotte afgeknaagt ſoude komen te werden; d'andre, om de *Darmen* van ſchade daar door te bevryden, ende te verhoeden, 't welck *Hieron. Fabr. ab Aquapendente* meermalen genoteert heeft.

My gedenckt, dat ik *Anno* 1659. moeſt verbinden Juffrouw *Rogeol* woonagtig alhier in *'s Gravenhage* inde Nobelſtraat, door ordre en ten overſtaan van mijn impotenten Meeſter de Heer *Aimé de Fos*, anders genaamt Meeſter *Luc*; gedagte

dagte Juffrouw den *ouderdom van over de taghentigh jaren* bereykende, hadde een groote *Abſces*, het welcke haar in de regterzyde een *Ulcus*, *ſo groot als een gemeen Sauciertje*, na gelaten hadde, ſodanigh dat den *Inteſtinum Colon*, *de grootheyd van een Handspalm bloed leyde.* De gementioneerde *oude Damé* is egter, na verloop van eenige maanden, volkomentlijck geneſen geworden, en heeft noch eenige jaren daar na geleeft.

Waar mijn Meeſter hier in tijds by geroepen geweeſt, hy ſoude die ſweer niet afgewagt hebben; maar de Luyden ontſagen hem, om ſijn impotentheyds halve, dewyle hy gigtigh, altoos in een *Letier* of Rosbaar moeſte gedragen worden; van gelykke mede om de koſte, waarom meeſten tijd hem niet eer quamen te halen, voor dat ſy te lang gewagt, verbrod, of wel door een ander in d'aſſe gebrouwen waaren.

Ten ſesden, *d'Abſceſſen* die *door een Criſis veroorſaackt*, en welke by maniere van uytdryvinge ſigh vertoonen, ſchoon den etter niet geheel in *pus* verandert is, zijn hoog noodig dat hoe eer hoe liever geopend werden, gelijck *Aquapendens lib. 1. part. 1. cap.* 170. dat ook in ſijn boek der Operatien ſulex geboden heeft.

Hier voegt *Vigierius lib. 1. cap.* 7. dit daar nog by, dat men ſig te meer haaſten moet, wanneer 't *Abſces* in een vogtige en warme plaats voortgekomen is.

Van die *Abſceſſen*, die van ſelfs, of wel door *veſicantia* geopend werden, daar ſullen wy hier niet van ſpreken.

Die door de Konſt dan moeten geopend werden, moet door *'t Lancet*, *Snymesje*, of wel door *actuale*, maar meeſt door *potentiale Cauterien* gedaan werden, als wel het meeſte gebruyckelijck.

Eer wy dan tot d'opening van 't *Abſces* zelfs komen, 't zy door een *Snymesje*, of beter door een *Lancet*, ſo zijnder noch *ſeven ſaken te conſidereren.*

De eerſte is, dat de opening geſchiede, op, of in die plaats daar de materie ſigh meeſt vertoont.

De tweede, dat die in de laagſte party gemaakt werde.

De derde, dat men d'opening niet te kleyn make, beſonderlijck in plaatſen daar men geen *expulſive ligatuur* leggen kan; in conſideratie genomen hebbende de groot of kleynheyd van het *Abſces*; want anderſins ſoude het ſubtielſte uytvloeien, en de klonten ſoude in de holligheyd van 't *Abſces* blyven, wanneer de openingh te kleyn gemaackt was.

Indien de opening te groot gemaackt werd, ſo blijft daar een groot lidteeken over, gelijck dat *Galenus lib.* 13. *cap.* 5. aanwijſt. Oock ſo doed de lugt quaad, en debiliteert de party, waar uyt genoegſaam af te nemen is hoedanig dat men de middel maat houden moet.

In de lange en groote Abſceſſen, is men veeltijds genoodſaackt een *overſtaande opening*, *contra apertio* genaamd, te maken, of wel meer als twee, of oock wel de geheele holligheyd open te ſnyden, beſonder als de Huyd door bequame *Compreſſen en Bandagie*, niet vatten en vaſtgroeien wil.

Zijnder *twee openingen*, een onder en een boven, en als de Huyd niet vatten wil, ſo kan men ſigh bedienen van 't *Syringotomus met een ronde knoop*, dat in de Fiſtulen van de Borſt gebruyckt werd; of Indien de party vleeſigh is, en de

Syrin-

Syringotomus die voor in de knop een gat heeft, die ſteeckt men van onderen in 't onderſte gat, tot dat het door 't bovenſte weder uytkomt, en dan ſteeckt men een *plat bandje*, of wel een dicke zegel garen draad daar door, en knoopen die t'ſamen, tot dat men de twee voorſte Vingeren daar doorſteken kan; dit gedaan zijnde, ſteeckt men een *Proevet*, boven aan de ſnydende zyde door het gat, met welck het *Syringotomus* regt gehouden word, terwyle de andre Hand by of door de ſtrick treckt, en dus doende werd de holligheyd opgeſneden.

Daar is noch een *Syringotomus*, 't welck *voor aan plat puntig en ſnydende* is, met een oog daar in, ende dat werd van boven met een *bolletje Was aan de punt* gedaan hebbende ingeſtoken, waar door de grond doorgeſtoken zijnde, wyders geregeert werd, als het gene van welcke wy even geſproken hebben.

Wy hebben hier toe geinventeer een *Mes met een Proevet daar aan vaſt*, welcke in d'opening geſtoken zijnde, werd de heele concaviteyt wyder, en met het *Mes* in een ſnede geopend, en dit is de ligſte en gemackelijckſte methode, ſo in die concaviteyten die een contra ouvertuur hebben, als die daar geen en hebben, blyvende alleen ſo veel van de ſack overig, als het *Proevet* lang is, het welck als dan ligt om te geneſen valt, dit *Mes* met zijn proevet AA, ziet *tab:* 13. *pag:* *fig:* 3. afgebeeld.

Hier van hebbe ick een groote, met een dicke *Sondeer*, en een kleyne met een *kleynder Proevet*, om in kleynder gaten geſtoken te konnen werden, *beyde aan een yſere greep ofte handvat*; noch een ander met een heft, al na het te pas komt, deze zijn *Tab.* 7. *pag:* 171 *fig:* 30, *en* 31. *en Tab:* 9. *pag:* 237. *fig:* 13 *en* 14 te zien.

Alle deſe voornoemde Inſtrumenten komen alleenlijck te pas in ſodanige groote caviteyten, dat men die met eene ſnede door onſe daar toe van ons geinventeerde *kromme Schaar* niet openen kan, ofte dat de caviteyt onder in de *haſe van de Knie*, of *Oxel* is, alwaar de *Mesjens* het gevoeglijckſte zijn.

Deſe *kromme Schaar*, kan beter in de holligheden geſtoken werden, oock veel wyder en dieper; want als de *punt en het oog onder een linie maken*, ſo is de *Schaar* ſo wijd open, dat men van 't begin der ſnede, die hol uytgeſlepen is om dat beter vatten ſoude, d'incifie maken kan: oock ſo *wijckt deſe Schaar niet van ſijn plaats, en ſnyd altijd wel een kleynen duym breed langer en dieper door als een andre Schaar.* Deſe *Schaar* om dat ſy *al ligtende ſnyd*, is oock beter als men een gequetſt bloed voerend vat, om de vloed van bloed te ſtempen, de quetſuur willende ontdecken, om daar by te konnen komen, ontblooten wil: Van deſe *Scharen* heeft men verſcheyde zoorten, *kleyn en groote, allen met maſſive ſtyve ſmalle bladen, wel ſindelijck en hol geſlepen*, beſonder ter plaatſe daar den nagel paſſeert, om dat des te beter vatten ſoude: edoch alle *Scharen*, hoewel die ſnyden, *nypen en doen meer pijn als een Mes*, deze *kromme Schaaren* ziet *Tab:* 13 *pag:* *fig:* 4. *en* 5.

Wederom tot d'opening van 't *Abſces*, het welck *ten vierden* na den *loop der Spierens linie regtheyd moet geſchieden.*

Ten vijſden, dat men de *materie* in groote *Abſceſſen niet op een reyſe uyt late of uytdouwe.*

Ten ſesden, dat men *d'Aderen, Slagaderen, Zenuwen, Peſen en banden myde.*

Ten

Ten sevende, dat men de partyen so sagt handele als 't mogelijck is.

Buyten dit alles, is te considereren, dat men de *Huyd*, daar geen regtigheyd der Fibren, maar een besondre textuur in gespeurd werd, na vereys van saken, *nu schuyns, dan dwers*, &c. *magh en kan doorsnyden*: om dat men d'ondergelegene *Spieren, en den loop harer Fibren moet volgen*; te weten, als den nood vereyst dat men in de selvige snyden moet, het welck van hondertmaal niet eens noodig is, en gebeurd; gelijck uyt het volgende blijcken sal.

In de *Neus*, moet men *de Huyd na de lengte der Neuse snyden*, en dat tot de rimpelen van 't Voorhoofd toe, als 't van nooden zijn zal, so verre te snyden.

In't midden van de Borst, oock *na de lengte*, midsgaders in de *slapen des Hoofts* niet so zeer om den loop der Fibren van de *Musculus temporalis*, als om dat in 't kauwen de lippen van d'opening van den andren gapen soude.

In *d'Oogschelen of Oogleden*, moet *d'opening dwers en wel halfmaans gewys geschieden*, niet so zeer om de *dwerse Spier*, als om de difformiteyt, die uyt een regte snede zoude overblyven, en *moeilijckheyd in 't openen der Oogleden* veroorsaake zoude.

In den *Hals*, *na haar lengte*.

In beyde de Hypogastria, schuyns na het vouwen van de Huyd.

In de *Liessen schuyns*, en dat met voorsigtigheyd. *Aquapendens* segt gesien te hebben, dat in plaats van een *bubo*, *vaten doorsneden* waren, en dat met groot perijckel van het leven, *lib.* 1. *part.* 1. *cap:* 107. van sijn operatien te lesen. Desen *Chirurgijn* de welcke dit so geklaart hadde, meende dat het een *breuck* was, so als den Autheur zegt.

My geheugt oock, dat *seker Chirurgijn*, meenende dat hy een *bubo* soude openen *een breuck doorsneed*, en dat in eenen *Leemans*, alhier wel bekend; welcke openingh, niet sonder perijckel van 't leven, egter noch is genesen geworde.

In *Arm en Beenen na de lengte.*

In *deelen die sigh weynigh bewegen*, gelyck in 't *Voorhoofd*, moet men altyd *d'opening maken na de rimpelen of vouwen van de Huyd*; want in 't vertrecken, 't doen ployen, rimpelen of fronsen van het *Voorhoofd*, soude de *cicatrice van de regte snede* een groote difformiteyt causeren.

Het is constant, dat d'intentie in 't openen van de *Abscessen*, *niet* en is *verder te penetreren, als tot de materie of etter toe* Wel wat veel nood isser dan, d'ondergelegene partyen te quetsen, daar de *materie* min of meerder opleght? de Huyd van die af en opwaarts uytgeset hebbende.

In 't *Aangesigt* moet men oock *de ployen volgen*, en d'openingen zo kleyn maken als het mogelijk is: en kan het geschieden, besonder als het in 't schoonste van het Aangesigt is; daar geen rimpelen ofte ployen zijn, daar sal men sigh contenteren dat het *Absces* van selfs doorbreeckt, of dat wat te gemoet komen, gelijck men ordinaris dat oock wel soo veel mogelijck is indelicate Luyden, en Kinderkens wel op andre plaatsen doet.

Men sal oock in agt nemen, soo wanneer ymand *door vallen, slooten of slaan, een Thrumbum in 't Voorhoofd gekregen heeft*, sulcx dat die soude moeten geopend werden; soo moet d'opening niet altijd in 't onderste deel van de *Thrumbus* gemaackt werden, schoon men soude vresen dat die geextravaseer-

ſcerde ſtoffe op de Oogleden ſoude ſacken; maar ter contrarie in die *lieve Wigtjens, Kindertjens, beſonderlijck Meysjens*; en dat daar en boven dezelve moy van Aanſigt zijn, ſoo ſal men met een ordinaris, doch *breed Lancet*, in dit geval beter als het mijne, daar van geſproken ſal werden, deſe *Thrumbus* ſoo hoog als men kan maar ſoo wijd openen, als tot de uytloſing van die ge-extravaſeerde ſtoffe noodig ſal zijn, om een groot lidteecken te vermyden; 't welck daar en boven noch met hair kan bedeckt werden. In 't openen ſteeckt men het *Lancet* regt neder, tot in de holligheyd van deſe *buyl*; als nu d'opening gedaan is, ſteeckt men met een *capittel-ſtockje uyt ſagt pluksel* gemaackt, een of twee dagen met eenig *digeſtijf* beſtreken, daar in, om dat de lippen ſoo verre noch ſoude konnen van den andren blyven ſtaan, dat noch eenige ſtoffe nevens het *capittel ſtockje* ſoude konnen paſſeren, daar overleggende een *Pleyſter met een gat*, en dan met bequame *Compreſſen* en *Band*, gedagte ſtoffe op en uytdringe doen, d'openingh altoos vry latende: den derden of vierden dagh behoeft men meeſt maar een *platte Wieck*, met ſoodanige *Salf beſtreken, die niet toeheelende is* daar op te leggen; en dit werd zo lang gecontinueert, tot dat al de ſtoffe uytgedrongen, en de holligheyd vaſt en t'ſamen gegroeit is; als dan haald men de lippen met *hegt Pleyſters* by den andren; en op die wijze procureert men een *malſe cicatrice.*

Deſe maniere van doen is by my verſcheyde malen met goed ſucces uytgewerckt.

Het is my oock gebeurd. dat twee openingen heb moeten maken, om dat de *Sutura* door 't *Os coronalis* tot op de Neuſe door liep, zijnde het *Pericranium met de Membrana carnoſa aan den andren vaſt*, en ſoo verre ſigh uytſtreckende.

Deſe volgende *Pleyſters* zijn voor de *Abſceſſen* zo tot rijpwerdinge als geneſinge ſeer dienſtigh.

Ut ſequens Emplaſtrum.

℞ *Therebinth: venet:* ℥iij.
Saponis venet: raſpat: ℥v.

Liquefiant ſuper igne lento in ſartagine; quibus ſtatim adde ſequentia.

Fermenti panis acris ℥ij.
Pulv: croc: opt:
Axung: porcinæ an: ℥j.

Piſtentur & agitentur bene, donec omnia exacte conjuncta atque unita ſint, tum ſuper adde.

Fuliginis Camini ſplendidi pulv: ſubtiliſſ: ℥ij.
Gum: ammoniaci: ℥iij.
Galbani ℥iß.
Elemni ℥ij.
Antidot: theriacalis ℥ijß.

Piſtentur iterum probe, donec omnia dextre unita fuerint, tandem, remiſſo calore intenſo cum quaſi refixerint admiſce.

Vitell: ovor: no: iv.
Balſam: Copoivæ. ℥iij.
Peruvian: ℥iß.
Ceræ flavæ q. ſ.
Fiat Emplaſtrum.

Emplastrum spermatis Ceti.

℞ *Cerae flavae* ℥iv.
Spermatis Ceti ℥ij.
Gum galb: solut: ℥iß.
Fiat Emplastrum.

Emplastrum Opodeldoch
Felicis Wurtzii.

℞ *Cerae alb:* ℔j.
Therebinth: venet: ℔ß.
Ol: rosar: ℥iß.
Succ: chelidon: major:
Querc:
Veronic:
Alchymill: an: ℥vj.
Gum ammoniac:
Galbani.
Opoponac: an: ℥iij.
Colophon:
Succini ℥ij.
Mastichis.
Mirrhae. Thuris.
Sarcocoll: an: ℥iß.
Lapid: magnet: in aqua chalyb:
cocti ℥vj.
Croci martis ℥iß.
Veneris ℥ß.
Tutiae pp: ℥iß.
Lapid: calaminar: ℥v.
Terr: vitrioli ℥ij.
Fiat S. A. Emplastrum.

Emplastrum Carminans Sylvii.

℞ *Gum: Galbani.*
Bdellii.
Ammoniac: an: ℥ß.
Thuris masculi.
Mirrh: opt: an: ℥ij.
Opii thebaici ℥j.

Dissolv: gummata *in aceto squillino* iterumque inspissatis adde.

Emplastrum stipticum nostrum
Verum.

℞ *Cerae flavae* ℔ij.
Ol: olivar: ℔iij.
Colophoniae ℥v.

Dissolve supra ignem in vase cupreo, tum cochleatim insperge pulveris per cribrum trajecti.

Lythargyr: auri.
Minii an: ℔j.
Lapid: calaminaris ℥v.

Continuo agita: Ebulliant simul donec Emplastri nigricantis consistentiam habeant; quae ut plurimum 3. horarum spatio peragitur, probe agita plana largaque spatula ferrea; tum adde.

Gum galbani.
Sagapeni.
Opoponae:
Ammoniac:
Bdellii aceto mund: an: ℥ij.
Adjice quoque.
Therebinth: venet: ℥iv.

Cui liquefact: inspergend: est primum hic mixtus sequentes pulveres.

Mirrhae.
Olibani.

Masticis

Maſtich:
Corallor: rubr:
Albor: an: ℥ij.
Antimon: crud: ℥j.
Croci martis aperit: ℥vj.

Miſce exacte, effunde ſuper lapidem oleo inunctam, refrigeratum fere manibus ſubige, intermiſcendo.

Ol: hyperic: ℔ß.
In quo.
Camphor: ʒij.

Sit diſſolutum & magdaliones eforma.

Emplaſtrum de Laudano noſtrum.
℞ *Cera flava* ℔ij.
Ol: olivar: ℔vj.
Laurini ℥iijß.
Axung: porcina ℥iß.
Gum: ammoniac: depurat: & inſpiſſati ℥xij.
Sed non depurati ℥xx.
Storac: liquida ℥iß.
Lythargyr: auri pulveriſat: & Cribrat: ℔ij. & ℥xij.
Flor: camomill: roman: ℥vj.
Baccar: lauri ℥iij.
Rad: irid: florenth: ℥xij.
Storac: calamith: hæc omnia pulveriſat: ℥iß.
Camphor: ſpirit: vini ſolut: ʒiij.
Salis armoniac: ʒj.
Opii ſolut: ʒvj.
Fiat Emplaſtrum.

Emplaſtrum diaſulphuris.
℞ *Balſam: Sulphuris therebinth: in quo* ℥j. *Cupri uſti ſit ſoluti;* ℥iij.
Mirrhæ ℥iij.
Sachar: ſaturn: ℥ß.
Croc: metallor: opt: loti ℥ij.
Coq: lento igne in conſiſtent:
Emplaſtr: tum adde.

Cera citrina.
Colophonia an: ʒiij.
Balſam: peruvian:
Ol: philoſophor: an: ʒj.
Terræ ʒß.
Carui ſtillat: ʒß.
Therebinth: venet: q. ſ.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Ceratum ad tumores Oedematoſos & Duros.
℞ *Antimon: Crud:* ℥viij.
Calcis vivæ ℥xviij.

In pulveres redacta, miſceantur quibus ſuperaffundatur;

Vini rubri ℔v.

Facta digeſtione duobus circiter diebus, aliquoties prima ſaltem die commovendo, decantetur, altera die prætergreſſa, quod clarum per inclinatiorem, cum hoc liquore coquantur ſequentia: utpote.

pulvis lapid: medicamentoſi ℥ijß.
Sulphuris ℥ij.
Olibani.
Mirrhæ.

Sang: draconis.
Succini an: ʒiß.
Flor: roſar: rubr:
Balauſtior: an: ʒj.

Ad conſiſtentiam *Cataplaſmatis* ſolidiorem, ne manibus ad hæreat.

Jam vero ſolvantur.
Therebinth: claræ ʒv.
Gum: tacamac:
Elemni an: ʒij.
Ammoniac: ʒiß.
Pulv: maſtich: ʒj
Cera nova ʒiv.
Fiat S. A. Cerotum.

Vel.

℞ *Emplaſtr: de labdano.*
De Laudano an: ʒj.
Gum galbani ʒiß.
Tinct: Ejuſd: ʒvj.
Spermat: ceti ʒj.
Croc: opt: ʒj.
Pulv: ſem: Cumini.
Salvia an: ʒvj.
Fiat S. A. Cerotum.

Vel.

℞ *Emplaſtr: labdani ʒiß.*
Gum: labdan:
Ammoniac: an: ʒß
Ung: baſilicon: ʒiß.
Reſin: pini ʒvj.
Ol: Cera.
Guajac: an: ʒj.
Pulv: mirrha.
Croc: opt: an: ʒß.
Fiat Cerotum.

Emplaſtrum baſilicon majus.

℞ *Cera flava.*
Reſin: pini.
Sevi vaccini.
Picis græca.
Nigra.
Therebinth:
Thuris.
Mirrha an: ʒj.
Ol: olivar: q.ſ.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Emplaſtrum Ceronæum Nicolai.

℞ *Picis navalis opt:*
Cera flava an: ʒj. & ʒij.
Gum Sagapen: ʒj.
Opoponac:
Ammoniac:
Galbani.
Therebinth:
Colophoniæ.
Croci an: ʒj. & ʒij.
Aloes. Thuris.
Mirrha an: ʒj.
Styrac: calamit:
Maſtichis.
Aluminis.
Foenugrac: pulv: an: ʒvi.
Styrac: liquid:
Bdellii an: ʒij.
Lytharyr: ʒiß.
Ol: laurini ʒij.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Van de maniere ſelfs om door 't Lancet, de *Abſceſſen* te openen.

EEr wy noch ſelfs tot deſe manier van opereren treden, ſoo willen wy tot een *byſonder*, en by ons geinventeerd *Lancets beſchryvingh* komen.

Die moet dan voor eerſt een *pinck langh, en ruym een vinger breed zijn*; een ſpits en ſtevige punt hebbende, en moet de punt van ondren niet wyder als anderhalve ſtroo breed ſnydende zijn, agter welck onderſte dat ſnydende is, moet het *Lemmet hol uytgevijlt* zijn, d'andre en overige zyde moet ſchuyns opgaande, gans en gaar ſcherp ſonder zoom, van de Françen *Biſeau* genaamd, ſnyden, om dat die ſnede vinniger als die met een zoom is; gelijk meeſt alle de *Lancetten met zoomen op de ſnede qualijck gemaackt* werden.

De reden waarom dit *Lancet* aan de onderſte zyde niet meer en moet ſnyden, is, om dat in het perforeren of doorſteken van *'t Abſces*, indien het aan beyde de zyden even breed ſneed, gelijk andre *Lancetten*, ſoo ſoude de *onderſte ſnede een ſchuynſe kerf in de Huyd met pijne maken*, eer men tot in de holligheyd van *'t Abſces* gekomen was, 't welk onnodig agte.

De *overige ſnydende zyde, is ſchuyns opgaande*, door welcke als men tot de materie gekomen is; de Huyd ſoo wijd opgeregen of geſneden werd, als naar exigentie van ſaken noodigh ſal geagt werden. Zodanig *Lancet* ziet *Tab:* 13 *pag:* *fig:* 8.

Als men nu *'t Abſces* openen wil, ſo neemt men *'t Lancet*, en men vatte het met de Vingers en Duym, en dat ſoodanigh, dat de *materie om hoog gedrongen werd*; als dit gedaan is, ſoo *perforeert* men direct op de behoorlijcke plaats, *tot de materie* toe; alwaar gekomen zijnde, laat men des Hands agterſte na *'t* gewrigt ſacken, ſulcx haar de Vingeren en Duym wat ligtende, in welke tijd al voort ſtootende, d'opening na behooren ende begeeren gemackelijck volvoerd werd.

De manier om een *Abſces door een Cauſticq te openen*, *is pag:* 239. *CIV. Hoofdſtuk, beſchreven*, handelende vande *Fontanellen*, *Dragten*, of *Fiſtulen*, gewoonlijck ſoo genaamd.

d'Openingh door het *actuaal Cauterium*, onder voorgeven dat ſulcx in fenynige en *quaadaardige Abſceſſen* moet geſchieden, is een *abolitum*, ofte heeft uytgediend, en is niet meer in 't gebruyck.

Indien egter imand ſigh van het *gloeiend yſer* wil bedienen, die kan daar over *Marcum Aurelium Severinum Crathigenæ Tharſienſem de efficaci Medicina* breeder na ſien.

Als nu al, op wat fatſoen het ook geſchied d'opening gedaan is, ſoo reſteert het *verband*; om welck wel te doen, ſoo ſal men conſidereren, en wel beſonderlijck agt nemen, of daar nogh *hardigheyd reſteert*; 't welck als ſoodanig bevonden werd, ſoo ſal men daar een *ſteeckwieck van twee hoofden* in ſteecken, te weten onder en boven een, ſoo dick dat pas in 't gemaackte hol of

d'openingh kan, om de materie te wederhouden, dewelcke de overgeblevene hardigheyd meer weeck maackt, als alle *emollientia*, *incidentia* en *dissipantia* konnen doen. Deſe *beſtrekene Wieck* met eenig niet *Balſamicq medicament*, wanneer tot in de holligheyd, wel wat dieper als andre *Stuelli turundæ*, ofte *Steeckwiecken* geſtoken is, ſoo verbreyd ſigh door het weecken van de materie of etter, het ingeſtokene hooſd, ende alſoo werd het hol geſtopt, en den etter wederhouden.

De *Steeckwiecken* moeten in dit geval *niet heel hard gedraayd zijn*, want men prætendeert hier niet meer als alleen de materie te wederhouden, ende *myrtiforme openingh* ronder te maken, tot uytloſing vande materie na vereys van ſaken, ende moeten niet langer zijn als dat pas de dickte vande *geopende huyd, vet* en *Panniculus carnoſus*, of wel ſoo het in den *Buyck* is, de ondergelegene *ſpier of ſpieren paſſeren kan.*

Andren werden met een hooſd gemaackt, maar moeten in *d'Abſceſſen altijd en altoos ſagt van punt zijn*, welcke men maar voor een dagh of twee, om een ronder figuur te maken, tot beter uyttogt van etter na die tyd te procureren gebruykt.

Als d'opening ſoo groot is, dat in kleyne *Abſceſſen*, als op plaatſen die met kleederen bedeckt werden, de materie niet wederhouden, maar hoe eer hoe liever uytgelaten moet werden; als dan neemt men een ſaght *capittelſtockje*, *geen ſteeckwieck*, om dat het hooſd de materie wederhoud, en het hol ſtopt; en, men ſteke dat in d'opening, daar over leggende een *platte Wieck*, mede met een digeſtief beſtreken, en daar op een *Pleyſter met uytgeſnedene gaten*, even als een *Tabacx zeef*, (niet met kippen, om dat die weder toeſlaan) tot uytloſingh vande materie; daar dan weder overleggende een *ſagt en bolle Compres*, verbindende het wyders ſoodanigh, dat den Band alleenlijck vaſthoude, anderſins ſoude die het voorige doen contrarieren.

Werd de materie in een kleyn *Abſces* in eenmaal uytgeeyld of ontlaſt, ſo is een *Plumaceool*, als vorens geleerd is, beſtreeken ſuffiſant genoeg.

Hoe lang nu de *ſteeckwiek* te moeten gebruycken, dat ſal ons de hardigheyd en dan de figuur tot d'evacuatie leeren.

In *groote Abſceſſen ſonder hardigheyd*, gebruyckt men een *loode Canul*, van lengte als van de Steeck-wiecken geſegt is, en een *welklevende Pleyſter* met een groot gat, ſonder dat onder ſigh een wieck hebbende leggen heeft; welcke *Pleyſter* men regt over het gat vande *loode pijp*, met ſoodanigh een los verband leyd, dat den etter libre uyttogt hebben kan.

In *d'Abſceſſen* die door 't *Ruptorium*, en wyders *cruciaal door 't Lancet* geopend zijn, ſal men de *ſteeckwieck* of *Canul* ſoo dick nemen als men kan, om dat met de ſeparatie van de *Eſchara* d'incarnatie ſoodanigh toeneemt, dat ſy d'opening anderſins te ſeer ſoude vernaauwen.

Vele *Abſceſſen*, en wel meeſt de *grooten*, hebben *cuniculoſos anfractus*, of *wegen gelijck Conijns hollen*, en moeten die hollen of ſacken, door bequame *Compreſſen* van onderen na d'opening, na vereys van ſaken gedruckt, en alſoo der ſelver etter door d'opening uytgedrongen ofte gedreven werden.

Hoe deſe, en dat van beſondere figuren, al na dat den toeſtand van 't *Abſees*,

ſces, met verſacking van materie dat ſal dicteren, moeten gemaackt werden, heb ick noit by imand geleſen, die my daar in heeft konnen voldoen; derhalven agte ik noodig, 't gene op redenen ſteunende ſelfs geinventeert, en in practijcq hebbe, de Leerlingen mede te deelen.

De *Compreſſen* dan zijn verſcheyden, na het beſonder officie dat ſy doen moeten.

Zy moeten van halfſleet ſagt oud linden, na de lengte of breedheyd van de breete, lengte, diepte ofte holligheyd van 't *Abſces* gevouwen zijn, en dat *vier, agt, twaalf, of meer dubbeld*, al na dat de holligheyd is; achter moeten ſy altoos veel dicker zijn om de holligheyd te konne vollen: en voor aan by d'opening dun, ende alſoo ſchuyns afgeſneden, en na d'opening voor daar ſy 't dunſte zijn geformeert: het afgeſnedene deel word met een ſterk klevende *Sparadrappum* daar warm opgelegt gedekt, om de afgeſnedene kanten van de *Compres* t' ſamen te houden, ende om dat ook aan d'andere zyde het *Sparadrappum* aan de Huyd ter degen kleven ſoude. Alle deſe *Compreſſen*, van wat ſoorte die oock zijn, moeten over al even dick zijn, ſoo verre als den *Band* breed is, al na de grootheyd vande party, waar na oock de *Compreſſen* mede ſoo wel als na de holligheyd moeten geformeert werden. Iſſer een *Abſces in eenig deel als de Borſt en Buyck*, en dat rondom na d'opening hol is, ſoo ſal men allenthalve rondom *'t Ulcus Compreſſen* leggen, obſerverende dat de bovenſte dunder en onderſte veel dicker moeten weſen, als die gene die op zyde gelegt werden, om dat de bovenſte ſoo veel niet aangedruckt behoeft te werden, wyle de materie ſackt, als wel de onderſte, waar door de materie van de ulceratie, door een band moet uytgedreven werden; (die in die deelen niet ſoo wel, als in *Armen en Beenen* gelegt konnen werden) want de zydige *Compreſſen* komen 't meeſt te drucken. Deſe *Band* moet daar zy de *onderſte Compreſſen* raackt *ſchuyns uytgekipt of geſneden*, en alſoo weder toegenaayd zijn, om alſoo beter van onderen te vatten, te onderſcheppen, en beter te *comprimeren*. *Nota.* dat al waar men de *materie uytdryven* wil, daar moet *d'ulceratie togt en vryheyd hebben*: alle *Compreſſen tot d'expulſie dienende*, moeten aan 't eynde van de holligheyd, ofte de ſack, ſoodanig gelegt werden, dat de egaale dickte der ſelve beneden de holligheyd kome, om dat daar niets van den etter nederwaarts ſoude gedreven werden; en den *Band van een hoofd*, of na gelegentheyd *a deux Chefs*, of aan weder zyden opgerold; van 't midden dan beginnende, ſoude als dan konnen na behooren geappliceert werden, *De figuren van Compreſſen* ſullen op een beſondere plaats geſtelt, en beſchreven werden. *Indien den etter dun is*, ſoo ſal men ſoo hard niet comprimeren, als of daar een welgekoockte materie in was en ontlaſt moeſt werden, om dat die *ſcherpe eerſt in pus veranderen moet*, eer de holligheyd vatten wil; en d'intentie is dan daar noch ſoo ſeer niet, om te doen conglutineren, als wel de *verſackingh te beletten*; en in duſdanige *ulceratien met groote verſacking of holligheden* moeten altyd *loode of houte Canullen*, pas tot de holligheyd penetrerende, gebruyckt werden, om dat den etter uyttogt gegeven werdende, d'ondergelegene deelen niet ſouden gequetſt werden.

Van de Banden hier toe gebruyckelijk, heeft *Jacq. du Marque* wijd en breed ge-

geſchreven, en die na de party geapproprieerd en geproportioneerd, ſomtyds mede van verſcheyde eynden aan den anderen genaayd, welcke allen hoe ſy gefabriceerd zijn, van, en op het dickſte der Compreſſens eynde beginnende, moeten geappliceert werden, is *Tab:* 13. *fig:* 8, 9, 10, 11, 12, en 13. *pag:* afgebeeld te zien; allengskens die minder na d'ulceratie toehalende, en dan legt men een *looſe Compres* ſagt over de opening, met een *retentiven Band*; als dan kan de materie ſchot hebben, gelijck ter contrarie de meeſte doen.

Deſe volgende middelen zijn zeer nut, en om geſwellen tot ſuppuratie te brengen, zeer dienſtig.

℞ *Ciner: ligni quercini*
Stiptic: fabar:
Sarmantorum vitis an: p: Eq:

Per hos transfundantur *Aquæ fabrorum* Extinctionis Ferri calida, addito *Aceti vini* modico, idque toties fiat, donec efficaciam acquiſiverit lixivium in cujus ℔iv. diſſolve.

Salis Nitri.
Aluminis an: ʒÿß.
Sulphur: vivi ʒÿ.

Miſceantur *pro fotu*, ſpongia calide applicandus.

Vel.

℞ *Rad: Ebuli.*
Bryoniæ an: ʒiß.
Cucumer: Aſinini ʒj.
Herb: abſijnth:
Abrotani.
Salviæ,
Calamenth an: M. j.
Flor: Camomillæ M. iß.
Roſar: rubr: M. iß.
Sem: Cumini ʒvj.

Coq: in ſ: q: *Cereviſiæ tenuis* ad ℔ij. *pro fotu.*

Vel.

℞ *Rad: Alth: recent:* ʒiß.
Bryoniæ.
Cucumer: Aſinin: recent: an: ʒj.
Fol: Phellandr: Miij.
Salviæ.
Ruthæ.
Flor: Camomill: an: M. j:

Coctis in *cereviſia tenui* ad mollitiem, & in mortario minutim contuſis adde.

Farinæ fabar: ʒÿ.
Ciner: lign: quercini.
Stercoris vaccini an: ʒj.
Salis Nitri ʒÿ.
Ol: Aneth: ʒij.
Fiat Cataplaſma.

Vel.

℞ *Stercor: bubuli* ʒiÿ.
Fimi Columbini. ʒÿ.

Frigantur ſimul in ſartagine cum *Axungia*, aut *Butyr*, aut quovis Oleo; vel Bulliant in *Oxycrato* atque *Sulphure*, & *alumine* additis.

Fiat Cataplaſma.

Vel

Vel.

℞ *Rad: lilior: albor: recent:*
Capar: ſub: cineribus aſſat:
an: ℥ij.
Fol: malvæ.
Althææ.
Salviæ.
Flor: Camomill: an: M. j.
Caricar: ping: no: x.

Coctis in Cereviſia ad mollitiem, & & in mortario contuſis, adde.

Farin: fabar: ℥ijß.
Fermenti acris.
Fimi Columb: an: ℥iß.
Vnguent: Baſilic: ℥ij.
Fiat Cataplaſma.

Vel.

℞ *Lixivii ex Cineribus ſarmentor: vitis* ℔j.
Salis cois: ℥j.
Nitri ℥iß.
Aceti vini opt: ℥j.

Fiat Mixtura, quæ ſplenio duplici tepide excepta applicetur.

Vel.

℞ *Sulphuris Crud:*
Ciner: Sarmentor: vitis.
Salis gemmæ an: ℥ij.
Farin: fabar: ℥ij.
Aceti ℥j.
Ol: Nucum: ℥j.
Therebinth:
Ceræ an: q. ſ.
Fiat Ceratum vel Vnguent:

Voor een wind geſwel, werd dit volgende gebruykt.

℞ *Herb: menth:*
Puleg:
Ruthæ an: M. j.
Flor: Camomill: M. iß.
Sumitat: abſynth:
Aneth:
Flor: roſar: rubr: an: M. j.
Sem: Cumini ℥j.
Baccar: lauri ℥vj.
Coq: in ſ: q: *vini alb:* & *aq: puræ* ad ℔iij. pro fotu.

Vel.

℞ *Olei Cucumer: Aſinini* ℥vj.
Aneth: Rutæ an: ℥ß.
Nuc: moſcat: Expreſ: ℥iß.
Cumini ſtillat: gutt: vj.
Fiat linimentum.

Vel.

℞ *Facis Ceræ novæ ex pralo* ℔iß.
Micæ panis furfuracei ℔ß.
Flor: roſar: rubr: ℥j.

Bulliant in vino albo, dein contundantur, & addendo.

Piperis.
Cariophillor:
Nucis Moſcat:
Zinziber: an: ℥ij.
Sem: Cumini.
Aniſi.
Fœniculi.
Amnios.
Ziler: motan:
Apii an: ℥ß.
Ol: Camomillæ.

Aneth:
Rutæ an: ℥ij.
Fiat Cataplasma.

Vel.

℞ *Folior: Rutæ.*
Calaminth: an: M. ß.
Farin: fabar: ℥ij.
Sem: Anisi.
Cumini.
Anethi an: ℥ß.
Bacear: lauri.
Salis commun: an: ʒiij.
Nitri.
Sulphuris an: ʒj.
Stercor: Caprilli ʒvj.
Ol: Aneth:
Nardini an: ʒj.
Vini albi gallici q: s:
Coq: simul & fiat S: A:
Cataplasma.

Vel.

℞ *Emplastr: de Melilot:*
de ranis cum
merc: an: ʒj.
Gum: Galbani soluti ʒijß.
Pulv: castorei ʒij.
Ol: cumini stillat: gutt: vj.
Cera & therebint: an: q: s:
Fiat Emplastrum.

CXV. HOOFDSTUK

Van de Geswellen in een blaasje besloten uyt te pellen en uyt te ligten.

DE kleyne werden gevat met den Duym en voorste Vinger, ende so 't samen gedouwd, als van 't openen der *Abscessen* gesegt is, verder snijd men met ons eerste *Mesje voor de cruciale incisie* een snede in 't midden, observerende de schoonheyd te bewaren; waar van mede in 't openen der *Abscessen* gesproken is, en dat even op het vliesje van 't geswelletje, het welck men over al langs de snede wel moet ontbloten, op dat fatsoen zo als van de *cruciale incisie*, concernerende de separatie, en als van 't *Pericranium* geseyd is; doch dit gaat sagter toe, en voorsigtiger, om *'t blaasje* niet te quetsen, 't welck indien also geschiede, zo soude dat de heele operatie beletten, en *vuyle stinckende ulceratien nalaten*, en groote moeilijckheyd geven om de *Membrane te verteren*, 't welck met een *penceel in spiritus salis communis*, of andre *verterende liqueuren gedoopt*, verscheyde malen uyt te wassen best is.

De *Huyd* so door de snede gezepareert zijnde, word aan wederzyde door *'t platte Foliemyrt, agter aan 't geseyde Mesje Tab: 1. pag: 3. fig: 7. en Tab: 3. pag: 70. fig: 5* en *25.* afgebeeld gesepareert, tot dat men het *blaasje met sijn ingewand kan uytdouwen*, de lippen van de wonde wat van den andren trecken, dan het vatten, opligten; of so sulcx niet wel geschieden kan, een draad met een strick daar om leggen, en door de Vingeren om laagh gebragt, of door eenigh ander Instrumen

ment toegetrocken, en dan digt in en aan de grond affnyden; hoewel veeltijds, zo als geſien hebbe, hoe behendigh ik ſulcx ook dede, wel een recidive gevolgd is, en genoodſaackt geweeſt ben een ſtuck van 't *Pericranium*, daar het *Arteritje* eyndigde, *dat tot voetſel in meergemelte geſwel liep*, mede te ſepareren en het *Cranium t'ontbloten*; na welck gedaan hebbende, noit weder *'t hergroeien* vernomen hebbe.

Die grooter zijn, heb ik noit willen met een *cruciale inciſie* openen, om dat ſulcx zo te doen een heel *difform lidteeken geeft*, maar heb die met twee ſneden, in form van een *Foliemyrt*, wat breeder of ſmalder, al na dat 't geſwel groot, en boven de verwyderde *Huyd* doorgebroken of gealtereert was, geopend, om op die wyſe, dat zo gedaan hebbende, ſonder verlies van de onthoudene ſtoffe, mijn ſeparatie van de *Huyd* te konne vervolgen, en om daar op naar vereys van ſaken, de geheele operatie te konne afdoen. *Nota* men behoeft niet heel veel, 't zy minder, of meer, al na *'t geſwel groot of kleyn is*, van de Huyd wegh te nemen, als 't maar alleen om de geſeyde *verwyderde Huyd* welk het geſwel omvat heeft ſoude moeten weſen; om die reden is het niet noodigh veel van de Huyd wegh te neemen, want die genoeg van ſelfs inkrimpt, en tot ſijn ſelven komt, ſo het *geſwel* met de uytgeſette huyd niet boven een *Ganſen ey groot* geweeſt is.

Oock moet men in deſe doorgeberſtene, en alſo geopende *geſwel*, dickwils een *kruiswyſe doorſteking* maken, om door die t'ſamen geknoopte draden, het *geſwel en de noodloſe Huyd*, met een gedeelte van 't vlies gevat en t'ſamengevoegd, om hoog te trecken, om dus doende den uytgang van de ſtoffe te beletten, en beter de ſeparatie te konnen volbrengen.

Voor drie jaren den dagh onbegrepen geleden, nam ik een *Wen uyt in Tauro*, of *tuſſen 't Sackje en Aarsgat*, en dat op 't *Perinæum*, in een ſeker hups Man, *Jan Vermeulen* genaamd, zijnde het *geſwel* wel *ſo groot als een kleyn Honder ey*, welk hem, om dat veel te Paard ryden moeſte, ſeer verveelde, en *by na gereeds doorgeſcheurd* was; maar ik *was ſeer beangſt*, om de *Meatum urinarium*, *of water weg te myden*; egter 't liep wel af: ende is deſen uytermaten lijdſame Man geluckigh weder geneſen geworde, na dat ik hem noch een *Wen uyt het Aangeſigt* ſeer faciel *uytgenomen* hadde, *en een ander op den Rug*, die hy tot verſweeringh had laten komen, en door my met groote moeiten geholpen geworde is.

Deſe volgende middelen al eer men tot openinge kome, zijn in *Meliceride*, *Atheromate* en *Steatomate*, *Bocium*, *Natta*, of *Talparia*; honig, pap, en ſmeer geſwel zeer dienſtig.

Ceratum Diaſinapios.

℞ *Salis Gemmæ.*
Ceruſſæ.
Lythargyr: an: ℥iiij.
Ceræ. Therebinth: an: ℥ij.
Gum: Galbani.
Opoponacis an: ℥ß.
Pulver: ſem: ſinapi ℥ij.
Ol: veteris ℥ix.
M. fiat S. A. Ceratum.

Vel.

℞ *Gum: ſagapen:*
Ammoniac: an: ℥ß.
Pulv: Euphorb:

Rad: pyrethr: an: ʒß.
Sulphuris ʒiij.
Ol: ſuccini ʒj.
M: fiat S. A. Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Paſſulor: major: Enucleator: ℔ ß*
Contundantur minutin in mortario, & addendo.
Pulv: ſem: cumini ʒiij.
Salis Nitri ʒiß.
Simul ſubigantur & adhibeantur.

Vel.

℞ *Emplaſtr: labdan: ʒj.*
Gum: labdani
Galbani.
Ammoniac: an: ʒß.
Styrac: calamith: ʒvj.
Vngt: baſilicon: ʒiß.
Reſin: Pini ʒvj.
Ol: Ceræ.
Guajaci an: ʒij.ß.
Philoſoph: ʒiij.
Pulv: mirrh:
Croc: opt: an: ʒß.
Rad: bryoniæ ʒiij.
M: fiat Ceratum.

Vel.

℞ *Vngt: Alth:*
Ol: Laurini an: ʒj.
Philoſophor: ʒß.
Ceræ ʒij.
Tinct: galbani ʒij:
Sp: Salis armoniac: ʒvij.
Caphur: ʒß.
Fiat Vnguentum.

Vel.

℞ *Gum: Ammoniac: ʒij.*
Sulphuris ʒß.
Camphoræ ʒij.
Euphorbij ʒj.
Rad: pyrethr: ʒß.
Ol: petræ q: ſ:
Succ: ʒj.
M: fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Picis Navalis ijʒ.*
Pyrethr: pulv: ʒiij.
Gum: galban: ʒß.
Therebinth:
Ceræ an: ʒj.
Miſce.

CXVI. HOOFDSTUK.

Van de Chirurgie die tot d'Ulceratie behoort.

AQuapend. wil in *Ulceribus nomoideis*, *Cancroſis*, *Gangrænoſis* 't *heete yſer* gebruyckt hebben, 't welck ik in d'eerſte en laatſte met medicamenten, als *Spiritus ſalis communis*; *Ol. vitrioli*, *Butyrum antimonii*, &c. beter min of meer wete te temperen, of puur te gebruycken. *Nota*, als men 't *Butyrum antimonii* gebruyckt, ſo moet men 't *Ulcus* eerſt wel uytdrogen, anderſins word

word het gantsche *Ulcus* van 't geprecipiteerde *Butyrum antimonii* wit, dan werd het een *pulvis algerotti*; of anders zo strijckt het zelve met een penceel daar 't noodigh is. In de *Kankreuse Ulceratien* soude het plaats konnen hebben.

De vreesagtigheyd van den Patient, ook somtijds van den *Chirurgijn*, en d'Omstanders, of Bloedverwanten, als mede de gevoeligheyd van de partye, sulcx verhinderende, als oock mede de Cure zo als hy segt; maar hy gebied een *dicke gladde*, en so verre als *d'Ulceratie* groot is, *uytgeholde en doorboorde koude plaat over d'Ulceratie te leggen*, so dat het *Ulcus* heel blood legge; en wil met een breede *Cauterie* daar op geappliceert, op dat het van de sensile en teere, welke door geen medicamenten genesen konnende worden, de *vogtige Ulceratie* so sagtelijck verdrogen; en so dat in eenige reysen niet helpt, zo wil hy *'t actuaal Cauterie* op 't *Ulcus* setten, en schielijck weer afnemen, en so voortvarende (seggende dat den Patient dus doende 't vuyr gewend word) t'elkens een besondere plaats raken; dat ick liever met een breed *Caustieq* in eenmaal doen soude tot dat de *squallide Ulceratie*, die hy segt meest bot van gevoelen te zijn, door heviger branden verdroogt zijn: edoch de bovengenoemde medicamenten zijn *Caustieq* genoegh.

Daar zijn *sinueuse Ulceratien*, in welcke (om haar versackingh) men door 't Instrument *Syringotomus*, voor met een stekende punt, op die manier als door de *Naald in de Canul* oock vermeld, *of een hout*, *kopere*, en *ysere holle Sondeer*, tot in de grond gestoken hebbende, men op de selve door ons eerste *Mesje voor de cruciale incisie*, een genoegsaam groote incisie maken kan.

Somtijds als de *Huyd dun is*, en niet wel door comprimeren vatten soude willen, so wel als de *holligheyd calleus*, en niet heel dick, of veel meer als de Huyd over sigh hebbende; ook in een plaats daar geen: of daar men weynigh nood van groote vaten te quetsen heeft, snijd men die tot de grond open, door de regten, maar best door de *kromme Scharen*, de welcke in 't openen gaan niet agterwaarts wijcken, om dat haar armen krom zijn, daarom oock beter en verder ingebragt konnen werden, ende ook wel een duym breed, meer of min, na dat langh zijn, verder als de regten komen te snyden. De *snede* moet egter *regt* zijn, want dat hol snijd, snijd niet half so vinnigh; sy moeten *stijf*, *glat ende sonder scherpe* punten zijn.

Voorts neemt men de *calleusheyd* door medicamenten wegh; oock kan dit geschieden door *perkement in een bytend Liqueur gekoockt*, *opgerold en gedroogd*, en die in de niet geopende Fistul gestoken, als vorens vermeld is; en die wegh genomen zijnde, als dan d'incarnatie komen te bevorderen; voorts moet men door *Compressen* die genesen. Dit alles is tegen de maniere van *Aquapendens*, die hier al mede wil gebrand hebben, en segt, *daar de pijn minst gevoeld werd*, *dat daar de callositeyt is*, het gene waar is.

De *calleusheden* die door *Corrosiven* werden wegh genomen, sullen door *Corrosiva ex lixivio fortissimo non ex mercurio præcipitato*, *sublimato*, *arsenico & hujus farinæ deleteria*, daar vele accidenten, ende somtijds de dood op volgt, wegh genomen werden.

So oock wil hy, *loco cantharidum*, *Flamulam Jovis contusam*, dat beter een bladder treckt, gebruyckt hebben, om dat uyt het gebruyck van *Vesicatorium ex Cantharidibus* ofte *Spaanse Vliegen*, *suppressiones urinæ* gesien heeft, waar van vele gestorven zijn, en ick een *mixtionem crebram in fine cruentam cum satyriasi* door desselfs gebruyk gezien hebbe.

Dese volgende middelen zijn in verscheyde ulceratie zeer dienstigh,

Wanneer deselve met onstekinge vergeselschapt zijn, werd de volgende pap geappliceert.

℞ *Herb: Apii.*
Absynth.
Scord: Ruth:
Phellandr: an: Mj.
Flor: sambuc:
Melilot: an: p. iß.
Fiat Decoctio ex vino & adde
farin: orob: ℥ij.
Fiat Cataplasma.

Zo wanneer de stoffe in de verswee-ringe bedurve, en zig als vet of spek vertoont, zo werd deselve met dit volgende gezuyvert.

℞ *Herb: scord: Salviæ.*
Absynth:
Centaur: minor:
Sabinæ. an: Mj.
Coq: ex vino ad ℥xx. Colat: adde.
Aloes.
Mirrhæ an: ℥j.
Ungt: Ægyptiac: ℥i.
Fiat injectio.

Van gelykke zo wanneer zig eenig ongedierte van maden of luyzen in deselve sien laten, werd dit volgende by de injectie gevoegt.

Colocynth: ℥j.
Rad: gentian:
Hellebor: an: ℥iß.
Fol: Dictiamni ℈ij.
Fell: tauri ℥j.
Mell: chelidon: ℥iß.

Of men gebruykt een zalf van *mercurius vivus*, *fel: tauri*, *aloes*, *mirrhæ*, *colocynth:*, *en mel mercuriale.*

Pro Ulceribus fistulosis
sequens injectio.
℞ *Rad: chelidon: major: ℥j.*
Gentian: ℥ij.
Ari. Aristoloch: rotund:
Hellebor: albi an: ℥iß.
Fol: apii. Centaur: minor:
Sabinæ.
Nicotianæ recent: an: Mj.
Sem: sinapi.
Raphani.
Nasturt: an: ℥iß.
Coq: in vino Colat: ℥xvi. add.
Mell: chelidon: ℥ij.
Sachar: suturni ℈ij.
Mirrh: Aloes an: ℥iß.
Camphoræ ℥j.
Fiat injectio.

Pro re nata *addendo merc: præcipitat & sublim: sp: matrical: & Elix: vitæ, aq: calcis vivæ* &c.

Vel.

Vel.

℞ *Ungt: fuſci.*
Agyptiac: an: ℥j.
Succ: ari. Apii.
Chelidon:
Tithimalli an: ℥iß.
Lexivii ℥j.
Vitriol: ℈i. *auripigmenti* ℈j.
Præcipitat: ʒß.
Mell: cois ℥j.
Fiat Unguentum.

Deſgelyks is ſeer nut het *Aqua Calcis vivæ cum mercurio ſublimato præparati*, en het *Aqua mercurialis viridis Hartman:*

Dit volgende ſalfje van D. *Borrhy* tot geneſinge van de *fiſtuleuſe Ulceratien* is zeer dienſtig.

℞ *Plumb: Autor: philoſop: calcinat:* ℥iß.
Merc: vivi cum vitell: ovi agit: ℥vi.
Vitrioli ter rubificat: & ter loti ab omni acrimonia ℥ix.
Lapid: magnet: pp. ℥j.
Ungt: roſar:
Infrig: Galen: an: ℥iij.
Fiat Unguentum.

Vel.

℞ *Ol: roſar:* ℥ß.
Myrtillor: ℥ij.
Ceruſſ:
Lytharg:
Lapid: calaminar: an: ℥iij.
Tutiæ pp: ℥j.
Boli armen: ℥iß.
Camphor: ℈i.
Cera ℥ij.
Fiat Emplaſtrum.

Indien de *Etter Dun, geel ofte groen zig* vertoont, ſo moet men tot ſterker middelen komen, als,

℞ *Aq: Calcis vivæ* ℔j.
Vitæ ℥iv.

Qua mixtura eluantur Ulcera dein.

℞ *Sp: vini camph:* ℥iv.
Oli ban: pulv: ℥j.
Sal ſaturni ℥ß.
Aluminis uſti ℥vi.
Miſce.

Ipſi ulceri imponenda.

Vel.

℞ *Ol: hyperic:* ℥ij.
Tinct: galbani ℥ß.
Aq: calcis vivæ q. ſ.

Agitata omnia ſimul inſtar Nutriti

Vel.

℞ *Elix: vitæ* ℥ij.
Merc: ſublimat: gr: vi.
Tinct: galban: ʒß.
Caphur: ℥j.
Detur uſui.

Voor korſtige Ulceratie om den eelt van Etter holtens ofte der lippen weg te neemen.

℞ *Aluminis uſti.*

Mer-

Merc: præcipitat:
Virid: æris.
Salis nitri an: p: Eq:
Alb: ovor: q: ſ:
Fiat S: A: Vnguentum.

Vel.

℞ *Pulv: rad: bryoniæ* ʒij.
Mirrh:
Benzion: an: ʒijß.
Thuris ʒij.
Sabinæ ʒß.
Salis armoniac: ℈j.
Tinct: aſſæ fœtid: ʒß.
Elix. vitæ ʒvj.
Ol: olivar: Ovor: an: ʒvj.
Axung: porc: ʒiß.
Fiat Vnguentum.

Vel.

℞ *Vitriol: Alb:* ʒiv.
Aluminis.
Æruginis an: ʒß.
Aceti fortis ʒvj.

Calcinentur, & fiat exinde pulvis, qui miſceatur cum *Vnguento Ægyptiaco* pro litu, eoque invngantur turunda fiſtulæ inferenda. Vel utatur etiam *Vngt: fuſcum filicis Wirtzii.*

Vel.

℞ *Aquæ aluminos ſeu mercurial:* ʒiß.
Plantag: ʒij.
Roſar: ʒj.
Vngt: Ægyptiac: ʒß.
Miſceantur pro injectione.

Vel.

℞ *Vngt: baſilicon:* ʒj.
Fuſc: Wirtzii ʒvj.
Styrac: liquid: ʒij.
Gum: Elemni ʒj.
Tinct: benzoin ʒiß.
Mirrhæ pulv: ʒij.
Caphur: ʒj.
Elix: vitæ ʒiij.
Ocul: Cancr: pulv: ʒij.
Detur uſui pro Vnguento.

Voor de *Ulceratie met overtolligheyd van vlees* dit met *plumaceole* te appliceren.

℞ *Elix: vitæ* ʒiij.
Camphor:
Ol: ſabinæ an: ʒß.
Merc: ſublimat: gr: iij.
Miſce.

Voor het *Ulcus ſordidum.*

℞ *Vngt: Apoſtolor:* ʒj.
Balſam: nerv: n: D: ʒß.
Aq: Regin: Hungaric: ʒij.
Elix: vitæ: ʒijß.
Extract: abſynth: inſpiſſat:
Centaur. minor: an: ʒß.
Sp: ſalis armoniac: gut: x.
M: fiat Vnguentum.

Vel.

℞ *Aq: Reginæ Hungaric:* ʒij.
Balſam: nerv: n: d: ʒiß.
Tinct: galban: ʒiij.
Mirrhæ ʒij.
Aloes ʒi.
Ol: tartari ʒiß.
Miſce.

Vel:

Vel.

℞ *Vngt: baſilic:* ℥ß.
Mirrhæ.
Aloes an: ℥j.
Præcipitat: alb: ℈j.
Virid: Æris gr: vij.
Fiat Vnguentum.

Zo de *Ulceratie* obſtinaat blyft, gebruykt men dit volgende.

℞ *Elix: vitæ* ℥j.
Salis volat: oleos ℥iß.
Tinct: aſſæ fœtid: ℥ij.
Sal: tartari ℥iß.
Mirrh: ℥ij.
Aloes ℥j.
Miſce.

Met dit volgende kan de *Ulceratie*, warm gemaakt zijnde, uytgewaſſen werden.

℞ *Rad: Gentian:*
Angelic: an: ℥ß.
Pulp: colocÿnth: ℥iij.
Fol: ſcord: Centaur:
Abſynth:
Trifol: an: M. j.
Sal: tartari.
Armoniac: an: ℥j.
Mirrhæ. Aloes an: ℥ij.

Coq: in ſ: q: *vini gallici* in vaſe bene clauſo Colat: ℥xv. adde.

Aq: Regin: Hung:
Sp: cochlear:
Balſam: nerv: n: d: an: ℥ij.
Elix: vitæ ℥j.
Fiat Fotus.

Dit volgende is zeer dienſtig voor een *Ulceratie met bedervinge des Beens.*

℞ *Aq: Regin: Hungaric:* ℥iij.
Euphorb: pulveriſ: ℥ij.
Calchant: ℥ß.
Mirrh:
Rad: ariſtoloch: rotund: long: an: ℥j.
Calcis vivæ ℥ß.

Singulis diebus bis de hac mixtura cum plumaceolis madefactis oſſe corrupto & cavo impoſitum, adjunctis ſpongiolis eodem liquore imbutis.

Vel.

℞ *Rad: Ariſtoloch: rotund:*
Irid: florent: an: ℥ß.
Euphorb: ℥j.
Mell: roſar: ℥j.
Miſce.

Vel.

℞ *Rad: Ariſtoloch: rotund:* ℥ß.
Sumit: abſynth:
Centaur: minor: an: M. j.
Fol: Sabinæ M. ß.
Coq: in Aq: puræ ad: ℥x. *Colat: adde.*
Sp. Vini ℥iv.
Pulv: aloes.
Mirrh: an: ℥ij.
Fiat Injectio.

Voor een *wormagtige Ulceratie* werd dit volgende gebruykt.

Ulcus verminoſum dictum.
℞ *Herb: Abſijnth: Dictamn:*
Marubii: Scord:
Centaur: minor: an: M. iß.
Rad: hellebor: Albi: ʒß.
Angelic: ʒij.
Gentian: ʒiij.

Coq: S: A: in Aqua pura ad ℥xvj. Colat: adde.

Aloes: mirrh: an: ʒij.
Sp: vini camph: ʒij.
Fiat injectio.

Vel.

℞ *Aloes.*
Farin: lupinor: an: ʒij.
Mirrhæ. Floris Æris an: ʒj.
Fell: Tauri ʒß.
Mell: q: ſ:
Fiat Digeſtivum.

Vel.

℞ *Mirrhæ. Aloes an: ʒj.*
Therebinth: ʒvj.
Vngt: Apoſtolor: ʒiij.
Vitell: unius ovi.
Miſceantur.

In een *Ulceratie* met toevloed van een quaade ſcherpe vogt, en welcke beſwaarlijk met vel kan beſlooten werden, gebruykt men dit volgende; als mede de voorgaande *injectiones*, daar by doende *Hypericon:*, *Arthemiſia*, *Ruta*, *Centaurium*, *Mel Roſar:* &c.

Vel.

℞ *Therebint: venet: ℥j.*
Mell: cois ʒß.
Pulvis oſſis Sepiæ.
Tutiæ pp: an: ℈ij.
Plumb: uſti & loti ʒj.
Vitell: ovi: no: j.
Fiat Digeſtivum.

Vel.

℞ *Plumb: uſti & loti.*
Pulv: teſtar: Oſtreor: calcinat: an: ʒj.
Rad: irid: florent: ℈ijß.
Vngti Diapompholig:
de Tutia an: q: ſ:
Miſceantur exacte pro Vnguento vel Emplaſtro.

Voor gemeene *Ulceratie* werd dit volgende gebruykt.

℞ *Therebinth: venet: ʒiij.*
Ol: hyperic: ʒvj.
Vitell: ovor: no: j.
Fiat Digeſtivum.

Vel.

℞ *Therebinth: venet:*
Mell: cois: an: ʒv.
Balſam: copoiv: ʒij.
Vitell: ovor: no: j.
Fiat Digeſtivum.

Vel.

℞ *Mell: roſac: ℥j.*
Therebinth: venet: ʒß.
Farin: hord: ʒiß.
Croc: ʒß.
Vitell: ovor: no: j.

Spiri-

Spirit: vini ʒij.
Fiat Digestivum.

Vel.

℞ *Therebinth: venet:* ʒj.
Mell: cois ʒß.
Balsam: copoiv: ʒij.
Peruvian: ʒj.
Croc: ʒß.
Fiat Digestivum.

Voor een *Ulcus Phagadenum*, *wolf ofte vret*, en *inetende ulceratie* werden deze volgende middelen gebruykt.

℞ *Rad: Angelic:*
Bryoniæ.
Gentian: an: ʒß.
Herb: cochlear:
Trifol: fibr:
Scord:
Menth: an: M. j.
Mirrhæ. Aloes an: ʒß.
Coq: in ſ: q: vini in vaſe bene clauſo Colat: adde,

Elix: vitæ ʒß.
Sp: ſalis armoniac: ʒß.
Fiat fotus.

Vel.

℞ *Croc: martis ex vitriolo præcip:* ʒij.
Lact: luna.
Mirrh: Aloes.
Macis an: ℈i:
Cariophill:
Camphor: an: ʒiß.
Lapis calaminar: ʒß.
Fiat pulvis ſubtiliſſ: ulceri inſperg:

In een *geexulcereerde kanker*, werd dit volgende gebruykt.

℞ *Aq: Calcis* ʒvj.
Merc: ſublimat: ℈ß.
Elix: vitæ ʒij.
Caphur: ʒvj.
Ol: faſſafras ʒij.
Guajaci ʒijß.
Miſce.

Dit Medicament viermaal daaghs te appliceren.

Vel.

℞ *Extract: Colocÿnth:*
Abſynth:
Centaur: an: ʒj.
Aq: Calcis ʒiv.
Merc: ſublimat: gr: xiij.
Elix: vitæ ʒij.
Caphur: ʒiij.
Sp: matrical: ʒij.
Salis volat: oleos: ʒß.
Balſam. peruvian: ʒij.
Miſce.

Dit op de zelfde wyſe als 't voorige te appliceren.

Dit volgende Middel is in het *Ulcus noli me Tangere*, ſeer dienſtigh.

℞ *Elix: vitæ* ʒijß.
Sp: cochlear: ʒij.
Armoniac: ʒiij.
Caphur: ʒiv.

Tart: vitriolat: ʒj.
Mirrh: Aloes: an: ʒiij.
Sachar: ſaturn: ʒv:
Detur uſui.

Met dit medicament, heet gemaakt zijnde, zal men het Ulcus waſſen,

Voor het Ulcus Noma, *watter Kanker.*

℞ *Herb: abſynth: ſcord:*
Centaur: an: M℔.
Ruta.
Phellandr: an: p: iij.

Coq: in *Spiritu vini* ad. ʒx. Colatis adde.

Vngt: Ægyptiac:
Fiat Collutio.

Vel.

℞ *Spirit: vini ʒv.*
Camphor: ʒij.
Pulv: zinziber: ʒj.
Æruginis ℈j
Miſce.

Vel.

℞ *Aluminis ʒij.*
Mell: roſar: ʒi.
Caphur: ʒj.
Vngt: Ægyptiac: ʒiij.
Vini. alb: ʒij.
Spirit: vini ʒj.
Salis armoniac: ʒ℔.
Fiat Collutio.

Deſe volgende Pleyſters, de vervuylde Ulceratien gezuyvert zijnde, zyn tot geneſinge zeer dienſtig.

℞ *Picis navalis ℔j.*
Viſci piſcini.
Abietis an: ℔℔.
Viſci locuſtar: e lariee ℔ß.
Pic: larigna. ʒiij.
Ol: Olivar:
Cera flav: an: q: ſ:
Fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Cera flava.*
Picis commun: an: ℔℔.
Pulv: Ariſtoloch: rotund: ʒiij.
Mumia ʒij.
Antimon: triti ʒivß.
Ol: hyperic: q: ſ:
Fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Reſin: Abietis ℔ß.*
Viſc: conſolid: ʒiij.
Croc: martis ʒiij.
Succ: chelidon: q: ſ.
Fiat S. A. Emplaſtrum.
Vel.

℞ *Cera abietis albi. ℔j.*
Viſci de botini ℔j.
Reſin: abietis.
Commun: an: ʒiij.

Liquefiant omnia ſimul & iis addit.

Ol: Nucum ℔iv.
Minii.

Lythargi

Lytharg:
Lapid: calaminar: an: ℔ß.
Tutiæ pulv: ℥j.
Carabis ℥iij.
Antimon: crud: ℥iij.
Succ: chelidon:
Fol: querc: an: inſpiſatt:
℥ij.

Terenda conterantur, & ex omnibus fiat *Cerotum*, & poſtquam ſatis coctum fuerit adde.

Calcis cort: ovor: ℥vijß.
Fiat S: A: Cerotum.

Vel.

℞ *Emplaſtr: de munia* ℥ij.
Viſci de botini.
Conſolid: rubeæ liquorum ℥j.
Fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Gum: Galbani.*
Ammoniac:
Sagapen:
Opoponac: an: ℥j.
Cera flavæ ℔j.

Coquantur ſimul & injice.
Viſci botin: ℥iij.
Rad: ariſtoloch: rotund:
℥iß.
Fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Lapid: calaminar:* ℥iß.
Minii: Ceruſſ: an: ℥j.
Oliban: nigr:
Alb: an: ℥ij.
Maſtichis ℥ß.
Camphor: ℥vj.
Vitriol: albi ℥iß.
Tutiæ pp: ℥ß.
Colophon:
Reſin: an: ℥iij.
Gum: Galban: ℥ij.
Elemni ℥iß.
Therebinth: cois.
Ol: ovor: an: ℥ij.
Sevi Cervini ℥j.
Sachar: ſaturn: ℥j.
Ol: Juniper: ℥vj.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Ceruſſæ.*
Lytharg: Antimon:
Lapid: calam: an: ℥iij.
Tutiæ pp: ℥j.
Boli armen: ℥iß.
Camplor: ℥j.
Medull: oſſium ℥j.
Ol: roſar:
Myrtillor: an: q: ſ:
Cera flavæ. vj.
Therebinth: ℥ß.
Fiat Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Gum: Galban:* ℔ß.
Sagapen:
Opoponac: an: ℥ij.
Ammoniac: ℥iv.

Gummata ſolvantur in *Ol: Therebinth:* Colent: adde.

Gum: Elemni ℥iij.
Ol: tartari per Deliq: dj
Camphor: ℥ij.
Mirrhæ ℥v.
Cariophyllor: ℥iij.

Picis. ℔j.
Colophon: ℥j.
Therebinth: ℥viij.
Balſam: copoiv: ℥iiij ß.
Peruvian: ℥ij.
Sal: volat: C: Cervi ℥j.
Ceræ q: ſ:
Fiat S. A. Emplaſtrum.

Vel.

℞ *Baccar: myrti* ℥ß.
Maſtic: mirrhæ.
Thuris. Flor: roſar:
Sem: Cumini. Sumach: an: ℥ij.
Reſin: pini.
Ceræ flavæ.
Ol: hyperic: an: ℥j.
Fiat S. A. Emplaſtrum.

In *Fiſtuleuſen Ulceratien* is het *Balſam: Vulnerar: Cachectic: Hagendorni*, & *Balſ: de Chili naturale*, en deze volgende middelen zeer dienſtigh.

℞ *Liquor: Antimon: balſam:* ℥j.
Ol: Sulphur: rubr:
Saturni an. ℥j.
Miſce.

Vel.

℞ *Ol: tart: per Deliq: q. ſ.*
Vitriol: Calcinat: ℥i.
Ol: olivar: q: ſ:
Fiat S: A: Linimentum.

Vel.

℞ *Ol: ſaturn: Cariophillor: an:* ℥ß.
Camphor: ℥ij.
Miſce.

Vel.

℞ *Therebinth: venet:* ℔j.
Vernic: pictor: ℔ß.
Maſtich: mirrh:
Thuris an: ℥i.
Sp: vini ℥iv.
Fiat Balſamum.

Vel.

℞ *Camphoræ* ℥j.
Vitriol: alb: ℥iv.

Contund: minut: & imponatur vaſi lapideo, torrefiant parum ut miſceantur, uti in confectione lapidis Alchymiæ fieri ſolet, donec rubeſcant, & adde tunc.

Boli rubr: ℥iv.
Sedulo deinde cuſtodiantur.
Hujus pulveris ℥ *cochlearia plena;*

Miſce cum *Aqua pluvialis* ℔iij pauliſper ebulliant, tum parum agitentur ut aqua clareſcat; qua mixtura eluantur ſæpe fiſtulæ imbuantur plumaceola. Quo remedio plures mille hominum curati fuere.

Vel.

℞ *Salis armoniac:* ℥iv.
Vitriol: roman: ℥iij.
Lythargyr: auri ℥ß.
Camphor: ℥ß.
Fiat pulvis ſubtiliſſ:

℞ *Hujus*

℞ *Hujus pulveris* ℥ß.

Coq: in aqua pluviali, dein adde.

Nuc: moscat: ℥ß.
Præcipit: albi ℥ß.

Misce & instar fotus imponit: ulceri fistuloso.

Vel.

℞ *Vitriol: alb:* ℥ij.
Boli Alb: ℥j.
Aluminis ℥ß.

Brand dit in een smelt kroes tot een steen, het welk met *aqua plantag:* vermengt gebruykt werd.

Vel.

℞ *Aq: fortis* ℥iß.
Merc: vivi ℥j.
Aquaruth: Chelid:
Solani.
Aristoloch: an: ℥ij.
Misce.

Vel.

℞ *Minii* ℥ß.
Ol: olivar: ℥j.
Juniper:
Petr:
Sulphuris an: ℥ß.
Antimon: rubr: ℥j.
Fiat S. A. Emplastrum.

Tot verdere Consolideeringe is zeer nut het *Ungt: Aloepatico Berlingii*, & *balsam: sulphuris Cuminat: Emplastrum saturninum*; *balsanum Oppodeltoch*, & *Paracelsi balsam: sulphuris salturnisat:* en voor Externa siccantia *cineres cancrorum, tabaci, fuliginis*; omnes *calces metallor: edulcoratæ*, *balsam: sulphuris sassafrat: & antimoniat:*

Vel.

℞ *Lign: sancti* ℥j.
Sassafras. China an: ℥ß.
Gentian: Aristoloch: rotund.
Irid: Florent: an: ℥ij.
Herb: Nicotian: Mj.
Flor: hyperici Mß.
Aloes. Alb: græc: an: ℥iij.
Aq: fontan: ℔ij.
Vini rhenan: ℔j.
Coq: S. A. ad medietat: consumpt:

℞ *Huius Coctionis* ℥iv.
Succ: caner: ℥ß.
Merc: dulc: ℥j.
Fiat Injectio.

Vel.

℞ *Decoct: Calc: vivæ* ℔j.
Merc: sublimat: ℥i.
Succ: absynth:
Veronic:
Scord: an: ℥iß.
Fiat Injectio.

Vel.

℞ *Aq: Reginæ* ℥i.
merc: sublimat: ℈i.
Tinct: galban: ℥ß.
Camphor: ℥j.
Vitriol: alb: ℥ß.
Sp: salis armoniac: aromatic
Volat: ℈ij.
Misce.

Qua

Qua ſepe calloſitates ſanantur.

Unguentum Sacrum Dictum ad conſolidanda & exſiccanda ulcera maligna.

℞ *Terr: ſigillat: ſtrigenſ:*
Vitriol: haſſ:
Plumb: uſti.
Croc: martis an: ℥ß.
Camph: mirrhæ.
Maſtich:
Ceruſſ: lotæ.
Merc: dulc: an: ℈iv.
Balſam: peruvian: ʒiſs.
Sulphuris ʒij.
Copoivæ ʒß.
Ol: vitell: ovor: q: ſ:
Fiat Unguentum.

Van de verouderde *Ganglia*; *Atheroma*, *Meliceres* & *Steatoma* uyt te nemen.

DE verouderde *Ganglia*, zijn by my oock verſcheyde malen als de *Wennen* uytgenomen, van welcke ſo veel, als ſomtijds iets van een overgebleven *Wenne*, van andre qualijck gehandelt, met *digerentia* hebbe doen uytrotten; edoch het geluckt in de *Wennen* ſo wel niet als in *Gangliis*.

De verſe, na dat op de ſelvige een vermurwent *Emplaſtrum*, als het *Empl: arſenicale magneticum cum mercurio*, eenigen tijd gelegen heeft, werd met de vuyſt aan ſtuck geſlagen, der ſelver vogtigheden tuſſen en boven de gebroken koker van de *Tendo*, of uyterſte vlies van het Ligament verſpreyd; en dan voort met een *diſcutierend medicament* gereſolveerd, ende een *plaatje* of *Compres* daar op leggende, en ſo 't ſelve door een Band comprimeerende: men legt ook wel een *loode plaatje met mercurio beſtreken* alleen daar op, ende comprimere dezelve zo op die wyze.

Anno 1673. viel de Soon van de Heer Prediker *Vollenhove*, op ſijn Hand en Voorarms lidt, in 't toevouwen van de Hand zo meende men dat het geſwel dat ik beſchouwde een uytwijckingh van *d'Epiphyſis* van de *Radius* was; maar na verloop van tijd, en na dat verſcheyde conſultatien met d'Heer *Stalpert van der Wiel* verſcheyde Chirurgyns, ja nogh met d'Heer Burgermeeſter *Harreweyer*, een wacker *Chirurgyn van Deventer* my mede geweſene geſel tot d'Heer *Aime de Fos dict: Lucq.* en alle devoiren over dit gebreck waren aangewend, en Inſtrumenten geapplicceerd hadde om dit neder te drucken, ſo is egter de *ſwellingh* van boven buytens Arms, na binnen heel binnens Arms verplaats, en bevonden als doen het een *Ganglium* te zijn, die doen ligt is geneſen geworden: ſulx ik vermoede die in *ligamento rotundo* geweeſt te zijn.

De middelen in *Ganglio*, *Atheromate*; *Melicerede & ſteatomata* gebruykelijk zijn de volgende, als mede het *Emplaſtr: Oxycroc: mercuriale.*

Lapis magnetis Arſenicalis.

℞ *Antimon: Crud:*
Sulphur: flavi.

Ar-

Arsenici Cristallini an: ℥ij.

Pulverentur omnia subtiliter: & in vase vitreo in arenam calentem imponantur, & tam diu in illa relinquantur, donec materia ista omnis colliquescat. Id quod inde cognoveris, si materies stylo ferreo tacta, illi adhæreſcat & therebinthinæ instar, ductitetur; Colore est rubea, sub obscura, postea infrigidatur: deinde rupto vase, eximitur materia; quæ in unam massam concurrit, & dura est instar picis.

Emplastrum magneticum.
Arsenicale.

℞ *Hujus magnetis Arsenicalis* ℥iij.
Gum: Sagapeni.
Ammoniac:
Galbani an: ℥ij.
Cera.
Therebinth: laric: an: ℥iv ℔.
Terræ vitrioli lotæ ℥j.
Ol: succini ℥ij.
Fiat S: A: Emplastrum.

Vel.

℞ *Emplastr: magnet: Arsenic:* ℥ij.
Merc: vivi ℥ij.
Gum Ammoniac:
Bdellii in aq: vitæ solut: an: ℥iij.
Flor: salis armoniac: ℥j.
Ol: therebinth: ℥ß.
Fiat Ceratum.

Vel.

℞ *Gum Galbani.*
Ammoniac:
Styrac: calamith: an: ℥iij.
Resin: pini ℥ß.
Sem: Cumini ℥v.
Pulv: rad: Bryoniæ ℥v.
Ol: Gvajac: ℥j.
Cera ℥ß.
Philosoph: ℥iß.
Therebinth: ℥j.
Cera q: s:
Fiat Emplastrum.

Vel.

℞ *Ol: ex bacc: juniper:*
Amygd: dulc: an: ℥j.
Farin: fabar: ℥ß.
Fim: Columb:
Caprar: an: ℥ij.
Aceti q: s:
Fiat Cataplasma.

Vel in Atheromate, Miliceride & Steatomate &c.

℞ *Gum Ammoniac:* ℥ij.
Sulphuris ℥ß.
Camphor. ℥ij.
Euphorb: ℥j.
Ol: petræ q: s:
Fiat Emplastrum.

Vel.

℞ *Ol: limac:*
Lumbric: terr: an: ℥iij.
De lateribus ℥ij.
Terebinth: ℥v.
Tabaci.
Sambuc: an: ℥j.
Camphor: gutt: v.
Castorei gutt: x.
Cera ℥iß.

Vitell: ovor: no: i.
Fiat linimentum.

Vel.

℞ *Emplastr: diasulphuris* ℥iii.
Ol: succini.
Tartari an: ℥ij.
Fiat Emplastrum.

Vel.

℞ *Ungt: Dialth:*
Martiat:
Ol: laurini an: ℥ß.
Philosophor: ℥ij.
Cera ℥i.
Tinct: galbani ℥i.
Sp: sales armoniac: volat: ℥iij.
Camphora ℥iij.
Fiat linimentum.

Van de *Moeder vlacken* uyt te snyden, ofte consumeren.

DEse so sy verheven zijn, omdoet men met een draad, en men ligte die op, en *pelle die met een Mesje ter degen tot de grond toe uyt; want so daar iets, dat rood is van de Huyd, of van de wortel overblijft, so expulluleert het weder*; en zo 't mogt gebeuren datter iets overblijft, dat wil *Hildanus* met sijn *Causticq ex cineribus sarmentorum & calce viva* in plaatse die vleesagtigh zijn geconsumeert hebben; maar hy wil dit *Causticq met Roose en Plantijn water geduleoreert*, en de kanten of grond daar mede bestreken hebben, om so deselve, gelijck in *'t Aangesigt*, *Neuse* &c. allenskens te consumeren, en het *Periostium* niet te verteren, het been also ontblotende, en dat met regt. Ik heb verscheyde malen die van boven neder met *Butyr. antimonii* door een penseel bestreken geconsumeert; en nog wel het best als wanneer rondom in de gesonde Huyd gescarificeerd hadde, en daar dan, na dat het bloed wel uytgedroogt hadde, dito *Butyr. antimonii* ingestreken, waar door het ambuleren voorquam. Breeder heeft hier van d'Heer *Cornelis Stalpard van der Wiel*, in sijn observatien geschreven 't gene van my gesien heeft.

CXVII. HOOFDSTUK.

Van de manieren om de Wonden te hegten.

IN *dwerse wonden*, die groot, diep, en door *incarnative hegt Pleysters* alleen niet konnen gehegt, nog by een gevoegt werden, so hegt men deselve met een *Naalde een pinck lang*, en welcke van voore drie a vierkantig, maar noch beter half rond, welsnydende, en met een stevige ruytsgewyse vierkantige spitse punt voorzien is. Dese *Naald* dient wel glad gepolijst, en niet heel hard getempert te zijn, om dat buygsaam zijn moet, en niet breken soude; moet niet heel regt, maar flaauw krom zijn, en moet de snede so breed hebben, dat de

de reſt ſo dick als een lap Naald, met het geſleufde oog, in welck een dunne gladde zegel garen draad, welke wel gewaſt is, ſteekt, gemackelijck door paſſeren kan.

Men legt oock mede de *hegt* in lange wyde wonden, ſchoon na de lengte zijn; maar dan zijn die meeſt preſervatijf, en worden ſo digt niet toegehaald.

Van de *verſcheyde maniere van hegtinge* daar van ſal in een particulier tractaat breeder gehandelt, en derſelve wyze van doen in figuur afgebeeld werden.

Maniere hoe die te behandele.

MEn ſteke de voorſte Vinger in de wonde, en de *Naalde* een vinger breed van boven 't eynde van de ſnede, een ſtroo breed in kleyne, ende wyder in groote wonden, van ter zyde in de Huyd, de *Naalde* niet ſchuyns, maar by na regt nederſtekende, om onder de Huyd ſo wijd als van bovenen te vatten; dan brengt men de *Naalde* door tot op de binnenſte voorpunt van de Vinger; daar na zo brengt men regt, tegen over de eerſte ſteeck van binnen de wonde, de punt van de Naalden in, en vatte ſo veel van onderen de Huyd, als vore van bovenen gedaan werd, en brengen die oock ſo verre in de Huyd buyten door tot op de punt van de Vinger, welcke buyten op de Huyd voor de punt van de *Naald* geveſt is; als dan legt men de *ſimpele knoop* of *ſtrick*, en men ſnyd de eynden lang genoeg af.

Dan begint men weder een vinger breed van die hegt. op die wyze doende zo als geſegt is, en dat ſo veel en dikmaals als de grootheyd van de wonden dat ſal vereyſſen, onder wel de ruymſte diſtantie voor den uyttogt van de *materie* latende; dan *ſtrickt* men de ſtrick *dubbeld door*, leggende daar een *water knoop* op; wel agt gevende dat men die niet al te ſtijf toe halen, op dat de kanten niet komen door te ſcheuren; deſe *Suturen* of *hegten* komen in groote wonden, daar geen Ligatuur leggen konnen, beſt te paſſe.

Deſe konnen noch wel tuſſen beyde door *Hegtpleyſters* bewaard werden, 't welck ik met *Aquapendens* oordeele dat altijd gedaan moet werden, om het *uytſcheuren der Suturen* te verhoeden.

De *Suture in de dwerſe wonden* werd eerſt in 't midden begonnen, en deſe allen werden los geſneden, als men van de vaſte conglutinatie van het vlees verſekert is.

Ik ſoude in 't hegten eerſt alle de ſteken doen, de draden ruym afgeſneden hebbende, die ſo lang laten hangen, en dan eerſt binden.

Daar is noch een *incarnative Suture die in de Haſemonden gebruyckt werd*, maar de draad rond om de Naald is beſt, om dat in 't midden niet dick zijnde, niet oneffen druckt, gelijck die doet, welcke *kruyswijs over den andre gevlogten* word, of kruyswijs over den andre omleggende gaat.

Daar is nog een ander zoort van *hegtinge*, welke *overhands geleyd word*, gelijck de *Peltiers* doen, en welke *hegtinge in de wonde der Dicke Darmen* geſegt word.

Van onſe *Gaſtroraphie* daar van heb ik vorens geſproken.

De *reſtringerende Suture* is, als 't vat onderſchept is, even eens als d'eerſte in-

carnative, uytgesondert dat men *onder de knoop somtijds een Compresje* leyd, 't welck niet noodig is, als den draad niet te dun is, gelijck dan dun zegel garen best is: Hier van is in 't snyden van de *Musculus temporalis*, en van de *Extirpatie* gesprooken. Tot de kleyne *Arteritjens*, kan men als men die al binden wil, *kleyne Naaldekens* gebruycken.

Daar resteren noch *platte Hegtpleysters*, van redelijck sterck doeck, met *welklevende Pleyster bestreken*. By my werden die door den andren gestoken en dan werden de lippen van de wonden niet scheef, maar uytermaten, regt tegen den andren aangebragt, en werden over al gebruyckt, daar men de *Naald* sparen kan, ende moeten eerst en voor al eer men iets in de wonde legt gehegt werden; gelijck 't contrarie hier in den *Haag* van een seker Chirurgijn in de Poten, een Phœnix gesien hebbe, die *eerst de wonden in 't Aangesigt met Wieken opvold, en dan de Hegtpleysters daar overlegt*: met voorgeven, dat hy den derden dagh daar aan, de wonde toenaayen soude, maar de Luyden selfs dese heroique daad en voornemen niet goed keurende, sonden om mijn op den *ses en twintigsten Septemb.* 1680; daar gekomen zijnde aanschouwde dit spectakel, en gaf de Luyden tot raad, dat sy dien civielen Chirurgijn souden betalen, eer so een sagtsinnigh Man tot toorn te verwecken; sulcx ook geschiede, en dede daar na het verband los, en bevond de *wonden met Wieken opgevold, en daar de Hegtpleysters over heen*. Desse applicatie was aldus zo behendig in de Soon van den Rentmeester *Willebordus Nederveen* gedaan, die *vreeslijck en afgrysselijck de geheele slincker Wang van een Bleyckers Hond opgescheurd* was; midsgaders *de boven Lip door en door, als een Hasemond, en de onderste een gedeelte*; boven dese wonden was hy noch deerlijck van de tanden des Honds, in 't geheele onder Aangesigt en Kele gequest. *Nota*. In 't leggen van dese *Hegtpleysters*, moet men agt geven, dat als d'eene zyde wat lacheert, (die hoe sy langer zijn hoe beter) men die eens aan eene zyde herlegt, latende *d'openingh tot de ontlastingh der materie in d'onderste plaats*.

Ende als men (na dat de materie overvloedig is of niet) 's anderendaags, of den tweeden dagh weder verbind, soo sal men eene Pleyster los doen, de materie reynigen, de lippen t'samen laten houden, en eer men d'andre af doet, een nieuwe leggen, en voorts na konst verbinden &c.

Belangen d'anderen *Suturen*, die konnen by d'Autheuren gelesen werden, waar onder wel de meeste ondienstigh zijn, gelyck ik dat in en na 't leven kan aanwijsen, *alsoo die alle op een vel, dat op een raam gespannen is kan toonen*, oordeelende niet raadsaam die alle uyt te tekenen, om dat sulcx niet soude konnen verstaan werden, al waren sy van wederzyden geteeckent, waarom dit de reden zijnde, dat die moeiten en kosten der platen kome te spare.

Daar is noch een andere maniere, maar van *drooge hegten*, en geschied op dese wyze; men neme *vierkante lapjens doeck, met de selfkant na de wonde toe*, of dun leder dat niet reckbaar is, en met een klevend medicament bestreeken, leggende het op zyde langs de wonde, en wel een stroo breed van de wonde af, of wat meer; en als 't vast kleeft, naayd men die t'samen, doch

doch beſt is ſoodanigh de draden door 't leer of doek te ſteken, als wy vorens in de Huyd gedaan hebben, en die ook digter by den andren getrocken hebbende, dan die hegten en knoopen: oock legt men deſe *hegten* minder als een vinger breed by den andren.

Sommige ſnyden die uyt, en binden die ſoo met draden te ſamen, dat ook goed is, en deſe beyde werden gebruyckt in plaatſen daar men geen Banden leggen kan, en daar men de ſchoonheyd bewaren moet, zo als in 't Aangeſigt; hoewel ſulcx beter met mijne doorgeſtekene hegt Plaaſters abſolvere.

CXVIII. HOOFDSTUK.

Van 't hegten der Peſen.

Job van Meekeren obſerv. cap: 62. maackt mentie, en dat van *Jacobus Bœnart*, die in verſcheyde lichamen ſoo doode als levendige van Monſr. *Maynart*, deſe hegtingh hadde ſien practiſeren; *en de hegting van afgeſneden Peſen* in een dood Lichaam heeft ſien doen, welcke aldus gedaan werd.

Hy doorſneed de Huyd, koker en Pees van de grootſte Vinger, in het midden tuſſen de Hand en tweede lidt, ſoo dat de *Pees door de koker na de hand ſchoot*; doen *ſpouwde hy de Huyd boven de koker met een Schaar in tween na de Hand toe*; als welck gedaan zijnde, zo ſag men de *koker rond tot aan de Hand leggen*, die hy met de ſelfde *Schaar* mede ſplitſte, dat in levendige niet ſonder pyne toegaat: na dit nam hy een *kromme Naalde met een ſtercken draad, en doorſtack de Pees*, die na de Hand in de lengte gekrompen was; daar na *vatte* hy met de ſelfde *Naald* en draad *het bovenſte eynde vande Pees*, die men blood aan 't lidt leggen ſagh; voorts ſoo reegh hy aan elck eynde des draads een kleyn ſtuckje kurck en loot op malkanderen; doen, het kurck en loot neder op de hegtingen gedreven zijnde, de eynden van de draden op het loot ſterck t'ſamen trock, want het loot ruſt op het kurck, waar op men ſagh dat de ſtuckjens kurck en loot te ſamen vergaderden.

Deſe *hegtingh* belette, ('t geen niet moeſt geſchieden) dat de eynden vande *Pees* aan den anderen gebracht wierden, dewijl der een *callus* tuſſen beyde komt, die ſigh met de eynden vereenigt, ende ſo wederom neffens een behoorlijck verband, de Vinger aan het roeren brengt.

Ik heb verſcheyde malen *ſonder hegten de beweginge herſtelt*, met de Hand agter over, door een ſpalck in de Hand te binden, ende ſoo te houden.

De Heer Doctor *Job Baſtert*; woonende tot *Zierickzee*, ſchryft onder andren aan my, in ſijn brief van den *vier en-twintigſten Mey* 1667. dat de *Tendo, van een der buytenſte voorarm Spieren, in een Boer van Oofterland doorgehackt was*, zijnde een Dorp by de voornoemde Stad; na dat *de bovenſte wel anderhalf duym breed, op en onder de dexelen geſchoven of gekrompen was, en dat de onderſte na de Hand toe een ſtroo breed ſigh verſchuylde*, dewelcke na dat hy deſelve van haar dexelen ontblood hadde, met een *driekantige Naalde, ende gewaſten draad*, de bovenſte met een *Tang* gevat hebbende, van bovenen ruym, tot

in 't midden ſijnes afgeſneden lighaams dickte doorſtack; daar na van vooren de ſteeck in de onderſte *Tendo* bragt, egaal de ſteken doende reſponderen, ſo dat de *Naalde boven de onderſte Tendo uytquam, en dat ſoo wijd als in de bovenſte ingeſtoken was*; bindende de draden digt te ſamen, ſoo dat de eynden vande afgeſnededen *Tendo* digt by den andren quamen, ende *hegte de dexelen*; applicerende voorts ſijn *Eſſentiam aſtringentem*, met *Compres en Band*; edoch dit medicament is my niet bekent: ende hy ſegt dat den Patient in drie weken ſijn volkomentlijk gebruyck en actie van de Hand heeft gekregen.

Dit hadde hy ſien doen van ſekere Monſr. *Bienayſe*, expert Chirurgijn te *Parijs*.

De Inſtrumenten en bands legginge tot de *Geſwellen*, *Ulceratien*, als anderen Accidenten behoorende, en in de voorige hooffſtukken aangeroert, zijn hier vervolgens beſchreven en afgebeeld te zien,

Tab: 13. fig: 1. Een *vinger* van binnen met zijn *tendo perforator* A. verbeeld.

2. Tweede *vinger* met zijn *tendo perforator* A. en ſtip teykenen a: b. naar welken de *vyt* moet geopend of geſneden werden.

3. *Twee inciſie Mesjens* aan yder eynde van de yſere ſteel een; *met hun breede zondeers A. A.* om wonde te verwyderen en holtens te openen, zonder ondergelegene deelen te konne quetzen.

4. De *kromme ſteevige gebeugelde ſchaar met zijn lange ſmalle ſnydende bladen*, om wonden te dilateeren of te verwyderen.

5. *Platte kromme of uytgeholde ſchaar*, alwaar de bladen van binnen hol gebogen krom ſtaan, en *hol uytgeſlagen zijn*, en van agteren rond en vlak loopen.

6. *Lange ſpitze* of *ſmalle ronde dilateer ſchaar* met zijn *zondeer knoop* aan de punt.

7. *Scherp puntig en voor ſpits afloopende ſnytangetje*, met zijn veer A. om hoeken en kanten der nagelen van handen als beenen, als anderen kleyne uytſteekende hoekige of ſcherpe beenties af te ſnyden, en af te nypen.

8. *Expulſive ligatuur* of *bands legging* A. om het bovenſte deel der knie ofte dye tot ontlaatinge ofte uytperſinge der materie uyt de wonde B.

9. Tweede *Expulſive ligatuur* A. of *bands legginge* om het *benedenſte deel des Arms* tot 't ſelve gebruyk als voore.

10. Derde *Expulſive ligatuur of bands legginge* om het been, in *pedibus œdematoſis*, *waterſugtige* of *dik geſwolle beenen* nut en dienſtig, A. is de *band of ſwagtel* met wellke het been omſwagtelt werd, B. het *breedſte deel des ſwagtel*, C, C, C, C. *inſnyenge*, *invouminge*, of *innayenge des ſwagtels* om deſſelfs platte en gelykke legginge des been tot vaſter ſluytinge en drukkinge te geven; D, D, D. de *Expulſive bands legginge om het been.*

11. Vierde bands legginge om het been *Renverſé ou Redoublé* genaamd zo tot expulſie als ſluytinge dienſtig.

12. Vijfde

Fig. 1.

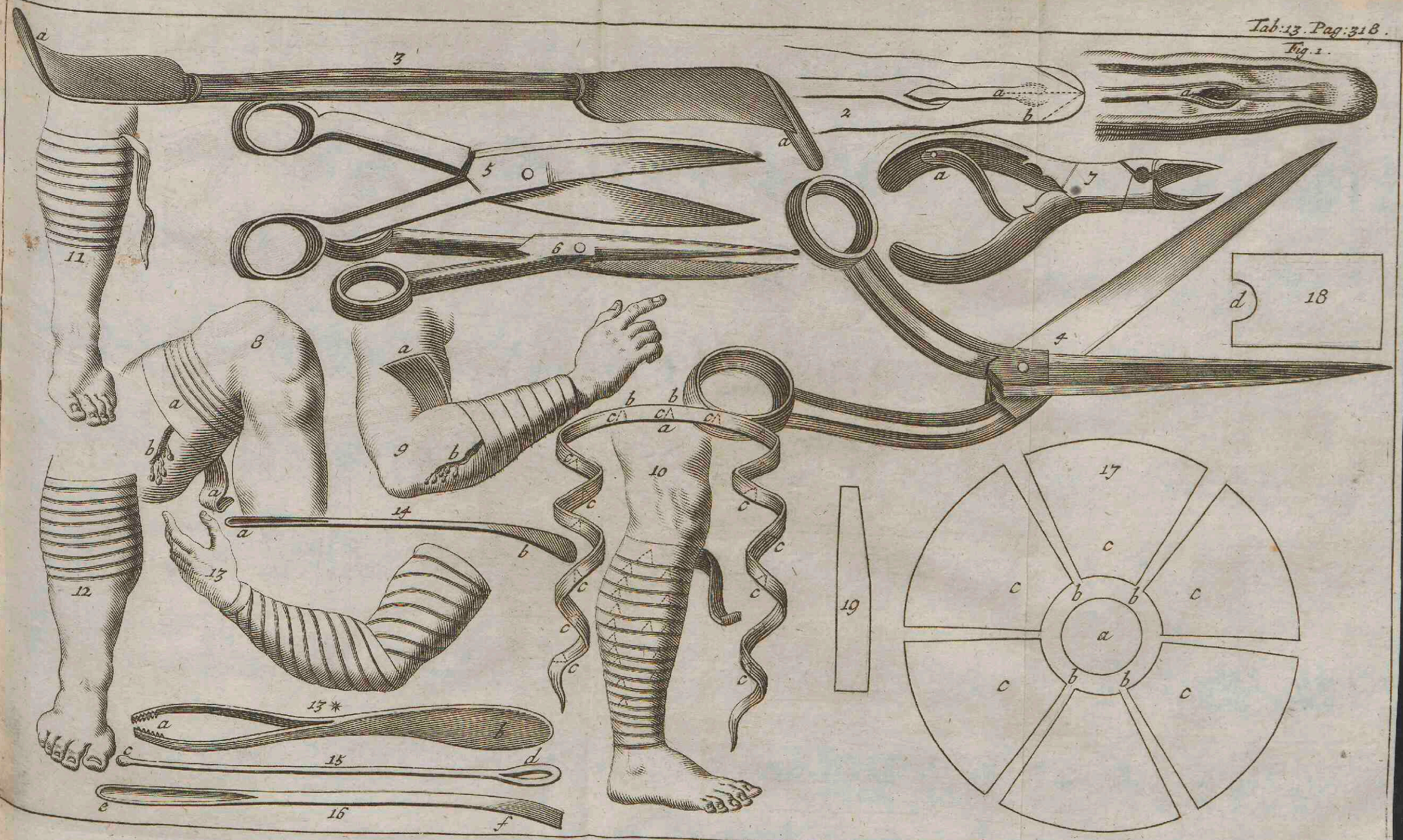
a
3
11
5
6
2
a
b
a
7
4
d
18
8
a
b
a
12
9
a
b
14
a
b
13
13*
a
b
c
15
d
e
16
f
b b
c c c
a
c
10
c
c
c
c
c
c
16
19
17
c
c
b
b
c
a
c
b
b
c

12. Vijfde bandts legginge om het been als de voorige tot het selfde gebruyk, *Schepernon. Fascia Coignée* genaamd.
13. Sesde bands legginge om de geheele Arm, *Simum ou Mousse* genaamd, als de voorige tot het selfde gebruyk.
13. * *Koore Tangetie* A. met fijn *platte spatul* B.
14. *Zondeer met fijn holle groef of steuf A.* en breede plumaceool spatul B.
15. *Tweede zondeer met zijn ronde knoop C., en oogh D.* voor den draad om door te steeken.
16. *Derde Sondeer met zyn holle groef* E. en smalle *platte plumaceool spatul* F.
17. Zijn *ses Compressen* C, C, C. &c. *in de ronte*, maar mogen wel digt aan den anderen geleght werden, A. is het *Ulcus*; en B. B. de *distantie van 't ulcus af.*
18. Is een *Compres egaal*, en in D. wat uytgehold.
19. Is de *zyd Compress* voor *'t ulcus.*

CXIX HOOFDSTUK.

Manieren om Kogelen uyt te trecken.

HEt eerste dat hier te considereren valt, is, of het een *Falconet*, *Musquet*, *Pistool kogel*, *groote hagel*, of een *ronde steen of keytje* is, of dat het *kleyne biggeltjens*, of *doorgekaauwde ende gehackelde kogels*, of so *gewassen en gegroeide keyen*, &c. of *sekroot van spijckers*, alderhande *hoeckige snipperlingen*, *of hackselsvan yser zijn.* Dit verneemt men ten deele uyt het vragen van de patient ofte omstanders, en mede ten deele uyt 't gat, dat een of meer der voornoemde *kogels &c.* gemaackt souden hebben.

Wyders in 't vervolgh vraagt men in wat postuur den Patient gestaan heeft, wanneer hy de schoot kreeg.

So wanneer hy dat niet seggen kan, zo set men hem terstond dan sus, dan so, de wond met een *Tentyser* hoe dicker hoe beter *pro rato* onderscoeckende: in dit *tenteren* zo voelt men of de *kogel in 't Hooft, Borst, Buyck*, of andre partyen gepenetreert is; als die soo diep en ver geavanceert is, zo siet men of deselve oock door en doorgaat; de overige party verders besigtigende, voelende en so examinerende; want het gebeurd niet selden, dat de *kogel* eenige der voornoemde caviteyten, van gelykke oock in *Arm*, *Been*, en *Dyen* meest penetrerende, aan d'andre zyde min of meer gevoeld konnen werden, daar sy dan of onderstut of wel gevat, en tot op haar lichaam gesneden zijnde, na haar figuur met den *gatigen Lepel*, die ik alsoo gemaackt hebbe, om spatie voor de *kogel* te geven, of met onse *uytgeboorde Tangh*, conform de ronte van eenige der geseyde *kogelen*, waarom van die soorte twee hebbe, of door de *tandige Tange*, kleynder of grooter, al na 't quetsent Instrument geoordeeld werd groot te zijn, of de

kogel

kogel digt aan de Huyd te zijn &c. met den Duym en voorste Vinger van de Slinckerhand gevat, en een genoegsaam groote snede op gedagte *kogel* gedaan zijnde, *uytgedouwd of uytgehaald werd*; gelijck ik *Anno* 1677. *den* 19. *April* een in Joncker *Coliers*, Vaandrager, nu *Capiteyn van een Compag. van de Prince Guarde* uytgehaald hebbe, welke in de bataille van *St. Omer* gequetst zijnde door *'t Os Tibia geschoten wierd, de kanten aan weder zyden van 't been heel blyvende*, even als of het been doorboord was geweest, (hoewel na *beneden de Voet de Tibia wel een hand breed gescheurd was*) zo dat de *kogel* wel drie weken, sonder dat eenige accidenten zig opdeden, of dat ik die voelen konde, tussen de Spieren en *Tibia* bleef sitten; daar naar meer materie verneemende verschoof de *kogel*, die al *eenigermaten afgeschaaft* was, wyle selver alvorens eenige platte affchaetsels van deselve uytgehaald hadde, so dat ik hem niet alleen voelen, en met mijn Tangetje vatten; maar ook niet door het gat van 't been uythalen konde; vermits de dickte die mijn *Tangetje* hadde, en behoorde te hebben, de spatie vernaauwde; weshalven dan geraden vond tussen de *Linea* van de *Musculi gastronemii* een *Caustieum* te setten, en so veel stucken van *gepræparceerde spongien*, (ider aan een draad vast gemaackt, welcke ik uyt hangen liet) en die soo groot als ik dagt na uytswellinge te sulle konnen uythalen, om door der selver swellingh de *kogel* meer en meer naar d'overige gesettene *Caustieq* te douwen; 't welck nogtans ten eersten zo niet en quam te geschiede; maar ik moest na d'opening wel wat verder als de *Caustieq* gepenetreert hadde, noch een *Ruptorium* van ter zyden met werck bewonden appliceren, en daar op weder verscheyde kleyne, en allenskens grootere *aandringende Compressen*, in 't minste niet nagelaten hebbende de *spongien* aan draden vast gemaackt, met een *styve Ligatuur om 't Been* te appliceeren. Dit *Caustieq* als 't sijn werck gedaan hadde, zo *profundeerde en dilaterende* ik met mijn eerste *Mesje tot de cruciale insitie tot op de kogel*, die als doen met mijn *holle Kogeltepel* sonder moeiten uythaalde; soo dat in dat selvige verband eenige sponsetjens van onderen konde uythalen, zulkx my de *contra ouverture* tot ontlastingh van de *materie* grotelyks dienstig was, waar door de *versackingh* *opbield*, en door mijn voorsorg met *Compressen en Bandagie* genesen wierd.

De *stucken hout*, *als splinters*, dat veel in Zee batailles geschied, *stucken van kleederen, en schilfers van Beenen, &c. die los zijn, moeten ten eersten met de Vingeren of Tangen wegh gehaald werden*; maar de *kogels*, &c. *die in de holligheden, als Borst of Buyck blyven*, en wanneer daar accidenten op komen te volgen, sal, of kan, en moet men niet naspeuren, om geen blame te behalen, te meer als men siet dat den Patient daar niet van opkomen sal, maar in sulck een voorval een goede en hastige prognosticatie maken: anderssins als men geen accidenten siet, kan men 't onderstoeck wel nalaten, en egter den Patient verbinden; want de *kogels werden in de Borst, en in d'uytterlijcke deelen het gantse leven van een Patient gedragen*, oite komen te versacken, gelijck somtijds wel gebeurd, dat sy, haar kragt meest gebroken zijnde, tegen een been schampen, en so niet door passerende, tussen d'interstitie van dese of gene Spieren hangen blyven; of komen *Abscessen* te maken; soo dat men die na verloop van tijd wel op een andre plaats uytsnyden kan; somtijds oock niet, en voornamentlijk die gene die men niet voelen kan, om dat in linden of wolle van kleederen verwart of met deselve omkleet zijn, want als dan

daar

daar altijd *suppuratie* op komt om de ſtucken van kleederens wille, of iets anders, als *hout*, *ſteen*, *ſtucken van harnas*, *granaat*, &c. dat de kogel met ſigh geſleept ſoude hebben, 't welck als niet na behooren en in der haaſt gehaald kan worden, oock tot *ſuppuratie* komt, en uyt 't examen der geſeyde dingen, als *harnas*, *kleederen*, &c. bekent kan werden, te meer als die ſtukken groot bevonden worden.

Ik heb niet wille agterhouden deſe hiſtorie op die materie reflecterende hier by te voegen en te annecteeren. *Anno 1676. den vijfden September*, verbond ick d'Heer Capiteyn *Didier*, jegenwoordigh Major van 't Regiment, geleyd door de Heer Collonel de *Lovergne*, welke *op de plaats van de gramſchap geſchoten was*, ſulcx de meeſte ſyner onderſte *Snytanden*, aanmerkens waardigh, *d'eene langs*, *d'andre dwers gekloofi waren*, *ſteekende de kogel met een gedeelte ſchaafſel onder de Tongh*; waar van daan ik die uythaalde: hier na volgde een groote *harde ſwellingh in de onderſte ſpeeckſel Klieren*, welcke tot verſweering quam; ſulcx de plat gewerdene *kogel* na verloop van ſes weken *regt op de ſtrot uytſnede*, waar op eenige *fragmentjens van het gebrokene onderſte Kakebeen* volgden, en agter die een gewenſte geneſing, met ſo weynig lidteeken in de Kin, dat het qualijck te geloven is; maar gedagte Heer heeft *hinder in 't ſpreken behouden*. Hier uyt is te ſien, hoe wonderlijck de *Kogels dwalen en verſacken kennen*.

De ſchoten van draad kogels nemen veel ſubſtantie mede, of maken groote ſcheuringh, en als men een van die heeft, ten ware de draad gebroken was, vind men den andren wel.

De gekaauwde, en met Helleborus beſtreken, moet men inſonderheyd haaſt uythalen, om dat d'eerſte veeltijds een *Ulcus noma* veroorſaken, en d'andre *vergiftigh* zijn, cauſerende ſchielijck accidenten, en veeltijds de dood, als daar in tijds niet in voorſien word.

Men ſal dan ten eerſten, eer de couragie en furcur van den Patient overgaat, de wonde toeſweld, rondom ontſteeckt, de kogel verſackt, en den Patient ſo als geſegt is zo geſteld voorkomtt, of ſo ſwack in 't leggen is, zo moet men 't naaſte by ſijn poſtuur of actie komende wanneer in die geſtalte gequetſt wierd, hem ſoodanig keeren; en ſo de *wonde wijd* genoegh is, die met de Vinger, de beſte *Sondeer*, of anderſins met *Specillen* onderſoecken waar de *bal* of *kogel* is.

De wonde indien ſy niet groot genoegh is, moet met onſe *krom of regte Schaar*, al van onderen op, en de Fibren der ondergelegene *Spieren volgende*, en de vaten als Senuen mydende, verwyderd werden; want *al 't gene door ſchieten ingedreven werd*, ten ware ſchuyns een ſchampſchoot, daar geen uythalen noodig is, en meeſt een draad kogel, *maackt aan d'overige zyde de grootſte openingh*. Als dan moet men weder met den Vinger onderſoecken; en den *wegh van de kogel*, *&c. volgen*, en als men die gevonden heeft, met een *Tangh* na ſijn rondigheyd, grootheyd, of andre figuur, daar toe beſonder al toebereyd zijnde, tot de kogel inbrengen, en dan in 't openen al ſagtjens voortdouwen, en ſoo met voorſigtigheyd 't loot vatten, op dat geen vaten noch Senuen in 't uythalen gequeſt werden, dits te verſtaan als de kogel diep legt, en aan d'overige zyde niet gevoeld werd: want daar is geen beter Inſtrument mijns oordeels be-

dagt, als mijn *Tangh Tab:* 14. *fig:* 1. *pag:* 324. afgebeeld. De *getande van Guillemeau idem Tab:* 14. *fig:* 4. te zien, om dat men met die best voelen kan, of men seker gevat heeft of niet; Desen hebben haar *gebruyckt meest in schroot.* En dese *Tangen moeten glad en stijf wesen*, en niet leuterende zijn.

Somtijds zijn de *kogels tusten de Focillen van Arm of Beenen, en die zijn dickwils beswaarlijck uyt te halen met de Tangh*, en sitten egter te los om door 't *Instrumentum Alfonsinum* uyt te boren, en te trecken; ook so de *kogel gekaauwt is, isser perijckel dat de Arterie tussen de Focillen loopende mogte geraackt zijn, of in 't uythalen gequetst werden, die sal men dan liever laten sitten*, of een *Absces* afwagten; want ik heb menigmalen ervaren, dat de *Patienten lange jaren de kogels by haar gedragen hebben*: Hier van verhaald *Guillemeau* een historie van een *Pagie, die in 't midden van 't Onderbeen met een kogel gequetst zijnde, de selve agt en twintigh jaren sonder ongemack heeft gedragen*, en doen uyt vreese van quaad, door *Paré* en *Guillemeau* die uyt halen liet; welke bevonden dat de *kogel met een gedeelte van 't Been en Membrane soo vereenigt was, als of het een lichaam geworden waar.* Noch remarquabelder ist dat *Hippocrates* verhaald, van een die *in de Lies het yser van een pijl wierd uytgehaald, en na ses jaren wierd genesen*: Oock verhaald *Albucasis* van een *die aan de Schouder met een pijl gequetst was, en dat de pijl daar in bleef, nogtans metter tijd verjackt zijnde aan de wortel van 't Os Coccygis, na seven jaren uytgesneden wierd.*

Soo haast dan de *kogel uytgehaald is*, sal men die den Patient laten sien, en hem alsoo verblyden.

Alser een *kogel in een Junctuur is*, soo sal men 't *Junctuur*, schoon met pijn, *buygen*, als wanneer de *kogel* door die buyginge somtijds wel verplaatst werd, en somtijds ook wel weder na de wonde, op zyde, of tegen over de Huyd geset word, soo dat na een simple snede door een van de *Tange* of *Lepels* kan uytgehaald werden.

Van Kogels die in 't Been vast sitten.

TEgen dese sal men het *Terebellum* gebruyken; diens kasse voor deselve onder aan uytgeholt is, om beter tegen de *kogel* te passen, en op die te sluyten, 't welck *Alfonsius Ferreus* den Inventor vergeten heeft: ('k heb in mijn Instrument kas dat verbeterde Instrument uyt een stuck gegote koper gedrilt, en uytgeboord, en dat met een vinnige schroef selfs gemaackt; gelijck ik myne meeste Instrumenten selfs gefabriceert hebbe) Men sal dan het *Terebelum* daar inbrengen, en op die wyze so de schroef indrayen; en dan als wanneer het selve wel gevat heeft, den Patient laten vasthouden. en *edirecto* of *perpendiculariter* met een slap en slingerenden Arm de kogel schielijck uyttrecken, om dat een deels so beter los schiet, gemerckt de schroef beter in 't sagte loot vast blijft, als of men sagtelijck trock, 't welck sulck een effort niet doen soude, want anders doende soude het selve de schroef doen branleren of wiggelen.

Edoch 't gebeurd ook wel dat sulcx de eerste reyse niet op neemt, dit soo voorkomende dan sal men sulcx vervatten, of so lang wagten tot dat de gecontundeerde wonde tot suppuratie komt. Als dit so niet gelucht, moet men de *parsy en kogel ontbloten, 't been met onse smalste exfoliative Trepaan rondom los boren*; voorts met

met onſe *Beyteltjes of Gudtjens*; meer of min ſmal zijnde, al na vereys van ſaken, rondom los maken, of met een *Trepaan over de kogel ſettende, rondom 't been en kogel los maken.*

Veeltijds word wel d'een of d'andere *Focil aan ſtucken en tot morſelen* geſchoten, ſo dat eenige *ſchilferen of ſplinters los zijn*, en andren, hoewel wiggelende, min of meer aan de Membrane vaſt blyven: indien dan d'openingh niet groot genoegh is, ſal men die verwyderen, de *loſſe fragmenten daar uythalen*, en die noch vaſt zijn, daar in laten, tot dat die weder vaſtgroeien of geſepareert werden.

't Gebeurd ook ſomtijds wel dat in groote Juncturen de *kogel door de hoofden, en ook wel door de peſen der Spieren paſſeert*; als mede dat de *krakebeenen*, na dat de bal door is, haar weder *op geven*, gelijck in 't *Os Sternum* dat veeltijts geſchied; ſo dat de *kogel* onder de voorſz Membranen ſitten blijft, ende ſchoon men ook noch ſo groot een devoir doet, men die veeltijts niet vinden kan; dit laaſte heeft *Guillemeau* in een Monſr. *Malicorne* geſien: maar 't eerſte is my verſcheyde malen ſelfs zo ervaren.

De Inſtrumenten hier toe nodigh zijn in de volgende tafel te zien:

Tab: 14. Fig: 1. Een *maſſive Tang uytgeboord om de kogel te logeren* of te omvatten? Deſe *Tang* is maſſief om dat zy in 't vatten niet te rugh buygen zoude; want de dikte die zy heeft, kan de ſpatie van de *Kogel*, 'k ſwygh als die daar en boven open gedaan is, en men daar mede de Kogel gevat heeft, naauwlijks compenſeeren. Nog kan men zo een *Tang met holle gaten* hebben, op die wyze als de *Kogel lepel* is.

2. De *holle uyt en doorboorde Kogel-lepel* om minder plaats te benemen, en om dat de *Kogel*, als voor een gedeelte in deſelve doorſteecken, beter gevat zoude konnen werden. Aan 't over eynde is een *kleyne lepel*, om *piſtool kogels* uyt te halen.

3. Tweede *kogel Tang, forceps Anſerina* genaamd, om kleynder Kogels uyt te halen.

4. Derde getande *Kogel trekker of Tangh.*

5. *Kromme kraanen bek*, om al 't geene de *Kogel* in de wonde gebracht heeft, 't zy linnen ofte wolle, uyt de wonde te halen.

6. *Trekker ofte nypert* om yts ſubtiels uyt te trekken en te vatten.

7. Den *Regten Craanen bek*, om kleyne kogels of groote *hagel* uyt de wonde te halen.

8. Den *Enden bek* van voore krom tot het zelfde gebruyk als boven.

9. *Loode Canul* met zijn handvat A. om in wonden te gebruyken.

De verdere *kogel Trekkers* zijn by de Auteuren beſchreven en afgebeeld te zien.

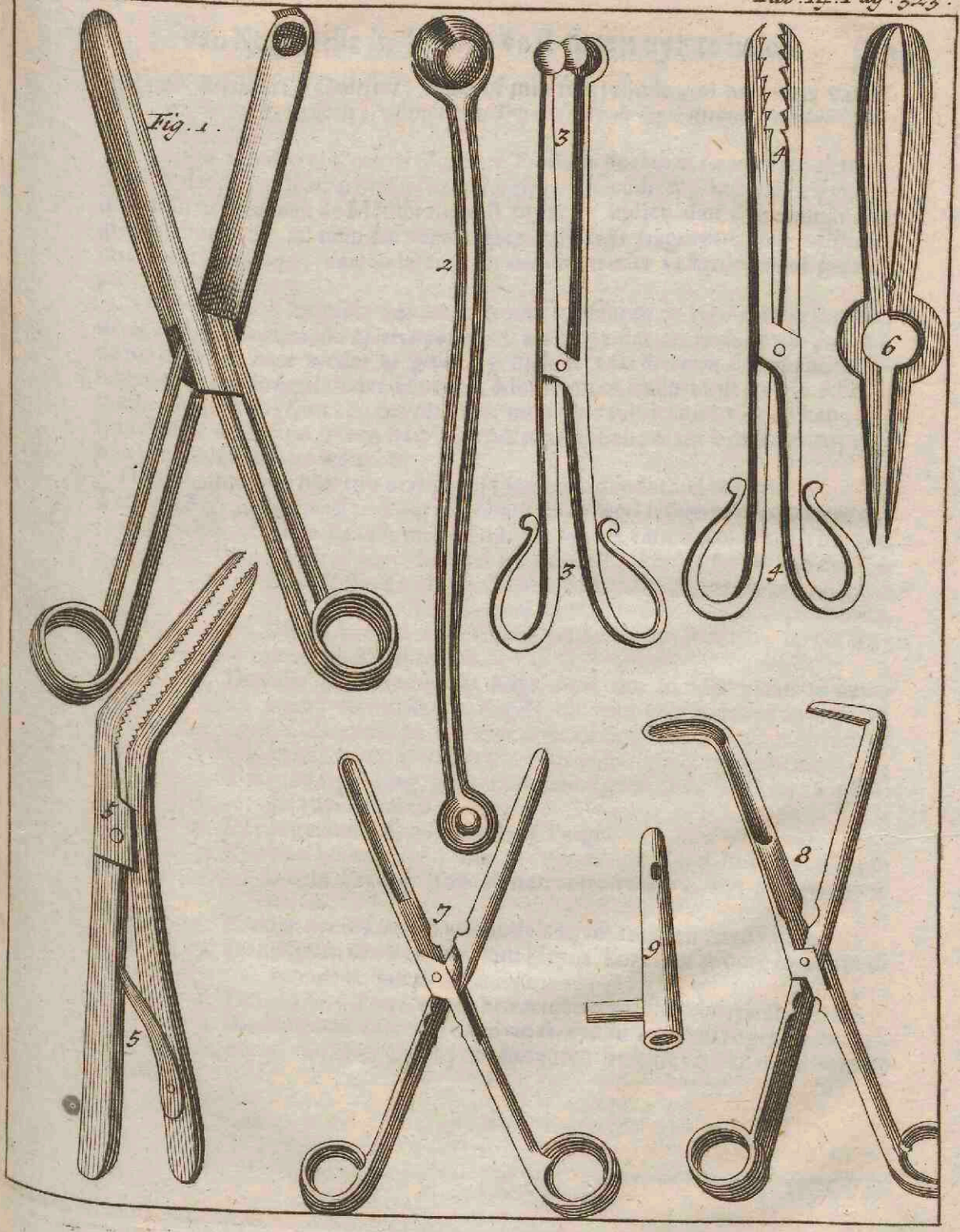
Fig. 1.
2
3
3
4
4
6
5
5
7
9
8

CXX. HOOFDSTUK.

Van de Chirurgie die in de Beenen geschied; voor eerst van de Beenbreucken.

VOor *d'Extensie, die hier de eerste rangh moet hebben*, sal men eerst den Patient die een breuk heeft; indien *aan Beenen of Dyen een Beenbreuck* lijd; Desgelyks zo mede in den Arm een heeft, ter plaatse brengen alwaar men de noodsakelijckheden tot het Verband kan hebben, en hy sal leggen blyven.

Terwijl het Bed voor den Patient die een Breuk in 't been heeft gereed gemaackt werd; dog beter is een *Matteras op een Esel*, of een Ledikant, daar men rond om kan gaan, en welke smal is, om dat men van alle kanten beter daar by soude konnen komen; wel toe siende dat een Oorkussen onder de Billen van den Patient voor het sacken gelegt is, en dat het voeteynde schuyns en wat hooger na de juyste positie van 't Been geschikt zy; ik segge wat hoger, om dat de Voet niet heel hoogh moet leggen, anderssins is *d'Extensio Tibiæ* een force actie, seer moeilijck, ende als langh duurt pijnlijck. Dit alles zo besorgt zijnde, en den patient in den kamer gebragt hebbende, zo sal men de kousen aan stucken snyden, of uyttrecken, al na dat de *Fractuur* is; de broeck los doen, ende so het een *simpele Fractuur in 't Scheenbeen* is, die uyttrecken, gelijck altijd in *Fractura femoris* geschieden moet; en den Patient te Bedde leggen, also men best kan, tot dat het Verband gemaackt is. Steeckt *de pijp door de huyd*, en isser een *bloedstortingh*, so sal men den Duym op de wonde houden, en den Patient buyten het Bedde verbinden, daar na voorsigtigh in 't Bedde leggen.

Soo het *in de boven of onder Arm* is, so sal men de mouwen aan stucken snyden, of open tarnen, dan eerst de *Fractuur* besigtigen, en den Arm gedeckt door imand laten vasthouden, of op de schoot van den Patient in kussens laten rusten, en volgens der selver *breuk*, soorte van het *Verband* maken, ende in ordre leggen, sodanigh dat het botste Mensch, 't een voor en 't ander, na vervolgens gevende, niet missen kan.

Oock moet men de gantsche party, *den Arm tot de Scheuder, ende een Been tot de Heupe wel besigtigen*; want het gebeurd dat het *Onderbeen en Dye beyde gebrocken* zijn, en dat wel op verscheyde manieren; so oock mede van den Arm &c.

Oock wanneer *de knoop van het Os Femoris in de Heupe gebroken, en 't rondom vasthoudende Ligament gescheurd is*, dat is de *regte ontheuptheyd*. Van gelykke dat in *'t Onderbeen de Fibula van onderen aan den Enklaauw, of boven gedislocceert is*; of dat de *Tibia boven of onder van sijn breed Epiphysis is afgeweken*, of datter *een dislocatie by de Fractuur is*.

De noodsakelijckheyd van d'Extasis, extensio, is soo groot, dat de dwers gebrokene Beenen van den andren af, op zyde, of noch eeniger maten tegen den andre met hare kanten staande al vaeillerende de figuur van het deel seer difform en pijnlijck maken, de Musculen opkrimpen en quetsen;

quetſen, ſcheuren, extenderen, en ſoo de actie bederven, daar oock toe helpt *'t extravaſeerde bloed, ſoo van d' Aderen van 't gebrokene Been* ſelfs, als van die, die buyten 't Been gequetſt werden; welckers *bloed* tot en tuſſen de *Fractuur* en d'omleggende nabuerige deelen verſackt, en veeltijts *gecoaguleert* zijnde, *uytſettingh*, en op die *pijn veroorſaackt*: en dat ſo veel te meer in een *ſchuynſe puntagtige breuck*, of wel een *comminutie*, ſonder, dog wel meeſt met wonde, en aldermeeſt als de *pijp verre doorſteeckt*; en als door de *punt of punten Senuen geſtoken* werden, waar op groote *convulſien* komen te volgen. Om deſe dan te verhoeden, en de uytgewekene gebrokene deelen in hare vorige holligheden te brengen, ſo is *d'Extenſie* de eerſte in rang, en moet ſo haaſt geſchieden als 't Verband gereed is, al eer d'inflammatie daar op volgt; anders ſo die daar by is eer den *Medicus* geroepen werd, ſo moet men de party ſo langh ſtoven tot dat die trekking van zenuen verdwenen is.

Den *Humerus extendeerd men aldus*, den Patient ſit op een matige lage ſtoel, en een ſterck Man op een banck agter hem, de welcke min of meer om hoogh ſtaat, na dat de *Fractuur digt aan 't Juuctuur van de Schouder* of niet is, hebbende als dan een dickere of dundere en ſchuyns in den andren gerold, en om den *Humerus* eens geſlagen *ſerviet*, welkers eynden vaſt tegen den andren in een gerold, en boven wel vaſt t'ſamen geknoopt zijn; of men geeft hem een ander ſtercke doeck vaſt te houden.

Inſgelijcx moet daar nog een ander man zijn, welke op een kuſſen op de vloer ſit, aan welke men als de voorige een diergelykke *ſerviet* geeft, welk *ſerviet* boven den Ellenboogh geappliceerd werd, en als 't voorige gerold en geknoopt is; het welck in teere Menſchen, Kinderen en *verſe Fractuuren* genoeg is. Anderſins moeten boven twee ſtercke Mannen zijn, op een banck ſtaande, ende onder twee ſittende, van welcke de tweede noch een andre band of *ſerviet* boven het Junctuur van de Hand vaſt houd.

Dan laat men haar egaal trecken, allengskens harder en harder, tot dat in een *dwerſe Fractuur* men een ſodanigen holligheyd en interſtitie vinde, dat ſonder veel de eynden van de beenen te ſchuren of ſchaven, men die net in haar plaats brengen kan, en oock haar ſo lang en ſtijf laten trecken, tot dat de *ſchuynſe breuk* ter degen herſteld hebben.

Dan laat men de band boven de Hand los, *en men buygd den Ellenboogh*, edoch van onder en boven ſagtelijck, maar treckende, tot dat het reſtaureren en verband gedaan is.

Den *Ellenboogh vorens te buygen is niet noodigh*, dewyle den Arm ſonder ſeer doen wel hangen kan.

d'Extenſie van het Heupebeen is even eens, uytgeſonderd dat den Patient leggen moet, en meer Perſonen, na dat ſy ſterck zijn of niet, beſonder in een ſterck geſpiert Lichaam, van nooden zijn; deſe *valt ſwaar*, ſo wel als de *reſtauratie*.

Hier kan men onder aan de Voet de *ſtriek draco* of *ſandalium* gebruycken, die ſo ſeer niet als andre ſtricken nijpt, waarom ik die op andre plaatſen imprebere, ſo wel als de confuſie van veel Inſtrumenten. Die de Inſtrumenten

van *Hild. cent. 5. obs.* 86. gelieven te gebruycken, konnen (de confuſie beminnende) het doen.

Den *Onderarm* werd door de Handen geextendeert, gelijck oock *kleynder Leden.*

't Onderbeen boven door een ſerviet, als voorſz is, en onder door den ſtrick *draco* in ſterck geſpierde perſonen, dog niet in verſe, of in *Fracturen met uytſtekinge van 't been.*

Na d'Extenſie volgt de Repoſitie, de welcke ſo wel een goed *Anatomiſt*, als een wel ervaren *Judicieus Medicus* behoeft: want het is al zo wel van nooden dat hy de figuure en connexie kenne, als dat hy voorſigtigh is om de hoedanigheyd van de Fracture te onderſcheyden en te kennen, en dat ſo wel in een lidt dat een, twee, als meer beenen heeft.

In wat herſtelling het ook 't zy, zo make ick mijn Vingeren met *Olie of Potelier ſalf* &c. *vet*, en dat om dat mijn Vingeren beter, en meer of min hard zoude konne toenypen, al na dat de party groot (daar de geheele Handen by te pas komen) en de hoedanigheyd van de breuck is, om de ſelvige wel te konne onderſcheyden; en om dat de Vingeren en Handen te beter gl yen zouden.

Siet men manifeſt, aan welcke zyde de Fractuur uyt geweken is, zo zal deſelve van die zyde na de *d'Extenſie*, in zijn holligheyd gebragt werden, wel lettende op de natuurlijcke figuur van 't deel, en neerſtigh voelende datter geen ongelijckheyd overblyve.

In 't Onderbeen let men dat de zyden van de Knie, met die wederzyds van de Enkluaun, regt over den andren reſponderen en dat het Been ſo lang is als 't geſonde ons natuurlijck voorkomt; oock moet men langs de zydige kanten van de *Tibia*, en op zijn plat voelen; de *Fibula* in diervoegen niet vergetende, deſelve ſo langh ſtrijckende in al het trecken en rekken tot ſy egaal zijn. Siet men dan dat neffens en in al dit doen de pyne ophoud en overgaat, ſo is *'t deel wel geſet.*

Na de Repoſitie volgt de Deligatie; voor deſe gaat voor af d'applicatie van het *Emp. de Laud. Noſt.* hier vorens *pag:* 291. beſchreven op doeck geſmeerd, en ſodanig conform 't gebroke lidt geſneden, even als de Kleermakers een buytens en binnens Arms ſnyden; dit heeft oock plaats aan Dyen en Beenen, vermidts op 't bloote vel egaal moet geappliceert werden, ende ſo ergens ſigh niet wel mogte voegen, ſhippen of hoecken daar uyt te ſnyden.

Dit *Emp.* ſtilt wonder de pyne, diſcutieert ſeer wel 't geextravaſeerde bloed; men ſal oock niet maken dat hier of daar eenige ongelijckheyd, of oneffene kanten uytſteken, maar de ſelvige egaal affnyden; oock de *Ceroen* of *diffenſief* op die plaats daar d'uytwijckingh is, ſo 't beſt geſchieden kan, over den andren leggen, en dat min of meer na d'uytwijckingh van de naar advenante *ſpalek*, die daar juyſt op leggen moet, en breed is of weſen moet; anders legt men de Pleyſter even tegen den andren.

Die gene die met *Ol. Roſar. ung. Popul.* ſmeeren, om de pijn te ſtillen, doen niet meer als de ſweetgaten door het lichaam van de Olie of Salve te ſtoppen, en doen veel vuyligheden op de Huyd vergaderen, waar onder veeltijds een *jeuchte, puſtulæ*, &c. en meeſt een belettingh van de *effluvia*, die *ex ſalibus volatilibus*

bus noſtri Emplaſtri de Laudano anderſins doorgaan, en een haſtiger, en min pijnlijcker reſolutie bevorderen; behalven dat na 't op en afligten van deſe Pleyſter de party onbeſmet zy, beter is het *Axungia humana cum ſpirit: ſalis armoniac: gutt: aliquot* te gebruyken.

Deſe pleyſter ſo net gelegt hebbende, zo begint men in 't midden daar de *Fractuur* is, direct met een band en dat conform de party; welke band breed en langh, ja langer als de tweede wezen moet, wyle men geen agt behoeft te geven, of men juyſt driemaal regt omwind, (maar beſt is na buyten waars van ider deel die te leggen, om dat het eynde aldaar beſt vaſt kan geſpelt werden, en de ſpelden aldaar geen digt by gelegene deel komen te quetſen) maar men moet de holligheyd met den band ſodanigh ſien te vollen, dat met de omwindingen van den andren band, de hoogte van de uytpuylende Spieren effen en gelijck gemaackt werd; want het is manifeſt, dat op de *breuck de meeſte druckingh geſchiede* moet; derhalve neemt men de *ſwagtels heel langh*, want men kan die altijd wel affnyden.

Met *de eerſte band*, na dat genoegſaam direct, regt om, en over de *Fractuur* niet te vaſt noch te ſtijf gewonden is, ſo begint men al ſchuyns opgaande, en minder *d'expulſive Ligatuur* vaſt toctrekkende: eensdeels om het geextravaſeerde bloed te verſpreyden, konnende het ſelve alſo beter opgenomen ende gediſcutieert werden, als anderdeels, om de *pulſatie langſamer en ſlaauwer te maken*, waar door conſequenter het bloed door die Arterien in ſo grooten quantiteyt niet, of altoos langſamer ſoude konne doorſtralen, waar door de *ſwelling onder tegen den band belet word*, vermids die mede, en wel meeſt om dat ſuperficicel leggen, de gedruckte Aderen het alſo langſamer afvlietende bloed der arterien te gemackelijcker opnemen konnen.

De *tweede band is korter*, om dat ſo veel maal direct om de Fractuur niet gewonden word, hoewel die wel den ſelven wegh als de vorige gaat, maar die hier na onderen gewonden moet werden, waar door (hoewel deſelve ordre houdende) veel eer beneden komt te eyndigen.

Deſe *prohibeert* dat *de ſwellingh niet ſoo ſtijf tegen den band* kome op te ſtaan, als 't contrarie, zo als in een *Laatband*, of andre band te vaſt rondom eenigh lidt gelegt zynde te zien is, waar door *ſwellingh*, *pijn*; *ecchymoſis*, en ſomtijdt ſo die langh blyven leggen, ſwaardere *ſymptomata* daar op komen te volgen.

De *derden zijn de langſte*, en *werd van onderen* contrarie de twee eerſte aangelegt; met die voorſorge, dat zy eerſt los, en allengskens vaſter tot op de Fractuur moet gelegt werden, om 't gebruyck van den onderſten nedergaanden band niet te beletten; ende dan weder van de *breuck* af al loſſer, gelijck de eerſte; en dit contrarie leggen geſchied om de buyten overdraayde *Spieren weder in haar natuurlijcke ſituatie te brengen*, even ſo als ſy zijn, wanneer ſy ledigh of ſonder actie zijn.

Over deſe banden legt men een die wat korter is, met vele ſneden ingeſneden, en dat een hand breed van den andren; en aan d'andre zyden oock ſo; doch dat die ſneden in 't midden van de tegen overige tuſſen ſpatie komen.

Nota, als de *derde ſwagtel* gelegt word; doet men de ſpelde van de *tweede band* onder en daar die eyndigt los, en men treckt die uyt; en daar de *derde band*

eyndigt

eyndigt die van *d'eerſte band* los, en ſpelde de *derde band* met die ſpelde vaſt; als de *vierde band* eyndgit doet men die van de *derde band* los, en ſpelde daar de *vierde bands* eynde mede, om dat door d'eene of d'andre beweginge de onderſte ſpelden niet komen te ſteken.

Op deſe bant len legt men de ſpalcken, oock langer en korter, en op ſo een fatſoen en model te ſamen uytmakende geſneden, zo als van de *Ceroen* geſegt is.

Deſe *moeten ligt, van onderen egaal plat, en voor afgeraſpt en rond zijn*, om dat in 't midden te beter op de *Fractuur* aandringen zouden, en moeten voor aan de eynden niet in de ſwagtels omwonnen, of buyten dezelve, die de Huyd ſteken en quetſen ſouden, geleyd werden; ſo dat ſy van de windels en Huyd afſtaan; en beſt van dat hout daar men de Citroen Kiſten af maackt deſelve gemaakt moeten werden, en dat langh en breed al na dat 't deel is; werdende deſelve van onderen met een *welklevend Sparadrap* bekleed, om dat een vinger breed, of ten hoogſten maar weynigh meer, in *grooter Fracturen* van den andren gelegt zijn, en dat deſelve aan de boven gekipte ſwagtel vaſt ſoude konnen houden, om ſo op die wyze te beter de banden van rouw of graauw lint, eens ſo breed als hairſnoer lint zijnde, te konnen leggen, en dat tuſſen een Deventer ſtuyver regt op, om op zyde die te konnen binden; op dat wegens haar knoopen niet omdraayen ſoude konnen, welke uyt een dubbeld doorgeſlagen, en daar een loopende ſtrick op beſtaan.

Obſerverende dat men een *dicke* (meer of min) *Compres* op die plaats, *daar het Been uytgeweken is onder de ſpalken legt.*

Deſe banden werden ſomtijts verbonden, om dat als de hoogſte gebonden is, de onderſte relaxeren, en contrarie ook weder de bovenſte.

Die Oogen en redelijckheyd heeft, ſal uyt deſe methodens dat effect ſien, dat *de Compreſſen onder de eynden van de ſpalcken aan weder zyden ſchadelijck zijn.*

Om nu verſekert te weſen van een *goed Verband*, moet men voor eerſt ſorge dragen dat *de banden niet te vaſt zijn*; want of de ſpalcken wat vaſt aangedrongen waren, zo kan men het ſelve, met het loſſen der uyterlijcke hairſnoers gewyſe banden, ligtelijck helpen en voorkomen; anderſins ſoude het te moetlijck, pijnlijck en landurigh vallen, 't heele Verband los te doen; want die al te los ſonder *ſpalcken* geſchied, houd niet: ik ſtelle dit zo voor, om dat niet kan bedenken dat imand *ſpalcken* ſoude appliceren, ſonder de ſelve ſoo vaſt te binden, dat terſtond af, en ſchuyns over den andren vallen ſoude.

Verders ſo heeft den Patient een *lydelijcke pyne op de Fractuur*; en den Patient moet gevraagt werden of het hem door 't ſtijf binden geen ſeer en doet, voornamentlijck als'er geen *inflammatie*, *ecchymoma* of groote pijn by is.

d'Andre methode is op de volgende wyſe, dat men om de ſes a agt uyren, of meer na het Verband komt ſien, of de pyne, noch ſwellingh ſo boven als onder de *Fractuur*, en ontſteking niet grooter is, als even na 't Verband, en dan kan men, zijnde de pyne lydelijck noch onder, en boven wel een laauwe ſtoving en de cruciale band t'ſamen gebruycken, niet op de *Fracture*, want ſo de ſwagtels doordroncken wierden, ſouden meer uytſwellen (en 't water weynigh voordeel doen onder de Pleyſter, om dat door de vettigheyd van de *olie*, *Was*, en *Gommen* niet wel penetreren konnen) maar door het prangen wel pijn veroorſaken.

Des

Des andren daags so daar een *sagte, bolle, weynigh rode, en niet pijnlijcke swellingh is*, so is 't een *teeken van goeden restauratie, Verband, en applicatie van spalcken*: dog beter is het weynigh of geen swellinge te hebben.

Is het *geswel hard*, of *rood*, of *pijnlijck*, of dese t'samen vermengt, so moet men het *Verband los doen*, te meer als'er eenige *lievers*, *blaasjes* of *bladders* komen, ofte dat deselve te gelijck sigh vertoonen, die dan, als oock de party, anders moet gehandelt werden, *ut Artis est*.

't Verband behoorlijck gedaan zijnde, so de windels ruymer werden, de *party ontstinckt, en met jeuckte vergeselschapt is, dat is een goed teeken*, en dan soude wel de *cruciale incisie tussen en over de banden* alle dagen eens of twee maals laten loopen, *om de swagtels te vergroven en dicker te maken, door welck middel beter klemmen soude*, als om de *jeuckte ex Sale viscoso nimis fixo* oorspronkelijk te verminderen en weg te neemen, en so te verdryven; latende also, als'er geen andre accidenten quamen, 't Verband agt, tien a twaalf dagen leggen, evenwel *de banden der spalcken alle dagen tweemaals in ordre na behooren sluytende*.

Andre doen, om de ruymigheyd en *jeuckte*, een Verband op den derden of vierden dagh; maar in ons Land is het nessens d'even geseyde sorge niet eens nodigh; wel dat, van het toestricken en versekeren der banden om de spalcken, als door welcke de even verhaalde dingen, als mede de *jeuckte en uytwijcken van de Fracturen verhinderd werden*.

Oock so komt in d'eerste dagen in ons Land de *pruritus* so niet, ten ware ymand *Scabiosus* ware, en dan soude men andre wateren ten dien fine konnen gebruycken, om reden voren gesegt.

Hoe langer men kan wagten, hoe lyviger en dicker *ros* men heeft; want *een Dye heeft veertigh, den Humerus dertigh, Radius & Cubitus twintigh; de beenen der Vingers vijftien dagen van doen*, 't welck hier in Holland, ende in alle ouderdom, en constitutie van Menschen en Fracturen. schoon simpel, of weynigh van die de vierende, niet en geschied; alsoo ik daar van verscheyde exempelen in Ouden hebbe, ende tweemaal in Jongen dat gesien, daar noit *callus* gegroeit is.

Ergo beter wat langer met *banden* en *spalcken* te voorsien, als niet, ende is beter de *spalcken* wat aan te dringen, als de swagtels te vernieuwen.

In de laatste Verbanden sal men wel agt nemen, dat de *callus* niet oneffen, of te groot groeie; applicerende dan noch ons *Emp. de Laudano*, om te emolliëren, en binden de banden als oock de spalcken wat vaster.

Andersins doet men in het *derde Verband*, als'er geen andre redenen zijn, de *Pleyster af*, en men verbind het deel maar met schoone windels, of de twee eerste, die *in roode Wijn nat gemaackt* zijn; of anders neemt men *Aluyn of Vitriol water*, als mede het *les water van Mr. Fey*, *van Oorschot*.

Als de party extenuëert, moet men de banden losser leggen.

Dit volgende is het *Leswater van* de Heer *Fey* tot Oorschot.

℞ *Lythargyr: aur: q: v.* Coq: in aceto, in fine adde:

Sachar: saturni parum.

Filtrentur & servetur usui.

De *depositie van een Bovenarm* is dese, men doet de *Hand openlegge*, so dat men daar in sien kan, en dat tegen de Borst aan, om dat sulcx de *regte figuure van 't vouwe des Elleboogs* is: die door een mouw, welcke over de Hand getrocken werd, en onder toegeknoopt is, edoch boven een lus of twee heeft, door welcke de Hand tussen de knoopgaten van den rock gestoken zijnde, na andre knopen tussen den Elleboogh, aan 't voorpand van den rock genaayd, kan geknoopt werden.

De rest van de *mouw om den Bovenarm is open, en met verscheyde linten op zyde, over den andren responderende, voorsien*; oock mede een lint van voren, en een van agteren, die te samen om den Hals agter in, of om een haack, of door een lus op den andre Schouder genaayd, of gebonden werden; en aan ider zyde moeten twee banden op de Schouder zijn, die men om de kortheyd van de boven opene mouwe kan nader toebinden, of laxeren, en dat tot rust van den Arm; onder dese doet men d'opgetarnende mouw met linten, als voorsz is, voorsien, ook de mouwe van hembd en hembdrock, en dat alleen om de warmte.

Die *van den Onderarm, word in een sagt en effen materasje of kussentje in een dubbeld serviet gelegt*, so dat de Hand om 't gemack voor den Patient mede rust, en op en tegen de Schouderen en Borst, met deuyts spelden gespeld werden, en moet oock met de selvige sodanigh besorgt werden, dat den *Elleboogh niet agter uyt de serviet schuyve of sacke* kan. Ik soude hier een *mouw* toe laten maken, *die den Elleboogh bevatten kan*, welke met knoop en knoopgaten boven den Elleboogh moet voorzien zijn, om die daar toe te knoopen, en moet beneden den Elleboogh lussen hebben die sterck en oock vast aangenaaid zijn, welcke door overstaande gaten gestoken zijnde, men bovens Arms haken of knoopen kan, en welke op 't voorpand van de rock moeten genaaid zijn, om die in behoorlijcke quantiteyt vast te konne knoopen, de Hand tussen de ontknoopte rock voor met een materasje, welke dese mouw bedeckt, latende rusten.

Soo die een *Comminutie heefr, leyd men deselve in een laadje daar een kussentje of materasje in legt*; even als van 't Been sal gesegt werden.

't Bovenbeen of Dye legt men in een blick, of beter een koper egaal, van buyten wel omgeslagen, gladde, ende op twee plaatsen door leden buygende lade; welke alsoo gemaackt is dat een Vrouw in een Urinaal wateren kan, mede sodanig uytgehold, even als vorens van de maniere van mouwen des uyterlijcke kleederen gesegt is, en dat buytens Bils; so dat men sonder de *lade* te bevuylen sijn gevoegh doen kan, zo dat die de Billen niet, of weynigh incommodeert; en welke met *een dun en wel doorstickte Materas, welke met cattoen of watten gevold, bekleed of voorsien is*.

Als een *Femur, een Comminutie, of schuynse breuk, niet, of wel door de Spieren en Huyd stekende lijd*, so sal men een *wrongh van linden met wasten doorstickt* maken, *aan welcke even onder tussen de Liesse en Schamelheyd, op dat den Endeldarm gemijd werde, een zeel met linde bekleed*, so verre het Lijf raackt is, en welke so veel langer is als deselve door een of twee gaten van de Kribbe met sijn wedergade buytens Beens, zydewaars agter het boven hout der Kribbe kan omgerold, omgedraayd, of anders gespannen werden; so dat niet om-

draayen

draayen kan, als door twee spijckers of pennen, het omdraayende hout belet zijnde, kan na behooren gerekt werden.

Fab. Hildanus cent. 5. obs. 86. heeft een ander Instrument met schuyven, schroeven en banden hier toe, maar oordeele sulex gans onbequaam te zijn, om dat plat is, en maar aan een zyde kan geappliceert werden; de schroeven en schuyven verhinderen, sy schuuren, wryven, en maken *excoriatie*, des selfs so onder als boven eynde moet de party aldaar in 't uytschroeven nypen.

Soo moet ook een diergelijcke *wrongh van boven de Knie, en boven den Enklaauw* op geseyde maniere van onderen buyten 't hout van de *Kribbe* nederwaars, d'een boven, d'ander onder uytgestrekt werden, op dat het lidt sijn lengte behoude.

Dit heeft *oock plaats in de Scheenen*, alleen dit uytgesondert, dat *den band of zeel onder de Knie soo langh moet wesen*, dat boven aan 't hoofd eynde, even als van die der *Femur* gesegt is, moet uytgereckt, ende d'andre van onderen boven *d'Enklaauw* geappliceert werden.

Dit's mijn inventie, te voren, door langduurige practijcq ter Zee, daar men Kribben heeft, gebruyckt.

Dese *wrongh word redelijck breed en dick van sterck linden* gemaakt, en *met wol of Kemelshair gevuld*, en so aan en om het Been genaayd, en moet mede met een riem en gesp nog voorzien zijn; de selve werden daar met een *Els* en Wasdraad opgenaayd, en dan wierd de *wrongh onder tegen het Been met dubbeld oud of fijn linden voorsien.*

Die Beenen die soo uytgerecke moeten werden, moeten een lade hebben die aan de Voet niet toegedaan word; maar moet de Voet door een dun planckje, tegens welck een *Compres* onder tegen de Voet gelegt is *rusten*, en moet agter dit planckje door een redelijck breede swagtel, de welcke agter aan 't plancke door klevende Salf gekleeft, en dan even voor op de Voet eens doorgestrickt is vast gemaakt werden, sonder nogtans dat de Voet daar door geraackt werd; voorts door de twee eynden die men ter zyde 't Verband heel om hoogh, sodanig gespannen vast maackt, dat *de Voet niet te veel voorverhangt.*

Onder den Hiel legt men een wrongh van gerold linden, of van linden alsoo genaayd, ende met watten gevult, een gat hebbende voor den Hiel, op dat die lugt hebbe, en niet tegen de *Kas of Materas* ruste; het welcke *pijn* komt te veroorsaacken, en waar van alle Patienten klagen. Ick laat mijn *Materassen soodanig na den Hiel toe vollen*, van de Kuyt af beginnende, dat die *de heele holte* naar advenand *tussen de Kuyt en Hiel volle*, en maake in de selve een gat voor den *Hiel*, en in, of op die wyse so breed zijn, dat by na het geheele Been omvatten kan; leggende *'t Gefractureerde deel* sagt en gelijck daar in: en voor een *simple andre Fractuur*, die so niet uytgerekt behoeft te leggen, neeme ik een ander *Materasje*, om agter tegen de Voet te leggen.

De lade voor 't Onderbeen, is eerst van twee smalle (twee vinger breed hoog zijnde) *planckjens, daar met swaluwstaartjens drie andre dwerse planckjens zijn in geschoten, en vast gespijckert*, om de behoorlijcke breedheyd uyt te maken, en vastigheyd te geven; over dese *Burrie* word een sterck grof doeck op zyde aan wederzyde wel

omgeſlagen. en dan noch met een lint daar op verſorgt, en dat met vele platkoppige kleyne ſpijckers geſpykert zijnde, ſo dat dat linden vlack, egaal en ſtijf geſpannen ſtaat. Deze *laden ziet Tab: 15. pag: fig: 1. en 2.*

Even onder dit doeck zijn op drie diſtincte plaatſen ter zyde drie breede, dicke en ſtercke ledere riemen geſpijckert, die door gaten, daar toe geapproprieert, even onder den doeck aan d'andre zyde konnen gereckt en opgeſpannen werden, ende waarom aldaar pennekens aan zijn, in plaats van geſpen, waar mede door de gaten in de riemen vaſt gemaackt werden, om 't ſacken te beletten, en na den nood toe te laten.

Aan de *Burrie* is aan wederzyde een plankkje, aan de boven zyde rond en glad zijnde, en aan die zyde die de Voet reſpicieert is het vierkantigh, en op verſcheyde plaatſe zijn *ledertjens aan de Burrie vaſt geſpijckert*, om dezelve open en toe te doen, gelijck of 't hengſels waren. Aan een van deſe zijn *drie riemskens met gaten vaſt geſpijckert*; aan 't ander oock buytenwaars drie pennekens, aan welcke de riemkens vaſt gemaackt werden; van agteren onder tegen de Voet is een planckje, dat tuſſen die van de *Burrie*, en d'andre zyde planckjens paſt, en wat hooger als de Voet is, en mede boven rond geſchaaft is, om dat het dexſel op de Teenen niet komen ſoude, en dat vervelen; dit plankje word door een riempje, dat van agteren daar tegen geſpijckert is, aan weder zyden van de boven zydige planckjens, oock aan pennekens vaſt gemaakt. Dit 's wel de *beſte lade* die ik heb konnen uyt vinden. De *langs gebrokene Breucke, heeft niet beſonders van de ſimple*, als dat *doorgaans wat vaſter moeten gebonden werden.*

CXXI. HOOFDSTUK.

Van de Fracture in welcke geen ſeparatie van 't Been verwagt werd.

DIt kan men in 't ſetten met de Vinger in de wonde beſt weten, alſo door de Vinger ſulex beſt geoordeeld kan werden, inſonderheyd ſo de wonde groot genoegh is, ende dat men in de wonde *door de Vingeren de punt of punten in ſijn plaats gebragt heeft.*

't Gebeurd wel dat *door vallen en ſlaan een wonde* veroorſaackt werd, *ſonder* nochtans een *vermorſelingh of puntige breucke*, maar alleenlijck een *diverſe breucke*; deſe ſal men tot dat de wonde geneſen is, ſo langh met een *Boekband* verbinden, en daar ſpalcken om leggen; de wonde mydende, dat is de ſpalck moet daar wat uytgehold zijn, zo dat even maar over de kanten van de wonde kome. De wonde geneſen zijnde zo moet die *Fractuur* weder als een *ſimple fractuur* verbonden werden.

De pijnlijcke Fractuuren ſonder wonden, kan men oock ſo met de *Boekband* verbinden, de ſpalcken niet eer vaſt aanhalende, tot dat de pyne verſagt is, en dan die, zo als van de *ſimple* geſegt is, verbinden.

Deſe

Dese *Compres* is gemaackt *van vier, vijf, ses a seven dick doeck op den andren*, in 't midden gestickt, en dat min of meermalen al na de party breed is; anderssins als te breed gestickt was, soude niet wel omgelegt konnen werden: dezelve moet boven breeder als onder wesen, conform 't lidt, en so breed dat men sonder omslagen of kreucken der selver lappen so veel als mogelijck is aan wederzyde leggen kan; de reden waarom *dese Band eerst na een gesond diergelijck lidt moet gepast en gesneden werden*, edoch een weynigh ruymer, geschiet *om de swellings wille*, die 't siecke lid onderworpen is.

De *binnenste lap is 't smalste*, de andren *al breeder pro rato*, om dat over den andren leggen moeten; dezelve is kruysgewijs uytgesneden, om dat als men anderssins met desen Band na de wonde toe wil comprimeeren, de versackte materie also expellerende, so soude men om der selver lappens schuynse applicatie, altijd onder ployen moeten maken.

Men maackt dese *Compres langh*, al na de party 't vereyst.

Men maakt meer ooren of lappen aan de selvige als men expelleren wil, indien gevalle so wel als in andre, lettende dat men de uytsnydsels niet te groot en breed make, oock niet dieper als dat men even de eynde in 't verbinden kan bergen, die eerst langs van eene zyde, en dan weder van d'andre moeten gelegt worden.

CXXII HOOFDSTUK.

Van de Fracturen in welcke 't Been separeren sal.

Dit geschied, als het *Been door de lugt* (vermids de groote wonde) *gealtereert is, en dan is de separatie plaat's gewyse*, en in de Cure deses, zo sal men het *Been so veel voor de lugt bewaren als* immers mogelijck zijn zal.

Somtijds is *'t Been soodanigh gebroken, dat tegenstaande niet ontblood is, separatie lijd, dese Fractuur sal men tot de separatie gedaan is, niet stijf binden.*

Maar insonderheyd in *Comminutione sal men met de Vingeren soo vele mogelijck is, en dat geheel los is wegnemen*, en so met de Vingeren niet geschieden kan, met een *Nijptangh Volsella*, of ander *Koretangh*, de rest die noch vast is, sodanigh schicken als best mogelijck zijn zal; om dat die nogh vast groeien konnen; en of al aan 't *Periostium* vast ware, 't selve niet afscheuren; maar om de pijn te verhoeden, der selver separatie afwagten, en so voorts met een *dicke Boekband* verbinden, die weynigh insnijdsels en lappen heeft, maar die deselve breeder heeft; en voorts behandelen zo als gesegt is; wel deselve in agt nemende, wyle uyt sorge van een *Gangræne*, of om de *veelvoudige sypelinge*, en *daar op volgende materie*, men veeltijds genoodsaackt is die alle dagen, en somtijds tweemaals te verbinden; zo dat voorsigtigh, t'elckens van boven en onderen sagt treckende tegen den andren, het Been geextendeert werde tot dat het Verband gedaan is; anderssins *krimpen de Spieren* op, en de *repositie van de Fractuur*

verargert: Dit is principaal *t'observeren in schuynse breucken*. Ik heb niet langh geleden, na dat sulcx te doen wel vermaand hadde, wyle als Doctor by den Patient ginck, gesien, dat *by versuym binnen agt dagen 't Been heel uyt sijn plaats geweken* was, ende dat door versuym en *hardkoppigheyd van een oud Chirurgijn*. Dese *Fracturen als soo slim geneesen worden, brengen dickwils recidive van de wonde mede*, en dat somtijds een jaar, min of meer, en na dat eerst met groote moeiten *gecicatriseert* zijn, al weder komen op te breken; gelijck in dit en andre gevallen ik dat menigmalen gesien en ervaren hebbe.

In dese gelegentheyd moet men maar *de wonde reynigen*, en platte *breede Plumaceolen, bestreken of niet, na vereys van saken daar in leggen, op dat de materie uytsypele, ende geen versackingh make*. Oock moet men deselve *niet vastbinden*, maar die door onse *Materas*, of andre *Kussens of Compressen*, in de lade sodanigh bewaren, dat noch dese noch dien wegh komen uyt te wijcken, of uyt sijn plaatse schieten kan: sonder spalken te gebruycken moet men die niet behandelen, ten zy de wonden geneest, en geen versackingh meer te vreesen is.

Dat verders separatie komen sal, en te volgen staat, dat wijst de grootere quantiteyt van materie, naar advenand de wonde, die oock continueel vloeid; so wels als de *omgekeerde drooge geinflammeerde lippen van de wonde*, als oock des selfs *sponcingtigh vlees, even boven de gemelte teekenen wel aan*; oock dat, als den *Patient daar op let, hy stekingh en verschuyvingh voeld*.

De *tijd van de separatie*, word van wegen de grootheyd van 't Been dat separeren moet; des selfs dickte, hardigheyd; en oft in een oud Persoon of jong is, in de Winter of Somer, en dat het selve in een koud of warm Land is daar naar genomen; so dat den precisen tijd niet gepræfigeert kan werden, gelijck sommige in dertigh, veertigh en tseftigh dagen; ja na eenige jaren dat vast stellen. Ik heb een Ritmeester een *Fragment uyt den Arm gehaald, na twaalf jaren syner quetsuur*.

Indien de *materie overvloedigh is*, kan men op het *Materasje* een leder legen daar de *materie* in loopt.

CXXIII. HOOFDSTUK

Van de Fracture, met uytstekingh van Been door de Huyd, &c.

SOo 't mogelijck is *deselve door een stercke uytreckingh in te krygen, is het beste*, als 't maar sonder perijckel van convulsie, &c. geschied; so niet, moet men *'t Been buygen, en onder de punt een dun smal sagt Willige of Lindeboomen houte planckje steken, aan welckers eynde een lint vast is*, om door de selve het van onderen vast te houden, wylen den *Medicus de punt door een kleyn fijn, en scherp Saagjen afsaagt*, so veel noodigh sal bevonden werden. Dit *planckje* word so verre mogelijck, en noodigh geoordeeld werd; tegen en onder het Been ingedrongen, om op 't selvige beter te konnen sagen.

De

De Sage is *capite de Extirpatione* beschreven, en *pag:* 264 *Tab:* 10. *fig:* 22, 23, 24, 25. afgebeeld te zien, en dese is maar in alle deelen wat kleynder.

Daar na geschied de *reekingh en restauratie*; en dese *Fractuuren met verlies van Been, brengen mede een genesingh en dat met verkortingh van 't lidt*; ten zy die kleyn is, en wel uytgereckt gehouden werd. Men sal ook *na de restauratie het bloed* allenthalve *uyt de wonde strijcken*.

CXXIV. HOOFDSTUK.

Van seer bedenckelijcke ende dangereuse Fracturen.

DIe *Beenbreucken die digt aan een lidt komen*, zijn moeilijck om te verbinden, ende men is genoodsaackt veeltijds het lid mede te bewinden, gelijck ook moet geschieden als *d'Epiphysis van 't ware Been afgeweken is*.

Een soodanigh geval, dat remarquabel is, hebbe ick *Anno* 1677. in het Gasthuys tot *Scheveningh* gehad, *in een oude Vrouw, die het Scheenbeen boven aan de Knie van sijn Epiphysis geweken hadde*; ende is na de restauratie en verband dat de Knie mede omvattede, langsaam genesen geworden, en gaat nu sonder stock of krick.

Die met *contritie van d'Epiphysis, of van wederzydens Epiphyses zijn, laten een stijf lidt na*, schoon daar geen separatie of *abfces* opvolgt.

Soo d'Epiphysis van de Tibia den Enklaauw makende, van sijn Been afbreeckt of wijckt, hoe weynigh het ook is, *werd selden so gerestaureert* wat devoir men ook doet, of men kan *altijd een meerder uytsteekingh sien: Is die veel uytgeweken, soo word het Ligamentum rotundum & tendines sodanigh uytgeset, dat men na de reductie qualijck binden magh*, om *Gangræne* te verhoeden, ten zy dat het perijckel van Gangræne voorby en over is. Hier van heb ik onder andre *Anno* 1676, 1677 en 1678 verscheyde exempelen gehad, die my geen kleyne moeiten gaven; besonder in den vermaarden Schilder *Jan de Baan, wiens lidt van de Voet gemorselt was, sulcx de stucken van d'Epiphysis als een sack met kooten rammelden*; Ik redresseerden dan de selve so als best konde, fomenteerde dan de party sonder binden, alleenlijck 't Been in een goed postuur leggende, want hier so groot een contusie was, dat niet tegenstaande sonder Band getracteert zijnde, op de negen weeken eerst de *mortificatie aan den Hiel ten volle geseparetet was*; de andre al genesen zijnde. In die tijd door het gedurigh stoven, waren de stucken van *d'Epiphysis* noch so los, dat Ik die beter quam te formeeren, en van die tijd begonde te binden; sulex hoewel genesen, men noch een overkootje siet, staande den Enklaauw wat voor uyt. Ik heb niet minder diergelijcke een voorval gehad en dat met d'Heer *Guillelmus vander Straten* zalr. ,in zijn leven naar *de Galenische swier* in die tijt vermaard Medicine Doctor, en dat in d'Heer Commis *Schuylenburgh*, Broeder van d'Heer Burgermeester *Schuylenburgh*; in welcke niet tegenstaande geen Bandagie gebruyckte, *in vier en twintigh uyren een Gangræne* tot boven de Kuyt hadde; en is egter niet sonder moeiten en lange tijds sorge genesen geworden, maar houd een *uytsteekend Enklaauwtje*. 'k Heb noch verscheyde soodanige voorvallen in de voorsz. jaren gehad; en dat eens vier soodanig in een straat, d'eene minder nood als d'andre heb-

hebbende; maar zijn noit soo geneſen, of als men daar op let, ſo kan men ſien dat den *Enklaauw wat uytſteeckt.*

Inſonderheyd *magh men niet binden als de Epiphyſis door de Huyd ſteeckt, of men heeft in vier en twintigh uyren, en dickwils minder of eerder een Gangræne* te verwagten, waar op, ſo niet geremedieerd, of geen haſtige *Extirpatie* gedaan werd, een *Sphacelus* en veeltijds een *haaſtige dood* daar op volgt.

Men ſal de ſoodanige, ſo men in 't eerſte tijds genoegh daar by gekomen is, ſagt rakende ſo veel als mogelijck is reduceren, en ongebonden ſtil bewaren, en *pijnſtillende ſtoovingen* appliceren, tot dat de digeſtie, door behoorlijcke applicatien mede ter degen gepromoveert is, en de accidenten niet meer te vreſen zijn.

De *Fracturæ aſſerales, of die tot het Mergh toe penetreren ſcheurende zijn*, welken *in Schenen*, inſonderheyd die met Paarden omgaan, door ſchoppen der ſelver meeſten tijdt veroorſaackt werden; Deze komen in het gaan ſoodanigh het *Perioſtium te drukken en te nypen*, dat daar door een *ruptie des ſelfs*, en door die, een *leeckingh geſchied*, die tot in 't Merg ſackende, aldaar met het ſelvige een fermentatie maken; welckers *vogtigheyd het Been ſelfs doordringt, uytſet, ende dick maackt*; ſo dat op 't laatſt na groote uytgeſtane pijn, daar *ulceratie op de Scheen, met vervaarlijcke uytwaſſingh van vlees komen te volgen*; welcke hoe menigmaal men die, en dat met *ſtercke medicamenten*, al was 't met branden door *actuale Cauterien*, wegneemt, ſo *recrudeſceert* ſy, en waſt immers ſo ſterck, daar weder tegen aan; oock ſo *ſet de ſelfſtandigheyd van 't Been ſigh uyt*, word *voos, dick, difform en leelijck.* So dat dan daar niet anders als d'*Extirpatie* te doen valt en geſchiede moet.

Maar om dit alles voor te komen, ſal men wanneer door de pijn, die ſomtijds een *inflammatie* mede brengt, *ſypelingen* en *lancinationes*, of ſteeckingen zig opdoen, zo dat men niet lyden kan dat men op de Scheenen raackt; dit zig ſo vertonende, zo moet het zeckerſte middel zijn, de Scheen met *Cauſtiquen* ten minſten eerſt een vinger langh te ontblooten, en ſien hoe verre die ſcheure gaat, welke alſoo doende ſo verre ſy reyckt moet vervolgt werden. *Dan ſet men tot het Mergh toe, langs de ſcheure, van onſe kleynſte nieuw geinventeerde exfoliative Trepanen*, en dat digt by den andren; dit gedaan zijnde moet men met onſe *welſnydende Scalpra 't Been ſoo uyt ſchrappen* en dat tot het Merg toe, en ſtrijcken of gieten al dan daar *Balſam. Arcæi* in, om ſo doende het vlees te procureren, dat dan vaſter werdende een *Callus* maackt, ende ſo geneſen werd; en dat ſomtijds ſonder, en ſomtijds met ſeparatie van 't Been, al na dat d'operatie vroegh of laat in 't werck geſteld werd.

Hier ſtaat te noteren, dat deſe operatie geen uytſtel lyden moet, om dat het *Merg ſo ligt aan 't rotten raackt*, en dat *met de vreeſlijckſte ſtanck van de wereld.*

Den *negen en twintigſten January* 1683. heb ik geviſiteert en verbonden een Perſoon genaamd *Will*, zijnde Koetſier van de Heer *Aldermans Backwel* zalr. hebbende een *groote ſpleet in 't Scheenbeen*, en dat met niet mindere verwondingh van de Scheen ſelfs, welke door een ſlagh van een Peerd hem toegebraght was, ſulcx de geheele veſtinge van de Kalkoen beſchouwt konde werden: Hier op volgde groote ſeparatie, met afgryſſelycke ſtanck; ſulcx te raden wierd de

de *Scheen t'ontblooten*, gelijck oock dede, en vervolgde als doen de *spleet, die tot het Mergh doorgingh*; daar na zo appliceerde ik verscheyde van onse *exfoliative Trepanen* langs de scheen tot op de spleet, waar door de medicamenten toegangh konde gegeven worden, om de *putrefactie* te beletten; en wyders andre *Trepanen* na die, om de exfoliatie te verhaasten, gelijck geschied is; ende is also door onse procedure volkomentlijck, met veel dispendie van tijd gerestaureert geworde.

CXXV. HOOFDSTUK.

Van de Fracturen van besondere Deelen; voor eerst van die van de Neus.

DE *cartilagineuse substantie* lijd een *vestigium, sedem contorsionum, contusionem; en comminutionem*, maar *'t vaste been Fracturam*. Dese beyde werden met een *sagt houtje, aan d'eene zyde plat, en aan d'andre zyde rond zijnde, conform het Neusgat*, van binnen en van buyten met de Vingeren *gerestaureert*; en dan steeckt men een *loode Canul in de Neus, conform 't Neusgat* gemaackt, met twee oortjens, door welcke een draad is, die aan de muts boven vast gemaackt werden, en dan wyders verbind men dezelve na de Konst.

CXXVI. HOOFDSTUK.

Van de Beenbreuck van 't onderste Kakebeen.

DEse *Fracture in dien schuyns is, en dat met verlies van Tanden*, die ingeset zijnde in haar *alveolis* noit hebbe sien vast groeien, moet door een sagt houtjen, so hoogh als de naburige Tanden zijn, welk onder wat uytgehold, en aan de eynden, om beter tegen de *Tanden* en *Tandvlees* te sluyten, door draden die door gaatjens in 't houd gestoken zijn, aan *d'andre wederzydige Tanden vast gemaackt werden*.

Dit heeft oock plaats in een *dwerse Fracture, met verlies van Tanden*, en in een *Comminutio* of *vermorselingh*; welcke *Comminutio* in dier voegen *in een Kleermaker, door een slagh van een Kolf*, ik sonder de minste schevigheyd genesen hebbe, de *Kinne en Kakebeen met een Cancer band*, welckers twee eynden van de Kin agter 't Hoofd op de muts, en d'andre regt boven 't Hoofd vast gemaackt waren, met Compressen en *Emplastrum de Laudano* versien zijnde: Edoch *na drie jaren separeerden noch een Been*, en doen bleef de *Mond en Kakebeen seer slim in mijn afwesen*, als hy tot *Woerkom* in Garnisoen lagh.

Door dese seer *Mergrijcke maxille, loopt een groote Ader en Arterie*, die, *soo gequetst werden*, zo als gesien hebbe, *groote moeilijckheyd geven*, en wel een ervaren

varen Man van doen hebben om 't bloed te ſtempen, 't welck beſt met *geperſte Boviſt* geſchied, en op die een *dicke Compres van klevend Sparadrap* gemaackt geleyt, gebiedende den Patient de Mond ſtijf toe en ſtil te houden, en op die zyde niet te leggen.

Roonhuyſe pag. 146. *obſ.* 32. heeft een *kopere plaat*, (die beſt is ſtijf te zijn en met koud water geſlagen moet werden) welke met gaatjens doorboord, en conform de Tanden breed is, hebbende een *krom door gegloeit koperdraad*, welke de dickte van een ſpeld heeft, welke hy om vier Tanden gedaan hadde, en door de gaten van dit Inſtrument (apparent door Tangetjens) doorgeſtoken was, daar na omgedraaid, en aan de Tanden vaſt gemaackt hadde, *om die, en conſequenter 't Kakebeen in ſijn plaats te houden*, de ſelfde draden met een Snytangh kort aſſnydende, om dat die de lippen niet ſouden quetſen. Deſe plaat wilde ick liever wat dikker van Palmboomen hout maken, om dat tegen het Tandvlees niet zo zeer doen zoude.

CXXVII. HOOFDSTUK.

Van de Fracture van 't Sleutelbeen.

DEſe, 't zy datſe *ſchuyns*, *dwers of gemorſelt* voorkomt, hoe veel neerſtigheyd en induſtrie men ook aanwend, werd ſelden ſonder difformiteyt geneſen.

Ja ik ben geneceſſiteert geweeſt een openingh te maken, om de *doorſtekende ſtucken* uyt te halen; maar hebbe noid geſien ſulex te moeten geſchieden, om dat dezelve 't ademen belettede, zo als *Paré* ſegt; waar door men de dood niet ontgaan ſoude.

De reſtauratie geſchied op deze wyze, *den Patient moet naakt op een banck ſitten*, den Dienaar van agteren ſet *ſijn Knie tuſſen de Schouderbladen op den Ruggegraad*, ende treckt met beyde ſijn Handen de Schouders ſo veel hy kan agterwaarts, en terwyle reſtaureert den Chirurgijn de Fractuur van voore. Dan vold men met *Compreſſen* van *welklevende Sparadrap*, op de *Pleyſter de Laudano*, de holligheden op, ſoodanigh dat die wederzijds met de *lange Compres*, die tuſſen beyde langs de *Clavicul* legt, even hoog zijn; daar legt men dan een groote *welklevende Pleyſter* over, ende over die weder een *Compres*, en men verſekere als dan de *Fractuur* door de *Capeline band*; een *Band* alſo genoemd, die ſeer ſelden van weynige na behooren gelegt werd.

Daar na *vleugeld men den Patient met banden de Armen agterwaarts na den rugge toe*, op dat de *Claviculen* niet na de Borſt gedrongen, en de *Fractuur* ontſet ſoude werden, latende den Patient 's nagts op ſijn Rugge leggen.

CXXVIII. HOOFDSTUK.

Van de Fracture van 't Schouderblad.

HIer valt niet anders te doen, als de *uytgewekene stucken met de hand te herstellen*, en die los zijn en niet vast groeien konnen, moet men door d'openingh, so daar een is uythalen, so daar geen openingh is moet men der een maken; voorts de *fractuur* met Compressen en Banden voorzien, en dat na 't goed oordeel van een ervaren *Medicus* of *Chirurgus*, welken de Bandagien verstaan.

Die *in 't lidt van de Schouder en Schouderblad geschied*, sleept meest de dood mede, om de groote *aponeurosen* en *vasa*, *die inflammatie*, *gangræne*, en somtijds *bloedstortingh qualijck te restringeren*, mede brengen. Gelijck *Paré* in den Marquis de *Villars*, den *Koningh en Rijngrave Philibert* gesien heeft.

CXXIX. HOOFDSTUK.

Van de Fracture van het Borstbeen.

DIe herstelt men op die wyze gelijck de *Clavicula*, en hoewel die veeltijds *bloed spouwen mede brengt*, en moeilijckheyd in 't restaureren geeft, so werd die noch al genesen; wel in agt nemende dat de banden niet te vast gelegt werden, om de respiratie niet te beletten.

Van de *Fracturen, en haar appendentien en dependentien van de Ribben*, siet *Paré fol* 5, 6. *cap.* 11. en de volgende capittelen tot de *Fracturen van den Arm toe*; Item *cap.* 19. van de *Fracturen van de Hand*.

De *Fracturen van de Heupe* gaan ligt uyt malkandren, so men die niet wel en voorsiet en bewaard.

CXXX HOOFDSTUK.

Van de Fracture van de Knieschijf.

DEse indien *die langs de langhte vande Knieschijf is werd best genesen*, *de dwerse moeilijcker*. Noch moeilijcker *als'er twee of meer stucken van onderen of bovenen*, of so een onder en een boven *af zijn*; alder moeilijckst, als'er *Comminutio* met een wonde by is.

Die volgens de langte des Knieschijfs is houd men met een *Band van linden tien*, *twaalf of vijftien dik op den andren geslickt*, en daar lederen en gespen op ge-

naayd zijn, by den andren, of ook wel met de *Capeline band*; deſe als wel geneſen werden, brengen ſelden 't manck gaan mede.

d'Andren, van welcke veele *meeſt wat manck blyven*, werden met de *Capeline band* beſorgt; oock konnen ſy qualijck trappen opklimmen, en worden ſeer langſaam geneſen, al ſchoon men den Patient in een *lade* leggen laat, gelijck in de *Fracturen van de Dye en Scheen* geſegt is.

Marc. S. A. de eff. Med. part 2. cap. 9. de iis quæ ad oſſa pertinent de *Fracta nec ita conglutinata Patella*, wil in de *dwerſe gebrokene Patella*, *die ſelden geneeſt*, om dat de *Extenſores die van den andren trecken*, *een openingh gemaackt hebben*, en de *ſtucken die breuck geleden hebben*, *door ſchrappen van haar Callus berooft* hebben, en dan deſelve *weder digt by den andren gebragt*, *t'ſamen gebonden*, en een ſufficienten tijd ſo gehouden hebben, te meer, om dat *Paulus Avicenna*, *Guido*, *&c. in een difforme callus*, *de Huyd t'openen* gebieden, en ſo de *callum* met *Raſpatorien wegh te ſchrappen*. En ſegt hy, ſulex in *Ore genæ* van eenen *Anglo Ficto Lucano*, wiens *gequetſt* geſeyde *Been*, door *een difforme callus aſſienlijck geneſen* was, gedaan te hebben.

Wat belangt dat *van de Rotula*, dat ſoude beſwaart, en met een langſame groote gediduceerde openingh en dat zeer pijnlijck moeten geſchieden, en hoe dat t'ſamen binden daar in ſijn werck gaan ſoude kan 'k niet uytcijfferen.

't Andre, als oock voor ſo veel als men daar by komen kan in andre deelen, is practicabel: maar hoe ſchoon een cicatrice, een ſnede, of meer ſneden die men in 't Aangeſigt gemaackt heeft, hier uyt overblyven ſouden, geve ik ider in bedencken.

Johan Muſſchenbroeck, woonende tot *Leyden*, een fraay werck-Meeſter, maackt een beſonder goed Inſtrument om de gebrokene Knieſchyven t'ſamen te houden; van wie geinventeert wete ick niet, maar is wel uytgevonden, dit Inſtrument ziet *Tab: 15. pag: fig: 12.* afgebeeld.

Nota. De *Fracturen van de Knieſchyven*, moeten wel t'ſamen gebragt, en ſo gehouden, dog egter nu en dan wat verſchoven werden, om *d'Anchyloſis* te vermyden, waar door 't lidt ſtijf blyven ſoude.

CXXXI. HOOFDSTUK.

Van de qualijck geformeerde Fracturen, daar de kromte, of uyt of inwaars is, als de *Valgi extrorſum*, *vari & contra introrſum*.

DEſe werden beſt *door een ſtereke extenſie met Inſtrumenten weder gebroken*, ende beſt noch in jonge Luyden en dat in d'Armen of onder-Beenen, en als de *callus* nog vers is.

Indien *door een Comminutie eenigh been in 't Mergh blijft ſteken*, dat brengt *groote ſtanck*, en andre accidenten voort, en is veeltijds doodelijck. Soo *door de Huyd*

Huyd steeckt, maackt men wel een openingh; om het *been af te nypen*, *Sagen*, of door *Tangen* uyt te nemen; al na dat de saken sigh openbaren sullen.

De *Fractuur der Dye geneest nooit*, of seer selden, sonder dat den Patient niet wat manck gaat, te meer als *tussen de breuck een beentje sit*, die de *Fractuur gestadigh doet wiggelen*, en de onderlinge t'samenrakingh belet, 't welck met een *Tangh* door een gemaackte openingh diend uytgehaald te werden; doch om de *dickte van de Spieren in de Dye*, is 't wat periculeus en moeilijck.

Om dan de *Dye* wel regt te houden, heeft *Scultetus* een *Glossocomium Tab.* 21. fig: 6. te zien geinventeert, edoch daar gebruycken wy *de wrongen met zeelen* toe, als vorens gesegt is.

Dese volgende pleysters zijn voor de breuken zeer dienstigh.

Emplastrum des Druides.
Vulnerarium.

℞ *Gum: galban: solut:* ʒx.
Ammoniac: ʒij & ʒiij.
Opoponac: ʒiij.
Ol: olivar: ʒxl.
Lithargyr: aur: ʒxxiv.
Viridis æris ʒj. *debet.*
Cum lytargyr: coqui.
Cera flavæ ʒxvj.
Magn: oriental: ʒiv.
Mirrh: pulv: ʒij.
Aristoloch: long:
Rotund: an: ʒvi.
Mastich:
Olibani.
Gum: bdellii an: ʒj.
Thuris opt: ʒij.

Autor vult ut hoc *gummata* pulverisentur & ut *magnes* cum oleo misceatur. Hoc Emplastr: cum aceto malaxari & formari debet.

Emplastrum Operitivum.

℞ *Cerussæ pulverisat:*
Ol: olivar: an: ℥j.
Coq: per quadrantem horæ, tunc adde:
Cera citrinæ ʒxij.
Colophoniæ ℥ß.
Fiat Emplastrum.

Emplastrum Vulnerarium.

℞ *Therebinth: claræ* ʒviij.
In qua solvantur & liquefiant.
Gum: tacamahacæ ʒiß.
Elemn: ʒiß.

His solutis, atq: per linteum Colatis adde.

Cera flava & odorat: ʒxij.
Axung: Anseris.
Caponis an: ʒij.

His probe conjunctis immisceantur ulterius sequentia, subtilissimo modo incisa & contusa ad formam pultis: utpote;

Rad: Symph: major: recent: ʒij.
Enulæ.
Althææ an: recent: ʒj.
Herb: hyssop:
Betonicæ.
Alchimill:
Millefolii.

Heder: terreſtr:
Flor: chamameli recent: an: ℥i ß.
Oculor: populi arbor: recent: ℥ij.

Tandem ſequentes inſpergantur pulveres uti ſunt.

Pulv: Olibani.
Mirrhæ.
Maſtichis an: ℥i ß.
Rad: ireos florent: ℥j.
Croci ℥vi.
Camphoræ in olei ſtillatitio.
Aniſi ſolut: q: ſ:
Ad pulticulam ℥ij.

Fiat Ex omnibus S: A: *Emplaſtrum* in diplomate, vaſe nimirum duplici, leni calore agitandum.

Fiat Emplaſtrum.

Emplaſtrum Vulnerarium Verum.
℞ *Pulv: Gum: Elemni.*
Opoponacis.
Sagapeni.
Maſtich:
Olibani.
Mirrhæ an: ℥i ß.

Hæc omnia liquefiant, beneficio caloris leniſſimi in

Therebinth: claræ ℥viij.
Baſam: n: Vulnerar: mart:
Balſam: nos: Sulphur: vulnerar: an: ℥ij.

Et dum in diplomate liquefacta adhuc calent, ſuperaddantur ſequentia ſubtiliſſime inciſa & minutiſſime contuſa; utpote;

Rad: Symph: major: recent: ℥i ß.
Herb: Alchimillæ.
Conſolid: Saracenic:
Millefolii.
Plantag: min: acutis foliis.
Pyrolæ an: recent: ℥j.
Flor: hyperic: recent: ℥x.
Gemmar: populi arbor: recent: ℥j.
Summitat: laric: ſeu Abietis.
Lanuginear: ſeparat: ℥i ß.
Pulv: ſang: Draconis.
Lapid: calaminar: cum.
Succ: plantag: parat:
Oſteocollæ itentid: cum
Succ: plantag: parat: an: ℥j ß.
Sarcocollæ ℥ß:
Croc: martis ex vitriolo
Martis per calcinationem.
Parati ℥i ß.

Ultimo, tandem, quando quaſi refrixerunt admiſcentur.

Balſam: peruvian: ℥i ß.

Fiat, omnibus exacte inter ſe invicem copulatis.

Emplaſtrum.

Emplaſtrum Catagmaticum ſeu ad fracturas oſſium.
℞ *Therebinth: claræ odorat:*
Ceræ flavæ odorat: novæ an: ℔i ß.
Reſinæ alb: Pini ℔ij.

His liquatis ac per linum & qualum colatis, immiſceantur ſequentia, ſubti-

tiliſſime prius inciſa & contuſa: utpote.

Rad: conſolid: major: rec: ℥iij.
Sanicula
Barba hirci.
Tormentillæ.
Herb: Conſolid: Saracenic:
Alchymillæ.
Pyrolæ.
Millefolii.
Hyperic: ſumitat: floreſc:
Fol: Querc: an: recent: ℥ij.
Oculor: populi arbor: recent: ℥iij.
Sumitat: laricis, vel Abietis.
Arboris recent: ℥ij.

Quibus probe unitis ſuperadantur pulveres ſequentes.

Pulv: Olibani.
Maſtichis.
Mirrhæ.
Sang: Draconis.
Succ: pp: an: ℥ij ℈.
Lapid: Oſteocollæ.
Calaminaris cum ſucco.
Millefolii parat: an: ℥ij.
Flor: roſar: rubr:
Balauſtior: an: ℥j.

Miſceantur exacte in diplomate; fiatque *Emplaſtrum* debitæ conſiſt:

Emplaſtrum Baſilicum Vulnerarium.

℞ *Therebinth: claræ odorat:* ℥j ℈.
In qua liquefac.
Pulv: maſtich: Electi:
Sagapen: an: ℥j.
Colophon: translucid: ℥iv.

His liquatis paulatin adde.

Pulv: Mirrh: transpar:
Oliban: albiſſ:
Succ: alb: pp: an: ℥j.
Croc: opt: ℥ß.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Emplaſtrum Defenſivum.

℞ *Lythargyr: ſubtiliſſ: pulv:*
Ceruſſæ pulv: an: ℥xvj.
Ol: ſambuc: exflorib:
De Sperma: Ranar: an: ℥j.
Ungt: populei ℥vj.
Aceti ſambuc:
Roſacei an: ℥viij.
Succ: plantag: depurat: ℥x.

Coq: in ſartagine ampla igne leniſſimo ad *Emplaſtri* conſiſtentiam molliorem, ſpatula ſive rudicula continuo agitando: cui ab igne remoto adde.

Cera flavæ nov: odor: ℥iv.
Pulv: olibani ℥ij.
Maſtichis.
Roſar: rubr:
Lapidis: calaminar: cum ſucco.
Plantag: parat: & exſic:
Rad: ireos flor: an: ℥i ß.
Liquirit:
Mirrhæ an: ℥j.
Croc: opt: ℥ß.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Emplaſtrum

Emplastrum de Minio.

℞ *Ol: olivar:* ℔j.
Minii.
Cerussæ an: ℥viij.
Ceræ flavæ ℥iv.
Therebinth: claræ ℔j.
Fiat Emplastrum.

Aliud.

Emplastrum de Minio.

℞ *Ol: olivar:* ℥xx.
Sapon: venet: ℥ij.
Minii subtiliss: pulv: ℔ß.
Cerussæ ℥iv.

Coq: leni igne S: A: ad *Emplastri* consistentiam, *sub finem addendo.*

Caphuræ solut ℥ij.
Pulv: mastich:
Olibani an: ℥j.
Fiat Emplastrum.

Emplastrum Nigrum.

℞ *Ceræ flavæ* ℔j.
Resin: pini.
Picis navalis.
Græcæ an: ℥xiv.
Therebinth: venet: ℥j.
Ol: Therebinth: rubr: ℥ij.
Colophoniæ ℥iij.
Axung: porci ℥iß.

Solvantur *pix* cum *Colophonio, therebinthina, Axung:* & *Resina:* mox decantetur in aliud vas & a fœcibus separetur, tum adde reliqua & Fiat *Emplastrum.*

Aliud.

Emplastrum Nigrum.

℞ *Colophoniæ.*
Resinæ.
Picis Navalis.
Ceræ flavæ.
Vitriol: Roman:
Cerussæ.
Olibani.
Mirrhæ an: ℥viij.
Mastich: ℥j.
Olei Ovorum ℥ij.
De Spica ℥j.
Juniperi ex granis ℥iij.
Rosar: ℥vij.
Mumiæ ℥ij.
Terræ sigillat:
Sanguin: Dracon: an: ℥j.
Vitriol: alb:
Corall: rubr: an: ℥ij.
Axung: Ursi ℥iß.
Thymall: ℥iß.
Lapid: magnet: pp: ℥ij.
Lumbricor: pp:
Camphor: an: ℥j.
Fiat S: A: Emplastrum.

Emplastrum basiliconis minus.

℞ *Ceræ flavæ.*
Resin: pineæ.
Picis Græcæ an: ℔j.
Ol: olivar: q: s:
Fiat Emplastrum.

Emplastrum Basiliconis majus.

℞ *Ceræ flavæ.*
Resin: pineæ.

Sevi

Sevi vaccini.
Picis græca. Nigræ.
Therebinth.
Thuris.
Mirrhæ an: ℥j.
Ol: Olivar: q: s:
Fiat Emplastrum.

Emplastrum de Minio Vigonis.
℞ *Ol: rosar: ℥jß.*
Myrtini.
Ungt: populeon: an: ℥iv.
Pinz: Gallinæ ℥ij.
Porcinæ ℥vij.
Sevi Castrati.
Vaccini an: ℥ß.
Lythargyr: Aurei.
Argentei an: ℥iijß.
Ceruſſæ ℥iv.
Minii ℥ij.
Therebinth: ℥x.
Ceræ q: s:
Fiat S: A: Emplastrum.

Aliud.
Emplastrum de Minio Massæ.
℞ *Minii ℥ij.*
Ol: Rosacei ℥xx.
Picis navalis ℥iv.

Bulliant omnia simul, donec per coctu-ram redigantur ad formam Cerati, dein adde.
Therebinth: ℥ij.
Fiat S: A: Emplastrum.

Emplastrum ad Tophos.
℞ *Picis Navalis.*
Colophon: an: ℥ij.
Mucilaginis rad: alth: ℥ijß.
Gum Galbani.
Mastich:
Mirrhæ.
Thuris.
Ammoniac: an: ℥iß.
Propoleos.
Visc: quercin:
Aristoloch: rotund:
Æris usti.
Ceræ Citrinæ.
Therebinth: an: ℥ij.
Fiat S: A: Emplastrum.

Emplastrum Filii Zachariæ.
℞ *Ceræ flavæ.*
Medull: cruris Vacc:
Adipis Anatis.
Gallinæ.
Mucilaginis sem: lini an: ℥ß
Ol: lini q: s:
Fiat: Emplastrum.

Si autem valentius facere volueris adde,
Mucilag: rad: Alth:
Fœnugrec: an: p: Eq:
Ol: leucoii q: s:
Adhuc valentius si addatur.
Mucilag: Oesypi.
Ichthyocoll: an: q: s:
Fiat Emplastrum.

Emplastrum Tetrapharmacon.
℞ *Picis navalis.*
Resinæ.
Ceræ.

Adipis vacc: an: ℥ij.
Fiat Emplaſtrum.

Aliud.

Emplaſtrum Tetrapharmacon.
℞ *Lithargyr:*
Aceti fortis.
Ol: commun: an: ℥iij.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Emplaſtrum Stictícum Crollii.
℞ *Minii.*
Lapid: calaminar: an: ℔ß.
Litharg: auri.
Argenti an: ℥iij.
Ol: lini.
Olivarum an: ℔jß.
Lauri ℔ß.
Ceræ.
Colophoniæ an: ℔j.
Vernicis.
Therebinth: an: ℔ß.
Cum: Opoponacis.
Galbani.
Ammoniac:
Bdellii.
Serapini an: ℥iij.
Succini citrini.
Olibani.
Mirrhæ Alexandr.
Aloes Epatic:
Ariſtoloch: long:
Rotund: an: ℥j.
Mumiæ tranſmar:
Lapid: magnetis.
Hæmathit: an: ℥jß.
Corallor: rubr:
Alber.
Matris perlar:
Sang: Draconis.
Terræ medicat: Strigenſ:
Vitriol: alb: an: ℥j.
Flor: antimonii.
Croc: martis an: ℥ij.
Camphor: ℥j.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Emplaſtrum Santalinum.
℞ *Ceræ novæ ℥iv.*
Reſinæ ℥v.
Santal: rubr:
Vini ſublimat: an: ℥iß.
Croc: ℥ij.
Oliban: Maſtich:
Mirrhæ.
Aluminis an: ℥ß.
Fiat Emplaſtrum.

Emplaſtrum Griſeum.
℞ *Lapid: calaminar: pp: ℥j.*
Lithargyr: auri ℥ij.
Ceruſſ: ℥ß.
Tutiæ ℥j.
Therebinth: ℥ß.
Ceræ novæ ℥iij.
Sevi Cervini ℥iv.
Thuris Elect: ℥v.
Maſtich: ℥iij.
Mirrhæ ℥ij.
Camphor: ℥jß.
Fiat Emplaſtrum.

Aliud.

Emplaſtrum Calagmaticum ad
Fracturas oſſium.
℞ *Rad: ſymphit: major:*

Althea

Althea.
Visci quercini an: ℥ij.
Plantaginis.
Chamæpyth:
Hypericon: an: Mj.

Fiat decoctio in Eq: partib: *vini rubr: & aquæ Fabror:* ad medias: Colat: adde,

Mucilag: sem: Cydonior:
Cum decocto Aristoloch:
Rotund: extract:
Olei mastich:
Rosarum an: ℥iv.
Cera virginis ℔j.
Lythargir: auri ℥ij.
Therebinth: ℥iij.
Flor: balaustior:
Rosarum.
Myrtillor:
Acacia an: ℥ß.
Mumiæ.
Gran: Androsami, vel,
Sem: hyperic:
Colophoniæ.
Mastich:
Succini an: ℥vi.
Picis navalis ℥iß.
Boli armeniæ.
Farin: volatil:
Thuris an: ℥jß.
Sang: Draconis ℥ij.
Fiat S: A: Emplastrum.

Emplastrum Oxycroceum Vigonis.
℞ *Olei Myrtini.*
Rosarum.
Omphacini an: ℔jß.
Succ: rad: althea ℔ij.
Rad: & folior: fraxini.
Consolid: minor:
Folior: myrti an: Mj.

Omnia prius aliquantulum contusa, bulliant in *vino rubro* q: s: ad medietatis consumptionem cum,
Mirrhæ.
Thuris an: ℥ß.

Deinde fortiter colentur, cujus colaturæ addatur.
Sevi hircini ℔ß.
Therebinth: ℥ij:
Mastich: ℥j.

Iterum cum prædictis oleis bulliant ad consumptionem decoctionis. Postea modum colentur addendo.
Lithargyr: auri.
Argenti an ℥iij.
Boli Armeniæ.
Terræ sigillat: an: ℥ij.
Minii ℥x.

Coq: lento igne & cum *Cera nostra* s: q: semper baculo agitando.
Fiat Emplastrum.

Emplastrum manus Dei.
℞ *Ol: communis* ℔viij.
Lithargyr: auri pp: ℔iv.
Cera Citrinæ ℔ij.
Therebinth: venet: ℔j.
Gum: galbani.
Opopanacis.
Ammoniac:
Sagapeni.

Mirrhæ.
Olibani.
Maſtich: an: ℥viij.
Ol: laurini ℥vj.
Lapid: Calaminar:
Magnetis.
Ariſtoloch: longæ.
Rotund: an: ℥iv.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Emplaſtrum Andreæ a Cruce.
℞ *Reſinæ* ℥xij.
Gum Elemni ℥iv.
Therebinth: venet.
Ol: laurini an: ℥ij.
Fiat Emplaſtrum.

Emplaſtrum Paracelſi.
℞ *Ol: communis* ℔ij.
Lithargyr: auri ℔j.
Ceræ flavæ ℔ß.
Therebinth: venet: ℥iv.
Gum: Ammoniac:
Elemni an: ℥ij.
Bdellii.
Opopanacis.
Galbani.
Maſtichis.
Mirrhæ.
Thuris.
Aloes.
Rad: Ariſtoloch: rotund:
Lapid: calaminar: an: ℥j.
Ol: laurini ℥iß.
Fiat Emplaſtrum.

De *Elixer vitæ*, *ſpiritus matricalis*; *balſam: vulnerarium martiale*, en de *balſamum ſulphuris vulnerarii*, ſullen daar na beſchreven werden. Deſelpleyſters zijn verwarmende, verdunnende, pynſtillende, ſuyverende, heelende &c. weshalven in *been* als andere *breuken*, *Contuſie*, *harde geſwellen*, vuyle als andere wonden &c. tot geneſinge zeer dienſtigh.

De Inſtrumenten en bands legginge tot de *beenbreuken* behoorende zijn hier vervolgens afgebeeld.

Tab: 15. fig: 1. Is de *lade*, *of de kas voor een gebrooken been*; A, A. de *holte der lade* om *'t been in te plaatzen*; B, B. de *hengſelies* ofte *klauwierties* van het kasje voor de voet; C, C, C, C. de *vleugels van de lade*, welke naar proportie des beens zig openen en ſluyten konnen; E, E, de *vleugels van het kasje ofte lade des voets*, welken ſig door middel van de hengſelies, B, B. openen en ſluyten konnen; D, D. de *doorſnydſels der vleugels* waar door het eene voor 't andere geopent of geſloten werd, * * * * de *klauwierties* door welken de vleugels open en toeſluyten; F, F, F. de *vierkanten Ringen*, door welken de *leere riemen* G, G, G. paſſeeren; H, H, H. de *Geſpen*, door welken de leere riemen paſſeerende vaſt gemaakt werden; I, I. de *houte lade ofte kas voor de voet.*

2. De *houte lade voor een gebrooken Arm* met zijn ſluyt banden, A, A, A. en B, is de holte der lade.

3. Een *ſtevige yſere ſchroef*, ofte *yſere ſchroef ſpil*, om Armen ofte *anderen leen onkleed zijnde* te herſtellen; A, A, A. is *de gheele ſchroef*

mets

Fig. 1.

met zijn groeven; zijnde een Duym dik; B. is *de kas* in welke de *schroef geklonken* is; C de *kooker* in welke de *schroef A. loopt en omdraayt*; D. de *ronde knoop met zijn gad en doorgestookene bout* E, E. in welke de *schroef* eyndight en door de bout E, E, omgedraayt werd; F, F. *bank schroef*, door welke de *schroef* A. A, A. op een *bank ofte tafel* in G, G. door de *schroef* H, H. *vast geschroeft werd*; K. *tweede kas van de schroef* A, A, A. in welke deselve *in I. loopt, en omdraayt*; welke kas met twee *kromme haaken* L, L. voorzien is, welke de *koorde* M. omvangen.

4. De *leere sluytriem* met zijn *gesp toegegespt* A. en *haaken* B, B. welke *riem* om arm of been gebraght wert, en de *koorde* M. aan desselfs *haaken* B, B. vast gemaakt werden.

5. Deselve *riem los en uytgestrekt* met zijn *haaken* B, B. en *Gesp* A. als mede de *pennen tot de Gesp* en riem C, C.

6. De *vier dubbelde Katrol, Glosoconium dictum*, om Arm of Been ontlid zijnde te herstellen: A, A. zijn desselfs *haaken* met welken om het lid, als mede aan eenig ander deel van balk of pen vast gemaakt werden; B, B. zijn de *koorden*, welken over de *katrollen* loopen. C, C. de *katrol kookers*.

7. De *leere riem toegegespt met zijn haaken* A, A. Welke riem om Arm ofte Been gegespt werd; en de *katrol* met sijn *haak* A. welke door een koorde aan de haaken des riems vast gemaakt werd.

8 Een *gebrooken been met wonde*, en desself band: A is het gebrooken been; B, B. de wonde; C, C. de *driedubbelde band*, *boeks band* genaamd: D, D, D, D, D, D. de driedubbelde insnydingen.

9. Een *gebrooken beens legginge met zijn onwindzels*, A, A. is het *gebrooken been*; B. de *wonde*; C, C. *twee stroo Armen* op zyde des beens leggende; D, D, D, D. de *bandens legginge over de stroo Armen* C, C. en been A, A; E. het *kussen* in welke het been geleyd word; F, F de *boekx band*, of *driehoekige dubbelde bands legginge* om't been.

10. *Arm bands legginge* met *bands openingh* voor de *wonde*; A; is de *Arm*; B *bands omswagtelinge*; C de *openingh voor de wonde*; B. bands eynde tot sluytinge der wonde.

11. *Been bands legginge*, met bands openingh voor de wonde; A is het been; B. *bands omswagtelinge*, C. *bands openingh voor de wonde.*

12. *Knieschijf band* met zijn *gespen* A, A, A. en *leere riemen* B, B, B, en *kleniere* C. C. door welke na de knie geschikt en gevoeght werd, zijnde dezelfve van yser uytgeholt gemaakt en bekleet. D. de tusschen spatie van de band.

13. *Bands legginge om den Arm Glomerée* als mede *Rhomboides* genaamd; C, C den Arm; 3. en 4. *bands kruys wyze slingeringe*, D. het *eynde des bands.*

14. *Bands legginge om Been of Arm le Sinum ou Mouffe* genaamd, om dat

desselfs kanten elkander rakende zig vast sluyten en toedringen: A. het begindzel der band legginge; C, C. de *Dye* ofte *been*.

15. *Breede sluyt nestelband van dik linden* ofte *leer* gemaakt om Arm ofte been geleyd; A. de band; C. de *nestelinge*.
16. *Opschortende band* met drie eynden A. B C.
17. *Opschortende bands legginge*, voor *schouderblad en boven Arm Spica* genaamd.
18. Tweede *opschortende bands legginge tot het selfde gebruyk*.
19. *Rhombus* bands legginge om den Arm.
20. *Hiel bands slingeringe*.
21. *Knieschijf bands legginge Ascia* genamd.
22. *Spalken* van dunne smalle reepjes eyken stukjes A, B, C, D, E, gemaakt, en nevens den andren gevoeght en geschikt; en met *breed rood band* 1. 2. 3. nevens den anderen geleymt en vast gemaakt om zig gemakkelyk naar het been te voegen: Dese *spalk* vertoont zig van onderen, of binnenste zyde.
23. Tweede *spalk uyt reepjes gemaakt* van de buytenste zyde ofte bovenste kant zig vertoonende.
24. 25. Deselfde *spalken* mede als de voorige *uyt reepjes gemaakt* en aan het eynde naar het beens junctuur uytgeholt.
26. *Bands legginge* om het been *Rhomboides* genaamt; A, A. is het been; 1. 2. bands slingeringe en kruysinge, zo als geleyd moet werde.
27. *Ravens bek* met zijn veer om stukken van fragmenten uyt de wonden te haalen.

CXXXI. HOOFDSTUK.

Van het Aderlaten op den Arm, ende wat men voor des selfs administratie te versorgen heeft; en hoe het selvige ordentlijck geschieden moet.

WAt aangaat 't gene voor d'operatie ontrent den Patient te considereren valt, de methode van d'operatie niet rakende, hebben vele en verscheyde groote Verstanden wijdloopigh genoegh beschreven.

Wy sullen dan voor eerst overgaan tot de conditien die een regtmatigh *Chirurgijn* in dese operatie te doen, behoort te hebben; welcke voor eerst dezen zijn, dat hy een goed gesigt hebbe, en seer scherp van gevoelen is en dat aan de eynden van de Vingers om naauwkeurigh de hoedanigheyd van *d'Ader*, en haar plaatse, als onderscheyd derselver tussen een *Tendo* te konnen percipieren; waar van hier na breeder sal gesproken werden; ook dat hy gedurigh warme Han-

Handen dient te hebben, om den Patient door de koude niet te doen schrikken, waar door de beweginghvan het bloed vertraagt werd; dat hy *regts en slinex zy*, om so wel *met de slincker Hand in de slincker Arm*, als *met de regter in den regter Arm*, sonder dat hem sulex vervele *te konnen Laten*; dat hy het *Aderlaten gewend* is, als zodanig een bequamer is, als die het niet gewoon zijn; want sulck een operatie meer dexteriteyt als wetenschap behoeft: Welck laatste nochtans de Moeder van het eerste; haar Kind niet veel te goede geeft; want sonder perfecte kenniſſe door Theorie ende dadelijcke onderwysinge, niemand tot pryselijcke maniere van *Aderlaten* komen kan, als uyt het volgende blijcken sal.

Eer wy dan tot het *Aderlaten* komen, of tot het gene dat tot het selvige behoord; so is het voor eerst van nooden, dat den *Chirurgijn* alles veerdigh en gereed heeft, om sijn operatie wel uyt te voeren.

Namentlijk, den *Patient die moet warm zijn, om dat door de warmte de Aderen meer swellen*; so hy swack is, of in het *Laten* flaauw mogt komen te worden (want de vreese en schrick doet so veel voor *'t Laten*, als de kleynhertigheyd in 't selfde) so sal hy op een Bed, Rustbedde, Ledikant, Slaapbanck, of anderſins na dat sijn conditie mede brengt leggen, en men sal hem verbieden *na de Latinge te sien, als mede na sijn bloed*; want vele van sulex te sien terstond beswijcken.

Indien den *Lyder sterck genoegh is*, en dat hy door matige exercitie warm zy, 't zy door 't wandelen, dansen of anderſins, 't zy hy by 't vuyr wat gesetten hadde; te vooren geconsidereert hebbende, dat daar geen beletsels zijn dat het bloeden verhinderd; als by exempel, datter ringen aan de Vingeren zijn die te vast sluyten, de schortekleets band in de Vrouwen en in Mannen de gordels, of dat de *kousebanden te vast gebonden* zijn, welke allen het bloed beletten te circuleren.

Ten tweeden de *Stoel*, moet na giſſinge anderhalf voet hoog, en van redelijcke breete zijn, die lager zijn vallen wat ongemackelijcker voor den *Chirurgijn*, maar secuurder voor den Patient, op dat hy so ras niet flaauw worde.

Ten derden, twee drie of vier *Laat kommekens van steen, glas, silver of tin* moet daar by de hand zijn, maar *niet van koper*; om dat die het *Serum van 't bloed verwen*, en so het oordeel van den *Chirurgijn* beletten; de *kleyne* worden gesegt *beter* te weſen; om dat men in verscheyde kleyne beter het oordeel van het bloed geven kan; als in een, of twee grooten.

De *Francen hebben kopjens, die ider drie oncen houden*: om seker te weten hoe veel bloeds sy afgelaten hebben, 't welck niet vast en gaat; want *het eene bloed somtijds swaarder weegt in 't eene kopje als in 't ander*, uyt een en de selfde Mensch gelaten; laat staan het niet swaarder in den eenen Mensch als in den andren soude komen te wegen.

Wy *Hollanders hebben kopjens die wel ses of agt oncen houden*, maar zijn de giſſinge so wel gewend, dat op weynigh na wel sien konnen, wat wy afgetrocken hebben; versekert zijnde een siecke, met so een perfecte maat of gewigte van een half once, of twee dragma minder of meer, niet so wel soude geholpen worden, als met so een strickte mate, die als gesegt is, evenwel niet vast gaat.

De Chirugijns die ter Scheep varen, nemen wel haar Scheerbecken of houte backen; en wy nu te Lande practiſerende al wat wy krygen konnen, 't zy *papkopjens*, *ſchilp-ſchotelen*, *aarde teſten*, &c. in welcke alle men ligt ſien kan, of men een mutsje, of anderhalf, of een half pint bloed afgetrocken heeft, 't welck tien oncen doet; ſo dat het heyligh Oog by ons niet veel en liegt.

Ten vierden, een *Becken ofte aarde Teſt*, &c. als die maar groot genoegh is, want de quantiteyt van kout water, verhoed dickwils op nieuws ſchoon water te halen.

Ten vijfden, een *digte*, *ſagte effene Spongie* ſonder ſteenen.

Ten ſesden, een *Stock ontrent drie voeten en een half langh*, na proportie van de hoogte van de voorſz Stoel; en korter na de proportie van een lagere Stoel, en altoos niet dicker als den Patient gemackelijck omvatten kan; beſt rond of agtkantigh, de welcke diend om den Patient *de Hand* om deſelve te doen *toenypen*; *waar door de Spieren gereckt, de Aderen prangen, en ſo het bloed voortſetten*; als mede om den Arm te doen ruſten.

Ten ſevenden, 't zy *roode*, *witte Rijnſe*, *Franſe of Spaanſe* Wijn, of oock wel *koutwater*, *Azijn*, 't zy oock *roode* of *witte voor de flaauwte*, en om de Compres in de ſelve te natten als 't noodigh is.

Ten agſten, een *Hantdoeck* redelijck groot, om op de Patient zyn kleederen, ofte om over het laken op het Bed te leggen, op dat die niet bebloed en werden, en om den Arm af te vegen, oock om de Handen te droogen.

Ten negenden, een *rooden Band*, *breed een duym* by giſſingh, en wel *vijf vierendeel langh*, (om dat men ſomtijds Luyden vind die dicke Armen hebben) welkers kanten niet met garen of zyde geporfiliet ofte beſet is, om dat als dan de kanten te veel nypen, en de Band in 't midden op ryſen ſoude; moet regts draads zijn om niet te recken, en diend om het bloed tegen te houden, ende door ſulck een middel de *Ader* voor den Band *te doen ſwellen*.

Ten tienden, een *Compres*, welke wel een ſtroo breed dick zijn moet, en nog dicker in die geene die het vouwen van den *Arm* ſeer hol hebben om die te vollen, anders ſoude in 't buygen van den *Arm* de *Compres*, aan welcke de Band ordinaris vaſt geſpeld is, door den Band van de openinge getrocken worden, en ſo de openingh lugt vindende, zoude weder bloed van hem geven.

Deſe dickte, komt alleen te pas als men in de *Mediana Laat*; de *Cephalica* legt boven, en de *Baſilica* onder; en op den Arm daar men geen holligheyd behoeft te vollen.

Ten elfde, de *witte Band* van gelijcke lengte en breete, redelijck ſterck, op dat die niet en breecke, regt draads geſneden: ſommige willen evenwel dat men die ſchuyns draads ſnyden zal, om dat ſulcx in 't midden beter comprimere, en de kanten van den Band veeltijts opryſen, dan diend men den Band wel eerſt wat te trecken.

Deſe dienen ſmalder en korter in teere Luyden geſneden te worden, Kinderen korter; oock in die die dunne Armen hebben, en als men geen ſtrick buytens Arms maackt, zo moet men *de eynden op de Compres ſpellen*.

En dit diend om de *vereenigde lippen door de Compres t'ſamen te houden*, dat die weder conglutineren, en om *'t bloeden te verhinderen*.

Ontrent twee vingeren of een duym breed neemt men die *vierkant*, hoewel ick die wel *driekantigh*, en oock *Ovaal* hebbe ſien maken, en ſo gebruycken; welckers mate men kan vergrooten en verkleynen, al na dat het ſubject is, zo als van de Band geſegt is: die zo van doeck gevouwen beter zijn, om dat ſulcx ſagt is, en welken in het perſen wat t'ſamen gedrongen, en in het los laten weder gelaxeert kan worden, om dat deſelve zig weder opgeven.

Sommige nemen *ſelf kant*, en doen daar een, twee, of drie dubbelde doeckjens om, plackende het met ſtijffel: oock neemt men wel in plaats van *ſelfkant* de *vilt van een hoet*, 't welck als gedroogt en wat hard geworden is gebruykt werd, waar door veeltijds, de ſodanige geappliceert hebbende, bevond dat de *lipjens van d'openinge gecontundeerd, geſcheurd, ofte gewreven waren*; het welck pijn veroorſakende, en daar naa materie van hem gaf, 't geen mijn ſomtijds twee, drie, of vier dagen dede wederom komen, om 't ſelve te cureren.

Deſe diend om de *t'ſamen gebragte lipjens t'ſamen te houden*, en het wondetje alſo te comprimeren, maar ſagtelijck, zo dat het geen bloed weder van hem geven kan, wanneer het met den *Band* wel verſekert is.

Ten twaalfden, de *Lancetten* welke verſcheyde van conditie weſen moeten, al na de *Aderen* groot of kleyn zijn, diep, of na by de Huyd leggen. De figure of het fatſoen is by na genoeg bekent, *dog wel meeſt by de Francen*, die deſelve en dat heel excellent hebben, ſo wel van *punt*, *ſnede*, als *poliſſure*.

Wy *Hollanders*, maken de ſnede en punten te rondtoeloopende, dat niet wel ſteken kan, gevende geen ſchoot in 't profunderen: maar ſy *dienen ſchotigh van punt* te zijn, al ſchoon die breed zijn. Sy moeten een *matige lengte hebben*, *ontrent twee Duym* of daar ontrent, om dat men als op de Hand en Voet over den Duym Laten moet, daar meer lengte toe behoeft; oock is het goed dat men met een matige *lange punt laat*, dat ſtaat ſo liber en reſoluit.

Sy behooren, ſommige *dicker van Lemmet*, en andren weder *dunder* te weſen, altijds ſo, dat die fraay vloejen en buygen konnen, en dat met weynigh force, als men die vlack op de nagel van den Duym legt. *De teere* komen in delicate Menſche, en in Kinderen die een ſagte Huyd, en kleyne Aderen hebben te pas; en deſe zijn die welke meeſt *ſmal* zijn: de *breede en ſtevigere komen op de Voet en Hand* als anders in een harde Huyd beter te pas. Sommige *ſmalle dienen oock wel ſtevigh te zijn*, om als de *Aderen diep onder een harde Huyd leggen*, die bequaam te konnen profunderen, op dat ſy niet buygen zouden. *Zy moeten van agtere Dikker als in't midden zijn*, en oock *in't midden dicker als aan de punt*, en alſo vervolgens dunder na de punt toe; welke punt niet te dun weſen moet, om dat ſy omleggen zoude; om welck te verhoeden, de punt een vierdepart van een ſtroo breed, een ſmalle zoom (van de Françen *biſeau* geſegt) en ſonder braam zijn moet, die de punt ſtijf maackt; maar de ſnede moet verders geen zoom, nochte *biſeau* hebben, welke een botte ſnede maackt: gelijck dat genoeghſaam blijckt, wanneer een *Scheermes* veel aangeſet is dat het dick word, en door 't aanſetten een breede zoom aan de ſnede krijgt; maar moeten ſo ſnedigh geſlepen worden, dat hoe men 't Lancet draayd, dat men geen zoom

(als even aan de punt, gelijck geſegt is), noch minder braam elders zien kan, welke de goede ſnede belet.

Behalven deſe conditien, helpt veel de goede *poliſure*, de welcke maackt dat het *Lancet* ſo ſagt door de Huyd in d'Ader gaat, dat men het qualijck voelen kan.

De ſommige ſlypen hare *Lancetten* met een rugge in 't midden, en die ſteken ſo ſagt niet als de ronde.

Die haar *Lancetten* ſelfs aan ſetten, ſullen bevinden dat dit waaragtigh is; want ick dat met die *Lancetten* die ick zelfs aangeſet hadde in 't Laten zo bevonden hebbe. Haar gebruyck, ſo wel als haar ſtoffe is genoeg bekent.

Ten dertienden, een *Lepel met een droppel oude witte dunne Olie van Olijf*, om de punt van het *Lancet* in te ſteken, en om minder pijn te geven, als mede om te beletten dat het bloed in d'openingh niet en ſtremme, en dus beter uytvloeien ſoude.

Ten veertienden, *ſpelden* wat grooter als lobbe ſpeldetjens, welken ſtevig zijn en ſcherpe punten moeten hebben, eerſt om de mouw, en daar na om de band op de *Compres* te ſpelden.

Ten vijftienden, iets om het *bloed te ſtempen*, of 't noodigh was.

Ten ſeſtienden, *een Dienaar die de Laat-teſtjens houden ſal*, welke dienſt kloeckmoedigh te weſen, en dat niet flaauw komt te werde, anders heeft men dickwils meer met die als met de Patient te doen.

Ten ſeventienden, *een Stoel met Oorkuſſens*, om op de vloer (of op een Banck) te leggen, om den Patient als die flaauw quam te werden, daar op te leggen.

Hier volgt nu waar, en d'ordre hoe deſe dingen te plaatſen zijn, op dat ſy den *Chirurgijn* by de hand ſtaan, en niet vervelen.

Voor eerſt, legt men op de Banck ofte Tafel den *Handdoeck*, daar aan de *roode Band*, dan de *Laat-teſtjens*, daar na het *Becken met water*, en de *Spons daar in*; dan de *Lancetten*, en de *Lepel met Olie*, daar aan *'t Glas met Wijn of Azijn*, &c. dan de *Compres* en *witte Band*; en of 't noodigh was iets *om 't bloed te ſtelpen*, dat men oock wel in de ſack houd, tot dat de nood dringt: maar ick hebbe ſulex noit van doen gehadt. Dit gedaan zijnde ſteeckt den *Chirurgijn* twee *Lancetten*, *een met een breede*, en *een met een ſmalle punt* tuſſen de knoopen van ſijn rock ofte wambais; daar na eenige *ſpelden op ſijn* regter *mouwe*, ſo hy met de ſlincker Hand, en op de ſlincker mouw ſo hy met de regter Hand Laten moet; de *ſtosk* ſet hy, dat hy die bequaam bereycken kan, digt by hem aan ſijn regter Hand, of anders aan ſijn ſlincker Hand, ofte voor hem tegen de Tafel ofte Banck aan; de *Kuſſens* agter den Patient, om dat die daar van daan gemackelijck konnen by de hand gebragt worden.

Die geene die de *Laatkopjens* houden ſal, ſtaat aan de ſlincker Hand van de Patient, en dat op zyde op dat hy niet in de ligt en ſta, en om het bloed te beter te konnen vangen.

Wat in 't Aderlaten te consideréren is.

VOor eerst en voor al is 't van nooden, dat men een goeden dagh verkiese, het zy dat den Patient leggende, ofte sittende Gelaten sal worden, en dat kan best geschieden in 't setten van de Stoel, die schuyns tegen het ligt staan moet, en wel te meer als den Patient op sodanige geplaatste Stoel geseten is, als wanneer men dan wel eens probeert, den Arm opligtende of daar oock niets en is dat het ligt belet, gelijck den hoed van den Patient, of oock wel sijn Lijf; dit plaatsen en situeeren is in Vrouwen gemackelijcker, om dat die geen hoed op hebben. Men set oock wel de Stoel en den Patient daar op, met de Rugh digt onder het ligt, op dat den dagh vlack op den Arm valle.

Soo den Patient op 't Bedde Gelaten moet worden, als het dickwils gebeurd dat den dagh mancqueert, en dan laat men imand een eynd van een wel brandende en gesnotene keerse agter den Elleboogh houden, even soo hoogh, en digt by, dat het ligt bequaam tegen de punt van *'t Lancet* aan valle.

Den Patient dient niet alleen noodsakelijck den Arm warm gevreven te zijn, om 't gene voorsegt is, maar om dat ick niet en kan sien, dat men met den Armen op en over de Aderen te wryven, het bloed sodanigh kan verhitten, dat het selve so *Venaal* als *Arteriaal bloed* daar door tot in 't Lijf, en daar van daan door *d' Arterien* weder tot de partye soude vlugtiger en beweeglyker worden, om 't selve soo weder, door de Aderen opgenomen zijnde, te sneller soude doen uytvloejen, als wanneer den Patient koel; ofte sijn extremiteyten ten minste koud waren.

Oock so moet sodanige *wryvinge* niet so violent wesen, dat die so groot een toevloeyinge soude komen te causeren, al eer men Laat, en in 't *Laten* hoe zeer het ook doet; hoe wel ymand soude moge seggen, sy soude dan het *Laten* niet veel voelen, maar dat onkenne ick; en staat te consideréren, hoe het gemaackte wondetje daar na zal consolideren, ick dencke, dat het seer qualijck sal toeheelen.

Daar na zo legt men den *Hantdoeck op de schoot over de kleederen*, en so hy legt, over het laken, op dat het niet bebloed en worde; somtijds die om hoogh vast spellende: stracx daar aan hangt den *Chirurgijn den roode Band over sijn slincker Arm*, en hy steke eenige spelden op de mouwe van de slincker Arm; of hy heeft dat alzo gedaan zo als gesegt is, en dan de *Lancetten* tussen de knoopen van 't wambais ofte rock, ider *Lancet* besonder, d'eene met een smalle, d'ander met een *breede*, doch beyde met *schotige punten*.

Dit so gedaan zijnde, dan set den *Chirurgijn* sijn selfve in een goed postuur, te weeten de *slincker Voet regt voor uytstaande*, de Knie een weynigh gebogen zijnde; en den *regter Voet dwers agter uyt*, nemende so stracx *den Duym van de Patient in sijn regter Hand*, de twee voorste Vingeren boven regt uytstekende, en den Duym van onderen; in die selve tijd neemt hy met de slincker Hand de vier Vingeren van den Patient, in voegen den Duym des *Chirurgyns* binnen in de Hand zy, en de vier Vingeren buyten zijn Vingers kome; so dat de twee

Handen de Hand van den Patient moeitjens openen, en ſo geopend zijnde die in de ſeyde boven de Heupe, wat tegen aan ſetten: men kan oock de Voed op de ſport van de ſtoel zetten, en ſetten op die wyze de geopende Hand tegen de Dye aan, dat oock zeer gevoeglijck is: en op dat het bloed beter na beneden ſchieten ſoude, ſo treckt men met beyde de Handen de mouwen ſtijf na beneden, en ſlaan de bovenſte om; dan houd de ſlincker Hand de andren vaſt, terwyle de regter Hand de bovenſte om hoogh ſtroopt: welck als gedaan is, de ſelve Hand als dan van boven aan de Schouder begint, de gemaackte ployen den een na den andren glat om hoogh neffens den andren te voegen; deſe ſo opgeſtroopt zijnde, zo doet men die volgende mede ſo als de eerſte gedaan is, ofte die ook van den hemdrock, als mede die van 't wambais, daar na die van 't hemd, doch die al trekkende omſlaande, of men ſchuyve die over de andre mouwen om hoogh, en men ſpelde het hemd op de andre mouwen op een of meer plaatſen vaſt, op dat het niet bebloed werde, noch over de *roode Band* ſchiet; en om dat als men Gelaten heeft, men de hemtsmouw gevoeglijck over den band ſoude konnen ſchuyven, ſonder dat de band verſchuyve, 't welck de andre mouwen dan oock ſo niet doen konnen. Als dit gedaan is, zo ſteeckt den *Chirurgijn* ſijn twee voorſte Vingeren, van ider Hand een, in 'tmidden van den Arm onder de mouwen na boven toe, ſo diep hy kan, en de eene Vinger ſtryke den eenen wegh, den anderen den andre wegh, tot dat zy onder den Arm vlack tegen den anderen t'ſamen komen, ſo als zy ingeſtoken waren, om alle ongelijckheyd wegh te nemen, en te beletten dat de *Arterie* niet te ſeer geprangt word; als mede om dat de Huyd na de eene noch na de andre zyde niet ſoude getrocken blyven, dat ſchade in d'operatie doen zoude, en 't geſchiet oock mede om 't gemack.

Als dit niet wel gedaan kan worden, om dat d'eene of d'andre mouw te eng is, of dat zy te ſamen te ſeer prangen, dan trekt men wel een mouw of twee uyt; en als 't kout is, treckt men de ruymſte wel weder aan.

Dit ſo netjens gedaan zijnde, zo legt den *Chirurgijn de roode Band, die ſodanigh verdeelt moet weſen, dat het eynde dat hy binnens Arms om brengt een Hand breed of wat langer zy, als 't geene buyten om gebragt word, om den ſtrick buytens Arms bequaam te konnen maacken.* Dan neemt den Chirurgijn de *Band*, leggende eleke Duym een duym breed van de nepe, die hy den Band in 't vonwen ofte afmeten gegeven heeft; (dat wel ſo niet hoeft als men het Laten gewend is, giſſende ſulex by 't oog;) leggende ſo ſonder wryven ofte ſchuuren (om dat dat ſulex vyſe en teere Luyden ſeer doet, en in tockomende van ſo een rouwe maniere doet walgen, ofte ſonder de Huyd op te trecken, om dat ſulex veeltijds als den Band wat geloſt word, de Huyd over de openinge van de Ader te rugge doet komen en ſacken, en ſo het bloeden komt te beletten, ja wel een *thrombus* en *ecchymoſis* komt te maken) den Band ſlegs vlack neder, zo dat de nepe van den Band regt in het midden, tegen over, en dat een halve vinger ofte weynigh meer hooger als het vouwen van den Arm; ſo dat deſelve buytenwaarts een duym breed boven den Elleboogh komen, leydende ſagtelijck al omdeyzende den Band agterwaarts, tot dat de eynden om den Arm tot den andren komen: als wanneer de regter Duym noch wel vier vingren breed langs over de Band lager heen

ſackt,

sackt, en met die so verre na beneden toe (dats na de Hand van den Patient) wykende, als even de Bandens eynden en de regter Hand in het voor by schuyven van nooden heeft; dan komen de drie laatste Vingers van de slincker Hand, en springen over dat eynden (dat door de selve Hand hangt) na binnen, ende douwen het selve over de regter Hand, 't welck gemackelijck geschied; als men maar de Vingers uytsteeckt; ondertussen blyven de Duym en voorste Vinger van der selver Hand op haar plaatse den Band houden, latende haar Vingers dan het onder eynde van de regter Hand vatten, die dan los latende, weder dat eynde van de slincker Hand verlaten; als dan so vat men den regter Duym, tegen de voorste Vinger van de slincker Hand sigh settende, en so de Band met sijn voorste Vinger vast houdende, latende wederom de reste van de Band door de Hand hangen; dit so gedaan zijnde, zo laat de slincker Vinger en Duym haar eynde los, daar aan zo schuyft elcke Hand wat agter uyt, in welcke tijd als dan de regter Hand met haar eynden een omslagh beneden na de Hand toe maakt, so dat het andre eynden van de Band in die vouw ofte omslagh sluyt, en maar so veel plaatse sonder verdre ongelijckheyd beneemd, als of den Band simpel ofte enckeld gelegt was; dan trecken de Vingren van ider Hand haar eynde een weynigh tegen den andren na haar toe, den Band also een weynigh sluytende, en dat so net weder over den andren als of de Band enckelt gelegt ware, en make als dan so buytens Arms eerst een strick, en daar een loopende knoop op, om die altijd te konnen losen, terwyle oock haar de twee agterste Vingren van de slincker Hand losser laten, en gedoogen dat de voorste Vinger de Band half wegh, en dat minder of meer, al na de Armen dick zijn, en na sy hem te gemoet komende en agterwaarts kruypen den Duym brengen: in voegen oock de Bands gedeelte door de Hand over de eerste Vinger geleyd werd, in welcke tijd de regter Vinger weder sijn eynde tot den slincker Duym brengt; welck als geschied is, so nypen haar weder de twee agterste Vingren van de slincker hand toe, en houden haar eynden vast, eer zig den Duym der selver Hand opligt, en van ondren swayende dwers onder de voorste Vingers van de regter Hands eerste lidt brengt, vattende also dat eynde dat van den Duym en voorste Vinger van de regter Hand effen daar na verlaten word, brengende het selve tegen sijn eynde op sijn voorste Vinger, de welcke so wel als van den duym te verstaan is, haar t'samen wat agterwaars om hoogh van den Arm aftrecken, makende also plaats dat den Duym van de regter Hand van bovenen tussen de twee t'samen gebragte eynden sigh kan inbrengen, om met sijn voorste Vingren weder het onderste eynde van de slincker Hand te vatten, eer de Vingren van de slincker Hand sigh los laten, en aan dat eynde van de regter Hand by sijn Duym die latende gaan, om dat weder te houden, de welcke sigh op en langs den Duym van de regter Hand van onderen tegen sijn Duym moet aan brengen; daar aan wijckt de slincker Hand haar voor de regter, met haar eynde wat te rugh van den Arm af, een weynigh beneden na de Hand toe, welck als zy gedaan heeft, de regter Hand oock een weynigh sigh na boven van den Arm afwykt, om plaats voor de twee middelste Vingeren van de slincker Hand te maken, die haar over het eynde dat de regter Hand staan houd uytbreyd, wyle de Pinck sigh van onderen tegen

sijn buurmannen in 't midden 't selve eynde vast helpt houden; dan brengt de regter Duym met sijn voorste Vinger sijn eynde regt na beneden toe, en dat dwers en plat over het ander eynde heen ('t welck door den Duym en voorste Vingren van de slinker Hand gehouden word) digt tegen den selven Duym aan; dan komt den Duym van de regter Hand en douwd het dwers overgebragte eynde dubbeld onder het gene dat met de slincker Duym en voorste vinger gehouden word, en hale het so wat schuyns in het doorsteken na hem toe, om beter voor de eerste Vinger van de regter Hand plaats te maken, die sigh van buytens Arms na binnen toe, in het oog van de strick, ofte dubbeld doorgebragte eynde steeckt, de welcke terstond van sijn buurman den Duym gelecoureert word, om so de strick vast te houden; en so vast houdende, om de strick so veel als mogelijck is na buytens Arms toe te brengen, om dat die dan dwers weder doorgetrocken minder los glijd, en so vaster legt, en om dat hy uyt de wegh soude zijn om niet bebloed te worden, en het ligt niet beletten soude.

In het leggen van desen *rooden Band*, moet men d'eerste omçingelingh maar een weynigh toehalen, om dat als die vast toegehaald ware, het bloed niet wel door de Arterie na beneden soude konnen passeren, en om dat als de Band wat te vast gelegt ware, men den heelen Band diend los te maken, daar men anders maar de bovenste circumvolutie alleen behoeft te laxeren, die altijd vast toegehaald moet worden; edoch niet so vehement, dat de Patient daar over klage, of dat den heelen onder Arm peers worde.

Den Band behoorlijck gelegt zijnde, zo vat de slincker Hand de Hand van den Patient van buyten, so dat de slincker Hands Duym van binnen de Vingeren buyten de Hand kome; dan rijst den *Chirurgijn* wat overeynde, van de Hand des Patients met sijn Borst afwijckende, en terstond daar aan komt den Duym van de regter Hand boven op het voorste lidt van den Duym des Patients, en de twee voorste uytgestreckte Vingeren van binnen, en buygen so den Duym in de Hand; als dat gedaan is, verlaat de regter Hands Duym en Vingers den Duym van de Patient, om dat de regter Hand dan terstond van agteren de Vingeren van den Patient in de Hand over den Duym brengt, die hy den Patient so gebied vast te houden, en stijf toe te nypen; dit geschied op dat de Spieren de Aderen beter tegen de Huyd vast aandringen soude, en dan brengt de regter Hand wederom de vuyst in de zyde, wyle daar van daan de uytgestreckte slincker Hand van agter tegen den Elleboogh springt, om die voorwaarts te douwen, ende so den Arm stijf uytgestreckt te maken: dit gedaan zijnde, komt de voorste Vinger van de regter Hand, en onderscheckt ofte *de Ader ook rolt of los legt*, 't welck indien so bevonden word, so sal men den band digter na den Elleboog en mouwen van den Arm, wat styver toegetrocken, leggen, insgelijcx als *de Aderen kleyn zijn en diep leggen*, al na men bevinden sal dat de Ader haar undatie best sal konnen doen voelen; want het gebeurt wel dat men den band hooger leggen moet; in dit geval, namentlijk als de diep leggende *Mediana* regt in het kuyltje van 't buygen van den Arm moet Gelaten worden, die sig dan wel eerst vertoont.

Oock so bind men die wel wat styver, en dat in Luyden die lang sieck geweest

weeſt zijn, en welke de vaten ſlap en flaccide hebben, om dat zy ſo heel bloed rijk niet zijn. Gelijck men oock doet in Luyden die niet heel warm zijn, zo als zy Gelaten zullen worden; als mede in Luyden die een *ſquallide vuyle dicke huyd* hebben, altijd wel agt neemende dat *de Arterie niet te ſeer geperſt en worde.*

Sommige ſeggen dat *door al te ſtijf te binden, de kloppinge van de Arterie ſoude benomen werden, dat ick toeſta*, maar dat die na haar ſeggen voor een *Ader* ſoude Gelaten worden, dat negeer ick, *zy leggen gemeenlijk wat dieper als de Aderen.*

Ten is *altijd niet noodigh dat men eerſt de Band legge*, eer men op dusdanige maniere de voor verhaalde gelegentheden onderſoecke, neen, maar men kan ſulex voor het leggen van den Band bykans wel ſien, doch 't gaat altijd ſo vaſt niet.

De Ader dan na behooren door den Band verſekert zijnde; ſo nijpt de Duym van de ſlincker Hand hem in 't voorſte van den Arm toe, terwijl het Lijf van de Vuyſt afwijckt om plaats voor de regter hand te maken, die van agteren het junctuur van de voor Arm en Hand met een gratie gevat hebbende, den Arm om den Duym vouwt, ofte ſo men de ſelfde Hand omkeert, den eerſte Vinger te doen voelen, dat gevoeglijcker is; of men oock ſig *verſekere kan het de Ader te weſen*, of contrarie de *Tendo*, of van de *Muſculus Brachieus anticus*, die onder de *Mediana* leyd; of van de *Muſculus Biceps*, die onder de *Cephalica* in en boven het vouwen van den Arm, alwaar die alderligſt gequeſt kan worden leyd, het welck hy *Chirurgijn* daar aan weten kan, dat de geſeyde *Tendonen in 't vouwen van den Arm opkrimpen, en tegen den Duym ofte Vinger hard en ſtijf worden*, 't gene ter *contrarie de Ader* doet, *die*, buyten dat noch fluctuatie van 't bloed gevoelen doet, *ordinair digter aan de huyd legt.* Hier van als hy dan verſekert is, ſal hy oock conſidereren of de *Tendo langs onder de Ader legt*, *'t welck ſomtijds gebeurd*, al na dat de loop van de *Mediana* ſchuyns is; en dan kan die onder ofte boven, aan d'een of d'ander zyde, bezyden de *Tendo* gelaten worden, welcke *Tendo*, voor al *gewagt en gemijd moet worden:* want de *Tendo legt in ſommige Menſchen ſo digt onder de Ader, dat zy die gelijck als ſchijnt op te heffen*; maar ſo die *Tendo* ter contrarie diep legt, ſo kan men met voorſigtigheyd *de Ader boven de ſelve Laten, als men die nergens beter krygen kan:* den Arm met de ſlincker Hand ſo verſekerende, dat den Patient die niet te rugge trecken kan, of anderſins bewegen; behalven dit, ſo *loopt de Arteria Baſilica, langs onder de Mediana door*, en dat na beneden toe, de welcke oock wel dient geobſerveert te worden. *Onder de Baſilica legt een Arterie*, die oock ſeer gevreeſt moet worden, ſo wel als de *Tendo*, om de ſware accidenten die ſy gequetſt zijnde, voortbrengen zoude, en daarom ſo ſorgelijck onderſogt moeten worden, om bezyden die in d'Ader te Laten.

Noch ſtaat te noteren: dat *even onder den Ellenboogh, ſchuyns over de Baſilica, een Senum loopt*, die als men daar niet op let, *ex infortunio* wel gequetſt ſoude konnen worden.

Wanneer nu de *Baſilica* of *Cephalica Gelaten word*, zo is te noteren dat *de Huyd aldaar veel harder, raauwer, en ſomtijds met hair beſet is, dat op de Mediana ſo niet* en is; waarom ſommige willen dat men de partye aldaar al eer men Laat met wat Olie ſal ſmeeren; maar dat doet de Olie die aan 't Lancet hangt, zo als verder blijcken ſal.

Als men *op het gevoelen* Laten moet, dat is *als men geen Ader sien kan*, en dat het selve geschiede moet, so moet men naaukeurigh *de undatie onderzoecken*.

Het gebeurd oock somtijds dat de *Arterie so digt onder de Ader legt, dat die de selve opheft en kloppen doet, als of het een diep gelegene Arterie ware*; 't welck nochtans *daar aan geweten kan worden: dat als men de Ader in sijn loop vervolgt, men over al de kloppinge niet en voeld; oock is die slaauwer en slapper*, en gelijck als van verre komende zo een slagh geeft; hier sal men oock een plaats soecken, boven of beneden die kloppinge, om in de Ader te Laten, en om de suspitie der Patienten wegh te nemen.

Wanneer nu *geen Aderen op den Arm gevonden konnen werden*, so siet men of na de Hand toe de *Cephalica* sigh niet en openbaart, welke so die zig dan vertoont, Gelaten kan worden.

Dit alles wel netjens geconsidereert zijnde; neemt men een *smal Lancet met een schotige punt*, als men een diep leggende, of onsigtbaar vat, *rollende, of kleyne Ader Laten* moet, tussen de knoopgaten met de regter Hand van daan, en men opene de selve zodanig dat het niet te seer na een winckel haack gelijckent, om de omgemackelijckheyds wille die het tussen den Duym en voorste Vinger anders baard; de kasse ter degen toegevouwen hebbende; 't welck als gedaan is, douwt men *de punt van 't Lancet in de Olie*, en schudde die af, om de *pyne in het laten minder te maken, en d'openinge beter open te houden*.

De nu in Olie gevette punt afgeslagen of afgeschut zijnde, word de kasse der selver in de Mond gestoken, om door de tanden of lippen vast gehouden te worden, sodanigh dat de punt na de slincker zyde staat.

Wy hebben hier vooren gesproken van een *smalle schotige punt*, om dat *die beter schot in het profunderen als de breede heeft, en die oock meer pijn doet*; behalven dat *de breede in het steken de Huyd so verre van de Ader afdouwt, dat de Ader onder de punt door rolt*, gelijck *de Lancetten doen die de punt, behalven haar breete rondagtigh hebben*; en het is *een slegt seggen van die gene die willen, dat door een kleyne openingh het subtielste bloed uytgelaten zoude worden*, 't welk uyt het volgende anders blijcken zal; *want so een Ader wel getroffen is*, zo sal het bloed (*met een smalle schotige punt hebbende Lancet, een niet wyde openinge gemaackt zijnde*) *so wel uytvloeien als of die grooter ware*; want het is so *mal gesegt, dat door een kleyne openingh het fijnste bloed alleen word uytgelaten*, al even eens of de circulatie sulex niet en belettede.

Dat dit so niet en is, wijst het bloed selfs, als het gestolt is, wel aan, hebbende dat zelve so wel zijn consistentie als 't gene dat uyt een groote openingh gekomen is. Ende dat sommige seggen, *dat de kleyne openingh een thrombus veroorsaken, dat selfde sal een groote openingh oock wel doen, als de Huyds openingh met die van de Ader niet en correspondeert, en insonderheyd als daar een groote drift in het bloed is*. Het is seker, *dat een smal Lancet gemackelijcker in de Aders holligheyd effen en juyst net komen zal*, al schoon dat men midden op de Ader wat meer steyl neder stake, *als wel een breed Lancet* doen zoude, schoon het voor en onder de Ader, en daar de Aders schaduwe is, eerst ingebragt wierde.

Ende schoon daar geen groote drift, maar *een traagheyd in 't bloeden gemerckt word, dat doet meer dat d'openingen niet wel op den andren passen, of om dat de Huyd ver-*

verſchoven is, ofte om dat de Ader rolt, en niet dat deſelve ader ſo groot een yſelijcke openinge heeft, dewelke de jonge Juffers en delicate Jonckers en andren vreesagtig maakt en een affchrik geeft.

So de *Aderen groot zijn, leggen ſy meeſt al te digt onder de Huyd*, ten zy ſomtijds in bolle Luyden; deſe *vereyſſen* wel *een breed Lancet*, gelijck in de Winter, om de koude, die het bloed in de noch alzo breede openingh wel doet ſtolſen.

Sommige leggen de Lancetten in haar kokertje op de tafel ofte banck, al na d'occaſie præſenteert, en laten terwyle ſy die krygen, de gebondenen Arm na beneden hangen, op dat den loop des bloeds een weynigh zijnde vertraagt, de Ader des te beter ſoude ſwellen. Ick doe het ſelden, om dat men anders (ſo de tafel al te mets om het ligts wille wat verre van de hand affſtaat) te veel uyt ſijn poſtuyr en plaats loopt, en dan weder ſijn poſtuyr moet vernieuwen, en dat neemt veel tijds wegh; en ſomtijds is men *gedwongen de Ader ſchielick te openen*, eer 't vat deliteſceert, en 't bloed wegh kruypt; oock mede om dat men ſomtijds de Luyden bedriegen moet, die angſtvalligh voor 't Laten zijn. Edoch dit doen heeft ſomtijds plaats als de Aderen niet wel ſwellen willen; maar men kan evenwel de *Lancetten tuſſen de knoopgaten houden*, en laten den Arm wat hangen.

* Het *Lancet*, zo als geſegt is, in de Mond gebragt zijnde, brengt den *Chirurgijn* de ſlincker Hand van agteren den Ellenboogh, en den Duym op de Ader, met welcke hy de Ader vaſt ſet, dat die in 't ſteken door het *Lancet* niet en verſchuyve; de Huyd noch nederwaarts, noch ter zydewaarts treckende, alleenlijck een weynigh onder, en dat min of meer, al na de vaten vol zijn; en daar de ſteeck van *'t Lancet* gegeven ſal worden, deſelve vlack neder perſende, op dat de openingh van de Huyd regt over die van de Ader magh blyven. In dit aanbrengen van den Duym, zo brengt ſigh de Hand na boven toe, zo dat den Duym ſchuyns na beneden is dalende, eer hy, gelijck als op zyde, de Ader verſekert, op dat de twee middelſte Vingeren van de regter Hand, ſo ras de voorſte Vinger en Duym van de ſelve Hand het *Lancet* uyt de Mond ſodanig heeft gevat, dat de punt van het Lancet een Vinger breed komt uyt te ſteeke, dog niet kort; zo als ſommige de ſelve diep in de Ader willen gebragt hebben; maar om dat als geſegt is, ſulex de goede ordre, en door de nabyheyd der Vinger en Duym, 't geſigt belet; oock om 't gemack en gevoeglijckheyd, als vaſtigheyds wille, daarom deſelve tegen den Duym aanbrengt, om welckers rondheyd die den duym voor aan heeft, ſy draayen konnen, en dat vlack op den Arm ruſtende, op dat de Hand niet beven ſoude; en voor den Duym vande regter Hand, ſodanige een vrye ſpatie komt te maken, op dat hy die van de ſlincker Hand in 't inbrengen van *'t Lancet*, even over de zydige kant van ſijn nagel al ſchuyvende rake; en ſo Laat men de *Mediana*, na haar lengte in haar ſchuynſe loop die geconſidereert hebbende; welcke openinge de beſte is, en ten reſpecte van het vouwen des Arms ſchuyns gemaakt werd, edoch ſommige pryzen de ſchuynſe opening.

Als de *Cephalica* geopend word, brengt men den Duym heel dwers voor aan, maar met ſijn eynde over de Ader, ofter contrarie een weynigh zo als van de maniere van de *Mediana* geſegt is, om dat die Ader ſelden langs zijn loop gelaten word.

De *Baſilica* als die geopend word, zo is het leggen van den Duym heel contrarie van die der *Mediana*, om dat hy in dicke Armen de Ader niet en ſoude konnen bevatten, en om dat die oock niet, of ſelden, langs over den Duym gelaten word, maar altijds regts; om dat in het vouwen van den Arm, de lippen van de openingh niet van den andren en gaan, en ſo een herbloeden komen te veroorſaken; ofte paſſagie geven voor eenigh bloed, dat in de openingh gecoaguleert zijnde, ſoude konnen verdroogen, en ſo de lipjens quetſen; als wanneer het wondetje als dan materie van hem geeft, en pijn doet: oock om dat de *incarnative Band* niet ſuffiſant kan weſen, om de beweginge in 't vouwen van den Arm te konnen beletten, dat de lipjes van het wondetje niet geopend ſoude werden; in welcke poginge het ſelve door de ſtyvigheyd van den Band, ſo die ſodanigh toegetrocken was, om ſulcx te beletten, geſchuurt, en van de ondergelegene Compres gekneuſt zoude werden, ende boven dit wel een *ecchymoſin* tot haar buurman krygen zoude; zo als ik hier na breeder ſeggen zal, als wy ſullen ſpreken van de ordere die men in het leggen van den *witten Band* houden zal.

Vele, 't is waar, letten weynigh op de maniere van den Duym te applicceren; maar het doet veel tot faciliteyt en gemack, als mede tot ſekerheyd in het Laten.

Soo *het vat rolt ofte diep legt*, ſo word het met de nagel van de voorſte Vinger getekent, op die plaatſe daar hy Laten ſal, en dat om de ſekerheyds wille; 't welck nochtans niet heel wel, ofte accuraat geſchieden kan, als hy op het gevoelen Laten moet, hoewel evenwel noodſakelijck, om het *Lancet* behoorlijck in te brengen.

Als het nu gebeurd dat men *geen Ader voelen kan*, en het geſchied wel dat die mede diep legt, en dat den Patient kout of bevreeſt is, en daarom niet te voorſchijn komt; of dat den *Chirurgijn* die niet en voelt, of 't zy dat het uytterſte van de Vingeren des *heelmeeſters* wat dick van Huyd zijn, 't gevoelen belettende; of dat hy van naturen wat doof of plomp van gevoelen is; oock dat de nature dickwils in de loop der Aderen luderende, de vaten op haar gewoonelijcke plaats ſo niet gevonden worden, dat dickwils geſchied door haaſtigheyd, of onagtſaamheyd van die wel te onderſoecken.

Hier by komt dat vele Luyden ſo anxſtigh en vreesagtigh zijn voor het Laten, dat ſchoon daar Adren als touwen gevonden worden, die vaten Gelaten zijnde, geen bloed van haar geven; ja dickwils geen ſes druppelen bloeds, ſchoon ſy noch ſo wel getreft zijn; door dien het bloed koud werd; zo als ick verſcheyde malen geſien hebbe, en mijn ſelfs oock wel gebeurd is: als dan ſal men ſo langh wagten, tot dat die vreeſe over is, ofte liever niet Laten.

Het gebeurd oock veeltijts dat daar geen vat te voorſchijn komt, dat wel Gelaten kan worden als dat gene dat regt op, of langs de *Tendo* leght, in zoodanig geval ſal men met het leggen van den Band de Ader wat op zyde trecken, en dan Laten; en wanneer de *Band* los gemaackt moet werden, zoo moet men altijdt wel toezien en daar op letten dat men de Huyd niet weder verſchuyve, om dat het bloeden dan ſoude ophouden; maar dat de *Huyd over d'openingh ſchuyve*, dat is goed als den Band los gedaan is. Men moet oock veeltijds

tijds aanſtonts na dat den Band gelegt is Laten, als men maar undatie voelt, en het bloed vloeyt dan weg met het ſchruteren, wyle veele dat futſelen of teemen (ſo ſy dat noemen) niet verdragen mogen, vreesagtigh worden: en wanneer *de Ader met een ligte wryvinge* (den Patient ondertuſſen encouragerende) *niet wil opſwellen*, ſo moet men *de party, als oock den onder Arm en Hand ſtoven, of die in heete ſervetten leggen, als mede over een teſt met vuur houden.*

Sommige Laten in een *Valvula*, inſonderheyd als ſy rollende vaten, of op andere plaatſen diepere of kleyne Aderen vinden, om dat ſulcx te beter dat bloed, dat boven de *Valvula* gereed is, doet uytvloeyen; ook meer lugt krijgt, en uyttogt ſoeckt, ſo wel als 't gene dat in 't bloeden anders wel eeniger maten paſſeert.

Duſdanige ongelegentheden als die voorvallen is den *Chirurgijn* beter te excuſeren dat hy het Laten niet onderneme; als ondernomen zijnde, qualijck geexecuteert te hebben.

Voorts Laat men op drie derley manieren; namentlijk *dwers*, om te konne dienen als men de Latinge hervatten, of de openingh wil groot maken, dat nu weynigh gepractiſeert wordt; want men kan ſo wel het Laten met een ſchuynſe openingh hervatten, leggende daar maar een *Compres met vet beſtreken op*: en wat belangt de *groot makinge van d'openingh*, dat kan men *beter ſchuyns als dwers* doen: maar dat men *kleyne vaatjens vindende dwers ſteeckt*, dat heeft plaats als daar groote noodſakelijckheyd is, om veel bloeds af te trecken, en datter geen groot vat gevonden word. Die *na de lengte* in 't vouwen van den Arm gedaan werd geſchied daarom, om dat die open gaat als den Arm ſigh vouwd; als mede om het Laten te konne herhalen.

De *ſchuynſe openingh* in het vouwen van den Elleboogh gemaackt, ſal oock in het toevouwen van den Arm eeniger maten open gaan, en dienvolgens oock bequaam zijn om te itereren. De *dwerſe* buyten 't vouwen van den Arm ſal in 't uytſteken van den Arm ſoo weynigh gapen, als de regte openingh in 't buygen van dien Arm doet, als d'openingh niet juyſt in 't vouwen is. Dit itereren is wel in de teere en vreeſagtige Luyden profytelijck, maar het op nieuws Laten den *Chirurgijn* moeylijk.

Dit alles dan ſo geobſerveert ende gepondereert zijnde, ſo laat den *Chirurgijn* ſijn oogen op *'t Lancet* vallen, dat hy in den Mond heeft, om te ſien dat den Duym en voorſte Vinger 't ſelfde op de geſeyde behoorlijcke plaats vatte; welck als gedaan is, zo zet hy de twee middelſte Vingeren van de regter Hand tegen den Duym van de ſlincker Hand, en brengt met den Duym en voorſte Vinger het Lancet in de Ader, met verdragh, ſagtelijck, bedaard en voorſigtigh, niet wulps ofte *a la volée*, of *a l'eſtourdy*, (als de Françen ſeggen) 't zy het *punctim* of *cæſim*, dat is ſtekende of ſnydende, of welk beſt van elcx te gelijck moet geſchieden. De haaſtige en ſchielijcke openingh, doet dickwils misſteken, of een *Tendo* of Arterie raken; want men in die maniere van doen geen meeſter van ſijn *Lancet* is, konnende dan geen nette ordre noch mate houden; ſomtijds evenwel geluckt het, maar is haſardeus, inſonderheyd als de Aderen rollen; beginnende op die plaatſe daar de ſchaduwe van de Ader is, op dat alſo de ſelve vlack tegen de punt aankome, en niet onder door en

rolle: namentlijk als men ſnydende ſteeckt en dat even onder de Ader; in dier voege maackt men, dat men noch aan d'eene noch aan d'andre zyde van 't Lancet ſijn plat ſien kan, maar alleenlijck de ſnede; want ſo hy *ſchuyns laat*, met de onderſte ſnydende zyde van het *lancet* na hem toe gevat, en het zelve dan ingeſtoken werd, ſo ſal 't gebeuren, inſonderheyd in de *Cephalica*, dat het heel wonderlijck bloeden ſal, hoewel dat die Ader dat wel wat gemeen heeft, maar het ſal als dan na den Patient ſijn Arm en Lijf toe bloeden, en hem ſo doende root verwen, ſchoon dat de ſnede ſchuyns ingaande na de lengte zy.

In Aderen die digt onder de Huyd en hoogh verheven leggen, daar brengt men *het Lancet ſchuyns in*; en by aldien om de ſmalligheyd van 't Lancets punt (die hier anders wel wat breed mogt weſen) de openinge niet groot genoegh is, inſonderheyd als de vaten heel groot zijn, ſo ſal men ſo ras als men in de holligheyd van de Ader gekomen is, *het Lancet al ſnydende met een ligtende punt een weynigh voort douwen*, om de openingh behoorlijck groot te maken; doch dit komt *veel op de Voet te pas*: maar in *die diep leggen*, moet men de Hand agter hooger opligtende, de punt ſteylder neder inbrengen, edoch een weynigh ſchuyns.

Maar als men *op het gevoelen Laat*, en dat men in de holligheyd van 't vat gekomen is, ſo laat men de agter Hand nedervallen, ſo dat ſigh de punt van 't Lancet voor opligtende, min of meer, en de punt na hem toetreckende, na men de openingh groot hebben wil, en men komt alſo het Lancet uyt te halen.

Edoch *in diep leggende vaten*, gelijck als op het gevoelen, *Laat men wel geheel punctim*, dat is ſtekende: *In groote vaten cæſim*, dat is meeſt ſnydende; te meer als men ſchielijck evacueren wil.

Hoe nu den Chirurgijn het weten ſal dat hy tot in de holligheyd van de Ader gekomen is, dat kan hy in *Plethoricis* ſomtijds voelen, als *het bloed tegen de punt van het Lancet ſtreeft*; oock ſomtijds wel in die gene die niet *plethoricq* zijn, gelijck *inkoorſige*; ofte in die gene in welcke het bloed fermenteert en giſt; hoewel dit teecken evenwel failjeren kan, ſo dat dit ſo ſeker niet en is. Sekerder is het, als het bloed, uyt de geſtokene, en noch niet geëleveerde opening, neffens het *Lancet* uytdringt; en wederom gebeurd dit altijd niet, gelijck in die gene diens Adren met wind vervult zijn, als mede in die gene, die langh ſieck geweeſt hebben; in welcke beyde oock de Aderen terſtont ſeer ſchielijck nederſlaan en zig ſluyten, even eens als of in *plletoricis* den *rooden Band* te los en ſlap gelegt was. Ende hierom is het noodſakelijck, dat den *Chirurgijn* de diepte van de Aderen, ſo naauw hy kan, door 't gevoelen afgeſpeurt hebbende, ſijn *Lancet* even ſo diep inbrenge, als hy na en by naauwkeurige giſſinge ſal oordeelen dat de Latinge wel ſal ſuccederen; en hier toe dient geen droncken hoofd, of men ſoude de heele Ader doorſteken: oock als dan wanneer men een ſware bevende Hand heeft.

Als de *Aderen met wind vervuld zijn*, ſo maackt men een kleyne opening, om dat ſo ras de punt van het *Lancet* in de holligheyd gekomen is, de wind uytvliegt, en de Ader ter neder ſlaat; en als men dit ſiet, ſal men de *Ader* met een ligtende punt voort ſchuyvende *dilateren*.

Hoe

Hoe groot nu d'openinge weſen moet, leert de groot of kleynheyd der vaten, in kleyne vaten kleyne openingen, en in groote, groote openingen.

Sommigen ſeggen dat d'openinge in de Winter grooter moeten weſen, om dat dan het *bloed grover te zijn geoordeeld word*, dat wat apocrijf ſchijnt, want *de warmte die het bloed dun houd, is des Winters innerlijck grooter als wel des 's Somers*: maar dat *de openingh 's Winters grooter gemaackt word*, geſchiet daarom, om dat door de uytterlijcke koude (inſonderheyd in Luyden diens bloed traagh geoordeeld word, als in *melancholicis* en *venereis inveteratis*) *het bloed tuſſen de lippen van het wondetje coaguleert*, en zo daar door het uytvloeyen belet word, welckers bloeds uytvlietinge minder ſoude weſen, zo bygevolge de openinge kleyn was.

In *robuſte en bloedrijcke een kleyne opening*, in haar ſoo groote vaten *des Winters gemaackt zijnde*, komt veel eer een *thrombus*, om dat de koude het bloed condenſeert en dick maackt; en als'er een *thrombus* is ceſſeert het bloeden, dat niet wel voor die tijd te remedieren is, ten zy met een nieuwe groote openinge in de ſelfde Ader, onder de voorgaande openinge, of wel in een ander Ader te doen.

De ordinaris openingh der Aders de breedte van een ſtroo, of weynigh meer in groote vaten uytmakende, is in kleynder vaten minder als de voorſz ſtroobreete, en dat al na proportie, en na die wel getroffen worden, ook na dat ſy diep leggen, en het *Lancet* breed genomen is.

Soo *de Ader in de eerſte ſteeck niet wel getroffen is*, en datter wel ietwes van 't bloed uytkomt, geſchied om dat de Ader niet wel onderſchept, dog wel eeniger maten op ſijn kant geraackt is; dit zo zijnde, als dan moet men de ſteeck een weynigh lager hervatten, invoegen die in 't cleveren met de voorgaande openinge maar een openinge t'ſamen make, en dat ſo wel in d'Ader als in de Huyd.

Maar ſoo *de ſteeck geheel mis is*, ſal men, eer daar een *thrombus* zig vertoont, even onder, of even boven de voorgaende opening een andere openinge maken, en de ſtrik vande Band los doen, en trecken met een door des ſelfs eynde de Huyd opwaarts, die ſomtijds hoe net ook den Band gelegt is, noch wel verſchuyft, en zo die verſchoven mogte weſen, men deſelve als dan na d'eene of d'andere zyde treckt, om alſoo de Huyd regt over d'opening van d'Ader te hebben, om daar door 't bloeden te bevorderen; of wel een ander Ader in den ſelfden Arm nemen, ſoo men die krygen kan, zo als geſegt is: zo niet, als dan een op de Hand; ten ware men een Ader in den andren Arm nam, als de noodſakelijkheyt het juyſt in den ſelfden Arm ſoo ſtrict niet vereyſte, dat nochtans frivool is; want het bloed evenwel door de *Arteria magna aſcendens* in de Armen, ende ſoo onder op de Voet, door de vaten *deſcendentes* bewogen word, ſoo datter maer een *venæ-ſectio evacuatoria* is, 't welke die gene weten die *d'analogiam*, en de circulatie verſtaan.

De faute nu dat misgeſtooken word, komt veeltijts van wegen den Patient diens Aderen rollen, of wel dat die onder het Lancet verdwynen; als mede dat ſy niet wel met bloed vervult zijn, maar door arrt en vreeſe ſlaccide wor-

den, het *Lancet* niet reſiſterende; of dat het *Lancet* een al te breeden, of ſtompen punt heeft; welck als gebeurd, het beter is *'t herlaten wat uyt te ſtellen*, ſoo het de ſieckte lyden kan, als den verſchrickten Patient noch meer vruchteloos te ſteken.

De *Ader als die nu wel geopend is*, laet den *Chirurgijn den Duym vande ſlincker Hand ſchielijck over de openingh glyen*, het bloeden alſoo verhinderende, tot dat den Dienaar die de *Laet teſt of komme* houden ſal, aen de ſlincker Hand van den Patient is, dat is tegen over den Chirurgijn ſtaande, het Laetkopje ophoud, om het bloed bequaam te vangen; en dan komt hy eerſt te pas, anders mogt hy het ligt benemen.

Terwyle dan het bloed loopt, ſoo ſteeckt den *Chirurgyn het Lancet* weder in dier voegen in den Mond; gelijck als hy het hadde eer hy quam te *Laten*, dan brengt hy met de regter Hand den Patient de ſtock toe, om door ſijn regter Hand gehouden te worden, invoegen den Ellenboogh wat lager, en de Hand wat hooger geplaatſt zy. Den Arm word oock ſomtyds meer ſomtijds minder gebogen, en ſomtijds word hy ook wel uytgeſtoken, al na dat het bloed uyt de *Ader* vloeyd.

Stracx daar aan waſt hy ſijn *Lancet* af, en iſſer tijd, terwijl de *Ader redelijk bloeyd*, droogt hy het ſelve af, en ſtrekt het zo wegh; ofte ſoo niet, zo vouwe hy het afgewaſſen toe, leggende het ſelve in 't water, om niet bevlakt te worden; ſoo ras dit gedaan is, laet hy ſijn Oogen en gedagten over en op de maniere van 't bloeden gaen, als mede op de openinge; want het gebeurd wel, zo als voorſz is, de *Cephalica* Gelaten zijnde, dat *het bloed agter over den Arm ſpringt*, dat men dan aldaar vangen moet.

Soo het bloed al te ſterk uytvloeid, ſoo treckt men de Band ſtyver toe, of men doet die wat meer als ordinaris loſſer, als het niet wel bloeden wil; of men legt de platte Hand onder de openingh op de Ader, die een weynigh druckende, op dat het bloed ſoo niet doorſchiete; dit drucken geſchied minder of meerder, al na dat het ſterck bloed. Deſe maniere van doen is bequaam om een *thrombus* en *ecchymoſis*, als ook een *lypothymia* te verhoeden.

Wil 't bloed nu niet wel uyt d'Ader vloeyen, ſoo doet men den Band los; of ſoo die te los is, treckt men die weder wat vaſter toe; en ſoo een van deſe niet en helpt, *ſoo klopt men wel eens op de Ader, of men vege de opening ſchielijk met een ſpongie af*, of men ſchuyve met de Vinger de huyd wel wat na de eene of d'andre zyde, om of die over d'opening van de Ader geſchoven ware, weder ſoodanigh geplaetſt ſoude konne worden, dat het bloed na behooren uyt *d'Ader vloeyd*, ſo het zo ſuccederen wil. Schieter wat *vet voor d'openingh*, dat douwt men met het hoofd van een Naalde, of ander ſubtiel Inſtrumentie weg en in d'openingh, of *men knipt het met een Schaartje af*, ſoo 't ſeer uytſteeckt: ook gebeurd het dat het bloed als dan noch ſoo wel, en wat rykelijker uytvloeit, en dan brengt men het vet weder in, als men het bloed genoech afgetrocken heeft; ook gebied men den Patient de Hand te roeren en toe te nypen, om dat de geſpanne Spieren daar door de Aderen drucken, en ſo het bloed raſſer voortſetten: Men gebied ook den Patient *te hoeſten en te kuggen*, om

dat

dat de Spieren van de Borſt beweegt ſoude worden, ende dat alſoo de Longe en 't Hert oock ſtercker bewogen zijnde, het bloed beter door d'Arterien na d'extremiteyten ſoude geſet worden.

By aldien het dan noch niet wel bloeden wil, *ſoo ſteeckt men de Hand in warm water, ja ſelfs wel den Arm, tot by na de openingh toe*, ofte men wind die in warm gemaackte wolle lappen; edoch deſe practijcq word weynigh in het werck geſteld, ten zy de Handen koud zijn, of dat *het bloed door een ſchrick geſtolt en verdikt is.*

Het gebeurd oock dat *het bloed in d'openingh klontert of ſtolt*, waar door 't bloeden verhinderd word, en dan ſteeckt men de punt van de Vinger in Olie, ende diſſolvere ſoo het geronne bloed met ligte wryvinge. Sommige doen het met Azijn dog qualijk; edoch als deſe dingen geſchieden moeten, ſoo iſt oock al meeſt martelaryc of temerye.

Somtijds gebeurd het dat *de Aderen wol wind zijn*, en in dier voegen ſoo niet heel ſtijf met den Duym vaſtgeſet worden, zo dat ſy voor 't Lancet wijcken, en alſoo een kleyne openingh maken; en ſoo daar een groote drift in 't bloed is, als dan een *thrombus* veroorſaackt werd, waar door 't bloeden verhindert word; als dan ſal men onder digt by d'openingh *d'Ader hart drucken*, om 't gene tegen de naauwe openingh blijft ſtaan, geduurigh uyt te douwen. Komt daar een kleyne *thrombus*, die diſſipeert men oock met een weynich wryven, en het bloed uyt te douwen; en men gebied den Patient de Hand te roeren.

Terwyle dat de *tweede teſt* ordinaris gehouden word, ſoo legt den *Chirurgijn de witte Band over den Patient ſijn Arm*, op d'opgeſtroopte mouw, en de *Compres* tuſſchen een der ſelver plooyen, droogh of nat gemaackt, of als ſommige die deſelve in *Oxieraet* doopen, dat komt te pas in een *thrombus*, anderſins neemt men de band maar droogh, want de geneſingh beſtaat in 't droogen.

Dat het bloed eerſt wel geſprongen hebbende, vertraagt en ophoud, is het alderordinariſte teeken van flauw te ſullen worden; dan word het Aangeſicht bleeck, den Patient geeuwt, reckt hem uyt, ſijn Oogen draayen en worden duyſter, de Ooren tuyten, de Pols veranderd, en word van ras langſaam, van Hert kleyn, van vehement ſlap en duyſter, van gelijck ongelijck, benautheyt des Herten komt hem over, treckinge van de Mond en der Mage, den hick of nock, walginge, braken; om welk voor te komen, men den Patient niet veel te voren en doet eten, als alleen een *bouillion*: 't is waar, alle deſe teekenen worden niet in een gevonden, maar deſe in d'een, en andre in andre Patienten.

In deſe gevalle ſal men den *Band los maken*, en inſonderheyd als'er een groote quantiteyt bloed is afgetrocken.

Maar ſoo het door apprehentie geſchied, houd men d'opening alleen met den ſlincker Duym toe, en men ſprenckt kout water in 't Aangeſigt, of men legt hem op een bed ofte kuſſens plat neder, uyt het ligt in doncker, of men legt hem iets over ſijn Oogen, en men geeft hem iets welruyckens te ruycken, 't gemeenſte is *Azijn*, of een toogje *Wijn te drincken*, ofte ſchielijk een toog

Bier;

Bier, of kout *Water*, of het ſelfde tot het warm worde in de Mond te houden, dan weder vers, en is een preſervatijf daar voor; men treckt hem ook wel by 't hair; andren doet men nieſen door iets in de Neuſe te blaſen, of iets ſubtiels, niet quetſende of ſtekende, in deſelve te brengen.

Hier vooren hebben wy geſegt, als dit flauw worden den Patient overkomt, dat men den *rooden Band los doet*, en het bloed ſtoppen ſoude, dat ſomtijds niet mogelijck is, vermits den Patient eerder van de ſtoel zoude afvallen, eer dit gedaen kan worden, ſchoon het noch ſoo ras en behendig komt te geſchieden; het is genoeg den *Duym op de openinge te houden*, tot dat den Patient neder legge, en den *Chirurgijn* beter bequaamheyd hebbe, om verder te doen 't gene noodigh is; want het gebeurd dickwils, dat als den Patient al legt, men d'openingh ſoo langh toe moet houden tot dat de flauwte geheel over is; als wanneer het dickwils gebeurd, dat men dan meer bloeds krygt of aftappen kan, als wel voor de flaauwte; zo dat in ſodanigh geval naar exigentie van ſaken bloeds genoech afgetrocken kan worden.

Wanneer nu *bloed genoeg afgetrocken is*, ſoo doet men de *roode Band* los, treckende by het langſte eynde deſelve dat de ſtrick gemaackt heeft, terwyle den Dienaar het becken onderhoud, en het bloed komt te volgen, dat het niet buyten de kop loope, dat is het becken na den Arm toe brengende. Edoch dit en gebeurd niet altyd; want als de Band al los is, ſoo loopt ſomtijds het bloed noch vehement genoech, en dan laat men dat noch wat loopen, gelijck men ook anders het bloed wel wat laat degorgeren, dat het de cicatrice niet belette, om dat door de minſte beweginge met den Arm gedaan, tot in de opening eenigermaten maar lucht gevonden hebbende, voortgeſet word, en alſo daar in komt te verdroogen, welckers lipjens het dan quetſt: om dit te verhoeden, zo dient, dat men terſtond het bloed van de Hand af uyt de Ader na boven uytdouwe en uytſtrijcke. Dit geobſerveert zijnde, zo neemt men met de regter Hand de uytgedruckte ſpons, dan komt de ſlincker Duym en dekt de openingh, douwende met ſijn voorſte de Huyd na de openingh, tot dat de lippen t'ſamen gebragt zijn, en dan ligt den Duym ſigh voor wat op, en ſchuyve ſo over d'openingh, dat hy die wel bedecke, ſo ſagt druckende als 't mogelijck is; ofte men nype met de voorſte Vinger en Duym van de ſlincker hand het vel van wederzyde, en brenge ſo de lippen t'ſamen.

Deſe manieren zijn de gevoeglijckſte in Luyden die grof van Armen zijn; maar in die gene die heele teere Armen hebben, ofte in Kinderen, ſchuyft men den Duym alleen tot de lipjes toe, dezelve ſo veel mogelijck is by den andren gebragt zijnde, en dan komt de voorſte Vinger van de ſlincker Hand van onderen, en douwt oock de Huyd, zo als den Duym gedaan heeft, en dan word de alſo geſlotene openinge bedeckt, en dits heel proper in magere Luyden, en ook om de openinge moy te reynigen: Andre trecken de Huyd wat ſchuyns om hoog, ofte om laag. en leggen ſo de Compres op de openinge, maar dit is ſo ſeker niet.

Na dit doen, zo neemt den *Chirurgijn* ſijn regter Hand, in welcke de uytgedruckte ſpongie is, de ſtock uyt de Hand van den Patient neemende, en ſette

ſette die aan een zyde, en hy vatte met de voorſte Vinger en den Duym den Duym van den Patient, en breng die weder in de zyde, gebiedende den Patient ſijn Hand ſagtelijck vlack open tegen de Borſt te houden; 't welk als gedaan is, ſo douwtmen de twee voorſte Vingeren van de regter Hand des *Chirurgijns* met haar voorſte in 't vouwen van den Arm; om den Patient te doen voelen dat hy mede den Arm om wat te buygen helpen mogte, op dat de Huyd ſo niet geſpannen ſoude ſtaan: ondertuſſen volgt den *Chirurgijn* in poſtuyr als vorens met ſijn Lijf, en dan komt de regter Hand met de natte ſpongie, en reynige de openinge ſo wel als den verderen bebloeden Arm.

De ſpongie nu, na dat den Duym ſigh opgeligt heeft, een weynigh op de openinge blyvende, diend, om dat den Duym van de ſlincker Hand wat bebloed, ſigh ſoude afvegen, om ſuyver weder by en op d'openingh te komen, als de lippen van onderen door de ſpongie, en van boven door den Duym t'ſamen gebragt zijn; dan werpt den *Chirurgijn* ſijn ſpongie weder in 't becken met water, en neme dan den hantdoeck en drooge de party af, en legge den hantdoeck weg, en hy neme met den Duym en eerſte Vinger de *Compres* met de welke ſo proper in de Hand gevat, hy de Huyd wat van onderen opdringt; dats met de Vinger, wyle den Duym aan d'andre zyde van de *Compres* te rugge ſpringt, tot dat hy met de *Compres* tegen den Duym van de ſlincker Hand gekomen is, die ſigh als dan voor opligt, op dat de *Compres* onder den Duym met ſijn helft paſſere, ligtende met ſijn eerſte Lidts dickte de Huyd op, en hy die als dan tegen de de *Compres* douwt, om ſo de t'ſamen gebragte lippen vereenigt te houden: terwyle den Duym van de regter Hand de *Compres* onder de ſlincker Duym glad ſagtelijck nederdouwt, en ſo die neder gebragt zijnde, ſo lang houd tot dat de ſlincker Dnym den Arm verlaten hebbende, ſigh tuſſen de voorſte Vinger en Dyum van de regter Hand van boven op de Compres brengt, en die ſo vaſt verſekere, zo lange als de voorſz Vinger en Duym afwyke, om de *witte Band* te halen.

Dit is als het bloed ſterck uytvliet, anders diend men hem van minder moeiten.

Daar aan neemt men met de regter Duym en eerſte Vinger de *witten Band* van den Arm, latende een ſo langen eynde door de Hand hangen, dat hy oordeeld de ſlincker Hand dezelve van onderen ſal konnen vaſt houden, dat is ontrent een ſpan langh, al na de party grof, dick of dun is; dan legt ſigh de voorſte Vinger die den Band houd van onderen, ter zydewaarts tegen den Duyn. aan, die de *Compres* houd, terwyle ſig de voorſte Vinger voor over draaid, en agter over wend, makende plaats alſo voor den regter Duym, die ſigh middelerwyle mede wat voorſchuyft, als de Vinger van onderen te rugh wijckt, en de *Compres* verſekert is: welck als gedaan is, de ſlincker Duym ſigh op den regter legt; invoegen hy de ſlincker met ſijns Lidts dickſte eerſt een weynigh ſtijf neder waarts druckende vaſt ſet, om als den regter Duym ſigh verplaaſt, hy tot dat die heel vertrocken is, de *Compres* poogt wel geplaatſt te houden; dat hy daar na oock doet, ſo langh tot dat de regter Hand ſijn eynde tuſſen de Pinck en laatſte Vinger van de ſlincker Hand gebragt heeft, die 't ſelfde weder ſo langh vaſt houd, tot dat de regter Hand het andre eynde gevat, en loſlijck omgeſla-

gen heeft, namentlijk als de Band breed is, op dat het Verband niet gapen, ende qualijck vaſt leggen ſoude, en hy dezelve agter om den Bovenarm na onderen, en weder na boven kruyswijs over de *Compres* (den ſlinker Duym ſig als dan op en wegh geligt hebbende) gebragt heeft, die dan weder den Band op de *Compres* vaſt houd, tot dat de regter Hand de ſpelde van de ſlincker mouw genomen heeft, als wanneer de ſlincker Duym na agteren tegen het bovenſte van de eerſte Vinger van de ſelfde Hand den Band brengt, en daar ſo lang vaſt houd, tot de andre Hand de alreede gevatte ſpelde van boven dwers na beneden den Band vaſt op de Compres geſpelt heeft: als dan ſo ſchuyft de ſlincker Duym den Band na het voorſte van ſijn buurman de eerſte Vinger, terwyle de regter Hand ſijn Vinger dwers van binnen door de Hand van den Patient, en den Duym van agteren gebragt hebbende, en ſo de Hand cierlijk houdende, tot dat hy *Chirurgijn* ſijn lichaam de hand weggenomen hebbende, na de Borſt van den Patient gebragt heeft; dan vat de regter Hand dat eynde dat tuſſen de Pinck en ſijn buurman ſo langh vaſt gehouden is, en legt met de ander Hand eerſt een ſtrick regt door, en daar een ander op, 't zy een looſe met een oog, ofte ſo de Band lang genoeg is, een met twee oogen agter op den Onderarm.

De mate die men in deſe Band te leggen houd, is dat hy niet te vaſt noch te los de *Compres* aan en ophoude, anders ſo de Band te vaſt is, word de Arm op de openingh rondom blaauw door *d'ecchymoſin*, en ſo worden oock de lipjens van de openinge gequetſt en gedruckt.

Men legt deſe Band ter contrarie heel anders in Vrouwen, dat is, namentlijk dat in plaats dat men te voren het onderſte eynde ſo kort genomen heeft, men nu het bovenſte eynde ſo kort neemt, laatende dat ſo hangen, maar men brengt het langſte eynde na beneden toe, en ſla het daar van onderen bovenwaarts om; welck gedaan zijnde, de Pinck en d'andre Vinger van de ſlincker Hand, het op den omſlagh vaſthouden, tot dat de regter Hand agter den Onderarm het eynde weder gevat, en op gelijcke manier op den Arm omgeſlagen, over de Compres en agterwaars binnen om hoogh na den Bovenarm, tuſſen de voorſte Vingren gebragt heeft; die dat ſo langh houden, tot de Band op de Compres geſpeld is, dan brengt de ſlincker Duym het boven eynde by 't onder eynden, om aldaar gebonden te worden, den Arm alvoorens toegevouwen zijnde.

Alle beyde deſe Bandagien, konnen ſonder ſpelden gelegt worden; als men het kruys op de *Compres* gemaackt hebbende, het onderſte na boven en 't bovenſte eynde na beneden brengt, makende ſo een omdraay op de *Compres*, welcke voor een ſpelde verſtreckt; inſonderheyd als men geen ſpelden heeft, als veeltijds op Zee of in 't Leger gebeurd, daar men om die te halen, de Commeny ſo digt in de buurt niet en heeft.

In deſe *Bandagie van den Arm*, moet men hem wagten dat noit ſo een dwerſe omwindinge worde gemaackt, als in de *roden Band*; want daar een *ecchymoſis*, het bloed niet konnende vry voorby paſſeren en circuleren, op volgen zoude.

Daar is noch een *Jufferband*, van my alſo genoemd, om dat de Juffers korte mouwen aan hebbende; met de gantſe Onderarm blood gaande, niet garen de ſtrick van de Band ſien uythangen; deſe dient oock ſo gelegt, als by gebreck

breck de Band wat te kort valt, en dan neemt men het uyterſte eynde van den Band, en legge dat op de Compres; edoch dat het een weynigh over ſchiete, om te beter daar na by het ſelve vaſt te konnen getrocken worden, en dat tegen zijn wedergade, en brengen de Band agterwaars na boven den Ellebooghſo onder door, makende alzo een omſlagh op den Onderarm, en dat van ondren na boven; brengende dan ſo voort den Band van agteren van ondren voorwaars na boven op de Compres, alwaar de beyde eynde met twee ſpelden vaſt op de Compres geſpelt worden; ende ſchiet daar by haſard van het eene eynde wat over, dat ſnijd men als 't geſpeld is af.

De Band gelegt zijnde, zo treckt men de mouwen weder na de Hand toe; eerſt het hemds mouw, dan het wambais, dan de rocks mouwe, en men gebied den na de Borſt gevouwene Arm ſtil te houden, om te beletten dat de Band en Compres niet en verſchuyven, ende ſo op nieuws het bloeden veroorſaackt ſoude worden.

Maar dat den Arm altijd op de Borſt moet gevouwen worden is aprocrijf; want de openinge als dan ſchuyns zijnde gaapt: ick late de Hand in de ſack ſteken, op dat ſo de lipjens van de openinge t'ſamen blyven.

Die Luyden die in raſende koortſen, of die van natuuren woelagtigh zijn, en Gelaten worden, bind men den Band met wat meer omſigtigheyd vaſter.

Sommige *verbieden het ſlapen na het Laten*, om dat ſeggen ſy, de verſwackte warmte niet ſoude uytgebluſt worden, ofte de verminderde geeſten niet verdruckt ſoude worden: Maar dats al meeſt oud ſeggen, om dat de *Oude* ſo groote quantiteyt bloeds af hebben getrocken, dat wy nu niet en doen, die het ſlapen meeſt verbieden, alleen om het woelen in de ſlaap, waar door de Band los ſoude gaan.

Als men nu in *de ſlincker Arm met de ſlincker Hand Laten ſal*, ſullen die dingen contrarie geplaaſt (na het voegen van de ſlincker Hand) worden, en voorts de geſte des *Chirurgijns* nu ſlincx, ſo als ſy te vooren regts waaren gedaan worden.

Annotatien.

Het gebeurd veelmalen, dat men in de ſlincker Arm de *Cephalica Laten moet*, om dat die ſich beſt vertoont, en dan *Laat* men wel met de rechter Hand, om dat dat wel ſlaagt, maar inſonderheyd in poeſle en grove Armen, en dats dan geen faute.

In ſommige Luyden *ſluyt de openinge in drie, vier a vyf dagen eerſt*, en als men dat te vooren weet, ſoo kan men de *Compres in roode of Spaanſe Wyn nat maken*, om te beter t'ſamen te konnen getrocken en geheelt worden.

Alle deſe dingen, hoe accuraat, net, ſindelijck en voorſigtigh ſy geobſerveert worden, beletten niet dat den expertſten *Chirurgijn* ſomtijds niet en-failliere.

En dat ik vele dingen van de minſte beweginge tot de meeſte; of meer-

dere hebbe geſchreven, is in *Tyronum gratiam* gedaan, om dat het die noch altijd ſlorſig genoegh na doen.

Nota. Om *ſindelyck te Laten*, dat is als men de muuren, of andre meubelen niet wil vuyl maken; gelijck oock als de nature ludeert, dat men geen andre bequame Ader vinden kan, ſoo laat men de *Baſilica*; *die in ſommige Luyden digt, of regt onder den Arm Gelaten moet worden*, en dan kan den Patient met ſijn Arm over den Arm van den *Chirurgijn* ruſten, diens Hand de Ader met den Duym van onderen beſet, om ſoo door de andre Hand Gelaten te worden, als wanneer het bloed regt neder loopt: als nu deſe Latinge geſchied, en den Patien ſittende is, ſoo moet den *Chirurgijn* op ſijn Knie leggen; en als de Compres geleght ſal worden, zo moet den Arm weder over den *Chirurgijns* Arm als voren leggen.

Deſe maniere is oock ſeer goet op 't Bed; maar dan behoeft den *Chirurgijn* niet op ſijn Knie te leggen.

Als het gebeurd dat de Patienten in een Krebbe of Slaapbanck by d'aarde leggen, en niet wel wegens haar ſwackheyd overeynd konnen ſitten, ſo kan men die *leggende Laten*; dat is den Arm over de kant van de Slaepbank ſtekende, in welcke ſoo 't de ſlincker Arm is, men als dan (ſonder dat dat een tout genaamt kan worden) met de rechter Hand gevoechlijk in de ſlincker Arm *Laten* kan.

Wat voor 't Aderlaten op de Hand zijn moet.

VOor eerſt den *Patient*.
Ten tweeden, de *Stoelen*.
Ten derden, een *groote Teſt*, *Becken*, of *kleyn Tobbetje met warm Water*.
Ten vierden, een *groote Teſt*, *Becken of Emmer met koud water*, *met een kopje daar in*.
Ten vyfden, een *Spongie* in 't koud Water.
Ten ſesden, de *roode Band*, als op den Arm.
Ten ſevenden, de *witte Band*.
Ten agtſten, de *Compres* op den Arm, maar niet ſoo dick, om dat ſy ſoo geen holligheyd behoefd te vollen.
Ten negenden, *Wijn en Azijn*.
Ten tienden, een *Lepel met Olie*.
Ten elfden, *eenige Lancetten*.
Ten twaalfden, *een Handoeck*.
Ten dertienden, *Spelden*.
Ten veertienden, iets om het *bloed te ſtelpen* of het noodich waar.
Ten vyftienden, *Stoelkuſſens*.

De *roode en witte Band*, *Compres*, *Wijn en Azijn*, *Olie*, *Handoeck*, *Lancetten*, *Spelden*, iets om het *bloed te ſtelpen*, en *Stoelkuſſens*, ſullen ter hand en op haar plaatſen geſtelt worden, ſoo als van 't Laten op den Arm geſeght is.

De Stoel daar de Patient op ſit, zy matig in hooghte en laagte, en dicht onder het licht geſet, zo dat den Patient met de Rugge na het licht toe ſitte, ofte een weynich ſchuyns; na dat den dagh beſt op de Hand valt: als den Patient nu alſoo geſeten is, ſoo ſet den *Chirurgijn* een hoger ſtoel voor den Patient, op dat hy niet ſoude behoeven te bocken; daar na temperd den *Chirurgijn* het heete water met koud, ſchept met het kopje in 't becken, teſt of tobbetje, alſoo dat hy ſijn buytenſte van de Hand gemackelijck daar in houden en lyden kan, en ſetten het tobbetje ofte teſt op de ſtoel die voor den Patient ſtaat, of op de ſchoot van den Patient, en ſnyte ſijn kopje weder in de teſt met kout water by de ſpongie; welcke teſt of becken hy *Chirurgijn* dan op de vloer of banck naaſt ſijn regter zyde ſet, zijnde beſt alſoo ter hand.

Dan ſoo ſlaat hy de mouwen op (de knoopen los gedaan hebbende, ſoo verre als hy ſal oordeelen noodigh te weſen, obſerverende 't gene in 't opſtroopen van de mouw des Arms, om die te Laten geſeght is) en ſpelden die ſoo vaſt; *dan douwt hy de Hand van den Patient in 't warme water, of 't buytenſte van de Hand na den Bodem van de teſt toe*, en laten die daar een weynigh in, terwijle ſoo krijgt den *Chirurgijn ſijn rooden Band*, leggende die over ſijn ſlincker Arm, en hy neme dan de uytgeſtrekte Hand uyt het water, leggende de Band effen boven het junctuur van de Hand en Voorarm; ſommige leggen den Band al eer de Hand in 't warm water geſtoken word, en doen het wel voornamentlijk als de Aderen groot en baſtant zijn, om maar een weynigh na het leggen van den Band, de Hand in 't water geweeſt hebbende *Gelaten* te werden.

Den *roden Band* gelegt zijnde; douwt hy de Hand weder in 't water, tot dat hy ſiet dat de Aderen genoegſaam geſwollen zijn, of ſo niet, dat de Aderen maar eenigſins wat turgeren, ten minſte dat die eeniger maten voor den dagh komen, daar men ſo al eens, *de Hand* op of uyt het water geligt hebbende, op letten moet; oock het *al te langh in 't water ſtaan of leggen is ſchadelijck*, het maackt de Huyd hard, gerimpeld, daar hy *Chirurgijn* als dan ſonder groote pijn niet wel met het *Lancet* door komen kan; 't gebeurd oock wel dat de *Ader onder de Huyd rold*, door dien hy de Huyd in 't ſteken voort ſchuyft, en eeniger maten voortſet, en den *Chirurgijn* ſo misſteeckt; ofte ten minſte de Ader maar een weynigh raackt, namentlijk maar op ſijn kant, of op zyde; welck de rede is dat men maar een weynigh tijds de Hand weder in 't water ſet, of als de Adren groot en vol zijn, het ſomtijds niet doet.

Terwyle de Hand nu weder in het water is, neemt den *Chirurgijn* het geopende *Lancet*, en *douwe het eerſt in de Olie, en dan in ſijn Mond*, ider op die wyze als voren geſegt is; dan komt de ſlincker Hand en brengt ſijn drie Vingeren binnen de Hand des Patients, en ſijn Pinck over die van den Patient, gebiedende om die toe te dringen en te douwen, terwyle den Patient mede die vaſt toenype; dan komt de voorſte Vinger van de regter Hand de gelegentheyd van de Ader onderſoecken, of daar een *Tendo* onder legt; en ſo ſulex is, ſo laat hy de Pinck van de ſlincker Hand los, tot dat den Duym en voorſte Vinger van de regter Hand dien Vinger gebogen en op getrocken heeft, diens *Tendo* men

oordeeld onder de Ader te leggen, om so sijn selven daar ter degen van te verseeckeren: so die dan onder de Ader legt, en men geen bequamer Ader vinden kan, dan sal den Pinck weder doen 't gene gesegt is, en hy met den Duym de Ader met sijn voorste vinger so naauw als het mogelijck is verseckeren, (om na de lengte over den Duym voorste en dunste vinger over de nagel te laten) op zyde de huyd wat nederdouwende, en die op zyde treckende, welck geduurende het bloeden sijn plaatse houden moet, doch wat opgeligt moet werden om de passagie voor 't bloed te geven: *Ooek Laat men die zo 't mogelijck is, onder of boven, of op zyde van de Tendo*, en dat met minder perijckel en moeite, zo als van den Arm gesegt is, sonder de huyd op zyde te trecken.

Dan komt de regter Hand en neme het *Lancet met een lange punt* uyt de mond het selve dan gevat hebbende, anders soude men over den Duym niet konnen Laten; zo *opene hy voorts de Ader op die wyse zo als gesegt is, maar na de lengte*, daar ick mede altijd niet van en houde; *naardien ik die mede als, in den Arm, zo schuyns Late*, namentlijk als de Aders kleyn, en niet als sy groot zijn, om dat die dan so niet ontsnappen; my verseckerende de ligature evenwel so te konnen leggen, dat de lipjens net tegen den andren sluyten.

De Ader geopend zijnde, steeckt men de Hand met het holle weder onder in 't water, ten waare so hard en sterck bloede, dat men bloed in een kopje vangen wilde; 't welck als niet bastand is, men de Hand weder in 't water steeckt; zo als voren gedaan soude geweest zijn, tot dat daar bloed genoeg is afgetrocken.

Al dan doet men den *rooden Band los*, men stoppe de openinge met den Duym, en men neme de Hand uyt het water, wassende en droogende de party af, en men reynige daar aan volgens het wondetje, applicerende de Compres en Band na behooren. Welck binden nochtans van verscheyden verscheydentlijck gedaan word, gelijck het zelve oock op besondere plaatsen van de Hand op besondere manieren moet gedaan werden.

Als men de *Salvatella* Laat, *so neemt men de Band op een kleyne spanna op 't eynde*, leggende dan daar op de *Compres*, en men brenge dan voorts het kort eynde tussen de middelste Vingers interstitie, gevende het by en tussen de Kneuckels een omslagh na de Pinck toe; 't welck als gedaan is, so brengt de regter Hand voort het eynde tussen de Pinck en laatste Vinger, buyten om de Pinck op de *Compres*; daar na grijpt de regter Hand van onderen het ander langste eynde om het junctuur van de Hand, en brengen het op de *Compres*, en hy spelde aldaar beyde de eynde met twee spelden op de *Compres* vast, 't zy dat die langs of dwers steken, maar alleen dwers, als de openinge digt by de Kneuckels gemaackt is: de overschietende eynden van den Band snyd men dan af: wil men desen Band anders, of verkeert doen, so neemt men het eynde dat om 't junctuur komt so langh, dat sijn uytterste op de Compres komen kan; dese *Band dient drie vierendeel lang te zijn.*

Soo de tack van de *Mediana*, regt over de Hand loopende, regt door, tot tussen de twee middelste Vingers, (somtijds niet als slegts eenige kleyne tackjens van sigh gevende) en dat *digt by de Kneukels Gelaten word*, so is de maniere van binden als de voorige; uytgesondert dat het korste eynde een span langh

tussen

tuſſen den eerſten en tweeden Vinger door gebragt werd; deſe Band diend oock een weynigh langer te zijn.

Maar als *deſelve Ader digt by het junctuur op de Carpus Gelaten* werd, ſo moet het korſte eynde, welk een groot ſpan langh weſen moet, van boven tuſſen den Duym en *Index*, en van ondren om den Arm, kort op de *Compres* gebragt werden; *deſe Band diend oock drie vierdendeel langh te zijn.*

Indien men de *Cephalica oculorum*, tuſſen *den Duym en voorſte Vinger digt by des ſelfs Kneukel Gelaten heeft*, zo moeten de Bands eynden op de *Compres*; en voorts de Band na boven over den Duym, van binnen om de Hand, onder het junctuur over de *Compres*, tuſſen den Duym en *Index*, en van ondren tuſſen den middelſten Ringvinger weder op de *Compres* gebraght werden, alwaar de eynden op de ſelfde *Compres* te ſamen geſpeld worden; welcke *Compres* hier als op eenige andre plaatſen van de Hand veel dikker weſen moet, om de holligheyd van de hand te vollen; en om dat het onder eynde om het junctuur gegaan zijnde, de ſelve de *Compres* ſoude neder komen te drucken, 't welck hier wel 't ſekerſte is: deſe *Band moet ten uyterſte ſeven vierendeel langh weſen.*

Ordinaris werd *deſe Ader digt by het bovenſte Lidt van den Duym Gelaten*; en dan moet *het korſte eynde anderhalve ſpan langh*, ofte weynig meer van de *Compres* af zijn; en buyten over te rekenen, tot in de Hand des Patients gebragt werden, en aldaar met de twee middelſte Vingers en Pink van des *Chirurgijns* ſlincker Hand gehouden werden: dan brengt de regter Hand weder *het langſte eynden om het junctuur kruyswijs over de Compres, en het korſte eynde van daar tuſſen door den Ringvinger en middelſte vinger*, makende een omſlagh na de Pinck toe; dan word dat eynde over de *Compres* aldaar gebragt, en verders om het junctuur van de Handen weder op de *Compres*, 't welck aldaar door den ſlincker Duym verſekert werd, tot dat de regter Hand het ander of korte eynde op de Compres gebraght heeft, om aldaar met ſijn macker op de *Compres* vaſt geſpelt te werden.

Dit moet ſo gedaan werden, om als dat eynde ſo aangehaald werd, het ſelve niet afſchieten, en de *Compres* de Bandagie laxeren zoude; deſen *Band diend vyf vierendeel langh te zijn*, en werd ook veeltijts op deſe manier gelegt: men neemt een eynd een ſpan langh, brengende het zelve over de Compres, en dat kort agter de *Carpus* heen, op dat niet afglyen ſoude, en verders onder de Hand tuſſen door den Duym en *Index*, en voorts ſo weder op de *Compres*; en terwijl dat de *Compres* met de ſlincker Duym vaſt gehouden werd, ſo brengt men met de regter Hand het langſte eynd om 't junctuur van de Hand tot op de *Compres*, alwaar ſy beyde te ſamen geſpeld werden.

In 't leggen van deſe Band ſal men de Hand eeniger maten laten toenypen, om dat als men de Hand uytſtreckt, de Bandagie geextendeert werd; en zo wanneer de Hand in 't leggen van deſe ligatuur open waar, ſo ſoude de ſelve in 't vouwen van de Hand te ſlap werden; evenwel zo moet hier een mate in 't binden gehouden werden, namentlijk dat de Band niet te vaſt nog niet te los zy.

Soo men, (gelijck wel beurd) geen vat, als alleen op de Voorarm midden tuſſen den Ellebooghen Hand vinden kan, en dat minder of meer na onder of boven toe; ſoo

moet

moet men *rondom den Arm de Bandagie leggen*, doch niet heel ſtyf; en dan is de *manier van leggen al even eens als die van den rooden Band*, uytgeſondert dat deſe een weynigh meer kruyswijs over den andren moet geleyt werden, en dat men de eynde meeſt op de Compres ſpeld; ſy kan oock met een ſtrick buytens Arms gelegt werden; edoch *in alle Bandagien mijd men de knoopen en ſtricken ſoo veel als mogelijck is.*

Annotatien.

Eer men de Bandagie leggen ſal, zoo ſal men altijd met het eerſte eynde alvorens paſſen hoe langh deſelve weſen moet, om niet te haperen; en om dat het na behooren even op de Compres kome moet, want ſomtydts als 't over de Compres ſchiet, dan is de Band te kort, ende moet als dan weder verlegt werden.

Wat in 't Aderlaten op de Voet dient waargenomen te werden.

Eerſt moet den Patient wat gewandelt, of op een warme ſtove geſeten hebben.
Ten tweeden, een Tobbetje met warm water, en dat na behooren getempert.

Ten derden, een plankje om over het Tobbetje te leggen, om de Voet op te ſetten als men Laten ſal; dat ſelve diend ontrent anderhalf hand breed te zijn, en ſoo langh dat het gevoeghlijck over het Tobbetje leggen kan.

De *witte Band.*

Voorts alle de andren behoeften zo als van de Hand geſegt is.

Het ligt ſchuyns genomen zynde, of dat den Patient met den Rugge digt onder na het ligt op de ſtoel ſitte; edoch ook wel een weynigh ſchuyns, dog ſoodanigh dat het *ligt wel op de Voet valle.* Dit alles zo beſtelt hebbende, dan word de kouws uytgetrocken, en daar aan al volgens de *Voet in 't getemperde warm water geſet*, dat in 't tobbetje voor den Patient op de vloer ſtaat: ende terwijle de Voet in 't water ſtaat word die wat gewreven, om de *vuyligheyd af te waſſen, die anders tuſſen de ſweetgaten en voegen van de huyd ſittende, de ſteeck en ſnede van het Lancet bederven*, en conſequenter meer pyn den Patient aan doen ſouden. Dit gedaan zijnde word den *rooden Band* geleght, de Voet op het planckje geſet zijnde, dat dan te voren op, en half dwers over het tobbetje gelegt word; ſtracx daar aan word de Voet weder in 't water geſet, gelyck als van de Hand geſegt is, het planckje ſoo langh wat wegh genomen zijnde, tot dat men de Voet weder uyt het water heeft genomen: alhoewel ſommige Luyden haar voeten niet eens behoeven in't water geſet te worden om dat heel bloed rijk zyn, en als men in dier voegen Laten, kan, ſo is het wel 't beſte, en men kan met een weynigh warm water of ſpogh de vuyligheyd van de party, daar de Latingh geſchieden ſal, wel afwaſſen. Dan leght men het

het planckje weder op het tobbetje, daar den hantdoeck wat dubbeld gevouwen alvorens al op leyd, op welck dan den hiel gelegt word. Dit zo gedaan zynde, zo kieſt men de plaats alwaar zal moeten gelaten worde, altyd onderſoekende, of daar oock een *Tendo* onder leght, treckende den Patient by de Teen ſoo men ſulex niet zien en kan; van welcke onder de Ader niet te leggen verzekert zynde, gelyk of het boven den Enklaauw ware, ſoo verſekert men het vat met den Duym, en het *Lancet* veel langer gevat hebbende (om dat men *over den Duym na de lengte ordinaris Laat*) maackt men een goede openingh, anders ſuygt die weder toe, door dien *het warm water veel humeuren na de party bewogen hebbende, de voet doet ſwellen.*

d'Openinge duſdanigh gemaackt zijnde, zo dat het wel bloed, en dat zo veel als den nood vereyſt, zo doet men den Band los, en men ſette den Duym op d'openingh, en de Voet op den hantdoeck op het planckje welck over het tobbetje geleght word, eer den Duym noch de opening ſtopt, ten ware den Patient ſchielijck qualijck wierd; waſſende en droogende de Voet af; men reynige dan d'openinge: applicerende als dan de *Compres* en *Band.*

Soo de *openingh boven den Enklaauw in de Saphena gemaackt is*, ſoo dient den *Band anderhalf elle langh te zijn*; dan neemt men *het eene eynde ruym een halve ſpan langh*, leggende het op de Compres, latende het binnens Beens om laag na den Hiel hangen; of men brenge het ſchuyns om laagh na agteren van den Hiel, en men houde het met de Vingers van de ſlincker Hand vaſt; als dan behoefd den Duym niet vande *Compres* af te ſchuyven, en men brenge het andre eynde buyten over na binnen, om boven het junctuur op de *Compres* geleyd te worden, wyle den Duym van de ſlincker Hand ſigh wat van de Compres afdrukkende is, op dat het kortſte eynde beneden na den Hiel toe verſchuyve, om voor het ander eynde plaats te maken, en om 't kortſte tegen het langſte wat aan te trecken, om alſoo den omſlagh te doen ſluyten; dus het langſte eynde zo op de *Compres* gebragt zijnde, ſoo ſpringt de ſlincker Duym tuſſen de Vingers van de regter Hand van onderen door tot op de *Compres*; dit zo gedaan zijnde, zo gaat het langſte eynde na buyten onder door om de Voet, en daar van daan weder na agteren binnen door, en dat buytens Beens boven den Hiel, en daar van daan met ſijn uytterſte weder op de *Compres*; 't welck aldaar ſoo langh gehouden word, tot dat het kortſte eynde weder na en op de *Compres* gebragt zy; ſpannende alſoo het langſte eynde dat over hem gepaſſeert is. Op deſe wijze ſoo legt deſe Band ſeer vaſt, te meer als die met twee dwers ſtekende ſpelden verſekert ende geveſt is.

Soo *de openinge tuſſen den Teen ende Enklaauw midden op de Voet, regt over den grooten Teen gemaackt is*, zo neemt men het kortſte eynde ſoo lang dat het onder de Voet tuſſen den kleynen Teen en ſijn buurman doorgaan kan, en weder op de *Compres* kan gebragt worden, en dat ſonder eenige omſlagh, om dat die ongemack in 't gaan ſoude cauſeren: dit ſoo gedaan zijnde gaet het langſte eynde weder buytens Beens, om onder de buytenſte Enklaauw met een omſlagh van boven na beneden te konne gebraght werde, om ſoo veel te beter te doen ſluyten, en om deſelve gevoeglijck onder den Enklaauw te doen komen; en gaat verder ſoo achter om boven den hiel heen, tot over

of op de Compres, alwaar ſonder verdre omſlagh geſpelt word; ofwel van ondren na bovenen heen, alwaar terſtont omgeſlagen werd, en gaat ſoo verder na beneden agter de knoeſel van den kleynen Teen toe verder heen tot onder de Voet, en zo tot op de Compres, alwaar beyde de eynden geſpelt worden. Deſe diend oock anderhalf elle langh te zijn.

Anders zo neemt men het langſte eynde na beneden, en men brenge het korſte vande *Compres* met een omſlagh als geſegt is onder den Enklaauw na buyten, en ſoo verder agter om binnen door tot op de *Compres*, en men houde het vaſt tot dat het langſte eynde onder den knoeſel vanden grooten Teen tuſſen den kleynen en ſijn buurman ſonder omſlag door paſſeert, ſen dat tot op de *Compres*, alwaar dan met twee ſpelden geſpeld worden. Deſe diend *een elle lang te zijn.*

De openinge op het tweede, of tuſſen het eerſte en tweede junctuur van den grooten Teen gemaackt zijnde, ſo gaat het kortſte eynde een halve ſpan langh of weynigh meer, van de *Compres* afgerekent, om den grooten Teen van onderen, makende tuſſen den grooten Teen en ſijn buurman een omſlagh van ondren na bovenen toe, en brenge ſoo het eynde opwaarts, of over de *Compres* heen, en daar aanvolgende het langſte eynde buytens Beens, of 't kort agter de kleyne Teen, onder den Enckaauw heen, en ſoo voorts om de Voet van boven na beneden, en om den Hiel na het hol van de Voet toe, en dat ſo verders tuſſen de middelſte Teenen door, en dat ſonder omſlag tot op de *Compres*; dan komt weder het korſte eynde onder het langſte, en ſpannen alſoo het ſelvige eynde, 't welck gedaan zijnde, worden de eynde op de *Compres* geſpelt zo als geſeyd is.

Als d'openinge in de *Iſchias* buyten op de Voet gemaackt is, ſo neemt men het kortſte eynde ontrent anderhalf ſpan langh, ende brenge dat met een omſlagh van ondren na bovenen, en ſoo verder na beneden tot onder de Voet toe, en dat agter de knoeſel van den kleyne en groote Teen heen; voorts ſonder omſlagh van boven na beneden gebragt zijnde, word onder den Enckaauw om den Hiel tot op de *Compres* gebragt, en ſoo met het andre op de *Compres* geſpelt.

Opmerkingen.

Dat de openingh ſchoon groot genoegh toeſuyght, beurd ſeer dickwils; gelijck oock terſtont geſchiet zo als de Voet in 't water geſet is, welck laaſte als geſchied, men veeltijds genoodſaackt is wat langh te wagten, tot dat dat gene welk het warm water na de openingh heeft bewogen, weder gereſolveert is; ondertuſſen het wondetje ſagtjens wryvende, om daar door het aangeperſte ofte bewogen bloed op die wyze te helpen diſſiperen, welck als gedaan is aanſtonts het liber begint te bloeden.

Als men de *Vena Frontis* Laten wil, ſoo neemt men een ſerviet, en men rolle dat ſchuyns op, en doen dat om den Hals, en draeien ſo de twee eynden toe, zo dat den Patient pas ſijn adem halen kan, en dan laat men de dus gedraaide ſerviet door een ander vaſthouden, terwyle men *de Ader na de*

lengte

lengte boven den Duym opend: hier moet men oock de punt van het Lancet redelijck lang nemen.

De *Compres* behoeft hier *niet heel dick*, maar den *Band wat breeder, en wel ſeven vierendeel lang te zijn*; als men die leggen wil zo neemt men die in 't midden, leggende deſelve op de *Compres*, en men brengd beyde de eynden na boven de Ooren agterwaarts, alwaar ſy een kruys maken, en dan neemt men weder het regter eynde na de regter zyde, en het ſlincker na de ſlincker zyde, en trecken die tegen den anderen, brengende die weder op de *Compres*, om aldaar geſpelt te worden: dit is maar een *enkele Bandslegginge*.

Maar deſe oock *ſeven vierendeel lang zijnde*, word in 't midden op de *Compres* ſchuyns genomen, leydende het eene eynde na de ſlincker zyde onder het *Oor*, met een omſlagh ofte vouw van boven na beneden toe, en het ander eynde ſonder vouw ofte omſlagh boven het *Oor* en dat na agteren, makende *boven de nek een kruyswijſe omſlag*, invoegen het regter eynde na de regter zyde, en het ſlincker weder na de ſlincker zyde kome, wijle als dan het regter eynde weder na de *Compres* boven het *Oor* gebragt word, en dat ſonder omſlagh; als dan ſoo word het ſlincker eynde onder het *Oor*, met een omſlagh van beneden na boven toe, ook tot op de *Compres* (daar ſy te ſamen met twee ſpelden geſpelt worden) gebragt.

En tot meerder ſekerheyd zo ſet men wel een muts op, en men ſpeld die op de *Compres*; op dat die met den Band niet kome te verſchieten. Deſe *Latinge* word niet veel meer gepractiſeerd.

Soo men d'Ader wel openen wil, moet men agter den Patient ſtaan, en doen hem het Hoofd agter over buygen, en *beſetten d'Ader met den Duym*, en opene zo deſelve, en dat boven den voorſte Vinger, dats na de Neus toe, om dat den Band het officie doet; zo dat als men contrarie *Laat* den Duym het noch eens doet, en ſulcx is ſoo goet niet.

Als men *onder de Tongh Laat*, ſoo gebruyckt men de ſerviet als voren, gebiedende den Patient te gapen, nemende de Tonge met een ſchoon doeckje en brenge die om hoogh; welck als gedaan is, zo neemt men de Lancet even gelijck men een penne vat om te ſchryven, edoch wat langer van punt; en brenge ſoo de punt van boven na beneden, na de lengte van de *Ranula* in deſelve, makende alſoo een behoorlijcke openinge. Als nu genoegh bloed afgelaten is, ſoo laat men de *Mond met wat Aluyn water, of Oxicraat waſſen*, of men leyd tegen het wondetje een papiertje, dat in een *aſtringerend liqueur* gedoopt, en weder gedroogt geweeſt is; of ſoo men het hebben kan, een *nieuw blaauw ſtickje linden*.

Maar wanneer het niet wel bloeden wil, ſo draait men de ſerviet meer toe, of men doet die veel meer los; of ſoo ſulcx niet en helpt; zo geeft men den Patient geduurigh warm water in de Mond, en dat t'elckens vers.

Dit is wat aangaat de Aderen die men meeſt gewoon is te *Laten*.

Die evenwel de circulatie niet aannemen, en luſt hebben om andre verſcheyde Aderen te Laten, die leſen *Marcum Aurelium Severinum, de efficaci Medicina*, (die met *Rhaſin* ſelf de *Jugulares Venas* gebied te *Laten*, ja ſelfs Gelaten heeft, dat van *J. Horn*, in de Commentarien over *Botallum* van

hem *Severinum* geſien te hebben werd getuyght) die ſullen hem ſtof genoeg verſchaffen.

CXXXII. HOOFDSTUK.

Van de *Arteriotomia*, of Latinge der Slag-aderen.

DEwijle de groote *Arterien niet na de lengte, noch ſchuyns of over dwers Gelaten, veel min heel afgeſneden mogen werden*, want die ſchuyns of dwers en half afgequetſt werd, of weynigh meer afgeſneden werden, zijn veel erger te ſtempen, als die geenen welke geheel afgeſneden zijn, zo als *de Sanguine ſiſtendo* geſegt ſal werden.

Fienus ſtelt dat uyt deſe maniere van Latingh een *aneuriſma* ſoude komen; 't welk mijns oordeels te verſtaan is van die ader welkers Membraan in 't Aderlaten by infortunie of onvoorſigtigheyd maar half doorſtekende geſneden werd; ſo dat door die openingh *het onderſte van d'Arterie door de pulſatie doorpuylt*, even eens zo als van d'uytreckingh van het *Peritonæum in Herniis* geſchied: of deſelve wel Gelaten zijnde, de bovenſte toeheele; en 't Verband te ras af gedaan werd: maar dat een *Arterie afgeſtoken zijnde*, op nieuws ſo weder zoude bloeden, de huyd boven toe zijnde, 't zy ſulex door eenige force geſchied, is niet mogelijck, want dat is dan een *effuſio ſanguinis intra Muſculorum ſpatia & cutem*, de welke ſo langh als een *Aneuriſma* niet tegen houden kan; maar met *Abſceſſen* vergeſelſchapt werd: gelijck onlanghs noch geſien hebbe, dat ſeker Procureur ſijn Been gebroken hebbende, in dier voegen dat de ſplinter *d'Arteriam inter tibiam & fibulam* hadde gequetſt, waar op *cute integra effuſio Sanguinis* is gevolgt, ſig tot een *thrombus* onder de huyd geſet hebbende, ſo dat geen pulſatie imand konde voelen, en is de huyd daar na door een *abſces* geopend geworden, waar door den Patient des nagts ſo veel bloed geloſt hadde, dat des morgens in ons byweſen expireerde: en ſo ſoude het hier oock gaan, als daar in niet vooſien wierd, doch de Latinge geſchied in kleynder Arterien.

Om de *Temporalia te Laten*, doet men een *ſerviet om de Keel*, en die dat toewringen niet verdragen konnen, legt men een *dicke Compres onder d'Oxelen*, en een *ſtyven Band daar op*, dan brengt men den Duym even onder de plaats daar men Laten ſal.

De *Temporalia* werden in *vertigine diuturna, in hemicrania, affirmante Pareo qui Arterias poſt aurem ſecuit; Ægyptii Arterias in inveterata Opthalmia & Cephalea ſecant, teſte Proſpero Alpino, & manuum Arterias in laterum doloribus diutinis (puta indicis) prodeſſe, Galenus affirmat, nec non juxta malleolum arteriam profligandis coxendicum doloribus inveteratis veteres dividebant.* Dat is, dat *d'Arteriæ Temporales in vertigine*, die verouderd is, in *hemicrania*, gelijck *Paréus* affirmeert, die d'Arterien agter d'Ooren gelaten heeft, *d'Ægyptenaren* branden d'Hertadren in verouderde *Opthalmien*, en in een *Cephalea*, gelijck *Proſper Alpinus*

pinus getuygt; en *Galenus* seyd, dat de Latingh der Arterien in de *zyde weed* (neemt die van den *Index*) veel goets doet, en niet minder d'arterie by de Enklaauwen, om de *Heup pynen* die verouderd zijn te verdryven; dit alles na 't doen der *Ouden*.

De *Ægyptenaars* binden de party eerst vast, (welck hier moet verstaan werden van d'Extremiteyten) en steken daar een schuyns kleyn gaatjen in, om dat 't beter als een groot kan genesen worden, segt *Prosper Alpinus*, en om dat dat bloed niet vehement uytvloeit, en voegen dan de lippen by den andren, leggende daar een weynig *cattoen* op, en daar op een *koper plaatje*, en binden dat heel vast, latende dat so drie dragen leggen, op dat de wonde niet weder opbreken soude, en doen dan het Verband af, de solutie geconsolideert vindende.

Voor eerst wert hier noch een andre maniere van doen vereyscht, te weten in *temporibus & post aures*, om dat de Banden aldaar so niet geapplicceert konnen werden, ten zy met hooge bateryen van aan den andre klevende Compressen; onder van de smalste beginnende, en welke met Banden voorsien zijn; sommige leggen een Pleyster van *Maslicq* op d'openingh, dan de Compressen. &c. gelijck uyt onse methode van bloed stelpen zal af te meeten zijn, 't welck *secundum magis aut minus*, oock in *Artubus* moet geobserveert werden.

Desen *Prosper Alpinus* spreeckt niet eens (mogelijck om dat qualijck geobserveert, niet gesien of geweten heeft hoedanig het gedaan moest werden) van *d'openingh boven den Band te maken*, als hebbende mogelijck van de circulatie niet eens hoore droomen; ook niet geweten dat sulex met een smal Lancet moet geschieden: men moet dan regt nedersteken tot dat men meend in d'Arterie gekomen te zijn, als wanneer men wel wat eleveert.

Oock so dient men te observeren, als breeder *de Sanguine sistendo* sal gesegt werden, dat men d'Arterie soodanigh maar moet comprimeren dat noch eenigh bloed kan passeren; andersins doet het te groot een gewelt tegen de sluys-deur of schudsels aan, waar door geen kleyne *ecchymosis*, gelijck daar experientie van hebbe, veroorsaakt werd.

Fienus steeckt hier het Varcken de keel af, en laat het leggen; seggende, so door dese maniere van hem voorsegt het bloeden niet ophoud, sal men *d'Arterie ontbloten, uytnemen en binden*, affnyden en branden, seker hy toont tegen een swarm Byen te hebben geschermt.

Dit alles kan men doen, met een *groote Latingh op de grooten Teen*, daar de matige groote Arterien eyndigende, het terstont aan d'Ader overgeven; want het is sekerder door dese pijp de put leeger gemaackt te hebben.

CXXXIII. HOOFDSTUK.

De *Luxatis*, of van d'ontledingen.

VAn de *Ontleedingen* hebben wy dit *in de Schouder* besonder, namentlijk dat men de extensie door *schuyns gerolde servietten*, so onder door d'Oxel na om

hoogh, als boven den Elleboogh, door twee a meer ſtercke luyden Laten doen, nevens noch een Man daar by voegende welke *den Arm boven de Hand gevat uyttreckt.*

Als dan ſo gaat den *Chyrurgus* ſchrylings over den Arm ſtaan, ligtende die van onderen, en dat met beyde zijn Handen; en terwyle hy al ligtende ſijn naars vallen laat, zo wijkt ofte ſpringht den *Humerus* weder in ſijn plaats. Dit hebbe ik eens van Meeſter *Adriaan van Valen* geſien, en op die wyze veelmaals na gedaan. Is die *voorwaars uytgeweken*, ſoo brengt men die van boven weder in ſijn plaats.

Hier gebruycke ick nog Banden, nogh Compreſſen onder de Oxel, om dat die 't ongemackelijck zijn, maar ik ligte den Elleboogh op, en verſorge dat die door een *Snyder of andere Band* zo blyve.

Daar ſijn meer manieren om deſe reſtauratie te doen; maar ik vinde deſe de beſte en gemackelijckſte. Wyders kan *Paré*, *Sculletus*, en meer andren in geſien werden.

De *Vertebrarum Luxatis*, dat is van d'ontledingen der Wervelbeenderen.

Fabritius Hild. cent. 5. obſ. 69. wil, als de *wervelbeenderen van de Ruggegraat* binnewaars geweken zijn, dat men aan den *voor over op een tafel of op den bank van Hipp: of Oribaſius leggende Patient* ſo *onder d'Oxel als boven de Heupe een breede Band legge*; en hem als dan ſterck laten uyttrecken, makende aan ider zyde van de *Spinæ vertebrarum* een langer of korter ſnede, al na daar een a meer *Vertebren* ingeweken, of gediſloceert zijn; en dan wyders de *Spinas* met de Tangen daar toe bequaam gevat hebbende, men deſelve als dan op en in haar plaats komen te trecken en te herſtellen.

De verſcheyde maniere van *knoop en ſtrikleggingе* zijn in de volgende Tafel afgebeeld.

Tab: 10, Fig: I, I, I. De opligtende ſtrik en knoop-band *laqueus attollens* genaamt.

2. De Schippers knoop of ſtrik band, *laqueus Nauticus* geſeyd.
3. Derde ſtrik band *Chiaſtus* geheeten, om dat deſſelfs eynde zig als en X. kruysgewyſe omſlingerende paſſeeren.
4. De Herders knoop en ſtrik band *laqueus paſtoralis* en *Sandalius* geſeyd.
5. De enkele knoop *laqueus ſimplex*, *Perineos* en *Bracon* geheten.
6. De Wolfs knoop, *lupus* geſeyd.
7. De Hercules knoop, *Herculeus dictus.*
8. Tweede Schippers knoop *Carcheſius ſimplex* toegenaamd.
9. Derde Schippers knoop, *Carcheſius duplex* geſeyd.
10. Vierde Schippers knoop uyt de enkele gemaakt, *Carcheſius duplex: ex ſimplici factus.*

11. De

Fig.1.

11. De vierdubbelde Circul knoop en ſtrik band *Plinthius dictus.*
12. Strik band *Epangylotus* genaamd.
13. *Strik band om ontheupte Leden in te houden.*
14. *Strik band om ontheupte leden te herſtellen.*
15. *Dubbelde knoop ſtrik band* voor ontheupte Leden.
16. *Oor ſtrik, ofte knoop band.*
17. *Worg knoop, ofte ſtrik band.*

De middelen veelmaals in het werk vermelt, en onder Salven, &c. gebruykt, zijn de volgende.

Elixer: vitæ.
℞ *Mirrhæ Elect:*
Aloes opt: an: ʒx.
Croc: opt: ʒj ß.
Macis.
Cinamom: an: ʒiij.
Cariophillor: ʒij ß.
Maſtich:
Caphuræ an: ʒij.
Opii crud: ʒj.
Salis tartari ʒiij.

Infund: in ſ: q: *ſp: vitæ* & ſtent calide in digeſtione per: 3. vel 4. dies; poſtea colentur, & detur uſui.

Spiritus Matricalis.
℞ *Olibani.*
Mirrhæ.
Succini.
Maſtichis an: ʒj ß.
Caphur: ʒij.
Spirit: vini rectificat: q: ſ:

Ad Eminentiam 4. digitorum; digerantur aliquot dies & S: A: deſtillentur.

Balſamum vulnerarium Martiale.

℞ *Ol: therebinth: flavi & rubicundi dextre per retortam deſtillati* ℥j.
Huic Immerge.
Pulv: Gum: Animæ.
Elemni.
Maſtichis.
Olibani.
Mirrh: an: ʒvj.
Hederæ ʒ ß.
Balſam: peruvian: opt:
Copoivæ an: ʒj.
Oculor: populi arboris recent: ʒi ß.
Decoct: hyperici recent: inſpiſſati.
Succ: millefolii inſpiſſati an: ʒj ß.
Caphur: ʒ ß.
Fiat S: A: Balſamum.

Aliud Balſamum.
℞ *Ol: Therebinth: flavi.*
Abietis odoriferi deſtellati an: ʒvj.
His mixtis oleis adde immergendo.
Oculor: populi arbor: recent: ʒv.

Facis

Facta maceratione duobus circiter diebus in calore leni, vitro bene occluſo, eoque alto, fiat poſt colatura cum forti expreſſione.

Huic *oleo expreſſo*; iterum in vitrum altum ſive alembicum capacem infuſo, ulterius immerge.

Limat: chalybis puri limati ℥iv.

Et deſuper guttatim, pedetentim, & pervices inſtillentur.

Sp: nitri opt: vel hujus loco.
Sp: vitrioli ℥ij ℈.

Ita tamen, ut ſpatio 12. horarum circiter totus *Spiritus* guttatim affuſus fuerit; ſpatula lignea ſæpius limaturam hinc inde movendo, ne fundo vaſis adhæreat, & indureſcat. Sic enim ſolvitur *limatura ferri*, & ſuam eſſentiam affuſo oleo communicat; idque imbuit, & rubicundiſſimo colore tingit. Solutione hac peracta, digerantur ſimul in vitro largo & probo clauſo per duos circiter dies. Tandem ſeparetur *oleum* ſive *balſamum rubicundiſſimum* ſanguinis inſtar a *limatura*, & omni humiditate, quod uſui aſſervandum.

Balſamum vulnerarium ex Sulphure.

℞ *Sulphuris crudi & boni* ℥vj.

Hoc liquefiat in ollo, ſeu patella terrea vitreata, ſuper leni igne, ne accendatur illud, aut flammam concipiat. Liquefacto, *ſulphuri* immiſceantur probe adhuc ſuper igne.

Salis tartari puri ℥ij. *vel* ℥iv

Facta hac mixtura, ſpatula bene commota, auferantur ab igne; & fiet *hepar ſulphuris* dictum, quod in pulverem redactum, immittatur alembico parvo, cui ſuper affundatur.

Olei Therebinth flavi
Abietis recenter deſtill:
an: ℥iv. *vel* ℥v.
Fiat ut ſupra S: A:
Balſamum.

Aliud balſamum vulnerarium.

℞ *Balſam: peruviani.*
Copayvæ an: ℥ß.
Olei petræ ℥ij ß.
Hypericon: ℥i.
Maſtich: ℥j.
Fiat S: A: Balſamum.

Unguentum detergens.

℞ *Reſinæ.*
Theriebinth:
Ceræ Cetrinæ an: ℥ß.
Lythargyr: ℥ij.
Ariſtoloch long:
Maſtich:
Gum: galbani.
Mirrhæ an: ℥i.
Æruginis ℥j.
Miſce.

Unguentum Epuloticum.

℞ *Ol: Olivarum* ℥xvj.
Ceræ alb: ℥iv.
Plumb: uſti.

Terræ

Terræ Vitrioli.
Ceruſſæ.
Lythargyr: an: ℥iv.
Fiat Unguentum.

Unguentum Nervinum.
℞ *Olei Laurini.*
Therebinth:
Terræ an: ℥iij.
Nuc: moſcat: Expreſſ:
Styrac: calamit:
Pinguedinis urſi an: ℥ij.
Cera flavæ q: ſ:
Fiat Unguentum.

Emplaſtrum Camphoratum.
℞ *Ol: Olivar: ℔iij.*
Lythargyr: auri tenuiſſimæ
Pulveris: ℔ij.

Coquantur in aqua pluviali in conſiſtentiam Emplaſtri, continuo ſpatula agitentur omnia, tunc adde:

Axung: porc: mund: ℔ij.
Caphuræ ℥ß.
Spermat: ceti ℥i.
Cera q: ſ:
Fiat Emplaſtrum.

Emplaſtrum Cicatrizans.
℞ *Lapid: calaminar:*
Ceruſſæ.
Lythargyr:
Tutiæ.
Thuris.
Maſtich:
Mirrhæ.
Caphuræ an: ℥ij.
Therebinth: ℥iv.
Cera alb: q: ſ.
Fiat S. A: Emplaſtrum.

Ceratum de Ammoniaco.
℞ *Gum: Ammoniac: ſolut: ℥iij.*
Ungt: nervin: noſtr: deſcript:
Emplaſtr: de laudano an: ℥iij.
Succ: brion: inſpiſſat:
Iridis illyricæ: an: ℥ß.
Axung: urſi:
Hominis.
Cervi an: ℥ij.
Gum: Bdellii.
Galbani an: ℥iß.
Ol: hyperic:
Irini an: ℥vj.
Mucag: ſem: fœnugrac:
Lini an: ℥iß.
Cera ℥iij.
Therebinth: ℥i.
Reſin: pini ℥x.
Fiat S: A: Ceratum:

Emplaſtrum Mercuriale.
℞ *Axung: porci ℔j.*
Lythargyrii auri ℥ß.
Gum: Ammoniac:
Therebinth: venet: an: ℥ij.
Mercur: vivi ℥iij.
Fiat S: A: Emplaſtrum.

Balſamum Vulnerarium
Minderi.
℞ *Therebinth venet: ℥iß.*
Ol: hypericon: ℥i.
Gum: Elemni ſeorſim ſoluti:

styrac: liquid: ℥j. *an: q: s. ad Consistentiam.*
Ol: Ceræ destillat: ℈ii.
Misce.

Ceratum Matricale.

℞ *Gum: Galbani solut:* ℥iv.
Asse fœtid: ℥ij.
Castor: ℥j.
Mirrh: rubr: ℥vj.
Cum: bdellii ℥ij.
Anima ℥iij.
Tacamahaca ℥vj.
Ol: levistic: destillat:
Matrisar: destillat: an: ℥iij.
Mastich: ℥ij ℔.
Ol: spicæ ℥ij.
Therebinth: q: s:
Fiat Ceratum.

Ceratum pro herniis.

℞ *Pulv: mastich: Mumiæ.*
Thuris. Succini.
Gum: Arabici.
Tragacanth:
Aloes opt:
Flor: balaustior:
Rosar: rubr: an: ℥ß.
Sang: dracon:
Boli armenii.
Lapid: hamath: an: ℥vj.
Ol: Rosar: Myrtini.
Mastich: an: ℥iß.
Cum cera & resin: q: s:
Fiat Ceratum.

Ceratum ex pelle Arietina. de Villa Nova.

℞ *Lithargyr: auri pulv:*
Lapid: hæmathit:
Sang: dracon:
Boli armenii.
Opii.
Mastich: Mumiæ.
Thuris.
Gum: Ammoniac:
Galbani.
Rad: costi veri.
Lumbricor: terrestr: an: ℥i.
Picis nigræ.
Colophoniæ.
Cera alb: an: ℥ij.
Rad. consolid: major:
Minor: an: ℥iij.
Flor: rosar: rubr:
Mirrhæ.
Aloes an: ℥ß.
Succ: hypocistid:
Gallar: immatur:
Flor: balaustior:
Aristoloch: rotund: an: ℥vj.
Viscí querc: ℥ij.
Therebinth: ℥iij.
Sang: hominis rubi ℥ix.
Fiat S: A: Ceratum.

De verdere Middelen zijn wyders in het Boek beschreven.

HOOFD-

CXXXIV. HOOFDSTUK.

Van de *Caries offis*, of bedervinge des Beens.

DE *Caries* welke *in* of *onder de Fiſtula Lachrymalis* is, werd *met een lange Cauſterie door een Canul gebrand*, of anders na de Konſt behandelt.

Soo oock *die van 't Kakebeen* werd oock alſo *door een Canul gecauteriſeert*, gelijck verſcheyde malen ſoodanige geaffligeerde geneſen hebbe.

Die in *Ledematen*, in *Epiphyſibus*, *in carpo ſeu tarſo*, of *Hielbeen* komen, werden meeſt met *ſpiritus vini rectificatus*, daar *gepulveriſeerden Euphorbium* by gedaan is behandelt; ten waare men ſo veel openingh hadde dat men by de *Caries* komen kan, om die te branden: ſo gaat het oock in *Carie vertebrarum*, *offis Sacrii & coccygis* welke mede duſdanigh 't zy door konſt ofte 't brandende yſer behandelt werden; ſommige gebruycken ook *'t Ol. Caryophliorum* en dat met goet ſucces.

Maar de *Caries* welke in partyen komt daar men by komen kan, *werd* ſo verre als men kan door *Raſpatorien*, ſo 't mogelijck is, ontbloot, de kanten van *d'Ulceratien* met *natte werck*, *Wieken* van *pluxel of doeckjens* beſorgt zijnde, zo werd de *Caries* tot het witte en geſonde (bloed van ſigh gevende) Been, wegh geraſpt.

Is de *Caries groot*, *oud*, en *conſequenter diep*, ſo ſet men verſcheyde *exfoliative Trepanen* tot het levendige, of mergh toe, al na na de ſake voorkomt, en dat in ordre; met *breedere of ſmaldere exfoliative Trepanen*, na 't oordeel van een goet Operateur beginnende; dan neemt men een *ſpits ſnydend holle Sealprum*, makende met het ſelve, tot op het leven, in 't midden door de gaten ofte *veuren*.

Dit geſchied alleen om ſeker te weten, hoe langh, verre en diep men branden moet, welck als na behooren gedaan is, ſo moet men *Balſ. Arcæi*, of eenige andre diergelijcke *ſagte balſem* daar warm met een veer in ſtrijcken, om d'incarnatie, en door die de ſeparatie te bevorderen: *'t oleum Mercurii*, *Butyrum Antimonii*, of *oleum Vitrioli* konnen, daar men die om haar ſcherpigheyd dwingen kan, gebruykt werden, dat ſy geen andre ſagtere deelen komen te quetſen; edoch de Handkonſt is beſt.

Men behoefd oock ſo langh niet (als ordinaris wel geſchied) de ſeparatie af te wagten, maar men moet de los zijnde geſepareerden plaatjens door een *Foliemyrt*, of ander dun Inſtrument, al onderſcheppende, af te ligten, alſoo daar na de *incarnatie beter voort gaat*; en niet te vreeſen ſtaat dat het Been tot in 't geſonde ſal geſcheurt werden.

De *Cauterien* van wat fatſoen ſy oock zijn, *moeten alle voor dick van yſer zijn*, om dat langer heet blyven ſouden.

Alle de myne zijn agter met een ſchroef, waar toe twee heften hebbe, daar ſy in paſſen, even als te ſien is *Tab:* 10. *Fig:* 17. *fol:* 264. *aan 't Seperatorium* om ſpoedigh aan en afgeſchroeft te werden.

Hier toe behooren noch *Beyreltjens ſonder heften om gewis te konne raken*, en

om niet te doen dreunen, welke *van verscheyde Figuren* zijn moeten, sommige *regt*, *plat*, *smal*, andren weder *Gudsen hol*, en andren weder gebogen, en dat so wel plat als hol, gelijck de Figuren *Tab*: 17. uytwysen, om dat het *Hamertje Fig*: 1. *van half loot en tin*, *langwerpigh gemaackt en met een baleyne steel* voorzien, daarom meer slingerende, (gelijk de bewegingh door een cirkel geschied) meerder effort doen kan. Dit *Hamertje werd aan weder zyden met een ledere lapje beplackt*, om het dreunen te vermyden: een vierkante Hamer kan de juste bewegingh so niet volgen, daarom onnut en onbequaam is.

Met dese Instrumenten werden de *gecarieerden beenen* so in 't Hoofd, Schenen en Armen, &c. *uytgebeytelt*.

De reden waarom ik hier *kromme Gudsen en Beytels afgemaald hebbe*, is dese: om dat zo wanneer ick de regte gebruyckte, my altijd de lippen van d'ulceratien in den weg waren; en om die dan te myden, zo practiseerden ik die krom waren. Also my ter dier tijd, *Anno* 1679. den *dertienden October* seker Capiteyn voor quam, ('k sal hem niet noemen, om dat een goed Edelman was) die in sijn leven geen *tophos* gehad hebbende, een suyvre *caries van geen kleyne importantie in 't Scheenbeen* hadde: dese tracteerde ik als *Medicus*, en datneffens een *Chirurgijn Militair*, en wierden wy genoodsaackt *'t verrotte been uyt te hacken*, gelijck na de genoegsame gemaackte openingh ook geschiede; want de constitutie van 't Lichaam liet niet toe anders te doen, also 't so verre bouwvalligh was, dat de gevel vermaledijd fraay ingevallen zijnde, geen meerder remedien wilde gedogen; maar liever al de kalck, waar mede noch eenigermaten vast en by den andren bleef, en zig in een Predikants *Topheuse* Dogters *logh* gestort hadde: waar van noch een *jongh schreuwertje in Calvaria* quam. Dese Historie schryve ik te meer, om dat de Roomse Kerk so veel Zielmissen en gebeden, voor dien gewesenen suyveren Heer zaliger genoodtsaackt is te doen, gelijk die dwalende Kerk staande houd, dat de Zielmissen voor verstorvene van effect zijn, namentlijk als die rykkelijk met gelt betaalt worden, want *point de l'Argent point de Zielmis*, welke Capiteyn nu al in *Sint Jobs* schoot legt. Meer gedagten te purgeren, of uyt te brandenen Heer, wierd noch van die ulceratie genesen, voor dat de reyse *ad Patres sans dire a dieu aan nam*. Ik hebbe noch een aanmerckens waardige *caries* in een gesond Lichaam van eenen *Schrieck uyt 's Hertogenbos*, in *'t Os femoris*, en dat *even boven de Knie* gezien; so dat ik de gansche *Musculum vastum intermedium met veelvoudige Corosiven Anno* 1659. op ordre van d'Heer *Aime de Fos*, gesegt *Luc*, moest *doorboren*, en door een daar toe gemaackt *Canul met Cauterien 't been branden*, waar op een redelijcke *groote separatie van 't been* volgde; maar wat daar ook aangewend wierd men konde tot geen incarnatie komen. 't Gebeurde dan dat den vermaarden Heer *Doctor Turck*, Burgermeester van de Stad *Bergen op den Zoom*, *en Raadsheer van de Marquisinne van Bergen*, mijn Meester quam besoecken, die over dit voorval met hem consuleerde; hy dede oock den Patient (die al negen weken tot mijn Meester in huys gelegen hadde) in sijn præsentie verbinden. Na dit verband spraken sy weder te samen, ende d'Heer *Turck* seyde, dat wy daar geen meester van soude werden, voor dat so in als uytwendigh *Antiscorbutica* quam te gebruycken, waarom hy mijn ouden Meester rade *Eugalenum de Scorbuto* te lesen, na welck

Myn

mijn Meeſter uyterlijk het *ſap van Lepelbladen* met *d'Incarnantia* appliceerde, en inwendigh andre meer *Galenica antiſcorbutica* den Patient dede gebruycken, het welck geen ſes dagen gedaan hadden, of bequamen ſo continuerende goede incarnatie, waar op de gewenſte totale geneſingh gevolgt is. Ik ſchryve dit hier by, om dat hier in Holland de meeſte Menſchen met *ſcheurbuyck* geplaagt zijn, en te meer krygen het die geene welke lang bedlegerig zijn, en die veel ſitten moeten, waar door de Patienten van de *blaauwſchuyt* ſtyver werden: gelijk ſulcx veel in mijn practijcq ondervinde, en waarom ik de leſſe van de Heer *Turck* na gevolgt hebbe, al ſchoon ik juyſt my aan de *Galenica* ſo niet en binde. De *verſcheyden Raſpatorien* zijn *Tab:* 2. *fig:* 8. 19 *en* 20. *pag:* 33. te zien als mede de verſcheyde *Cauterien* welken *Tab:* 11. *pag:* 267. *fig:* 1. 2. 3. 4. *&c.* afgebeeld zijn.

De Inſtrumenten tot de *Caries oſſis*, of bedervinge des Beens zijn de volgende.

Tab: 17 fig: 1. Een *hamertje van half loot en tin*, met een *baleyne ſteel*.
2. *Een hol uytgeſlagen Beyteltje* van ſtaal gemaakt.
3. *Een Gudſen hol beyteltje.*
4. Tweede *Gudzen hol beyteltje.*
5. Tweede *plat hol beyteltje.*
6. *Regt plat beyteltje.*
7. 8. 9. 10. *Vier platte regte beyteltjes.*
11. 12. Twee *holle Goodtsgewyſe beyteltjes.*

CXXXV. HOOFDSTUK.

Om het bloeden te ſtelpen.

VAn *de dwers, gants af en doorſnedene Vaten te rugh te douwen, en der ſelver bloedvloed te reſtringeren*, hebben wy in *'t Tractaat van de Exſtirpatie geſproken*; ſulcx hier noch reſteert te handelen van die gene de welke wel dwers afgeſneden zijn, ſonder datter een Exſtirpatie geſchied; en alle die *moeten te rugh gedouwt werden*, op dat haar ployen door fibren aan den andren mogte groejen, gelijck altijd komt te geſchiede; en hebben wy *den twaalfden Auguſti* 1668. ter præſentie van d'Heeren Doctoren *Cornelis Stalpert vander Wiel*, *Johan Stalpert vander Wiel*, mijn Meeſter d'Heer *Louis de Bils*, Heere van Coppenſdamme, en Bonem, midſgaders Koninglijke Profeſſor van eeren in d'Anatomie tot *Loven*, en d'Heer *Arnoldus Boſch*, ter dier tijd *Student in de faculteyt der Medicine*, *een Hond dewelke de Arterie en vena Cruralis, afgeſneden waren deſelve te rug douwden*, en wyders ſodanigh verbonden dat naar wenſch genas: den *drie en twintigſten Auguſti* weder opgeſneden, en *de te rug gedouwde vaten accuraat ontbloot hebbende, toonden by de Bils dat alle die ploeyen, rimpelen of vouwen, door aangegroeyde fibren of veſelen t'ſamen gehegt waren*; en dat *by forme van een knoop*, ſo dat op deſe manier *de Vaten geſtopt, en niet door vlees gelijck d'Oude* gewaant hebben, ſodanigh *geſloten werden*, zo dat daar geen bloed meer doorvloeyen kan.

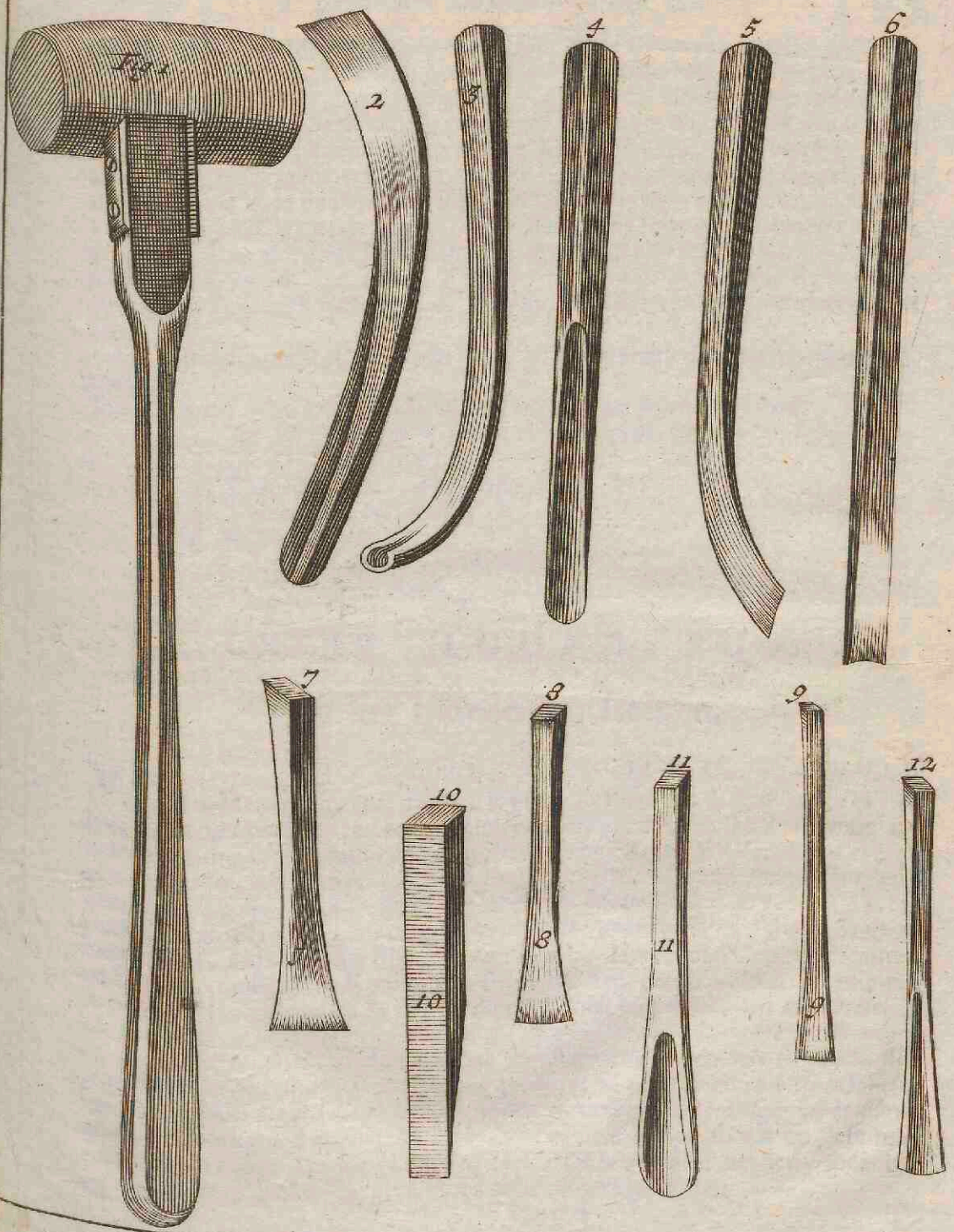
Fig. 1.
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

't Is dan voor eerſt noodigh, de vaten, principaal de groote Arterien, 't zy dwers, of half ſchuyns door gequeſt zijnde, dezelve door d'openinghe t'ondecken; 't welck beſt met onſe *kromme ſchaar* geſchied, om wel de wonde in Huyd en Spieren al ligtende te verwyderen, namentlijk deſelve van ondren op te ſnyden, gelijck altoos door deſe Schare geſchied; het gereedts gequetſte vat wel mydende, om geen grooter openinghjin 't ſelve te maken, als mede deſelve niet te violeren of af te ſnyden.

Edoch *in de Ledematen daar men by kan* legt men op *d'Avenue*, dats daar de vloed van daan komt, gelijckerwijs *in een gequetſte Arterie, boven d'openingh* een *dicke Compres met een klevend Sparadrap van ondere bekleed*, op dat die wel hegten ſoude; terwyle een *Dienaar 't gat met ſijn Duym toe houd*; dan legt men noch twee a drie ſoodanige dicke, edoch ſmalle *Compreſſen*, en dat even verre van den andren, rond om die party, even gelijck als men de ſpalken om een Fractuur legt.

Deſe als nu ſo geplaats, en aan de party aldus gekleeft zijn, *werden door een ſtercken reep doeck, met klevende Pleyſter beſtreken, vaſt toe gehaald of gekneld*, tot dat d'Arterie ſodanigh geprangd werd, dat wanneer als den Dienaar den Duym los laat, daar geen, of weynigh bloed uytkome. De andren verdere Compreſſen werden daar om gelegt, om dat door de libere tuſſen ſpatie, de circulatie door andre Vaten niet ſoude belet werden, en alſo het Deel door onderſcheppingh ſoude komen blaauw en peers te werden; gelijck men ſiet wanneer men een Deel ſonder dicke *Compreſſen*, of met een ſimple *ligatuur* te vaſt bind, te meer ſo die ſmal is; gelijck in 't rond binden met een ſmal lint of draad geſchied. Boven alle deſe *Compreſſen* kan men noch om de verſekertheyd diergelijcke meer, in maniere voorſchreve, ſo daar plaats is leggen, en dan doopt men de wonde met een ſpongie ſchoon uyt, dilaterende die met onſe *Schaar* zo als geſeyd is; tot dat men tot d'orificie van 't geledeerde of gequetſte Vat gekomen is; en by aldien het noodigh weſen mogte de banden wat te loſen, om te ſien waar het bloed van daan komt, om zo veel *te beter op d'orificie ſijn Styptica t'appliceren*, dat kan men na behooren doen; treckende de band weder wat ſtyver toe, *op de ſtyptique capittelſtockjens* leggende; de wonde daar mede wel opgevolt zijnde, zo legt men een *Plumaceool met tarwe meel of bloem met wit van een ey gemengt* daar boven op; wyders met bequame *Compreſſen* ſo kleyne als groote het verdere wel beſorgende, en na de Konſt het wel verbindende, latende *het Verband ſo langh leggen tot dat den eſter het los weeckt*, ten ware eenige andere accidenten het verbinden quam te verhaaſten.

Deſe *capittelſtockjens* werden in deſe gelegentheyd zeer bequaam *van het vlas van Diſtelbloemen* gemaakt: even zo als men de *Wiecken van Haſenhair* komt te maken: 't gebeurd veeltijds dat daar een groote *orgaſmus* in 't bloed is, en dan moet men (ſchoon wel eenigh verlies van bloed voor af gegaan is) Aderlaten: en na dat het de kragten toelaten, mag men veylig ook wel innerlijck *Opiata* gebruycken.

Belangende de *reſtringentia* zo zijn de *acida auſtera* hier wel de beſten. *Amie de Fos*, genaamt *Luc*, hadde *quaſi* voor een ſecreet *papier met ol. Vitrioli beſtreken, en dat zo gedroogt*, en droogh zijnde alſo bewaart. Dit diende als men niet

wel

wel by d'openingh van het Vat komen kan, waar mede voor eerſt de wonde opgevold moet werden, en zo gebruykt is van een goed ſucces, zo als ik dat veelmaals ondervonden hebbe. Sommige gebruycken *pluxel in Zeepſieders loog, felle aut axungia Vitri* genaamt, dat is *ſmout van Glas*, nat gemaakt en weder gedroogt, welk beyden *Alcalia lixivioſa* zijn.

Wat my aangaat, ik neme oock *ol. Vitrioli*, en *make mijn papier daar mede nat*, en doe het drooge zo als voorſeyd is.

By dit Medicament hebbe ik my *in diepe quetſuuren van Vaten* wel bevonden; want hier door werden de Fibren doorſneden, en krimpen in *cincinnos* of krinckelen beter in, waar door beter als door *d'Alcalia* confuſie der ſelver gemaackt, 't bloed geſtremt, en de Fibren ingetrocken werden.

Nota, het *ol. Vitrioli* komt ook ſo niet te vloejen, dewyle in het papier geveſt is, en der ſelver ſcherpigheyd van 't bloed, als andre ſappen der gequetſter deelen daar door ook beter getemperd werd; ſo dat daar geen *eroſie* van importantie geſchied.

Jegenwoordig zo gebruycken de Françen een *ſtypticq water*, namentlijk uyt ℞ *Limatur. ferri, ol. Vitrioli aa.* ℔ß. het welck in een glaaſe kolf gedaan werd, latende het ſelvige alſo twaalf dagen in warm ſant digereren, daar dan op 't laaſt *regen-water* ℥xl. by doende; maar beter ſoude *Hoef-ſmits water* zijn, daar ſy haar yſer in gekoeld hebben, met *alum. crud. ſubt. pulveriſ.* ℥ij. vermenght. Deſe alle te ſamen wel gemengt, laat men op een ſagt vuyr ſtaan, tot dat het vijlſel van yſer geſolveert is.

Johannes Cornelius Weber Philoſ. & Medic: Doct: en *Hof Medicus* van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt, beſchrijft een *liquor ſtypticus*, 't welck hy de naam geeft van *Sauciatorum anchora*; welk Boek, eer hy op ſijn laatſte blad op een na komt, een halfjaar vergeefs leſens verſchaft; ende werd uyt ℞ *Vitriol: ungaric: alum: crud: an:* ℥ij. *Phlegmat. Vitriol.* ℔ß. *bereyd*, het welck zo langh gekookt werd tot dat alle d'ingredienten te ſamen geſolveert zijn; dan filtreert men de koud gewerdene of gemaakte vogt. De *Kriſtallen* die onderwylen gegroeid ſijn, moeten van de vogt of *liqueur* geſepareert werden; en tot elck pond van deſe *liqueur* werd *ol. Vitriol* ℥j. vermengt; waar in ſegt hy vyf dubbelde doeken (net zo) moeten nat gemaakt, en op de gewonde Arterie, of 't ge-extirpeerde Lidt met een bequamen band gelegt werden; en door dit middel (ſegt hy) ſal men het bloed in een moment geklontert, of ſoo hy meend, geſtolt ſien.

Wat my aangaat, ik oordeele het Medicament, zijnde meeſt een *Vitriolicum* goed, maar geenſins de manier met juyſt een vyf dick ot dubbelden doek te appliceren: Ik ſouden daar liever *Olijfs gewijſe knoopen van pluxel of werck*, of wel *Steeckwieken* met groote dicke hoofden in nat maacken, ende douwen daar de gants afgeſnedene bloed voerende Vaten mede te rugh; of vollen de verwyderde wonden daar een Vat gequetſt is, dwers of ſchuyns, ten halve of voor een gedeelte mede op, deſelvige wyders na de Konſt beſorgende. In alle *bloedſtortingen* wagt men, tot de materie of etter der herbloeden, zo lange het dat toelaat, al eer het verband vernieuwt werde, ten

ware

ware den nood, of andren *ſymptomata* dwongen het verband te verhaaſten; maar dat in een *Extirpatie*, gelyck den voornoemden verhaald, na dat eenige dagen met den vyf dubbelde opgelegden doek op de geledeerde party gelaten, op dat de *bloedkortſt* niet afgetrocken ſoude werden, waar uyt herbloeden ſoude volgen, de wonden gants en gaar ſoude geneſen weſen; dat gelooft een onthuyden Jood, ſchoon hy ſeyd, dat hy dat (ſonder dat het hem oyt gemiſt of bedrogen heeft) in verſcheyde zoorten van Beeſten gedaan heeft: meergedagten Heer geeft in ſijn laatſte blad den geeſt, als of hy noch aan 't voorſz. Medicament twijffelden, met deſe verduytſte woorden. Indien imand een remedie om van binnen te gebruycken van de ſelfde natuur begeerde, die ſoude het *liquor terræ Sigillatæ*, *cum ſpiritu Vitrioli* bereyd konnen innemen; of ſoo imand meer de *ſpiritus* uyt *Vitriol.* en Aliuyn gemaackt beminde, en daar mede het *liquor terræ ſigillatæ* geprepareert zijnde, van het zelve eenige droppelen ingegeven werd, het zelve ſegt hy ſal aan den Patient een Medicijn van groote kragten dan komen te beſchaffen.

Voor een jaar of vier wierd ik van een Italiaan, *Franciſco Fagnani* genaamd, verſogt, om *in een Hond een Arterie te ſwille quetzen*, en dat in ſoodanigh een deel hoedanigh het 't my gevallen ſoude, voorwenden de dat hy die *gequetſte Slagader met ſijn ſtypticq water ſoude ſluyten*, en alſoo 't bloed ſtelpen. Ter beſtemder tyd dan neffens de Heeren *Cornelis 's Graveſande*, Voorleſer in d'Anatomie en Schepen der Stad Delft, *Benedictus de Haan*, Verkondiger van Gods Woord, d'Ausburgſe Confeſſie binnen de Stad *Delft* toegedaan, *Godlib Scoltius*, Medicinæ Doctor, met noch een Chirurgijn vande voorſz Stad *Delft*, en *Johan Frederick Scroder*, Mr. Apothecaris alhier in *'s Gravenhage*, ten Huyſe dan van Mr. *Hilbrand van Koningsberge*, in het Tapijthuys by de Maillebaan alhier gekomen zijnde, zo nam ik een met *Jongere beſotte Hondje*, en na dat ik het op een tafel uytgereckt en vaſt-gebonden hadde, zo raſeerde ik het hair by de Lies voor een redelijk gedeelte wegh, vattende de huyd met mijn ſlincker Hand op, gelijck oock mijn Knegt aan d'overige zyde het zelze mede dede, en maakte als doen een brave ſnede, ontdeckende de Arterie en Ader, en die van den anderen geſepareert hebbende, zo maakte ik een *ſchuynſe openingh en dat half door de Slagader*, waar uyt het bloed hevigh al hortende en ſtootende ſprongh. Den gemelten *Fagnani* maakte *een doek in zijn ſtypticq-water nat, en hield het een quartier uurs daar op, en het bloeden was waarlijk geſtelpt*; als wanneer ik de wonde van de huyd weder wilde toehegten; maar hy wilde ſulcx niet gedoogen, en in der daad den Hond is alſoo geneſen geworden, hebbende daar na als doen van zijne dragt vier jongentjens geworpen.

Wy proefden en ſmaakten doen ter tijd dit klaar water, maar voor my 'k en konde daar anders niet als een *Vitriolagtiger ſmaak* uyt proeven.

Maar als men in Bataillens te Water of te Lande is, zo ſoude men daar een quartier uurs voor elk Patient moeten nemen, dan ſoudender wel Regimenten van *Chirurgijns* behoeven, en ſulcx ſoude in *Arteria Crurali*, in Menſchen die de Spieren aldaar vry wat dicker als de Dieren hebben, ſoo niet toegaan. Na deſe operatie zo hebbe ik een preuve van het *aq. de ſpermat. ranar.* tot een ma-

matige wrangigheyd met *Vitriol. martis* aengeſet genomen, 't welk my ook, maar niet altijd geluckt heeft.

Daar en boven zo zijnder plaatſen daar Vaten gequetſt werden, alwaar men in geenderley wyſe met banden iets kan effectueren, veel minder met een naald of draad, gelijck my meermalen zo voorgekomen is; beſonder in *Dirk van den Bergh*, Hagenaar, een Smit, en Soldaat onder de Guarde van ſijn Hoogheyd zijnde, welke op een wonderlijke wyze *door beyde ſijn Schouderbladen en Ruggraats doorn gequetſt was:* Na dat ik hem *Anno* 1676. in preſentie van de Heeren *S. Cabeljauw*, en *Guenellon*, Med. Doctors, de wond verwyderd hadde; en gelijk de *bloedſtortingh in geſchotene wonden meeſten tijd met ſeparatie begint*, zo wierd hy den *tweeden Septembr* ongeloofliijk veel bloeds uyt de wonde in den Ruggraat quyt, ſo dat gans flaauw in ſijn bloed ſwom.

Daar gekomen zijnde, zo dede ik hem op een banck leggen, uyttrecken, en de *wonde door een Duym ſtoppen*, ter plaatſe daar 't bloed uyt quam, en wyders reynigen en verſchoonen; na 't Verband appliceerde ik een *Turunda* of Steeckwieck, van ℞. *Mercur. ſublimat. acris* ʒß. *plumb. limat. & cum tantillo cretæ vulgaris quam ſubtiliſſime pulveriſat.* ʒiij. *dein in mortario vitreo probe ſimul contrit. addendo farin. volat.* ʒij. *album: ovor: q. ſ. F. paſta*, waar uyt *Steeckwieken*, ende andre formen gemaackt werden, welke ik op den oven droogen liet; hier mede *volden en ſtopten ik de grond*, *en conſequenter het Vat*, en dede hem op den Buyck leggen, en door een ander 't verdere na behooren gedane Verband een langen tijd vaſt houden en aandrucken, ſulcx dat hier door 't bloeden geſtopt, en den Patient wyders geneſen is geworden.

De *Arterien door de Corpora nervoſa* van de *Penis* loopende, *worden ſomtijds aan 't kinckettingtje, of toomtje van het Voorhuydken door Chanckers ontbloot*, ſulcx *door de eroſie, of wel door onvoorſigtigh ſnyden van dit toomtje bloedſtortinge volgt*, en dan iſſer een ander manier van behandelen van doen. *Roonhuyſe* in ſijn 26. *obſerv.* maackt mentie van een Man die te met eens ter gaat gingh, waar door hy de *Mans Poeken* kreegh: In deſe ſijn eerwaardige *Chancker* aan ſijn tweede hoofd, om des ſelfs ſpeckagtigheyd te remedieren, wierd 't poeder van *Præcipitatus ruber* gebruyckt, en de quaadaardigheyd die in, en door een ſuur geſchift, of anders uyt een gefigeert ſlijm beſtaat; en hem gereeds door dat peuteren werk verſchaft, met *een korſt over daan*; ſulcx dat *de Slagader aan 't bloeden raackte*. Hier hielpen geen bloedſtelpende dingen, noch banden, en het gloeyend yſer was aldaar onnut, gelijck een ervaren Man, om redenen hier te langh te verhalen, en eenigſins van *Roonhuyſe* al aangeroerd, beſt oordeelen kan: maar 't aardigſt dat uytgevonden wierd, was dat hy *Roonhuyſe* twee Snyders Knegts uytkoos, om dat ſy langer ſitten konnen; want als den eenen drie of vier uyren d'openingh met den Duym toegehouden hadde, verpooſde hem den andren, en dat geduurigh dagh en nagt, tot dat in agt dagen de wonde der Slagader toegegroeyt was. Deſen Heelmeeſter maackte middelerwyle de verdere proceduren tot geneſinge na behooren.

Kan nu in een *geulcereerden Veneriſchen Chanker*, op ſodanig een manier, bloedſtortingh verweckt hebbende, des ſelfs *gerodeerde Slagader geſtopt* werden, hoe

veel te meer kan een *gequetste Arterie* in plaatsen daar men geen band leggen kan, *geholpen werden.*

Wy hebben een remarquable historie van over twintigh jaar, die my in Spangien toegeschreven wierd, van *seker Advocaat alhier*, die hem van de *kincketsingh of toomtje* (om dat sijn muts in 't groeten niet afnemen konde) *door seker Chirurgijn liet snyden, welcke Chirurgijn wonder ervaren in d' Anatomie*, met sijn subtiele handelinge *een der Arterien aldaar wederzyds eyndigende miserabel schoon quetste*; hier was Holland in last: op 't laatst komter een Persoon die *het vlas*, *of vlos van Distelbloemen t' appliceren*, en het selve als boven gestadigh toc te houden *recommandeert*, en is also genesen geworden.

Daar zijn oock *bloedstortinge der gequetsten Vaten*, *die door 't hegten genesen worden*, gelijck *in uyterlijcke wonden*, *en Hasemonden te zien* is, en dat te meer, als men die voor de lugt bewarende digt tochaald.

Hier voorstaan de Medicamenten die wat scherp zijn stil; maar indien imand het door 't Manuaal, tijd verbeydingh, en sagtere middelen doen kan, het is wel het gemackelijkste en seekerste; Ik derve verseker dat ik geen straffe Medicamenten, als in d'uyterste noot come te gebruyken: want de *geperste bovist*, en daar wieken van gemaackt, *kan oock wel wat doen*, hoewel dezelve de wonde eeniger maten bevuyld. De verdere bloedstelpende middelen *styptica* genaamd, zijn *fol.* 38, 39, 252, 253, en 254. beschreven.

CXXXVI. HOOFDSTUK.

Om de gequetste water voerende Vaten *Vasa Lymphatica* te stoppen.

DEse vogt en heeft so geen lighaam als wel het bloed, en der halve zo isser so geen *thrombus*, *grumus*, *roove* of *korst* te verwagten, en daarom oock veel *moeylycker te stoppen*, schoon hier de drift so groot niet en is.

In dit geval sal men het water of *lympha* door Compressen van ondren, even als in 't voorige *capittel van het bloed stempen geleert is*, onderscheppen, en wyders doen zo als uyt de volgende historien sal af te meten zijn.

Anno 1669 den *negende October* komt *Andries Verschouw*, Timmermans-Gast, die sigh *met een Byl in d' Aponeurosis of hooft van de Musculus Soleus deerlyck gequetst hadde*, mijn raad vragen en hulp eyschen, sulcx ik hem verbond, en hadde binnen agt dagen de meeste holligheyd te samen gebragt, so dat die vervult en aan den andren gelijmt was; maar *'t onderste van de wonde was geduurigh soo bleeck*, even als de lippen dier geenen welke stercke Azijn genuttigt heeft; en in des selfs onderste liet sigh een tepeltje heel bleeck zijnde zien; 't welck het uytgesette, of door forme van weeckingh 't bol geworde eynde van 't gequetste *Vas Lymphaticum* was, waar uyt dese sout en suragtige geworde vogt sypelde: 't welck men wegens het *knoopagtigh tepeltje* niet wel sien konde: Als nu de

wonde

wonde uytgeveegt, of uytgedoopt was, so wierd die allengs vogtig, hoewel men niet wel sien konde, als dat de wonde van wonderen op't eerste verbant nat wiert. Doen begond ik op een *quetsuur in een Water-vat* te denken; en na dat de wonde wel uytgedoopt hadde, zo streeck ik van onderen op, langs het been; en dat tegen over de wonde, met mijn slijf druckende Duym na boven, tot de wonde toe, als wanneer gewaar wierd dat manifest en oogschijnlijck het water of *Lympha midden uyt het tepeltje, zijnde het uytgebreyde mondetje, van het gequetste vas Lymphaticum* quam.

Dit so bevindende, zo bragt ik een heel *dun Proevet* in dat *vas Lymphaticum* tot aan de *Valvula* toe, als wanneer resistentie voelde, de wonde weder uytveegde, en wat patienteerde; maar ik vernam geen *Lympha*, so langh ik het *Specillum* inhield, en wat nederdruckte, waar door de *Valvula* toegeset wierd; maar als ik 't *Tentyser* weder uytgetrocke hadde, zo quam aanstonts weder *Lympha door het tepeltje ten wonde uyt*. Des andren daags als dit zo gevonden hadde, verbond ik den Patient in præsentie van d'Heeren *Jacob Sena*, *Leonardus vander Hoek*, en *Arnoldus Bos*, *Medicinæ Doctores*, en stack als doen het *Specillum* daar weder in, en ervoerde het selve als daags te voren gedaan hadde, maar om curieusheyds wille, zo douwde ik al van onderen op, strijckende in een eyer-lepeltje so veel *Lympha*, dat het selvige by na vol wierd. Hier na appliceerde ik het Poeder van *blaauwe Vitriool*, om het mondeke te stoppen, en het tepeltje te doen inkrimpen; maar te vergeefs. Den dagh daar aan zo *consumeerde ik het tepeltje met een actuaal Cauteritje*, welck een korst maackte, en als gesepareerd was, so vloeiden weder dese vogt als voren daar uyt: doen begond ik te dencken, om dat water door *Compressen en Banden*, als van 't bloed stempen gesegt is, t'onderscheppen, het welck ik ook dede, en appliceerde in de wonde niet anders als het Poeder van *Centaurea cum toto*, *waar door de wonde geteynigt wierd, en het vlees sijn behoorlijcke couleur kreegh*; douwende middelerwyle met een *Steeckwieckje* eerst het *Vas Lymphaticum* na beneden te rugh, so dat op dese manier den Patient wel is genesen geworden; maar ik liet de Compressen so langh leggen, tot dat de wonde ter degen met een vaste huyd overtrocken was.

Een niet minder raar voorval heb ik den 12 *December* 1671. gehad; en dat in eenen *Gillis Cornelisz. van Leeuwen*, een Turf en Kalckdrager alhier in *s' Gravenhage*; de welcke als hy Kalck uyt een Mand van sijn Schouder, met een besondere yver en force ter nederstorte, so berste een Buffels ledere nastelingh, daar mede hy sijn schoen gebonden hadde, gansg door midden, ende met eenen boven de Knie in sijn Dye een *Vas Lymphaticum* van't selvige Been, welck *Lympha* door een sweet gat in de huyd aldaar geduurigh uytvloeide. Dese Man wist niet wat het beduyde, dat sijn hemd altijd so nat was; sulcx door schaamte dit quaad eenige tijd versweegh, zijnde sijn hemd geduurigh vol styve vlacken, even eens als of hy een *Gonorrheam* hadde. Eyndelijck hy vind de plaats, en *wy wat mager hier door geworden zijnde*, komt mijn hulp versoecken. De saack dan so bevonden hebbende, zo onderschepte ik met Compressen en Band de *Lympha*, en scarificeerde met kleyne sneedjens de huyd op die plaats daar de *Lympha* uytquam de grootheyd van een graauw erweet in 't rond, en appli-

ceerde als doen een *niet vloeibare Corosijf*: uyt *Mercur. sublim. aeri*, *saccaro saturni*, *amylo* en *yehtyocolla*, of *album: ovi* gemaackt, om dat het gat niet groot hebben wilde.

Dese *Corosiven geappliceert wercken niet sonder voorige scarificatien*: Als dese *Corosijf* sijn werck gedaan hadde, so *sneede ik die eschara kruysgewijs door*, en bevorderde de separatie, en wyders de Cure; de welcke den *eersten January* 1672. geeyndigt was, en geduurende de Cure, door Compressen en Band de *Lympha* wederhield.

Wat moeiten het is, een *boven Ductus salivalis in de wangh gequetst te stoppen*, wete ik best, om dat deselve my veel spuls maacken, so dat ik een *gebogene stale veer als een klem*, met een zeeme lapje aan d'eynden gekleeft, daar toe heb moeten gebruycken, waar mede ik comprimeerde, om de *ductus* t'intercipieren: in 't selve geval moet men stercke *Cicatrisantia* gebruycken, en dat by forme van *Collutiones* of *Mondspoelingen*, en dat dickmaals daags om de vogtigheyd des Monds wille.

d'Onderste gequetste Ductus salivalis onder de Tongh, even voor de Snytanden; soodanig een van onder de Kin, of onderste Kakebeen uytkomende, werden met veel moeiten geholpen; en aan so een Verband is veel spoocks, om die holligheyd onder het Kakebeen te vollen, en door een Band te comprimeren; mitsgaders den Patient even als die gene die den Mond niet open doen konnen, te spysen.

Met een gloeyende *knoopgewyze Cauterie de gequetste Vasa lymphatica te cauterisseren*, is veeltijts, wanneer alle anderen middelen te vergeefs geappliceert zijn, van een groot effect, en gewenste uytslag, zo als veelmaals ondervonde hebbe. Weshalve zodanig een manier van behandelinge stoutelijk een bequaam heelmeester dorve aanraden.

Dit zy genoeg voor de opmerkende van de behandelingen der heelkonst gezeyt; ik ga verder over tot de *Embryulcia vera*; *Ampt en pligt der Vroedvrouwen*, en mijne *besondere Aanmerkkingen*; welke het *tweede Deel* van myne verhandelinge zijn zal.

Eynde van het eerste Deel der Medicinale en Chirurgicale Werken.

RE-

REGISTER

Van het Eerste Deel,

DER

Medicinale en Chirurgicale Werken.

A.

Tabula. figura. pagina.

Anbeyen ofte Speenen, welke verswooren zyn, hoe te behandelen. 224
——— welke *niet vloeyen.* 225
——— *te veel vloeyende.* 226
Aarsdarm, fistulen. 221
——— *band* voor deselve, tab. 9. fig 7. p. 237
——— sweeren. 220, 221
——— uytsakking. 216, 217
——— vlees aanwassing weg te nemen. 219
Aarsgat gesloten, te openen. 216
- - - - *speculum* conditie en gebruyk ibid.
Abscessen, hoe te behandelen. 154
——— hoe te openen. 281, 282
——— manier selfs om door 't lancet te openen. 293
——— met *Conyns hollen*, hoe te behandelen. 294
——— *middelen* voor deselve. 281, 282
——— hoe tot supperatie te brengen. 296
Ader-breuk, hoe te behandelen. 203
Aderen geborsten, hoe te behandelen. ibid.
——— verwydert, *varices* genaamd. idem. 276, 277
——— middelen voor deselve. 277
——— des *Arms*, wat te considereren. 359, 360
——— *Basilica* te openen. 362
——— *Cephalica.* 361
——— *Mediana.* 360, 361
——— *Salvatella.* 374
——— met *wind bezet*, wat te doen. 364
——— *geopent* zynde, wat te considereren. 366, 367
——— afgesneden, hoe te heelen. 389, 390
Aderlating op den *Arm*, wat daer toe vereyst werd. 350, 351
——— hoedanig te behandelen. 352, 353
——— wat in deselve te considereren. 355-356
——— verscheide maniere van *Aderlating.* 363
——— *Senuwen-loop* ontrent de Aderen. 359
——— *op de hand* wat daer toe vereyst werd. 372, 373, 374
——— in de *jugulares venas.* 379
——— in de *tempora.* 380
——— onder de *Tongh.* 379
——— op de *Voet* wat waer te nemen, 378, 379
——— voor het *Voorhoofd.* ibid.
Ægylops band. tab. 5. fig. 9. pag. 124
Anfractus Cuniculosus hoe te handelen. 222
Anus geslooten, te openen. 216
——— band voor de *fistulen.* tab. 9. fig. 7. p. 237
——— *carnea excrescentia.* 219
——— *fistula.* 221
——— *procidentia.* 216, 217
——— *speculum* conditie en gebruyk. 216
——— *Ulcera.* 220, 221
Anserina forceps. tab. 14. fig. 3. p. 323
Aquæ ad crestam seu mariscum.
——— *Balsamica* voor quade ulceratien. 303, 304, 305
——— ——— *Ulcus Noli-me-tangere.* 305
——— ——— voor quade ulceratien. 310
——— ——— fistuleuse ulceratien. 310, 311
——— *ad Gengivas & ulcera maligna.* 92
——— *ad Polypum Narium.* 105
——— *ad Noma Ulcus.* 307
——— voor een *kanker* geulcereert. ibid.
——— voor ulceratie met bedervinge des beens. 305
——— *Styptica.* 253, 254
——— voor de *Varices.* 276, 277
——— *ad dolorem Ischiaticum.* 208
Arms-aderen wat daer te considereren. 359, 360
——— boven Arm depositie gebroken zynde. 330
——— *breuke* hoe te behandelen. 324
——— van de onder-arm. idem. 326
——— onder Arm depositie gebroken zynde. 330
Arms-*banden.* tab. 7. fig. 28. pag 237
——— bandens toestel om afgezaagt te werden. tab. 10. fig. 32, 33, 34 p. 265, 266
——— bands-legginge *Glomerée* of *Rhomboides.*

des. tab 15. fig. 33. p. 349
—— le *Sinum* ou *Mouſſé.* tab. 15. fig. 14. p. 399
—— *Rhombus.* tab. 15. fig. 19. p. 350
—— met wonde. tab. 15. fig. 10. p. 349
—— *kromme* te herſtellen. 268
—— inſtrumenten voor deſelve. tab. 12. fig. 5, 7. p. 270.
Arterien afgeſneden, werden door geen vlees geſlooten. 252, 389
—— hoedanig natuurlyk geſlooten werden. ibid.
Arterie-tangen conditie en gebruyk. 244
—— afbeelding. tab. 10 fig. 9 p. 264
Arteriotomia wat daer te conſidereren. 380, 381
Aſcia bands-legginge. tab. 15. fig. 21. p. 350
Aſtringentia hoedanig reſtringeren, en de vaten afgeſneden, gebrooken, ofte geopent zynde, ſtoppen. 352, 389, 390
Atheroma uyt te nemen. 312
Auriga, borſt en buyk-band. tab. 7. fig. 26. p. 171
Axungiæ humanæ gebruyk. 327

B.

BAleyn met een ſpongie daar aan, voor de keel, conditie en gebruyk. 99
—— afgebeeld. tab. 4. fig. 36. p. 121
Balſamum Arcei. 30
—— *benedicti.* ibid.
—— conſolideerende. 311
—— voor fiſtulleuſe ulceratien. 310, 311
—— *Martiale vulnerarium.* 383
—— *Minderi.* 385, 386
—— *ad Ozenam.* 111
—— *ex Sulphure.* 384
—— *Suppurativum.* 285
—— *Vitæ* voor fiſtulen. 223
—— *Univerſale.* 30
—— *Vulnerarium.* ibid.
—— *Vulnerarium martiale.* 383
—— —— *aliud.* 383, 384
Banden, *breuk-banden* conditie en gebruyk. 356, 157, 195, 196, 197, 327, 356, 357, 368 369, 370.
—— —— *Ani fiſtula.* tab. 9. fig. 7. p. 237
—— —— *Arm-breuke.* tab: 15 fig. 10. 13, 14. p: 348, 349
—— —— *Been-breuke.* tab: 15. fig: 8. 9, 11, 14. p: ibid
—— —— *lies-banden.* tab: 7. fig: 17, 18, 19. p: 170, 171
—— —— *heupe-been.* tab. 9. fig. 7. p. 237
—— —— *maxillæ onderſte.* tab. 9. fig. 12. p. 124
—— —— *Navel-breuk.* ibid fi. 8. ibid
—— —— fluytbanden. ibid. fi 9 ibid
—— —— *Nus-fractuur.* ibid: fig: 14. p. 124
—— —— *Scrotum-breuk.* tab. 9. fig. 5. 6. 7. pag. 237.
—— —— *Teſticul-breuk.* ibid. fig. 3, 4.
Banden. *Aderlatingks band*-legginge. tab. 15. fig. 17. 18. pag. 350, 356, 357, 368, 369, 370
—— *Ægylops band.* ibid: fig. 9. p. 124
—— *Arms band-legginge Glomerée & Rhomboides.* tab. 15. fig. 13. p. 349
—— *Arm-banden.* tab. 9. fig. 28. p. 171
—— *Arm ſtomps-banaen.* tab. 10. fig. 30 p. 265
—— *Arm, boven-arm opſchortende band.* tab. 15. fig. 17, 18, pag. 350
—— *Arm breede ſluyt-neſtel-band.* ibid. fig. 15
—— Arm *Rombus-band.* tab. 15. fig. 19. p. 350
—— Arm *Expulſive ligatuur*-legginge. tab. 13. fig. 8, 9, 10, 11, 12, 17. pag. 318, 319
—— *Arms exſtirpatie-bands*-legginge. tab: 10. fi: 10, 11, 29, 30, 31, 32, 33, 34. p. 264, 265, 245
—— beens *expulſative bands*-legginge. tab. 13, fig. 8, 9, 10, tot 14. p. 270
—— *been afgeſaagt ſwagtels*-legginge. tab. 10. fig. 26, 27, 28. p. 264, 265
—— *been gebrooke met wonde* verbands-legginge. tab. 15. fig. 9. p. 349.
—— —— zonder wonde bands-legginge: tab. 15. fig. 14. p. 349
—— *beens band-legginge Romboides.* ibid. p. 350
—— *been exſtirpatie-banden* conditie en gebruyk. 245, 247
—— *bil banden.* tab. 7. fig 22. p. 171
—— *borſt-banden.* tab. 6. fig. 4. p. 141
—— *borſten opſchortende band.* tab. 7. fig. 20. 21. 25. p: 171
—— *breuk-banden.* tab. 7. fig. 16, 23. p. 171
—— —— conditie en gebruyk. 195 196, 197, 156, 157, 327
—— buyk omſlingerende band. tab 8. fig 45. p. 194.

Banden.

Banden buyk-banden. tab. 7 fig 26.27.28. p. 171
—— buyk onder buyk rhombus band. ibid. fig. 27
—— *Cancer-band*, conditie en gebruyk. 32
—— —— legginge. tab. 5. fig. 2. 4 9. p. 123
—— —— verſcheyde benaminge. ibid
—— *Canul-banden.* tab. 8. fig 40. p. 194
—— —— tab. 6. fig. 19. p. 141
—— *Capelline band* conditie en gebruyk. 74
—— —— legginge. tab. 5. fig. 22. p. 123
—— *compres van 'bort*-pampier voor kakebeens-fractuur. fig. 18 p. 124
—— *Draayband, Torcular.* tab. 10. fig. 38, pag. 265
—— *Dryeindige band*, voor arm en been afgezaagt. tab. 10. fig. 30 p. 265
—— *dryhoekige bands*-legginge. tab. 5. fig. 1. pag. 123
—— Extirpatie banden. 245
—— *fiſtula lacrymalis band* met fijn ſchroef en drukker. tab. 3 fig. 42. p. 72
—— *fiſtula ani band.* tab. 9. fig. 7. p. 237
—— *fonticulus in ſutura coronali band.* tab. 5. fig. 1. p. 123
—— *Gladiator* van *Perigenes.* tab 5. fig. 16. p. 123
—— *heupe-been fractuur band.* tab 9. fig: 7: pag. 237
—— *hiel bands* ſlingeringe. tab. 15; fig. 20. p. 350
—— *hoekige, driehoekige band*, voor arm en been afgezaagt. tab. 10. fig. 30. p. 265
—— 3. *hoekige bands* legginge. tab. 5. fig. 1. pag. 123
—— 3. &c. voor de *fonticulus in ſutura coronali.* tab. 5. fig. 1. pag. 123
—— 4. *hoekige band* voor oren, hoofd, kin en lip. tab 5. fig. 5. 8. 10. 12. 15. p. 123, 124
—— 4. &c. *band* voor een afgeſaagde arm ofte been ſtomp. tab. 9. fig. 30. p. 237
—— 4. &c. voor de wonden in het ſteen ſnyden. tab. 7. fig. 44. p. 194
—— 6. *hoekige band* voor 't hoofd en ooren. tab. 5. fig. 1, 6, 7. pag. 124.
—— 6. &c. voor de breuke der onderſte maxillen. tab. 5. fig. 12; pag. 124
—— 8. *hoekige band*, voor hoofd, ooren, &c. tab. 5. fig 2, 4, 5. pag. 124
—— *hoofd-muts band.* tab. 5. fig. 3. p. 123, 124
—— *hoofd ſwagtel* ofte windzel *Cancer*, tab. 5. fig. 4, 5, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 34, 38, 39. pag. 124
—— *hooſd ſwagtels* ofte windzels in hun platte legginge. tab. 5. fi. 1, 2, 3, 4, 20, 13. p. 124
—— *hooſd, voorhoofd ſwagtel ſchapha*, tab. 5. fig. 10, 11, 15. pag. 123, 124
—— *hoofd ſwagtel* voor de *venæſectio venæ frontalis.* tab. 5. fig 13 pag. 124
—— *hoofd muts band.* tab. 5. fig. 3. pag 124
—— Juffers band. 370
—— *kakebeen ſwagtel.* tab. 5. fig. 13. p. 123
—— fractuur band tab. 5. fig. 18. p. 124
—— voor de relaxatie der ſelve. tab. 5. fig. 18. pag. 125
—— *kap ſwagtel.* tab. 5. fig. 2, 3. pag. 123, 124
—— *kin band.* tab. 5. fig 36, 37, 38, 40. pag. 123
—— in ſyn platte legginge. tab. 5. fi. 15, 17, 10. p. 124
—— *knie ſchyf band.* tab. 7. fig. 48. p 171
—— *knie ſchyf band* tweede. tab. 15. fig. 12. p. 349
—— *knie ſchyf band*, legginge, *Aſcia.* tab. 15. fig. 21. pag. 350
—— *kruis banden.* tab. 9, 10. fig. 10, 11, 12, 13, 15. p. 237, 264
—— conditie en gebruik. 245
—— *lip banden.* tab 5. fig. 33, 34 35. p 123
—— in haar platte legginge. fig. 7, 8, 10, 11, 17. pag. 124
—— *lues banden.* tab. 7. fig. 17, 18, 19, 28. p. 171
—— *muts banden.* tab. 5. fig. 2, 3, 4, &c. pag. 123, 124
—— *navel-breuk en ſluit-banden* tab. 9. fig. 8, 9. p. 149, 237
—— *uytpuylings band.* 148
—— *neus banden, enkelde.* tab 5. fig. 30, 31, 39. p. 123, 241
—— —— *dubbelde.* ibid. fig. 32. p. 123
—— *in haar platte legginge.* ibid. fig. 7, 8, 11. 16. pag. 124

Banden *occiput band.* tab. 5. fig. 18. pag. 123
—— *omslingerende banden.* tab 10 fig. 10, 11, 12, 13. pag. 264
—— *oog band, enkelde.* tab. 5. fig. 28, 29. pag. 123
—— —— *dubbelde.* tab. 5. fig. 26, 27, 28, 32 pag 123
—— *dubbelde* platte legginge voor de *Ægylops.* ibid: fig. 9. p. 124
—— *oorbanden, 6. hoekige.* tab. 5 fig 6 7. p. 123
—— —— *4. hoekige.* tab. 5 fig. 8. p 123
—— *in haar platte legginge,* fig. 2, 4 5 6. pag. 124
—— *oorband, dubbelde.* ibid. fig. 6. pag 124
—— —— *enkelde* ofte 4 hoekige. ibid. fig. 5. pag. 124
—— *opschortende banden.* tab. 7. fig 20, 21, 25. p 171
—— opschortende banden. tab. 15. fig. 16. pag. 350
—— *ossa temporum band.* tab. 5. fig. 17 p. 123
—— *paracentheſis borst band.* 125
—— *Rhombus band.* tab. 5. fig. 24. p. 123
—— *in haar platte legginge.* fig. 5. p. 124
—— legginge om arm. tab. 15. fig. 19. p. 350
—— *Rhombus band* voor 't weeke der zyden, onder buyk, en navel. tab. 7. fig. 27. p. 171
—— *Rhombuides bands legginge,* om het been en arm. tab. 15. fig. 26, 13. p. 349, 350
—— *Schapha band* tab. 5. fig. 10, 11. p. 123
—— *ſchrotum band.* tab 9. fig. 5, 6, 7. p 237
—— *ſlinger ſwagtel, Cevesire.* tab. 5. fig 19. pag. 123
—— *ſluit-banden.* tab. 10. fig. 14. pag. 264
—— voor afgeſaagde beenen. tab. 10. fig. 27. p. 265
—— *ſluyt-riem van leer,* om leden ontleed te herſtellen. tab. 15. fig. 12. p. 349
—— *ſluyt-neſtel band.* tab. 15. fig 15. p. 350
—— Steen-ſnydens wond band. tab 8. fig. 44. p. 194
—— *ſtupefactive band* met ſtrik en ooren. tab. 10. fig. 36. p. 266
—— conditie en gebruik. 247
—— *ſwagtels legginge* voor afgeſaagde armen en beenen. tab. 10. fig. 27. p. 265
—— *Teſticul breuk band.* tab. 9. fig. 3, 4. pag 237
—— *Tercular band.* tab. 10. fig. 38. p. 266
—— *venæ ſectionis band.* tab. 5. fig. 13. p. 124
Band voor de Paracentheſis in de borſt. 125
—— *Canul* voor deſelve, conditie en gebruyk. 126, 127
—— *Meſje,* conditie en gebruyk. 126
—— *zonder* idem. 126
Beenbreuken des hoofds, hoe te handelen. 13
Been des hoofds tot de tweede tafel alleen gekneuſt en gebriezelt, hoe te handelen. 18
Been met ſijn afgeſaagde ſtomp en band, tab. 10 fig. 26 pag. 264
Been gebroken met wonde, in ſijn loſſe verband leggende. tab. 15. fig. 9. pag. 349
—— *met zyn omwindzels.* tab. 15. fig. 8. p. 349
—— *met wonde* bands legginge. ibid. fig. 14. p. 349
—— *zonder wonde* bands legginge. ibid. fig. 14. p. 349
—— *bands legginge Rhomboides,* ibid fig. 26. p. 350
—— *die krom zyn* te herſtellen. 269
—— Inſtrumenten voor deſelve. tab. 12. fig. 1, 2, 3, 10, 11, 12, 13, 14 p. 270
Been breuken, hoe te behandelen. 324, 325, 328
—— *onder been-breuke &c.* 326
—— boven been depoſitie, gebrooken zynde. 330
Been bedervinge, wat te doen. 387
Beyteltjens, conditie en gebruyk. 387, 388
—— *hol* uytgeſlagen. tab 17. fig 2. p. 389
—— *gudzende hol.* ibid. fig. 3, 4. p. 389
—— *plat hol.* ibid fig. 5. ibid.
—— *regten en platten.* ibid. fig. 6, 8. ibid.
—— *goods-gewyſe hol.* ibid. fig 11, 12. ibid,
Bekneels inbuyginge ſonder ſcheure te herſtellen. 4
—— tweede manier om die te herſtellen. 5, 6.
—— *apparatus* tot deſelve. 5, 6, 7
—— *Inbuyginge* met ſcheure te kennen, en te herſtellen. 13, 14
—— hoe te behandelen. 15, 16
—— tot de tweede tafel alleen gekneuſt en gebriezelt, hoe te behandelen. 18

Besemtje voor de trepaan, conditie en gebruyk 27
Bevrugting geschied door de *Spiritus seminalis*. 228, 229
—— sonder toelatinge van de mannelyke roede in de vagina. ibid.
Bil band. tab. 7. fig. 22. p. 171
Bil &c. naald ofte speld daar uyt te snyden ofte uyt te trekken. 103
Bistori dat wel snyd. tab. 4. fig. 13. p. 120
Blaaspypje voor de keel. tab. 4. fig. 3, 4 p. 121
—— voor de *buyg*, conditie en gebruyk. 97, 98
Blaas wonden zyn geneeslyk. 192
Blaas steenen, waare kentekenen. 172
—— kentekenen in kinderen. 173
—— van binnen een kogel gevonde. 73, 74
—— *inflammatie* gevaarlyk ibid.
—— *schirrhus*. ibid
—— qualyk geformeert ofte gesitueert. 175
Bloedzuyger in de keel. 101
Bloed te stelpen. 389, 390
—— middelen voor 't selve. 390, 391
Bloed-vaten afgesneden ofte gebrooken, hoe komen te heelen. 252, 389, 390
Bol half rond voor navels uytpuylinge, conditie en gebruyk. 149
—— afbeeldinge. tab. 7. fig. 14. p. 170, 171
Boortjes voor de *fistula lacrymali*. tab. 3. fig. 41. p. 170. 172
Boor ofte uyttrekker. tab. 8. fig. 49, 50. p. 105
Boutje voor de fontanel op 't hooft. tab. 1. f. 3 p. 3
—— desselfs hegt. tab. 1. fig. 4. p. 3
Borst-banden. tab. 6. fig. 4. p. 141
Borsten opschortende banden. tab. 7. fig. 20, 21, 25. p. 171
Borst *paracenthesis* te instituëeren. 125
—— *band* voor deselve. tab. 6. fig. 4 p. 141
—— *canul-zonder* voor deselve. ibid. fig 1, 2, 3 ibid.
—— *mesje* voor deselve. ibid. fig. 5. ibid.
—— *zonder* voor deselve. ibid. fig. 6. ibid
—— *Decussorium* voor deselve. ibid. fig. 7. ibid.
—— van de operatie zelfs. 127
—— in de ribbens te instituëeren. 131, 132
—— in het borst-been te instituëeren. ibid.
Borst been te doorbooren. 132
—— breuke, hoe te behandelen. 339
Borst-fistul, hoe te behandelen. 133, 134
Borsten der vrouwen af te zetten. 139, 140
—— instrumenten daar toe noodig. 141
—— der mannen te groot wassende, wat te doen. 132
Bracherium, breuk-band, liesband conditie en gebruyk. 195, 196, 197
Breuken te snyden, verscheyde soorten. 195, 196
Breuken, hoe te handelen. 195, 196, 197, 198
—— *Ader-breuke*, hoe te behandelen 203
—— *Darm ofte sak-breuke* &c. 196, 198, 202
—— sonder 't uytneemen van 't balsakje te behandelen. 198, 199
—— *vlees-breuke* &c. 201, 202
—— *water-breuke* &c. 202
—— middelen voor breuken. 204, 205, 206
—— *Vas deferens* gekronkelt in 't sakje geschooten. 195, 196
Breuk banden, conditie en gebruyk. 156, 157, 195, 196, 197
—— verbeelding, tab. 7. fig. 16, 23. p. 171
—— *opschortende banden*. tab. 7. fig. 20, 21, 25, 26. p. 171
—— *lies-banden*. tab. 7. fig. 17, 18, 19, 28. p. 171
—— *lyf-band* van 8 hoeken. tab. 7. fig. 24. p. 171
Bronchocelë, hoe te behandelen. 112
—— middelen voor deselve. 113, 114
Bubonocele, hoe te behandelen. 197
Buyk *paracenthesis*, hoe te instituëeren. 143
—— manier van opereeren. 145
—— *fistulen*, hoe te behandelen. 154
—— *vlies geborsten*, ofte verwydert &c. 155
—— *wonden* t'samen te naaijen. 158, 159
—— te verwyderen. ibid.
—— *varices*, hoe te behandelen. 163
—— *banden*. tab. 7. fig. 26, 27, 28. p. 171
—— *rhombus* voor 't week der zyde, onderbuyk en navel. tab. 7. fig. 27. p. 171
—— *omslingerende band*. tab. 8. fig. 45. p. 194

C.

Cæsarea operatio. 227
—— hoedanig te behandelen. 232, 234, 235

Calleusheyt, hoe te handelen. 301
Callus, wat tyt om te groeijen. 329
Cancer band, als andere banden, tab. 1. fig. 6. p. 332
—— bands swagteling. tab. 5. fig. 1, 2, 4, 9. p. 123, 124
Canul voor de fontanel op de *sutura coronalis*. conditie en gebruyk. 2
—— afbeeldinge. tab. 1. fig. 1 p. 3
—— van zilver ofte staal. tab. 3. fig. 26. p. 71
—— voor de *borst*. tab. 6. fig. 1, 2, 3. p. 141
—— *buyk paracentheſis*, conditie en gebruyk. 125, 145, 146
—— met zyn kraan voor deselve, conditie en gebruyk. 146
—— *zonder* voor deselve &c. 126, 127
—— *Laryngotomia*, conditie en gebruik. 119
—— afbeeldinge. tab. 4. fig. 50, 51. p. 119, 122
—— *gegroefde*, tab. 7. fig. 29, 38, 39. p. 171
—— boutje voor deselve, ibid. fig. 40
—— met zyn handvat. tab. 14. fig. 9. p. 323
—— met zyn *ſeparatoria* voor de borst. tab. 6. fig. 1, 2, 3. pag. 141.
—— voor de *paracentheſis* inde borst. 125, 141
—— afbeeldinge. tab. 7. fig. 3, 4, 5, 32. p. 170, 171
Canullen voor de *paracentheſis*, conditie en gebruyk. 125, 126, 127, 145, 146
—— *paracentheſis van de buyk*, cond. &c. 145, 146
—— voor *Abſceſſen*, conditie en gebruyk. 294
Capelline band. tab: 5. fig: 22. pag: 123, 124
—— nuttig gebruik. 74
Carcheſius ſimplex. tab: 16. fig: 8. p: 382
—— *duplex*. ibid. fig: 9, 10. ibid.
Caries oſſis, wat daar te conſidereren. 387
Caruncula in meatu urinario, wat te doen. 165
Cataplaſmata voor *Ani procidentia*. 216, 217
—— ad *Atheromata*. 313
—— *Balſaks breuke*. 206, 207
—— *Enterocele*. 208
—— *Ganglia*. 313
—— *Geſwellen* tot ſuppuratie te brengen. 296, 297
—— *Meliceres*. 313
—— *Navel breuke*. 150, 151
—— *Oedema*, ofte slym-geswel. 283
—— *Oſcheo-pneumatoceles*. 204
—— *Steatomata*. 313
—— *Strumas & Schrophulas*. 119
—— *Vyt*. 274
—— *Ulceratien met ontſleekinge*. 302
Catheters, conditie en gebruyk. 164, 165, 166
—— voor vrouwen. tab: 8. fig: 5. p: 193
—— *met groeven*, voor 't steen-snyden. tab: 8. fig: 1, 2, 3, 4. pag: 193
—— *regte* voor meysjes. ibid.
—— met hun appendentien. tab: 8. fig: 8, 9, 10. p: 193
—— *holle buygſame*. ibid: fig: 11. ibid.
Cauterien actuale voor de *fiſtula lacrymali*. tab: 3. fig: 27, 28. p: 71, 72.
—— conditie en gebruik. 244, 249, 250
—— verscheyde soorten. tab: 11. fig: 1, 2, &c. p: 267
Ceratum de *Ammoniaco*. 385
—— ad *Atheromata*. 309
—— *Diaſinapios*. 299, 300
—— *Ganglia*. 309
Ceratum om geswellen tot suppuratie te brengen. 297
—— *pro Herniis*. 386
—— *ad Meliceres*. 313
—— *Matricale*. 386
—— *Oedematoſos tumores duros*. 291
—— *ex pelle arietina de Villa Nova*. 386
—— *ad ſtrumas & ſchrophulas*. 114
—— *ſteatomata*. 313
—— *varices*. 277
—— *ulceratien* die quaadaardig zyn. 309
Cheveſtre hoofd ofte slinger-swagtel. tab. 5. fig. 19, 20, 21. p. 123, 124
Chiaſtus. tab. 16. fig. 3. p. 382
Cicatrix op deselve groeyt geen hair. 9
Circocele hoe te behandelen. 203
Circul-knoop vierdubbelde. tab. 16. f. 11. p. 382
Colluriones ad Gingivas & ulcera maligna. 92
- - - - - *oris, ad ulcus Noma*. 308
Compres voor de *Extirpatie*, conditie en gebruyk. 245
—— afbeelding. tab: 10. fig: 15, 16, 37. p: 264, 266
—— voor *Abſceſſen*, conditie en gebruik. 295

Com-

Compres voor *wonden*. tab: 13. fig. 17, 18, 19. p: 319
—— *dubbelde*. tab: 7. fig: 46. p. 171
—— *vierkante*. ibid: fig: 47. ibid.
—— van bort-papier voor kake-beens fractuur. tab: 5. fig: 18. p: 124
Condyloma, hoe te behandelen. 210
Conductores, verscheyde soorten. tab: 7. fig: 6, 7, 29. p: 171
—— kleynen. ibid: fig: 12, 13, 14. p: 171
Contrafissura, wat daar te observeren. 21
Cranii fissura, hoe te handelen. 20, 21
—— van de groote en getal der openingen in 't selve te maken. 24, 25
Craanen-bek regte om kogels uyt te halen, len. tab: 14. fig: 7. p: 323
—— —— *kromme*. ibid: fig: 5. ibid.
Cressæ weg te nemen. 219
Cul de poulle quid. 222
Cuniculosi anfractus, hoe te behandelen. 222
Curriculæ, conditie en gebruik. 185

D.

D Arm-wonde t'samen te nayen. 158, 159, &c
—— breuke hoe te behandelen. 207, 208
—— te snyden op *d'eerste guldensteek*. 200
—— —— *tweede guldensteek*. 200
201
—— Excrementen onthouding in 't *scrotum* gesakt zynde, hoe te behandelen. 206
Decussorium voor *paracenthesis* in de borst, conditie en gebruyk. 126, 127
—— afbeelding. tab. 6. fig. 7. p. 141
Diamant van de Trepaan, conditie en gebruyk. 26, 27
—— desselfs punt, conditie en gebruyk. ibid
Dye depositie gebrooken zynde. 330
Digestivum. 31
—— *ad polipum narium*. 105
—— voor quade ulceratien. 306, 307
Dilatatores, ofte verwyderaarts conditie en gebruyk. 189
—— voor mans en vrouwen. tab. 8. fig. 27, 28, 29, 30, 31. p. 194.
Draay sluytband, *torcular*, *tournequet*. tab. 10. fig. 38. pag. 266.
Duym af te zetten. 263

E.

E *Levatorium Biploideum*. tab. 1. f. 13. p. 3
—— *Tripidale*. ibid. f. 12. ibid.
—— voetsgewyse. ibid. f. 15. ibid.
—— *Biploideum*, conditie en gebruyk. 11, 12
—— *Tripidale*, conditie en gebruyk. 10
—— *s. gewyse* conditie en gebruik. 14, 15
—— voetsgewyse conditie en gebruik. 15
Elixir vitæ. 383
Elleboog die krom is te herstellen. 269
—— Instrumenten voor deselve. tab. 12. fig: 5, 7. pag. 270
Emplastrum voor Aanbeyen. 225
—— —— *Absces sen*. 289, 290
—— —— Ader-breuk. 204, 205
—— *Andreæ a Cruce*. 348
—— *ad Atheromata*. 313
—— *Ani procidentia*. 218
—— *Basilicum vulnerarium*. 343, 344
—— —— *majus*. 292, 344, 345
—— —— *minus*. ibid.
—— *de Betonica*. 31
—— *Camphoratum*. 385
—— *Carminativum Sylvii*. 290
—— *carminativum ad hydropem*.
—— *catagmaticum seu ad fracturas ossium*. 346, 347, 342, 343
—— *ad Carunculam in meatu urinario*. 166
—— *cephalicum*. 73
—— *Ceroneum Nicolai*. 292
—— *Cicatrizans*. 385
—— *Circocele*. 204
—— *defensivum*. 31, 343
—— *diasulphuris*. 291, 292, 314
—— *Druides vulnerarium*. 341
—— *Fontanellen*. 238
—— *ad fracturas ossium*. 346, 347, 342, 343, 344
—— *fistulleuse ulceratien*. 310, 311
—— *de Galbano*: 73
—— *ad Ganglia*, 313
—— *geswellen* quaadaardige. 299, 300
—— *Grizeum*. 346
—— *ad Hernias, seu rupturas*. 51, 52, 157, 158
—— *Herniam schroti*. 207
—— *de Labdano*. 292
—— *laudano nostrum*. 291
—— *Magneticum Arsenicale*. 114, 313

ad

—— *ad Meliceres.* 313
—— *Mercuriale.* 385
—— *de Mimio Maſſæ.* 344, 345
—— *Minio,* ibid.
—— *Nigrum.* 344
—— *Oedematoſos tumores duros.* 292
—— *Operitivum.* 341
—— *Opodeldoch Wurtzii.* 290. 291
—— *ad oſſium fracturas.* 342, 343, 344, 346, 347
—— *Oxycroceum Vigonis.* 347
—— *Paracelſi.* 348
—— *Santalinum.* 346
—— *ad Sarcocele.* 204
—— *Scrophulas.* 113, 114
—— *Spermatis Ceti.* 290
—— *ad Steatomata.* 313
—— *Stipticum noſtrum verum.* 290, 291
—— *Stipticum Crollii.* 346
—— *ad Strumas.* 114, 115
—— *Suppurativum.* 298
—— *Tetrapharmacum.* 345, 346.
—— *ad tophos.* 345
—— *tumores Oedematoſos duros.* 292
—— *varices.* 277
—— *vigonis cum mercurio.* 223
—— voor *Vyt.* 275
—— *vleesbreuk.* 204, 205
—— *vulnerarium verum.* 342
—— *vulnerarium Druides.* 341
—— *vulnerarium.* 32, 341, 342
—— *vulvæ procidentia.* 215
—— *ulceratien fiſtuleuſe.* 311
—— *quaadaardige.* 303, 308, 309, 310
—— *uters procidentia.* 215
—— *water-breuk.* 205
—— *wind-breuk.* ibid.
—— *Zachariæ filii.* 345
Elsgewijſe ſteekent Inſtrumentje, *perforatorium.* tab. 7. fig. 1. p. 170. 171
Ende bekken ofte ſteen tangen. tab. 8. fig. 24. 25. 26. p. 144
—— om kogels uyt te halen. tab. 14. fig. 8. p. 201, 323
Entrocele hoe te behandelen. 200. 201.
Entroepiplocele hoe te handelen. 207, 208
Enterocrcocele hoe te handelen. 279
—— middelen voor deſelve. ibid.
Epangylottus. tab. 16. fig. 12. p. 385
Epithema ad ſcrophulas & ſtrumas. 113, 114
—— voor de *Vyt.* 274, 275
Epulis hoe te behandelen. 93, 94
—— *linimentum* voor 't ſelve. ibid.
Excrementen by de lies en *Os Sacrum* geloſt. 154
—— boven 't *Ilium* ter zyde de ruggraat geloſt. ibid.
Extropion met zyn oog. tab. 3. fig. 34. p. 70, 71
Expulſive ligatuur legginge om arm ofte been. tab. 13. fig. 8, 9, 10, 11, 12, 13. p. 318
Extirpatie wat voor deſſelfs adminiſtratie te beſorgen. 240, 241
—— manier van behandelen. 242, 243
—— wat daar te obſerveeren. 245, 246

F.

Aſcia Coignée. tab: 13. fig: 13. p. 319
Femur gebrooken depoſitie. 330
Ficus cancroſus in vulva weg te nemen. 210
—— *uyt het oor* te ſnyden. 104
Fiſſura cranii hoe te behandelen. 20, 21
Fiſtulen des Aarsdarms hoe te behandelen. 221 222
—— *Ani*-band. tab: 9. fig: 7. p: 237
—— *van de borſt* hoe te handelen. 133, 134
—— *van de buyk*, &c. 154
Fiſtula lacrymalis boortjes. tab: 3. f: 41. p: 70, 72
—— band. tab: 3. fig: 42. ibid.
Fiſſura Cranii hoe te handelen. 20, 21
Folie-myrten met hun *ſeparatoria.* tab: 3. fig: 6. pag: 70
—— *kleyne* ſcherpſnydende. tab: 3. fig: 25. p. 70, 71
Fontanel op de *Zutura Coronalis* te zetten. 1
—— *dryhoekige bands* legginge voor deſelve. tab: 5. fig: 1, 10. p: 123, 124
—— door *cauſtyk* te maken. 2
—— hoedanig te behandelen. 3
—— hoe te inſtitueren. 238, 239
Fotus pro Ani procidentia. 217
—— *Balſakx breuke.* 206
—— *fiſtuleuſe ulceratien.* 310, 311
—— *geſwellen* tot ſuppuratie te brengen. 296
—— *Oedema*, ofte ſlym-geſwel. 282
—— voor *Phagademum ulcus.* 307
—— *valgis ac varis.* 269
—— *varices.* 277
—— *vulvæ procidentia.* 215

——— *ulcus phagadenum.* 307
——— *ulceratie fisteleuse.* 310, 311
——— *ulceratie quaadaardige.* 305
——— *uteri procidentia.* 215
——— *wolf*, in-eetende ulceratien. 307
Forceps Anserina. tab. 14 fig. 3. p. 323
Fracturen hoe te behandelen. 324. tot 332
——— *asserales* hoe te handelen. 336, 332
——— *been*, sonder separatie van 't selve met seperatie van 't selve. 332. 333
——— *bedenkelycke* en gevaarlycke. 335, 336
——— *been*, met uytsteekinge van 't selve door de huyd. 334
——— *borst-been.* 339
——— *kaakebeen* onderste. 337
——— *knieschyf.* 339, 340
——— *neus.* 337
——— qualyk geformeert zynde. 340, 341
——— *schouder-blad.* 339
——— *sleutel-been.* 338
Fungus ofte squam uyt de navel wassende. 184

G.

G*Affel voor de borst*, tab. 6. fig. 22. p 142
——— conditie en gebruyk. 141
——— afbeeldinge tab. 4. fig. 53. p 120, 121
Ganglia uyt te nemen. 312
Gangrænæ ware kenteekenen. 256
Gargarismata voor een *Epulis.* 91
——— *Parulis* ofte verdorvene mond. 91
Gehoor hoorens. tab. 4. fig. 45, 46. p. 121
Geyte voetjens. tab. 4. fig. 28. pag. 28
——— conditie en gebruyk. 87, 88
Gentiana wortel gebruyk. 139
Geswel in een blaasje beslooten uyt te pellen. 298
——— door wat middel tot suppuratie te brengen. 296
——— van de keel een graat daar in gevonde. 100
——— speld daar uytgehaald. 101
——— in *'t verhemelte* uyt te snyden. 94
Gigt hoe te behandelen. 280
Gyri hoe te handelen. 222
Gingivarum Aqua. 91
Gladiator band. tab. 5. fig. 16. pag. 123
Glans of 't hoofje te ontdekken. 196
Glossocomium, ofte vier dubbelde katrol om ontleden leden te herstellen, tab. 15. fig. 7. pag. 349
Glomoreé, legginge om Arm of been, tab. 15. fig 14. pag. 349
Gulde-steek hoe te doen. 200
——— *tweede* gulde steek. 201
——— *derde* gulde steek. 202
Gutturis hydrops, hoe te behandelen. 119

H.

HAakjes voor het Oog, welke bot en breed zyn, tab. 3. fig. 20 pag. 70, 71
——— scherp puntige, tab. 3. fig 24. ibid
——— dubbelde met Zeparatoria, tab. 3. fig. 37. pag. 70, 72
——— platagtig rond met zyn lepeltje voor het Oor, tab. 4. fig. 38. pag. 120, 121
——— conditie en gebruyk. 102
Hals geswel graad daar in gevonden. 100
Hals gedraayd zynde hoe te helpen. 113
——— middelen voor deselve. 116
——— *ring* voor deselve, tab. 4 fig 48. pag. 220, 221
——— conditie en gebruyk. 116
——— *wervel beenderen*, gebrooken ofte scheef zynde te herstellen, tab. 4. fig. 49. pag. 120, 122
Hamer conditie en gebruyk. 280, 388
——— afgebeeld, tab. 17, fig. 1. pag 389
Hand aderlating. 373
Hase monden, hoe te behandelen, 74, 75
——— wat daar toe vereyst werd, 75, 76. &c.
——— verscheyde zoorten. ibid.
Hegting, hoedanig gedaan werd. 314, 315, 316, 317
Hegt naaldens voor hazemonden, tab. 4. fig. 2, 3. pag 120
Hermaphroditi. 208, 209
Hernia, te snyden, verscheyde soorten, 195. tot 199
——— *Aquosa.* 202
——— *carnosa.* 201, 202
——— *cirsocele.* 203
——— *Entroepiplocele.* 207, 208
——— hoe te behandelen. ibid. 209

——— *varicosa.* 278
——— middelen voor deselve. ibid.
Herssepan inbuyginge sonder scheure te herstellen. 4
——— tweede manier om te herstellen. 5 6
——— desselfs apparatus. 5, 6, 7
——— inbuyginge met scheure. 13
Heupe pyn wat te doen 280
Heupe been breuk hoe te behandelen. 325
Hydrocephalus, hoe te handelen. 72, 73
——— middelen voor deselve. ibid.
Hydronymphotocele. 214
Hydrops-gutturis, hoe te behandelen. 119
Hiel-bands slingeringe, tab. 15. fig. 20. pag. 350
Hymen, ondoorboord te openen. 211, 212
Honds-tand, ofte Oog tand verbeeldingh. tab. 4. fig. 24. pag. 120
Hoofd been breuke. pag. 13
——— tot de tweede tafel alleen gekneust, en gebrisselt hoe te handelen. 18
——— *wonden* hoe te handelen. 20, 21
——— *naaden wykinge.* 74
——— *mus-band*, ofte kap swagtel, tab. 5. fig. 13, pag. 123. 124
——— *banden*, tab. 5. fig. 4. tot. 33. pag. 123, 124
Hoor-hoorens, tab. 4. fig. 45, 46. pag. 120, 121
——— conditie en gebruyk. 105
Huyg, hoe te behandelen. 97, 98
——— instrument voor deselve, tab. 4. fig. 154. pag 120, 122

I.

INflammatie der blaase gevaarlyk. 173
Injectio, voor *Ani fistulen.* 222
——— *ad caruncutam* in *meatu Urinario.* 166
——— In Consolideeringe. 311
——— *Ozenam.* 110
——— *Polypum* narium. 106
——— ulceratien quaadaardige. 302
——— fisteleuse. 302, 303
——— korstige. 304
——— met bedervinge des beens. 305
——— wormagtige. 306
Intestini recti procidentia. 216, 217
Ipiplocele, hoe te handelen. 197
Ischiatici dolores, te helpen. 280
Itineraria, ofte staven voor steen snyden conditie en gebruyk. 180
——— afbeelding. tab. 8. fig. 1, 2, 3, 4. pag. 193
——— regte, voor vrouwen en meysjes, ibid. fig. 5 pag. 193
Juffer band. 370

K.

KAakebeens fractuur. 337
——— band, tab. 5. fig. 12. tot 20. pag. 123
Kankeragtige Vyg uyt het Oor te nemen. 104
Kanker der lippen uyt te snyden. 81, 82
Kap swagtel, tab. 4. 5 fig. 2. 3, pag: 123. 124
Kas, ofte laade *voor een gebrooken been*, tab. 15. fig. 1 pag. 348
Keel, bloed-zuyger in de selve. 101
Keel graaten &c. uyt te halen. 99
——— door baleyn met een Spongie daar aan. ibid.
——— *pyp met gaatjens*, voor deselve, tab. 4. fig. 36. p. 120, 121
——— conditie en gebruyk van 't selve, 100
——— *tang*, conditie en gebruyk. 98
——— afgebeeld, tab. 4. fig. 35. p. 120, 121
——— *blaas-pypje*, tab. 4. fig. 34. p. 120, 121
——— baleyn afgebeeld. tab. 4. fig. 36. ibid.
——— *water-zugt*, hoe te behandelen. 119
——— *Lel neergesoncken*, instrument voor 't selve. tab. 4. fig. 55. p. 120, 123
Keyserlyke snede hoe te institueren, 227 228, 229
——— waar te institueeren. 232
——— *in virgis*, 233, 234
——— hoe te doen. 235
Kies, ofte maal tand afgebeeld, tab. 4. fig. 22. pag. 120
Kin-band, tab. 5. fig. 10, 15, 17, 36, 37. pag. 120
Kik-vorsch gesswel te openen. 97
Klem in de mond hebbende hoe te spysen. 83
——— Hoorn voor deselve, tab. 4. fig. 46. pag. 120
Kom van tin voor een *navel fungus*, tab. 7. fig. 15, 16. pa. 153
Knie die krom is te herstellen. 268, 171
——— instrumenten voor deselve, tab. 12. fig. 5, 6, 8, 9. p. 270

—— pyn hoe te helpen. 280
Knie-schyf Fractuur hoe te behandelen. 339
—— band met gespen conditie en gebruyk. 340
—— afgebeeld. tab. 15. fig. 12. p. 348
—— bands legginge *Ascia*. tab. 15. fig. 21. pag. 348. 350
—— tweede band, tab. 8. fig. 48 p. 193 194
Knoop, strik knoop voor een huyg. tab. 4. fig. 55. pag. 120. 123
Knoop en strik legginge verscheyde manier, tab. 16. p. 382, 383
—— *Chiastus*. tab. 16. fig. 3. ibid.
—— *Circul Knoop*, vierdubbelde, ibid. fig. 11. ibid.
—— *Enkele Knoop*, ibid. fig. 5. ibid.
—— *Herders Knoop*, en strik. ibid. fig. 4. ibid.
—— *Hercules Knoop*, ibid. fig. 7. ibid.
—— *voor entheupte leden*, ibid fig 13, 14. ibid.
—— *opligtende Knoop*, en strik. ibid. fig. 1. ibid.
—— *Oor strik Knoop*, ibid. fig. 6. ibid.
—— *Schippers Knoop*, ibid. fig. 2, 8, 9, 10. ibid.
—— *Wolf Knoop*, ibid. fig. 6 ibid.
—— *Worg Knoop*, ibid. fig. 17. ibid.
Kogel *tangh* uytgeboord. tab. 14. fig. 1. p. 323
—— *lepel*. ibid. fig. 2. ibid.
—— hoedanig uyt te trekken, 319, 320
—— *tang* conditie en gebruyk, ibid.
—— *lepel* conditie en gebruyk, ibid.
—— die in 't been vast zitten, 322
Kop voor kleyne tepels, tab. 6. fig. 11. p. 141
—— conditie en gebruyk, 133
—— *tinne wind kop*, tab. 3. fig. 14 p 3
Kore tang stevige. tab. 6. fig. 27. p. 142
—— Krom geboogen, voor de neus, &c. tab. 4. fig. 40 p. 120, 121
Krikje. tab. 3. fig. 2. p. 3.
Krop-sweeren hoe te behandelen, 112, 113
—— middelen voor deselve, 113, 114.
Kroon vande Trepaan conditie en gebruyk. 26
Kruys-banden tab. 10. fig. 10, 11, 12, 13, pag. 264

L.

Lade ofte kas voor een gebrooken been. tab. 15. fig. 1. p. 348
—— conditie en gebruyk. 331, 332
Lancetten verscheyde zoorten. tab. 3. fig. 3, 4, 7. p. 70
—— conditie en gebruyk. p. 293, 353, 354
—— voor de *Paracentheses*. tab. 6. fi 8. p. 141
Lance's gewyse wel snydent instrumentie voor buyk *Paracentheses*, conditie en gebruyk, 145
—— afbeelding. tab. 7. fig. 2. p 170
Lapidillen verscheyde soorten, tab. 8. fig. 18, 19, 20. p. 193
—— conditie en gebruyk, 185
Lapis Magnetis Arsenicalis, 312, 313
Laqueus Attollens, tab. 16 fig. 1. p. 382
—— *Bracen*. ibid. fig. 3. p ibid.
—— *Chiastus*. ibid. fig. 3 p. ibid.
—— *Herculeus*. ibid. fig. 7. p. ibid.
—— *Lupus*. ibid. fig. 6. p. ibid.
—— *Pastoralis*. ibid. fig 4. p. ibid.
—— *Perineus*. ibid. fig. 3. p. ibid.
—— *Nauticus*. ibid. fig. 2. p. ibid.
—— *Sandalsus*. ibid. fig. 4. p. ibid.
—— *Simplex*. ibid. fig 3. p. ibid.
Laryngotomia, hoe te Institueeren 117
Lavamentum, voor een verdraayde hals. 116
—— ad *Ozenam*. 110
Ledematen die styf zyn te herstellen, 269
—— te branden, 279, 280
Lenticulaar. tab. 2. fig. 9. p. 32, 33
—— conditie en gebruyk 27
Lepel, kogel lepel. tab 14. fig. 2. p. 323
—— conditie en gebruyk. 319, 320, 322
Les water van de Heer Fey. 329
Lyf-moeders hals t'samen gegroeyt ofte geslooten te openen. p. 213
—— uytsakkinge hoe te behandelen, 214, 215
Ligatuur expulsive legginge. tab. 13. fig. 8, 9. pag. 318
Lymphatica vasa, gequest te stoppen. 394, 395
Lip banden. tab. 5. fig. 7, 8, 10, 11, 33, 34. pag. 124

Lip-Kanker uyt te snyden. 81, 82
Lithotomia wat te considereren. 17.

M.

MAal-tand ofte kies. tab. 4. fig. 22. p. 120
Mariscus weg te neemen. 219
Meatus Urinarius, gesloten wat te doen. 167, 168
Meliceres, uyt te neemen. 312
Mesje dat krom is, voor d'operatie van een kromme hals, tab. 4. fig. 8 p. 120
—— conditie en gebruyk. 117
—— voor de *Laryngotomia*, tab. 4, 6. fig. 13, 5. p. 141
—— conditie en gebruyk. 117
—— met een *Zeparatorium*, voor de Paracentheses. tab. 6. fig. 5. p. 141
—— conditie en gebruyk. 126
—— om de borst af te setten, conditie en gebruyk. 140, 141
—— afbeelding. tab 6. fig. 23, 24. p. 141
—— voor een *sectio Cæsarea*, conditie en gebruyk. 232
—— afbeelding. tab. 6. fig. 11. p. 237
—— voor de Extirpatie, conditie en gebruyk 243
—— afbeelding. tab. 10. fig. 1. p. 264
—— Hol uytgesleepe met zyn breede Sonder. tab. 4. fig. 50. p. 122
—— met zyn proevet. tab. 13. fig. 3. p. 318
—— conditie en gebruyk. 287
—— met breede Sonders. tab. 13. fig. 3. pag. 318
—— om te incideeren. tab. 3. fig. 7, 31. pag. 3
—— *Bistori* die wel snyd. tab. 4. fig. 13. pag. 120
—— om *Hernia* te snyden. tab. 9. fig. 10. pag. 237
—— *met Zonders*. ibid. fig. 13, 14. p. 237
—— met *Zeparatoria*. tab. 3. fig. 6. p. 70
—— groote incisie mesje met zyn conductor. tab. 7. fig. 31. p. 171
—— *kromme*, verscheyde soorten. tab. 3. fig. 38, 39, 40. p. 70, 71
—— *sny en separeer* mesjes verscheyde soorten. tab. 4 fig. 7, 10, 11. p. 120
Moeder vlakken uyt te snyden. 314
Mond boestel met zyn tong schrapper. tab. 4. fig. 20. p. 120
—— *Hoorn* met zyn kraan. tab. 4. fig. 16. pag. 120
—— conditie en gebruyk. 83
—— *Schroef* de verbeeterde. ibid. fig. 14, 15, ibid.
—— *Spiegel*. tab. 4. fig. 37. p. 120, 122
—— conditie en gebruyk. 82
Mond-klem hoe te spysen. 83
Mousié bands legginge om Arm ofte been. tab. 15. fig. 14. p. 349

N.

NAalde kromme. tab. 3. fig. 10. p. 3
—— *voor Zeton*, in de Nek. tab. 3. fig. 1. p. 70
—— *kromme* en van voore bot en rond. tab. 3. fig. 13. p. 70
—— *dremmeer naald*, gegroefd en scherp puntig. tab. 3. fig. 22. p. 70. 71
—— desselfs toe behooren. fig. 21, 23. ibid.
—— *tweede ronde dremmeer naald*. ibid. fig. 23. ibid.
—— *hegt-naaldens voor Hasemonden*. tab. 4. fig 2. p. 120
—— met zyn aangeslage draad voor deselve. ibid fig. 3 p. 120
—— ronde voor de *fistul*. tab. 6. fig. 14. pag. 142
—— *smalle platte* ad idem. ibid. fig. 15. p. ibid.
—— *breede platte* ad idem. ibid. fig. 16, pag. 142
—— voor de *paracentheses*. tab. 7. fig. 6, 7, 8. pag. 170
—— conditie en gebruyk. pag. 147
—— voor *Hasemonden*, conditie en gebruyk. pag. 76
—— voor *fistul*, conditie en gebruyk. pag. 135
—— voor de *Extirpatie*, conditie en gebruyk. 244
Naald ofte spel uyt de bil te snyden. 163
Nagelen te snyden en te accommodeeren. 271 272
—— te diep in vlees ofte huyd zittende te snyden, 271. 272
—— Instrumenten voor deselve. tab. 2, 10. fig. 11, 5, 6, 7. p. 3, 264

Narium

Narium Polypus, hoe te handelen. 105
—— middelen voor deſelve. ibid.
Navels uyt puylinge hoe te handelen 148
—— *band* voor deſelve. tab. 7. fig. 14. p. 148, 149, 170, 171
—— *breuke* hoe te handelen. 149
—— band voor deſelve. tab. 9. fig. 8. pag. 149, 237
—— geſwel hoe te behandelen. 152
ſquamoſte fungus, uyt deſelve waſſende. 53
—— komme voor deſelve conditie en gebruyk. 153
—— afgebeeld. tab. 7. fig 15. p. 170, 171
—— *Rhombus* band. tab. 7. fig. 27. p. 171
—— *ſluyt-band*, tab. 9. fig. 9. p. 237
Neſtel ſluyt-band. tab. 15. fig. 15. p. 350
Neus-banden. tab. 5. fig. 7, 11, 16, 30, 31, 32, 39. p. 123, 124
—— *fractuur*, hoe te handelen. 337
—— met een mes in de huyd als been gegrieft. 108, 109
Neusgaten door *cicatrice geſtopt* te openen. 109, 110
Net te binden, en in te brengen. 158, 159
—— *breuke* hoe te behandelen. 207, 208
Nier ſteen laboreerende waare kentekenen. 172
Nymphotomia Pterygomata te exſtirperen. 213, 214
Nypert ofte nyptangen. tab. 9. fig. 1, 2. pag. 337
—— conditie en gebruyk. 196

O.

Occiput bands legginge. tab. 5. fig. 18. pag. 123, 124
Oleum Vitrioli, de tanden ſchadelyk. 84
Omentum, in te brengen en te binden. 158, 159
Ontleedinge wat daar te conſidereren. 381, 382
—— *ſchouder*. ibid
—— *wervel-beenderen*, ibid.
Ontheupinge ſtrik en knoop-banden. tab. 16. fig. 13, 14, 15. p. 383
Oog-banden, tab. 5. fig. 25, 26, 27, 28, 29, 32, &c. p. 123, 124
Oogen, Inſtrumenten voor deſelve. tab. 3. pag. 70
—— *doppen* van Zilver ofte glas. tab. 3. fig. 30, 31. p. 70, 71
—— tregter. tab. 3. fig. 29. p. 70, 71
—— met zyn *Staphyloma*, tab 3. fig. 32. ibid.
—— *Ungula*. ibid. fig. 33. ibid.
—— *Ectropion*. ibid. fig. 34. ibid.
—— Artificieel. ibid. fig. 35. ibid.
—— tand ofte honds tand, tab. 4 fig. 21, pag. 120
—— band voor fiſtula lacrymali, tab. 3. fig. 42. p. 70, 72
—— *boortjes* en ſchrapper ad idem. ibid. fig. 41. ibid.
—— haakje met zyn Zeparatorium, ibid. fig. 37. ibid.
—— *cauterien* voor *fiſtula lacrymali*, ibid. fig. 27, 28. p. 170, 171
—— ringen. tab. 3. fig. 18, 19. ibid.
—— dremmer naalden, &c. tab. 3. fig. 21, 22, 23. ibid.
Opſchortende band met 3. eynden, tab. 15. fig. 16. p. 350
Oor haakje met zyn platte Oor lepeltje. tab. 4. fig 38. p. 120, 121
Oor lepeltje met zyn Oor haakje. tab. 4. fig. 38, 39 p. 120, 121
—— *tangentjes*, met houw-pypje en ontfangertje tab. 4. fig. 41, 42, 43, 44. pag. 120, 121
—— conditie en gebruyk. 104
—— *lepeltje*, &c. conditie en gebruyk. 103
—— banden. tab. 5. fig. 5, 6, 7, 8. p. 123
—— *dilatorium*, conditie en gebruyk, 102, 103
—— *ſpeculum* ſeu *dilatorium* tab. 4. fig. 37. p. 120, 121
—— conditie en gebruyk, 102, 103
Oor ondoorboord hoe te handelen, 101
—— brandinge en ſnydinge van derſelve ſlag-aders, 102
—— vreemde dingen uyt 't ſelve te halen, 102, 103
—— *kankeragtige vyg*, uyt 't ſelve te nemen, 104
—— *lellen* te doorbooren, 104

——— ſtrik en knoop-band. tab. 16. fig. 16. pag. 383
Oris collutio in parulis & Epulis. 91, 92, 93
——— *ſpeculum.* tab. 4. fig. 15. p. 120
——— conditie en gebruyk. 82
Oſſa temporum, band tab. 5. fig. 17. p. 123
Oſſium caries, wat daar te conſidereren. 387
Ozena hoe te behandelen. 109. 110
——— middelen voor deſelve. 110, 111

P.

Palatum te cauterizeeren en te ſtoppen, 90
Papegaays bek tang met een veer. tab: 4. fig: 7. 24. pag: 120
——— met een ſchroef. tab: 4. fig: 23 ibid
——— conditie en gebruyk. 17, 87, 88
——— ſnytangh tab: 2. fig: 7. p: 30, 33
Panaricium hoe te behandelen. 273
Paronychya hoe te behandelen. ibid
Paracentheſis in de borſt te inſtitueeren. 125
——— band voor deſelve. tab: 6. fig: 4. p: 141
——— Inſtrumenten voor deſelve, tab: 6. ibid
——— van de operatie zelfs. 127
——— in de *ribbens* te inſtitueeren 131
——— *in 't borſt-been* te inſtitueeren. 132
——— *in de buyk* te inſtitueeren. 143
——— manier van operceren. 145
——— inſtrumenten voor deſelve, tab: 7. fig: 6, 7, 8, tot 12. pag: 170
Parulis hoe te behandelen. 91
Pellicaan met regte armen. tab: 4 fig: 26. pag: 120
——— met kromme armen, tab: 4. fig: 27 ibid
——— conditie en gebruyk, 88, 89
Pennemes voor Hazemonden, tab: 4. fig: 4, 5 p. 120
Pensſak verwydering hoe te behandelen, 155
——— *band* voor deſelve. tab: 7. fig: 17, 18, 19. pag: 170, 171
Perforatorium voor *buyk paracentheſis*, tab: 7. fig: 1, 2. pag: 170
——— conditie en gebruyk, 145
Peritonei ruptio ofte *dilatatio* hoe te handelen. 155
Perineos. tab: 16: fig: 5. p: 382
Peſen hoedanig te hegten, 317, 318
169
Phymoſis humoralis quid.
——— van uytnemende groote, 169, 170
Pyp met gaatjes voor de keel. tab: 4. fig: 36 p: 120, 121
Pis ophoudinge wat te doen, 164
Plinthius, tab: 16. fig: 11. pag: 383
Polypus der neuſe hoe te behandelen. 105
——— middelen voor deſelve. ibid
——— *tang* voor deſelve, tab: 4. fig: 40. p: 120, 121
——— conditie en gebruyk. 107
Præputium af te ſnyden, 169
Pterygium hoe te behandelen, 273
Pulvis ad ani procidentiam. 217, 218
——— *ad creſtam ſeu mariſcum.* 220
——— *caruncularn in meatu urinario.* 165
——— *dentes dealbandos.* 93
——— *ſanguinem ſiſtendum.* 252, 253
——— *polypum narium*, 105, 106
——— *Ozenam*, 111
——— *ulcera maligna*, 92, 307
Punctum aureum primum. 200
——— ——— *ſecundum*, 200, 201
——— ——— *tertium.* ibid

R.

Annula te openen 97
Raſpatoriën verſcheyde ſoorten. tab: 2. fig: 8, tot 10, pag: 33
——— conditie en gebruyk. 13, 14
——— voor de tanden, tab: 4. fig: 19. p: 120
Raven bekken met veeren, tab: 4. fig: 25. ibid
——— kleyne, *roſtrum lacerti.* ibid
fig. 25 * ibid
——— conditie en gebruyk. 87
Reduvia hoe te handelen. 273
Redouble ligatuur ofte band. tab: 13. fig: 11. p: 318
Renverſe ligatuur ofte band. ibid
Retinaculum. tab: 9. fig: 1, 2. pag: 237
Rhombus ofte hoofd band. tab: 5. fig: 24, 25 27, p: 350
——— legginge om arm. tab: 15. fig: 19. pag: 350, 123, 171

Rhom-

Rhomboides legginge om den arm. tab: 15. fig: 13. pag: 349
——— om het been. ibid. fig: 26. p: 350
Ringen voor het oog. tab: 3. fig: 18, 19. p: 170
Ritzertie. tab: 4. fig: 30. pag: 121
Roſtrum lacerti, ofte kleyne raven bek. tab: 4. fig: 25.* p: 120

S.

Saagh voor d'Extirpatie. tab: 10. fig: 4. 263
——— conditie en gebruyk. 243
——— ſleutel van deſelve. ibid. fig: 19. ibid
——— kleyne *ſmalle*. ibid. fig: 23. p: 264
——— *kromme*. ibid. fig: 22. ibid
——— *breede*. ibid. fig. 24, 25. ibid
——— voor het *cranium* conditie en gebruyk: 16
——— afgebeeld. tab: 2. fig: 5. p: 32, 33
Sacculus ad hernias. 204, 205
Sak breuke hoe te behandelen. 195, 196, 197, 198
——— ſonder uytnemen van de *teſticul* te behandelen. 198, 199
Sandalius. tab: 16. fig: 4. pag: 382
Sarcoma weg te nemen. 169
Schaaten kromme. tab. 3. fig: 8, 11. p: 70
——— conditie en gebruyk. 287
——— *fyne rondpuntige dilateer-ſchaar*. ibid. fig: 9. pag: 70
——— *kleyne fyn puntige*. ibid. fig: 10. ibid
——— *kromme platte* uytgehold. ibid. fig: 11. ibid
——— *ſtevige ſcharp* puntige. tab: 4. fig: 16. pag: 120
——— voor de *tongriem*. tab: 4. fig: 32. p: 120, 121, 96
——— *kromme hol uytgeſlagen* met regte beugels en zonder. tab: 6. fig: 10. p: 141
——— *met kromme beugels*. ibid. fig. 25. pag: 141, 142
——— idem. tab: 13. fig: 4. p: 318
——— *platte kromme* uytgeholde dilateer-ſchaar. ibid. fig: 5. ibid
——— *lange ſpitze* met zondeer. ibid. fig: 6. ibid
——— kromme conditie en gebruyk. 287
——— hol uytgeſlepen conditie en gebruyk 267
——— Scharen conditie en gebruyk. 96, 244
Schapha ofte voorhoofd ſwagtel. tab: 5. fig: 10, 11. p. 123
Schede, bultig geſwel uyt deſelve te ſnyden. 209
——— *abſces* in deſelve te openen. 209, 210
——— uytſakking derſelve hoe te handelen, 214, 215
Scheparnon ligatuur ofte band. tab: 13. fig: 12. p. 319
Scheermes met zyn beytel. tab: 1. fig: 7. p: 3, 5
Schippers knoop en ſtrik-band tab: 16. fig: 8, 9, 10. pag: 382
Schirrus in de blaas. 174
Schouder pyn te helpen. 280
——— breuk hoe te handelen. 325
Schouder blad fractuur hoe te handelen. 339
Schrapper voor de *fiſtula lacrymali*. tab: 3. fig. 41. p: 70, 71
Schroef voor ontheupte leden. tab: 15. fig: 3. pag: 349
Schrophulæ hoe te behandelen. 112, 113
——— middelen voor deſelve. 113, 114
Scrotum excrementen onthoudinge der darmen in deſelve. 206
——— banden. tab: 9. fig: 5, 6. pag: 237
Semen genitale in ſubſtantia, maakt geen bevrugting 228, 229
Semiſpeculum, ofte groote conductor. tab. 7. fig. 6, 7. p. 170
Separatorium mesje hol, en krom uytgeſlepen, tab 4 fig. 8. p. 120
——— verſcheyde ſoorten, tab. 4. fig. 9, 10, 11, 12, p. 120
——— voor *d'Extirpatie*, tab. 10. fig. 2, 3. p. 264
——— conditie en gebruyk, 243
Seringetie voor *polypus narium*, tab. 4. fig. 47. p. 121
Sinum ou Mouſſe, tab. 13. fig. 13. pag. 135, 287, 319
——— legginge om Arm ofte been, tab. 15. fig. 14
Syringotomus, voor fiſtuls tab. 6. fig: 19, 20, 21. p. 142
——— conditie en gebruyk. p. 224, 286
Sleutel been fractuur hoe te handelen, p. 349, 338

Slin-

Slinger swagtel voor hoofd en kakebeen, tab. 5. fig. 19 p 123
Sluyt-band ofte sluyt-beugel, tab. 8 fig. 5. p. 195
Sluyt-banden, tab 10. fig. 14. p. 264
—— riem van leer voor ontheupinge, tab. 15. fig 4, 5, 7. p. 349
Sneede kruysgewyse op het hoofd hoe te doen, p. 8
Snytang met zyn veer, tab. 4 fig. 1. p. 120
—— conditie en gebruyk, 244
Sny-mesje lepels gewyse, tab. 1. fig. 3. p. 3
—— *myrtiform* wyse, tab. 3. fig 9. p 3
Sondeer plat rond en buygsaam voor fistuls. tab. 6. fig. 17, 18. p. 142
—— *platte holle* en half rond, tab. 6. fig. 6. p. 140, 141
—— *gegroefde*, tab. 7 fig. 29. p. 170, 171
—— met sijn *holle greef*, ofte sleuf. tab. 13. fig. 14, 15, 16. p. 319
—— voor de *Paracentheses*, tab. 6. fig. 6. p. 141
—— conditie en gebruyk, 126
—— *canul sondeer* voor deselve, tab. 6 fig. 7 p: 141
—— conditie en gebruyk, p: 126, 127
—— voor *fistuls*. tab. 6. fig. 17, 18. p: 141, 142
Spalken uyt reepjes gemaakt, tab. 15. fig 22, 23, 24. 25. p: 349, 350
—— legginge derselve in breuken, 228
Spatul met zyn lepeltje voor de mond, tab. 4. fig. 33 p: 120, 121
—— conditie en gebruyk. p: 98
Speculum auris. tab. 4 fig. 37. p: 120, 121
—— *narium*. ibid.
—— *oris*. tab. 4. fig. 15 p: 120
—— conditie en gebruyk. p: 82, 103, 109
—— *Ani*. tab. 9. fig. 12. p. 236, 237
—— conditie en gebruyk. 216
Speenen, ofte takken die verswooren zyn hoe te handelen. 224
—— niet vloeyende &c. 225
—— te veel vloeyende. 226
—— der neusgaten hoe te handelen, 107, 108
Speld, ofte Naald uyt de Bil, &c. te snyden. 163
Speld in een geswel gevonden. 101
Speuytje voor *Polypus narium*, tab: 4. fig: 47. pag: 120, 121
Spiritus matricalis, 383
—— voor de Vyt, 273, 274
Staart-pleyster in steen snyden, tab: 8. fig: 42, 43. pag: 194
Staphyloma verbeeld. tab. 3. fig. 32. p. 70, 71
Staven, of *Itineraria* voor steen snydinge. tab. 8 fig. 1, 2, 3, 4, 5. p. 193
—— conditie en gebruyk. 180
—— voor vrouwen. ibid. fig. 5. p. ibid.
—— *holle*. ibid. fig. 2. 3. 4. p. ibid.
—— regten, ibid. fig. 5. p ibid.
—— regte hol gegroefde, *Trocart*. tab. 8. fig. 22. p 193, 194
—— *krom gegroefde*, voor de schaft. ibid. fig. 23. p. 193, 194
Steatomata uyt te neemen. 312
Steek-wieken conditie en gebruyk. 282
Steen-breekers scherpe tang. tab. 8. fig. 33. p. 193, 194
—— conditie en gebruyk. 182
—— met tanden. ibid. fig. 32. ibid.
Steen tangen lepels wyse. ibid. fig. 24, 25, 26. p. 193, 194
Steenen groeijen in verscheyde deelen des lichaams. p. 176
Steen snyden wat daar te considereren. 172
—— *der blaase*; waare kenteekenen. 172
—— hoe te ondersoeken. 174, 175
—— kogel in deselve gevonden. 173, 174
—— der blaase, voorsegginge. 176
—— op wat tyd de operatie te institueeren. 177
—— patient hoe te plaatsen als gesneden sal worden. 178, 179
—— hoe en waar te snyden en wat verder te considereren valt. 179
—— op het *Itinerarium* of staf te snyden. 180
—— tweede manier van snyden. 180, 181
—— derde manier van *Petras Francus*. 182
—— vierde manier in de lies te snyden. 182
—— vyfde manier, *Apparatus parvus* 184
—— afgehaald zynde wat te doen. 185, 186
—— hoe men de vrouwen die afhalen sal. 187

——— *door dilatatie* sonder snyde die af te halen in vrouwen. 189, 190
——— *kleynen*, in mannen zonder snyden af te halen. 189. 190
——— *In de water weg gedrongen*, hoe die af te halen. 190
——— *grooten*, in beyde de Sexe op een besondere manier af te halen. 191
——— Instrumenten tot afhalinge derselven. 193
Styletten verscheyde soorten, tab. 7. fig. 9, 10. p. 170
Styptica verscheyde soorten, 390, 391, 392, 254
Strik en knoop legginge verscheyde manier, tab. 16. p. 382
Strumæ, hoe te handelen. 112, 113
Stupefactive band met strik en ooren, tab. 10. fig. 36. p. 266
Suturen des hoofds-band *Capelline*, tab. 5. fig. 22 p. 123
Sweeren des Aars-darms hoe te behandelen, 220, 221

T.

TAnden hoe te behandelen. 82
——— van kalk &c. te reynigen. 83
——— *hollen en bedurven* te branden. 84
——— *hollen* te vullen 84, 90
——— *lossen* valk te maken. ibid.
——— *weggelende* hoe te handelen. 84, 85
——— Ol: *Vitrioli* deselve schadelyk. ibid.
——— binnen ofte buytenwaarts steekende hoe te behandelen. 85
——— *vyltjes* voor deselve, conditie en gebruyk. 85
——— afgebeeld tab. 4. fig. 19. &c. p. 120
——— uyt te trekken en in te sitten. 86, 87
——— *Poeyer* om deselve schoon te maken. 93
——— *Instrumenten* verscheyde soorten, tab. 4. fig 18, 19. p. 120
——— Oog-*tand* ofte honds-tand, tab. 4. fig. 21. p. 120, 121
——— *maal-tand*, ofte kies ibid. fig. 22. ibid.
Tand bostelrje met zyn *tong schrapper*, tab. 4. fig. 31. p. 120, 121
Tand ridzertje tab. 4. fig. 30. p. 120, 121
——— conditie en gebruyk. 87
Takken ofte speenen die verstorven zyn. 224
——— niet vloeijende. 225
——— te veel vloeijende. 225
——— *der neusgaten* hoe te handelen. 107 108
Tangen kromme voor de keel, tab. 4. fig. 35. p. 120, 121
——— *koore tang* krom geboogen voor de neus. ibid. fig. 40. ibid.
——— stevige tab. 6. fig. 27. p. 142
——— voor het *Oor* met zyn houw-pypje, &c. ibid. fig. 41, 42, 43, 44. ibid.
——— *Ravens-bek met veer*, tab. 15. fig. 10, 11. p. 349, 350
——— *Papegaays-bek* snytang, tab. 4. fig. 7 p. 120
——— *kleyn fyn* snytangetje, ibid. fig. 17. ibid.
——— *koore tang* met zyn nypertje, tab. 3. fig. 17. p. 70, 71
——— *tweede* idem. ibid. fig. 36. p. ibid.
——— *vast houdende sluyt tang*, ibid. fig. 16. ibid.
——— met zyn veer, ibid. fig. 15. ibid.
——— *Artérie tang*, tab. 10. fig. 9. p. 264, 244
——— *stevige tang*, conditie en gebruyk. 15
——— *snyt tang*, conditie en gebruyk. pag. 16, 17. 244
——— *voor de keel*, conditie en gebruyk. 98
——— *voor het Oor te doorbooren*, conditie en gebruyk. 104, 105
——— *voor speenen en takken* der neusgaten, conditie en gebruyk. 109
——— *steen-tangen* ofte *Eynde bekken*, regten en krommen, tab. 8. fig. 24, 25, 26. p. 193, 194
——— *steen breekende* getanden en scherpen, tab. 8 fig. 32, 33. p. 193, 194
——— conditie en gebruyk. 182
——— *steen-tangen* conditie en gebruyk 185. 186, 187 188
——— *breuk-tangen* conditie en gebruyk. 196

—— *ſcherp puntige ſnytangen*, tab. 13. fig. 7. p. 318
—— koore tangetje met zyn ſpatul, ibid. fig 13. p. 318, 319
—— *kogel tangen*, tab. 14. p. 323
—— conditie en gebruyk. p. 310, 320. 322
Temporalia te laten, wat waar te nemen. 380
Tepel kop, tab. 6. fig. 11. p. 141
—— *vinger hoedje* ofte dopjes. tab. 6. fig. 12, 13. p. 141, 142
Tepels der vrouwen te kleyn zynde, wat te doen. p. 132, 133
—— kop voor deſelve, tab. 6. fig. 11. pag. 141
—— *gekloofden* hoe te handelen. 133
Teſticul breuk banden, tab. 9 fig. 2, 3, 4, 5. pag. 137
Tong hoedanig te ſuyveren. 95
Tong laatinge wat te doen. p. 199
Tong ſchrapper met zyn platte tand borſteltje, tab. 4. fig. 31. p. 120, 121
—— conditie en gebruyk. 95
—— *ſpatul met ſijn borſtel*, tab. 4 fig. 20. pag. 120
—— conditie en gebruyk. 97, 98
—— *ſpatul met ſijn lepeltje*, tab. 4. fig. 31 p. 120, 121
Tong quaade geſtalte hoe te handelen. 95
Tong-riem ſchaartje met ronde punten, tab. 4. fig. 32. p. 120, 121
—— conditie en gebruyk. 96
—— *houte gaffel*, ibid. fig. 33. pag. 120. 122
—— conditie en gebruyk. 96
Tong-riem wel te ſnyden. 95
Torcular, tab. 10. fig 38. p. 265, 266
Tournequet, ibid.
Trepaan met zyn toebehooren, tab. 2. fig. 1. pag. 32
—— conditie en gebruyk. p. 19, 20
—— *exfoliative*, ibid. fig. 2 2. 2. p. ibid.
—— *manneke*, tab. 2. fig. 2. 2. 2. p. ibid.
—— *wyfje*, ibid. fig. 3. p. ibid.
—— conditie en gebruyk. p. 9, 10
—— waar te appliceeren. p. 20, 21
—— tyd wanneer te ſtellen. 22, 23
—— reden waarom geſtelt word. 24
—— van de grootheit en getal van openinge in 't *cranium* te maken. 24, 25
—— deſſelfs Inſtrumenten, tab. 2. pag. 26, 27, 32
—— conditie en gebruyk. ibid.
—— manier van trepaneeren. 28, 29
Trekkers ofte nypers. tab. 14, fig. 1, 2, 3. 4. pag. 323
Trochiſci pro Suffimigeo ad Ozenam. 110
Truweeltje, tab. 4. fig. 29. p. 120
—— conditie en gebruyk. 89
Turonnen tot de Extirpatie conditie en gebruyk. 253

V.

Vagina door een vaſt vlies geſloten zynde de vrouw egter bevrught geworden. 228, 229
Valgi ex & introrſum. 340, 341
Varices, hoe te behandelen: 276, 277
—— middelen voor deſelve, 277
Varicoſa Hernia. 278
—— middelen voor deſelve. ibid.
Vari ac Valgi, te herſtellen. 269
—— *ex & introrſum*. 340, 341
Varices van de buyk. 163
Vas deferens gekronkelt in het ſakje geſchoten. 195
Venæ frontales venæ-ſectio band, tab: 5. fig. 13. p. 146
Ventriculus gequeſt zynde hoe te behandelen 163
Verhemelte te ſtoppen en te cauterizeeren. 90
—— *geſwel* deſſelfs te ſnyden. 94
—— het nederſinken deſſelfs. 94
Verwyderaars, *dilatatores* voor mans, tab. 8. fig. 27, 28, 29. p. 194
—— conditie en gebruyk. 189
Vyltjes voor tanden conditie en gebruyk. 85
—— afbeeldinge, tab. 4: fig, 19. p. 120
Vingeren af te zetten manier. 262, 263
—— t'ſamen gegroeyde, ofte gebrande te herſtellen. 266, 267
—— Inſtrumenten daar toe dienſtig, tab. 4. 10. fig. 9. tot 13. en 8. p. 120, 264
—— door verbrandheyt krom ſtaande te herſtellen. 267, 268
—— met zyn *tendo perforator*, tab. 13. fig. 1, 2. p. 318

Vyt trekker ofte boor. tab. 8. fig. 49, 50, 51 pag. 193, 195
Vyd hoe te behandelen. 273, 275
—— verbeeldingh, tab. 13. fig. 1, 2. p. 318
—— middelen voor deſelve. 274
Vinger hoedjes voor tepels, tab. 6. fig. 12, 13. pag. 142.
Ulcera maligna remedia. 92
Vlees aan waſſing des Aars weg te nemen. 219
Vlees breuke hoe te behandelen. 201
—— uytwaſſinge by het *Os Uteri* uyt te ſnyden, 210
—— dat weelderig groeyt hoe te behandelen. 256
Ulceratien hoe te behandelen. 300, 301
—— *Sinueuſe* 301
Umbilici Prominentia, hoe te behandelen. 148
—— *band* voor deſelve, tab. 7. fig. 14. pag. 148, 170
—— *ruptie.* 149, 150
—— middelen voor deſelve. 150, 151
—— *band* voor deſelve. ibid
—— *fungus.* 152, 153
—— Inſtrument voor deſelve, tab. 7. fig. 15. p. 170
Unguentum voor Aanbeijen, 225
—— te veel vloeijende. 226
—— *Ani fiſtulen.* 223
—— — *procidentia.* 217, 218
—— *Atheroma.* 314
—— *ad Cæruncalam in meatu urinario*, p. 165, 166
—— *creſtam, ſeu mariſcum.* 219, 220
—— *detergens.* 344
—— *Epiloticum.* 384, 385
—— *Fiſtuleuſe Ulceratien.* 303, 310
—— *Fontanellen.* 239
—— *Ganglia.* 314
—— geſwellen. 297, 300
—— *Herniæſum.* 158
—— *Meleceres* 314
—— *Nervinum.* 385
—— *Ozenam.* 110, 111
—— *Oedema*, ofte ſlym geſwel. 284
—— *Polypum narium.* 105
—— pyn der ledematen. 280
—— *Sacrum, ad Ulcera Conſolidanda.* 312
—— *Scrophulas & Strumas.* 113
—— *Steatomata.* 314
—— *Suppurativum.* 284, 297
—— *Varices.* 277
—— *Varis ac Valgis.* 269
—— *Vyd.* 274
—— *Ulceratien fiſtuleuſe.* 303, 310
—— - - - - *korſtige.* 303, 304
—— *Ulcera Maligna.* 92
—— *Ulcus Sordidum.* 304
Voed aderlating wat waargenomen. 376, 377
Voorhoofds aderlating wat te doen. 378, 379
—— banden. tab. 5. fig. 10, 11, 13, 15, 18. p. 123, 124
Vopiſci quid. 236
Vrethra, geſloten ofte geſtopt wat te doen. 164
Vrouwlykheyds haane-kammen te extirperen. 213, 214
Uteri cervix clauſa te openen. 212, 213
—— *Procidentia*, hoe te behandelen. 214, 215
—— *Os*, vlees uytwaſſing digt by 't ſelve uyt te ſnyden. 210
Vulva clauſa te openen. 211, 212
—— *ficus cancroſus*, weg te nemen. 210
—— *Procidentia*, hoe te behandelen. 214, 215
Uva, in het oogh vertoont. tab. 3. fig. 32. pag. 70, 71
Uvula relaxatie ofte nederſakkinge. 97
—— te extirpeeren. 98

W.

Water breuke hoe te behandelen. 202
Water ophoudinge wat te doen. 164
Water hoofd hoe te behandelen. 72, 73
—— middelen voor deſelve. ibid.
Water zught der keele hoe te handelen. 119
Water weg verſtopt wat te doen. 165, 166
—— in d'eerſte conformatie geſloote wat te doen. 167, 168
—— door den Endeldarm gelooſt. 173
—— door de lies gelooſt. ibid.
Water vaten gequeſt te ſtoppen. 394, 395
Water *les water* van de Heer *Fey*. 329
Wervel beenderen gebrooken, ofte ſcheef zynde

zynde te herſtellen, tab. 4. fig. 49. p. 120. 122
Wolfs knoop, tab. 16. fig. 16. p. 382.
Wonden hoedanig te hegten. 314, 315
Worgh knoop, tab. 16 fig. 17. p. 383

Z.

Zeton tangetje, tab. 4. fig. 43, 44. pag. 120, 121
—— in de Nek te ſetten. 33, 34
—— naald. tab. 3. fig. 1. pag. 70

Eerſte Deels Eynde.